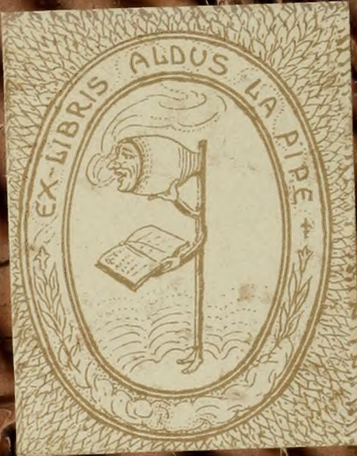

ROMEYN DE HOOGHE. **Hieroglyphica of merkbeelden der oude volkeren.** Te Amsteldam, by J. Van der Woude, 1735, grand in-4°, demi-basane brune à coins, dos orné, étiquette, t. jasp., non rogn.
Ce curieux ouvrage contient 63 figures hors-texte par **R. de Hooghe** et son portrait gravé par **J. Houbraeke.**

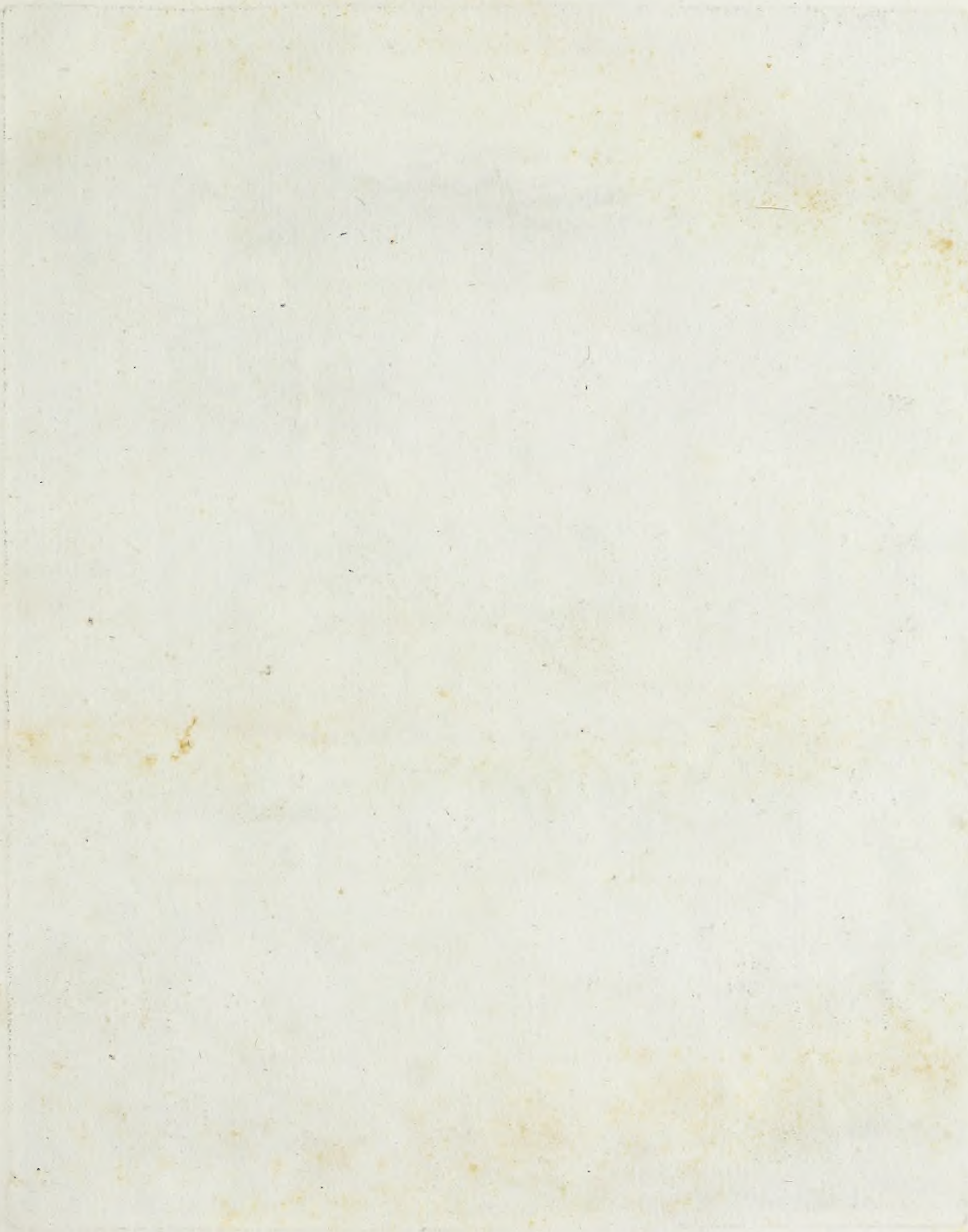

63 grav. par Romyn de Hooghe
Son portrait par Houbraken

First Edition

compl.
63 pl. + portr. + frontisp.

[illegible]

Mr. ROMEIN DE HOOGHE
Van de
HIEROGLYPEN of MERKBEELDEN
Der Ouden &c.

HIEROGLYPHICA
OF
MERKBEELDEN
DER OUDE VOLKEREN:
NAMENTLYK
EGYPTENAREN, CHALDEEUWEN, FENICIERS, JODEN, GRIEKEN, ROMEYNEN, enz.
Nevens een omstandig Bericht van het
VERVAL en voortkruypende *VERBASTERING*
DER
GODSDIENSTEN
Door verscheyde Eeuwen; en eyndelyk de
HERVORMING,
Tot op deze Tyden toe vervolgt.
In LXIII. HOOFDSTUKKEN, en zoo veele Kopere PRINTBLAADEN,
Beschreven en Verbeeld door

MR. ROMEYN DE HOOGHE,
Rechtsgeleerde, en Commissaris van zyne Koninglyke Majesteyt,
WILLIAM DE DERDE.

Overzien en Beschaaft
DOOR

ARN. HENR. WESTERHOVIUS,
V. D. M. GYMN. GOUD. RECTOR.

Te AMSTELDAM,
By JORIS VAN DER WOUDE.
MDCCXXXV.

DEN HOOG GEBOOREN HEER

JOHAN HENDRIK;

GRAAF EN BAANDER HEER

VAN-EN TOT

WASSENAAR,

HEER VAN OBDAM, HENSBROEK, ZUYDWYK, KERNHEM,

VRYHEER VAN LAGE,

RIDDER VAN DE ORDRE, VAN S.t JAN VAN JERUSALEM,

BESCHREEVEN IN DE ORDRE VAN DE RIDDERSCHAP VAN HOLLAND,

WEGENS DE ZELVE GECOMMITTEERD TER VERGADERINGE VAN

HAAR HOOGMOGENHEDEN DE HEERE STAATEN GENERAAL

DER VEREËNIGDE NEDERLANDEN,

EERSTEN CURATOR VAN HAARER EDELE GROOTMOGENHEDEN

UNIVERSITEIT TE LEYDEN; enz. enz. enz.

WORDEN DEZE MERKBEELDEN VAN

M.r ROMEYN DE HOOGHE

EERBIEDIGLYK OPGEDRAGEN DOOR ZYNER HOOG EDELHEYDS

ZEER NEDERIGEN DIENAAR

ARN. HENR. WESTERHOVIUS.

VOORREDE

VAN

ARN. HENR. WESTERHOVIUS

OVER DE UYTGAVE DER

HIEROGLYPHICA.

En zeldzaam èn doorwrocht Werk wórd alhier den Weetgierigen Nederlandſchen Lezer aangeboden. Wy zullen van de vermaardheyd des Autheurs opzettelyk niet ſpreeken. Het is bekend, dat de Heere MR. ROMEYN DE HOOGHE niet alleen geweeſt is Commiſſaris en Directeur der Bergwerken en Revenuen in het Graafſchap Lingen, daar toe van wegen zyne Groot-Brittanniſche Majeſteyt, Koning WILLIAM de Derde, in 't jaar 1689. aangeſtelt; voorts door de Ed. Achtb. Regeering der Stad Haarlem aangeſtelt tot Commiſſaris van de Juſtitie, en Regent van Godshuyzen, enz. zynde daarenboven uyt aanmerkinge zyner zonderlinge hoedanigheden door zyne Poolſche Majeſteyt, Johannes de Derde, in 't Jaar

1675. Geadelt; en waar van wy beyde de authentyke ope Privilegie-Brieven der Koningen gezien hebben; maar ook, dat hy in ſchrandere vindingen nauwelyks zyn weêrga gehad heeft. Hoe keurlyk een Plaat-Etzer hy geweeſt zy, weten de Liefhebbers van die uytmuntende Kunſt beter, dan wy het zouden konnen verklaren. Trouwens zulks blykt niet alleen uyt zyn *Spiegel van Staat der Nederlanden*, maar ook uyt verſcheyde andere Gedenkſtukken, van welke de Kenners met den eerſten opſlag van 't Oog aanſtonts konnen oordeelen, dat het Konſt-Stukken van ROMEYN DE HOOGHE zyn.

Maar in het byzonder munt het tegenwoordig Werk zoo in veelvuldige Wetenſchap, als Zinryke Verbeeldingen uyt. En het was niet te begrypen, hoe een eenig Man zulk een uytgeſtrekte kennis in Oudheden van die natuur konde bezitten, ten ware het uyt zyn eyge getuygeniſſe bleek, dat hy verſcheyde Landen, voornamentlyk Italie, Spanje, enz. bezogt, en aldaar die zeldzame Stukken vergadert hadde. Om niet te ſpreeken van 's Mans ongemeenen yver in het naſpooren en opdelven van diergelyke Beeldſprakige Geleertheyd, die ons van de gryze oudheyd in deze en gene overblyfzelen is nagelaten. Hier by kwam de gemeenzame ommegang, die de Heer ROMEYN DE HOOGHE had met allerley Aanziennelyke en Geleerde Mannen; by voorbeeld, met verſcheyde Regenten, zoo van Amſterdam, Haarlem, als elders, en anderen van den eerſten rang; met Heeren Profeſſoren, Predikanten, en verders Kenners en Liefhebbers van Oudheden en andere Wetenſchappen, Bezitters van Rariteyt-Kamers en Kunſt-Cabinetten. Het welk den Geleerden Autheur tot deze zeldzame Verzameling ook niet weynig geholpen heeft.

Het is wel waar, dat anderen ook iets omtrent deze Stoffe

ſe hebben ondernomen. Dus heeft men van eenen zoogenaamden *Horus Apollo* de *Hieroglyphica*, of Beeldſpraken der oude Egyptenaren, een Volk by de Oudheyd wegens hunne uytmuntende Wysheyd vermaard; van anderen iets anders; maar niemand heeft onzes wetens dit onderwerp met die uytgeſtrektheyd onder handen genomen, of uytgewrocht. Behalven dat het Werk meeſt al de verſcheide Godsdienſten en byzondere Volkeren, in de oude Gedenkſchriften beroemt, betreft, en tot een algemeen gebruyk in de Nederlandſche Tale opgeſtelt is.

Twee Amſterdamſche Vrienden, my in het laatſt voorlede Jaar 1734. bezoekende, booden my het eyge Handſchrift van den Heere ROMEYN DE HOOGHE aan, met verzoek, ik wilde het zelve met alle mogelyke oplettendheyd doorbladeren, en ter Drukpers bevorderen. Ik liet my overreden; hoewel men my betuygde, dat het Werk ten zelven eynde zedert eenige Jaren reets in verſcheyde handen was geweeſt, zonder dat men nochtans het gewenſchte oogmerk had konnen bereyken.

Nauwelyks had ik het onder handen genomen, of ik ontdekte een veelvuldige belezentheyd, gepaart met een behoorlyke Taalkunde, en ſchrander oordeel. In het byzonder ſchepte ik genoegen in de deftige bewoordingen, zoo dikwils de Geleerde Autheur gelegenheyd ontmoet, om van de Mozaïſche Schriften, of andere Goddelyke Waarheden, door welke het Gelove der Chriſtenen geſtaaft word, te ſpreken. En men zal hem in zaken, rakende dat onderwerp, menigmaal niet als een gemeen Chriſten, maar als een Hoogleeraar in de Godgeleerdheyd ſprekende ontmoeten.

Hoewel ik niet tegenſtaande dit alles zoo nu en dan nootzakelyk heb geoordeelt, de Woorden des Geleerden Schry-

vers of nader op te helderen, of te beſchaven, daar ik zulks meende te behooren; voornamentlyk omtrent de omſtandigheden van zaken en Oudheden, rakende deze of gene *Merkbeelden*, gelyk de Heer ROMEYN DE HOOGHE dezelve noemt; die ook mogelyk, indien hem de Heere God het Leven langer had geſpaart, de laatſte hand aan zyn Opſtel en Plaatverbeeldingen zou gelegt hebben. Vindt men zyn Schryfſtyl zoo hier en daar wat ſchamper, het is meeſt al, om de botte Bygelovigheden, en Dwingelandy, die men in de Roomſche Kerk ziet heerſchen, ten toon te ſtellen.

Meer hebben wy den Lezer van dit voortreffelyk Werk, bekwaam, om Geleerden en Ongeleerden te vermaken, niet te berichten; maar vleyen ons, dat het met geen minder graagte by het Gemeen zal ontfangen en gelezen worden, als wy het met genoegen doorbladert en beſchaaft hebben.

Gouda den 20. *Febr.* 1735.

By gelegenheyd, dat het Werk elders gedrukt, en maar eens, zonder Reviſie, van my gecorrigeert is, zal mogelyk eene en andere drukfeyle zyn ingeſloopen; die de Goedwillige Lezer vriendelyk verzocht word, te willen over het hoofd zien. De groſſte, die ik by het herlezen, en opmaken van het Regiſter heb ontdekt, ſtaat bladz. 111. lin. 2. alwaar *Triformis* in plaats van *Trifornus* moet gelezen worden.

M^R. ROMEYN DE HOOGHE,

AAN DEN

LEEZER.

Waarde Ampt-en Landgenoten.

OM u niet lang met deze Voorreede, in 't Portaal van myn Werk, op te houden, zal ik niet eens ſpreeken van 't nut, 't geen in de Merkbeelden, zoo voor de Ouden, als voor ons, bevat is; want dat zal zig in 't Werk zelf genoeg openbaren; alleenlyk zal ik maar zeggen, dat dezelve door veelen, by gebrek van genoegzame kennis, ſlegt uytgevoert is, die Tyden, Zaken, Gevallen, enz. zoo door een haſpelen dat een verſtandig oordeel, zulks nootwendig moet veragten; want zy en merken niet, dat by 't eene Volk zoo eene Zaak, Dier, Kruyd, of beweeging aangenomen is, voor het Merkbeeld van zulken handel, het welk by anderen geenzins gebruykelyk is. En dit is eene van de reedenen, waarom ik dit Werk heb ondernomen, op dat een Reedenaar, Dichter, Konſtenaar, en andere, zoo veel het doenlyk was, zoude houden eene nette overeenſtemming van alle de By-ſtoffen, doeningen en leydinge, zoo als dezelve in elk Land, in eene en dezelve Eeuw gebruykt zyn; om niet te vervallen tot misſlagen van zoo voortreffelyke Meeſters, die dat niet waarnemende, wel aan hunne Beelden behoorlyke driften en zekere omtrek hebben gegeven; maar ondertuſſchen, Meders, Joden, Grieken, Romeynen en Duytſchen, in zeer onderſcheyden Eeuwen door een gemengeld. Neem eens tot Voorbeeld eene Prent van de Slag van *Iſraël* tegen den ***Amalekiten***, door een berugt Man nagelaten. In deze worden de Joden, die geen Paardevolk hadden, als wel opgezeete

Ruytery verbeeld, meest met Roomsche Rustingen en Geweer; daar nogtans in de Wet zelve was verboden, dat men zyne Paarden niet mogt laten vermenigvuldingen; en *Jozua* moest der Overwonnen Vyanden Paarden verminken, 't welk ook zoo is gebleven tot *Salomons* tyd, die ze in Egypten opkogt. Gelyk een ander groot Man de Romeynen onder *Severus*, als of 't *Numiden* of *Libyers* waren, zonder Toomen doet Ryden. En een derde zyne Grieksche en Macedoonische Ruyters heeft nagelaten, met Zadels en Stegelreepen, die men in geene Historien vind, als by *Zonaras* eerst, in 't voorval, dat *Constans* zynen Broeder *Constantyn* uyt de Zaal en van 't Paard smyt. Grover ziet men op de Kachel-yzers der Duytschen Geschut en Musquetten in 't Beleg van *Betulia*; en diergelyke wanorder elders. Daarom behooren zig de Konstenaars, en zelf alle Stelders, Schryvers, enz. wel te beneerstigen, om boven alle die overeenkomst van Tyd en Plaats te doen zien. Deeze nabootzing van de eerste zoort, die van het inwendige tot het uytwendige gaat, is Omtrek, platte Grond, Zydtrek of Profil, met of zonder Verwen, Halfrond, Beeldhouwery. Maar gelyk de eene Mensch die nabootzings-kragt minder doordringend, duurzaam, en klaar heeft, als de ander, (zoo als wy buyten de Konst zelfs in Vertellingen zien, want een en dezelve handel word van den eene zoo leevend verhaalt, en zoo afgeschildert en gebootst, dat wy daar van bewoogen, zulks zelfs schynen te zien en te voelen, tot uytpersing van Tranen en andere Hertstochten toe; daar den anderen Dichtende, Redenvoerende, Schilderende, of Beeldsnydende, zoo kout nabootst, het geen hy wil verbeelden, dat het ons het minste niet en beweegt;) dus ziet men ook van deze *Hieroglyphen* enige wonderbaarlyke gedacht, tot de grond in de Natuur nagespoort, en zoo leevend geraakt, dat wy aanmerkende het nagebootste, aanstonds vormen in ons begrip, 't geen zy hebben willen afschilderen. Ja met zommigen handelen wy, als *Tacitus* en andere fyne Staatkundigen met de woorden en gedagten der Grooten, welkers Beelden zy ons afschilderen, dat wy meer daar in zien, om

ons

ons eyge Verſtand te doen praalen, als zy ooyt dachten. Zoo twyffel ik niet, of onze opdelvers der *Obeliſken*, *Pyramiden* en *Hieroglyph*-wulven hebben het zelve gedaan.

Maar meer ongemak leyd 'er in der Ouden nabootzing, om dat wy niet klaar genoeg van hunne Tyden, en 't geen in dezelve gebruykelyk was, onderregt zyn; en 't aldergrootſte kwaad is in de Hovaardy der Ouden; welker Wyſgeeren, berucht voor Philoſoophen, Prieſters en Propheten, ja voor half Goddelyk, van 't geen zy wiſten, zoo veel ſtank maakten, als of het voor geene andere Menſchen doenlyk was, den weg tot hun weeten in te ſlaan. Zoo ziet men, dat het met onze Leermeeſters gaat, die of door botheyd, of Hovaardy, of Schacherziekte, van hunne Wetenſchappen en kunſten wondere geheymen maken, en groote Boeken ſchryven, om dat zy zelf zouden ſchynen een wonderbaarlyk weeten te bezitten, daar ze eenvoudig willende of konnende leeren op een Blad of in weynige Aanwyzingen en Voorbeelden, den Leerling met hen zouden konnen evenaren.

Dewyl nu een iegelyk wel wil veele zaaken Verbeeld zien door Beelden, of Merk-teekeningen, en zulks den Konſtenaars zelden toevalt wel te konnen uytvoeren; om dat zy meerendeels, 't zy Schilders, Plaatſnyders, of Beeldhouwers, van geringe Ouders, tot het nazoeken der Gronden, waar van dezelve in de Oudheyd gehaalt zyn, niet konnen doordringen; zoo heb ik myne gedagten gewend, om dezelve zoo veel in my was, de helpende hand te bieden. Men moet om die van de Oudheyd te kennen, Taalkundig zyn, Leezing der oude Schryvers hebben, Penningen, Boeken en Teekeningen by een zamelen, en dan daar van doorvoed, vindingryk en vruchtbaar zyn van verſcheyden invallen en gedachten op elk Voorwerp. Men moet de gedachten konnen tot Beelteniſſen brengen, en Teekenen de al te ver gezogte vreemdigheyd der oude Babyloniſche, Indiſche en Egyptiſche Beelden. Anderen kan men naar onze, en andere Landswyze verſchaven; Griekſche, Romeynſche, en andere Europeërs Beelden naar hun Land-aard, en de nu bekende Waar-

heyd

heyd en toeſtand verſchikken; of men miſdoet, met onverſtanelyke wysheyd op te diſſchen. Gelyk de School-Redenaars, die, om te toonen, hoe groote Letterkennis zy bezitten, hoe zeer zy de Ouden doorbladert hebben, eene zoo oude deftigheyd in hare Redenvoering mengen, dat ze heerlyke Tuyteryen voor Dooven opſnyden, zonder eenige voldoening aan 't rechte Oogwit, het welk altyd is, en moet zyn, den Toehoorder te doen weeten, 't geen uwe gedachten zyn. Wie zou nu droomen alle de Goddelyke hoedanigheden in een Pluym te zien, of Zon- en Maans-krachten, loop en veranderingen in een Drek-Vlieg der Cophten? wie zou de ***Ganges***, den ***Donau***, ***Rhyn*** of ***Seyne*** nu wel verbeelden, volgens de manier der Griekſche of Roomſche ***Medailles***? als zyne mening was, den Leezer of Ziender te doen klaar bemerken, de kracht, loop en geweld van die Rivieren, die nu van andere Volkeren en Machten bevaren worden, en van hare oude Zeeboezems, Invloeden, en daar aan gebouwde Steeden en Slooten ganſch verandert zyn?

Om dit euvel te gemoet te koomen, heb ik dit Werk te meer nodig geacht, om dat die Liefhebbers niet anders zig zelven behielpen, als met Prenten, die zy weynig verſtonden, van Vinding-ryke Meeſters der voorlede Tyd; en dan veeltyds met goede wil verkeert werkten; of om dat zy in ***Cæſar à Ripa***, ***Pierius*** of diergelyke groote Mannen wat vindende, zonder onderſcheyd der tegenwoordige Tyd, derzelver verbeeldingen aanhingen; ook de namen maar nazoekende, zonder ziften van de ganſch verſcheyden zaaken op eene en dezelve Naam, het een voor het ander uytkipten. Gelyk de Gerechtigheyd van eenen Vorſt, met die van eenen Chriſten, en deeze met die van eenen Koopman, zonder verſchil te toonen, door eene geblinde Vrouw, met het Zwaard in de eene, en de Weegſchaal in de andere Hand; de Hemelſche en Vorſtelyke Genade aan welverdienden of Doodſchuldigen op eene trant te verbeelden, is geenzins voldoende aan de meening van die haar te werk heeft verzogt. Om zulken te voldoen, heb ik dit Werk begonnen. Zonder beezigheyd te zyn kan in my niet vallen, om

dat ik my in de ſlender der vervalle Landsgenooten niet wil, nog kan geeven, die veele tot leedige vadzigheyd gewend, buyten ſlecht of kwaad ſpreeken, of wel heele Dagen ſlyten in Coffy- en Wynhuyzen, met de daar in eyge Raadzelen over het Nieuws, of morren op de Regeering, en den ſtaat van anderen te maaken hun vermaak vinden. In drie Deelen heb ik het begreepen.

Het Eerſte, om van de *Merkbeelden* der Ouden, zoo eenvoudige als zamengeſtelde, tot die der meer bekende Griekſche en Romeynſche, en alzoo op onze tyd paſſende, over te gaan, en tot al het Metaphyſiſche, of Boven-Natuurkundige, het welk zy in den Hemel, Lucht, Aarde, en Helle verdicht, tot Goden en Godinnen gemaakt, van den Onnozelen voor Goddelyk doen eeren, en in Tempelen aangebeeden hebben.

Het Tweede Deel, om alle Ryken en Staaten der oude en tegenwoordige Tyden te vertoonen naar den trant der Ouden, en op de tegenwoordige beſt geſchoent, met diergelyke *Merkbeelden* te doen zien; en elk in zynen ſtand, Steeden, Rivieren, Bergen, en andere aanmerkelyke zaaken, als Ryksvergaderingen, Staats- of Stads-Ampten, en diergelyke; met eene verbeelding der Konſten, Zeldzaamheeden, Wapenen, Overwinningen en Neêrlagen, Volkplantingen, als anders, daar in en bygevoegt.

Het Derde Deel, alle de Aandoeningen des Gemoeds, alle Driften, en Tegenſpoeden, die ons dryven in het Geeſtelyk en Wereldlyk, en al wat de Zeede-kunde tot Voorwerpen heeft, zoo wel als de Godsdienſt en Godvruchtigheyd te doen zien, gelyk in de twee andere Deelen, met Beelden.

Maar in het behandelen van het Eerſte Deel heeft de zaak zelve my gedwongen, daar in te mengen het overgaan van de eene Godsdienſt tot de andere; en dat niet wel voorby kunnende, heb ik ook goed gedacht, in het Werk der Merkbeelden, de Geſchiedeniſſen der onder of boven rakende Godsdienſten, met hunne jaren aan te merken, en den Leezer tot aan onzen Tyd te brengen; gelyk ik ook in het Tweede Deel meene te doen met de Hiſtorien

der Vorſten en Ryken, tot op den huydigen dag toe. En miſſchien zal op die nieuwe wyze van ſchryven de luſt der Jeugd aangeprikkelt worden, om tuſſchen de vermakelyke nadenkingen der vreemdigheden, de zaken van Godsdienſt, zoo wel als de Beſtieringen van andere en hunne eyge Landen te leeren.

Welke te zaamen myn oogmerk is te doen zien Beſchreeven en Geprent, om den Liefhebberen van veele moeyten af te houden. Dog als deeze enkele doorgegaan zyn, zal ik ook (gunt my God het Leven) tot allerley zoorten en zaaken doordringen, en pogen te voldoen. Eerſtelyk in die, welke de Goden der Volkeren betreffen, na der zelver verſcheyden Tyden, om Dichters, Schilders, Beeldhouwers en andere Liefhebbers te doen werken, met die voldoening, dat zy onder de Duytſche geene Indiſche, onder Egyptiſche geene Scythiſche, Saxiſche, Bataviſche of Britſche mengen, nog de eene duyzend Jaren in de anderen verwarren; ten eynde men in die Verbeeldingen houde de Heylige Regel, dat alles met zyn Tyd, Plaats, en verdere Omſtandigheden over een koome.

VER-

VERKLARING
VAN DE
TYTEL-PRENT.

DE nieuwsgierigheyd in de Eerste Menschen deed hen vallen, om nog meer te willen weten, als 't geen den eersten Mensch toegeschreven word, en zelfs Geesten en Bovennatuurlyke Bewegingen te begrypen. De nutte en nodige kennis der zelve is van Gods Genade onmiddelyk ingevloeyd, in zyne Uytverkore Vaten, *Seth*, *Enoch* en anderen. Door deze geleyd, hebben zy ook gelukkiglyk de Verborgentheden door 't Geheel-Al verspreyd, konnen navorschen, en voor hunne Nakomelingen den weg banen, tot uytvindingen der Konsten en Gereedschappen, onderscheyding der Aardstoffen, krachten van Vuur, Water en Lucht; en zulks wetende, hebben zy 't by Monde overgezegt, of by Merkbeelden verstanelyk nagelaten.

Der Joden oudste en beste Schryvers verzekeren, dat de Naalden van *Seth*, of *Noach*, uyt de Zondvloed overgeschoten, nog te zien waren, met de daar op onzekere Beelden, op de weg daar *Ehud* bazuynde, tot byeenroeping en Wapenkreet aan den *Israëliten*; na dat hy *Eglon* doorgestooken had, zynde de *Gesnede Beelden* genaamt, in het *Boek der Richteren*, III. 26. met eene waarschynlykheyt van gebakke Steen, en (gelyk 'er nu nog zulke by den Liefhebbers der Oudheyd overschieten) daar in, wanneer de Leem of Pot-aarde zacht was, ingedouwt.

Josephus zegt van *Seth*, dat hy deugdelyk, en by *Adam* wel opgevoed, ook zulke Kinderen naliet, aan welker geest en werkzaamheyd men de Sterrekunde verplicht is. De vreeze, van dat deze wetenschap zoude verloren gaan, deed hen twee Pilaren bouwen; de eene van gebakken, de andere van gehouwen Steen; om, of 'er eene Watervloed die van Briksteen verdelgde, de andere van gehouwe Steen zoude overblyven; en hy voegt hier by: *haar voorzien lukte.* Men verzekert ook nog, dat de Steene Pilaar in *Syrië* te zien is.

Op deze wyze hebben de schrandere Indianen, de Seres, de Chaldeën Arabiërs en Egyptenaars ook gewerkt; 't zy dat zy uyt deze Beginselen hun verstand licht gaven, of door hun eyge snelheyd de geheymen der Nature doordrongen. De middelen en aanwasch dezer Leermanieren zyn van veele zeer verschillender wyze behandelt. Maar de meesten hebben hunne kennis

nis

nis misbruykt; om zig zelven daar van te konnen bevoordelen, met ſtaat en gemak. En ziende den aanwaſch van de verwondering en achting des Volks, begrepen zy, dat men dit Weten ſpaarzaam moeſt overhandreyken, de klaare Waarheden bezwalken, en eyndelyk in vercierde grillen bezwachtelen. De beſte en zuyverſte gedachten en ondervindingen lieten zy in holen, of onderaardſche wulften, in de Boogen metzelen; zynde op Leem ingegriffyt en gebakken. Deze Merken, *Hieroglyphen* van de Grieken genaamt, als H. Merkbeelden, zyn het, dewelke ik op myne manier behandele; volgende of afſtappende van dezelve, na de beter bekende ontdekkingen in de Natuur, met verwerping der diep gedroomde en belachelyke ſpitsvinnigheden, van die Ouden in ongeachte onderwerpen, zoo zy waanden, gevonden. De Tytelplaat toont dit, met byeen te vergaåren, in *Serapis* Ondertempel, die de overgeſchote Merkwuſten langſt heeft bewaart, alle de Medewerkers in deze diepe Geheymkonſtenary.

A. De eerſte, die zig opdoet, is een *bejaard Leerling*, met een Kransje van Yzerkruyd, tot een teeken van een volkome overgave van zig zelven aan zyne Meeſters, om zyn Hoofd; ſluytende zyn Mond, als een *Harpocrates*, met eene Vinger; als een die Jaren lang onder die Leeraars, niet als met zwygen, hooren, denken en ſchryven moeſt doorbrengen. Een Arabiſch Boek van op een genaayde *Biblis*, of Parkement-bladeren, vol Merkbeelden en Konſt-trekken, legt aan zyne zyde; terwyl hy op de Griekſche en Romeynſche wyze een Tafeltje van Waſch voor zig heeft, om daar in met zyn Stift te griffien dat gene, het welk hy van hen leert.

B. Tegen dezen over ſtaat de beſte Leermeeſter, verbeeldende de *Stookkonſt* der Ertzen, Aardſtoffen en Kruyden. Die Baas ſtaat met eene Glaze Kolf gedekt, met een veracht kleed aan, by eene Smeltkroes, waar in hy zyne ondervindingen t'elkens waagt, om te doorgronden ieders aard, om door 't Vuur de Zwavel, het Kwik, en het Zout te ſcheyden; het welk door de Zonneſtralen zamengeſtremt was. De vlam voed zig met de Zwavel en Balzemachtigheyd, door Salpeter verbeeld, die het eenigſte Zout is, het welk brand. De Rook daar uyt ryzende, is van ſlymiger en kouder aard, als Kwik, dat wechvliegt van 't Vuur, maar als *Sal Armoniac*, wel *geſublimeert*, maar niet verbrand kan worden. Die twee vlugge zelfſtandigheden van Lucht en Water alzoo geſcheyden zynde, blyft de vaſte Aſch, als gemeen Zout, zoo als men door Loog daar uyt kan trekken, of door heet Water; zyne verw behoudende, mits dat het Vat wel geſloten blyft. Zoo houd hy dan niets over op de grond, als dood laf Zoutaard, *Kali* by den *Egyptenaars* en *Arabiërs* genaamt, het welk door geweld van nieuw Vuur tot Glas-aarde word. Zyne Potten, Wortels, Steenen en Gereedſchappen betuygen de noeſte drift en geſtadige werkzaamheyd, door welke

hy

hy leert kennen 't geen voor de *reſt* verborgen is; want niemand kan het zamengeſtelde beter kennen, als die 't ſcheyden kan. Maar dit by uytſtek kennende wil hy verheerlyken, en trekt daarom in zyne Spil de Zon, de Maan, en wat 'er meer hoog aanzienelyk onder de zichtbare heerlykheden bralt. Hy geeft hare namen aan zyne zaken; en ſchikt zyne Hoofdſtoffen tot Goden, naar de namen van elk Land.

C. Maar *Urania*, de heldachtigſte der Zanggodinnen, ſtapt in, daar de Natuurkunde ſtil houd. Deze verciert de eerſte Vorſten van elk Ryk tot Perzonen in de Hemel-tekenen inwonende, en ſtreelt door Wonderdigt de Ooren der Heerſchenden, met op haar te doen afdalen de Goddelykheden door Menſchemakery. Zy is gehelmt, en daar op met *Phœbus* Lauweren geciert. Eene Ster, die zy, is 'er eene nieuwe ontdekt, de overgeplaatſte Ziel van der Vorſten naaſte Bloed noemt, tintelt op haar Helm. Zy houd de Klaroen van Oorlogsroem in hare Hand, daar mede zy de Wereldſche Geſchiedeniſſen tot Reuzen en verſlage Wanſchepzels, ja de veranderingen der Stook-konſt, tot *Meduza's*, *Gorgones* en andere halve Godheden vervormt. Zy voert de Schacht in de Rechterhand, om de ruymte van haren Geeſt in zamenſlanſſing van buyten met binnenlandſche Voorvallen te doen verwonderen. *Hercules* Knods, die zy by halve dozynen in verſcheyden Landſtreeken doet arbeyden, Aarde, Zee en Hel openen, en alle Monſters Knotten, legt voor haar.

D. Zy heeft te baat de *Beeldhouwery*, die hare vinding voor de Vorſten met Puyk-beelden uyt Ivoor en Marmer doed brallen, en in Tempelen opſtellen, tot *Coloſſen* of overgroote Beelden gieten, en met Goddelyke Eer aanbidden.

E. Ter zyden achter deze zietmen de *Wyſgeerte* tot vorming der Zeeden, die, wyl het Menſchdom ongaarn beſtraft en beriſpt word, door H. Merkbeelden het zelve Menſchdom zyne gebreken doed kennen. Deze heeft eene *Chimæra* op haar Hoofd, met een Leeuwen-kop, Geyten-lichaam; Draken-ſtaart en Vlerken; leerende de gramſchaps-drift der Jeugd, de wiſpelturige wuftheyd van 't Jongmanſchap, en de verhitte onderneming der Mannen, met hunne gevaarlyke beweging. Door zulke en fynder vindingen leert zy hen de waarheyd hunner Gebreeken, en wyſt hen aan, met hare Staf, de weg om hunne eyge driften te bematigen. Deze Merkbeelden zyn 'er ook niet weynige nagelaten, tot een nog durend dagelyks nut. Van die zoort zyn vol de Dichten der H. Propheten, en de Gelykeniſſen van onzen Zaligmaker, en zyner Leerlingen.

F. Daar tegen ſtaat de *Fabel*, niet minder onder de Merkbeelden wer-

kelyk. Zy heeft altyd eene zwarte Mom voor, ſprekende van Geſchiedeniſſen tuſſchen Onredelyke Dieren, derzelver Redenering en Onderhoud; en heeft daarom nooyt ſchyn van Waarheyd. De Vos en Kraan, malkander wel groetende, draagt zy op hare Handen. Hare Herſſenen zyn gedekt met eene Muts, daar allerley Dieren op geborduurt zyn. Dewylze altyd wat ongehoorts en nieuws opdoet, is zy jong achter de Mom, en met gretigheyd ontfangen. Zy kan ook op de gemoederen ſterk werken, want zy kan hare gedachten zelfs den Kinderen indrukken, die ter beteugeling van hun zelven die vermakelyke Spookjens aangeleert hebbende, overgehaalt konnen worden tot affchrik voor het Boozen, door de vertooningen van de Hel, en de daar in zynde Gedrochten.

G. Die *Schrikdichtery* komt als een Oud Spook met de driehoofdige Helhond op zyn Kop, met de blazende Slangen voor eene Pruyk daar om. Zyn verzengd zwart Aangezicht word verlicht door zyne vlammende Oogen, brandende Baard, en uytgebraakt Vuur. Eene yzerverwige bebloede Drakenhuyd dekt zyne verdere grouwzaamheyd. Deze heeft mede zyn aandeel in de Merkbeelden; want men vond daar door Ikkers, Geeſten, Nachtmerrien, en Spooken, waar door veele gemoederen het Kwaad lieten uyt vrees, 't geen de Edelmoedige deden uyt de Voorbeelden van *Hercules*, *Theſeus*, *Minos* en andere Helden, door den Dichters, als aanzienelyke Leden van den Godsdienſt, zonder ware grond verdicht; maar betoverende de Braven, als zy zulken in Pleyſter of Metaal verbeeld, als Goddelyk zagen eeren. Kortom de Ouden ſtelden vaſt, dat de meeſte Verſtanden tot begrip der Wyſgeerte niet te brengen en waren, en vyzelden daarom tot Vergoding toe hunne verdichtingen op, om door 't Loon, of de Straf te lokken of te verbazen die gene, welker beſtier zy ondernamen.

H. *Chaldeeuwen*, *Toſcanen*, *Grieken* en *Romeynen* komen uyt deze Merkbeelden afleeren, en ontleenen hunne Staatkunde, Wysheyd en Godsdienſt, veranderende de namen naar hunne Prinſen.

I. In deze Tempel ſtaan de Pilaren van aantekeningen op 't hoogſte Water, het waſſen en vallen van de Nyl, dewelke geen gering deel in de *Hieroglyphen* bevat heeft. Om dat het welvaren der Egyptenaars daar van afhing, eene gift van de Nyl genoemt, en de Nyl Egyptus zelf; in *Junius* beginnende, (door veele Regenen *) tot diep in *Julius* waſſende. Die Rivier uyt de twee Meyren van 't Ryk *Goyanne* in *Abyſſinië* ſpruytende, ſleept veel Salpeter mede in zyn afrollend Slib; niet als andere Vloeden,

* In de Maanbergen.

den, zichtbaar in den aanwafch, maar even zacht omtrent *Cirene* om hoog, als om laag onder *Caïro* vlietende. Deze Tempel van *Serapis* ftond op een Eyland tegen over Oud *Caïro*, *Michias* of Maatland genaamt. Hier nu is eene Mofkeè, met eene vierkante Put in zyn Voorhof, agtien elbogen diep. Hier in loopt eene Waterleyding, waar in eenige Pylaren, met wulften overdekt, ftaan. Dagelyks van den 13. *Juny* komen hier de daar over geftelde Egyptenaars, die door Jongens doen afkondigen, hoe veel Duym de Vloed is gewaffen. By aldien hy tot 15. Elbogen opzweld, voorfpelden zy een vruchtbaar Jaar; tot 18. dan loopen 'er veele Hoven onder tot bederf; maar blyvende onder de 11. of 10. groote Hongersnood. XL. Dagen duurt het waffen, en even zoo veele het afnemen der Wateren. Deze kennis heeft oudtyds aan de Merkbeelden der Godsdienft klem gegeven, die ook overvloeyen op de *Obelisken*, of Gedenkzuylen; gelyk men op de *Medicæfche* Naald in dezen zin ziet. De zeegeningen der Goddelyke *Ofiris* moet men door Offerhanden en zamenhechting der Geeften bezorgen, op dat men de weldaden van de Nyl zoude erlangen. Dus wierd het Priefterfchap ingevoert, maar als eene Konft, om gelyk aan zyns gelyk uyt te deelen, van de hoogfte tot de middelfte, en van die tot de onderfte doorgaande; lichamelyke aan lichamelyke uytdelende, en aan ieder Godheyd, 't geen aan dezelve het meeft eygen was.

K. En wierd alzo de *Goden-dienft* ingevoert, die hier niet eenvoudig ftaat, (want zoo begeerden zy dezelve niet) maar met Myter, Kap en Cazuyffel, omhangen met alle Plechtigheyds-Kleederen. Zy verwekten *vreeze* in het Volk door de kennis der *Eclipfen*, *Komeeten* enz. Plengen Brand-offerende op de opgetooyde Altaren, op veelvoudige wyzen; beftaande uyt eene overeenbrenging van alles tot elkander, om de Wereldfche zaken door te dringen, en den Geeften als te nooddwangen, en door die den Goden te behagen.

L. Dog nutter bleef de *Wet* hier door in kracht, die door Natuurlyke Gelykeniffen en Merkbeelden 't Graauw intoomde, en tot Reden bragt. Die ftaat in de Rok van eenen *Areopagyt*, als Rechter, wyzende de rechte weg ter Deugden, houdende de *Pythagorifche* Letter Y, het onderfcheyd van de Heyrbaan der gebreken tegen 't naauwe Pad van de Deugd, in zyne Hand, met de Koopere Tafelen, waar op hy zyne Wetten laat fnyden met Merkbeelden; en de Voorbeelden alzoo vertoont, als nevens hem blykt aan den Keuken-hond, en Jacht-hond; de eerfte aan de Keuken, en de andere ter Jacht gewoon; die met den Haas, den anderen met het gefnoept Gebraad in de Bek, om de kracht der Opvoeding te bewyzen.

M. Door de Wulf-grot heen ziet men de *Vleyery der Sterrekykers*, wel-

welker kennis de eerste van de Merkbeelden-makers is geweest. Deze zweert ten gevalle der Dwingelanden, dat hy de Zielen hunner Voorzaten, in de schoonste Hemelsteekenen verandert, heeft geschoten aan den Hemel, en dat 't Geslacht-regifter van zoo veele Goden aan den Vorst behoort.

N. Die, als ter *Dwingelandy toegerust*, met eene Aziatische Rok, Hermelyne Mantel en Tulband, de door hem in brand gestooken Wereld in de hand houd, met de Zabel op zyde, gescherpt op de Halzen der gener, die tegen zyne Oppermacht en verdichte vergoding kikken. Zulke Wereldplagen zyn die heerlyke Dwaalsterren, en andere geworden, voor welken men Altaren, Priesters en Nonnen zonder getal heeft geordent, die men te Romen, alwaar men de Stapel van 't Godendom maakte, alle in 't *Pantheon*, aller Goden Tempel, nu *St. Maria in Rotundo*, heeft ingesloten, dewelke, nevens de Grafnaalden in *Egypten*, verder in *Africa*, en elders zyn gebouwt. Alle vol zulke Merkbeelden, welke buyten de Sterre-Natuur-en Stookkunde, ook de Daden en Geschiedenissen afmaalden. Van zulke zyn de beruchtste *Semiramis*, en het *Duyvebeeld*, *Belus*, *Taut*, en die hier in *Serapis* Tempel staan, en naderhand beschreven zullen worden. *Serapis* of *Isis* Tempel is meest een en dezelve; gelykmen de uytgegeven ruymte te *Romen* aan die Godendienst, *Isæum*, en *Serapæum* zonder onderscheyd noemde; alwaar met groote zorg en eerbied *Isis* onder de gedaante van eene jonge Koe wierd aangebeden; *Apis* by anderen genaamt, en verschillende tienmaal, naar der Landschappen onderscheydene Talen. 'T maakzel was, als men buyten de Hoofdkerk van *Thebaïs*, daar na in die van *Memphis* navolgde, een Koper gegooten Stier; met Hoornen byna tot een rond aan een gekromt. Op zyn Rug was een Gulden dek-kleed, met eenen daar op gewerkten Kalkoenschen Haan, houdende zyne Veêren uytgespreyd; waar van de Beschryving zal volgen.

O. *Osiris*, ook *Serapis*, de Man van *Isis*, met een Haviks-kop, en daar op eene Priesterlyke Kerk-of Choormuts, mede hier na te beschryven, en

P. *Amun*, of by den Arabieren *Ammon*, of *Hammon*, met zyn Ramshoofd; welke alle, gelyk veele andere, eyndelyk op Zon of Maan uytkomen.

DE

H. Bos *Pinx.* J. Houbraken *Sculps. 1733.*

G
F
B
A
E
D
C
R. de Hooghe
Fecit.

DE

HIEROGLYPHEN

OF

MERKBEELDEN

DER

OUDEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Uytlegging van de Prent-en Merkbeelden der Egyptenaaren. Wat dezelve zyn; haar Oorſprong en Voortgang.

Et heeft my goed gedagt, eer dat ik in 't algemeen de *Hieroglyphen*, Beeld-ſpraaken, der Ouden zou behandelen, eene opening van dezelve te doen: welke, om datze by uytnementheid in en om Egyptenland, in haare bloeyenſte kracht zyn geweeſt, tot eene Konſt boven alle anderen zyn opgeheven; en genaamt

ARS HIEROGLYPHICA.

De Konst om Beeld-spraaken te maaken : en

SCIENTIA HIEROGLYPHICA.

De Wetenschap om dezelve te verstaan.

Deze Wetenschap is zoo groot, en van zoo ruyme uytgestrektheit, als 'er eene te vinden is. Want alles wat in alle taalen en zaaken met woorden word verbeeld, bevat dezelve: en als zy zamengestelt word van veele Merkbeelden op malkanderen passende, is die zoo onbepaalt, als aller menschen vernuft. Als dewelke alles wat die by een geschakelt heeft, tot een deel, ofte geheel van eene reeden gevoeglyk vertoont. Nooyt ophoudende van uytgerekt te konnen worden, wyl de *Analogie*, of overeenkomst van de tong, met de herssenen moet gaan. Nu kan men niet spreeken, of men heeft eerst het Merkbeeld klaar. En zoo veel overtreft die konst en wetenschap het spreeken en hooren; als de oogen meer treffen als de ooren, en 't gezigt boven 't gehoor gaat. De zin des Maakers van het Merkbeeld, is even dezelve als de zin des Spreekers. Te oordeelen uyt het werk, even als uyt de woorden. Waarom ook de Konstenaar scherp moet letten, dat hy net voldoe aan de hoedanigheden van dat gene, het welk hy wil vertoonen. Het zy zulks of enkel, of zamengestelt zy, het moet zyne overeenkomst in allen deelen vinden; en het zelve word ook vereyst in de wetenschap der Merkbeelden. De edelste manier van verbeelden gaat voor, maar egter dat gene, het welk op het krachtigste den Beschouwer overhaalt, om in te dringen in het diepste begrip van het vertoonde, gaat boven al. Om dat het even veel is, door welke weg de leerling zynen meester verstaat, of de Beschouwer het verbeelde bevat. Maar in die overeenkomst blyft de kracht van 't werk hangen; om het oogmerk en het doelwit, het welk men beteekenen wil, wel te recht in het gemoed van den Beschouwer te doen plaats nemen. Het welk gelukkiglyk geschied, als men alles heeft aangeraakt, het welk uyt de vergelyking van het beteekende met het teeken was te haalen. Gelyk de Schilders, die in het afmalen, *Contrefeyten*, zelfs de minste trek niet verzuymen, den Beschouwer overhaalen, ten getuygen van de krachtigste gelykenis van hun, naar het leven, geschildert konststuk. By aldien dit in de konst der Merkbeelden is waargenoomen, als dan heeft ook de wetenschap nodig zoo net by haar zelve te vormen de overeenkomst van de *Linien* en bywerken van 't Merkbeeld, met het Onder-of Voorwerp. Niets verzuymende, hoe gering, van het vertoonde, zoo verre als het met de welvoegentheyd, betamelykheyd en cieraad van het onderwerp over een komt. Gelyk een Timmerman, of Metzelaar, niet een streepje of lyntje van den Bouwmeester verachtelyk voorbygaat, maar stiptelyk opvolgt; zoo doet de Beschouwer, om het gebouw in

zyne

zyne zinnen tot begrip te voltrekken, het geen hy in de ſchets ontworpen had gezien.

VERKLARING VAN DE PRENT, verbeeldende

A. Eene *Thebaiſche Vrouw*, vol, poezel, en om den overvloed van hare gelukkige drachten, met eene ſchoone en volle boezem. Zy draagt eene Egyptiſche ſchynhoed, of vrouwe turband, op haar hoofd, om de Geheymen, ende de eygenſchappen der zaaken in die overſchaduwde ſomberheyd, beter te doorgronden, wyl zy is de konſt om door Merkbeelden te ſpreeken. Zy is naar de wyze der Thebaïſche Vrouwen gekleed, alwaar de gaauwſte der Merkbeeld-Konſtenaars byzonderlyk uytſtaken; hoewel die Konſt alom genoegzaam was verſpreyd, was dezelve echter aldaar ten top gevyzelt. Zy ziet, ſchoon zoo zeer overſchaduwt, echter met klaare oogen, doorſtraalende tot al het merg der zaaken. Want als zy al het Beeldſprakelyk wel en omzichtig heeft doorgezien, moet zy echter daar na nog dieper in het Geeſtelyke doordringen; het welk wel in de gedachten kan vallen, maar geenzins in de zinnen zig ook verbeelden. Om haare Gedachten wel by een te houden, ziet men hare ooren bewaart door een Koorkleed, op dat hare aandagt niet en zou afgetrokken worden. Een Sphinx, welk ondier gezegt word Raadzelen uyt te geeven, ziet men op den Turbant, doende daar door zien, dat zy niet plat voor alle groove kykers werkt, maar voor de groote verſtanden zoo klaar is, als raadzels voor de geringen.

B. Zy grift hare merken achter in eenen geplyſterden ſteen, van eene *Hecate*, te *Barcelonie* gevonden, eertyds op de naam van de Godheyd *Beſa*, in *Abydo*, buyten *Thebaïs*, gevierd, alwaar zy dier landen Godſpraak was; en naar oogenſchyn, door Prieſters van *Iſis* eertyds daar van daan gebragt. Daar ſchryft de Konſt door Merkbeelden, 't geen *Hecate* en haare dienſt betreft. Voor haar leggen de gereedſchappen van Graafyzers, Hamers, Troffel, ſchilder-en bootzeer-tuyg, om in de onderaardſche wanden te kletzen, en de Grotten, onderaardſche Tempelboogen, en andere koele of heylige Plaatzen, die de ſchoole der Merkbeelden wierden, uyt te graveeren; of in ſteenen in te bikken. De Lamp, getuyge van haare naarſtige oeffening by nacht, zoo wel als by dag, ſtaat 'er by; en de Schryf-ley insgelyks, op welke zy de eerſte ſchriften van haar denken heeft gelettert. Zy voert in de andere hand eene Staf, als van eenen wegwyzer tot Deugd, Godsdienſt, en Wysheyd. Zy heeft in hare ſchoot eene lange reex Pergamentbladeren, aan-een-genaayd en ingerold, gelyk de Boeken der Ouden. Deeze Pergamenten, om datze Rietbladen uyt den Nyl zyn, en in haar geweſt voor papier gebruykelyk, heeft zy vol geſchreeven met haare aanmerkingen en beelden. Deeze Konſt is nog geſtreng, nog droefweezig, want haar werk is wel diep van gedagten, maar echter, om klaarheyd en deugd

te baaren, laatze niet na te gelyk zeer behaaglyk te ſtaan. Op hare lange kleederen; en om zig op te cieren, heeftze de *Pommetten*, met allerley enkelde Merk-beelden getooyt.

C. Zy heeft eenen van hare oudſte Konſtenaars, het zy *Toth*, *Hermes*, of *Manethon*, uyt Porphyrſteen gehouwen voor haar leggen, met eene graaf of ſchup, om uyt de grond te delven, 't geen de oorlog, puyn of ſtof van de tyd daar in had gedompelt. Zulks legt voor hare voeten, dewelke zy bloot heeft, om dat zy door het opſchorten der rokken, te beter door de Zand-zee van de eene *Piramide* of Naaldzuil tot de andere zoude konnen wandelen, en aldus van alles haar voordeel en leering trekken. Men ziet 'er een geheugnisvat der *Phœniciers* vol Penningen, van goud, zilver en kooper opgedolven, om de Merkbeelden der oude Eeuwen daar uyt op te zamelen.

D. De Weetenſchap der Merkbeelden, of *Hieroglyphen*, is vertoont door eenen Geheympriester en Schriftgeleerden in die Konſt. Hy is als een Hooge-Prieſter van *Thebais* gekleed, want die Maan, en Naaldswyze opklimmende ſtift uyt de Hoornen, zyn de hoogſte cieraaden voor de Zon en Maan, onder welke benaming zy die ook wilden neemen. Hy zit agter de Konſt, als dagelyks zynde een ſcherp Onderzoeker van de Rykdommen der Natuur, waar van de Merkbeeld-kunſt voortgaat in het uitdenken. Hoewel hy over veele jaaren ingewyd, en zelf Prieſter is, houd hy nogtans met zyne Vingeren de manier van de Mond te ſluyten, gelyk yder eene veeljarige ſtilzwygendheyd eerſt moeſt ondergaan. Alzo toondenze opmerkende te zyn op de Leerlingen, en zelf ook anderen leerende door het ſluiten van hun lieder Mond aldus den aangenoomen Leerlingen de vereiſchte ſtilzwygentheyd aan te beveelen.

De Konſt moeſt als oneyndig weezen; (want de ganſche Natuur, het Geheel-Al, was, en is nog, haar Voorwerp:) waaromze als eene ryke, welvarende Moeder, en zoogvrouw verbeeld is, uyt alles het beſte voedzel trekkende en overgeevende aan haar Krooſt, om af te zuygen. En dit verbeeld, by dat Puykbeeld, van allerley *Hieroglyphe* Beelden, gewis het voortreffelykſte en voornaamſte. Het is dat Hoofdbeeld welk men voor de Kabinetpop, en Boekzaal der Natuurgeheymen mag ſchatten;

DE DIANA VAN EPHEZEN.

E. Deeze als een zommierbeeld der geſchapene dingen, is van der Thebaiters vinding, en of daar in Thebais, of in Memphis gemaakt. Ik noemze by dien bekenden naam, als de beruchtſte in de Geſchiedenis-Boeken, Tooneelſpeelen, Beelden en Penningen niet alleen, maar ook by uytnementheyd in het *Nieuwe Teſtament*. Men ziet, dat zy in de Handelingen der Apoſtelen XIX. als de Beſchuts-Godes van Epheze, en de Broodwinſter der

werk-

werklieden was; dat deeze vreezende de kracht en indruk van hare Godheyd, door de prediking der Kruysgezanten te zullen gekrenkt worden, oproer maakten, en de Apoſtelen in het uyterſte lyfgevaar brachten. Dit beeld in Egypte *Iſis*, hier *Artemis*, elders *Opis* genoemt, draagt gene naamen dan de allerhoogſt geachtſte, welke de grootheyd van hare Goddelyke macht uytrekken en verbreyden, gelyk de naam van *Opis* doet zien; om datze alles wat tot behoef der ſtervelingen nodig was, onder de mombeeldery, met welke zy getooyt was, deed opkomen, voor der Bedevaarders oogen. *Groot is de Diana der Efezeren!* ſchreeuwde van haar de oproerige *Demetrius*. Zy was de Veelborſtige, om datze uyt dit overvloedig opboeyzel toonde, datze was de Voedſter der leevenden. Welker ſtand door de uytwaaſſeming der Aarde, ende de beweging der Lucht moet beſtaan. De Beeldſprakige Konſt, ontziet zig niet die *Diana*, met den toeſtel der Egyptiſche *Iſis* op te cieren. Veele zulken zyn 'er geweeſt; maar even als de *Marie-Beelden* nu; onderſcheyden volgens de zoorten van heul of heyl, welk dit of dat Beeld toegeeygent wierd, of naar de Steeden en Plaatzen, waarze aangebeeden wierden. Gelyk *Nueſtra Signora d'Atocha*, of de *Buen Puerto*, *La Sainte Marie de bon port*, en zoo als onze Lieve Vrouw van *Aken*, *Scherpenheuvel*, *Kevelaar*, of andere plaatzen: de *Thebaiſche*, de *Memphitiſche*, de *Phariſche*, en zoo voort.

Deeze is opgeſchikt naar de wyze der Phariſche, en de uytlegging derzelve wydluftig naar de ſtof is, als volgt uyt de Merkbeelden.

Haar Hoofd, is jeugdig en van bloeyende kracht, met eene vriendelyke Mond en Oogen, gedekt met een ryk, glinſterend, wederzyds afhangend Kerkdekzel, met zeer fyne zilvere ſtippen, als of het met ſterren bezaayt was. Waar op eene Bloementuyl van de langſtleevende bloemen, als de *Chryſanthemum*, de *immortelles* en diergelyke; om dat de bovenſchorſſe der aarde altyd met de eene, of de andere bloemen haar tapyt borduurt. Uyt welke Krans eene Burgt opryſt, met Tinnen of Burgtoorentjes; om de hooge rotzen, en de daar opgebouwde ſterktens en paleyzen te verbeelden. In deze Burgt legt een ſcherpgehoornde Maan, om de onderſte deelen der lugt, het eigen der maanligten, te vertoonen. Uyt, en boven deeze Maan, ſpruyten twee Gierenveeren, welke als twee pluymen opſteeken; de wiſſelvallige verandering, en de verderflykheyd der ondermaanſche, en moogelyk bovenmaanſche ſtoffen verbeeldende. Want de veeren van de Gieren zyn betrekkelyk op deezer vogelen aard, en inborſt, welke is zeer oud te worden, en zig te voeden door het verderf van andere dieren, vogelen, krengen, en diergelyke zonder onderſcheyd, door eene geſtadige onverzadelykheyd alles verſlindende.

Tuſſchen en boven verheft zig de Drekvlieg, aan welk ſlegt, en ſchier veracht ſchepzelken, de Egyptenaaren de gelykenis en 't Merkbeeld van de Godheyd gaven; om zeekere gelykeniſſe in oogen, hoorentjes en andere

kleinigheden, waar van hier na breeder. Dit is 'er evenwel van te zeggen, dat de Egyptenaars eene lompe misgreep in deeze verbeelding hebben, om dat de hoogste waarde van eene Godheyd, door zulk een veracht zinbeeld zeer verkort word; moetende gestadig gelet worden, dat de geachtste zaaken door diergelyke teekenen doorgaans by hen verbeeld worden.

De Hoornen van de Maan zyn zoo scherp, als ons de verlichte puntdeelen en de Boog voorkoomen, op de derde en vierde dag van haar eerste *Quartier*; om voorts de rest van zyn rond naar de zyde der Aarde te vullen, volgens den gewoonen loop. Om dat de nacht, de koelheyd, duysterheyd, en 't beschynend ligt, deeze *Diana* toege-eygent was, heeft het beeld de Koorfaly-plooyen zoo digt op de oogen zitten, welke zoo veele ribbetjes of ploojen draagt, als de Maan dagen in haren loop heeft. De koelte, zoo aangenaam in de heete landen, *Abissynie* of *Egypten*, heeft de Goddelykheyd aan die Godheyd *Isis* hoog opgevoert; want haare inwoonders en konden buyten den wasdom, niets behaaglyker begeeren, als dat algemeen goed, die koelte in de nacht, met eene zoo behaaglyke klaarheyd. Het aangenaame der wasdom blykt aan de Rooze-Krans, welke Bloemen te gelyk zeer verkoelen, en van de aangenaamste kouleur en reuk zyn. Deze praalen onder de Toorenkrans van *Cybele*, welke zy met die naam, of met *Syria*, of andere, als de Moeder de Aarde, of de Groote Moeder eerden. Want gelyk door de Maan, zoo steldenze ook uyt de Aarde de voortzetting der schepzelen. *Rhea*, welke aangebeeden wierd voor het middelpunt der Aarde, is de eerste, welke de Burg of Toorenkroon droeg. Alles paste dit Beeld, en zy is voor alles aangenoomen. De naamen zyn schier zonder tal of eynde by de Dichters en Godezangers; waar van in de voortgang van dit werk genoegzaam zal gesprooken worden. Allerley bêvaarden, beloften, en offerhanden wierden aan Haar toegevoegt. En men kan niet zeggen, dat men Volkeren kent, welke niet onder deeze of die naam Haar hebben aangeroepen, ten minsten ge-eerd. Het welk ook my reeden gegeven heeft, dit Beeld by vooruytneminge liever, als eenig ander, te gebruyken als het Voorwerp der Merkbeeldens-konst, wyl dit van de zaamengestelde *Hieroglyphen* het aanmerkelykste is. Om in dat eene te verbeelden alle de byzonderheeden, die in een gansche winkel van die natuur passen; zonder dat 'er egter iets bykomt van *Eleusinische Mysterien*, of Verborgendheden, die vry groove en ontuchtige behandelingen hadden, welke hen verplichtten om de Geheymen van dien Godsdienst met dat woord van *Mysteria* te onderscheyden, zynde een woord, van het mond-sluyten afgeleyd.

Haar Hals draagt eene Kroplap van Eykelen of Aakers, de eerste kost en voedzel-spys der menschen, eer men van dat alles de kennis had, het welk het koorn ver-eyscht, eer dat het tot meel word. De sterkte van dat voedzel, te gelyk met de zoberheyd, word hier door aanbevoolen, en aan Haar gegeven als eene overwinning of zeegepraal; om dat men deeze *Isis* of *Ceres*,

res, de eere gaf in de geheugenissen, van de manieren van het zaayen, maayen, dorsschen, wannen en maalen van het koorn gevonden te hebben. Zedert welken tyd men deeze akers de zak gaf.

Om het gemak dan, datze den menschen met de graanen had aangebragt, draagtze, tot zeegenpraal, de verworpen Akers.

De menigte van hare Borsten, en de uytpuylende zogrykheyd van haare Tepels is de krachtigste verbeelding van de voedende en onderhoudende kracht; die zy aan de schepzelen toebrengt, dan eens als de Maan, dan eens als de Aarde ge-eerd. En men namze wel drievoudig, om dat 'er niet zou ontbreeken aan Haare onderwerping; want men voegde by de Lucht, de Aarde, en by die beyde, den Afgrond. De driehoofdige *Hecate* sloot dan alle de hoedanigheeden in.

'T schynt my egter toe klaar te zyn, dat de Heydenen zoo verward daar niet mede zyn te werk gegaan; maar wel, dat door dagelyks onderzoek van de Natuur, dan eens iemand van hunlieder Wysgeeren of Priesters heeft staande gehouden, dat alles zynen invloed uyt het onderaardsche kreeg, en dat die zwavel-deelen het waare zout waaren, door wiens snelle punten de levendige geesten in de planten, ja in allerley zaad werkzaam wierden; en dat de zulken, aangezien de vrye, en van zelf rypende rykdom der onder-aarde, deeze voor uytwerkende oorzaak van het leeven maakten; en naar hunlieder landschap of lust dan een naam aan zulke eene Groote Moeder gaven.

Dat wederom anderen, ziende de vrugtbaarheyd der bovenschorsse, en hoe oneyndig die vol is van allerley leevendige Planten, Dieren, Zappen, enz. deeze voor de andere hebben gestelt. *Cybele* is in het Babylonisch warmroerende Heerinne te zeggen. Dat zy daar van *Cybele* de Aarde genoemt hebben, of *Vesta*, om datze door haar eygen gewigt staat. Dat 'er wederom eene zoort geweest is, welke den invloed der Lucht, de meedewerking der Hemelteekenen, en haare gunstige zamensterring tot het bezielen nodig oordeelden. En die blyven by *Isis*, *Diana* of diergelyke Naamen. Zamen maar bezig om te verbeelden eene invloeyende Magt, tot teeling, voortzetting en onderhouding; als het queekzog van het Heel-al.

Dat 'er Landschappen om zulke Leer verschilden, blykt by de opschudding, die van de Voorstanders van het Water tegen het Vuur is verwekt; het welk ons hier na in de hand zal komen. Ter zyde, langs beide de armen, ziet men de Leeuwen, welke anders voor *Cybeles* of *Vesta's* waagen gaan; de Koningen der dieren, welke de macht van *Diana* over Bosschen, Rotzen, Woestenyen en Hoolen bewyzen; aan dewelke zy, uit kracht van het meesterschap over de bosschen, deze Godinne toekomende, huldiging en onderwerping bewyzen.

De Kroplap was van onderen geborduurt met de twaalf Teekenen der Zonnekring, om de Tyden wel te leeren onderscheyden, welke men in allerley planting, queeking en teeling moet waarneemen.

Het

Het Lyf is geflooten in Vier Deelen, op het welk men Geftaltens van verfcheyde zoorten ziet. Maar agter zoo wel als voor is een Vak open gebleeven.

Let eens op de naaukeurigheyd van Hunlieder waarneeming. De vier Vakken ftelden zy, volgens hare platte Wereld-befchryving, voor twee Warme en twee Koele Deelen; maar de twee, welke open gebleven zyn, voor het onbewoonde Deel, om de al te ftrenge Koude, en het onbewoonbaare tegendeel, om de al te vinnige Hitte. Zynde onder de *zona torrida*, en *frigida*; welk Klimaat by hun tyd ook nog wel onbewoond kan zyn geweeft; hoewel *Chuzeftan* in Africa digt kruypt onder de *Linea Æquinoctialis*, en van de oudft bekenden in de Heylige Schriften is, met de naam van *Cufch*, zynde een gemeene naam voor de ryken en landen van *Ethiopie*, Sufiane, en Arabie.

De Hoogte der Vakken hieldenze met een doorgaand ftuk van meffing of geel-koper doorgeboort, om een Afpunt van het Zuyden, boven; en een Afpunt van het Noorden, onder te vinden, in welke aanmerking haare Wysgeeren, by uytftek, boven de Jooden, en eerfte Chriftenen wel hebben geoordeeld, en ons in verwondering gelaaten, hoe zy zonder de fcheepvaart door de *Linea Æquinoctialis*, die, nog gene vier Eeuwen geleeden, nooyt was gedaan, die kennis hadden; moogelyk iets uyt het onderwys der Scythen, welke al berugte Wyzen hebben uytgelevert; van 't Noorden; en door Braminen van 't Zuyden, onderrigt zynde, is hare Wiskunft en Hemelmeting op fterke giffing gegrond geweeft.

De Menfchen, Offen, Schelphoorens en Byen, zyn de cierzels van het bovenfte deel; en zoo toonde die Eerfte Trans de zulken, dewelke de bovenkorft van de Aarde bewoonen, beploegen, vercieren, en vermaaken. In de Tweede zag men Voffen, Mollen, Wortelen, en Viffchen; als te zaamen dieper in de Aarde neftelende, wroetende, doorfchietende, en fwemmende. In de Derde Draaken, Griffioenen, Zalamanders, en Chimæren, als onbekende, ja verdichte dieren, bequaam om te vertoonen de opklimmende kracht, de fwavelachtige voortzetting door de Pypjes in de Gronden. Eyndelyk beftond de Onderfte Trans in onbekende Gedrogten, om den Afgrond rondom het Middelpunt te verbeelden. Dit Kafwerk van zoo veele Vakken is onder aan met Cirkelbanden, als hoepen, omleyd en ingevat; zynde vier in getal, en van fynder omtrek, eenige min, andere meer, om de verbeelde Boogen der omgevatte Aarde en 't Heel-Al te fluyten; in welker vermenigvuldiging de Ouden niet luy waaren, makende t'elkens op het ontdekken van eenige gang van nieuwe Sterren, een nieuwen Cirkel, den voorigen omfluytende.

Ook fluyten zy alle die Hoepen en Ronden in een gelyk vierkant Steunblok, wel willende ons te kennen geven, dat de Hoofd-Stoffen, hoe zeer dezelve ook gemengelt worden, nooyt zoo kunnen in een gefmolten worden, of zy redden zig wederom; ieder Hoofd-ftof-deel, Vuur, Lugt, Aarde

en

en Water, tot zyne zoort, die als Hoekſteenen, van gelykmatigen evenſtand het werk der Schepping ſtaande houden.

De Voeten van de Godin zyn bloot, zonder leedere Brooskens of Laarskens; alleen met tengere Koordekens, houdende de Slitters onder de Voeten vaſt; om te bewyzen, dat de Goddelyke gunſt bereydwillig is, om op de beeden der Smeekelingen te letten; welker laage ſtand door de Zoolen, en hare gebeeden, door de Koordekens vertoont worden; vaſt houdende aan de Voeten, welke de onderwerping der Smeekende, gelyk men in alle *Hiſtorien* vind, beſt beteekenen kan.

De *Kreeft*, boven uyt de *Kroplap* aan den hals van de Godinne kruypende, en van agteren ook op het ruggeſtuk gehouwen, is in zyne eygenſchappen de Maan veel gelyk; zynde koud, vochtig, waterig, ſterk tot voortteeling, meer by nacht, als by dag kruypende; en zoo verlieft op *Diana's* Fakkel of nagebootſt Maan-Ligt; dat menze by nacht door Fakkel-Licht beſt vangen kan. Want na dat licht toezettende, vat menze ('t geen eene vermakelyke Viſſchery is) met een Schepnetje van onderen op. Ook is het Hemels-Teeken van *Cancer* of de *Kreeft*, de intrêe en poort der Menſchen in het leeven, gelyk *Capricornus*, of Steenbock, van de Goden; volgens de praat der oude Geheimzoekers. Behalven dat de *Kreeft*, als een Schalbyter, hoornen draagt, en met zyne voortangen de waſſende Maan nabootſt; na welkers volheyd hy beter in ſmaak bevalt. By zommige Schryvers ſchynt het waar te zyn, dat hy zyne oude huyd zou afleggen als eene Nieuwe Maan; maar zulks is vals, en men kan zyne Huyd by de Jaaren afligten.

Haare Handen zyn, de eene open, als een Merkteeken van der Godinne wyd-uytgeſtrekte macht, en milde uytdeeling; de andere ſchynt als ontfangende; zoo datze by verderf van 't een, het ander doet gebooren worden. Een donkere Steen is de ruſt van dit werk, om de ondoorgrondelykheyd der wonderen van de Godin, en 't onvermoogen van ons menſchelyk verſtand in de ontdekking van de beginſſelen te bewyzen.

Zie daar Leezer een Proefſtuk van de Beeldſpraak-Konſt, waar in de Beeld-Konſt heeft in een getrokken 't Geheel-Al, en waar aan de Egyptenaars en andere Volkeren zoo vele en verſcheyde Naamen gegeven hebben; het Scheppende en het Geſchaapene, de Onderhouder met het Onderhoudene, als in een vermengende; naar het getuigeniſſe van *Hermes*, *Orpheus*, *Seneca*, en anderen, onder welken egter de beſte zoo verlicht ſchynen, dat zy ſtellen: Dat, de naam van de *Natuur* te gebruyken, tot afbeelding van het Heel-Al, met zynen Schepper en Onderhouder, is Gods eer te bezwalken, met eene veranderde Naam; daar zy dat Woord neemen en willen, voor God en de Goddelyke reeden in de Wereld of 't Geheel-Al, ingelyfd; dog buyten die beſtaande, Eeuwig en Oneyndig.

De *Harpocratiſche* Prieſter (reets boven onder de Letter D enigzints

be-

beſchreeven) heeft hier zyne plaats voor de ſtilſwygende Leergierigheyd. Hy draagt voor op zyne Myter den Inwyband, met de Voorletter van het *Thebaiſch* tot het Griekſch overgebrachte woord, van *Harpocrates*, en in de Nekband de Blaaderen van Moerbeziën, eene vrucht zig laat, maar fris opdoende, van groote ſmaak in de heete Landen om zyne koelte, met welke zy de vrucht der verſtanden, die zig laat, maar niet, dan wel doorkneed en ryp, vertoonen; en welke bladeren tot voedzel der Zy-Wormen, die zoo grooten winſt aan die Landen aanbrengen, en voorraad genoeg is, om te toonen, wat nut zulke verſtanden aan hunne volkeren baaren. Op den Myter-Top, draagt hy als boven het Maanteeken, en het opgaande Vuur punt der Zon, aan welke twee Goden, byna alle de naamen van de Goden en Godinnen zyn gegeven; om datze zoo zigtbaarlyk zig deeden voelen, zien, en achten, door Vocht, Warmte en allerley Lucht-bewerking tot den Wasdom, behalven de Winden en andere Lucht-en Water-veranderingen, die van hen afhangen, en zulks der Menſchen grootſte Weldoenders of ſtrengſte Straffers.

F. In het verſchiet doet zig hier op een Grafnaald, op dewelke de daaden, en lof der Koningen, door Beelden zyn vertoont, welke zoort van uytdrukking, wat groover duydelykheyd heeft gehad, en ook vereiſcht, om dat dezelve het oog van Kleinen en Grooten, Vreemden en Inlanders voldoen moeſt, ſtaande in het openbaar ten toon, tot Praal der Koningen, welker Lyken daar in geſlooten waren.

G. Deze ſteungrond, waar op men een School of Oeffenpoort ziet, in dewelke Artzen, Wiskonſtenaars, Sterrekykers, en diergelyke Liefhebbers by een kwamen, draagt eene derde zoort van *Hieroglyphen*; zynde van uytſtrekking zeer groot, meeſt uit enkele kringen, lynen, ſchuynze en dwarze ſtreepen beſtaande, als 1. der Dwaalſterren, *Saturnus*, *Jupiter*, *Mars*, *Venus* enz. 2. der Bergwerken, als *Salpeter*, *Vitriool*, *Zwavel*, en zoo meer anderen in de Stookkunſt bekend, 3. of Letters voor Merkbeelden als A en Ω, dat is, Begin en Einde, voor *God*; ☧ zynde de twee eerſte Griekſche Letteren van ΧΡΙΣΤΟΣ, voor *Chriſtus*; SC. voor *Senatus conſultum*; I.U.D. voor *Juris Utriuſque Doctor*. COSS. voor *Conſules*, Burgermeeſters; SPQ. voor *Senatus Populusque*; dat is, de Raad en 't Volk: en diergelyken. 4. of meer zamengevlochte Letters, gelyk wy de Cyffers noemen, waar in de Voor-Letteren van naam en toenaam met order gevlochten ons doen zien den Heer of Vrouw, op welker Zegels dezelve zyn. 5. van Wapens, en haare Couleuren. Waar in de barren, *Chevrons*, *Chiquets*, en andere *Herautery* of *Blazoenkonſt*, ons toonen de Vorſten, Ryken, of Geſlagten, welke beteekent wierden. Waar toe ook behoort de Artzeeringe voor Couleuren, als geſtipt voor Goud, recht opgaande ſtreepen voor rood, enz. 6, de Merken in Land-en Zeekaarten; hare Hoofdſteeden,

ſteeden, Ryx-ſteeden, Abdyen, en anders; of wel Ondieptens, Havens, Plaatzen, Blinde Klippen, en andere.

7. De Letters van Hebreen, Grieken en Romeynen, die getaalen in de Jaaren uytwyzen.

Daar zyn nog meer andere zoorten, verſcheyden naar de zeeden van de verſcheyde Landen; gelyk het bekendmaaken van Liefde, Minnenyd, Koelheyd, Haat, Vrees of andere driften, door Bloemen, enkel of zamengezet, zoo als men in 't *Serrail* of Vrouwentimmer van den *Sophy*, en *Sultan* gewoon is. Door 't ſpeelen met de Vingeren, gelyk de verliefde Italiaanen ſpreeken.

Eyndelyk ſchiet hier over eene zotte Merkbeelden-Konſt, by onze Boeren en geringe Borgers, gelyk elders niet onaangenaam: met de welken men Spreekwoorden, Uythangborden, en andere vercierd of uytdrukt. Zynde genoomen uyt gelykluydende woorden, die gantſch wat anders beteekenen: als by voorbeeld onder den Franſchen om te zeggen, dat elk zyne beurt in de fortuyn heeft, een A in een O, aldus (A); willende zeggen, *Chacun a ſon tour*: of een Eyndvogel in een Poort, om de kragt van het Geld te verklaaren, met het byſchrift, *Mon oie en Porte*. Voor, *La force de la Monnoye Emporte tout.* En by onze Nederlanders, twee Mollen zagende op eene ſtreng garen; om te zeggen, Wy zagen gaaren. De Ronde Bol van de Aardkloot by een Endtvogel, voor het Eynd van de Wereld. En diergelyke grillen meer; maar die meerendeels als de Franſche *turlupinades*, malle kuuren, belacchelyk zyn, en walgen. De Letters zyn van Merkbeelden ook gemaakt, en wy zienze wederom tot Merkbeelden keeren. Neemt eens voor de WI. ik neem die twee Letters van des Grooten Koning *Williams* naam tot voorbeeld. Men maakte de vier Ryks-Staven onder twee aan twee aan malkander voor de Scepters van vier Ryken; een Scepter met een Roos voor Engeland; met eene Diſtelbloem voor Schotland; met eene Harp voor Yerland; en eene Lely voor Vrankryk. De tweede Letter is gemaakt tot een Choorligter met een ontſteeke Ligt, en diergelyke anderen.

De Tempelen waren geenzins alleen de *Hieroglypiſche* Schoolen, maar byzonderlyk als in de Plaatdruk is aangeweezen, het werk der Naalden, welke onderſcheydelykſte naam *Obeliſcus*, en de bekendſte *Pyramide* is; hoewel 'er ook veele Hoofden van vervaarlyke grootte, en Hoofden met halve Lyven nog te zien zyn, in de welke van binnen een wonderlyke groote ruymte was, tot die *Hieroglyphiſche* uytdrukzels, ruyme Wanden en Muuren verſchaffende. De uyterlyke geſtalte der Naalden was van vier gelyke hoeken, boven ſcherp tot niet loopende, of om met de Egyptenaars te ſpreeken, in de Lugt tot de Zon opklimmende; welke de vier Deelen der Wereld beſtraalt. De Zon, by henlieden onder de naam van *Bayet* geëerd, is met dat woord ook prachtig naar waarheyd afgemaald; want die twee Woorden zyn te zeggen de Oppergeeſt der Sterre-Wereld. Als 'er

duuren tyd, om de droogte of andere voorteekenen te vreezen was; namen het de Priesters (gelyk over al) op 't verwaarloozen van den Godsdienst; en preekten dan, dat men die Godheyd *Bayet*, of de Voorzitter der Wereld *Busiris* en veeloogde *Jupiter*, of de magt der Waterlanden *Serapis*, moest verzoenen: tot welke zy dan Middelaars waren. Deeze Godverzoening was zoo duyster verbeeld, en zoo geheym gehouden, dat de vlugste der Grieksche verstanden zelfs getuygden, na het toeluysteren en Leere van veele Jaaren; dat zy zich zelven niet toevertrouden, na die lange oeffening, de zaaken in de grond, als die Meester Priester, te verstaan. Maar zoo duyster by den *Europeen* te beteekenen, en zoo veele omweegen, te moeten na gaan, zou uytlacchens waardig worden, wyl deeze volkeren, byzonder in de Nederlanden, geerne eene zaak verbeeld zien, op het stuk aan; ten minsten zoo klaar, dat het den braaven Kyker zoo wel verstaanbaar worde, als het aan den Maaker is.

Men vind 'er by den Arabier *Gelaldin*, in zyn boek, *de Wysheyds Steenen van Metzraim*, en by *Kircherus*, en anderen, al vry te ver gezogten, dewelke stukken en brokken van Steenen ingegriffyd, met de Heylige Taal hebben gemeen gemaakt; maar meer van de Hoftaal buyten op de *Obelisken*. Van welke zig Grieken en Romeynen, en Wy ons ook nu bedienen; daar dog de Heylige Taal, al by de eerste Keyzers, zoo te zoek was, dat men geene bekwaame Meesters en vond, om eenige van zulke *Obelisken*, tot Roomen te maaken.

Men ziet, hoe wy die gebruyken in deze Gewesten; even als de snedige Koks de Speceryen in de Zaussen, om aan dezelve de hooge smaak te geven. Want men moet die schoone deelen gebruyken, maar niet van allerley zoort zoo veel in onze Cieraaden en Beelden mengen, dat het doorsteekt. De Provincien, der Romeynen geweld onderworpen, hebben uyt klein *Azië* en Griekenland, wonderlyke fraye Beelden en Penningen ter eere der Keyzers gemaakt, in de welke zy de grootste Merkbeelden zoo verstandig in hare Beelden hebben gevoegt, dat de Aanschouwer twyfelt, waar over hy zig eerst of meest zal verwonderen, of over de juyste welgevormtheyd der Beelden; en de grootsheyd van haare naakten, of over de verstandige byhangzelen der *Hieroglyphische* Merkteekens. De laatste roeren de Ziel, en 't herinneren der groote hoedanigheeden van de Perzoonen die ons voor oogen gestelt worden, terwyl de eerste de Oogen verrukken, met de juyst gevormde omtrek der Leeden, en cierlykheyd der gewaaden. Zy bezorgden in de zelve de klaarheyd zoo wel als de schoonheyd, door de meest bekende *Hieroglyphen*, als de *Schaal* voor de Gerechtigheyd; de *Palmtak* voor de Vreede; de *Slang* in 't rond met zyn staart in de bek voor de Eeuwigheyd; en diergelyke uyt de Heylige Hoftaal.

Wy volgen hun lieder voetstappen na, en neemen ook liefst de alderbekendsten: hoewel 'er alle dagen nieuwe gebooren worden.

Als

Als van Landen, een dobble Arend voor het Duytsche Ryk; een Leeuw met Zwaard en Bundel Pylen voor de Vereenigde Nederlanden.

Van Machten, als eene Driedubbelde Kroon voor de Kerkelyke Staats-Macht; eene Lely op eene Ryksstaf voor Vrankryk; met eene Roos daar op voor Engeland; de twee Ankers voor de Admiraliteyt.

Van Gilden en Broederschappen, eene Schietspoel voor 't Wevers Gilde; eene Schaar voor de Kleermakers; een Doodshoofd voor de *Chirurgie.*

'T Merk van *Jezus*, *Maria*, en anderen voor die Heyligen en groote Perzoonen; van IHS. voor de Maatschappy der Vaders *Jezuiten.*

Kort om, het is eene zeer breede en uytgerekte omtrek, dewelke alles bevat. Men voldoet het oogwit, als men de hoedanigheden, doeningen en lydingen, standen en tyden der zaken met bevalligheyd en betamelykheyd tot eene beknopte gedaante kan brengen.

Om een nog wezentlyk staaltje van de *Pyramiden*, (wyl 'er zoo vaak van gerept word) te geeven, welke nog vry gaaf en schier geheel in weezen is, dient deeze korte verklaaring van myn Neef *Romeyn de Hooghe* in zyne Reyze aan- en nageteekent.

Omtrent zeven Hollandsche Mylen van *Alcairo* vind men nog staan eene byna geheel gave Naaldzuil, of *Pyramide*, waar van de gestalte en maat van die geene is opgegeven, welke daar op en in geweest zyn. De *Pyramide* was gemerkt van onderen tot boven met Schreeven als Trappen. Naar boven allengs van vier gelyke kanten tot niet loopende, elke Schreef of Schreede, was wat meer als drie antique Palmen; de *Basis* of het Voetstuk, was van twee honderd en zeventig Passen, recht gelyk vierkant, al te zamen van harde natuurlyke steen gemaakt. Men kan daar van buyten opklimmen, maar niet gemakkelyk, want daar en is niet wel zoo veel ruymte, dat men daar den voet op zetten kan. Het getal der Stukken en Trappen van de *Basis* tot de *Scima*, of het hoogste, is twee honderd tien. Zy zyn alle van eender hoogte; zoo dat de hoogte van de geheele *Massa* zoo veel houd, als de *Basis* of het Voetstuk. Deze had gewisselyk gedient tot eene Koninklyke begraafplaats; want men vondze alom van binnen met allerley *Hieroglyphen* van de daaden der Vorsten; binnen in was een zeer groote steen, in 't midden vol Merkbeelden, waar op nog brokken zyn van een steene Lykkist. Om hier in te gaan, was aan de Oost-zyde een opgang van steen. Omtrent het middel is nog een ingang, maar vast geslooten, daar is aan 't Oosten een schoon Pleyn, het welk van ouds daar schynt geweest te zyn; breed agttien treeden.

Niet verre daar van daan vind men een Hoofd, waar in men aan de weg kan ingaan, zonder Armen tot onder de Borsten; het aangezigt van een Steen, is lang tien treeden. Maar binnen in 't Boven-Lyf is dat als eene Kapel geweest, met onderaardsche gangen, en vol *Hieroglyphen*: waar tusschen in om hoogklimmende veele gebrookene Egyptische Letters staan.

N° 2
A
G
C
C
B
D
F
H
M
E
I
K
L

TWEEDE HOOFDSTUK.

Rakende de Naam en Eerste Gang van de Hieroglyphica of Beeld-spraak-Konst in het gemeen.

HEt woord *Hieroglyphisch*, Beeldsprakelyk, is uyt het Grieksch, tot het Latyn, Fransch, en Italiaansch, gelyk ook in 't Hoog-en Neêrduytsch, en alle anderen Europeesche Talen overgegaan; en zamengestelt van Ἱερὸς heylig, en Γλύφειν etzen of inschrabben. Zynde in de alleroudste tyden daar toe gebakken Steen (gelyk de Heylige en andere Schriften getuygen) meer als andere, die diep uyt de Bergen en Kuylen te graven waren, gebruykt. Wanneer deeze Steenen eerst van Leem, Mergel of Potaard gevormd waaren, ondergingen dezelve zeer ligtelyk het inschrabben van zulke streepen en trekken, als de Konst goed vond te maken, byzonder op de Grafnaalden, Tempels of Kapellen; welke alle nu noch schynen als bekladde Gewelven oversmeerd te zyn. Binnen dezelve droogde het langzaam, en gaf tyd aan de Geesten, om hare gedagten uyt te werken. Ook waren die Merkbeelden niet onderworpen de ongemakken van de Lucht, als Reegen en Wind, zoo datze, hoe zagt en ondiep ingeëtst, lange Eeuwen konden bestaan en volduuren; en daar op liet elk een groot Man, als Leeraar van zyn Landaard zyne gedagten zien.

Van deze zoort, waren de eerste de Egyptische, Phœnicische, en Chaldeeuwsche Schriften; en het Werk van dien aard wierd genaamt

Ἱερογλυφικὸν, voor den Priesteren.

Het tweede zoort was, om dezen de hand te bieden, en die Konst aan anderen te leeren, genaamt

Ἱερογραμματικὸν, voor de Priesters en Leerlingen;

Het derde zoort was

Κυριολογικὸν, Heeren Taal, in dewelke men Plakkaten uytgaf, Geschiedenissen naliet, en aan der Koningen en Vorsten Hoven sprak.

Het vierde was

Ἐπιστολογραφικὸν, Brieven of Handel-Taal, zynde voor het volk en de verrigting der Koopmanschap.

De twee eersten zyn meer als de anderen ons voorwerp, om dat de anderen tot Letters en Woorden naar ieders Landskeur zyn gebracht; of schoon de eene Landstreek veel van de andere heeft ontleent; en wel meest van de Egyptenaren, Phœniciers en Chaldeeuwen ontfangen. Hoewel veele brave Mannen gevreest hebben de Heylige Schrift te kort te doen, als zy uyt achting voor dezelve, niet en maakten, dat de Hebreeuwsche den voorrang behield. Lust dit iemand, hy stel het, of verwerp het, naar zyn welgevallen,

len. Anderen hebben den rang wel aan Scythische, Slavonische, Gothische en Duytsche Letteren willen geven; makende een zoet spel voor den Geest, en veel omhalens zonder nut.

De Heylige Bladeren egter blyvende het Rigtsnoer der Christenen; zoo verpligt ons het Geloof, dat men eene taal aan de eerste Wereldlingen toeschryve, en dat dezelve van *Adam* byna geheel is gekomen. Maakende denzelven den benaamer van alle Dieren, Visschen, Boomen, Planten en wat 'er in 't geheel aan en om den Omtrek van *Eden* was: *hy noemdese, elk naar haren aard.* Maar hoe zeer dit moet doorgaan, zoo blyven die menschen, welke of geen, of minder achting voor *Mozes* hebben, denken, ja staande houden; dat de taal alleen is nodig en onvermydelyk in der menschen gezelschappen, en dat *Adam* zonder gezelschap, de benaming aan niemand mededeelde. Want zonder andere meerder menschen, maken wy niet alleen geene Taal, maar wy vergeeten zelf de Moeder-Taal, en verleeren het spreken; waar van wy de beginzelen en proeven zien, in de menschen die lang omzwerven, in Slaverny, Mynen, of Steenkuylen gehouden worden; welke hunne Moeder-Taal glad quyt raken; zelfs ook de bekwaamheyd van spreeken. Dus hebben onze maats gevonden, eenen *Claas Jansz. Wel te Vreen*, op *Jedzo*, by *Japan*; welke nog verstond, nog sprak in vele maanden, en het spreken weer langzaam door het gehoor aanleerde. Diergelyk is ook bevonden aan eenen *Jacob Pietersz*; die, wanneer hy door den tyd wederom de spraak meester was, vertelde by de Dertig Jaar op een afgelege Rots in de *Orcades*, door Schipbreuk gebergt te zyn; en dat hy alleen daar in allerlei elenden dien tyd doorgebragt hebbende; Taal en alles door den tyd was quyt geraakt.

De Menschen hebben moeten beginnen van wyzen en gebaarden, zo als de Eerste Ontdekkers der Vreemde Landen en Eylanden gedaan hebben, om van die inwoonders verstaan te worden; den klank nabootzende van de Dieren, dewelke zy begeerden, als *boe*, voor Ossen en Koeyen; *bla*, *bee*, voor Schaapen, *koekeloela*, voor Hoenders; in den Mond te wyzen voor honger; en diergelyke meer.

Zoo heeft men aan oude Vondelingen gezien, welke dertig jaaren oud op Eylanden onder de Wilde Beesten wierden gevonden, gelyk *Beaulieu*, in de Beschryving der *Antilles* bewyst geschied te zyn. De alleenlopende hebben maar ongevormde geluiden. Aan de *Cabo de bona Esperanza*, ziet men onder de Landzaten, die weynig byeen schoolen, datze naauwlyks eene Taal hebben.

Maar als de Menschen tot bywoning of inwoning by elkanderen verstaan, dan heeft men aan die ongevormde klanken niet genoeg; het behoef is te groot, en dwingt hen op Konstmiddelen te denken. In al de Zamenspraak gaat teekenen voor spreeken. Niemand kan iets vertellen, zonder te vooren eene bevatting van eene Schildery van de vertelling te vormen. Zulke Schilde-

dery van den Spreeker, gevat en geuyt zynde, zoo tekent de Aanhoorder wederom eene Schildery van het aangehoorde in zyne Herſſenen, en by beyde, zoo den Spreeker, als den Hoorder, gaat de Teekening of Schildery voor het ſpreeken en het hooren.

In ons zit dan eene kragt van nabootzen of teekenen, op twee manieren; (1) een *Verbeelding* van het inwendige naar het uytwendige, door welke wy aan anderen verbeelden de omtrekken van het geen wy van binnen in onze Herſſenen hebben beſpiegelt; (2) de *Verbeelding* van het uytwendige tot het inwendige; door een begrip van de Zaken, die wy indrukken in onzen Geeſt, uyt den klank vormende de Schildery van het vertelde; en zoo elkanderen verſtaande. Het welk zoo verre gaat, dat als wy malkanderen met Teekeninge op Tafereelen ſpreeken, gelyk als men in der Prieſters en Heeren-Taal met Beelden doet, dan raaken wy verder den Beſchouwer. Want den omtrek makende van eenen *Caffer* of *Moor*, terwyl wy de trekken zien van een Lammeren Bol, met platte Neus, groove omgekrulde Lippen, hooge Koonen, donkere neêrdrukkende Winkbraauwen; dan, zeg ik, heeft de Beſchouwer niet alleen eene verbeelding van eene Menſchelyke geſtalte, maar te gelyk den indruk van de zwarte verw of kleur, dewelke op een Moorenhuyd legt. Ja zelf ontdekt men zoo de driften van de ziel des geenen, welke verbeeld is, in de omtrekken van Oogen, Mond, Neus en Spieren der Wangen en Keel. Want de Beſchouwer ziet klaar de beweging van eenen vroolyken Lacher, van eenen grimmig Vertoorenden, van eenen Vlyer, van eenen Verbaazden, van eenen Gepynigden, van eenen Dreigenden, en van andere lydingen van ons gemoed; zoo dat het Beeld door zyn omtrek, dadelyk gelyk als vertelt, Liefde, Vreeze, Hope, en Haat, zelf ſnelder, als door de Taal.

Waar uyt men dan ziet de waardigheid, en achting, welke de Merkbeeldkonſt, 't zy in Prieſter-of Heeren-taal verdient; en te gelyk klaar bevat, dat in alle Menſchen een ingedrukte kracht is, van te konnen Teekenen, maar zeer volmaakt in den een, middelbaar in den anderen, en zeer onvolmaakt in den meeſten.

De Menſchen, met die nabootzende hoedanigheyd zynde begaafd, waren van ouds, even als nu; zommigen beter, anderen ſlechter, eenigen gematigt, anderen vinnig van Hertstogten; een deel hovaardig, fier en ſtout; een deel loos, yverig en fyn; yders gang ſtrekkende naar de overhellingen van zyne Natuur, inborſt, of opvoeding.

De Boozen en Stouten gebruykten hunne ſterkte en krachten om anderen te overheeren; de Loozen om onder bedekte ſchyn van gelykheyd, boven anderen uyt te ſteken. Door booze of looze middelen, haar oogwit bereikende, ondernaamen zy veele dingen uyt te voeren; om hare Macht wyder uyt te ſtrekken, maakten zy op dien voet eene Oppermacht of Ryk. Welke daaden zy door de vleyery der bevreeſde onderworpelingen, voor

Deugden deeden doorgaan; dan vatteden enigen op de booze uytvoeringen van hunne Ouderen, met pracht en praal na te laaten voor Pronkſtukken van Eer; ja eenigen maakten die voor zich zelven, vreezende dat de Nakoomeling hen mogt vergeeten.

Aldus kwam de Heeren-Taal zig voor te doen, mogelyk met Huyden, Hoorens, Koppen en Vlerken van Beeſten en Scherpvogels, zoo zy daar tegen hare eerſte Heldenſtukken toonden, mogelyk met Koppen en Beenderen van Menſchen die zy omgebragt hadden, op Struyken van Boomen of ander Hout, of ſcherpte van Rotzen; te mets ook met de Waapenen en Gewaaden der vermoorde Lyken. Maar naderhand, met hoogtens van Steen, als Naalden of Boogen, en in de zelve gekratſt of gehouwen zulke Beelden, als tot de vertelling der daaden, welke zy wilden vereeuwigen, de bequaamſte waren. Dewyl de andere Gedachtenis-teekens van Huyden en Waapenen te vroeg vergingen, gebruykten zy Schorſſen, gebakken of harde Steenen en andere Bergſtoffen. De grootheyd en dwingelandy overgaande van de Vaders tot de Zoonen en Naneeven; zoo bedagten de Vleyers, den Eerſten en Oudſten te vergooden; aan welken zy de aanmerkelykſte teekenen van Zon, Maan, en Sterren gaven, en ook eenen Gewyden Dienſt, zelfs Offerhanden toe-eygenende; om welke des te ſterker en duurzamer te maken, de Prieſter-Taal gebooren wierd. Van de welke zig ook bedienden de Deugdelyken en Vroomen, welke door Gods Geeſt geleyd zynde, der Vroomen klein getal voor de Zondvloed de Deugd en Godvruchtigheid leeraarden; en nodig vonden, die groote gunſten van God ontfangen, niet te doen vergeeten; en daarom gezegt of gelooft worden, op zeekere Steenen, Merkbeelden gemaakt te hebben, van het geene, het welk zy wiſten geſchied te zyn, of te behooren. Gelyk als men van den Voorvader *Seth* verhaald by meer als een der Joodſche Rabbynen, en *Jozephus* zelfs in zyne Joodſche Geſchiedenis-Boeken heeft nagelaten. Op dien voet hebben ook daar na de Chaldeën, Egyptenaars en Phœniciërs voortgezet die *Hieroglyphica* of Beeldſpraak-Konſt, welke der Prieſteren Taal was. Men vind van dezelve onderſcheydentlyk veele naamen,

Als:

Hieroglyphica, welke wy zullen houden onder de benaming van Beeldſpraak-Konſt.

Sapientia Memphitica, Memphiſche Wysheyd.

Schema Hermeneuticon, Uytleggende Gedaante.

Notæ Meſraïcæ, Meſraïſche Tekenen.

Symbola Ægyptiaca, Egyptiſche Zinnebeelden.

Emblemata Thebaica, Thebaïſche Zinſpreuken.

Allegoriæ Chaldaicæ, Chaldeeuwſche Zinſpreuken.

Myſte-

Myſteria Inſculpta, Ingegraveerde Verborgendheden.
Imagines Thebaicæ, Thebaïſche Beelteniſſen.
Typi Phœnicici, Feniciſche Voorbeelden.
Icones Abſconſæ Sapientiæ, Beelden van Verborge Wysheyd, en meer zoort van naamen; meeſt daar op uytkoomende op 't geen wy noemen *Merkbeeld*, en wy erkennen dat woord voor een naam der uytdrukzels van de Egyptiſche Wysheyd.

De Heylige Schriften zyn vol van dat zoort, maar Gedichten en Gezangen meeſt; gelyk *Job* overvloeyt van Chaldeeuwſche; het *Hoogelied* Salomons van Egyptiſche Spreek-trant. De *Pſalmen* trekken veel of naar het Egyptiſche of Phœniciſche. Al het Prophetiſche is op die *Merkbeelden* zinſpeelende. En het was nodig, dat groote Verſtanden zig ganſch aan dit naſpooren overgaven; zy zouden ons veele twyffelachtige duyſterheden ophelderen. Want alle die gelykeniſſen en de kragt van dien ſtyl, is, om veel grooter gewoel te baaren in onze Herſſenen, door korte beknopte en kleine tekenbeelden: gevende minder te zien, om meerder te zeggen, nochtans Beeldſprakelyk.

Maar het is te vreezen, dat de beſte Verſtanden naauwlyks regt zullen doordringen tot het zuiver verſtaan van de *Merkbeelden* der Ouden, om dat veele Dieren, Vogels, Planten en Werktuygen niet onderſcheiden genoeg voorkoomen, zynde vooreerſt, door de Tyd uytgegeeten; en daar na, om dat ons nu veele Werktuygen van die vroeger tyden onbekend zyn; en veele Vogels en Dieren by die Ouden dieper en nader in hare eygenſchappen zyn bekend geweeſt, mogelyk te veel, mogelyk boven hun aard, als nu aan ons.

Ook kunnen Handen, Vingers, Handel, of ſtand van Ligchaam, doenmaals by den Ouden anders zyn gebruykt geweeſt, als nu by ons. Neemt eens om te Zweeren, ziet men by den Aartsvader *Abraham*, dat hy zynen Knegt doet in zyne zyde vatten, en zo Zweeren; by andere Volkeren deed men het met heilige zaken aan te raken; by ons met de Twee voorſte Vingers op te ſteeken; by Saracenen en Muhammedanen met Een of Twee Vingeren op den *Alcoran* te leggen; zo als men al vroeg in de Chriſtenkerk het Kruys of het *Euangelium* aanraakte. En gelyk den Eed zoo verſchilt, zoo konnen ook andere dingen veel verſchillen. Deeze zwaarigheyd nochtans raakt meer zulke behandelaars van Godgeleerdheyd, of doorkneede Letterkunde, als Konſtenaaren. Dien 't nu luſt, van de nalatenſchap der Egyptenaars, Chaldeën, Pheniciërs, Grieken en Romeinen te erven, neeme het nodige, nutte en behaaglyke: om op Pronkpenningen, of andere Gedenktekenen, beknopt in een of weinige Beelden groote zaaken te doen begrypen; en om hare bywerken op te ſchikken met die Merkbeelden, 't zy in Gebouwen, Kleedingen of Cieraden. Zoo dat alle deeze te zaamen werken, om den Beſchouwer krachtig te verrukken en over te halen; niet

alleen tot het enkel vertoog van Perzoonen of Geſchiedeniſſen; maar tot het Merg van alle het heerlyke en nutte, dat uyt die te halen is, alzoo door te gaan, en dubbeld te voldoen met het innerlyke der hoedanigheden, niet minder als het uyterlyke der omtrekken te vertoonen. In dewelke te verkiezen en te gebruyken myns oordeels waar te neemen is:

Eerſtelyk: dat de Merkteken paſſen aan het beteekende in waarde en betamelykheyd.

Ten Tweeden; dat dezelve zoo klaar en niet van al te diepe nazoeking zyn.

Ten Derden, zodanig (als 't kan zyn) dat dezelve op 't beteekende alleen ten minſten by uytſtekendheyd paſſen.

Ten Vierden, dat men met alle omzichtigheyd onderſcheyde de Tyden, Landen en Zeeden der Volkeren, om niet by *Cimbren* of Duytſchen te voegen, 't geen by Indianen, Babyloniers, Egyptenaars, Arabiers en zulke Volkeren maar bekend was; of by deze 't geen in 't Noorden alleen te vinden is.

Ten Vyfden, dat alle de Merkbeelden, 't zy in waapen of gebouw, cieraden, werktuygen, weefzel, borduring, of diergelyk behangſel, met malkanderen werken, en het eene het andere niet om ver werpt; maar dat alle de gedagten ingeſpannen blyven, om in alles alle de Merkbeelden te doen op een middelpunt, of in een wit ſchieten.

Ten Zesden, dat men Heylige zaken nooyt en vermenge met Poëtiſche, of Fabelachtige, of Satyriſche en gekſcheerende met ernſtige. Want anders word 'er nooyt eenige overeenkomſt van een werk gebooren, dewyl het een het ander verdelgt en omver ſtoot.

Om welke miſſlagen te klaarder te doen onderkennen, zal 't miſſchien niet ondienſtig zyn, dezelve door voorbeelden voor te ſtellen.

Een Drekvlieg (als gezegt is) voor eene Opperſte Godheyd, of een Varken voor een diep Onderzoeker, en Overdenker der Geheymen. Beyde egter, hoewel kwalyk, by den Egyptenaaren gebruykt: want de ongeachtheyd en vuyligheyd deezer Merken ſtoot tegen de achting der Godheyd, en de waarde van een braaf Onderzoek.

De Draay-Kringen om een Pylaar, of Snoerkens om den hals van een *Chameleon*, om de verbeelde loop van Dwaalſterren of anderen aan den Hemel te vertoonen. Want de Pylaar van vaſte Stof ſluyt niet op de Lugt, wiens veel verbeelde Hoepen en Cirkels met de Lynen der Bouwkonſt geenzins over-een-koomen.

Aan geenen Vorſt of groot Man een Merkbeeld te geeven, van Leven, Eeten, Spreken, Slaapen, of Gaan; want zulke hoedanigheden of hebbelykheden zyn anderen, ja allen Menſchen en Dieren gemeen.

Niet te geeven *Wapenruſtingen* der *Romeinen* aan *Cimbren*, *Beelden* van hunne Goden aan Duytſchen; *Paarde-Volk* of *Ruytery* aan *Jooden*, voor den

den tyd van *Salomon*; *Toomen* en *Zadels* aan de oude *Grieken* en *Latynen*. *Kanon* aan de Voorvaders. Want op die wyze heeft zig menig braaf Meester vergreepen, gelyk *Tempeest* in den Slag van *Amalek* tegen *Israël* in de Woestyne; alwaar men *Romeynsch* Paarde-Volk tegen malkander ziet, als in den Veldslag van *Pharsalien* tusschen *Cæsar* en *Pompejus*. Daar een Wet was onder den *Jooden*; dat men zyne Paarden niet mogt laaten vermenigvuldigen, en zy in den Voetknegt hunne sterkte stelden, als *Roomen* in hare *Legioenen* Soldaten. Behalven datze in de Woestyne gebrek aan *Voeragie* zouden gehad hebben, en men zelfs der overwonnen *Canaäniten* Paarden moest verminken. Zoo dat *Salomon* dezelve eerst in *Egypten* schynt opgekogt te hebben. Wanneer het *Joodsche* Ryk zoo ver was uytgebreyd, dat het tot aan *Perzië* raakte, had het ook Ruytery van nooden, om het wyd en vlak Land; zoo als men in de tochten van *Trajaan* en andere ziet.

Men ziet ook zoo van *Vazari*, waarlyk anders een groot Konstenaar, dat hy de Roomsche Ridderschap, in een Zeegepraal, doet ryden zonder Toomen, als ofze *Numiden*, of *Lybiers* waren. De *Macedonische* en *Griekshe* Ruyters met *Zadelen* zyn door een ander nagelaaten; daar men in geene *Historien* vind van zulken zoort met Stegelreepen, Buykriemen enz. als eerst by *Zonaras*, in het voorval, daar *Constans* zynen Broeder *Constantyn* uyt de Zaal smyt. Geschut en Musquetten ontzien de Duytsche Meesters niet by *Judith*, in de belegering van *Bethulie*, in te flanssen.

Dus verbeeldde iemand het Vuur in Egypten met een Turf. En andere wanvoegzels van diergelyken aard.

Maar dit gebrek, even zeer in Reedenaars, Pleiters, en alle Schryvers te berispen, is genoeg hier mede aangetoont.

Dat men alle Grootsche en Heerlyke Merkbeelden by groote Mannen of Vrouwen en hare *gevallen* doe by-een-vloeyen; mydende dat het eene Merkbeeld niet en kruypt, daar het ander heerlyk verheeven is; neemt by Ryxstaven, Kroonen, Zeegepraal-Takken, Leeuwen, Arenden, Paarden, en andere geachte Dieren en Vogels te voegen; zulks houd een over-eenkoomende trant; maar daar by Ezels, Zwynen, Mollen, Vleermuyzen te plaatzen, is de deftigheyd van het een, door de slegtheyd van het ander overhoop werpen. Zoo moogen wel Blixemen, *Centauren*, *Bellerophons* en diergelyke verzierde Zaken of Dieren daar by te pas komen, op Schilden of Harnasschen, maar geene Haazen, Padden, Meerkatten, Ravens, of Ratten.

Zoo moet men ook ieder Godheyd 't hare geeven, en niet doen als zeker Meester van onzen tyd, die de *Bandon Royaal*, of het *Diadema*, Koninglyk Hoofdsiersel *Jupiter* eygen, aan *Mercurius* Voorhoofd had gegeven; en Spaansche Stoelen aan de Tafel van *Lucullus*, in de plaats van Rustbedden had gezet.

Chauveau, anders Meester genoeg, zettede de Wolvin van *Roomen* op

 een

een Legioen-Standaard met *Romulus* en *Remus*, onder de Trojanen van *Æneas*, als men nog van geen *Roomen* en droomde, by *Carthago*.

Heydenſche Goden in Joodſche Cieraaden te kleeden, gelyk *Frans Floriſz.* heeft nagelaaten, daar de een van den anderen zulk een walg had, en geen Jood Beelden mogt maaken nog dulden, is belachelyk, uytgezondert daar men den verachten ſtaat der verſlaafde Jooden, onder den Romeynen doet zien, die hen dit dwongen te lyden. Een *Speenverken* of *Haas* onder de geregten van *Salomons* Tafel, voor dat hy de Heydenſche Vrouwen aanhing; Het Kruys te toonen op de weegen, als *Joſeph* de vlucht met *Maria* neemt naar *Egypten*; of de twee ſteenen Tafelen van *Mozes* in de Zaal van *Nimrod*, zulks als van *Bauwer* was gedaan. Alle deeze zaken ſtryden met malkander. *Lycaon* in eenen Wolf; *Jupiter* in eene Goude Reegen; by deftige ware Geſchiedeniſſen. De *Fabelen* zyn ook al zoo naauw, als de *Metamorphoſis*, (Gedaante-Verwiſſeling) te wagten en te ziften; maar nademaal die byna allen volkeren en tyden zyn gemeen geweeſt, konnen de voortreffelykſte by Vorſten, of in Hunlieder Gebouwen, of op derzelver Huyscieraaden gebruykt worden.

Cherubynen in der Dichteren Goden-Zaal te brengen, is zoo zot, als *Pan* en *Faunus* in 't openen van eene Hemelſche Gloor voor Jooden en Chriſtenen. Zulke wanorder verderft al den indruk, die enig Tafereel, Beeldwerk, of reeden kan maken; en toont dat de Maker, nog leezing heeft, nog oordeel. Tyd, plaats, en alle hoedanigheden moet men zig beneerſtigen wel te verbinden. Maar hoe veel de eene wyken moet voor den anderen, in die waarneeming en uytvoering, weeten en zien wy in alle Konſt-en Praal-Werken; want hoewel het Teekenen, en het nabootzen van het Geteekende inwendig door de Taal ieder gemeen is, zoo blykt, dat die kracht wonder doordringend, zig zelve gelyk en voortreffelyk in den een; en zeer laf en koud is, in den anderen. In de vertellinge zelf worden wy zulks gewaar, want een en dezelfde handel word van deeze zoo levend verhaald, en zoo klaar met woorden nagebootſt en afgeteekent, dat wy daar van zoo bewoogen of gekittelt worden, als of wy 't zelf zagen. Ja de een, Geeſtig en Natuurlyk voordoende een geval, by ons voor valſch bekend, als *Iphigenia's* dood, perſt ons de traanen uyt de oogen, daar geene een waarachtige elende, van eenen der Heylige Voorvaders uytleggende, zoo ſlegt op ons werkt, dat wy, hoewel van de waarheyd overtuygt, geen ſmert daar van gevoelen.

En gelyk zulks in 't hooren gebeurt door 't ſpreeken of vertellen, zoo werken de Beeldſpraken op het zien, door de kennis in dezelve gebruykt; want eenige, ja veele zyn zo wonderlyk wel gedagt, zoo tot in de grond van de Natuur nageſpoort, en zoo leevend opgedaan, dat de Toeziender, aanmerkende het nagebootſte, aanſtonts vormt in zyn begrip, alle de hoedanigheeden, met alle het doen en lyden zamengevloeyd, welke de Beeldſpraakmaaker heeft willen afſchilderen.

Ja

Ja met zommigen handelen de Toezienders, als *Tacitus*, *Hoofd* en andere Staatkundige Hiftorifchryvers, met de woorden en zelf de gedagten der Grooten, welker Verftand en Tongen, tot overfyne overleggingen en gefleepe Redenering, zoo breed voor den Leezer worden opgedifcht, dat dezelve nog meer zondigt, in het al te groote denkbeeld van der Doorluchtige Mannen verftand, als de Schryver; ziende en na-oogende nog al dieper, de een zo wel als de ander, verborge fcherpzinnigheyd, in de daaden, gebaarden en woorden, als de grooten immer dachten. Het is met deze Beeldfpraken der Ouden, myns bedunkens, dikmaal mede zoo geftelt; dat wy in dezelve al dieper polfen, en vaak meer zien, als 'er de Stigters, Vinders en Maakers in voor gehad hebben. Elk om zyn eygen fchranderheyd te doen praalen, ziet 'er al wat meerder in, gelyk zommige dartele verftanden met uytlegging van deze en gene Voorzeggingen, zoo Heylige als anderen, waar door wel ligt gebeurt, dat men zoo fyn fpint, dat de draad van waarheyd breekt.

Alle de Opdelvers en Verklaarders der Beeldfpraken, op of in Gedenkzuilen en Grafnaalden, of Zinnebeeldige Wanden, Verwulfzels, of Beelden hebben 't zelve gedaan.

Maar nog is deze vlyt om veel te viffchen uyt Prophetien of Merkbeelden, van meerder nut; als dat men niet fchrander genoeg word om 'er naar vereyfch door te zien; dewyl daar door 't geheel nut van dezelve wel kan verlooren worden; en dat te ligter, om dat wy nu, niet wel klaar genoeg van de tyden verligt zyn, of oordeelen konnen, wanneer zy deze of die oude geheugtekens van Grafnaalden, of Tempelen en Schoolen hebben gebouwt, en in die Tyden mistaftende, miffen wy menigmaal in de Landftreeken, waar uyt zy gehaalt of overgebragt zyn: en onderzoeken daar door de zuyvere beteekening van veele merken, zeer wankelend. Het gemeen gebrek, 't welk wy thans veelzins in Meefters en Leeraars ontdekken, zal ook in hunne Priefters en Hoofdleeraars geweeft zyn; van grooter klank van hare vlugheyd, bekwaamheyd en geeft onder hunne Leerlingen en andere Menfchen te doen verluiden, als zy waarlyk waardig waren.

Want deze Priefters en Hoofdleeraars, welke boven de naamen van groote Wysgeeren, Natuurkenners, Priefters en Voorzeggers, naamen kregen by het volk, van byna Goddelyke; gelyk men van *Hermes*, (zoo 'er een geweeft is) *Trifmegiftus* maakte; waren gewoon, ja bykans gedwongen zoo veel ftanks te maaken, van haar weeten; als of dat voor andere Menfchen ondoenlyk was te evenaaren; en aldus in plaats, van den weg tot de kennis hunner Beeldfpraken te verlichten, luftte het hen dezelve onverftaanbaarder te maken.

Wy zien zulks in de Meefters der Konften en Taalen dagelyks; welke, deels door botheyd, deels door Hovaardy en fchraapluft, van hare wetenfchapjens en konftgreepjens breed opfnyden, groote Boeken befchryven, en

zon-

zonderlinge geheymen maken, daar een openhertig klaar en bereydwillig verſtand zynen Leerling met geringe tyd en moeyte kan doorhelpen, eenvoudig en zakelyk hun willende leeren, en houden buyten het Doolhof van zoo veele zamengeſmeede *Termen*, en Konſtwoorden. Ik zal hier van alleen bybrengen het Etzen, zynde Plaatſnyden door behulp van Sterkwater. *Boſſé* tot *Parys*, en anderen meer, hebben 'er geheele Boeken van in druk gebragt, en alle, die daar na wilden te werk gaan, Tyd en koſten verdubbeld, daar al dat van de Etskonſt te zeggen en te onderregten is, op een blad Papier ligt en klaar kan voorgeſtelt worden: maar als zy het ligt maakten, zoudenze zelfs niets groots ſchynen te bezitten, nog lang leergeld van hunne Leerlingen trekken.

Wy moeten dan openhertig willen overſtorten in anderen, het geen wy van den Ouden begreepen hebben, en ook daar in matelyk wys zyn. Nog te weinig, nog te veel dervende, van hen of ons zelven te veroordeelen. Want wy nu miſſen in de kennis van veele zaken, die de Ouden hebben gehad in Wiskonſtige en andere werken, zo wel als in het weeten; van de welke de ſchaduwen in de Boeken overgebleven zyn, en niet de zaken, welke de Oorlogen vernietigt hebben. Byzonderlyk van deeze Beeldſpraken, op de welke ook de Haat der Joodſche, Chriſtelyke en Mahometaanſche Godsdienſt, meer als op andere zaken gewoed heeft, wyl dezelve in de Tempelen en hare onderaardſche verwulfzels meeſt gegraveert ſtonden, en de gronden ook der Natuurkunde, en daar uyt gevloeyde Godsdienſt, in de zelve bleven ſtaan, zelfs na het uytroeyen der Prieſteren van het Heydendom.

Behalven dat zoo miſten de Ouden veele zaken, welke in tegendeel deze Eeuwen bezitten, en dagelyks vermenigvuldigen, tot onze Beeldſpraken dienſtig, om ſterk te vertoonen, welke, of uyt de Scheepvaart, of uyt de Stookkunſt, of uyt de Vergroot-glaazen gehaalt worden. Van alle welke wy nu veel ligter kennis en mededeeling krygen door het gemak, het welk *Europa* heeft van de Druk-en-Plaatſny-Konſten.

De Koopmanſchap, een mannelyke Handel om voordeel, geeft ook eene ruyme baan, om uyt alle de Geweſten malkander te kunnen ſchryven en mededeelen het geen in onze Konſt-Cabinetten, zoo behaaglyk en gemakkelyk te zien is, namentlyk de vreemtſte Diertjes, Vogelkens, Bloemen, Zaaden, Gewaſſen, Bergwerken en andere ſtoffen, alle tot onze Beeldſpraken dienſtig. Want, zoo grouwelyke overſtroomingen en verwoeſtingen ziet de Wereld nu zelden, welke de Ouden beproefden. De manier van oorloogen, welke men leeſt van *Jozua* en *David*, van den *Perzen*, *Meeden*, *Macedoniërs*, *Romeinen*, *Gothen* en *Wandalen*, zyn bequaam geweeſt, alles te verdelgen; 't Zwaard ſpaarde ſlechts voor 't Vuur, en 't Slot was wegvoering in Slaverny, met beplundering en ſlooping van al, wat heerlyk of ſterk was.

Daar

Daar men nu, ter zyde zettende de Spaansche wreedheyd in de *West-Indien*, de Vorsten ziet oorloogen, om de Landen en Ingezeetenen niet te verdelgen, maar in hun Gebied in te trekken, en tot hunne eygene onderdaanen met welvaaren te maken; bewarende meest de frayigheden der Oudheyd en alle cieraaden; of men moest de *Paltz* en de verwoesting daar in door den *Franschen* begaan, ook uytzonderen.

Vind men zich dan verleegen by te veel duysterheyd, tot ons voorwerp, als wy wat door Beeldspraken op te schikken hebben van de Ouden; zoo staat ons open, het Nieuwe en tegenwoordige aan te nemen, en te gebruyken, ten minsten met zoo veel nut, als van de Ouden, om dat de Nieuwe Gereedschappen, nieuw bekende Kruyden, Vogelen, enz. nu in hare hoedanigheeden aan ons klaarder zyn, als die der Ouden; alles maar wel beschaaft zynde, naar de eygenschap en waarde van ons voorneemen. Van welk alle duysterheyd moet verre zyn, en de trant genoomen, overeenkomende met het Land, waar in het voorgenoomene moet gezien worden; want wy beminnen in *Europa* de klaarheyd, in zaaken, schriften en Beelden; en begeeren dat een of meer Merkbeelden hoe enkel of zamengestelt, zoo klaar zyn, dat dezelve worden als een Uythangbord, waar door de kyker in zig zelven schildert de gansche winkel van 't geen wy verbeelden willen.

Men heeft dit vertoog uytgebeeld als volgt:

A. Daar ryzen op in 't verschiet, twee Pilaren van gebakke steenen, in welker rondom uytgekletste leem, in Merkbeelden door den Aartsvader *Seth* gegrift of geëtst zyn geweest de gevallen van Hem, zynen Vader, Moeder en Broeders; en, naar oogenschyn, om dat aan Seth als den oudsten der Zoonen van Adam, na 't verval van Caïn, en de moord van Abel, de Stamregering, en Priesterschap toekwam, zoo zal die Godvruchtige Leeraar op dezelve ook gelaten hebben voor den Nakomeling, gronden en regelen van eene zeekere Godsdienst; om dat hy het verval van goede zeeden en waare kennis zag, om welke hy te meer zal geyvert hebben. Hy kan daar op vertoont hebben een Rond van straalen en sterren, voor het eeuwig Weezen, boven aan; waar van de rest afdaalt. Eene woeste Klomp daar onder, in welk Vuur, Lucht, Aardbrokken en Golven door een haspelen; met eene Waterkim, waar over dat Goddelyk Straalrond, als een Geest zweeft. De scheyding der Hoofdstoffen makende redding in de Chaos. De Boomen, Planten, Dieren, Vogelen en Visschen daar onder in de Lucht, Aarde en Water; een Lusthof; een Menschelyke gedaante als Man en Vrouw; een gescheyde gedaante van Man en Vrouw; twee Boomen in den Lusthof, om de eene een Slang geslingert met eene behaaglyke vrucht in den bek; de Vrouw aan den Man die meededeelende, en zelfs eetende; de Man en Vrouw zig zelven nu kennende, en dekkende; een Blixemende Lucht of ander Merk-

 beeld

beeld voor de uytdryving en Toorn Gods; De Rampzaligen troosteloos met vellen bekleed, op eene kaale grond; enz. De verdere beloften, en gevallen. By deze twee Pylaren predikt *Seth*, uytleggende den Vroomen, hun vervallen staat, ende de hope van hunne herstelling. By deze zal mogelyk ook *Enoch* en *Noach* gepredikt hebben, wiens Kist-ark of Schip, op de toppen van *Ararat* word gezien.

B. De *Pyramide* alhier vertoont is meer als half overschaduwt, om de duysterheyd der vertoonde zaken te bewyzen; en hoe dezelve, om verlicht te worden, nodig hebben, opheldering van leering en uytlegging, door spreken of schryven; bestaande booven in een Rond vol golven, waar in een *Ibis*, of roerdomp, verdrinkt, de Ark daar by dobberende, voor de eerste Wereld, waar in het geweld en de boosheyd, door de Zundvloed word gestraft. Een recht opgaande lyn met de letter Y naderhand de *Pythagorische* genaamt, het Merkbeeld van de Deugd van *Noach*, ende de tweederley gangen van zyne kinderen, ter deugden en gebreeken; eene Kreeft voor 't verargeren der volgende, eene Papegaay, om door minnelyke welspreekentheyd deze te recht te brengen. Eene Kraan met eene keyzelsteen in de klaauw, voor de wakende zorg der geener, dewelken voor hoofden der menigte geacht wierden; een wegwyzers Staf, met twee Slangen wederzyds, voor het recht bestier en de boozewichten, die zulks van alle zyden trachten te onderkruypen; een Oliphant voor sterkte by verstand, voor die, welke zig meester maakten; een Plat-rond van veelvoudige hoekpunten, voor de eerst verbonden Geweldenaars om te heerschen, en elk voor hun deel uyt te steeken; en daar na een Diamant van vier hoeken in een hoog punt aangesleepen, voor de Oppermacht van *Nimrod*, die aan allen zyden wyd en breed heerschtte, en onwrikbaar oppermeester bleef, en dan zyne Toorenbouw te Babel.

C. Een Oppervorst als *Nimrod* word hier verbeeld met de kroon der Chaldeën, Meden, Parthen enz. gelyk men op de Medaillen ziet, op zyn Hoofd; en de Koninglyke Harmelynen Mantel aan met hondert Oogen op zyn Armdekzel of Mouw van die Hand, waar in hy zyn Ryx-staf voert; welke van Yzer is met pinnen van een Egel boven aan, zich rollende in 't goed van anderen, en de beste Vruchten wechsleepende. Hy heeft by hem de Hoofsche Vlyery, door eenen slaafschen Aziaan vertoont, met de kop van een Juffers Hondeken op zyne schouders; zyn kleed is gevoêrt met Vossevellen; hy kapt in de steenen of graaft 'er in, en maalt daar op de Teekening van dien Tooren van Babel, en wil de Zon, wiens beeld hy boven (voor des Konings verbeelding) ingezet heeft, aanbiddelyk maken. Hy bekratst de rest met stryden en overwinningen over zyne tegenstreevers; en is alzoo bezig met de Heeren-taal.

D. Maar

D. Maar de Koninglyke Dwingeland, vergood zynde tot de Zon, eischte wat meer. Daar ziet men een der Magen of Chaldeeuwsche Wysheyd-Priesters, zitten als knielende, uyt eene uyterlyke Godsdienstige gril. Deze is met veele Hoofddekzels gekapt, willende zyn doelwit, dat is, verborgentheyd vertoonen; waar van hier na zal gezegt worden. Om wat meer als anderen uyt te steeken, laat hy zyn baard ruyg en ruym genoeg uytgroeyen; hy is met een Kerkkleed overdekt, en schryft of graveert de Eygenschappen der Zon, Maan, Sterren en Machten der Lucht, met zulke merken, als hy tot zyne verborgentheden, als uytlegger van nooden en nut oordeelt, en maakt alzoo de Priester-taal.

E. Het Vuur, een aanmerkelyke Godheyd geworden, brand op zynen steeds gestookten Altaar. De Plengoffer-Leepel van het Water, niet minder Goddelyk geacht, legt naast hem.

F. Maar de Moeder van deze Merkbeelden in de Priester-taal, is de Wysgeerte of *Philosophie*. Eene Maagd, naar haren vollen wasdom trekkende, eenvoudig maar betamelyk gekleed, met snelle wieken aan haar Hersenvat, welke zy vlug van beweging houd, door het snedig denken; zy sluyt de vloeyentheyd van haar boven en onderkleed, met eenen hechten middelband, brengende vaste en gegronde stelling van reeden, tot begrip der zaken, welke in 't wild en breede veld der Natuur zich opdoen. Met de eene Hand heeftze de bezigheyd van Merkbeelden te schetzen, zo lang tot zy die welpassende heeft gevonden, aan de eygenschappen, welke zy heeft te vertoonen. Daarom ziet men, datze een Grift gebruykt met een Sponsje aan 't booveneynd, om het ontworpene steeds weer uyt te wisschen, als de schets niet en voldoet aan hare gedachten. Met de andere Hand wyst zy den Leerlingen na den recht opvliegenden Arend, het Merkbeeld der snelle en Goddelyke bespiegelingen. Zy steekt haar Hoofd in de Hemelsloop, van de welke zy eerst de kennis najaagt, eer zy die van de Aarde doorzoekt, met de geschaapene zaken zelfs van 't Hoogste naar beneden daalende. Zy vind daar weegen, Hemeldrayen, elk met zyne verscheyde bewegingen. Zy waakt zonder rust, tot deze opmerkingen, by nacht en by dag in 't Veld, en op de Bergen, by de Indianen, Arabieren en Æthiopers, om net waar te neemen de Zon, de Maan, en andere Planeten. Zy staat op den Aardkloot, in het onderste der Lucht onderzoekende, wat dampen van beneeden naar booven stygen, en welk een geweld van booven naar beneeden gedreven word; eerst, nevens 't ruwe graauw, voor Natuurlyke zaken beevende, en van alles, wat zy niet gewoon waren, ontzet. Zy was dan eerst voor Staart-sterren, Baard-sterren, vliegende Draaken, (zoo als men noemt de schielyk beweegende en aangesteeken vuurige deelen) Maan-en Zonnetaningen, of *Eclipzen*; en diergelyke groote veranderingen, als Weêrlichten,

ten, Blixem, Donder, uytbarſtende Zwaveldampen, uytbarſting en inkolking van Bergen en Poelen, en meer zulke rampen. Maar derzelver kwaaden onderzoekende vind zy veele niets gevaarlyks in zig te hebben, en andere onvermydelyk te zyn. Zy ziet de Staart-ſterren, welker naam *Comeeten*, by zeer groote Schryvers doorgaans wat vervaarlyks dreygt, en van welke veele Hiſtorieſchryvers vertellen, datze als uytdrukkelyke voorbooden waren der elenden, welke het een of het ander Ryk over kwamen, voor gemeene Lichten aan, en verneemt datze by de Noordpool zeer gemeen zyn, en gene voorzegging medebrengen. Zy kent den Donder voor een geluyt der barſtende Wolken, en niet anders. Zy ſchrikt min voor de Blixem, om datze zulke ongevallen niet kan ontvluchten. De Eclipſen van Zon en Maan leert zy wiskunſtig; en is daarom voor haar zelven geruſt. Maar dit ontdekt hebbende trekt zy daar haar voordeel uyt, en gebruykt haar weeten tot nut, en byzonder tot inteugeling der ruwe gemoederen. Nageſpoort hebbende, hoe de Dampen door de hitte der Aarde worden getrokken, en met byzondere ſcheiding, deels tot dikke Aarde en waterige Wolken opklauteren, in een geklontert door de vette en Zwavelachtige deelen, dan van de Zon aangeſteeken, naar beneeden gedrukt doorbarſten, Blixem, Regen, Wind, en anders uytleveren; zwygt zy die eerſte oorzaaken, en ſaatze niet, als in de omtrekbeelden der Prieſterlyke Taal, koomen; maar hangtze het graauw niet aan de neus; het welk indien het alles onderſcheydentlyk wiſt, niet en zou vreeze genoeg overhouden, om in order gehouden te worden. Maar in tegendeel vermeerdert zy dien ſchrik, door allerley natuurlyke kwaade gevallen, bovennatuurlyk uyt te ſchreeuwen, en verdigt daar toe Goden in den Hemel, op de Aarde, Wateren en Afgronden; aan deze voegt zy toe felder driften, als de menſchelyke, en houdt de verwoeſting door Blixemen, Wolkbreuken, en diergelyke kwaaden, als geringſte ſtaaltjes van hare Grimmigheeden, Watervloeden, Droogtens, Vuurbraaken der Bergen van Neptuun, of Pluto, en de anderen van Jupiter, of andere Goden Naamen, naar de verſcheydenheyd der Landen afleydende. Deze kwaaden, den Goden toegevoegt zynde, als wreekers van de Zonden, weêrhielden gewiſſelyk vele booswichten. En al ſtoot het tegen eenige Redenering, die voor bloote waarheyd ſtryd, en allerley bygeloof wil wech hebben; zoo is het ſtaatkundig goed, het by-en overgeloof te vermenigvuldigen. Zoo hebben de ſchranderſte altyd gevoelt; en hier van daan ſproot de achting voor de Prieſters. Want als die vreeze de Goden in ſtand hield, deeden zy dezelve aanmerken als Middelaars en Maakelaars, door minder geeſten, tuſſchen de Zondaars en de vergrimde Goden, en kregen zoo al de eerbied van andere Menſchen, nevens de macht, ende het vette der Aarde.

G. De eerſte van die, (zoo verre als het nazien der Hiſtorien oplevert,) zyn

zyn de Wyzen der *Seres*, of Chineezen, of Indianen geweest, *Quanticong*, *Zamolxis*, *Alpetragi*, *Confucius* in China, *Ardeneph*, *Amunx* in Indostan, en meerder zulke Vorsten, door de kennis der Merkbeelden, welke zy afleerden van ouderen, nalieten aan anderen, tot Heerschappy zelf doorgedrongen.

Wy neemen hier een grof en gemeen Merkbeeld, als het openbaarste voor allen, dat is de Stier, of Os, wiens hoofd eerst by de Zon geleeken door de hoornen en het lyf voor de Aarde genoomen wierd; dewylze met Ossen ploegden, en wiens vier Voeten zy by de hoeken der vier Winden vergeleeken; hoewel ik zulk een Merkbeeld zoo by het hayr getrokken nooyt zou hebben durven maken; uytgezondert voor den Landbouw. Ook namze *Joseph*, voor de vruchtbaarheyd, vet zynde, en mager voor den duuren tyd. Zoo is dan, om de Egyptenaars op te volgen

H. De Stier *Amunx* of de Os *Apis* hier vertoont met zyne dagelyksche nieuwe Krans, voor God gehouden, en orakel gevende met voêr uyt iemands Hand te neemen, of te weygeren. Zoo weygerde *Apis* van *Germanicus* Hand het voêr, tot voorzeg van zyn Dood. Voor deeze Godvruchtige Merkbeelden beteekenende te gelyk eene verdichte Godheyd met de gelykenis naar de Zon en Maan door zyne Hoornen, en te gelyk de Offerhande, welker getaalen en manieren op allerley wyze meerder en breeder uytdeyden; zoo dat men offers van hondert te gelyk, als *Hecatombes*, en meerder heeft gemaakt, van veele zoorten door elkander, als *Suovetaurilia*; van Kinderen, als aan den *Moloch*; en van Menschen, als aan *Mars* en anderen, of Gevangenen, of daar toe geschikten en gemesten. En zulke Offerhanden zyn in de Merkbeelden by uytnementheyd veele, met de reedenen waarom zulke Goden of Godinnen liever door zulke Dieren, Vogelen, of Menschen gepaayt wierden; welke Reukwerken deze meer als die beminden; van welke order en behandeling die Priesters angstelyk wierden aangesprooken. Men vraagde hen raad, om de Goden te stillen, of op zyn hand te krygen; en zy maakten Merkbeelden van Middelaar-Geesten, *Dæmones*, *Nymphen* en diergelyke. En wyl men den Priester geloofde met deezen te kunnen handelen, kreegen zy wat zy begeerden; maar zy kreegen 't niet als door schrandere Loosheyd, en diepe Geleerdheyd. Waarom die kennis uytwerpt

I. *De vadzige Luyheyd*, welke zy in hunne Merkbeelden aldus vertoonden: Een jonge laffe ongehavende Gaper; met de Rechterhand in de Boezem, en de linker onder zyn leunende dompige Kop; wiens Ezels-Ooren de Botheyd, uyt zyne Luyheyd gebooren, doet zien. Hy is bykans naakt, want Luyheyd maakt Armoede; en zit op eene Misthoop, met een gesloote Boek, waar op een Hommel legt, die geen Honig nog Wasch en

 maakt;

maakt; daarom de Bedelkorf aan zyne zyde legt met de *Lazarusklap* van deezen tyd daar by gedaan.

K. *De Beeſtachtigheyd*, of *Brutaliteyt*, door *Nebucadnezar* uytgebeeld, die beeſtachtig genoeg van Hovaardy, en moetwillige Dwingelandy, nog word beſchreeven, zelfs van de Kroon vervallen, en met den Beeſten in 't Veld gegraaſt en geſchaft te hebben.

L. Een Duffe, Kleynmoedige, en by helder licht *Luye Ransuyl*, waar in leven nog luſt en is, *voor den ſmaakeloozen verachter van alle kennis en Wetenſchap*, zit by hem neêrgedooken; wiens botheyd zoo groot is, dat hy, zo dra hy zig by andere Vogelen laat zien, van ieder uytgejouwt en verbeeten word, gelyk de zuffe botterikken onder de Menſchen. Het voedzel der Merkbeelden is voor zoodanigen niet, maar Onkruyd op het Veld, Paddeſtoelen, Maankoppen, en zulken opſchot van kwaaden aard.

M. Eyndelyk ziet men daar ook by eene *Dulle Woeſte Koppigheyd*, vol haaſtige en verbolge driften; zoo als de onleerzaame verſtanden meeſt bevallen, welke men bezwaarlyk kan beſchaven. Deze Dolkop is door *Cain* verbeeld, die met opgeſparde blikken zyn galachtig weezen met opſtaande Hayren te gelyk dragende, in zyne Hand een Kakebeen houd, als zyn eerſte Moordgeweer, ſchendende met de andere de Eeuwigheyd, van de welke hy in zynen Vader was afgedaalt; dien hy nog kende, nog als Wreeker vreeſde. Zulken tragt de Merkbeeldkunſt wel in te drukken eene vreeze voor het tegenwoordige en toekoomende, dog niet te werven tot hare Leerlingen. 't Is haar genoeg, de *Luyheyd* door haar voorbeeld te beſchaamen, de *Beeſtigheyd* te overtuygen, en de *Koppigheyd* te doen vreezen en ſchrikken.

DER-

G
D
H
F
A
L
B
C
K
I

DERDE HOOFDSTUK.

Van de Op- en Doorgang der Merkbeelden.

GOd heeft gewilt, dat de Dwaasheyd tot Wysheyd der Wereld zou opklimmen, en de Wereldſche Wysheyd door de eenvoudige Waarheyd wederom tot Dwaasheyd gemaakt worden. Van alle kleine, ongeachte, en ſlechte Merkbeelden, gelyk men aan *Amunx* of *Apis* ziet, welke de Egyptenaars eyndelyk in den Zonnenhoep voor een der twaalf Teekenen ſtelden, klom de Konſt hooger op; met het gemeene lot van veele Konſten, welke als de jonge Beyren van eene rouwe lompe klomp tot eene behoorlyke geſtalte gelikt worden. Ja dezelve wierd zoo groot, dat men de braafſte van andere Volkeren, volmondig hoort getuygen, dat zy al het weezen van die Merkbeelden uyt die Schoolen hebben gehaalt.

Men zoude de werken der grootſte Mannen, onbeſcheenen van het Goddelyke Genade-Licht, konnen waan en ydelheyd noemen: maar daar zyn meer als een of twee Wysheeden, ten minſten vier:

1. De Goddelyke, Oneyndige, en Onbegrypelyke; en de Menſchelyke, zynde driederley:
2. Vreeze Gods, en 't wandelen in zyne Wegen.
3. Zich ſtaatkundig en onbeſprooken te gedraagen.
4. De Natuurlyke zaaken tot Gods eer te doorgronden.

De kenniſſe Gods ende der Godvruchtigheyd vloeyt af van Openbaring, als ingeſtort door Gods Geeſt. Vleeſch en Bloed openbaart die kenniſſe of rechte Wysheyd niet, die zaligmakende is door het Geloove. Staatkundige en Zeeden-Wysheyd hebben de Heydenen niet minder als wy bezeeten; en de Natuurlyke zaken (hoewel niet tot Gods eer) wel willen doorgronden.

De eerſte der Mênſchelyke Wysheyd verheerlykt de tweede, en de tweede verbeetert de derde. Tot de kenniſſe van de Goddelyke Wysheyd is de weg voor eenigen gebaant geweeſt, als Heylige Keurlingen van God zelven. *Enoch* wandelde met God; *Mozes* zag God van achteren; *Elias* wierd tot hem overgevoert.

De Heydenen waren naaſt aan God van achteren te zien; dat is hem te kennen uyt zyne werken. De kenniſſe der Heyligen, God te zien van Aangezichte tot Aangezichte, was ondoenlyk voor de Heydenen; gelyk ons zwak oog door het te groote licht van de Zonnebol overſtraalt, ja zelf van de Maan in de Kykbuyzen overſtelpt word; en beter langs de buytenranden ontdekt, als in het Ligchaam, waar langs men ook de Maan maar net heeft konnen teekenen; om dat haar vollen ommekrits te vollen licht geeft. Al-

zoo

zoo overſtelpte het al te groote Licht Gods de Heydenen, de oneyndige wonderen van vooren willende inzien, tot het welk Gods Genadelicht den Menſchen alleen bekwaamt. Zy lieten echter, daar van ontſteeken, niet na groote Mannen te zyn. Van welker uytſteekend verſtand te kennen, ook zelfs *Job*, *Abraham*, *Mozes*, ja *Chriſtus* zelve niet vreemd zyn geweeſt. De een by den Chaldeen, en ook de ander by dezelve, zoo wel als de derde by den Egyptenaars hebben kennis genoomen; en onze Zaligmaker heeft van allen, te weeten Chaldeën, Magen, Egyptiſche Prieſters, Phœniciërs en Syriërs gelykeniſſen ontleent. *Azaf*, *Salomon* en de Propheeten zyn hunlieder trant gevolgt. Het welk te zien is uyt de Merkbeelden, van hunne gelykeniſſen. Zulks bemint *Aſia* en *Africa*. Van diergelyke weetenſchap maken wy nu vry grooter praal, in het toepaſſen van den Tabernakel en Tempel, in derzelver Maakzel, Sieraden en Huysraaden vinden wy eene overeenſtemming, tot verzeekering van onze aangenoome waarheyd dienende.

De Aziatiſche Wysheyd, heeft dan eens knikken, wenken en gebaarden, dan eens ſtilzwygentheyd tot Wysheyd gebruykt, (want zoo ſprak het Orakel van *Ammon*) en die kleine bewegingen zelfs het Antwoort der Wyzen genaamt; eene ſpreuk of gereedſchap ſprak voor een zeedeles, voor een antwoord aan gezanten van Vorſten en verder, als *Dionyſius* te *Korinthe* by den Grieken, tot antwoort aan eenen dreigenden Dwingeland; de Maankoppen geknot voor een Staatkundige raad aan *Tarquyn*, tot het dempen der groote Hoofden. Het voorbeeld van een Jacht-en Keukenhond tegen hare gewoonte tot keuken en jacht gebruykt, als *Lycurgus* de kracht der opvoeding boven de Natuur wilde aantoonen.

Hoewel ons gedeelte van *Europa* dat minder bemint, zoo koomen ons nog al vele diergelyke Merkbeelden onder onze Duytſche Oudheden voor, van de Schoolen der *Druïden*. Anders ſtonden onze Voorouderen meer daar na, om een naam door *ſtryden* dan door *weeten* te behaalen. Het was by den Alouden Volkeren zoo geheel anders gelegen; de Ryxbeheerſching viel, zelfs in *Darius* tyd, aan de Zeven *Magi*, Wysheyds-oeffenaars, van dewelken hy een was. Aan *Jozeph*, om 't uytleggen der Merkbeelden van *Pharao's* Droom, die te vooren de *Zon* en *Maan*, en de *Schooven* in 't Veld, als Merkbeelden van zyne *aanſtaande Hoogheyd*, al had aangemerkt. Zy zullen die mogelyk wel ook niet eerſt ontworpen hebben, want het ſchynt my niet ongevoegelyk te gelooven, 't geen eenige Rabbynen hebben vaſtgeſtelt, dat *Adam* de grootſte Natuurkenner in den ſtaat der Volmaaktheyd geweeſt zynde, daar van denkbeelden genoeg heeft overgehad, om daar van genoegdoenende Merkbeelden te vormen, en dezelve na te laaten; 't zy op Boomen ingeſneeden, 't zy in ſteenen gegraveert, van welke veele uyt de Natuur in de Bergen zoo zacht zyn, dat men in en op dezelve alles kan ingriffiën, wat men tot Beelden of Letters van nooden heeft; welke Steenen daar na mede in de lucht, nevens het daar op

ge-

gekratfte Yzer hard wierden. Zoo wel zal *Adam* het Gefchiedenis-Verhaal van de Schepping, als van zynen *Val* en *verhuyzen* uyt het fchoone Land booven *Baffora*, bewatert met zoo veele Stroomen, in de woefte, fteenachtige of dorre zandige hoeken; zyne rampen van *Caïn* en *Abel*, en andere gevallen daar op hebben nagelaaten, als de gronden van de kenniffe Gods, zyne vernedering, zyne beloofde redding door het Zaad der Vrouwe, en de Dienft Gods, beftaande in zyne Genade te fmeeken, en zyn H. Naam groot te maken; en zulks van *Seth* gevolgt zyn, van de welken wy uyt *Jozephus* aangeraakt hebben. Waar op *Noach*, onze tweede Vader, ook niet kan onachtzaam zyn geweeft, welke *Scheepsbouw*, en *Timmerteekening* verftaande, en der Beeften en Vogelen aard in zyne Ark naauwkeurig konnende befchouwen, zeer fyne Merkbeelden zal hebben konnen voortbrengen; om het wonderlyk voorval van zyn Huysgezin, nevens de nodige leringen tot Godsdienft, de oude verdronke Wereld, zyn dobberen op de Wateren, zyn ruften op Ararat, het Genade-Verbond door het Teken van de Regenboog, herplanting van het gefchondene en verflenfte, en andere zaken aan zyne Nakoomelingen na te laten. Want indien zulks niet op diergelyke wyze was voor den Volkeren by Merkbeelden ftaan gebleeven; waar van daan zou die groote en algemeene overeenftemming der Volkeren koomen, welke overal, ja zelfs in *America*, van eene fchrikkelyke overftrooming of Zondvloed, melden? De eene Natie fpreekt van *Deucalions* Vloed, de andere van *Ogyges*, of *Inachus*; uytgezondert de *Arcadiërs*, die zich zelven vleyden, overgefchooten te zyn, en ouder van oorfprong als *Jupiter*. Men ziet by *Lucianus*, 't geen zedert van een deel bereifde Schryvers bewaarheyd is, dat men in de Heylige Stad aan de *Libanon*, by *Byble* een Tempel had gefticht over het gat, in het welke, als in eene draijende Afgronds-kuyl, ingezwolgen wierdt het water van de Zundvloed, om zamen te loopen om en in den Afgrond. Naar welken Tempel *Ciliciё*, *Affyriё*, *Babel* en *Phœniciё*, veele Bedevaarden deeden en prachtige gaaven bragten. Door deeze Merkbeelden, van den eerften en tweeden Vader der Menfchen, kan die Konft voortgegaan zyn tot anderen; want *Jehud*, hebbende *Eglon* in de Buyk gefteeken en gedood, week naar de zynen langs den weg der *Gefnedene Beelden. Richt.* III. 26. Daar zegt de Heylige Text wel zoo zeer *ingefneeden* beelden op *fteenen* als iets anders. Deze zullen mede al van veele oudheyd zyn geweeft, en ontwyffelbaar Merkbeelden. De groote fteene Beelden van *Canopus* en *Memnon*, zoo verre als 'er de brokken van *Cambyfes* verwoefting overig zyn, bewyzen, dat zy van buyten met die Merkbeelden zyn opgefchikt geweeft. De *Copten*, naaft aan *Thebais* wonende, verftaan dezelve wel, en zyn nog hedendaags, gelyk de Reyzigers getuygen, daar op hunne Huyzen en Kerkwanden meede bezig, want het voordeel en het vermaak derzelver was te groot, om die Konft niet voort te zetten.

De Heylige Aartsvaders wilden naar Gods begeerte den Godsdienst boven al gestelt hebben: de andere zagen wel, dat die rouwe menigte zonder die niet en was te bestieren: zy zagen den Godsdienst aan voor het Bolwerk der Regering, en de Beukelaar van Staat. *Lycurgus*, *Numa Pompilius*, en anderen hebben zulks geleert, volgende der Ouden voorgaan, uyt de Merkbeelden. *Mozes* heeft onder de Gods-Regering, over de Twaalf Stammen groot bewind aangaande de Plechtigheeden in den Godsdienst moeten maken. De Heydenen, volgende de wyze van doen van deezen grooten Wetgeever, hebben het hunne beschikt, met schrandere vonden, en door verdichte konstgreepen, vervullende 't geen zy te kort schooten aan de Goddelyke Wonderdaden en zyne Heylige Beveelen.

Elk van hen verzierde eene heele of halve Godheyd, om klem aan zyne instelling te geven; zy bedienden zich van Donder, Blixem, Hemels-teekenen en andere veranderingen, of korter, of langer, te voorzien. Om dit nu wel te verrichten, moest des Wetgevers verstand te vooren wel geslepen zyn, waar toe de Merkbeeldkonst den weg opende. Want zy van Eeuw tot Eeuw voortgaande, uyt waare en uyt valsche gronden voortzettende; deden zy den Leerling de verborgentheeden der Natuur, Hemelsloop, Wereldbouw, Bergwerk en alles napolsen; en op het werk van anderen voortgaande, brachten zy Merkbeelden van verwondering voor den dag: en door zulke klaare kennis van zaken onderleyd, scheenen zy meer als Menschen; want de Hoofdoeffening was de Hemelsloop; en daar van hadden zy mogelyk wel zoo goede kennis als wy; het Land en Gewest daar toe helpende, door de fyne en meest onbezwalkte Lucht, wiens koelheyd 's nachts te lichter in de hitte, den Menschen lokte tot opzitten, waaken en waarneemen der Sterren; zy blonken door die weetenschap wonderlyk uyt, deeden zich zelden zien, zoo om hunne bezigheyd, als loosheyd; van hunlieder weetenschap trokken zy al het voordeel, het welk daar uyt te halen was; wanneerze de Zon-en Maan-taningen net te vooren wisten, hielden de anderen hen byna voor Goden. Men weet uyt de Heylige Schriften, dat men Menschen voor Goden nam, als aan *Paulus* en anderen voor hem. Zy lieten zig alle grootheyd en heerlyke naamen aanleunen, en hadden hunne Leerlingen gereed, die ook wel opsneeden. Door deze loosheden maakten zy van het bewind der Hemelsteekenen, Perzoonen, en om den Heerschers dienst te doen, vleyden zy de Dwingelanden, met de naamen hunner Voorzaaten, aan de Zon, de Maan, of andere Sterren en Hemelsteekenen te geeven; ja zelfs wyst de H. Bybel, en de Roomsche Gedenkboeken, datze de Levenden daar voor durfden doen eeren en aanbidden. Zoo vind men 'er, die by den Roomschen Keyzer be-ëdigden, datze de Ziel van deezen of geenen, in eene Sterre hadden zien veranderen. Zoo zwoer een Pluymstryker, dat het Hayr van *Berenice* tot een gesternte ten Hemel was opgevoert. Van dit vergooden trokken zy en de Dwingelanden voordeel, de ee-

ne

ne Hand wiefch de andere. Ja zy maakten zig zoo nodig, datze meede heerfchten; want zy boogden met die gene, welken zy vergood hadden, gemeenfchap te houden; om kwanswyze door 's Hemels wil geftyft, klem aan de wetten te geven. Met die Konftenary praalden de Wetgeevers, en de macht viel in handen van die, dewelke van 't volk zoo groot aangezien wierden, dat de veranderingen aan den Hemel ontftonden, als zy fpraken; onder welker dreygen de Menfchen bevreeft bukten, groote en gaauwe fchelmen waren deze Heydenfche Priefters: maar aan welken men nog dank moet weeten, om datze den Godsdienft deden gebooren worden, met eeuwige ftraffen of beloningen, en daar door, (ondanks de valsheyd) veele ftoute, woefte, en gevaarlyke moorden, vergifgevingen en andere grouwelen ongedaan bleeven, met verloop van tyd, naar ieders landswyze of behoef vermenigvuldigt, bloeyende en verheerlykt, geftadig door de Merkbeelden van de Voorzaaten geftyft, gelyk de Merkbeeldkonft door hen vergroot en prachtiger wierdt, en by de Beeldfpraak-kunft zig ook voegde de *Theotechne*, of Godmakery-kunft.

Het gezag der groote wyd en zyd heerfchende Dwingelanden, wiefch niet op, of het deed ook, naar evengelykheyd het Priefterdom opklimmen. Derhalven fprooten en verfpreydden zich wyder uyt de beftieringen tot het Priefterdom, hunlieder werk, Tempelen, offeren en voordeelen, waar van zy de Godfpraaken zelden afzonderden, en vermeefterden dus alles; de Vorften waren het met hen eens, en zoo hadden zy 't vet van kleinen en grooten; want het was zoo gevaarlyk die horffelen te tergen, als het onder de Roomfche Chriftenen is gebleeken in den Ban gedaan te worden. Menig Vorft heeft de Tempel-Paapen tegen wil en dank moeten achten; en mifte hy, zy brachten hem om land en goed.

Eyndelyk wierdt de Priefter-taal en Merkbeeld-Konft meefter; want zy bedacht, gelyk alle Ketels door den tyd zwart worden, ontallyke fchelmfche greepen, onderaardfche toegangen, bewegingen, ja klank en fpraak in Beelden, waar van hier na meer, om de gemeente en buytenlandfche Raadvragers de beurs te leegen, doende de Beelden knikken of kopfchudden, naar de groot-of kleynheyd der medegebrachte gefchenken. Deze kraam is als vertoond in Merkbeelden, welke ik zelf uyt Steenen, overgebleve brokken van Gewulfzels en Naaldzuilen, of van andere van dit middel gedient, geteekent hebbe.

Uytlegging van de Plaat tot het Derde Hoofdftuk.

A. Het onderzoek en de *Opheldering der Natuurkunde* is door een Oud Man verbeeld, met een Chaldeeuwfche Baard; want de Chaldeeuwfche *Magi* moeten niet zonder reeden onder de eerfte Merkbeeld-Uytvin-

ders

ders en Maakers vaſtgeſtelt worden, nademaal aldaar het aldereerſt de zetel van Heerſchappy en de eerſte Oppermacht is geweeſt; blykende daar uyt, om dat die Vorſten en zig zelven en de hunne te doen aanbidden, zeer genegen zyn geweeſt; ziende dat hunne wyze Natuurkenners, tot zulke eer waren opgeklommen, als gezegt is, enz. Het woord van *Magus* betekent by den Babyloniërs *Onderzoeker*; gelyk *Chaldæus* nog by Cicero voor een Voorzegger in gebruyk was door Merkbeelden. Als ook *Magus* en *Magia* voor eenen Tovenaar, en Toverkunſt. En boven al, om dat de tweede Wereld zig neêrzette, tot dezelve van een ſcheydde, en verſtoort wierd door de verwerringe der Taalen. Het welk, als het zoo geſtelt word, de noodzakelykheyd der Merkbeelden aanſtonds deed gebooren worden; want de Taalen, of de gemeene ſpraak ophoudende, zoo konden de Menſchen aanſtonts zoo niet van malkanderen afloopen. Schiften en ſcheyden kon ook zonder taal niet zyn. Die ontſchietende moeſt men malkanderen door Teekenen en Beelden verſtaan. En zoo ontſtond door die nood aldaar, 't geen in de nieuwe ontdekkingen geſchied, namentlyk door Merkbeelden malkanderen zyn zin en meening te kennen te geven. Deze Chaldeër dan zit met eene Meeſterlyke Tabbaard en een Prieſterlyk Hoofddekzel, op een Leeraarſtoel, met zyne Leerlingen aan zyne Voeten, houdende in de eene Hand een werk van veele kringen, in welker midden een beweegpunt is, datze alle doet draayen, met Vleugels daar aan van een *Arend*, bewyzende, dat dit *middelpunt* zig tot verdere uytzetting oneyndig beweegt, en te gelyk, neemende die Vleugelen voor het doordringen van des onderzoekers verſtand, toont het ook aan, dat ſnelle ſchranderheyd kan doordringen tot in de uyterſte uytſpanning, welke zoo verre niet kan gaan, of het verſtand kan zich een grooter omtrek verbeelden; zoo dat het denkbeeld, ten minſten altyd met het ontdekte zig kan evenaaren. Hy houd in zyne andere Hand eene Sterre; zynde zyne dagelykſche oeffening, derzelver loop en beweging ſtip gade te ſlaan. Zyn Arm ruſt op een *Neph*, of eerſte Vuurziel by de Chaldeën; by de Copten en Egyptenaaren met *Nephta* gevolgt, met eene Bol op haar Hoofd, en Lauwerbladen van overwinning wederzyds uytſpruytende, betekenende door de Bol de Wereld, door haar Balzem en Zwavel bewaart; en de zeegepraal van 't Vuur, welk alles zyne klaarheyd gelyk maakt en opmag. Van de Grieken is deze *Iſis Hylaea* toegenaamt. De Ster van den Prieſter ſtaat in de Maan, en die op het hoofd van eene *Havik met een zwart Halskleed, en een Panters-vel op een Leeuwenlyf*, om zoo te doen zien, *Tob Col*, of 't Heel-Al, als:

Door de Sterre, het vaſt blaauw gewelf der Sterrehemel, *Cœlum empyreum.*

Door de Maan, den Hemel; waar in der Dwaalſterren plaatzen.

Door den Havik, om zyn hoog en recht opvliegen, de fyne booven-Lucht.

Door het donker Halskleed, de onderſte Lucht, waar in Miſt, Dauw, Reegen, Wind, Donder en Blixem enz. werken.

Door

Door het Panters-vel, het ſchoone borduurzel van de boovenſte ſchorſſe der Aarde.

Door den Leeuw de Aarde zelve, als uytgewerkt door de Hoofdgeeſt, die eerſt weezende als een ſtil middelpunt, van alles zig heeft uytgerold in alle die andere geeſten en bewaard door *Neph*, die de ganſche Kloot op haar Hoofd draagt. De uytlegging hier van is op het Voetſtuk van den Leeuw.

Des ouden Chaldeeuwſchen Leermeeſters rechter-of onderwyzende Arm, ſteunt op

B. *Eene Kuyſche Stilſwygendheyd*, *Harpocrates* genaamt, een Beeldje doorgaans jong; want het verbeeld het zwygen der Leerlingen, die zeven en meer Jaaren, (welk in Griekenland door *Pythagoras* wierdt nagevolgt) moeſten zwygen, hooren en leeren; en zoo wierdenze tot ſtille bedenkingen gewoon gemaakt. Ook wierd het voedzel hen zoo ſchraal toe-gedeelt, datze nooyt wierden bezwalkt door de dampen van gulzigheyd in ſpyze of drank; zonder wyn of vleeſch, om te kuyſcher en zuyverder te leeven, en daar door den Gooden welkoomer te zyn, by 't volk onderſcheyden te worden, en ſnelder te denken. Het verwonderde eenen Indiaanſchen Vorſt niet, dat iemand deezer Wyzen zoo zeeker van de Hemelen ſprak, kennis hebbende van zyn ingetooge leven; weshalven hy dus uytborſt: „ Ik verwondere my niet, dat zulk een veel van de Hemelen weet, die zoo veel lucht in de maag houd". Zoo hielden zy hunne Leerlingen tot alles bekwaam, welke manier de *Braminen* nog onderhouden, en voortzetten in de jonge *Facquiers* in *Indoſtan*. Het welk ook al van eenige Ordens onder de Chriſtenen gevolgt is, en daar uyt zyn hardvochtigheyd, onbeweeglykheyd, en andere martelſtuypen gevolgt. Men heeft iets diergelyks by den *Spartanen* door wetten vaſt geſtelt, en geformeerde ſtrenge Mannen aldus uytgelevert.

Deze Leermeeſters, door de voorkennis dan der Zon-en Maan-taningen, welke zeekere en klaare beurten, door hare Merkbeelden wierden geleerd, waren door deze en de aankleevende Wetenſchappen reets zeer gevreeſt en geacht. Want hoe weynig deze zaken aan het volk bekend waren, blykt aan den Keyzer *Claudius*, die in de VIII. Eeuw na Romens oorſprong, en alzoo wel twee duyzend Jaren na de elders begonne Merkbeelden, het Ryk aanvaardde, daags voor eene Zon-*Eclipſis*, en vreeſdde, wyl dat weêr aanſtaande was, voor oproer; waarom hy alom liet afkondigen, en de reeden daar by ſchryven van die verandering aan de Zon en Maan, welke aan hem door Egyptenaars opgegeven wierd. Maar den indruk die hèt volk ontfing tot achting van die, welke zulks vooraf zeyden, en de oorzaaken verzweegen, zag men te gelyk; zoo dat den Prieſteren van zelf in de hand kwam, Orakelen te durven opſtellen, 't welk allerley ſchatten in hunlieder ſchoot bracht, en hen de noodzakelykſten maakte in de kuyperyen der Grooten.

Deze alle te vertoonen, is van een al te wyde uytgeſtrektheyd, om de oneindige verandering die ieder Godſpraak had; deze met wenken en knikken, die met ſpreeken, dichten, ſchryven, met het lot, met klank, eenigen vaſt-ſtaande als *Memnon*, *Belus*, *Canopus*, andere verwandelende of omgedragen als *Apollo*, *Iſis*, enz. enigen met byſlapen, met dolmaking, ſlaap en andere middelen; welke te veel zyn om hier te vermelden en te verklaren.

Maar om den Liefhebberen eenigzins in de Merkbeelden derzelve te helpen, zal ik eene *Plaat* van de meeſt bekende ook in dit Werk voegen.

C. Hier ziet men eenen Prieſter, die met een Choorkleed, waar op het rond van de Zon op de Borſtlap ſtaat met twee trekken en gekronkelde Slangen, gelyk men van *Bels* Prieſters, en die van *Memnon* vindt, welke men als de oudſt bekende voor een Merkbeeld neemt. Hy draagt de Wichel-ſtaf in de linke hand, en dreigt het volk met de rechte, veinzende te kunnen doorſnuffelen en weeten des Godheyds voorbeſchik, en het geen verder ging, als het voorzeggen der gevallen, ook de middelen te weeten, hoe men de aanſtaande rampen zou afwenden. Zulks door den Leerlingen ſtout uytgebazuynt, door den ſchyn van hunlieder Heylige wandel geſtaaft, en door het aanzien by den Grooten, hunlieder meedeſtanders in top gevoert, bracht den Merkbeeld-geleerden tot Papen, Godſpreekers, Heylvragers, Hemel-Raden en Propheeten.

Maar ziet eens, Leezer, den aanwaſch en zamenſtelling der Merkbeelden uyt de vergelyking der eerſte eenvoudige ſtreepen, tegen de vreemde by een geſchikte Beelden daar na.

D. Zeeker ſtuk harde Steen, van eenige vierkanten met Letters, naar het Chinees trekkende, maar onbekende Taal, bewaard by *Soderini*, te *Piza*, bewyſt die eenvoudigheyd, maar geenzins bottigheyd der *Seres*, *Indianen*, *Chaldeën*, of wie daar van Maakers zyn geweeſt. In het midden booven aan is een merk der Zonne, met de Maan, de Wereld en vyf andere voor Dwaalſterren daar rondom, het Beweeg-punt van alle, zynde ondeylbaar in het middelpunt en het krachtig weezen, waar uyt dit alles is voortgevloeyt. Dan volgen drie malkander inſluytende half-ronden met een uytvlammend middelpunt, welk over een komt met de Chineeſche *Tunx*, of bewaarſter der Aarde. De hoogſte, middelſte en laagſte Lucht, met Regen, Dauw, Blixem enz. werkende op de platte lyn der Aarde; want meeſt al de Ouden geloofden, dat de bewoonbare boovenkorſt der Wereld plat was. De daar onder golvende lynen, beteekenen de Wateren; het diep Kruysgewerkte Vierkant verbeeldde den Afgrond, en de Vlammen, daar onder te zien, en boven uytkoomende de binnekrachten van 't Zwavel-vuur, het welk door de Aarde verſpreyd is, en op meer als eene plaats uytberſt; als

als *Stromboli*, *Mongibello*, of *Ætna*, *Vesuvius*, de Berg op *Ternate*, *Hekla* en anderen.

Deze zoo enkele trekken zyn nog meest in gebruyk gebleeven, by den *Braminen* en *Tantiven*, of *Jentiven*; de Indiaansche Moorpriesters; nu ziet men, van dat gewest, daar de Braminen nog zyn, tot *Copht*, aan *Abyssinië*, waar in *Babel*, *Syrië*, *Palestina*, *Arabië* en *Egypte* met *Phœnicië* gesloten worden, afgedaalt alle de Godsdiensten; ja buyten alle de Heydensche Godsdiensten, de Joodsche, Christelyke, Mahometaansche met veele byzoorten, van elke, als secten; want dat deel van Asië en Africa levert eene slaafsche, botte, lichtgeloovige en onstantvastige meenigte uyt, en daar en tegen de zeldzaamste en uytgekipte verstanden, van voortreffelyke hoedanigheden, om Godsdiensten en Heerschappyen te vormen, Wetten te maaken, en Geheymen te bewaren. Tot welke hoedanigheden de Europeërs niet licht doordringen, zynde geenzins zoo scherpzinnige denkers; maar groote Werkbaazen en Soldaaten. Waarom ook zeer licht open stonden voor nieuwe Leeringen, gelyk zy den zeegen ontfingen van vroeg het Zaligmakend Licht van *Christus* aan te neemen. Waar van daar na het Priesterdom een groot beslag heeft gemaakt, naar het model der Heydensche en Joodsche Opperpriesters: want daar toe zyn de Italianen en Grieken wel geschikt, om op de ontworpen schetzen van anderen, grootscher voort te gaan.

De invloed van de Lucht, op de bovengenoemde deelen van Asië en Africa, is *fyn* en *best* getempert, tusschen de verzengde deelen onder de *Linie Æquinoctiaal*, of *Evenaar*, en de grover Lucht van Tartarië, Scythië, Germanië, en de rest naar het Noorden; schier in 't midden van Oost en West. De Cimbren, Celten, Geten en Scythen, hadden zoo veel met de verbeelding of vermenigvuldiging der Goden niet op. Voor veele deezer Volkeren zyn de Goden gansch onbekend of duyster gebleven, of verdicht, en ons door Grieksche Schryvers en anderen in de hand gedouwt; die echter van veelen der *Druïden* geweert, of zonder Tempels en Bosschen en Moerassen gehouden wierden; want zulke, die wy in eenige plaatzen vinden, zyn alle Uytlandsche, door Romeynen hier gebracht. Al wat wederzyds boven de 60. en onder de 10. Graden loopt, is te koud, om snellen invloed, ofte verzengt, tot welgezette stellingen. Bekwamer is het Noorden tot sterkte van het lyf, en het verzengde onder de *Linie* is ook tot werken vry sterk gemaakt; maar beyde zwakker voor klaare begrippen, en van doorstraalende geesten minder voorzien.

Waarom de Ouden bovengenoemt, *Cancer* en *Capricornus*, (welker *Tropici* zy beyden, na de *Linea Æquinoctialis*, voor onbewoonbaar hielden) by de flaauwe, matte, en laffe onwetenheyd hebben geschikt, gelyk men dezelve in hare Merkbeelden met een *Caffers-Mooren*-omtrek zien kan. Wat tusschen deeze tien en zestig Graaden begreepen is, voelt beter tempering.

De-

Deze vyftig getemperde graaden zyn van de volgende uytwerking op de verstanden: die van tien graden tot vyf en dertig zyn van buyten warmer, en van binnen slaauwer; bekwaam tot eenzaam doordenken, met een matig *Phlegma* en *Melancholi*. Welke tempering tot voorbedachte wyze of raadslagen, tot stille bedenkingen en looze uytvoeringen bekwaam maakt. Wetten vormen en Heerschappyen bestieren, spitsvinnige doorgronding der zaken opleeveren. De andere vyf en twintig graden, van vyf en dertig tot zestig, hebben de Lucht van buyten kouder, het lyf van binnen heeter, zetten sterker de ligchaamen uyt, als de geesten; beminnen gezelschappen, zoeken verhittende dranken, en naar de grofheyd hunner ligchaamen en geesten werkende, zoo zynze tot groote werken, rechten, en alle de last en onbedachtheyd van den oorlog bereyd. Van welke zestig graaden opklimmende naar den Noordpool, als meer en meer die ongetempertheyd aangroeyt; en nog al sterker ligchamen, maar slechter geesten, en groote vruchtbaarheyd opkoomen; tot wel gebieden en wel gehoorzamen niet zeer bekwaam, maar hartnekkig op de ingenoome waan, en gezet op vryheyd; welke eertyds zoo groot was, dat men in alle die Gewesten geen Koningen en vond als met de Naam. De besten der Roomsche Geschiedenis-Schryvers en Dichters hebben zulks al overlang nagelaten, *Asië* slaaffsch noemende, en zeggende van deze Gewesten, dat derzelver vryheyd een goed was, waar van de waarde by hen onbekend was. De Noordsche zyn grof en trouw; de Zuydelyke zyn loos en kwaadwillig; by de Noordsche zyn groove misdaaden en ongeveynsde Deugden, lang overleyde looze veynzeryen, fyne onderneemingen, vinnige uytvoeringen. Hebbende groote hoedanigheeden in weeten, Deugden en gebreeken. Het Zuydelyker deel is vol geloof en bygeloof. Gansch anders was het in 't Noorden. 't Zuyden grimmelde van prachtige Tempelen, Godspraaken, en alle guyteryen die daar aan vast waren; zoo dat men nergens zoo hoog-geachte Priesters en Papen vond. Naar welk model zich anderen in *Europa* naderhand wel geschikt hebben. Het ontzag der Priesteren klom by de *Azianen* zoo hoog, dat zy het volk deeden gelooven, dat zy op Geesten, ja Goden macht hadden, om dezelve te bezweeren; dat zy spraken, met *Neph*, *Yunx*, *Hecate* en anderen, dat hunlieder Toverdichten de Maan deden afdaalen; zy hadden daar toe *Meziten*, of mindere Godekens, welke zy dwongen de grooter Goden, zoo lang te vryen of te kwellen, tot dat die zelf tot hun dienst gereed waren.

E. Deze *Goden-bezweering*, die men anders met eene oude Kol, in de Hand houdende een oud Characterboek, en eene kromme Staf van Taxis met Maanbollen aan 't eynde bewonden, prevelende zou vertoonen, is naar het onderwerp verbeeld, door eenen ouden tierenden en raazenden Paap, welke met eene Egyptische Ratel of *Sistrum* in de Hand, bezweerende eenen

nen der *Meziten*, die voor hem geknield zit; houdende een Beeld van *Ofiris* in eene kas, tusſchen zyne Handen, zoo als dezelve by de Ouden tot Merkbeeld is nagelaaten. Dit minder-of Maakelaar-Godeken, *Mezite*, met een Egyptiſch Kapzel of Choorkleed gedekt, draagt niet anders dan een Halscieraad, waar aan een merk hangt van die grooter Godheyd, wiens *Agent* of Zaakbezorger hy is; anders niet als met een opgeſchort Roksken bedekt, om met die naaktheyd en het knielen, beter te ſchynen een ootmoedig verzoek te doen aan de Hooger Godheyd. Van dezen hebben de Grieken gemaakt hunne *Dæmones*, *Heroës*, *Nymphæ*, *Dryades*, *Najades*, *Furien*, en anderen; welken zy, op de grondleggingen der Egyptenaaren, in loosheyd voortgaande, en niet min in vleyery, der Goden kinderen noemden, gebruykende de oudſte Vorſten, op de wyze der Egyptenaren, voor Opper-Goden, en hunlieder nazaaten voor die onderhoorige Godheden. Dit geſchiedde als de Heydenen iets baden om te verkrygen. Maar was het, om gedreygde of tegenwoordige rampen af te keeren, dan bezwoeren de Prieſters van *Hecate*, *Proſerpine*, of wel van *Pluto*, of *Typhon*, hunlieder minder Goden. Zodanig een Beeld heeft men by *Rozes* gevonden, zynde voor de *Duyvel-bezweering* in eenige Merkwulven ter neêr geſtelt.

F. Een rookende en bezweerende Paap, verbaaſt zyne Leerlingen, Smeekers en Raadvragers, door de kwaadaartige dampen en voorbereyde ingenoome dranken, in de Herſſenen beroert; door zyne gebaarden; en onverſtaanbare woorden; voor het Beeld van eene *Hecate*. Zy zit op hare hurken naar de Indoſtanſche manier; is met geſlooten Oogen, om datze niemand aan en ziet; met een Rouwdekzel of tip op het Voorhoofd, om datze over Dooden, en derzelver Geeſten heerſcht; met een beaſcht kleed over 't Hoofd van de verbrande Lyken; maar echter met eene Pluym, die ze den Goden opzetten; byzonderlyk den veranderden. Nu was deze by enige Driehoofdig, dan voor de eene, dan voor de andere Godheyd dienende. Zy is zonder Hayr, om dat 'er geene onzuyverheyd aan zou gezien worden; zy ſluyt kruyswys haren Boezem met hare Handen, om dat niemand de eygenſchappen der onderaardſche deelen en afgronden heeft konnen ontdekken; maar zy heeft het Hoofd van *Cybele* met hare Burgkroon op en voor haar Buyk, bewyzende dat zy alles doet opkoomen op de Aarde; dat de verderving aan haar ſtond, om 'er de Herſchepping door te bezorgen; en het Leven van het een, door de Dood van het ander, te veroorzaken; waaromze eene groote Vlieg in de ſchoot heeft, in dewelke die verandering geſtadig gaat, van eyeren tot Wormen, van die tot Popskens, en zoo tot Vliegen, zulks als in de Zywormen aan een iegelyk bekend is. Op dit voorſchoot van de Vlieg ſtaan twee lynen als ſtaven of ſcepters, om deze order eeuwig te houden, in elk Dier of Beeſtje, Boom of Bloem, en zulks naar zyn zoort.

G. Onder de Babylonieren, en daar omtrent, was de gevoelige en zichtbaare Wereld zeer hoog ge-eerd; zyne verbeelding of Merkbeeld zoo als het door den Heer *Thius* uyt de overblyfzelen van *Perſepolis* is overgebracht. Dit was *Hor* of *Horus*, waar van de Grieken den naam hebben overgenoomen, die de Latynen door *Terminus* hebben vertaalt. Deze, om de vaſte Sterre-hemel te verbeelden, eene vaſte band om zyn Hoofd houdende, praalde met hoornen der Zon en een Paradysvogel daar boven op, welke, zonder Voeten geloofd, het Merkbeeld van eeuwigduurende werkelykheyd en beweging is: met een Tempelierskleed of Sterren-rok bedekt, de Godheyd en Heerlykheyd voordragende, maar alleen een Borſtſtuk zonder Handen of Voeten, dienende om ons te verbeelden, dat de uytvoeringen van de Godheyd in 't Geheel-Al, niet door zichtbaare, maar verborge krachten doorging.

Deze Godheyd by de Egyptenaaren *Amun*, dat is, Heer der Waarheyd en Wysheyd, genaamt, bleef voorts in een hoog opgemetzelt Steenwerk; waar in men vierkanten zag, naar de Winden of hoeken der Wereld geſticht; in welker vlaktens vier ronde gaaten waren, met vlammen van binnen gecierd, dienende om ons voor te dragen de inwendige Hitte, door welke alles zyn leven en groey ontfangt. De booglynen vertoonen het Water of den Afgrond, het welk en haar en zelf der Heylige Blaaderen gevoelen is. Zy geloofden, dat 'er kracht van Water na den Afgrond gedrongen was, en dat 'er ook naar boven opgeperſt waren, die zy de *Fonteynen des Hemels* noemden.

Tunx, komt ook met die zelve kracht in der Ouden ſchat van Merkbeelden voor den dag. Maar ik geloove, dat *Hor*, *Amun*, *Tunx*, *Hemphta*, *Emeph*, *Oſiris*, *Jupiter*, en alle meerder namen meeſt een Opperſt Weezen alleenlyk beteekenen; Schepper zomtyds alleen, zomtyds Schepper met het Geſchapene, of ook wel Schepper en Onderhouder, met het Geſchapene en Onderhoudene in 't Heel-Al; en de Kunſt-Denkbeelden, daar in bedacht te zamen; als *Æquator*, *Zodiac*, enz. dog dat de veranderinge tot alle die zoo verſcheyden talen, of verſcheyden inzittende hoedanigheeden, of eygenſchappen door de Prieſters aan die Goden of Godinnen zyn bygezet. Want zoo wy eens zien, hoe veel Europa verſchilt: *Iddio*, *Dios*, *Dieu*, *God*, en meer in andere Talen: en wederom in de toegevoegde eygenſchappen, *Jehova* uyt het Hebreeuwſch; *Adonai*, of de Heere; *Il Signor*, *Nôtre Seigneur*; *De Heylige Drieëenheyd*; *Onze Vader*, en ontallyke andere namen, als, *Schepper*, *Heer der Heyrſcharen*, *God des Vredes*, enz. Op die manier acht ik ook al veele van die namen, niet zoo veel verſcheyden Goden, of de zonderlinge eygenſchappen en uytvloeyende krachten van 't zelve oneyndige Weezen te beteekenen. Neemt eens, in deze Plaat alleen ziet men van zulke Godheyd zes of meer zeer verſcheyden Merkbeelden,

maar

maar die alle door verſcheyden Beelden ſchier tot een lopen. Zelfs dat kleyntje in de kas; het welk gehouden word voor de onder-God, of het Makelaar Godeken, met de naam van *Mezite*, in Egypte, by den Grieken Αποτροπαια, by den Toſcanen eertyds *Averrunca*, is *Oſiris en Tunx* genoemt in de Letters, die 'er achter op ſtaan; gelyk men te *Mirandola* ziet, en een byna diergelyk in de Hoven van *Farneze*. Deze *Tunx*, om tot de bezweering eens weder te keeren, in het Duyvel bezweeren voor eene kwade Godheyd aan te nemen, draagt nochtans de Merkbeelden (zie Letter E) van 't Geheel-Al. De Havikspluymen ziet men uyt zyn Tulband wederzyds opklimmen, met de Bol van 't Heel-Al in 't midden, als de Zon en Maanverbeelders. De Hoornen heeft het Beeldeken aan zyn Hoofd met eene Ryxſtaf in de eene Hand, over alles gebiedende, maar houdende de Rechterhand geſlooten, om te doen zien, dat zyne werken niet zyn om na te ſpooren, en dat men zyne werken, raad, en beſluyt niet voor uyt kan zien. Onder eyndigt dit Beeldeken als een *Terminus* , om dat hy meeſter van den tyd, en zelf zonder den tyd is; van onbedenkelyk begin en onmogelyk eynde. Maar men ziet de vinnige Bezweerder dreygen of ſlaan; zoo verre was deze zer boeven uytſpoorige laatdunkentheyd, gegrond alleen op de botheyd der bevreeſde menigte, die hen veel te hoog achtte; zoo datze zelfs de Godekens wel dorſten ſlaan, en de Beelden mishandelen, zig veynzende, als of zy in hunne gebeeden van der Godheyds weegen, die men nodig had, gewaarſchouwt wierden, dat het Makelaar-Godeken niet genoeg de zaak der bekommerde Smeekelingen aandrong en doorzette. Ik weet uyt den mond van Spaanſche Reyzigers na de Weſt-Indiën, dat *St. Antonis* Beeld, op die tocht ſteeds heen en weêr varende, ook wel zweepſlagen ontfing, als weêr en wind zeeker Admirant te dwars viel.

De Prieſter, die de *Mezite*, zoo wel als *Tunx* voor een ſteene Beeld kent, wierdt ondertuſſchen door die verwatenheyd boven Goddelyk gehouden; en alle giften vloeyden hem toe, daar den Spaanſchen Admirant, over zoo eene verbolgentheyd tegen zynen Heyligen Leidsman, wel ten uyterſte kwalyk had kunnen varen, zoo niet uyt botheyd, ten minſte uyt Staatkunde. Gelyk *Appius Pulcher* voer in den eerſten Puniſchen oorlog, die de Hoenders der Wigchelaars liet in Zee ſmyten, als hy zag, datze niet en pikten in 't Offerkooren, zeggende: *Willenze niet eeten, zoo mogenze drinken.* De Raad, ten minſten de aanzienlykſte, en de vyftien mannen, opzienders der Wichelary en Heylige zaken, wiſten wel, dat de Hoenders gene Godheyd in zig hadden, en dat men het Kooren-pikken kon maken, of door konſtenary doen miſſen. Maar zy wilden en wiſten zig ook al tot nut van die ſtreeken te bedienen, om die ſchoften, die daar van leefden, de hand niet boven 't hoofd te houden. Door zoo eene ſtoutheyd maakten de Prieſters van *Hecate*, of *Iſis*, zig zelven boven alle anderen meeſters; want zy dwongen door hen de afgeſtorve zielen, pynigden de levenden, ja

 dreyg-

dreygden de Goden, welke ook by *Hecate* en *Styx* zwoeren, weshalven zy ze erkenden boven zig zelven, zoo als uyt *Homerus* en anderen blykt.

De Priesters beloofden, en leverden deze Zeegen en Ruſt naar evenmaat der vette offers, van dewelke zy met alle hunlieder medeſtanders wel ſmulden. Maar eerſt poogden zy eenen grooten naam te verkrygen, door hunlieder ingetogenheyd en ſpaarzaam leven. Zoo te leven wierden zy gedwongen, eer dat zy ingewyd wierden, en ingewyd zynde lukte het elk niet in 't Heylige vet tot den elleboog te zoppen. Zy hielden de botſten voor Choorezels, de koppigſten en ſwaarbloedigſten, tot hartnekkige grillen bekwaam, om martelſtuypen, ter eeren hunner Goden en Godinnen te ondergaan. Men ziet 'er nu nog onder den *Fackiers*, die een Arm laten verdroogen, met die om hoog te houden, op een en dezelfde plaats blyven ſtaan of leggen, zig zelven ſnyden en kerven, en diergelyke dolheeden uytvoeren. Door zulke kregen zy by 't botte volk naam en achting van Heyligen. Waar by Martelaarſchappen en andere zoort van Tydingen, uyt vreemde en onbekende Landen gebragt, en welke loop kreegen door hunne medeſtanders, al mede holpen; gelyk nu nog by anderen. Zy toonden ook op ſteenen, buyten voor 't volk, gaarne

H. Deze *gemaakte Zoberheyd*, waar van den Zaligen Heer *Uytenbogaard*, eene Figuur van Spekſteen had, op welke men in *Benjaanſche* kleding eenen Paap zag zitten, (*Vitzinagars* Beeld) met een kleyn ſtuksken van eene Palmbezië in de Rechterhand, ſcheppende met zyne holle Linkerhand Water uyt de *Ganges*. Eene Offer-tafel ſtaat aan zyne zyde, en een biddend Offeraar, die hy om eenige vruchten verhoort en zeegent. Zoodanige Voorſchriften en verdichte Wonderſtukken waren het Huysraad der Portalen en Ingangen in hunlieder Tempelen. Van waar de Smeekelingen omgeleyd wierden, zomtyds geſleept, zomtyds getrokken, daar men hen begeerde te hebben, en daar damp, gerommel, ſchielyke lichten, voedzel en ſlaap al te zamen hunlieder vrees en bygeloof verdubbelden; welk nog beſt was te veynzen, want zag men eenig verſtand met voor-oordeel van 't bedrog te ſchrander, dan brak men hen goedkoop den hals; en ſchond zyn naam en faam, als of hy door den God gedood, geſtikt, vernield, of dat hy verzonken was.

I. De bekommerden wilden 'er wezen, en kwamen 'er wel met volle handen; elk naar zyne gelegentheyd; want anders was het offer niet aangenaam, of de Godheyd had kwaade luymen, en de voorteekens waren ongelukkig. Deze *Godſpraakvragery* is door eenen bekommerden Krygsman, eenen Syriër, verbeeld, hy legt zyne Zabel af, eer hy knielt om in te gaan, kruypt langs de Heylige Drempels, in zyne onderkleêren, om tot badingen,

gen, ftovingen en andere bedomping voorbereyd te zyn; de Schenkagien heeft hy al overgegeven, en vouwt nu Godsdienftig zyne leêge Handen te zamen, zoo blyvende tot dat hy in-en opgehaalt word. Maar doordien hy in eene geftadige vreeze is, zit 'er een bang Konyn boven op zyn Lyf; terwyl hy prevelt de Gebeedekens, welke op den God, dien hy komt aan te bidden, zyn gepaft. Op zyn Hoofd ftaat de Onruft, geftadig zyne Herffenen ontroerende.

De offering kan men, naar gelegentheyd der Landen, Perzoonen en Tyden, wonderlyk grootfch en heerlyk verbeelden; maar ik wil liever aan der Egyptenaren voorbeeld blyven, en befchouwen, wat zy hebben nagelaten tot een krachtig *Merkbeeld* der Offerhanden. Waar toe men eerftelyk moet weeten, dat elke Godheyd zig niet tot alles uytftrekte, maar de eene voor Verftand, Kennis en Wysheyd, de andere voor Rykdom, Macht en Ontzag; deze voor Vruchtbaarheyd, die voor Gezondheyd; eene voor Vreede, en wederom een ander voor Oorlog; voor Kinderen, voor Liefde enz. En aan elk deezer Goden moeft zodanige offerhanden toegebracht worden, als tot het begeerde, en aan deszelfs Godheyd naaft kwam. De offerhanden der *Hieromyften*, Heylige Geheymkenners, of Merkbeeld-Priefters, gefchiedden in de Kapellekens boven de grotte in de gedekte opene Tempelen. Zulke Kapellen en Altaaren waren alle nog maar onderaardfche, dan wel boven de grond, om door donkerheyd bekommerde Godvruchtige vreeze den Offeraar in te boezemen, maar ook niet minder, om in die duyfterheyd te konftiger en zekerder der Papen kunften te kunnen uytfpeelen, 't zy met te doen hooren, of fchielyk zien van iets, 't welk zy uytvoerden, verdichtende het van dien God te gefchieden, of met de lekkerfte bouten en brokken van 't geofferde wech te knappen, of om met malkanderen, op rekening van die Godheyd, wel te flempen, gelyk van de *Bels* Priefters bekend is. Immers duyfterheyd en laagte kwam hare guychelary te pas, en men ziet nu nog in Egypte, in 't Land rondom Babel, te *Epheze*, *Roome* en elders, hoe lage Kapellen in de Tempelen, van nog veel lager Wulfkelders, Mynen, en uytgebikte Galderyen (die men nog kan in, ja zommigen doorgaan) verzien waren. In welke ook al veele Byeenkomften, Nachtmaal-bedieningen, Predikingen, Doopingen en andere zaken door de eerfte Chriftenen gefchiedden; dewelke de vervallen Goden-Tempels, en de onder-uytgebikte of gebouwde verwulfwerken zy tot hunlieder berging, fchuylhoek en dienft namen.

Want de Godfpraaken, de Goden, en de Tempelen, bleven niet altyd in eene en dezelve hooge achting; nu had de een, dan de ander de bovenrang, de loop en aanzien. Dan zond men uyt Griekenland of Romen, om *Belus*, *Ammon*, *Ifis*, of anderen te gaan raadvragen en offeren; en daar na zonden *Babyloniërs*, *Arabieren*, *Syriërs* en *Egyptenaars*, na *Epheze*, *Delphos*, *Dodone*, en elders. De Vorften brachten zommigen uyt, an-

anderen in de achting. De ſchranderheyd van een of twee looze opper-Prieſters maakte dan hier, dan elders, door nieuwe vonden en greepen grooten opgang. De misſlagen van anderen deden wederom 't vooroordeel en 't geloof van hunlieder Godheyds-Macht vergaan.

Die in kracht waren, maakten in de muuren van de Offerkapellen in witte zachte ſteenen, gelyk 'er veele brokken overſchieten, de gebeeden aan hare Godheyd door Merkbeelden, van verſcheyden zoorten, maar alle zoo geſchikt, als de Prieſters zulks verſtonden die Godheyd naaſt te komen, en zoo moeſten ook de Offerhanden zyn. De Dieren, Vogelen en Vruchten moeſten met die Godheyd en 't begeerde net over een komen, of zy wierden door de Prieſters van de hand geweezen en afgekeurt.

Zy waren tweederley: of *behagende door overeenkomſt met de Godheyd*, om op te offeren; of ze waren *behagende aan de Prieſters en hunlieder aanhang*, als, alle lekkere Beeſten en Vogels, Schaapen, Geyten, Kalveren, Oſſen, Hoenders, Kalkoenen, Duyven; ook Vruchten van overeenkomende krachten. Welk voorrecht, om te onderſcheyden of kennen de Prieſters voor zig zelven behielden; want dat was een Hoofdpunt voor hunlieder achting, dat zy zulken God of Goden kenden, dat zy van jongs af hem of haar toegewyd, of hare Lievelingen waren; dat zy zulks die Goden wiſten af te vragen, of door zig zelven; of door de *Meziten* of Makelaar-Goden: en eyndelyk, dat zy door bezweeringen, woorden, Merkbeelden en ſchriften, over deze *Meziten* bevel en gebied konden oeffenen, en die dwingen hunlieder begeerten by dezen of genen God of Godin uyt te voeren. Waar toe dan de Arme menigte de liefſte en laatſte Stuyver byzette, en de Ryken vry machtige geſchenken toebrachten. Doch om dat deze lieffelyke ſmeekingen, zoo wel als de grouwelyke bezweeringen, op de muuren in Merkbeelden waren rondom die offer ſtooven; zoo koomen ons, zommige der Merkbeelden zoo ſlecht voor. Want men ziet op dezelve dikmaals drie- ja viermaal het zelve Beeldeken, dezelve geſtaltens en trekken. Maar deze brokken ſteen zyn dan gewiſſelyk zulke, welke tot de gebeeden of bezweeringen dienden. Om in de Merkbeelden de Natuur te onderſcheyden, die te kennen, en anderen te leeren, vindmen geene zulke gelykgaande of ſtaande merken, zoo veele van eene zoort. Tot deze kennis en dienſt waren vyfderley zoort van menſchen in gebruyk, als:

1. De Meeſters of oude Rabbynen, *Magi* en *Myſtæ*, en *Hieromyſtæ*.
2. De Prieſters, *Sacerdotes*, *Sacrificuli*, *Incantatores*, Offeraars.
3. De Ingewyden, die hunlieder Jaren van ſtilzwygen te leeren door waren.
4. De Offerdienaars, die nog in hunlieder inwyings Jaaren waren.
5. De Dichters en Schryvers, Merkbeeldmaakers en Houwers.

De *Magi*, *Rabbynen* en *Hieromyſtæ*, enz. eene zaak beteekend door verſcheyden namen in onderſcheyden Taalen, bedachten de dingen, kenden en

en onderzochten de Natuur, en bewimpelden die kennis, zoo datze daar Godheeden van verdichtten.

De Priesters en Bezweerders namen acht op den uyterlyken dienst, en leerden malkanderen op allerley wyze, afschouwelyke gebaarden, verdrayingen van leeden, grouwelyke schreeuw-geluyden, gedommel en gebrom maken, of ook lieflyk en lieflokkend praaten, keuzelen en zingen, na dat hunlieder voordeel-winkel zulks vereyschte.

De Ingewyden speelden de geheyme konsten, lazen de diepste wetenschappen, en de naamen van hunlieder Geesten en Machten; verkooren de Choorkleeden, Hoofd-dekzels en Cieraaden, welke de Priesters op zulken dag, tyd of zaak aangenaam, en over een komende met der Goden wil, moesten aandoen.

De Offerdienaars wieschen den Smeekelingen en Aanbidders in de Heylige Vyvers, schikten de Offerhanden, en dienden van de uytgepikte keur op, en aan der Priesters Tafel, ontfingen de Tafereelen der Raadvragers, kondigden de Offerhanden af, en zongen de gedane wonderwerken door Land en Steeden; passende voorts op het onderhoud der Dieren of Beesten, die de Priesters, elk naar hare zoort, hadden te kweeken; de laatste zoort, zoo zy uytstaaken in vinding en bekwaamheyd, wierd gebruykt van de eerste zoort en deelgenooten der fynste geheymen; dog waren zy maar van gemeen verstand, bleevenze alleenlyk om te werken of te dichten, naar het voorbeeld der schranderen. Alles wierdt overal in donkere, onderaardsche en duystere schuylhoeken verricht; waar van men nog overig vind plaatzen, waar de Altaaren, op welken de Goden stonden, en andere, op welken de giften geoffert wierden, gezien worden.

De Goden, 't zy groote, mindere of kleine, wierden van gedaante zoodanig verwisselt, dat men aan eene Menschelyke gedaante, een Ossen-Honden-of Haviks-kop gaf, Tulbanden van wonderlyk ophulzel opzette, en die met vleugels, klaauwen, vele borsten, beesten, lyven, en anders vervreemdde. Wonderlyk in uyterlyke gestalte, maar vies en mislyk. Dog indien men oplet, en der Meesters of *Magi* gedachten nagaat, ieder cieraad, streep, lyn, of koord, beduyd iets groots in zaken van Hemel, Aarde, Zee en Afgrond. Welke wederom zoo veel genoegen in de bespiegelingen maken, als zy behagen wechneemen aan het gezicht.

De *Grieken*, groote Teekenaars, Beeldhouwers en Schilders, wendden de oogen van grooten en kleynen af van die afschouwelyke Beelden, en lieten ons na, voor *Jupiter*, *Venus*, *Hercules* en andere opperste Godheeden, of halve Goden, zeer uytsteekende en volmaakte Mannen en Vrouwen. De *Italianen*, krygende zoo een wydgebiedend Ryk, voerden de heerlykste na Romen, maar volgden in hunlieder Beelden de Grieken, zomtyds duldende, zomtyds verbiedende de Egyptische en Babylonische. Ja Christenen zynde maakten zy, gelyk zy nog doen, van de Godheyd, de H. Drie-eenig-

nigheyd, de Heylige Vrouwen en Mannen ſchoone Beelden, en gaven den Engelen of ſchoone Jongelingen, of ſchoone Jongens gedaantens, alleen datze dezelven vleugelen aandeden, om de ſnelle beweging der Geeſten te verbeelden door het vliegen. Deze lief hebbers verkooren deze tot Engelen, om datze aan de grouwelyke onnatuurlyke liefde vaſt waren, en in de vervloekte Hofwelluſten van enige Keyzers, die zoorten uytgepikt zagen.

En zeekerlyk hebben de Grieken den beſten weg ingeſlagen; want de vertoning van die verborgentheeden, welke zy met een Havikskop, Ramshoornen, of Drekvlieg verbeelden, kan men op eene behaaglyker manier vertoonen; maar zy en zochten juyſt de dadelyke klaarheyd niet. Want de verborgene vreemdigheyd bracht de gemeente in meer verbaazende verwondering, en alles watze minſt verſtonden, achtenze meeſt, als zy enigzins zoo iets meenden van nooden te hebben; en byzonder in het Godsdienſtige. Maar wy zullen rakende het verbergen en deszelfs voordeelen hier na wel meer zeggen, en keeren tot

K. *De Offering of Offerhanden der Merkbeelden.* Hier ziet men dan uyt de Konſt-kamer van *Laurentius Auguſtyn*, bewaarder der Oudheden van zyn Heyligheyd, een Beeld, het welk doed zien eenen Offerdienaar in zyn gewaad; geenen Prieſter, gelyk *Kircherus* meent; wyl dit Beeld aan naakt, hayr en aangezicht niet boven de twintig Jaaren kan haalen, en in alle de Godsdienſten, 't zy in die van *Apis*, in het *Hylæum*, *Iſæum*, of *Serapæum* ingeſchreeven, waren zy (om zoo te ſpreeken) zeven Jaaren jongens, en zeeven Jaaren gezellen, en de rechte inwyding geſchiedde niet voor dat men dien loop van Jaaren had voldaan, indien men anders den Opperprieſter en zynen Hoogen Raad van Schriftgeleerden wel beviel. De inwyding geſchiedde wel omtrent de twintig Jaaren, maar de inzegening, of toeeygening van de Perzoon aan de Godheyd, niet voor de dertig Jaaren, wanneer zy proef hielden van digt te zyn, en den Eed der Verborgentheyd afleyden; op de welke ſtreng gelet wierd. Men ziet uyt *Petronius* en anderen, dat die iets uytblaterden van de geheymen van den Godsdienſt, gevaar liepen van den hals. Nu wiſt de Griekſche en Roomſche Regering wel, dat de *Sacra Eleuſinia* en andere ſchandelyke Geheymen, meer het werk van Bordeelen als dat van Tempel-Dienaren vertoonden, waarom zy dezelve niet alleen voor Guyten en ſchendige Hoeren hielden, die dezelve Kerkgeheymen onder den gemeenen man brachten, maar ſtraftenze ook ſtrengelyk, en dit houdende tegen Waarheyd en Deugd miſdeeden zy wel tegen de Redelykheyd, maar niet tegen de Reeden van Staat; want door de kennis van de nietigheyd der zaken, welke, verborgen zynde, groot te boek ſtonden, verging des volks vrees, en daar uyt kwam de verachting der Goden, waar uyt Meyn-edigheyd inbrak, Vergifgeving, Land-dievery en alle boosheyd, die de kwaaden ter ſluyk doen konden; volgens de klachte van *Tacitus*.

De-

Deze knaap is dan een Offerdienaar, met een Hoofdcieraad, welke om *Isis* en *Osiris* in 't gevley te koomen, (want alles moest op allerley wyze in woorden, toestel en cieraad, eygen zyn aan die Goden, voor welken de Offerhanden waren) een top voerde met een dunne zyde Koord in 't Hayr gehouden, op welke twee blaaden van *Lothus*, of Waterpompel vast zyn, in eene knoop vattende eenige Haviks-veêren, door welke Havik *Osiris* word verbeeld. Boven uyt den top komt eene ronde Bol, welke vertoont den Goddelyken invloed van *Osiris* en *Isis* naar beneeden, en het wederopklimmen derzelver ingevloeyde krachten naar om hoog door dezelve *Lothus*-blaaden, waarom zig de bovenste naar om laag, en de onderste naar om hoog wenden. Om deze verborge Wysheyd van 't werk der Zon en Maan eenvoudiger te zeggen: die *Lothus*-bladeren, dewelke opgaan, vertoonen dat de geesten en dampen uyt de Aarde opstygen, en dewelke naar om hoog gaan, dat de straalen van Zon en Maan nevens de Regen en andere Luchtsbeweging op de Aarde daalen. De Jongman is naakt, om dat hy zou bewyzen, dat hem in deze Geestelyke bezigheeden zynde, gene Wereldsche zaken aan en hangen, als alleen de eerbied voor de Goden; om welke reden hy zyne schaamte alleen bedekt heeft met een ligt Broeksken van Biezen, gelyk de Maagden van Biezen een gevlochte streng of gordel onder om, en voor haar lyf droegen, om de Koelheyd tot verbeelding der Kuyschheyd of Maagdelykheyd gebruykt Hy staat op een Rond uyt een ander verheven, dekkende het derde met den toestel van zyn offer, en toond zoo, dat het hoogste Rond de Godheyd toebehoort, wien het Offer eygen is; dat het tweede voor de Dienaaren der Godheyd is, die zig van het laatste Rond (het gemeen) moeten afzonderen, en dienen; zoo dat zy zig uyt het Aardsche verheffen, om den Goddelyken Dienst waar te neemen.

Hy heeft aan zyde koorden hangen, Bloemen en Blaaden van Nymphæi of Pompel-bladen, Lothus en Perzea om de Huyshouding van *Osiris* en *Isis*, of Zon en Maan in de groeyzaame Natuur te doen begrypen. Van vooren ziet men jonge Kalkoenen hangen, de Zon en Maan toege-eygent; en wederzyds Visschen opgehangen, als de vyandelyke booze dampen van *Typhon* vervloekende, waar van zy altyd de Visschen het Merkbeeld maken, gelykze dan ook in den *Zodiac* derzelver teeken, voor de rouwste, koudste en kwaadste maand doen speelen. Op deze voor gerechte en gedekte Altaar houd hy het Tafereel, het welk de Offeraar, Smeekeling of Raadvrager ingegeven heeft van de beloften der gaaven, die hy zal offeren, om 't zelve den Goden, of den God of Godin voor te dragen; welke dan door de Priesters nagezien, en van de Meesters gewikt wierd, of het te schraal was, dan of het bestaan kon; en daar na diende om Tegen-Boek te houden van het geen ten offer gebracht wierd.

Maar in alle deze verklaring der Merkbeelden ziet men wel, dat men

 naar

naar het voorschrift van *Jamblichus* moet doen; die zegt: „ In de ge-
„ sneeden Geheymbeelden moetmen nog de woorden of het uyterlyke aan-
„ zien, maar den zin aanmerken."

L. Hier op volgt nog een uytvoerig Merkbeeld, *Mophta:* zynde een Vrouwenbeeld, om de vruchtbaarheyd en overvloed der Natuur door en in het Geheel-Al. Zy is boven op haar Hoofd gedekt met eenen jongen Kalkoenschen Haan, welke men *Meleagersche* noemt, en *Pharos*-vogel, dewyl deze zeer schoone en veelverwige flikkerende verwen in zyne wel wiskunstig gestikte staart, hals en lyf heeft, verbeelden zy daar door den Hemel; de doek en tip van *Isis* dekt haar Hoofd en beyde zyden, en haar Voorhoofd; zy zelfs was tintelende, als of ze de Zon vertoonde, met veele kringen om den Hals, als de bewegingen der andere Planeeten. Op hare Boezem hangt een T met kleyne Juweelen geciert, bewyzende den invloed der Goddelyke wil en zeegen in de voortkweking der geschapen zaken; waarom dit merk tusschen de borsten inhangt. In de Rechterhand houdze eene Kloot, vertonende, dat 'er geen begin nog eynd aan de geschapene dingen is; maar datze alle hare groote zoort bewaren, en maar vergaan voor zig zelven, elk in 't byzonder. Deze hoewel op *Mophta's* naam bekend, is nochtans, gelyk men ziet, zonder Leeuwen-huyd of Ligchaam, waar van de naam achter op de steen is te zien in Coptische taal by den Heer *Jabac* tot *Parys*, aan my vertoont, alwaar de uytlegging van die naam bleek, een zamengestelt woord te zyn van *Mo*, Water, en *ptha*, fyne Geest.

Dit Beeld heeft eene Maagd met de Maan, Haviksveêren en Hoornen aan 't Hoofd, dragende vyf Borsten, gezeten als op haar ontzag steunende, met twee anderen, de rechter met Vuurstraalen en de andere met Schelpen in de handen, voor Water en Vuur; van achteren met een kleed gedekt; *Coptische* Letters, waar onder de Oudheyd zoo veel meester was geweest, dat 'er in 't Jaar 1668. geen Geleerde te Parys meesters af konden worden. Maar ik geloofde, dat de Coptische Papen dit *Mophta* daar op gezet hadden, en dat het *Amun*, de Alderopperste Godheyd vertoonde, of op die, of op eene andere naam. De Voeten waren gezwachtelt in een ruymen Rok, om te bewyzen, hoe verborgen de eerste oorzaaken, de beginzelen en wortels der meeste dingen waren. Zyn snelle Goddelyke invloed is met de snelle Slang in verscheyden bochten, zonder Handen, Voeten of Vleugels gedraayt, gelyk de Goddelyke invloed uyt hare eyge zelfstandigheyd werkt en bewaart, de Kloot der Wereld, om welke Oppermachtige Heerschappy te toonen haar ook de groote Ryxstaf van 't Heel-Al in de Hand past.

De drie Beelden zoo veel kleynder op dit Beeld zittende gisse ik dat de *Meziten*, of Onder-Goden van het Groot, Oneyndig uyt-en invloejend Weezen zyn: want onder op de steen ziet men een voorstel van offerhande

aan

aan de Middelaar-Godinnen toege-eygent; beſtaande in eene Korf met Meloenen of Pompelmoezen; een Wierooksvat of Teſt; twee ſchooven Koorens, en twee Kannen Oly, of Oly en Wyn, welke door hem, die dit Beeld heeft doen maaken, dagelyks, maandelyks, of jaarlyks aan de Prieſters van die Godheyd zyn tot inkoomen geſtelt geweeſt. Door zulke giften wierden de Middelary-Goden tot het beweegen der Opper-Goden gebracht, zynde alle als de bedienden van *Hemphta*; welke over de geſchapene Wereld als opzienders by hen geſtelt zyn, van dewelke zy enige hadden, als *Nephte*, *Hecate*, en *Arueris*; voor de voornaamſten, en anderen veel meer onder hen. Maar, zal iemand denken, wat ſtraf konden zy Prieſters den Goden dreygen? Van deze dreygementen zyn 'er verſcheyden, die ons belagchelyk ſchynen te zyn. Ten zy gy Godheyd, dit doet, of ook anders, zoo gy dit of dat niet en doet, zoo zal ik de Hemelen ſcheuren; de verborgentheden van *Iſis* openen, of gemeen en wereldkundig maken, het geen in de Afgronden is opgeſlooten; of ik zal het Schip *Bavis*, by den Egyptenaars zoo genoemt, en in den Sterren-Hemel geplaatſt, (van de Grieken tot *Argos* Schip herdoopt) doen ſtuyten in zyne vaart; of ik zal de leeden van *Oſiris* tot buyt aan *Typhon* geeven; en andere zottigheeden meer. Dog zulks wierdt niet als met het gevaarlykſte gebulder uytgedondert; gelyk men by Grieken en Latynen vind, dat de booze Geeſten uytgedreven wierden met yſſelyke bezwerings-dichten, en eene Egyptiſche ſtem na te bootzen. Daar toe, ſchotels met ingeſneeden Merkbeelden, en diergelyke gedreeven van kooper tegen een rinkelende, waar van 'er een van *Ophitiſche* ſteen te zien is, met Havikken, Ronden, Sphyngen en anders bewerkt, aan *Oſiris*, *Mophta* en *Tot* ſprekende. Om de nutte Warmte, matige Vochtigheyd, en de op-en toeſluyting van paſſe word gebeeden van den Heyligen Sluyswachter, *Tot* of *Mercurius*.

Maar, zal de Leezer denken, ik vind meer hier van de Goden en derzelver dienſt in Egypten, als men in 't algemeen verhandelen van Beelden had te verwachten; daar op moet ik den zelven te gemoed voeren, dat die *Magi* en Prieſters, de kennis van *Hieroglyphen*, of Heylige Merkbeelden, op te ſtellen, die te maken en te doen maken, dezelve te verſtaan en aan anderen uyt te leggen; dit alles te zaamen was hunlieder Godsdienſt, uyt de Natuurkunde. Men kan dit niet van malkanderen ſcheyden; want zy vertoonden gene Denkbeelden van hun innerlyk begrip, nog van de ſchikking en ordre der zamenhangende en malkander bewerkende Natuur; nog van den Menſch, of den ſtaat, zonder die te willen vertoonen aan anderen, en dat te doen, al te plat, (indien 'er al woorden toe waren) was niet genoeg, om tot ſchrik of trooſt der menigte te dienen. En voor al zouden zy met die groove opene onderwyzing noyt opgeklommen zyn tot zulken grootmaking van zig zelven; ja zelfs, zy zouden zoo verre niet ingedrongen hebben in

de kennis van de Geheymen der Natuur. Maar nu de een ziende de beginzelen van den anderen, en die zoo verborgen en bezwachtelt, zagen een deel van hunne gedachten in die Merkbeelden, en bedachten wederom andere meerdere uitvindingen daar by; waar uyt te mets een ſterke Waarheyd en Wysheyd zou gevloeyt zyn, was het Waare Licht daar by gekomen.

VIER-

N° 4
A
B
B
C
D
E
E
F
G
H
I
K
L

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Goddelyke Huyshoudinge en het Raadbesluyt.

DE *Magi*, Egyptische *Hierophanten*, en andere Priesters, en Meesters der Merkbeelden, hebben begrepen, dat de welstand van hunlieder Vaderland de hoogste Wet was; dat die welstand zonder order van bestiering, of Regeering tot zyn grootste steunzel door den Godsdienst moest geholpen zyn. Die Godsdienst lukte zoo niet by hen, als by den Jooden of Christenen, alwaar ze aangenoomen is, als van God zelf aangekondigt, bewerkt in de Herten, en uyt de Beloften, met daar op gevolgde Vervullinge, door eene Goddelyke Menschheyd, in 't Geloof opgevoert tot de Hoogste Gelukzaligheyd.

Van de zotheyd aangedaan zynde, die aan zoo veele Volkeren gemeen is, te weeten, zoo groot gevoelen te hebben van zyn eygen Land, dat men het zelve voor de geheele Wereld noemt of neemt, hebben zy Chaldæa of Egypte voor de geheele Wereld aangezien, ten minsten de rest niet veel geacht.

De Jooden spreeken zoo dikwils van hunlieder *Kanaän*, de Grieken van hunlieder *Hellas*, de Latynen van 't Roomsche Ryk, de Spanjaarden van hunne Monarchy. Waarom men in de Egyptische Merkbeelden alle de gebeeden ziet geschikt naar het welvaaren van dat *Mizraim*, het welk zig van den oorsprong des *Nyls*, tot de *Levant* uytstrekt met zyne aanpaalende Landen, zoo naa het Roode Meyr of Riet-en Schelfzee, als naa Paap Jans Land en Libyën. Het geen ik nut en nodig acht voor af te laten gaan, om dat men het anders dwaas zou vinden, zoo men de byzondere aanmerkingen op hunlieder Vaderland, voor 't Geheel-Al zou willen trekken. Gelyk wy vinden van den Grieken, datze den *Olymp*, den *Parnas*, en andere, maar gemeene Bergen, voor den Hemel, de woonplaats der Zanggodinnen, en andere plaatzen voor diergelyke opgevyzelde grillen wilden doen doorgaan. De andere voornoemde Volkeren hebben het zelve gebrek op andere manieren. De Hemelsloop is door vlyery aan den Vorsten, van alle Hanzen voorzien. *Buziris*, *Isis*, *Astarte*, en andere zyn voor Zon en Maan, en andere teekens aangebeeden by de Egyptenaren. *Ops*, *Vesta*, *Saturnus*, *Jupiter*, en andere Koningen en hare Wyven voor Opper-Goden; *Julius Cæsar*, *Augustus*, en meer Keyzers voor Nieuwe Sterren. Deze misslag kruypt door de vlyery der Hoflyke guyten en Dichters in, en klimt, met aangewende slaverny steets hooger, gelyk wy nu in Vrankryk zien. Hunne Vorsten te gebruyken voor Goden, hunne *Nyl* voor eene Godheyd, dat moet men den Egyptenaren en Grieken, zoo wel als Babyloniërs, ten kwaadsten niet duyden;

 den;

den; want de Vorſten maakten de Prieſters, en de Prieſters de Vorſten groot; zoo dat het onvermydelyk was, daar op uyt te koomen, dat zy door de Prieſters vergood wierden. Maar ook door te veel zulke kunſten moeſt vervult worden de Voorzegging van *Hermes Trismegiſtus*, wien de voortzetting en order der Geheym-Prieſtery en Merkbeeld-Konſt nagegeven word; hoewel ve ele twyffelen, of 'er dezelve wel ooyt geweeſt is.

O Egypten! Egypten! daar zullen in later tyden niet overſchieten als verdichte ſprookjens van uwe Godsdienſten, en die zullen aan uwe Nazaaten ongelooffelyk zyn; want die innerlyke kenniſſe, zoo wel Natuurlyke als Hiſtoriſche, ging wech, en de vieze grillige Beelden bleeven, welker uytlegging nog making, niemand in der eerſte Keyzers tyden machtig was. De al te groote veelheyd van Godekens moeſt ook door zig zelfs vervallen, en zy maakten dat echter tot een grondſlag. Men ziet in *Plutarchus* van *Pythagoras*, dat hy zig van ieder deed verwonderen, die Prieſters navolgende, met het bezwachtelen van zyn weeten en reedenen der Natuurkunde. Waarom ook alle die Godsdienſten ingeſtelt, Steeden of Wetten gemaakt hebben, dat duyſtere zoort van Raadzels hebben gebruykt.

De reeden van de vermenigvuldiging der Merkbeelden, de vermeerdering der Goden, de groote uytbreyding en zwaren omſlag van het Prieſterdom, en 't verval van de Merkbeelden-Konſt moeten wy nu doorzien.

De macht der Babyloniſche Vorſten blykt zelfs uyt de H. Bybel zeer groot te zyn geweeſt, en niet minder uyt de Heydenſche Hiſtorien. Want *Nimrod* zoo machtig zynde, dat hy kon Oppermeeſterlyk gebieden, zoo zwaare werken, als de Tooren en Veſten van Babel, en andere Steeden bouwen, eer de verwerring der Taalen was, heeft naar oogenſchyn zyne vertrouwelingen, zyn Krygsvolk of Wachten en Hofhouding, met alles, waar van zyne dwingelandy mede wel voer, by zig gehouden; en kon die by hem bleeven te ſtouter beheerſchen, en die by deelen van hem afgeſcheyden, naaſt en zwak waren, dwingen; waar van de zoo wyd uytgeſtrekte eenhoofdige Oppermacht is gekoomen.

Deze heeft Merkbeelden door zyne Prieſters ingevoert; want zy aanſtonts Beelden maakten van de Zon, van de Maan, van *Belus*, van *Semiramis* Duyve, en andere zaken, uyt de natuurlyke geſchaape en zienlyke Schepzels genoomen, en met de naamen der Oppervorſten en Vorſtinnen benoemt. Ja dit ging zoo gemeen door, dat zelfs het Zaad der Gelovigen, als men aan *Laban* ziet, *Teraphim*, Huysgoden, of Makelaar-Goden-Beelden, hield; van welke *Rachel*, zoo lang aan *Jacob* getrouwt, nog groote voordeelen waande te konnen trekken, dezelve haar Vader ontſtal, en door een loogen behield, zonder dat men leeſt, datze *Jacob* verwierp of wedergaf.

Egypten, indien het niet vroeger eene groote en eenhoofdige beheerſching is

is geweest, heeft ten minsten iemand voor Koning erkend, die al streng gebood, en in den naam van *Pharao*, welken zy aannaamen met de Heerschappy, bewees een rang van Koningen, lang den anderen gevolgt te hebben, als *Joseph* daar in wierdt verheerlykt enz. De macht van *Pharao*, opgewassen tot eene gansche volslage alleenheersching, (zynde de Landen, het Vee en de Menschen aan den Koning onderworpen geworden, en eygen, om de honger,) hoe groot te vooren, had ook uytgezet de macht van het Priesterdom. En hoe groot hunlieder overvloed was, blykt daar uyt, dat zy alle hunne Landen, Eygendommen en Perzoonen vry hielden, en zoo meesters bleeven van hunne bezittingen, als de Koning over het overige meester was. Welk van deze beyde groote Koningryken aangemerkt zynde, te meer is versterkt, door het groot beslag, het welk *Mozes* voor den Levyten belastte uyt de Hooge Waardigheyd van het Opperpriesterdom; want *Heli* en *Samuel* waren te gelyk opper-Rechters. Zoo groot was het by den Romeynen, dat het *Cæsar* en veele andere Keyzers aan zig behielden. En zoo groot is het Opperpriesterdom nu van Romen, dat men den Paus voor den machtigsten der Prinssen van Italië kent; welke grootheyd nog mogelyk van eertyds den Hoogepriester in Egypte niet en overtreft.

Van *Hermes* vindmen, dat die naam van Buytenlanders gegeven is, aan eenen, *Adris* genaamt, met den eertytel van den *Driemaal Grooten Propheet*, *Priester en Philosooph*, en mogelyk nog een tweede, *Adris*, (want die naam van alle de groote Wyzen in Egypten gevoert wierd) ten tyden van *Araham*. Deze was Propheet, Koning en Philosooph. Deze hebben Pylaaren opgerecht, en op dezelve Kenmerken, Metaalscheyding, Hemelmeting en Geneeskunst met Landbouw betreffende, na de Merkbeelden van *Adris*, de eerste en tweede, gehouwen. Maar de alderuytstekendste Geheymen der Godheyd, in zyne Hieroglyphische Letteren, welke de Merkbeelden zyn, heeft hy wel uytvoerig bedacht, en doen opmaken in de verborgen Wulven en Wanden, welke onder in de beneden Tempelen gehouden wierden, afgescheyden van de oogen des volks. Van deze spreekt *Salomon*, dat die Wysheyd tracht te bekoomen, zal hooren naa de uytleggingen der Wyzen en hunlieder raadzelen.

Zyn en zyner Navolgers doen is aldus nagelaaten.

Hy leerde het Geheel-Al bespiegelen, door Merkbeelden van vreemde gestalten, welke niemand zonder grooten yver en schranderheyd kon begrypen. De manier van dit schryven wierd door de Grieken, de *Heylige Dialect*, of Schryfstyl genaamt; en Voorbeelden. De Babyloniërs en Egyptenaars zyn met eene ongelooflyke scherpzinnigheyd en verstand doorgedrongen, om de weezens der Wereld te bevatten, en verre het edelste,

het

het welk is het Eerfte en Eeuwig Weezen der Boven-Wereld; het welk door zyn invloed en uytrolling alle de wezentlyke dingen, die in onze zinnen konnen vallen, doet bezielt zyn, groeyen, bloeyen, voortzetten en veranderen. Zy fcheenen niet genoeg te konnen verftaan uyt de mond-leering; maar dachten zoo diep en zoo wel aan een gefchakelt, dat zy tot hunne gedachten gene woorden en hadden, waarom zy verkoozen der Heylige Merkbeelden-Schrift, en zulks deeden zy in alle Weetenfchappen en Kunften; van de welke de Merkbeelden-Konft Moeder en Voedfter was.

Deze plaatften zy in de Onder-Tempelen, als of de Wanden bladeren van Boeken waren, doende zulke fteenen, door het wonderlyk zamenftel van hunne Beelden, voor geheele Kunftboeken der Ziele doorgaan. Want de vreemdigheyt verrukte die genen, welke die zagen; die nochtans voor ingenoomen waren van hare voortreffelykheyd, en die de geftalte, den ftand, de byvoegzels en cieraaden naoogden, vonden eene verrukking in zig zelven, welke meer begreep, als de Meefter hen mondeling had kunnen zeggen: want in deze hunne fchoone Merkbeelden vond men de krachten, zoo wel als het weezen, om op het gemoed te werken, van dat Onftoffelyk Verftand, die Eeuwige Wysheyd, de Reeden en het Woord, het welk alles heeft gefchaapen en doen zyn, en ieder deeltjen voorzien met meer als onnafpoorlyke hoedanigheeden, om zig zelven te behouden en voort te zetten. „ Maar Ach! (zeyd 'er *Ariftoteles* van) hadden zulke „ Mannen ook nagelaaten, hoe men die wonderlyke verborgenfte krachten „ van dit Oneyndig Weezen naaft uytvloeyende, kon naderen, om dit „ Oneyndige ons eygen te maken. Alzo zou de Hoogheyd van dit Myfte- „ rie (zoo noemt hy hunlieder wetenfchap) van verborgentheyd nooyt ge- „ noeg volpreezen worden".

Maar wy weeten, dat zulks den Heydenfche Wyzen onmoogelyk was, welker doorgronding wy aandachtelyk in, en doorzien konnen, en door de genadige Openbaaring van Gods Geeft ophelderen en in het net ftellen, om dezelve in eene matige Wysheyd, in het Gelove, te eeren, te vreezen, en aan te bidden. Men kan echter wel denken, dat alles wat 'er voor wakkere Mannen, uyt het licht der Natuure te haalen was, door hen voldaan is; want de Konft en de Merkbeelden maalden af en dachten uyt, zoo wonder diep den zamenhang der zaken; dat de Romeynen nog Grieken in de alderbloeyenfte ftaat des Roomfchen Ryks onder *Auguftus*, geene Mannen uytleverden, die de Geheyme Wetenfchappen, nog zelfs hunlieder Priefteren, konden ontdekken, volgens de verzeekering daar van door *Plinius*, dewelke zegt, dat *Cornelius Tacitus* ook onder de afgezonde Romeynen is geweeft, om die Geheymen te gaan onderzoeken, welke door *Cambyfes* eerft overhoop zyn geworpen, gedrukt door *Alexander* en zyne Nazaaten, en om reedenen van ftaat by het Romeynfch Priefterdom door *Pompejus* of *Cæfar* voort uytgeroeyt. De Romeynen, niet vindende aldaar hunne voldoe-

doening, en die vruchtelooze tocht, om wakkere Mannen in Egypte te vinden, machtig of verſtandig tot de uytlegging der Merkbeelden, of tot bedenking van nieuwe; deden in die tyd naar oogenſchyn het zelve, het welk twee of drie der laatſte Eeuwen gezien hebben; dat is, als zy Obeliſken, Pyramiden of Beelden vonden, waar in door den tyd, of eenig geval, zommige Merkbeelden waren uytgegaan, flanſten de Beeldhouwers, zonder eenige reeden of kennis, in de uytgeſleeten of bedorven plaatzen, daar wederom in Merkbeelden, van anderen ontleent, en overgenoomen, welke nu in dezelve veroudert zynde, eene ſchrikkelyke en verwarde duyſterheyd moeten geven. Gelyk, of iemand niet konnende lezen, in een brief drie of vier plaatzen, die uytgewiſcht waren, met regels uyt andere vreemde brieven, vulde.

Het begrip der Natuurkunde geenzins van buyten te haalen, moeſt dan door Denkbeelden bevat worden, en dwong de verſtanden uyt de werken der Natuur tot de Scheppende, als de eerſte oorzaak, op te klimmen; waar in zy al een zeer ſchoone gang maakten, gelyk uyt hunne Merkbeelden te zien is; maar echter niet op het rechte pad kwaamen, dewyl de inſtorting van Gods Geeſt, en het Zaligmakend Geloof hen was ontbreekende.

Waarom ik daar van het begin meen te moeten maken, om naar der Joden en Chriſtenen ſtelling, uyt Gods H. Woord, eene *Goddelyke Huyshouding* te vertoonen. Dog, eer ik daar toe treede, zal ik nog iets van de orde der behandelingen, gehouden by de Meeſters en Prieſters der Heydenſche Verborgentheden, doen voorgaan.

De Egyptenaaren, volgende den aart van 't Heel-Al, en 't werk van alle de Goden, hebben van de kenniſſe, die zoo verborgen in de zaaken zitten, Beelden gemaakt, gelyk de Natuur in de verborgen reeden en in de uyterlyke gedaantens vertoont, en de Goden de waarheyd der Denkbeelden door openbaare gedaantens uytleggen. Als zy nu meenden, dat de weezens boven hen zig verheugden in de gelykenis der dingen onder hen; en zy zelve wenſchten van alle de gunſten der Goden gevoelen te ontfangen, zoo offerden en maakten zy alles volgens hunlieder beſte begrip en vermoogen, overeenkomende met die Goden. Zy hadden hier eene reeden voor, daar in beſtaande; dat het gehele opſtel van die overgroote omſlag der Wereld, zonder die luſt der Goden had moeten achter blyven, dewyl der Goden geluk daar door niet kon vergroot worden, als zynde zonder verandering in volmaaktheyd; en het hen nochtans geluſt had, dit Geheel-Al te vormen, dat te bewaaken en te bewaaren; waar van zy niets trokken, als het geen aan henlieden gelykvormig geoffert, gemaakt en gezegt wierd. Gelyk zy in alle hunne verborgen Merkbeelden zulke overeenkomende hoedanigheeden maken en leeren. Zy laten de woorden achter, en doen ons den zin ontfangen. Gelyk als zy leem of een aarde klomp toonen in hunne Merkbeelden, zoo mag men die neemen voor de ſtof van levenbarende

kracht, in de zaaken als eene grondslag gezet, en voornaame oorzaak der voortzetting. Dewyl een Opper-God, ondeylbaar, ongemaakt, geheel uyt zig zelven, of in zig zelven, onstoffelyk boven alle stoffen is, zoo hebben zy die uytgebeelt, zittende op eene *Lothus* of Meerbladen struyk, om te beteekenen, dat die God boven al het leem of stof is, als eene macht, die door zynen geest daar in heerscht. De Blaaden, de geslooten Blom en Appel van de *Lothus*, zyn alle rond, betekenende de rondom doorwerkende kracht van zyn zin in het Geschapene over al dezelve zynde. God bestaat, boven deze doening, uyt en in zig zelven, Heylig en eerbiediglyk te vreezen, en in zig zelven berustende. Waarom zy denzelven God verbeelden als Stuurman van een Schip, om te doen zien, dat hy is de Beheerscher der Wereld; want al is de Stuurman van het Roer en Schip afgescheyden, echter in een zeer licht oogenblik, beweegt en stiert hy dit Schip naar zyn wil, en zoo als hy het Roer heeft vastgestelt. Maar dit Weezen met vreeze aanbiddende, neemen zy den opperſten Middelaar, de Zon, van welke alle Hemels-teekenen, met de beweging van 't Heel-Al worden bezielt, en wiens krachten over al invloeyen. Deze doenze door den Havik verbeelden, en zetten daar andere groote Merkbeelden by; en neemen veelvoudige machten, naar de verscheydenheyd der uyt te voeren zaaken daar by, om, door die menigte der Goden, eenen God in te voeren, en om te toonen, door al de by een gehaalde krachten, dat 'er eene Gods kracht overal by is.

Zie daar een verhaal van hun Heydensch Denkbeeld, verre opgehaalt uyt het Natuurlyk Licht. En dit zal ons in de Merkbeelden zoo voorkoomen.

Maar wy zullen echter een begin maken met onze *Goddelyke Huyshouding*.

GODDELYKE HUYSHOUDING

Is een Kunstwoord, door het welk de Christenen beteekenen, hun eerste Denkbeeld voor de Schepping; en hoe de Godheyd voor alle Eeuwen de Wereld zag in zyn binnenste, regelde de paalen en 't lot van alles, en stelde vast alle de gebeurde en geopenbaarde voorvallen, van zyne Uytverkoore Kerk, met de Zeegepraal van haren Bruydegom, zynen Zoon, zelfs God, met alle de Wonderen en Genade, die door den Heyligen Geest, meede zelfs God, in en op die gelukzalige Geesten geopenbaart en bewerkt zyn. Van welk alles men beeter denken als spreeken kan; zoo men het Ryk Gods in zyne Ziel gevoelt.

De geopenbaarde Waarheeden van de Oneyndige Godheyd, naar ons krank bezef, zullende voorstellen door Merkbeelden; die alle zyn van eene zodanige hooge verhevendheyd, dat men bevinden zal, in iets van dezelve te verbeelden, het eenvoudigste het beste te zyn. Vuurig te bidden om de Zalig-

ligmaakende kennis, met een reyn Hert daar op te denken, zuynig en met diepe eerbied daar van te ſpreeken, is nader als met opgeſmukte Reedenvoering, Denkbeelden tot angels te zaajen in ſlechte verſtanden. Hoe zulk vertoog praalryker word opgevyzelt, hoe grover het neêrploft. Zonder Denkbeelden daar van kan men geen Merkbeelden maken, zonder Merkbeelden blyftmen aan anderen onverſtaanbaar; en wederom, met Beelden te vormen, raakt men hoe langs hoe meer van 't Weezen Gods af; de diepte der Verborgentheyd word vermeerdert door zulken, welken begrypen willen 't geen begreepen konnende worden, zou ophouden te zyn het geen het is.

A. Men ziet hier twee Gordynen opgeſchooven; door twee *Seraphims*, welke doen zien een ontoegankelyk Licht, in wiens ronde (van Gods eygen Zelfſtandigheyd) tintelt boven de ſnelſte punt van eene Diamant, het Eeuwig alziende en beſtierende Oog, het welk van alle, en voor alle Eeuwigheeden is geweeſt, eene Driehoeks-ſtraal uyt-en invloed van God den Vader, God den Zoon, en God den Heyligen Geeſt. Zynde omzet met de pronknaam, welke God voor zig had uytverkoren; gewoonlyk geleezen JEHOVA, na het voleynden van het werk der Schepping; door welk woord, gelyk door JAH, benaamt word de Zelfſtandige, Zelfweezende, en van zig zelven zynde voor alle Eeuwen. Gelyk God, aan *Mozes*, zynen Gezant, tot de Kinderen Iſraëls, beval te zeggen: IK ZAL ZYN *heeft my tot u gezonden.* Deze Letters van יהוה vervullen het rond, het welk de Driehoek, zynde de Goddelyke Raad, met dewelke de Wereldſchepping, zyn Val, Redding, en de Eeuwige Gelukzaligheyd der Uytverkoorenen, voor den Tyd is beſlooten, die is, zal zyn en blyven voor en na alle Tyden. Waarom het ſtaat voor eenen

B. *Terminus* of Tydpaal, op welke leggen de ſtaalen Hamer en diamante Spykers, welke onder aan heeft opgeſlooten de Tyd, zynde een Oud grys Mansbeeld met eene vleugel van een Vledermuys voor de Nacht, en eene van eenen Arend voor den Dag; de aanſtaande kringen der Eeuwen, voor de Eerſte en voor de Tweede Wereld, zyn om zyn lyf geſlooten als Slangen, welke hare ſtaarten ſtyf in haren bek houden, terwyl de Zeyſſen van den Ouden Gryzaard, buyten weêrwerk blyft; want de Tyd kan niet voortvliegen, zonder getallen, en ze kan in de Eeuwigheyd niet reekenen. De Zeyſſen kan ook niets uytvoeren, wyl de bederving, verandering en uytſpruyting buyten den Tyd niet en valt. De têere Wolkdeeltjens, die men om en by de Letters in de glans der Goddelyke Driehoek ziet, zyn onzichtbaare menigte van Chooren, Engelen, en Aarts-Engelen, in dit Goddelyk Weezen, als zyn Heyr, bloeyende in 't juychen van haar eeuwig Hallelujah.

Dit word wederom alles met nieuwe Heerlykheden en praal van Sterren tot drie, vier, en meer Hemelen uytgeſtrekt.

C. In deze zietmen de Goddelyke Wysheyd, welke was met God en by God, zelfs voor dat 'er iets was. Deze is zonder Degen of Zwaard, zonder Wapenruſting of Schermkleed, en echter ſterker als alles. De Zon, Maan, Sterren, Donder, Blixem, Aarde, Zee en Afgrond, met alle hare Heyren moeten zich gereed houden, om geduurig God te looven en voor de zyne te ſtryden; want zy was voor alle begin, en heerſcht na alle Eeuwen. Eene Duyve, het Merkbeeld van den Heyligen Geeſt, ſpreyd hare Heerlykheyd over den ſtaalen Helm, welke de uytvoering der Wysheyd, volgens de Eeuwige Voorbeſchikking ſtaaft. Een driedubbeld Kleed bedekt hare Leedemaaten: een Spierwit Onderkleed van eeuwige Zuyverheyd, Vreede en Genade; een Middelkleed van Hemelsblaauw, voor de Onderhouding, Trooſt en Verkwikking, voor Gods Schepzelen en den Uytverkoorenen; en een ſchoon Purperrood van Heerlykheyd, macht en ontzachelykheyd. In de Rechterhand zietmen het Lam Gods met de Wysheyd des Heeren, door Zeven Zegelen geſlooten, maar door het zelve aan den Menſch geopenbaart, ſtaande aan de Rechterhand Gods; en in de andere Hand ziet men eene Ryxſtaf, op welke het Geheel-Al, door de Zonne van Gods Gerechtigheyd en Wysheyd beſtraalt, is praalende met een Kriſtalyne Schild, op het welk men de Kop van *Meduſa* ſchynt te zien, zynde hier dat zelve niet, maar eene verbeelding van een Vrouwenkop, zoo als men de Slang neemt tot verbeelder van den Verzoeker, om den Boom der Kenniſſe des Goeds en Kwaads. Waarom de Duyvel, om te lichter te verleyden, met eene Vrouwe Trony, en de Loosheyd met een Slangenlyf is vertoont; gewiſſelyk ook naar den ſtyl der Merkbeelden. Zoodanig is hier op dit flikkerend en tintelend ſchild, waar door de Goddelykheyd overal kan doorſtraalen, bewerkt en geſtelt tot zeegepraal der Goddelyke Wysheyd, het Hoofd van het Heyr, dat tegen die Wysheyd aangeſpannen is geweeſt, en ter Eeuwiger Afgrond gedoemt, en daar na op de verleyding der eerſte Menſchen, heeft toegelegt, en is door de Goddelyke Wysheyd, Menſch zynde geworden, en, zoo belooft, voor de tweede maal overwonnen, ſtrekkende met die Kop en de Slangen voor eene dobbele zeegepraal om ook te verbryzelen die gene, de welke tegen deze Wysheyd opſtaan. Zy was voor alle Eeuwen, en ſtaat daarom op eene vierkante Hoekſteen, op dewelke twee kanten met de Slangen-kring, toonen dat ze in den Tyd zyn, en twee anderen vlak en effen blyvende, welke zyn vier:

1. De Tyd *van* de *Wet* en *onder* de *Wet*.
2. De ſtand voor de Tyden.
3. De Tyd der Menſchwordinge.
4. De ſtand na de Tyden.

Het

Het Aangezicht der Goddelyke Wysheyd buyten den Tyd blyft onveranderlyk, en daarom jong en zedig ſchoon.

D. Daar tegen over ziet men de Goddelyke Wil, heerlyk ſchoon en blinkende van Aangezicht, met Lauw'ren van overwinning op haar Hoofd. Deze is met Vleugelen van ſnelle beweging, en uytvoering voorzien, ſchryvende met de Rechterhand de Naamen van zyne te vooren Verordineerde Uytverkoorenen onder de blinkende Sterren; met welk heerlyk cieraad de Ouderlingen praalen om den Throon Gods, dezelve ter eeuwiger Heerlykheyd inwydende. Men ziet haar in de andere Hand voeren een Zeegen-ſtandaard, op de welke Gods eygen Tegenwoordigheyd tuſſchen de Cherubim op de Arke des Verbonds geſtelt, en boven dezelve, de in een geſlagen Handen, van Chriſtus met zyne Bruyd. De verwe van haar Kleed is vuurig rood, alles verteerende, wat zig tegen die Wil durft aankanten; maar de Voeten zyn bedekt, om dat niemand van te vooren kan begrypen, de Weegen, door welke de Wille Gods begint en voortgaat tot haar eynde. Men ziet een opengerold Boek, naar de Joodſche Wetboeken gevormt, in het welk men ziet voor de Hebreën een א, *Aleph*, en ת, *Thau*, en voor de aangewonne en tot den Heyland toegebrachte Heydenen op de Griekſche manier het zelve met een Α, *Alpha*, en Ω, *Omega*; welke *Aleph* en *Thau* gelyk de *Alpha* en *Omega*, bewyzen dat God, gelyk zyn Wil, is het begin en eynde van alles. Het *Pedeſtal*, of Voetſtuk, waar op de Wil ſtaat, moet even eens zyn, als dat van de Wysheyd.

E. Het behaagde aan het Goddelyk Raadbeſluyt te zeggen: *Laat ons Menſchen maken.* En volgens het Eeuwig beſluyt, voerde God zyn Beſluyt uyt, en ſchiep den Menſch naar zyn Evenbeeld; blazende van zyn Eeuwige Adem, als een deeltje Goddelyks van reeden en begrip in zyn Schepzel, van dat Leem of Aarde gemaakt, welk woord, de ſtof, zoo even aangeroert, ook beteekent by de Latynen *Materia.* Men ziet den Man geſchapen leggen, met behaaglyke verwondering aanziende zyne Vrouw, het bekoorlykſte Schepzel boven alle andere in de uyterlyke gedaante. Beyde dankenze aanbiddende hunnen Schepper, die als een begin van dat beheerſchend geſlacht over den Aardbodem, met den Ryxſtaf over haar onder en tuſſchen zyne Armen leggen, als deszelfs beheerſcher onder God, van welken Tyd de *Theocratie* (Gods-regeering) begint, beyde beſtraalt door een Goddelyk weeten in eenen ſtaat van eenvoudigheyd; waarom men op ieders Borſt de Gerechtigheyd des Heeren, als een Zon, ziet uytblinken. Maar vervallende helaas! door de ongehoorzaamheyd op de verleyding van

F. De *Slang* in Edens Luſthof, welke Slang de vrucht van den verboden Boom in den bek houd; door welke te eeten, 't verderf en de Dood

de Goddelyke bouw der Menſchen inkroop. Welke zoo wel als de Zonde, waar van zy het loon waren, door eenen Menſch in de Wereld kwam, overgaande van dien Eerſten Aartsvader tot alle Menſchen, zyne afzetzels. Welk kwaad van Adam gevolgt, en voor begreepen voor zyne Nazaten, hem had overſtelpt; aangezien hy en Eva, in een ſlag, buyten alle praal, gemak en weelde uytgeworpen wierden, zoo verre van dezen Goddelyken Planthof, tot in een Land, het welk vervloekt was, en kennis kreegen van hunlieder ſlechten ſtaat, ten zy hen tot trooſt was gekoomen

G. Een *Trooſt-Engel*, die als een *Cherub* de zwarte gordynen van Gods afzyn opſchoof, laatende zien den Leeuw uyt *Juda*, die de Slang zyn kop vermorzelt. Deze Engel is zelfs eenigzins overſchaduwt, en vry gedekt met donkere veelverwige ſtoffe, om de twyffelachtige duyſterheyd der Voorzeggingen te vertoonen, met eene Harp op de zyde, van den Koninglyken Propheet *David*, uytſteeken; welke hier zoo word verbeeld, maar anders wel rykelyker ons zal voorkoomen, daar de Prophetie zelf behandelt word. De heerlykſte der Vervullingen, wyl alle de voorgaande beloften aan 't Volk Gods, meer aardſch en ligchamelyk zyn, dan geeſtelyk, en meer ten aanzien van hare Voorbeelding waardig zyn, als tegen het verderffelyk bezit.

H. Dat was de Verkondiging van het *H. Euangelium*, het welk is het Nieuwſte Verbond, verre boven de Regenboog, die men ziet, de Wolk-en Vuur-Colom en alle andere wonderteekenen uytſteekende. Deze Engel, *Gabriël*, vrolyk en met eene witte Lelytak van blyde boodſchap in zyne Rechterhand, ſpreyd zyne andere Hand uyt om de grootheyd van het Ryk van den Meſſias te voorzeggen. De Sterre, zoo wel als de Engele-ſchaare waren de Wegwyzers, de eene der onnozele en geringe Herders, en de andere van Wyzen en Vorſten. Deze Engel ſchuyft verder de gordyne der duyſterheyd wech, en brengt voor, de zamenſtel eertyds voorzien van de Vier Euangeliſten, *Mattheus*, *Marcus*, *Lucas*, *Johannes*; door den Engel, den Leeuw, den Os, en den Arend, welke alle met overeenſtemmende waarheyd, het Heyl van Gods Volk door *Chriſtus* Menſchwording, Lyden en Opſtanding beſchreeven hebben nagelaten.

Dit is in de ſtraalen van glans, die voor God heen gaande koolen vuurs ontſteeken, uyt de duyſterniſſe, die God rondom hem heeft gezet als Tenten, en uyt de donkerheyd, die onder zyne Voeten is. De Engel van de verkondiging des Euangeliums is nog eenigzins gedekt met een doorſchynend kleed; om dat 'er nog al deelen tot Koning *Jezus* Ryk behoorende, onvervult en twyffelachtig overblyven.

I. Het *Lam Gods*, dat de zonden der Wereld is wechneemende, komt tuſ-

tuſſchen Eva en Adam in, om dat Chriſtus Jezus was het *Zaad der Vrouwe*, het welk de kop van de Slange zou vermorſſelen, hoe zeer hy dat Zaad in de verzenen zocht te byten. Daarom draagt het Onnozel Lam zyne zeegenpraalende Standaard, waar in op eene Purpere grond, zynde zyn Dierbaar Bloed, de Gulde naam van *Chriſtus*, in de voorſte Letteren, als die by den Grieken zyn uytgedrukt, brallen, zynde X en P met een Merkbeeld van het Kruys, aan het welk hy lydende heeft overwonnen. Dit Lam is de wereld tot Gelukzaligheyd en Heyl verſcheenen, na dat veele Jaaren door het Volk Gods waren doorgebracht, onder den laſt van de Wet, waar van een Hoofddeel ſtaat in twee Tafelen van *Mozes*, en onder de gebooden van Aangezicht tot Aangezicht, van God aan zyne Lievelingen geopenbaart, en bevoolen, zoo voor als na de Zundvloed. Tuſſchen deze tyden hebben alle Aarts-en Voorvaders den Zaligmaker verwacht; telkens meenende, dat dan deze, dan gene, de *Schilo* wezen zoude; maar buyten de door Gods Geeſt aangedaane Heyligen; verwachtte niemand zulken Verloſſer uyt eene nederige en geringe Dochter, aan een gering Man ondertrouwt. Ja *Maria* zelve, toen haar de Geeſt Gods overſchaduwde, en lang daar na, bleef twyffelachtig, *bewarende alles* wat haar geopenbaart, gezegt wierd, en voorkwam, *in haar herte*. En zoo verre had de Geeſt Gods nochtans alles voorzegt, tot de plaats, ſtaat, en ſtonde, waar op de Godheyd de Menſchelyke Natuur aannam, de Wet vervulde, en die in hem en door hem wech nam, met die gene, dewelke de macht der Wet hadde. Welk Lam zoo Wonderbaarlyk Heerlyk zal verſchynen, ingaande in zyn Eeuwige Heerlykheyd, na zyn gehouden Rechtdag en Oordeel, als hy nederig is ingekoomen in de Wereld om te lyden.

K. Het Volk had wel, om hare dwalingen, veel geleeden, maar het was tuſſchen beyden ook Wonderlyk, Verſchrikkelyk, Machtig, Prachtig, en Ontzachelyk geweeſt. Zy hadden nog geheugenis van hare Wonderen door de Roode Zee onder *Mozes*; van de Schrik dieze alom brachten onder *Jozua*, van de Macht onder *David*, van de Pracht onder *Salomon*, en van de Ontzachelykheyd onder de andere Vorſten. En konden zig niet verbeelden, dat hunlieder Verloſſer in zulke Nederigheyd zou koomen. *De Vaders voor en onder de Wet* ziet men vertoont onder de beeltenis van eene ſterke Vrouw, die een gebrooke Hert van berouw over hare overtredingen in de Linkerhand houd, en in de Rechter een brandend Hert tot God, gelyk de Heylige Aartsvaders hebben gehad; deze beyde ſtrektze om hoog tot de Godheyd, die haar Prophetiſch verſchynt, als een God en een Drie-eenig God, wiens ſtraalen zy mag beſpiegelen. Zy is met Yzerverwige Kleederen behangen, die grof zyn, en haren vervallen ſtaat vertoonen, met bloote Beenen, als die door de Woeſtyne en naar *Babel* heeft moeten gaan. Het jok, voor het verſchynen van haren beloofden Verloſſer, legt nog wel

op

op hare ſchouderen, maar 't is gebrooken. Men ziet op haar Voorhoofd de Myter van het Prieſterdom, het welk met grooten omſlag in den Tabernakel, en met ongemeene Heerlykheyd in den Tempel bezig was. Haar jok is echter zwaar geweeſt, zynde gekeetend aan een Waſch-vat, en aan een Wierook-vat, om te bewyzen, hoe veele badingen, zuyveringen en waſſchingen, en ook hoe veele Reukoffers zy uythouden moeſt. Het Prieſterlyk Keelmes legt 'er by, tot een vertoog van die zwaare offeren van zo veele zoorten, tot dewelke zy verbonden was, nu met het eene offer van haren Zaligmaker eens vooral voldaan. Deze Godsdienſt, door de Geboden des Eeuwigen Wetgevers heerlyk geworden, verwacht echter met uytgeſtrekte Armen den Verloſſer van het jok der Wet, wienze ziet, met de oogen des Geloofs.

L. *De Maagd, de Boven-Natuurlyke Godsdienſt*, is een Nieuw Schepzel, het welk toont, dat het Ryke Gods ſteets begint in onze Zielen; en is hier by verbeeld, terwyl zy de onverdiende Genade gevoelt van hare Voorberoeping, en Voor-uytkiezing ter Eeuwige Gelukzaligheyd. Waarom zy eene tintelende Kroon van flikkerende ſterren om haar Hoofd heeft. Zy is anders eenvoudig gekapt, haatende de wufte pracht. Zy draagt hare Ooren bloot, wylze haar geloof uyt het gehoor heeft, en opwaarts in de aanmerkingen der Oneyndige Goddelyke Genade opgetoogen, toont zy, datze haar van al het Aardſche verheft door Vleugelen, welke zy aan hare Schouders draagt. Zy heeft het merk van *Chriſtus* in hare Hand, biddende om de geduurige byſtand van haren Zaligmaker. Men ziet op hare Schouderen geene Leeuwen of Dolphynen, om te Land of te Water verſchrikkelyk te zyn, maar vrolyke en juychende Engelen-Hoofden, die met dobbele Vlerken wederzyds zig dekken, tegen den aanval van den brieſchende Leeuw, die rondom haar gaat. Haar Borſtſtuk is dat van een ſtandvaſtig Geloof en Gerechtigheyd, de Lendenen omgord hebbende met Waarheyd, de Voeten geſchoeyt met bereydwilligheyd van het Euangelium des Vredes, met het Zwaard des Geeſtes, het welk is Gods Woord. Zoo heeft zy de geheele Wapenruſtinge Gods. Anders is zy niet rykelyk gekleed, om dat de Erfgenamen des Koningryks uyt den minderen voor God zyn uytverkooren, echter zynze lang en wit, reyn gewaſſchen zynde in de Bloedſtroomen van haren Verloſſer, dewelke hy belooft heeft den geenen, die hem liefhebben. Ook wilze niet ryk zyn, want zy acht maar te hebben, 't geenze nuttelyk heeft wechgeſchonken aan de behoeftige Broeders en Zuſters, voor welken zy nog uytſtort een rykelyke Hoorn van Overvloed, van Geld, Kleederen, Koſt en Drank, Rantzoenen voor Gevangens, Trooſt, Waaken, Bidden, Byſtand en verkwikking der Zieken; men ziet de rykelyke Aalmoeſſen en verbrooken Boejens, met de Beekers voor Drank, en de Waterglaazen voor Geneesdranken, de Granen voor Brood, en Stof voor Klee-

de-

deren als de Merkbeelden zyn. Haar Rechter arm ſteunt op de Hope, die niet en beſchaamt, welke door een Plegt-Anker is aangeweezen, het gewoon teeken van de Hope; welke gehecht is aan het Kruys van Chriſtus, in wiens Lyden en Verdienſten hare Gelukzaligheyd beſtaat, niet in hare Werken, uyt welke zy nochtans onvermoeyt haar Geloof doet zien.

Dit Goddelyk Raadbeſluyt, dit Goddelyk Huysgezin en deze Huyshouding, welke voor alle Eeuwen hebben beſtaan, moetmen zoo het mogelyk is, ſpaaren en te eerbiedig ontzien, om 'er Beelden van te maken; maar zoo men de *Poëtiſche* of Dichtkundige ſtyl der Propheten in Merkbeelden wil volgen, zoo is 'er al groot beſlag van te maken; hoewel van de Eeuwigheden voor de Schepping niet wel iets kan uytgevonden worden, waar in eene Godebetaamelyke, en wel over een koomende beeltenis gezien word. Want wy hebben de ſtoffelyke en verbeeldelyke dingen niet, voor dat by ons de geſchapene Wereld is begreepen. Zon, Maan, Sterren, Straalen, Donder, Blixem, Afgrond, de Menſch, de Dieren en Vogelen, behooren alle tot de geſchaapene Wereld: en de Geeſtelyke Machten, zyn volgens de H. Schrift de Engelen, Aarts-Engelen, Cherubim, Seraphin, Chooren, Hemelſche Heyrſchaaren. Maar diergelyke, als *Dæmones* en *Heroës*, *Nymphæ*, *Dii Averrunci*, enz. zyn voor een groot gedeelte ſpruyten van dweeperyen, droomen of bedriegeryen der Cabbaliſten.

I
H
K
N.° 5.
F
G
A
A
D
C
E
B

VYFDE HOOFDSTUK.

Van de Voorbeschikking en het Noodlot.

DE Merkbeelden-Konst en Weetenschap is in hare doorsnuffeling en eerste onderzoek gegrond op het doordringen van het Menschelyk verstand, tot de oorzaaken en beginzelen van alles, wat in 't Geheel-Al voor oogen komt, en de zaamenschakeling, die het zelve tusschen de zaaken en oorzaaken maken kan.

Zy is ten aanzien van haar aldereerste werk *Physisch*, of Natuurkundig, waar van de lust omze te kennen *Philosophie*, of Wysbegeerte is genaamt.

Voortgaande en kennende, word deze Konst aangelegt, om het volk tot nut en dienst te zyn; het welk uyt die kennis kan vloeyen, in Landbouw, Aankweeking van gemak en voordeel aanbrengende Beesten, Vogelen, Visschen enz.

In het cieren en behaaglyk maken, door Bloemen, Hoven, Hofbouw, Scheepsbouw, en 't bestier der zelven; zynde alzoo *Oeconomisch*, ten dienste en tot vermaak der Huyshoudingen.

Maar dan hooger treedende word de Merkbeelden-Konst en hare Weetenschap, Staatkundig, dienende tot sterkte, verzeekering, en voorzorg der behoeften, welke tot onderhoud des volks van nooden zyn; ja zy kan een onafhankelyke macht uyt hare waarneemingen doen opkoomen. Gelyk tot voorbeeld dient, *Pharao*, welke door *Jozeph*, die de Dorre Jaaren, uyt de Merkbeelden, des Drooms voorzien hadde, wierd een ongebonden Heerscher, en eygenaar der ligchaamen zyner onderdanen, en derzelver bezittingen in Egypte; welke al het hunne, nevens zig zelven aan *Pharao* overgaven. Of tot afschrik der boozen, oproerigen en wederspannigen, die van *Germanicus*, en anderen te vooren, door *Eclipsen*, Zon-of Maan-taningen, of andere Natuurlyke Wiskunstige veranderingen tot hun plicht gebracht zyn. En zoo voorts.

Waar door die Kunstenaars en Weeters in aanzien aangroeyden, en met machtige aanspannende, ligt de grootste wierden; want het verstand en de macht, kan ligt de menigte en 't onverstand, zonder raad en oordeel, overmeesteren.

De menigte was zoo bot niet, datze gansch niet begreep; want op iets dat niets en begrypt, kan ook het verstand en de schranderheyd niet veel werken. Neen maar men begreep, dat de Zon, de Maan, en Sterren, dienst deeden, door haren getemperden invloed; en men zag verzengen, verschrooken en verdorren, 't geen van al te vinnige Zon geraakt wierd,

Men zag verslenssen 't geen te veel nat ontfing ; het wel en kwalyk vaaren, door de Winden ; het niet of schaadelyk opzwellen door Stroomen of Zeegolven, en de daar uyt volgende Overvloed of Honger.

Zoo leerde de Buyk het Hoofd buygen. Wyl nu de menigte dit kleyn getal schrandere en doorgedronge geesten zag zonder te missen den Hemelsloop voorzeggen, en wonderlyke eygenschappen van Kruyden, Beesten en anders weeten, en eene Taal gebruyken van Merkbeelden, waar in ze zoo diep zagen, als in eenen Slypsteen, of volgens ons zeggen, als een Os in den Bybel ; zoo gaven zy zig zelven over, tot een gehoor dat onderdanig was. Welk met de Natuurlyke lust der Menschen, om boven anderen uyt te steeken, bewerkte voornamentlyk de geduurige aanwasch van doordringend weeten ; en om dat uyt te voeren, was een geduurige werkzaame oeffening en inspanning van nooden ; welke de meesters kreegen, en zelfs gestadig nog grooter deeden worden.

Want de eersten en beruchtsten, leefden in eene voorbeeldelyke tucht, omtrent het onthouden van de byslaaps-vermaakelykheden, ende, de daar by uytschietende dertelheeden, van veel en sterk eeten, van sterke Wynen, en veel drinken ; ja zy maakten die onthoudingen tot eene *Wet*, voor den in te wyen Leerlingen, om dat zy 't bekwaam breyn in henlieden zouden vermeerderen. Zout, Vleesch, Wyn, ja zelfs het Water van de Nyl, als te voedzaam, weygerden zy, niet als Indische Kers, *Nasturtium*, of *Helleborus* nuttigende. Zulke strengheyd, die door de gewoonte niet lastig was, moogelyk ook in de schriften, en 't loftuyten der Leerlingen, wel wat breeder, als naar waarheyd, uytgemeeten, kon niet nalaaten de achting in het volk te doen steygeren. Want zoo als ons van de Babyloniërs, Meeden en Perzen blykt, zynze vry groove Zuypers geweest. En dewyl hunlieder Vorsten zoo slempten, heeft het Volk, elk naar vermoogen ook zoo gedaan, de Feniciërs door de Koophandel van over Zee tot weelde gedient, zullen als de Egyptenaars, tot alle wellusten zyn gereed geweest. Ons blykt de dertelheyd der Volkeren om en in Palestina ; weynig verbetert door Gods Wetten. Gelyk ook wy, en ook andere Europeërs, zeeker door het Zaligmaakend Geloof, wel in weeten, gaauwer, maar tegen de oude gebreeken, weynig vroomer geworden zyn.

Door dit aanzien van strenge tucht en eerbaar leeven, gevoegt by het groote weeten, het welk zy dagelyks door gewoonte van haar diep denken vermeerderden, en die Merkbeelden, die zy dagelyksch fynder maakten, kwam de Weetenschap niet alleen Godsdienstig, maar zelfs *Theologisch*, of God-kundig te worden. Maar 't en liep ook zoo hoog niet, of het Heylig bedrog speelde zyn Rol, op eene manier, die by na aller Menschen Denkbeelden heeft ingenoomen.

Om hunne Godsdienstigheyd tot welstand der Volkbeheersching te doen dienen, vondmen krachten in den Hemel, om de Deugden hier naamaals te loo-

loonen, met die, welke voorbeeldelyk wel deeden, te vergooden; waar tegen van den Afgrond wierd uytgevonden een getal Godheeden, dat allerley kwaad hier kon toevoegen, en den booswichten, na de Dood, verduyvelen.

De zeegen op de onderneemingen, of de ramp op de uytkomſt, wierd van deze Opper-of Onder-Goden bewerkt. Die onzekerheyd is in den Menſchen een alderonverdragelykſte zaak. Wyl dan elk om het yverigſte daar op uyt was, om den uytſlag van zyne voorneemens te vooren te weeten, gelyk men aan *Saul* ziet; wierden de Godſpraaken uytgevonden, met duyzend looze ſtreeken.

Moogelyk om dat de Heydenen, eene zoo groote en eene zoo verwonderlyke Godſpraak zagen onder den Jooden; het beweegen, of ſtaan, van het Volk Gods by dag of by nacht, door de Wolk-of Vuur-Kolom, en het Raadvragen aan den *Urim* en *Thummim*. Mogelyk hebben die gaauwers onder de Heydenen al vroeger Godſpraaken werkſtellig gemaakt, waar van hier na breeder.

Het Loon van de Deugd, en de Straf van de Godloosheyd, en de Vreeze die daar uyt ontſtond, en door de Prieſters wierdt vermeerderd, maakten de Vette Offers, van dewelke de Prieſters ryk en weelderig wierden.

De Vorſten zagen zulks aan, en wierden zelfs na hunlieder dood Goden; gelyk zy aan hunlieder Vaders en Voorvaders deeden offeren en raadvragen, dus deeden hunne Zoons aan Hen. Ja men wachte niet tot de Dood. *Belus*, *Memnon*, en anderen viel dit al by hun leeven te beurt; en de Raad van Romen was al in den beginne zoo ſlaafſch, datze de naam *Julius* gaven aan de Maand, op welke *Cæſar* was gebooren; hem God en *Jupiter* noemende, hem ter eere een Tempel ſtichtende, en *Marcus Antonius* tot zynen Prieſter verkiezende. Waar toe mogelyk hielp, dat de Oppermacht over de Krygslegioenen in derzelver hand was, door dewelke het Opperprieſterdom bedient wierd. Want *Cæſar* was Eeuwigduurend Vry-opper-gezachvoerder, en Opperprieſter, *Dictator Perpetuus*, en *Pontifex Maximus*.

De Raadvragers, de vertwyffelden, en bevreeſden, antwoord van den Prieſters ontfangende, zouden, als de antwoorden met de zaken niet over een kwamen, den ontzagchelyken ſtaat der Prieſters over hoop geworpen hebben; maar om zig zelven tegen zulke ſtormen te beveyligen, vonden zy het *Noodlot* uyt.

De Merkbeelden der inwoonders van Aſia en Africa, der Babyloniërs of Egyptenaars zyn hier in zoo zonderling breed niet bekend, als dat men vind, eene Slang met de ſtaart in de Bek, welk een keeten tuſſchen de ſtaart en de Bek ſloot, gevat van *Oſiris* en *Typhon*; boven de Slang ſtond een ſtip met eenige ſtraalen voor *Ichton*; of het eerſte Denkbeeld van het Goddelyk Opperſte Weezen. Het geen by die Volkeren dus wierd uytgelegt.

Dat de Eeuwige Godheyd, of *Ichton*, de ſtoffe van alles, in verwarring

 hou-

houdende, en doorſtraalende nochtans alles door zyne Geeſten, moeſt op zyn wil baaren, het welk was, zyne oneyndige kracht uytrollen, en doen door alle de verwarde ſtoffe heen boren; en dat *Ichton*, van het ſcheppen van het Heel-Al, eerſt eene ſchets ontwierp, die van hem koomende, niet anders en kon zyn als Goed; dewyl dit alles in die *Ichton* was bevat geweeſt, die zelfs goed was. Want hy was en moeſt Eeuwig zyn. Zoodanig zag *Ichton* het ook alles aan, dat is, ten aanzien van hem goed. Wanneer hy dat goed gezien had, volgde het opmaaken van die ſchets; want verandering en kon 'er niet in vallen, dewyl *Ichton*, de eerſte oorzaak, goed was, en geene andere, of tegenſtrydige buyten hem kon zyn. De ſchets wierd aldus het Voorbeſchikte of de Voorbeſchikking; want het werken, en het bewerkte was in *Ichton* het zelve, bleef met hem, en was in hem. Waarom dan in de ſchets gene verandering vallende, ook noodzaakelyk het uytgewerkte zoo moeſt volgen. Waar door alle geſchaapen dingen, ja Goden en Menſchen hun Noodlot kreegen. Het welk zy beſchreeven; een onvermydelyk goed of kwaad, daar toe zy de middelen eerſt volgens 't gezicht der ſchets aangelegt hadden, die het ontfingen.

Zoo dan is *Ichton* dat ondeylbaar ſtip, voor Opper-God met zyne ſtraalen getoont van en aan wien de Eeuwigheyd komt, in welkers tydbepalingen het goed en kwaad Lot, geluk of ongeluk; van ieder door de goede of kwade Godheeden wierd uytgedeeld. Zynde *Oſiris* of *Typhon*.

Welke beyde Goden, aan de Landen, Steeden, Vorſten, ja byzondere Menſchen, voorbeſteede, Beſcherm-of Beſtook-Engelen; goede of kwade *Dæmones*, welweetende machten, welke uytvoerden 't geen die *Oſiris* of *Typhon*, tot voldoening van het Noodlot, op ieders Voorbeſchik hadden vaſt en onwrikbaar geſtelt, naar de eerſte ſchets van *Ichton*.

Dit is het geen ik van de Egyptenaaren en Babyloniërs heb kunnen ontdekken. Maar de Grieken hebben eene geheel andere kraam daar van opgeſtelt, welke ik hier heb vertoont.

Edog daar by is eene Babyloniſche, het Noodlot vertoonende, en welke voor moet gaan. Dit Noodlot by den Romeynen overgebracht; en boven alles geacht, wierd by henlieden genaamt *Fatum*; Uytſpraak, Vonnis, of *Arreſt* des Goddelyken onveranderlyken Raads. De Babyloniſche was verbeeld aldus:

A. Een zeer *Oud Man*. Want de Tyden, 't Noodlot en de Schepping zyn even oud, Broeders genoemt, met de Eeuwigheyd hare oudſte Zuſter; te zaamen kinderen van *Ichton*, welke aan *Yſal*, of de *Harmonie*, de over al over een komende Heerlykheyd, getrouwt was; de Dochter zynde der Duyſternis. Die *Oude Man* heeft tweederley Vleugels aan zyn Hoofd, de eene als een wiek van eene Duyve, alles goeds, en de andere, als eene vlerk van een Vleêrmys, alle kwaad belovende; zonder Ooren; want het Noodlot is

is onvermydelyk; en 't Voorbeſchikte Lot ſtelden zy vaſt niet te konnen door beeden of offers verzet worden. Deze zyn omringt door de Eeuwigheyd, de *Slange* uyt zig zelve een Rond uytmakende door 't vatten van zyn ſtaart met de Bek; aan deze, wylze gezegt word jaarlykſch hare huyd tuſſchen de reeten van eene Steenrots af te haalen, en met eene nieuwe verſſche te praalen, is als een vervolg van jaaren zonder tal tot Merkbeeld nagelaaten. En dewyl dit Noodlot voor alle Eeuwen is vaſtgeſtelt, zoo gaf men dat Merkbeeld aan den *Ouden Man* tot eene Kroon of Halskraag, van dewelke twee Keetens afdaalen, de rechter verguld en blinkende, de linker yzer en verroeſt; de goede en kwaade gevallen voorſpellende. Deze houden vaſt aan eene *Gordiaanſche Knoop*, maar die van niemand los gemaakt of in ſtukken kan gekapt worden. Aan dezelve zyn vaſt eenige banden, welker zommige hoog, andere laag, andere middelbaar, of naar om laag loopen. In deze legt de *Wereldkloot*, onderworpen het trekken der ketenen. Hy houd in zyne Hand de ſtaale *Hamer* en *Diamante Spykers*; voor hem geſmeed door bevel van *Erebus* en de Nacht: welke *Erebus* my ſchynt (hoewel hy anders voor eene Helſche Vloed gaat) dezelve te zyn als *Demagorgon*, de eerſte der Goden, in 't midden der Aarde wonende, ganſch bleek, en omwonden in eene zeer dikke damp, ruyg uytgeſlaagen, en als wollig, gelyk de opgeſlooten dingen in vochtige plaatzen worden. Maar zy zyn geſmeed van ſtoffen, bereyd door *Uranus* en *Coſmus*, de Hemelen en de Wereld. Een wonderlyke vinding zeeker! want na dat zy de verborgentheyd der weegen en gangen van de Voorbeſchikking heeft getoont, zoo bewyſt dezelve Oudheyd, dat die door den Hemel geſtelt is, en van de Wereld word uytgevoert, door God voorzien en vaſtgeſtelt, door den Menſch bewerkt, op ondoorgrondelyke Reedenen, by den Menſchen niet na te gaan, maar danks of ondanks te volgen. Hy draagt voor Schootsvel de Geytenhuyd of *Diphthera* van *Jupiter*, waar op de Monſter-rol der Stervelingen ſtaat; op welke hy de Wereldkloot behandelt.

Zyn Voet zet hy op eene vierkante ſteen, by den Babylonieren voor *Venus* aangebeeden, als een vaſten hoekſteen, welke alom dezelve is, om dat de overeenkomſt tuſſchen de deelen altyd zig zelve gelyk blyft. Want de bederving van 't een, maakt de geboorte van 't ander, en niets en kan 'er verhuyzen uyt zyne zoort, nog de Hoofdſtof, waar in het t'huys hoort. Maar gelyk deze vierkante ſteen *Venus* en de voortzetting vertoont, legt daar en tegen de Zeyſſen aan de linker Voet, om de bederving te beteekenen.

Want het voorſchikte Noodlot is in het verhoogen en verlaagen van alles gelegen; hoewel het eygentlyker op Landen en Menſchen word gebruykt.

B. Hier tegen moeten wy eens in de weegſchaal zetten de Eeuwige Voorzienigheyd onder de Chriſtenen aangenoomen, in beeltenis vertoont. Het is een

een welgemaakt Schepzel, welke de Eeuwigheyd heeft als een *Gordel*, naar den H. Text, om een half zuyver en ſpierwit *Kleed*, welk zy aangegord heeft, en op kan ſchorten, t'elkens om toe te treeden tot de middelen, welke voor de eynden en oogmerken dienſtig zyn. Het Hoofd van dit Schepzel, Man en Vrouw ſchynende, is de Zonne gelyk, zoo aftintelende met zyne ſtraalen, dat zelf de ſcherpſte Oogen daar in verbyſterd zig luyken moeten, en bidden 't aan zonder door of in te zien. Gelyk waarlyk de Goddelyke Voorzienigheyd zoo weynig voor den Menſchen doorzichtig is, dat de Heyligſten uyroepen: O diepte der Wysheyd en der Kennis! ondoorgrondelyk zyn uwe Weegen!

Nochtans breekt tuſſchen die ſtraalen door, een Weezen van zoo aangenaame, als verſchrikkelyke Majeſteyt, wyl men het eene Oog vol lieffelyke Genade-winken ziet, na den Verkoorenen, en het onderſteeken van uytſparkelende Vuurvlammen dreygt den Verworpelingen. En zoo gelyk het linker Oog fel is, is ook de andere helft van het Kleed zwart en doodelyk. Men ziet een wyd uytgeſtrekte *Arm*, uytreyken aan Gods Lievelingen. Eene *Sterrekroon* der verheerlyking, ter Eeuwiger Zaligheyd, ter rechter, maar ter linker zyde ziet men een vlammend *Zwaard*, gelyk onze eerſte Voorvader en Moeder uyt het Paradys dreef. Maar onder den Arm houd het Beeld der Voorzienigheyd het *Boek* des Eeuwigen Levens en der Eeuwige Straffen, het welk een verzegelt Noodlot-boek is; zynde voor den Menſchen verborgen gehouden, de Raad van God; en zyn eygen Beſluyt.

Men ziet de *Wonden* van den Zaligmaaker op de Handen en Voeten, indien zulks by Roomſchgezinden moet verbeelt worden; om dat de Vyf Wonden, aan den Heyligen *Franciſcus* als pand van zyne Gelukzaligheyd gegeven zyn.

Maar indien voor anderen, zoo zynze als de eenige Verdienſten op welke de Uytverkooren moogen tellen. Ter linkerzyde ſtaat een *Vat* ter Eeren, met rype *Druyven*, het Zinnebeeld der Goede Werken daar in, en Abrahams *Offerhande*, als Gehoorzaamheyd en Geloof, daar boven op uytgehouwen. De linker Voet verbryzelt een *Vat* ter Oneeren, leggende op verachte *Stoppelen*, verzegelt zynde, aan de Rechterhand met een *Schaap*, en aan de linkerzyde met een *Bok*, zoo als van het Laatſte Oordeel de uytvoering des Noodlots, volgens de Voorzienigheyd, geſchreeven is.

Nu is ons overig het Griekſche uyt te leggen; alwaar men ziet de drie *Parcæ* of Schikgodinnen; waar van de jongſte

C. *Clotho*, met beyde hare Handen de Diamante *Spil* houd, dewelke van boven tot beneeden, over de wyde Wereld heerſcht. Op het ***Rokken***, het welk van Vlas by een gebundelt is, om den ingang van het Menſchelyk leeven te beduyden, en het begin der gevallen, welke ieder der Stervelingen moet ondergaan; met de *Sterre* van de Dageraad op haar Hoofd; met wit-

witte Narcissen, om de vrolykheyd en ligte ontsluyting van deze Bloem. Los en weelig Hoofdhayr krult om haar Hoofd, en zwayt over hare Schouderen. De Boezem is open en malsch. Het Kleed van Appelbloezem kleur met geopende knien, als van *Lucina*, die de Geboorte bevordert. Zy heeft eene water-kom in hare Schoot, op welke men het getal van IX ziet, zynde de getal-maand der volle dracht. In dit water doopt zy het Vlas, als zy begint te spinnen. De Atheners maakten van deze jongste der Schikgodinnen, *Venus*. De naam van deze eerste is een opgestelt Spinrok te zeggen.

D. De tweede, *Lachesis*, de voortgang van het spinnen zelf beteekenende, is eene Vrouw, heeft eene Kroon op haar Hoofd, en om haren bloeyenden staat te bewyzen, een Purperverwig Kleed aan, van heerlyke stand in 't leeven. Zy gaat yverig voort met spinnen, en twernende geerne haar draad, omze sterker te maken. Zy zit op een Gulden Zetel, maar zwak van stel, om de flikkerende broosheyd van den Menschelyken staat te doen zien; alwaar ter zyde een Vuur ontsteeken is, nabootzende die Stoel, op welke een zomber Vorst zynen gunsteling zette met een scherp Zwaard aan een Paarde-hayr boven zyn Hoofd.

E. De derde, *Atropos*, Zonder Keer, genaamt, is een Oud Wyf, met een Zweetdoek om haar Hoofd, als die veeg is, met de Vleugels van eene Gier, aan hare magere Schouders; wyl de Dood en 't Verderf over al te vroeg komt. Haar naam is by veelen *Libitina*, zynde eene andere *Venus*, aan welker Tempel dikmaal de Kleederen en Praal der Overleedenen wierden opgeoffert; om de brooze lichtvergankelykheyd van der Menschen staat en leven te brengen voor der Aanschouwers oogen, tot vermaning. Haar Kleed is als een Doodkleed van wit Linnen, laatende dorre Borsten zien; om te toonen, dat 'er voedzel nog voortzetting meer dienst of vermaak kan doen. Deze knipt met haar Schaar de draad van het Leven af.

F. Die Diamanten Spil gaat van de eene Pool tot de andere, wordende gedraayt door *Jupiter*, en gehouden door het Noodlot;

G. Zynde een Tweehoofdig Beeld, het eene van een straf, hovaardig Opzicht, naar de Goddelyke Zetel van *Jupiter* de Oogen verheffende, gelyk de opgeklommen Dwingelanden. Deze zwaayt in zyn Rechterhand een Ryxstaf, gekleed met een Koninglyke Mantel. De andere met een Rampzalig laag weezen; dor van honger en kommer, heeft niet aan zyne linkerzyde, als een gelapt Kleed, van allerley vodden en todden, met de Bedelkorf aan zyn uytgeteerden Arm. Maar onder aan staan die twee Hoofden op een Voet in een Graf; wyl de Dood aan beyden gelyk is, en maar

dat onderſcheyd vind, dat die het ongaarnſt wil uyt het leven ſcheyden, die 'er 't meeſt van gezondheyd, welvaart en aanzien in bezit.

In of aan het Graf leggen twee Doodshoofden, uyt *Diogenes* antwoord genoomen; welke Philoſooph van *Alexander* den Grooten gevraagt, wat hy op het Kerkhof deed, met de Scherminkelen en Doodshoofden?, ten antwoord gaf, dat hy onder die zocht, het Hoofd van *Philippus*, den Vader van *Alexander*, en 't Hoofd van zynen *Knecht*; maar dat hy geen onderſcheyd en vond tuſſchen het Doodshoofd van dien grooten Vorſt, en van den Knecht van eenen kaalen Philoſooph.

Met de Rechterhand heerſcht dit Beeld over de Wereld met fluweele Koorden, terwyl de linkerzyde vaſt is aan eene Yzere Keeten. Aan deze trekt het *Fatum*, of Noodlot, heen en weer, dan met de Yzere, dan met fluweele Koorden aanhaalende een iegelyk der Sterfelyken, die zyn rol ſpeelt en zyn deel krygt. Maar beyde deze hoofden waarſchouwen een ieder niet opgeblaazen in 't goed, nog vertwyfelt in 't kwaad Geluk te weezen, maar te volgen zonder morren, werwaarts de Noodloten henlieden heen en weer trekken. Want zy hebben een Allerhoogſte Oppermacht tot Hoofd, aan welken de Grieken een Tempel hadden geſticht met naamen van *Jupiter Meragetes*, of Leydsman en beſtierder der Parken.

Die by anderen *Jupiter Nemius*, de Vergelder, wierd genoemt, om dat veele onder de Heydenen, van het Voorbeſchikkings Noodlot zoo ſtraf niet en wilden gelooven en ſtaande hielden, dat die zig bitter inſchonk, bitter dronk; of dat het gedreygde kwaad, was af te keeren door bidden, en dan noemdenze dezen *Jupiter* Ἱκέσιος, den Patroon der ootmoedige Verzoekers.

Die *Jupiter* was dan de beſtierder, en zyn wil was *Heimarmena*, of Noodlot; de drie Parken waren de voortzetſters, der vonniſſen des Eeuwigen Raads; en wierden daarom genaamt *Canceliers der Goden*, opſchryvende de Vonniſſen van der Goden Rechtbank; om die op haar tyd uyt te voeren. Zy worden ook gevonden aldus: Een ſchoon Jongeling met Vleugels, hebbende achter zig Vuurvlammen met de Letters boven zyn Hoofd *Lacheſis*, aan de eene zyde Bloemen, Boomen en eenen grazigen grond hebbende, tegen de andere zyde, die dor en ſteenachtig is. Onder zyn Arm legt een Doodshoofd, hebbende een Schinkel in de Mond; waar by zit *Clotho*, zig met beyde Handen de Oogen ſluytende. Zoo zegt *Appianus* die gezien te hebben. En zy zyn in Stiermark op eene Loode Plaat geſneeden A° 1500. waar *Clotho* de blindheyd der Menſchen in 't weeten van haar Noodlot toont, en de blindheyd der Jeugd; *Lacheſis* de ſchoonheyd, de drift, opwalmende haaſtigheyd, en wiſpeltuurigheyd der beſte Jaaren; en met het Doodshoofd *Atropos* der Menſchen eynde, aan welken niets zekerder is, als eenmaal te ſterven.

Homerus maakt 'er drie Zuſters van, welke 't Hoofd en Vleugels met het al-

alderwitste Meel bestrooyt hebben; *Catullus* maaktze oud, en de Hoofden gebonden, met linnen breede Hayrsnoerbanden.

Zy zyn de Dochters van de Noodzakelykheyd, en aan deze word de bedeeling door de Moeder aldus gedaan: zy geeft *Lachesis* het voorleedene, *Clotho* het tegenwoordige, en *Atropos* het aanstaande te beschikken. Welk zy doen als zingende *Sireenen*; waar meede de Ydelheyd der Menschelyke gissingen en de verkeerde hoope, met welke zy zig vleyen en kittelen, word te kennen gegeven.

Om dat de tyd der Menschen zoo vol blinde slagen is, en 't eynde zoo onzeeker, zoo worden zy de Dochters van *Erebus*, de duysterste plaats van de Wereld of de Afgrond, en van de Nacht genaamt.

Zy wierden gehouden *Pluto* ten dienst te staan, en van zyn Huysgezin te zyn, om dat hare macht maar was over de Wereldsche Zaaken, en *Pluto* voor de Aarde genoomen wierd. Zy worden ook gezegt voortgekoomen te zyn uyt *Uranus*, den Hemel, en *Chaos*; dewyl aanstonts in 't begin, als de rouwe en verwarde Klomp was gereddert, gebooren wierd een staat van zaaken. Welke alle hebben drie bewegingen, een Begin, waar meede zy aanvangen, een Middel van voortgang en aanwasch, en een Eynde, waar toe zy zyn geschikt.

H. De *Jupiter Meragetes* houd de Eeuwigheyd, dewelke hem omringt, wederzyds vast, al drayende de Diamante Spil of Weefboom, door welke zoo onverwachte, als groote veranderingen in de Wereld koomen. Wyl zyn Goddelyke bezigheyd is den kleynen groot, en den grooten kleyn te maken, om verre en aan allen kanten naa te spooren aller boozen raadslaagen, en die te gelyk volgens zyn Noodlots-rol te straffen, heeft hy den *Arend* met zyn Blixemschichten by hem, verdelgende de verwatenen, en vernederende de Hovaardigen. Welke Arend, zoo hy de Blixemen uytschiet, zoo zyn de rampen door de vlucht niet te ontgaan. In het Veld doodde hy *Æschylus* door de val van eene Schildpad. Immers 't Lot is onvermydelyk.

Om deze *Parcæ* te beletten, datze de Wereld niet ontvolken en verwoesten, hebben eenigen haar werk zoodanig gestelt, datze aan de een het Gebooren worden, aan de andere het Leven, en aan de derde maar de Dood toe-eygenen.

I. Zoo vliegt de begeerte van voortteeling toe, en ontsteekt in Menschen, Dieren, Boomen, Planten, en alles het Vuur van lust om zig zelven voort te zetten. Men heeft dezelve altyd jong vertoont, om de zappigheyd, den groey en dertelheyd van die drift en derzelver werking te doen zien.

K. Achter deze ziet men den Albeheerſcher, welke met veele ſtraalronden zyn Throon ontoegankelyk houd. Van zyn Aangezicht gaan uyt ontelbaare Engelen, welker Heyrſchaaren zyne beveelen, als Machten, uytvoeren. Waar van ons Denkbeeld zeer verward blyft. Men heeft groote Verſtanden gevonden, die anders voor eerlyke Mannen geacht waren, welke niet ontzagen zoo ſtoutelyk van die Machten en Heyrſchaaren te ſchryven, als of zy van een Land ſchreeven, door haar bereyſt, en als of zy des zelfs Provinciën en Vorſten optelden. Andere hebben de wonderbaarlyke Denkbeelden, van welke de Cabbaliſten vol ſtaaken, verworpen, en durven zeggen, datze niet en waren, als verdichtzels van wufte herſſenen vol dwepery. Andere kendenze voor vercierde wezentlykheeden, maar begreepen dat dezelve haar in hare Rekening te pas kwaamen, om hun aanzien te vergrooten; want zy geſtelt zynde, als Machten om de Goddelyke Gebooden uyt te voeren, en zynde van lyf nog ſtof, en daar door in ſtaat, om overal door te dringen en alles te hooren, zien, overbrengen, en ſtraffen, moeſten nootwendig in de gemeente eene groote vrees maken, om haar te beletten, de verborge Zonden te doen. En zeeker, die met zulke Machten gemeenzaam kon omgaan, haar ſpreeken, ſmeeken, beweegen of beletten, moeſt al wonderbaarlyk aan die, welke zulks van haar geloofden, voorkoomen. De Heylige Schriften verzeekeren ons, datze 'er zyn, en maken 'er Heyrſchaaren van; welker daaden aan verſcheyden Legers getoont zyn; maar zy zeggen ons niet, watze zyn. Men heeft door laten gaan, ſchoone, jonge, welgeſchapen Ligchaamen met Vleugels; maar de ſchranderheyd des Meeſters moet blyken in de aangevoegde Vleugelen, cieraaden, en toeſtel, neygende naar het werk, het welk zy te verrichten hebben. Men ziet 'er hier van den Throon uytgaan met Phiolen van Gramſchap, van Lely-Palmen Granaat-takken, met Blixem-ſchichten, met Boogen en Pylen, van Peſt en Doodelyke Ziektens; met Bus en Verkwikdoozen, om te geneezen; met Maalſtokken, Weegſchaalen, Zwaarden, Pennen, Schryf-en Bouwtuyg, Koſt en Drank, en oneyndige anderen. Ook koomenze als Reyzigers, als Boodens, als Reysgezellen, en Gaſten; maar 't behaaglykſte met Zang-of Speeltuygen; immers akelig of behagelyk. Zy zyn de uytvoerders, als boven, van Gods voorbeſloten Wil.

Het nut is groot voor den welſtand der menigte, dat zy alle groote en ontzachelyke Denkbeelden van zulke Hemellingen hebben. De Vroomen hebben daar van veel trooſt; en de Godloozen veel ſchrik. Hoewel het tot oneyndige bedriegeryen de deur heeft geopend. Het welk niet kon miſſen; want de Prieſters lag 'er niet aan, te betwiſten, of ze 'er waren of niet, wylze niemand kon op doen koomen, zoo 't onderaardſche waren, en zoo weynig doen daalen, als zy Hemelſche Wooningen verlaaten moeſten.

Zoo kan men lichtelyk denken, als de Cabbaliſten zulke by 't gros ople-

ver-

verden, en zoo veele hoedanigheeden en krachten aan dezelve toeſchreeven, datze zulks deeden om haar eygen welvaren en belang. Waar door dan, naar den aard der Volkeren, eenige toezienlyke, anderen tot onzienlyke, met Menſchelyke, Dierlyke, Vogelen en andere Beeſten gelyke zamenſtellinge opgebracht, wonderlyke lieflokkende en aanminnelyke, of grouwelyk afſchuwlyke Schrik-dieren vertoonende; waar in de Merkbeeld-Konſt de baas was. Die met Schilderen en Steenhouwen, in alle Metaalen werken, als anders door Babel, Syrië, Arabië, Egypten, Griekenland en 't Roomſche gebied alles vervulde, door welke behaaglyke pracht zy wel haaſt uytſtaken boven de Godvruchtigen, die in enkele beſpiegelingen God zoekende, in de vernedering van zig zelven, den rechten weg, en Godsdienſt naar Gods Wil en Woord, hielden.

Zy vergaten zelf hare eyge begreepe Godheyd; en namen daar voor hare eyge houtte, ſteene, en gegoote Beelden, door hen zelfs gemaakt, voor waare Goden aan; Scheppers zynde van hunnen Schepper, hulp biddende van dien zy tot die geſtalte geholpen hadden. De Man twyffelde of hy van een ſtuk houts een Zitbank of Thuyn-God zou maken; zo viel de keur, om 'er een God van te maken, dien hy aanbad. *Micha's* Moeder had wat Geld vergadert, haar Zoon vergoot het tot een *Ephod*, hy nam 'er eenen Lantloper (*Levyt* echter) toe tot Prieſter; die wiſt van Wet Gods nog Godsdienſt, alleen was hy op de beſte brokken geſtelt, en ging met de Volkplanting van Dan, die het Beeld heymelyk wechnamen, op goed avontuur met den Zoldaten, verkiezende liever hunlieder Prieſter, als *Micha's* Huyspaap te zyn. De Iſraëliten plunderden zig zelven van Goud en Zilver, gooten daar een *Apis* of Kalf van, en baaden 't aan. Deze voorbeelden en de ſtraffen daar op gevolgt zyn oneyndig in de H. Bybelbladeren.

 ZES-

N.o 6
M
K
L
E
G
I
F
B
C
D
H
A

ZESDE HOOFDSTUK.

De Scheyding van de Chaos, *of War-klomp.*

HEt Noodlot voor de Menschen verzonnen hebbende, bonden zy ook zelfs hunne Goden aan zulken Voorbeschik; Jupiter zelf aan Styx en Acheron. En men dreygde die Opper-Godheyd in de Werken der Poëten, dat indien hy deze of andere zaken niet en begeerde, dat de Breede Raad der Twaalf Groote Goden, alles wederom in de *Warklomp* zou brengen. Want het eerste werk, van de Voorbeschikking gestelt zynde, moest het voortgaan der Schepping, en de voorziene gevallen noodzakelyk volgen.

Men moest al de stoffelykheeden uyt malkanderen scheyden, en in dezelve hare Noodzakelykheyd doen werken, uyt welke dan de eerstelingen der Vier Hoofdstoffen, of Elementen wierden. Maar het geen de Heydenen van zodanige *Warklomp* verdichten, is klaarblykelyk zoo uyt *Naso*, als anderen te zien, dat grootendeels genoomen is uyt de Heylige Bladeren en andere Hebreeuwsche en Fenicische Gedenkschriften; waar van die Dichter, en moogelyk voor hem zoo veele anderen wel meer hebben kunnen leezen, als wy nu; wyl 'er zeekerlyk eenige Boeken verlooren zyn, volgens de schyn daar van in den Bybel, alwaar op verscheyden plaatzen word gezegt, dat deze en gene zaken, van welke in de H. Geschiedenis wordt gewag gemaakt, breeder in zulke of andere Boeken, met alle hare omstandigheeden te vinden zyn. *Mozes* raakt min of meer als de Heydensche Dichters, het werk van de redding der in een verwarde stoffen aan; want de rouwe ineenhanging van al den Hoop in eene woeste ongevormde Klomp, is het zelve, als de *Duysternisse was op den Afgrond*, welke schynt in het Begin, tot de scheyding der zwaare stoffe van de lichten te zyn voorgegaan, want *in den Beginne schiep God Hemel en Aarde; de Aarde was woest en ledig, en de Geest Gods zweefde op de Wateren.*

Het verhaal van *Mozes* is hier ganschelyk voldoende; want met dat woord van *Begin* snyd men af alle zotte vragen en twyffeling van die dolle, welke het Begin van hen, van hunne Voorzaaten, en die van anderen wel erkennen, maar in zig zelven zoo eene oneyndigheyd van den Menschelyken stand zoeken te brengen, en diergelyke in andere vergankelyke dingen door te dringen; by voorbeeld het Ey van 't Hoen, eeuwig optellende, en de Bloem uyt het Zaad, gelyk het Zaad uyt de Bloem door eene eeuwige rang teelende.

Hoewel men Heydenen vind, die *Mozes* wel durven aanwryven, dat hy wel veel zegt, maar weynig bewyst, of reedenkavelt; zoo vindmen echter het oordeel der grootste Mannen van hem wonderlyk. *Longinus* in zyne

Ver-

Verhandeling van het Hooge en Verrukkende in eene Reeden, zegt: „ De „ Joodsche Wetgeever toont het hoogste recht in zyn begin der Scheppin- „ als hy zegt van God.

Daar zy Licht. *En daar wierd Licht.*

De woorden van *woest* en *ledig*, nevens de *Duysternis op den Afgrond*, drukken uyt, de uyterste rouwe verwartheyd, ongestalte van weezen, ongevormdheyd, en ledige onbruyk der door een zwermende deelen. Dat *Mozes* niet gaat *philozopheeren* van de wyze der schiftingen of de uytvloejing van die stoffelykheeden uyt het onstoffelyke en Eeuwige, was, om dat hy een Propheet zynde, niet meerder ons had te verkondigen, voor de Eer van God, wyl zyn werk meer op de Heerlykheyd van Gods Kerk, Gods Volk, en Gods Huyshouding ziet, als op het optoojen van het tooneel der Scheppinge, het welk veel eer de dartele onderzoekers en nazifters verbaast of verbastert, dan wel gesticht zou hebben. De *Ledigheyd* van de Aarde zegt genoeg, dat 'er niets en was, als eene in een hangende groove stoffe. De *Duysternis van den Afgrond* bewyst het ondoorgrondelyke, en onmoogelyke, dat 'er in onze Denkbeelden overschiet, en in 't uytdrukken; welke Afgrond en Water de Aarde bedompte als een Kleed, op welke en in welke de Geest Gods beweging maakte, om te schiften en uyt een te redden deze ruwe onbeschaafde Klompstoffen. Het *zweeven van Gods Geest op de Wateren*, is met het zelve woord in 't Hebreuwsch nagelaaten, waar mede men uytdrukt het overspreyden der Vleugelen, in de Vogelen over de eyeren omze uyt te broeyen.

Welk gewisselyk zamen voor 't aangaan van het werk der onderscheydende Schepping genoeg zegt. En was 'er in Gods Kerkstichting meer ver-eyscht, het was door *Mozes* volstrekter en uytvoeriger nagelaaten.

Want hy was een Man Gods; zyne inblazing was van God; zyn weeten was van God, en door Gods Geest wierd zyne Pen bestiert.

Maar hy toont, dat hy op eene Godebetamelyke Voet instapt in zyn groote Werk, zeggende: *In den beginne schiep God Hemel en Aarde.* Want daar de Heydenen van de Geschape zaken, ja zelf maar de zienlyke, of zinlyke, die in 't begrip derzelve vallen kunnen, alleen God opstelden; zoo is *Mozes* ver voor uyt, die (gelyk ons op veele andere plaatzen in Gods Woord voorkomt) de Godheyd voor alle Eeuwigheeden zynde, de Wereld uyt niet doed scheppen, alleen het woord *Begin* gebruykende, het welk, zoo lang als zulks aan God niet en lustte, geen bekend woord kon zyn; want in de Godheyd was geen Begin. Zoo dat Begin zelf te kennen geeft het opkoomen der vergankelyke stoffen, en daar uyt de Schepzelen; van de welke der Heydenen Goden beginnen. Hoewel 'er nog glinsteringen van het Waare Licht in hunlieder donkerheeden zig opdoen; nademaal zy stellen een Weezen, aan het welk hunlieder Zon, Hemel, en andere Goden het zyn, en den invloed van hare krachten schuldig waren. Welk Weezen

zy zeer verſcheyde namen geven, naar welker beteekenis wy waarlyk maar raaden; 't zy *Tunx*, *Ichton*, *Pur*, *Amun*, of anderen; om dat hunne eerſte ſchriften verlooren zyn, of om dat de Merkbeelden op en in de wanden, verbryzeld en verbrooken zyn in de Oorloogen van *Cambyſes*, *Ptolomeus*, *Cleopatra*, of door den *Romeynen*, *Mammelukken*, *Saracenen*, *Muſulmans*, *Turken* of anderen.

Daar in tegendeel de Heylige Schriften, ten minſten die God voor zyne Kerk nodig acht, de Eeuwen verduuren, ondanks de zwaare gevallen, van ſlaverny, vervoering, en ballingſchap van Gods Volk, zynde de Heylige Boeken onder *Ezra* weder in ordre gebracht, hoewel met veele Chaldeeuwſche Letteren daar in gemengt; welke wel zodanig van den beginne konnen geweeſt zyn, dewyl *Abraham* van daar herkomſtig was. Waar na dezelve met Klinkpunten zyn opgeheldert, en later in Kapittelen en Vaarzen doorſneden; en zoo den laatere Eeuwen medegedeelt.

Abraham kon by overlevering van Mond tot Mond, levendig verſlag der gebeurde zaken hebben, of dat weeten uyt Merkbeelden, indien het ſchryven niet al van den eerſten Vader *Adam* is afgekoomen; want dat de Letters van *Ibis*, Slangen of andere Dieren genoomen zyn van Egyptenaars en Feniciërs, dringt niet genoeg om vaſt te ſtellen, dat alle andere Volkeren geene Letters en hadden. Het verſchil der Chineeſche, Gottiſche en Arabiſche Letteren van de Feniciſche is groot; maar de Grieken, aapen der Egyptenaars, en mogelyk Volkplantingen van dezelve zynde, hebben die Volkeren of zig zelven, de eere aangematigt van die vinding, die beweezen is, zoo wel voor den afzynden en den handel, als de Merkbeelden voor den Filoſophen en Prieſters, aan allen eygen te moeten zyn; elk naar zynen trant. De nood en 't nut van 't ſchryven was te groot, de Letters kon men niet lang miſſen. Ook ſterven 'er zoorten van Letters, en andere worden gebooren. Want de Dwingelanden, die met geweld van Wapenen Koningryken en Volkeren te onderbrengen, wiſſchen geerne uyt de geheugenis der Volkeren, die overwonnen zyn, de Hiſtorien van derzelver Vorſten, Daaden, Vryheeden en Krachten. Nademaal die alle enkel maar overblyven, als toortzen, om de onderleggende hun moed weder te ontſteeken; alwaarom zy invoeren nieuwe Wetten, nieuwe Taalen, nieuwe Letters en Schriften; en meeſtendeels ook nieuwe Godsdienſten.

De Taalen zyn of der Geletterden, of der Heerſchenden. De Heerſchende hebben den Geletterden overmeeſtert; de Heerſchende zyn de Taalen der Volkeren, welke nu in bloeyenden ſtand zyn, als Turken, Duytſchen, Italiaanen, Spanjaarden, Engelſchen, Franſchen, Neêrlanders, enz. die hebben wechgeholpen, de Hebreeuwſche, Arabiſche, Griekſche en Latynſche. Welke vier echter gepolyſt en zuyver onder de Geletterden in ſtand blyven.

Om dat de Hebreeuwſche de Grondtaal van de Bybel is.

Om dat de Arabische die van den Alcoran is.

Om dat de Griekfche de Grondtext van 't Nieuwe Teftament is, en van zeer Geleerde en geeftige Verftanden, zelfs onder Romeynen, als *Lucianus* en anderen is gebruykt.

Om dat de Latynfche de tale is in de Rechten, en onder de Roomfchgezinden in het Kerkelyke. Zulke groote voordeelen bewaren die, anders zoudenze, als de oude Cimbrifche, Gotthifche, Celtifche, Gaulifche, Britfche, en zoort-gelyke al uyt de Wereld raaken.

Op dezelve wyze heeft het zig ook met den *Letteren* toegedragen. De Hebreeuwfche, Arabifche, Griekfche en Latynfche zyn in ftaat, maar de Latynfche alleen in de Capitaalen; die men op de *Infcriptien* der Ouden vind: want de andere is verandert, tot de Letters der Spaanfchen en Franfchen. De Spaanfche Monarchie, en hare macht in de Nederlanden, heeft onze Nederduytfche Letteren de krak gegeven; de Italiaanfche is door de Koopmanfchap meefter geworden; en de Franfche Brief-en Druk-letter, die by ons te veel aangenomen is, zal nog het overige der onze hoe langer hoe meer wech helpen. *Abraham*, of *Cadmus*, of iemand diergelyk voor den Vinder der Letters te zetten, komt my niet reedelyk voor; want hunlieder macht was te kleyn, om hare vinding anderen op te dringen. Men heeft vroeg onder de by een wonende Menfchen kunnen uytvorffchen, welke geluyden zy konden vormen, naar de veranderde zetting, van tong, tanden en lippen; en die klanken onderfcheydentlyk vindende, gavenze de eerfte klanken, aan de noodzakelykfte dingen; of plaatzen, die in alle Taalen meeft woorden van eene Lettergreep uytmaken, en wy *Wortels der Talen* noemen. Want of men *Radamanth* onder de Affyriërs, *Lumis* onder de Chaldeën, *Hermes*, *Orpheus* of *Cadmus*, wil vinder derzelver maken, zoo blyven dog die meningen enkele Raadzels. Waarom zouden de eerfte Vaders, die zoo veele Jaaren bereykten, en zoo naa aan het eerfte Schepzel waren, en van de ingeblaazen Goddelyke adem meer geeft en verftand bezaaten als wy nu, die allerley Speeltuyg, Toonen en Snaaren vonden, niet alzoo wel Letters uytgevonden hebben, dewyl ze het fpreeken onder malkanderen niet konden miffen? Daar wy dagelykfch zien, wat Letters 'er gebooren worden voor de *Chymie*, of Stook-konftenaars, voor de Verraad-brouwers, voor den Verliefden, voor Kooplieden. Wy kennen het fchryven met *Charakters*; wy zien de Taal der Italiaanfche Minnaars met hare Handen en Vingers, ja wy vormen nog jongens zynde, nieuwe Letters by handgreepen, Vingers en andere leeden. Kan de dertelheyd zoo veel doen, zoo kan de nood en 't welvaren beter vinden. Waarom my de Merkbeelden, Spraaken, en Letters, met de gezelfchappen der Menfchen fchynen opgekoomen te zyn.

Maar deze uytweyding moet wederkeeren tot het Hoofdftuk, het welk de *Chaos* en zyne Scheyding door Merkbeelden laat zien.

A. De

A. De Klomp, zoo verward als hy was, wierd echter dan gestelt, en van het wanzyn der zaaken een Merkbeeld gevormd, dat by den Heydenen voor de eerste Godheyd doorgaat, dewelke van het oneyndige Weezen (waar van eenige gedachten hadden) of *Iunx* of *Ichton*; voortgezet wierd. Deze word *Demogorgon* genaamt, eene afschuwelyke bleeke en bemorste Gedaante, door dikke nevel bezet en vol dampen, met Hoofd, Handen en Knyen in een gekrompen, kruyslings de Beenen onder 't Lyf houdende. Ruyg bezet met zulke bemorschte morssigheyd, als men op de Vaten of goederen vind, die uytgeslagen zyn, om dat die te lang op bedompte of vochtige plaatzen hebben gelegen. Deze *Demogorgon*, of *Volks Ikker*, was omzet met eene Eeuwigheyd, zynde eene Slang met de staart in zyn Bek. Zyne woonsteede is in het middelpunt der Aarde. Maar dewyl deze Eeuwigheyd ons hier voorkomt, zoo moet ik zeggen dat de Heydenen al vry zorgvuldig waren in het onderscheyd te maken van eene Eeuwigheyd, die God eygen was, namentlyk den God, dien zy voor het oneyndig Wezen eerden, van dewelken de anderen hun stand en invloed ontfingen. Want zulk een Eeuwig vertoonden zy niet dan door een Rond, zonder eynd of begin, van vuurige straalen, die uyt een middelpunt schooten; welke Eeuwigheyd uyt zig zelve uytschitterende, en zonder verandering blyvende, invloed gaf, door het Geheel-Al, aan den Goden in de Hemelen, en aan alle de Schepzelen der Wereld. Maar deze *Demogorgon* sluytenze in eene Eeuwigheyd, die wy om te onderscheyden, Altydduurendheyd kunnen noemen; en verbeelden dezelve door eene rondgebooge Slang. Want alhoewel de Slang met de Staart in de Bek schynt geen eynd over te laten, zoo heeft hy echter hoofd en staart, begin en eynde, hy is wonderlyk in zyne geweldige kronkelingen, zig zelven zonder Voeten of Vleugelen bewegende. Ook legt hy of wringt hy zyne oude huyd (zoo men zegt) jaarlyksch af, en praalt met eene nieuwe; maar hy sterft evenwel. Waarom zy deze langduurendheyd tot Altydduurendheyd gebruykten. Maar de naam van Eeuwigheyd, dieze aan zulke Beelden gaven, stelden echter, datze van iets grooters begin en invloed hadden; want haar tyd, hoedanig vermeerdert begreepen, liet altyd aan den Denker de vryheyd, om 'er wat meerder tyd by te denken, en dat begreepenze daarom niet genoeg te voldoen voor het Eeuwig eerste Weezen, het welk boven de oneyndigheyd des Tyds is. Waarom zy rondom dezelve, gelyk gezegt is, een Rond met een Stip toonden. In een Slangenrond was *Demogorgon* geslooten, want men stelde hem van een ander en eerste Wezen afgedaalt te zyn; ja als in een Kerker geslooten, en met Vuur, Licht, Steenen, Dampen, Water, Aardkluyten, Zaadstoffen, Zwavelrook, Bergerts, Rots, Grot, en allerley mengelmoes bezet.

B. Naast deezen vind men *Eneph*, voor den eersten God der Egyptenaars,

naars, en den Schepper der anderen, dog de Spruyt van *Ichton*, zonder Moeder. Deze is zeer oud verbeeld, om te zyn voor anderen; hy is gedekt met eene eenvoudige Tulband, waar op dat Rond met ſtraalen, van welke hy zyne afkomſt heeft, zou uytdrukken. Op deze ſtaat eene Pluym, het klaarſte Merkbeeld van Godheyd by de Egyptenaaren, om datze van Vogels koomen, die van boven uyt de Lucht op andere nederdaalen en weêr opvliegen, gelyk de Godheyd in de Schepzelen vloeyt, en weêr tot zig zelven keert; ook om de lichte beweging, die zy den Goden om derzelver onſtoffelykheyd, toepaſſen. Uyt zyn Mond gaat een Ey, tot bewys, dat met zyn Wil alles is, en met zyn Woord alles geſchapen word. Eene groote Mantel van blaauwe Sterrekens overdekt een ruym Kleed van vuurige verwe, de Lucht en het ontoegankelyk Vuur beteekenende. Zyne Rechterhand zwaayt een Gulde Staf met een Rond daar op, om te vertoonen, dat hy het Al beſtiert, houdende in de andere Hand een Gordel, veel verwen en vormen door malkanderen dragende, op eene donkere grond. Deze ſtaat met zyne Voeten in Rotzkluyten en Watergolven, het overſchot van de verwarde *Chaos*, welke hy geduurig opreddert. Men vind hem ook met een band om het Lyf van den *Zodiac* of Zonnenhoep.

C. Daar na ziet men *Saturnus*, draagende eene zeer opgetooyde Muts, welke aan hem vereert is van *Aſtarte*, zyne Vrouw en Zuſter, met Vleugels en vier Oogen *gegarneert* of opgetooyt; van welken twee waaken, terwyl de twee andere by beurten ruſten, om vlug alzoo te bewaaken het beſtier der Schepzelen. De Vleugelen zyn de eene donker, voor het verſtand en het denken; de andere licht en vrolyk, voor de zinnen. Deze ſtaat ook nog ten deele in de verwarde Klomp; maar heeft vier Vleugels, de eene van Vliezen, om de dunwording; de andere van vuurige roode Paradysvogels-veêren, om nooyt ruſt te willen, maar zyne inwendige hitte te doen doorgaan; de derde van eenen Kalkoenſchen Haan, om de ſchoone veranderingen, die men op dien Vogel ziet; de vierde van veêren van Endvogels, om te bewyzen, dat zyne werklykheeden zelf onder water, en tot in de Poelen en gronden gaan.

Hy dekt zyn Buyk, Borſt, en Teel-leden, met een geborduurden Mantel, dien hy vaſt houd, op welken de meeſte geſtalteniſſen der zaaken ſtaan; maar in zyne Linkerhand houd hy eene kromme Zikkel of Zeyſſen, met welke hy het geen wel en lang geſtaan heeft, wech ſnoeyt, en affnyt. Zoo doende blyken de Grootheyd en de Rykdom van 't Heel-Al. De duyſtere en ſchier niet na te oogene gangen der voortzetting en vermeerdering der ligchaamen, en te gelyk derzelver onophoudelyke verandering en verderving, om tot hare eerſte beginſſelen weêr om-en in te keeren.

De Scheyding uyt de *Warklomp* of *Chaos*, is ook door *Pan*, welke hier byna dezelve is, als *Jupiter Liceus*, gelaaten als een Merkbeeld aldus:

D. *Pan*.

D. *Pan* met eene roode Huyd, beteekent het Vuur, over al 't Geheel-Al insluytende. Zyne twee gerimpelde Hoornen zyn voor de Zon en Maan; zyne Borstelhayren zyn de rouwe Bergen; zyn ruyg Onderlyf en Boksvoeten, de ruygte der vellendragende Dieren, met hare hayren en wolle vachten; als meede de groene ruygte van Gras en Kruyden, Planten en Boomen. In zyne eene Hand houd hy een Ruyspyp met zeven fluytjens, vertoonende de *Harmonie*, overeenstemming der Zeeven Planeeten, zynde verbonden in 't midden door eene band, welke de lyn aanwyst, onder dewelke Nacht en Dag even lang is.

Zyn Harderstaf is rond gekromt, den ommeloop van het Jaar aanwyzende. Hy is gemaakt van een Rotting-riet van twaalf leeden, en verdeelt als de Twaalf Maanden. De Panthershuyd, met zoo veel cierlyke ronde vlekken, heeft hy voor het bewys der Sterren. Hy zit mede op eenige klompen Aarde, tusschen dewelke men zelve Zwavel ziet branden, en Wateren vallen, voor de zolferachtige vochtigheyd en hitte, die in de afgronden der Aarde geslooten is, en de voedende waassemen naar boven dringt. Hy rust tegen eene Bol, op de welke men ziet een Dolphyn, voor 't Water, eene Mol voor de Aarde, een Salamander of Draak voor 't Vuur, en een Valk voor de Lucht; uyt malkanderen, en uyt die grove klompen gered, op welke hy zit, als hebbende nu de Hoofdstoffen gezuyvert en geplaatst, die te vooren als een mengelmoes door den anderen haspelden. En aan deze gaven zy den naam van *Pan*, of het *Geheel-Al*. Men vind eene Schildpad, in die oude Griekse Merkbeelden by dezen God; dog dat is alleen, om dat daar veele Schildpadden in 't Bosch en gewest van zyne Tempel gevonden worden, zeer bekwaam tot Lieren om snaren in te spannen, die eêl weêrgalmen; welke de inwoonders niet durven opneemen, nog dooden, om dat zy die aan *Pan* geheyligt houden. Op deze Bokslyvige gestalte van onderen maakten de Heydenen alle hunne *Faunen*, *Sylvanen*, en *Satyrs*, met staarten en splitkooten. Welke zoort van kleyne staarten aan sterkgehayrde Menschen nu en dan gevonden worden. Maar de Boksvoeten, Knyen, en andere deelen geenzins; immers by onze geloofverdienende Reysbeschryvers zynze onbekend. Het bovenste deel van *Pan*, van Menschelyke gestalte zynde, tegen 't onderste van een Beest, bewyst de Hemelsche bestiering, over het Vleeschelyke en Wereldsche, dewelke zy *Intelligentia Pura*, zuyver verstand, in tegenstelling van het andere, *Corpora*, *Brutalitas*, lichamen, beestachtigheyt noemen.

E. De Feniciërs hadden eenen *Busiris*, of *Jupiter* met veele, of *Argus* Oogen. Deze heeft voor de Zon zyn Rechteroog open; en voor de Maan zyn Linkeroog toe. Zyn Hoofd draagt eene Kroon, het praalteeken van Oppermacht. Hy is over zyn gansche Bovenlyf, geheel voor, achter en

en aan allen zyden met Oogen voorzien; waarom men hem ook *Jupiter Argus* heeft genaamt; met eene Staf met een Rond, als *Pan*, in de Hand, voor dezelve beteekening; houdende met zyne Rechterhand zyn Kleed vaſt, ſchoon groen van verwe met allerley behagelyke Bloemen geborduurt, en van binnen met allerley geſteenten bezet, op eene donkere grond; beduydende het eerſte de aangenaame bovenſchors van de Aarde, de Mynen en Bergwerken. Hy ſtaat in eene Schelp, om de vochtigheyd en ziltigheyd, als de meeſte oorzaken van den waſdom, voor onze oogen te ſtellen. Men ziet aan alle kanten van deze Schelp Vuurvlammen en heete dampen opklimmen; zynde het opdringend Vuur, het welk aan alle deze andere oorzaaken van waſdom klem en doorzetting geeft.

F. De Egyptenaars namen *Yunx* voor de reddering der *Chaos*, vertoonende eenen Man, zittende op zyne hurken, zoo dat zyne Borſt en Hoofd neygen naar zyne gebooge Knyen; van achteren en over zyn Buyk gedekt door eene Mantel, van veelderley verwen door een geweeven. Op zyne Nek ruſt eene vergulde Kloot, gevat in de loop der lynen, hoepen, en boogen, die de Sterrekykers en Hemelmeeters tot hunne Denkbeelden hebben uytgevonden. Deze draagt de Wereld, niet als een *Atlas*, maar houd beyde zyne Handen in zyne zyden, om te vaſter te bewaren, 't geen hy onder zyn Kleed heeft.

G. De Chaldeën, die laater Menſchen-beelden voor Goden namen, als de Egyptenaars, want men ziet van hen eene vierkante Steen voor *Venus*, eene ronde voor *Bel*, of de Zon, enz. hebben voor de betekening van de verwarring aller ſtoffen, in een duyſter gat van eene Rots uytgebikt eene ongelyke Driehoek; en die niet gantſch uytgekapt, maar onder op zyne ruſt laten leggen; waar door zy de zware oploſſing voor hen, hoe zig de Klomp heeft doen brengen tot die volmaakte ſchikking, te kennen gaven. En wylze de Steen vaſt lieten, beteekende zy daar door, dat 'er nog veel in de Afgronden van die Klomp verward was gebleeven.

H. By den Palmyrenen is gevonden eene vlakke zwarte Steen, waar op vier Kinders waren in een hol, het welk van binnen dieper liet zien eene volle ruſtige Vrouw, met een open Hoorn in haren Schoot, en de Armen en Beenen van een geſpreyd, met een Gier by haar, en een Oud Man blaazende een vlamme Vuurs uyt zyn Mond. Halfslyfs zonder Handen. De Oude Man, zonder Handen, en het Onderlyf in de Aarde, is het bewys der duyſtere beginzelen voor de geſchape dingen, uyt den Afgrond, en dat daar in nog veel is ingebleeven, dat nog door arbeyd daar uyt gehaalt word. Hy blaaſt eene vlamme Vuurs uyt zyne Mond; waar meede hy de Natuur ſchynt te bezielen; en heeft Armen nog Handen, wyl de ſtoffen, door een on-

oneyndig en niet ſtoffelyk wezen, zonder hulp of byſtand uyt hem zyn voortgevloeyd en bezielt. De poezele vette Vrouw is de Moeder Natuur, om te ontfangen en te baaren gereed, met eene Overvloeds Hoorn in haar Schoot, uyt welke zy alles oplevert. Maar eene Gier verzeld haar, die greetig alles, ja zyn eygen Jongen, verſlind; bewyzende, dat alles, wat zy voortbrengt, verderffelyk is. De vier Kinderen, welke voor aan de Steen te zien zyn, zyn de Hoofdſtoffen; waarom het *eerſte* met Hoofdhayr van vlammende Vuur voorzien is, voor het *Vuur*; het *tweede* met eene Veder op zyn Hoofd, voor de *Lucht*; het *derde* met Bloemkens tuſſchen de Hayren, voor de *Aarde*; en het *laatſte*, met een Hoofd zonder Hayr, maar met ſchubben over zyn lyf, voor het *Water*.

I. Maar de allergrilligſte van allen is by den Grieken nagelaaten, zynde eene dikke zwaare Wolk, waar in eene Gulde Keeten vaſt is, aan haar bovenſte eynde, met vuurige vlammen eyndigende; daar aan *Juno* hangende met de Handen en Armen op de Rug gebonden, met veele banden tot negen in 't getal, zynde de getallen der Hemelen, welke van haar tot die veelheyd uyt zeeven opgeklommen waren; want men vind, dat hunlieder *Aſtronomi*, of Hemel-en Sterreſchieters, als ze wederom eenige nieuwe Sterren of beweging ontdekten, dan daar voor weêr eene nieuwe Kriſtallyne Hemel verdichtten; waarom zy deze banden als van gegote Kriſtalle Koralen namen. Deze *Juno* had aan hare twee Voeten hangen twee Aambeelden, waar meede zy het Hemels Vuur, en de dikke Wolkenſtof verbeeldden. Zy had de Gulde Keeten om haar Hals, om den Goddelyken invloed op de Lucht te bewyzen, die van hooger nederdaalt. Zy is gekroont, als de Godinne Regeerſter, en om daar door te betekenen, dat zonder luſt geen ding leeft of vergroot. Maar door de twee Aambeelden, aan beyde hare Voeten vaſt, zyn te verſtaan gegeven de twee zwaare Hoofdſtoffen, *Aarde* en *Water*, op welke en in welke, het ingevloeyde Vuur ontfangen en bewerkt word.

K. In de Heylige Schriften van het Oud en Nieuw Verbond, komt ons, uyt verſcheyden Texten te vooren een te zamen geſtelt Merkbeeld, van Aangezicht blinkende als de Zonne. Zyne Rechterhand houd het Trooſtboek van Gods Verbond; en zyne Linker, dat ſcherp tweeſnydend Zwaard, het welk uyt zyne Oogen of Mond is gegaan; van 't Hoofd tot de Borſt door Wolken bedekt, in welke alle de Heerlykheyd der Hemelſche Genade, onder Prophetiſche Spreekwyzen, Merkbeelden, en Schaduwen is benevelt geweeſt, en in de eene bevat, en van de andere verkondigt word. Een paar hechte Pylaaren, nu van Kooper, dan van gebakken Steen, dan wederom van prachtiger metaal, welke de Beenen des Beelds nabootzen, betoonen den welſtand en het verval van Gods Kerk, in dewelke God zig zelven wezentlyk, of oogenſchynlyk heeft doen zien, en haar ſtaat weder herſtelt, als

als die te zeer verviel, om dat alles, op de Aarde, en in de Wateren naar den Wille Gods moet luyſteren, van Wien alle de waſdom en reddering der Zielen en Lichamen moet verwacht worden. Ook kan hier het Boek het WOORD beteekenen, dat, als de *Wysheyd Gods*, alles heeft meede geſchaapen; de Zonne voor God den Vader, met de Wolken, in de welke zyn Geeſt zweefde op de Wateren. De andere Hand kan ook wel een Scepter of Beſtier-ſtaf voeren, en aangemerkt worden als de Geeſt Gods, welke als een Goddelyke Adem alles beheerſcht, en het leven en waſdom geeft. De twee Pylaaren voor de Twee Werelden, de eene voor, en de andere na den Zundvloed.

L. De Rouwe Klomp, die in de duyſterheyd des Afgronds, en neêrgezonke Aarde, tuſſchen de Wateren en Lucht lag, zynde geſcheyden; zoodanig, dat 'er eenige Wateren om hoog, en eenige om laag geſchikt wierden; zoo zag de Godheyd, de Heerlykheyd der opgekoome Aarde, en zyn Geeſt zweefde op de Wateren, gevende het Goddelyk invloeyend Vuur in de Lucht, of fyne Waterdeelen, en ſluytende een deel van het zelve Vuur in den Afgrond, om van onderen op in de Aarde, en Wateren te werken. Dit *Zweeven* is, als gezegt is, het woord van *broeyen*, gelyk de Vogels doen, als zy door hare warmte en Vuur overdekken de jongen, dieze uyt de Eyeren moeten kippen. Deze Geeſt Gods is door eene ovaal-ronde flikkerende ſtraal gemerkteekend, als zynde (met eerbiedigheyd geſprooken) het Ey, waar uyt Alles moeſt voortgebroeyt worden. Eene *Duyve* ziet men in 't Goddelyk tintelend Vuur, welke voor den Geeſt Gods, door God zelven, verkooren is, als blykt by den Doop van Onzen Zaligmaaker. Deze welbeminde, vruchtbaare en minnelyke Vogel, is het Merkbeeld van veele goede en Heerlyke zaaken, als by den Chaldeën voor *Venus*, en by den Arabiërs voor de *Deugd*, by de Babyloniërs, aan het Beeld van *Semiramis*, voor een gewenſchte boode der geredderde en herſtelde Wereld, by den Jooden, en in 't algemeen voor de Vruchtbaarheyd; ja zelfs by de dartele *Venus* voor hare Wagen, als een Merkbeeld van kriele drift, tot de voortteling, en verder tot meer zaaken.

De Jooden, onderwezen van die geene, die van de Egyptiſche Wysheyd in den bloeyenſten ſtaat van dat Ryk hadden doorzien, vielen ook tot een diep zoeken. De Feniciërs waren hunne naaſte buuren; Syrië en Arabië raakten hunne grenzen; welke alle diepdenkers uytleverden. Zy dan hebbende of geene, of weynig bekende Hooge Schoolen, hielden ook by deeze of die van hunne geachtſte *Rabbynen*, of *Cohens* hunne leerplaats; gelyk *Paulus* aan de Voeten van *Gamaliël.* Deze *Rabbynen* of Meeſters, waren de fynſte Wereldkundigen of Natuurkenners niet. Waar toe veel hielp, eerſtelyk dat de Jooden, by den Heydenen, zynde de reſt der Wereld, walgelyk waren, om het alderaanmerkelykſte verſchilpunt, namentlyk de Gods-

Godsdienſt, waar door zy alle de Merkbeelden moeſten tegen gaan: zynde aan henlieden ſcherpelyk verbooden, gelykeniſſen te maken; en de Merkbeeldkonſt behelſde niet, dan gelykeniſſen. Ten tweeden, om dat zy den Egyptenaars beſtoolen hadden, wanneer zy ter ſluyk uyt hun Ryk ſloopen; want de Heydenen hadden gene kennis van de Gebooden, die God aan *Mozes* had gegeven. Ten derden, om datze voor de tyd van Salomon geene Scheepvaart hadden, door dewelke veele Natuurkunde word gehaalt. Ten vyfden, om datze de Volkeren uytgemoord hadden, welke door henlieden waren overwonnen geweeſt. Ten zeſden, om dat zy veele Dieren en Vogels, als onreyne, niet èn dorſten behandelen. Van ontleding, *Anatomie*, en meer diergelyke zaken, kondenze, uyt vrees van onreyn te worden, geen ſcherp oordeel, zonder ervarentheyd, hebben. Deze dingen te zaamen beletten wel in hen de Merkbeeldkonſt; maar echter waren de driften der verſtanden van dien Landaard, met den anderen gemeen, te zeer op eene leeſt geſchoeyt, om ook niet wat, in de plaats der *Hieroglyphen* of Merkbeelden te hebben. Zy hadden dan eene *Cabbala*, en door die Cabbaliſtiſche Wysheyd, eene andere zoort van ſpel voor den Geeſt, waar van hier na zal geſproken worden.

Deze weetenſchap beſtond in een geheym te verdichten, in Letteren van dezelve ieder der eerſte woorden makende van een Boek of Hoofdſtuk, wonderlyke overeenkomſten te vinden, en daar uyt te lokken de gebeeden, aanroeping en bezweering van veelderley zoort van Engelen, en Machten, Genees-woorden, en Schiklot daar in te vinden, Tydreekening daar uyt te haalen; en meer dweepery, waar in men veel verſtand kon hebben, om minder wys te weezen. Het was evenwel een bygelovig Volk, en hoe veele de plechtigheeden der Wet waren, beſtaande in onthouding of waarneming der offerhanden, reyniging en andere laſten, nog moeſt 'er al wat uyt der Menſchen kraam by koomen.

M. Zoo hebben zy het woord *Bereſchith*, of *In den beginne*, op zeer veele wyzen gerabraakt. Niet genoeg zynde, dat zy dat Boek, het welk wy, naar de Griekſche vertaling, *Geneſis* noemen, *Bereſchith* tot Tytel geven; geenzins, maar ieder Letter moet daar in hare wonderen doen, welke, tot ons oogwit niet en zynde Merkbeeldig, ook niet verder dienen, dan datmen voor Jooden, of Beeldhaters, de Schepping uyt de *Chaos*, zou kunnen verbeelden met *Elohim*, den Naam Gods in 't begin der Schepping, of *Jehovah* de Naam na de Schepping in een glansryk rond, naar alle kanten uytſtralende en *Bereſchith* daar by voegen; en daar in zodanige Letters, als de zaak eyſcht, waar toe die verbeelding word gebruykt; of met de Hebreeuwſche Wortelwoorden, daar in *Hu*, voor de Nacht, *Ehjeh*, den Hemel, *Eſch*, Lucht en Vuur: want dan ziet men de Chaos, de Reddering en Schepping uyt die naamen, en *Elohim* voor drie Goddelyke Per-

zoonen, zynde in getal van veele; of *Jehovah*, die is, en zyn zal, voor de Schepping en Onderhouding. Men heeft uyt die Letters van *Bereſchith* willen vinden, de geheymen van de Goddelyke verdeeling over het werk der Scheppinge. En dewyl alle redelyke verſtanden bedwelmt door de o-verwonderlyke Wysheyd tot in de ſchier ondeylbaare Dierkens, die men voor de oogen zonder vergrootglazen niet eens en droomt te zyn, blykende, in de welke, hoe kleyn, echter alle deelen, als in een Olyphant of Menſch zitten, en werken, wel zien, dat 'er een zoo onbegrypelyk oneyndig wys Bouwmee-ſter, God genaamt, de werken moet gewild hebben, en door een onnadenkelyk verſtand voorzien en uytgevoert; zoo hebben zy echter zig zelven in de beſpiegeling der uytwerkzelen, de oorzaak, namentlyk God, van achteren ziende, ingelaaten. Zy hebben dan durven meynen, dat die zelve Wyſheyd, een gelyke taak voor dagwerk heeft genoomen. De Schepper ſcheydde de Wateren, en deed de Aarde opkoomen, op den derden Dag, en de vlakke boven-korſt der Aarde, wierd en doenmaals, en daar na, alleen aangeraakt; want al wat binnen de Aarde is, nog de rondte der Aarde, van alle kanten naar zyn middelpunt trekkende, en van alle zyden met de Lucht gelyk geperſt, en moogelyk niet min, als de Dwaalſterren bewoogen; dit alles is niet aangeraakt, want gelyk gezegt is, die ſpitsvindige onderrechting was den Philoſophen ten dienſte, en niet voor de Kerke Gods nodig.

Viſſchen en Vogelen, nevens Bloemen, Boomen en de Menſch raaken alle die bovenſchors der Aarde, en de Wateren; en in tegendeel is het werk der Hemelen, waar in de Zon alleen zes en zeſtig maal grooter als de Aardkloot gereekent word, maar 't werk van eenen Dag. Behalven zoo veele oneyndige ontelbaarheeden van Sterren, en de Wulften, waar in ze ſtaan en zig beweegen. Maar die zaaken waren het oogwit, zoo het ſchynt, der Godheyd by *Mozes* niet, die van God onderweezen, hoedanig hy de wonderen der opſchikking uyt de rouwe ſtoffe tot zoo veele Heerlykheyd op 't alderbeknoptſt had voor te dragen, de zaaken, Gods Kerk betreffende, meer als de anderen heeft aangeraakt.

ZE-

N.o 7.
H
F
I
K
G
C
B
D
A
E

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de Hemelsloop.

DE Indianen, met welke merendeels gelyk loopen de *Chineezen*, *Corcianen* en *Japanders*, hebben een Denkbeeld tot geſtalte gebracht van dezen aard; om het Weezen der geſchape zaken, met hunlieder Schepper en Onderhouder te vertoonen. Zy zetten op vyf, zes of meer Bron-of Welgaten, waar uyt het onderaardſche Water komt bruyſſchen, en wederom ingeſlorpt word, eene

A. SCHILD-PADDE. Dit Water-en Land-dier houden zy voor het bekwaamſte, om de Wereld, zo die by hen was begrepen, te vergelyken. Dat zetten zy dan op die grove Mengel-rots. Zy houden de gebochelde Rug met zyne ſchoon geſchakeerde verdelingen voor de halfronde bewoonde Boog met de onderſcheyden Koningryken. En niet wetende van Tegen-voeters of *Antipoden*, ſtelden zy de onderſte zyde van de Buyk-ſchelp, met de Dichteren, te zyn een weg voor de Zon, om in Zee, of *Thetis* ſchoot, gedompelt zynde, door te hollen, en wederom aan den boog op te gaan. Dit Dier behaagde hen te meer, om dat het in zig zelven zyne voortbroeijing met oneyndige Eyeren beſloot, Zee en Land kon bereyzen, en over al in zig zelven t'huys was, weerloos, en echter over al veylig in zig zelven ingekrompen zynde. Op deze *Schild-padde* was een Boom, die door zyn eygen af-hangende takken wederom in de grond rakende ſteets vereeuwigt word met nieuwe Boomen van deze zelve zoort, om te bewyzen; dat op die bewoonbare boog alles had ontfangen een zyn zelfs voortzettende en zoort-bewarende kracht. Om deze Boom was geſlingert eene Slang, met de Staart in haren Bek, den voortgang der Tyden willende aftekenen; en aan de zelve een Leeuw, een Hond, en een Wolf, de Tegenwoordige, Toekomende, en Voorledene Tyden beduydende; in dewelke alles nog op een en dezelve trek ſchynt voort te gaan. Boven op den Boom zit eene Godheyd, van zeer verſcheyde namen, naar de Tyden en Volkeren verdraayt, waar van de meeſt bekende is:

B. TUITEKONG. Deze naam van *Teut* of *Tuit*, is zoo gemeen voor God geweeſt, dat men by den *Sarmaten*, en uyt hen geſprote Volkeren, by *Tuytſchen*, daar na vernoemt, of *Duytſchen*, Egyptenaaren en Chaldeeuwen dezelve heeft, en is daar van *Theus*, *Zeus*, *Deus*, met verandering van taal, *Dios*, *Dieu*, en diergelyke waarſchynlyk herkomſtig; zynde zoo veel, als over al wyd en zyd beheerſcher. Deze als een oud Ko-

ning heeft de Handen en Voeten kruyswyze ledig zittende geslooten, genoeg doende, dat hy zyne oopene Oogen op de ingeschapene en voortzettende krachten is houdende, om alles in staat te bewaren. Hy is omzet met blinkende Sterren, en die geslooten in eene ronde Bol met schitterstraalen omzet.

Deze latere Eeuw zoude, door de Schipvaart in veele deelen te recht geholpen boven de Ouden, een zekerder Beeltenis kunnen opleveren van 't Heel-Al, welk ik hier dan nevens zet.

C. De vaste en ronde Kloot, of *Sphæra* van de Wereld, verdeelt zynde in twee Deelen; Hemelsch, en Hoofdstoffelyk, heeft hier het eene deel in de Rechterhand, zynde het Klootjen van Water en Aarde, hangende in de Lucht, en omzet met Vuur. Het Hemels-deel, bevangende het Hoofdstoffelyke in zyne holligheyd, is als eene Vrouw afgebeeld, die doorluchtig blinkende onveranderlyk voorkomt. Men ziet die schoonheyd pralen met acht Hemelen, zoodanig dat altyd de grootste den anderen insluyt, en klootswyze begrypt. Men teltze van onderen op, naar datze ons Klootjen naast komen, en alzoo voor de eerste de aldermeest veranderlyke, de *Maan*, die onder de Voeten van deze schoonheyd komt, van het Westen naar het Oosten haren loop in 28. dagen en 8. uuren volbrengende. De tweede, die van *Mercurius*; op de onder-keurs gestikt. De derde, *Venus*, hangende aan de middel-Ondergordel. De vierde, de *Zon*, op de Navel zyn middelpunt hebbende. Welke drie alle Jaren haren ommeloop afleggen. De Heupgordel is van *Mars*, in twee Jaren omgaande. In de Borst op 't Hert is *Jupiter*, die 12. Jaren bezig is met zynen loop af te doen. En *Saturnus*, die om den Hals hangt eene Snoer van dertig Peerlen, zo veele Jaren als 'er verlopen tot zyn ommegang. De achtste is van hare flonkerende Oogen en de Sterren, die als tintelende *Karkanten* in haar Vlamvuurig Hayr eene Kroon maken, en den zeetel der vaste Sterren. Alle deze acht Hemelen worden te gelyk omgevoert door de negende, de eerste beweegdraay of *Primum Mobile*, in 24. uuren op de Poolen, om de Assen der Wereld, veroorzakende op ons gezicht Dag en Nacht, op-en ondergang der Hemellichten, enz. De *Zodiac*, Noorden en Zuyden dalende en klimmende, is de schoone vindinge om de vaste Sterren, welke de Zon in zyn loop doorgaat, en hier het rad, het welk die Hemelsche Schoonheyd rondom haar sluyt, met een Noorder-en Zuyder-punt snydt door 't geheel; zoo datze aan 't Hoofd en de Voeten zienlyk is, doorsnydende ook zoo 't Middelpunt van 't Wereldklootjen, het welk, hoe kleyn het ten aanzien der Draayhemelen is, nog 5400. mylen ronds uytlevert. Zoo gaat de Zonneweg of *Ecliptica*, in die twaalf gelyke deelen voornoemt, altyd voort, zonder ooyt daar uyt te wyken.

D. In

D. In 't midden der Hemelen, voor al even ver van beyde de Poolen, is by Denkbeeld gevormt een groote Hoepel, deylende de groote Kloot, even als de Wereldkloot, in twee even gelyke deelen. Deze word de *Linie Equinoctiaal* genaamt, en vertoont door eene ſterke jonge Meyd, met een Lammeren Hayrbol, hebbende de juyſte helft donker, en de andere helft licht. Even als de Man, die van *Ptolomæus* den Zoon van *Lagus*, in Egypten wierd gebracht, in het Schouwperk; net half wit, half zwart gekoleurd. Haar omtrek is Hoogkakig, Platneuzig, met dikke Lippen, en zoo als die van *St. Thomas*, *Molucques* en andere, die zonder eenige breedte recht onder de Linie wonen, alwaar Zon, Maan en Sterren effen 12. uuren boven, en 12. uuren onder den Gezicht-eynder zyn. De Zon ziet men aan haar Hoofd raken tweemaal, eens in den Dag-en Nachts-Evenaar van de Lente, en wederom in die van den Herfſt; de Zuyder Pool boven eyndigende met .... de Noorder met de Spitsbergen aan den Beer, op wiens Kop de Noordſter tintelt. Zy toont de kracht van haar nut en gebruyk in de Scheepvaard, met de Scheepskroon, en den Tegenvoeter of *Antipode* van haar afhangende; gelyk zy toont, hoe verre men Noord-of Zuydwaard van haar op 't Aardryk afdwaalt. Men zietze in de Rechterhand praalen met de uytrekening der Tyden en Uuren, zoo by Dag, als by Nacht, die op de manier der Italianen en andere Volkeren, 24. op hare kring ſtaan; nevens de *Declinatien* (afwykingen) der Zonne en der Sterren; en andere nuttigheden meer.

E. De *Meridiaan*, of Middaglyn, is eene groote rondte, gaande door beyde de Poolen van de Wereld, door het *Zenith*, of 't punt des Hemels recht boven ons Hoofd, kruyswyze door de *Æquinoctiaal*, (Nachtevening) en Zuyden en Noorden door den Gezicht-eynder of *Horizon*, wiens lyn men op Zee met haar middellyf gelyk ziet, het halfrond van een ſcheydende. Zy is als een Nymphje op de Piek van *Teneriffa* leggende, die het beginzel der lengte maakt, paſſende van dien Piek de Landen van 't Weſten naar 't Oooſten, tot 360. Graden toe. Zy wyſt dit werk met de Graden, dieze op haar Middagcirkel maakt, door hare Paſſer. Met hare Linkerhand wyſt zy de Zon aan, die in 't Zuyden van hare boog komende, de Middag maakt. Alle Hemelsteekenen zyn daar komende op haar hoogſte van den Gezicht-eynder verheven; zoo dat zy daar door gaande, weêr beginnen te dalen. Indien dit de moeyte waard was, en dikmaals te pas kwam om te vertoonen, zou men den toeſtel van dit *Meridiaan*-Beeld breed konnen uytrekken.

F. DE ZON als *Apollo* op zyne Dichtkundige Wagen ſtaande, ziet zyne Paarden ſtil gehouden, aan de eene zyde, door de Kruyskring der Zonne-

neſtilſtanden, zynde; een Beeld met een dubbeld Hoofd; het eene lieffelyk en Geelhaayrig, de Zomer-Zonneſtand, het andere met grys Haayr; oud en koud, die van de Winter voordragende. Aan de andere zyde is zyn Medemakker te zien, die met een Zandlooper in zyne Hand, met twee gelyke Vleugelen, een van de Vleêrmuys voor de Nacht, en een van den Arend voor den Dag, de Kruyskring verbeeld van de Nachteveningen zoo in den Herfſt, als in de Lente. Deze Kruyskringen gaan kruyswyze door beyde de Poolen der Wereld. Wanneer de Zon deze Kruyskringen roert in zyne Jaarlykſche loop door de Tekenkring, maakt hy van

G. De Ram, de Stier, en Tweelingen; de Lente; met de Bloempaander te onderſcheyden; met

H. De Kreeft, de Leeuw, en de Maagd, den Zomer; gelyk de Maagd daar toe als een Korengodin word uytgeteekent; met

I. De Schaal, het Schorpioen, en de Schutter, de Herfſt; door de Druyven beduyd; en eyndelyk door

K. Den Bok, den Waterman, en Visschen, den Winter; die by zyn Vuur met dorre Boomen zuft.

Van dezen *Bok* en *Kreeft* word de Zon te rug gejaagt in zynen loop, op 't verſte van de Nachtevening zynde, om door den *Bok* naa 't Zuyden, en door de *Kreeft* naa 't Ooſten wederom naar de Nachtevening te keeren.

Van alle deze Verbeeldingen zullen wy breder handelen ter plaatze, alwaar de zaken van de Zeevaart aangeraakt moeten worden. Wy zouden ook deze zo ver niet geraakt hebben, indien zy niet en waren alleen Konſtgedachten, voor welke wy zeer verplicht zyn aan de Oude Wyzen, die door middel van deze vindingen ons eenen wonderlyken weg tot de klaarheyd en 't behoef der Zeevaart aangetoont, en grooten dienſt gedaan hebben.

ACHT-

N° 8.
E
D
F
A

ACHTSTE HOODSTUK.

Van de Beweging der Planeten.

A. De Zon, die met aller Goden en Godinnen Eertytels en Namen heeft gepraalt, is door de allereerst bekende Volkeren, by den *Braminen*, *Chaldeeuwen*, en hunne Nabuuren wonderlyk uytgetrompet. Die uyt de achting der *Brachmannen*, blykt uyt derzelver Morgen-Gebed, aldus luydende: „ Het Opperste Weezen wil u, alderschoonste Hemelglans, ongeschend bewaren; gy zyt groot en machtig door uw eygen licht, voortkweeker van alle gelukken; die een zoo schoon, en zoo mild weldoender zynde, tintelend opgaat door middel van uwe lichtgevende straalen, die gy uytschiet over al deze Wereld; gy zyt die schoone Zon, die door uw blinken, door de kracht van uwen geest, en door uwe levendigmakende macht bestiert en beschermt dit Groot Al. Gy Vuurbaak des Hemels, licht van alle zaken, oorzaak van al wat ergens voorkomt; die door de macht aan u van de Opperste Macht geschonken, de gansche Natuur verplicht, die door een onvermoeyde loop ontdekt en beziet dagelyksch de vier deelen van 't Heel-Al. Gy ontleent uw licht, en uwe schoonheyd onmiddelyk van 't aanzicht der Godheyd, en deelt aan de Maan mildelyk uyt (zonder tusschenscherm) een afschynend leven, en 't gebruyk van niet missende klaarheyd; aanstekende door 't licht van uwe onuytblusschelyke Toorts alle de andere Hemelsche Ronden. Zie ons nu heden aan met een Goedertieren Oog, en licht ons Hert op, door uwe doorluchte schoonheyd, en verklaart ons verstand, tot de bespiegeling van dat andere Grootste onbevattelyk Weezen, dat niet en valt in ons, als alleen door de diepste en gezuyvertste gedachten". De beeltenis deszelfs is my afgeteekent, door den Hr. *Ludolf* gezonden, die dezelve schreef van St. *Jan de Arca*, of *Ptolemais* te hebben. Men ziet op eene Steen, twee voet groot, een Jongmans Beeld, met gekrulde, maar wyd gespreyde Hayren, wyzende met zyne Rechterhand op de uuren van den Tyd, die ik in Roomsche Letters heb verandert, en die volgens zyn Ed. schryven, oude Ethiopische Merkletters waren, maar veele uytgegaan. Men had de helft derzelver zwart ingeleyd; de wederhelft was van wit Marmer. Het Beeld zelf was van *Granito rosso* Marmer, meest rondom *Thebais* alleen te vinden. Het houd in zyne Linkerhand eene Bol van roode Vuursteen, of *Pyrites*, waar uyt aan alle kanten vlammen schieten. Het staat vast op de Noorder Pool,

B. Die

B. Die met een Oud verkleumt Man is verbeeld, uyt wiens Haayren en Baard Yffel, Hagel en Sneeuwvlokken vliegen. Hy legt zeer flaperig in een gekrompen op den Grooten Beer, die de Pool-fter bewaart, op eene Sneeuwberg.

C. Even zoo als de Zon de Uuren van den Tyd aanwyft, zoo wyft de Tyd wederom de Zon aan; want de beweegingen van de Zon en de Tyd gaan altoos te zamen, en gelykelyk voort; zynde de eene de Maat van de andere; want door den Tyd word de plaats van de Zon bekend gemaakt, en wederom door de Zonneplaats word de Tyd geopenbaart, door welke Zonneplaats of Tyd (die ligt in 's Hemels Pleyn gevonden worden) de loop, draay en ftand der Teekenen, Dwaalfterren en andere bekend zyn. Die Oude Gryzaard is met een Arendsvleugel en Nachtuylsvlerk onderfcheyden; de eene gekoleurd, en de andere zwart; maar even groot, om dat hy door 't ganfche Jaar even veel Nacht als Dag loopt. Gelyk men 's Winters aan 't Noorden geen Dag ziet, zoo heeft men daar Zomers geene Nacht; en volgens het leggen der Landen, hoe langer Dagen, hoe langer Nachten; en wederom, hoe korter Dagen in de Zomer, hoe korter Nachten in de Winter, even groot tegen elkander, daar de Evennachtslyn overloopt. Voorts draagt hy niet als zyn Zeyffen, door welke hy licht onderfcheyden word, met eene Hoep van 24. Uuren, deels zwarte, deels witte om zyn lyf; waar tegen de Zon heeft de Hoep der 12. Tekenen, over zoo veele Maanden gezet. Deze beyde dan, de Zon en de Tyd, ziet men verheven op de Steen met de vier hoeken; waar van 't Noorden is onder de Zon leggende, en onder zyne Voeten gedrukt, by na zonder licht of warmte te krygen.

D. Het Ooft zietmen als een braaf Jongman, ftyf doorkoelende met een doorzettend geblaas uyt zyne kaken, dragende de Morgenfter op zyn Voorhoofd. Zyne gezwinde Arendsvleugelen zyn met Paauweftaarts Oogen opgetooyt, om de behaaglyke befcheydenheyd der fchoone verwen des opgaanden dageraats te verbeelden. Zyn Hayr blinkt van den Dauw. Verder als tot de Keel was dit niet uytgedrukt.

E. Boven de Zon zag men de Zuyder Pool of het Zuyden, met eene bolle roode Trony zachtelyk aafemende. Tuffchen zyne koelte rollen zachtelyk uyt zyne roode Lippen en Rooze Kaken, allerley uytgepikte Bloemen, met hare fpruytjes, takjes en bladeren. De laffe warmte der Middagzon ontzenuwt hem zoo zeer, dat men twyffelt, of hy Man of Wyf is; want uyt meer als twee Borften ziet men de laauwe Reegen neêrdruppelen. Het Kleed, dat door zyne waaffem niet bewogen word, is geel geverwt, door 't zen-

't zengen van de hitte. Hy zweeft zonder beweeging op twee Vleugelen van een Ojevaar.

F. Daar tegen dondert het Westen op, met ſtyve Borſtelhayren, die te bergen ſtaan. Een uytgeplukte Baard van rood, zwart, en grys gemengelt, ſteekt onder aan zyne Kin, als de pennen van een Egel. De Ooren ſtaan ſtyl op; en zyne graauwe Oogen onder bonte Winkbraauwen, dreygen de verwoeſting over al. De Kaken proeſten eene ongeſtuyme Wolkbraak uyt onder zyn geblaas, en verdikken en verdubbelen geſtadig. Zyne Drakenvlerken ſlaan en klappen alles omver. Zyne Harpyenklaauwen en Slangenſtaart ſchenden, ſcheuren, knotten, en verdelgen alles. Eene gebroke Maſt of Rêe, met een ſtuk van een geſcheurt Zeyl, is zyne buyt, na dat hy 't overſchot der kielen in de grond geboort heeft.

De grond van de Steen was ingegrift en beſneeden met byna alle de Teekenen der Dwaalſterren en Ligchaamen des Hemels. Men zag daar de kleynder Beerin, *Phœnice*, na *Thales* den *Fenicièr* genaamt. Aan de andere zyde de groote Slangdraak, om de *Heſperiſche* Appelen door *Hercules* gedood. *Philomelus*, van 't ploegen *Bootes* genaamt, met zyne twee Hondekens aan zyn Lyzeel, ſtaat daar by; om dat men in 't eerſt de groote Beerins-Sterren, de Wagen, en twee Dier-Sterren de Oſſen noemde, die-ze trokken, en door hem gedreeven wierden. De Kroon van *Ariadne* zag men daar by. Voorts *Hercules* boven den Slangendraak, dien hy nog, neêrgeſlagen hebbende, dreygt met zyne Knods te morſſelen; van anderen *Theſeus*, *Tamyris* en *Orpheus* genaamt, om de byſtaande Lier of Harpe; deze drie als Zangkenners en Speelmeeſters eygen. Daar onder ziet men de Zwaan vliegende, *Cepheus*, een Ethioper Konings Zoon met zyne Ryxſtaf. *Caſſiopæa* in hare Ruſtſtoel, als Vader en Moeder van *Andromeda*, die haren verloſſer *Perſeus* aankleeft, zagmen ſtukswyze achter de Zon, met den Voerman *Heniochus*, met de Geytkens, Voedſters van *Jupyn*, op zyne Rug, achter den Tyd. Aan de andere zyde zag men wederom *Ophiuchus*, den Slangenwringer, of *Phorbas* van den *Feniciërs* genaamt, en van de *Rhodiërs* tot een Geluk op de Reys gevierd, met eene Pyl van *Apollo*, onder den *Arend* van *Jupiter*. Den *Dolphyn* van *Neptunus* of *Arion* zag men tuſſchen deze en den *Pegaſus* in, die zyn Lyf en Vleugelen achter de Zon verſchuylde, en liet den Driehoek van Nyls Eyland zien, *Delta* genaamt. Hier omher lopen de *Ram*, de *Stier*, de *Tweelingen*, de *Kreeft*, de *Leeuw*, de *Maagd*, 't *Schorpioen*, de *Schutter*, de *Steenbok*, de *Waterman*, en de *Viſſchen*, als 12. afzonderlyke Tekenen des Hemels, aan eene hoep, den *Zodiac* (Tekenkring,) makende, om 't lyf van de Zon; boven wiens Hoofd, over den Evenaar, het Zeegedrocht, dat *Andromeda* zou verſcheuren, of de *Walvis*, eene groote plaats beſlaat. De Rivier de Nyl, met *Canopus* een Nyls Eyland, zagmen daar van naa 't Zuyd-Ooſten op-

vloeyen.

vloeyen. De *Haas*, voor *Orions* Hondenjacht vluchtende, was naauwlyks achter de Zon te merken. Gelyk *Perſeus* met zyn Schild achter de Tyd; met *Sirion* of de grooter Hond, en de kleynder *Procyon* genaamt, zamen de Jacht van *Orion* uytmakende. Het Schip *Argos* zagmen daar op geheel. Het Altaar, de Zuyder Kroon, en de groote *Waterſlang*, met de *Rave* en de *Goude Kop*, verbergen haar; gelyk de *Slangenwringer* en de ſchoone *Antinous* met *Berenices Hayrlokken* ſtonden onder 't Weſten; waar boven men den *Centaurus* zag, toeleggende met zyne *Pyl*. Het *Kruysmerk* der Egyptenaars, de *Wolf*, en de *Paradysvogel* omringden den *Centaurus*; waar by men zag den *Indiaan*, de *Paauw*, en *Phenix* brandende, met eene *Vliegende Kraan*, en de Vogel van *Pegu*, *Toucan* genaamd. *Orion* zelf zagmen met Schild en Knods, met zyn *Sirion* voor hem, net verbeeld. De minder Waterſlang *Hydrus* was onder 't Zuyden, met de *Zeezwaluw*, de *Doradovis*, het *Duyfken* en de *Chamæleon* rondom het Schip *Argo*. De zeven groote Sterren zag men zonder order (immers naar myn begrip) over de gantſche Steen verſpreyd. De eerſte was *Saturnus*, de tweede *Jupiter*, de derde *Mars*, de vierde *Venus*, de vyfde de *Wereld*, de zeſde de *Maan*, en de laatſte *Mercurius*, of *Stilbon*. Dan konmen merken, dat tuſſchen veele dezer Teekenen inviel de *Melkweg*, lopende tegenſtrydig met den Evenaar, van de Maſt van het Schip *Argos* af, met kleyne Zaadſterretjes, als ſtippen gevuld, achter de *Walvis*, *Orion*, en meer Teekenen tot aan *Caſſiopeia* toe; maar was meeſt door her Ligchaam van de Zon gedekt.

Deze 12. Teekenen zyn in veele Ryken niet minder als de Dwaalſterren en de Zon aangebeden. 't Is te denken, dat de waarneming van de Hemelsloop door alle Volkeren is geſchied, maar de beſte door de *Ethiopers*, om de bekwaamheyd der Landen, die zy bewoonden, hebbende altyd ſchoon weder, en geene verandering van Hemel, en door de *Indianen*, die buyten de Reegenmaanden 't zelve gemak hebben. Deze Konſt is, zoo als de meeſte zaken, van 't begin onbeſchaaft geweeſt; want men by *Geten* en *Scythen* geene andere kennis vond, als van Zon en Maan, de Avond-en Morgenſter. De *Arcadiërs* rekenden zig zelven ouder als de Maan. De *Hottentots* en *Topiniambous* houden geen leeven nog beweging in eenig licht; maar dat alleen de ſtof van de Zon (hunlieder grooten Kapiteyn) ieder dag vergaat, en verſtrooyt in zoo veele Flikkerlichten, als 'er Sterren zyn, die wederom 's morgens moeten dienen tot voedzel van eene Nieuwe Zon of *Kapiteyn*; zynde altyd Vorſten van 't Heel-Al van eenen Dag, en te vooren derzelver Helden geweeſt, welker Vrouwen door de Maan verbeeld, die verſtrooijing van harer Mannenglans nog zoo veel, als 't kan zyn, beletten. Maar de tyd om te zaayen, planten en voortkweeken wel waar te neemen, voordeel gevende, dwong de Landluyden en Harders, zoo als de eerſte Menſchen waren, op de Hemelteekenen te letten; waar van eenige later, andere vroeger ziende, en datze niet gelyk op en onder gingen, vonden zy rondom

rondom haar, op de zelve hoogte, als haar Oog, eene Kim (die zy met hooger klimmen verder uytgeſtrekt zagen) en opkoomen boven die Kim nieuwe Sterren; die men t'elkens dezelve vindende, begon te kennen; en daar tegen andere, die bewoogen wierden, ſnelder of langzamer uyt hare plaats, hoe veel dagen de Maan klimmende moeſt vol worden, en hoe veel dalende ſcheen te verdwynen, en in eene nieuwe te veranderen. Zy zagen ook, dat de Zon op dezelve tyd wederom dezelve keer ſcheen te doen, dat van hem andere 't licht ontleenden; door welke aangeteekende Sterren hy ſcheen te lopen, en wilden, deze kennis te mets aangroeyende, aan andere overlaten. Ook leerden zy van Reyzigers, byzonder als zy waagden langs vreemde Stranden te varen, dat men daar ook zulke waarnemingen had, en dat men eenige Sterren by die zag, die onder de kim by hen bleven. Van deze begonnen zy eenige Leerlingen te onderwyzen. Daar toe moeſt zekere wyze, verdeeling en onderſcheydelyke benaming zyn, die de meeſte waarnemers, uyt hovaardy naar zig zelven, of doode Vorſten noemden; zommigen enkeld lieten, en andere zamen ſtelden. Die enkele, meer ſchynende te tintelen en te beweegen, wierden achtbaarder; ja men begon de huyshouding der anderen van derzelver beſtier afhankelyk te maken. Men vond voor dezelve *Characters* of Merken, die miſſchien by eenige beeter zyn geweeſt, nu; zoo als zy aangenoomen zyn, in gebruyk blyven. Zy vormden dan eene *Sphæra*, of Rond van alle deelen gelyk ſchynende. Hier van de maat uytdenkende vonden zy een Middelpunt. Zy vormden door dit Rond en 't Middelpunt eene doorgaande *As*, in het Zuyden en Noorden uyteyndigende; en de verbeelde Eynden noemden zy *Poolen*. Hoewel zy de Zuyder niet zagen, ſchikten zy nochtans van die met de Noorder eene eeven groote maate. Die verdeelden buyten den *Zodiac* (Tegenkring,) in twee *Circulen* of Kringen, en twee *Tropici* (Zonnekringen,) met de Evenaarslyn. De Tegenkring ſneed door den Evenaar, en raakte eenigzins den Winter-en Zomerband; zoo dat de Zon, door die Teekens, en nooyt daar buyten loopende, noodzakelyk de Vier Tyden des Jaars moeſt maken. Zulke en meerder verſtandiger verdeelingen maakten zy tot groot nut der leerlingen. Maar wie aan deze zamen gezette Sterren duſdanige vreemde maakzels heeft toegedacht, beken ik niet te weeten. Nu zyn dezelve op dien trant alom bekent, en onze Liefhebbers en Stuurlieden, zoo wel als anderen, daar van gedient, die grillige Wanſchepzels gewoon. En te vergeefs zoude iemand eene nieuwe gril willen invoeren. Ook zoude het maar verwiſſelen zyn van Naamen, zonder nut tot de zaken. Om 'er nut in te brengen, zoude zulks van eene gehele verandering moeten komen, en dezelve zodanig, dat men de zoo verre van een geleegene Sterren, zonder teekening of omtrek, ons daar toe nodigende, niet tot een ligchaam bracht. Nu is dit Hemelspleyn eene groote Winkel van Merkbeelden, maar zonder de Ziel der andere *Hieroglyphen*; want die toonen de ingeſchape Eygenſchappen der beteekende

zaken, door Beelden, enkel of zamen gestelt, van Lynen, Dieren, Planten, Vogelen, Visschen, en alles wat in de Natuur valt; ja vercierden eene onnatuurlyke zamenvoeging, als zy maar sterk door die gelykheden, het Denkbeeld der Leerlingen en Aanschouwers kon beweegen. Maar wat gelykenis hebben doch deze Beeltenissen van de Hemelskloot met de schikking der Sterren, die hol over bol op die ligchamen geplakt zyn? En wat indruk geeft het den Leerling, een Paard-mensch (*Centaurus*,) *Phœnix* of *Draak*, gedrochten die buyten de natuur zyn, daar onder te vinden? hebben die Sterren iets byzonders, waar in zy met hare Eygenschappen of Werkingen overeenkomen, met de Natuuren dezer verzieringen? Geenzins! Niet te min zou ik voor 't naast denken, dat de Eerste Makers van die Geheugkonst der Sterren hunne Merken niet zoo geheel buyten en tegen Reeden hebben voortgebracht; maar dat de Grieken, stoute Beuzelkraamers, de reets te veel verborge maakzels nog oneyndig gerabraakt, en met hunne Verdichtzelen opgevult hebben. Om 'er wat van te zeggen. De Oudsten maakten van de Dwaalster, die 30. Jaren tot zynen loop van nooden heeft, ♄, de oudste Godheyd, de Tyd, door den *Egyptenaars* met eene Zeyssen verbeeld, zynde de rechtneêrgaande streep de Stok, en het kromme Mes ter zyden daar aan, de Snoeyzikkel of 't Zeyssenyzer. Dit Merk van henlieden ontleent, is overgebracht tot *Saturnus*, eertyds zoo een opgeworpen Koning, en de oudste der Vorsten, hebbende de Volks Regeering onderdrukt (gelyk men in de *Saturnale* Speelfeesten nog alle Slaven en het Graauw tot geheugenis, vry zuypen en dobbelen ziet) die van Jicht afgemartelt, zyn Ryk aan zynen Zoon *Jupiter* over gaf. Nu vond de Griek, om de laauwer beweging van die Ster, gelykheyd in 't Voeteuvel van de eerste Vorsten; en de ommekreyts van die Ster verder zynde afgelegen, als andere, den naam van de Oudste en Eerste. Maar hoedanig zyn Ryk is geweest, of waar, is onzeker. Hy word de Koude *Saturnus*, maar *Jupiter* de Blinkende genaamt. De tweede der Dwaalsterren hebben zy een Ploegyzer gemaakt, ♃, ter eere van die hen eerst dit gereedschap uytvond, zynde *Amun* of *Hammon*, naderhand by de Grieken *Jupiter*, die ook aan 't Roode Meyr een Tempel van die zaamgevoegde naamen *Jupiter Hammon* in achting gehouden hebben. De derde van die Sterren hebben zy *Taut*, eene Scythische of Tartarische naam, en van den Indianen hen ontleent, geheeten. En wyl hy een groot en stout Zoldaat was, ♂ zyn Schild en Worpspies tot Teeken van die Ster gezet, die onder de Dwaalsterren de vuurigste tintelt; waar voor de Thraciërs en Grieken *Mars* genoomen hebben. De Zon, die zy door allerley namen hebben geviert, hebben zy 't best verbeeld, zynde een Rond met stippen, en een in 't Middelpunt. ⁛ De matelyke Ster, die zelden gezien word, om dat meest by de Zon is, noemden zy daar na *Adris*, en de Feniciërs *Hermes*, gelyk de Grieken en Romeynen *Mercurius*. Maar dewyl zy deze Ster zoo gering, en zoo dicht by de Zon, hunne grootste Godheyd, zagen, en dat deze dikmaals

maals ſchuyl bleef, zoo gaven de Egyptenaars daar aan twee Slangen op eene Stok in een geſlingert, ☿ zoo als men *Mercurius* in de Hand geeft, en zyne Staf noemt, en dat op een Kruys, het welk by den Egyptenaaren vaſt beteekent de uytſtorting van Gods Zin, en zyne Beweeging in 't voortzetten van alle dingen. Dit Merk dan is, om dat hy Bode van de Zon en andere Goden is, en om dat hy die inſtorting in de Schepzels uytbrengt, alzoo aan die Ster gegeeven, met de naam van *Mercurius*, de *Vlugge*. De Sterre, die in 't aanzien de grootſte en klaarſte des Hemels is, voor de Zon gaande, de *Morgenſterre*, en na de Zon volgende, de *Avondſterre* genaamt, is met een Rond verbeeld, waar onder een Kruys, aldus ♀, wiens dwarsſtreep buyten 't Rond of Zonne uytkomt, beteekenende zyn loopen voor de Zon, als *Lucifer*, of als *Heſperus* na de Zon, en de neêrgaande Lyn, aan de Zon vaſt, de aankleevinge van die Ster aan de Zon, met haar invloed op alles door de T, door den Grieken *Hera*, en nu de ſchoone blinkende *Venus* genaamt. Eene Vorſtin mogelyk van *Cyprus*; maar zedert men *Ceſars* geſlacht van haar herkomſtig maakte, by den Romeynen, met allerley Eerbied aangebeeden. De Maan is by hare geſtalte, zoo als zy in 't eerſte verſchynt, met een halfrond, ongevult, met ſcherpe punten op hoornen; ☾ *Iſis*, *Luna* en *Diana de bleeke* genaamt. De *Wereld* met een ◎ Rond, waar in een minder Rond, net in 't midden ſtaat, verbeeldende den Aardkloot met den omloop der Kriſtalle Hemelen, nu de Zonnekring of *Zodiac*. Zyne 12. Teekenen zyn verbeeld: *Aries*, van wien zy begint, wanneer de Zon zyn Jaarloop heeft voleynd, ♈ met een Hoofd van een Ram, met twee Hoornen, even als de Egyptenaars, *Amun*, of *Hammon* hebben getoont, (*Africaan* die veel Vee hoedde, en door wien Vader *Bacchus* leger Water kreeg,) makende het eerſte Teeken der vuurige *Triangels* Driehoeken, en verbeeldende den Ingang des Leevens door dezelve. De tweede is dat Teeken, in welk de Zon komt. De Maand daar aan (gelyk men op die 12. Verdeelingen, en deze Teekenen daar op ſtaande, het geheele Jaar heeft afgedeeld) word gezien met dit Merk ♉, een Oſſenkop (de eerſte der Luchts Driehoek) eenigzins toonende, en door de Egyptenaaren aan *Apis* geëygent, dien zy onder de gedaante van een Stier (die *Europa* overvoerde) onderhielden en aanbaden. De derde is het Teeken geenzins gelykende naar Tweelingen, maar wel naar eene *Egge*, waar mede zy de Landen in *Indië* omwierpen; zyne Sterren worden vyf *Hyades* genaamt, na de Regenmaanden, ♊ maar door den Grieken in *Caſtor* en *Pollux* hervormt, en by den Latynen *Gemini*, (de *Tweelingen*) genoemt. Want zoo wild heeft men met die Teekeningen dezer 12. geleefd, datze *Tireſias*, in zoo veele Mannen en Vrouwen van zyne jeugd verbeeldde, en diergelyke andere. Dog zy behielden, om de Sterrekunde aan anderen te leeren, de Oude Merken, gelyk wy nu nog doen. De vierde is van *Twee Overvloeds Hoornen* geweeſt, zoo verbeeld ♋, de eene ontfangende, en de andere uytgeevende, om dat

de Ethiopiërs in die Maand hunne Vruchten inzamelden, en wederom in nieuwe Landen zaayden; wegens de hitte door andere Volkeren, en Latynen *Cancer*, (de *Kreeft*) genaamt, door *Hercules* vertreeden, en van *Juno* in den *Zodiac*, (Tegenkring,) geplaatst, met eenige Sterren, de *Ezeltjens* in de Kop verciert. Met het vyfde Hemelteeken begint de Nyl te zwellen; waarom 't gevormt is naar eene Leeuwenkop en een Nylvat daar onder, aldus, ♌, de Leeuwenkop voor de Wakkerheyd en 't Opmerken, en de Pot voor de Nyl. Dit hebben de Grieken door de Leeuw, de eerste overwinning van *Hercules*, verbeeld, en op zyn staart *Berenices* Haayr, uyt 7. Sterren geplaatst, door *Conon*, de Sterrekyker; wyl hare verloofde Haayren uyt *Venus* Tempel gestoolen waren, en die Sterren nog zonder naam gingen, in den Hemel getoont, naar de gewoone vleyery der Wiskundigen, aan den Vorsten. De zesde is door den Egyptenaars gemaakt op die wyze, als zy verbeeldden de Fonteyn van *Hecate*, of de *Uytvloed* der Zalpeterwateren; wyl in die Maand de grootste aanpersing der Wateren de Afvloed eyschte, ♍. Maar de Grieken, *Euhadnes*, *Azatus* en anderen maken hier van eene Maagd, de Dochter van *Ascræus* en *Aurora*, de Gerechtigheyd, met een duyster Hoofd. De Romeynen maakten daar van de *Fortuyn* of *Ceres*, om den Oogst. De zevende is een Jok op eene vlakke grondlyn, om dat met Jok-ossen de vlak gestroomde Landen wederom begonnen geploegt te worden, na het zakken van de Nyl. Dit is door Indianen en Chaldeeën met eene *Weegschaal* verbeeld, om dat de Zon van 't Eynde van *Virgo* naar den *Evenaar* trekkende, de Dag en Nacht gelyk maakt. Het maakzel is van dezen aard, ♎ *Libra* genaamt. De achtste is van twee Paalsteenen, of *Termini* zamen gestelt, en daar achter op een ligchaam van een *Schorpioen*, wiens staart opsteekt (*Orion* droomen zy, van dit *Schorpioen* gestooken te zyn, om dat als *Schorpio* opgaat, gaat *Orion* onder) aldus, ♏, om dat zy dan alles wat oneffen was, van slib, slyk en steenen, onder hunne machten opgereddert hadden, tot zulken hoogte, als buyten *Thebæ* en *Misra* stonden, met Paalsteenen daar toe in de gronden gezet, als Maatzuylen; met de *Schorpioen*, welke by de Ethiopiërs en Egyptenaars, eene langzame Overwinning beteekent, het zy die alleen, of met de *Crocodil* word te gelyk vertoont. Van anderen is die naam van *Schorpioen* aan dat Teeken gegeven, om dat de Hitte Pest en heete Koortzen doende opkoomen, met het vergiftig steeken van de *Schorpioen* over een kwam. De negende is als eene *Pyl* verbeeld; om dat in die Maand by den *Indianen*, *Arabiërs* en meer anderen, de voortgang van die heete Ziektens en Pest duurde, die van alle schielyk verderf het Merkbeeld is, zoo by den *Jooden* als *Egyptenaaren*. Eenige hebben dezelve *Typhon*, anderen *Apollo*, anderen *Hercules* genaamt. 'T maakzel is ♐, als van eene Boogschutters Pyl; voor *Crotus* den *Centaurus* uytgebeeld, met Paardeschenkels, Satyrstaart en Pyl van *Jupiter* begiftigt, om dat hy in Snelheyd, Wakkerheyd en Kunst uytmuntte. Voor zyne

Voe-

Voeten heeft hy veele Sterrekens, als een Kroon, met welke hy dertelt. Anderen eyndelyk, volgens de Teekening, de T of Tau-letter, voor bewaring des Hemels, en de Pyl daar aan gehecht, om de Vyanden te dooden. Na dien de tiende daar op volgende, aldus gemerkt ♑ eene omgekeerde A of *Agathodæmon*, tot weldoen naar de Aarde gekeert, met eene *Aſpic* of *Slang* daar aan, het eerſte tot aanroeping en vertooning van de hulp van *Oſiris*; het tweede om de dood van *Canopus* door de Slangen, die door zyn bepolderen van de Nylmonden ſterk vermenigvuldigt zynde, hy met eene meenigte *Ibis* Vogelen had gewroken, en de eerſte Letter van haar hem ter eeren wierd *Ibis* bukkende gelyk gemaakt; eygentlyk dan eene aanroeping van *Oſiris* tegen *Aſpis*, wylze dan in 't rypen van haar Zomerkoorn kwamen. By de Grieken *Ægipan* den Steenbok, die als de *Geyt*, welke *Jupiters* Voedſter was, hem even aangenaam onder de Teekens raakte, *Capricornus* nu bekent. De elfde heeft het oude Egyptiſch Merk van Water ♒, door den Indianen by de *Ganges* eerſt geſtelt, van de Egyptenaaren voor zyne Overſtroomende Vloeden; by de Egyptenaaren voor *Typhon*, de Grieken *Ganymedes*, en de Latynen *Aquarius*, de *Waterman* genomen. De laatſte of twaalfde, is, om dat de Zon dan in *Bithynië* en *Meden*, en daar rondom 't minſte ſchynt, mede aan zulken zoort, als *Typhon* of *Averruin*, eene Kwaade Godheyd geëygent, en door twee Viſſchen met de Rugge tegen malkanderen aldus verbeeld ♓, om de Feeſten, die zy ter eere van *Venus* hielden door de Viſſchen (waar in zy en *Cupido* zig hervormden) te Heyligen; die ook daarom geenerlei Viſſchen aten: maar by de Egyptenaaren voor kwaad weêr vertoont, als hulp van *Typhon* tegen de Goede Goden.

N° 9.
ΦΥΛΟ
A
B
C
D
F
G
H
I
K
L

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van Hemel en Aarde.

A. DE GROOTE MOEDER VESTA by den Romeynen, by den Copten OPHTA genoemt, is by die Volkeren omtrent *Thebais*, van welke Landstreek *Copta* de Hoofdstad was, zoo gevormt ons nagelaaten; dat hare verbeeldinge de gansche grond en bewaring der stoffen vertoont, zoo wel als derzelver voortzetting. Zy is van een vast, volwassen, dog echter schoon en jong wezen. Op haar Hoofd draagtze, het geen alomme aan haar Beeld gemeen is, eene Toorenkroon, om de Sterktens en Gebouwen, die de Aarde schynt te torssen. Haar Hoofdhayr is Ros-blond, en Goud gelyk, als de Zonneglans. Zy laat de warme vochtigheyd uyt een blaauw Watervat neêrstorten, welke door hare middelgordel van Vuurstralen gematigt word, hebbende alzoo op haar Middellyf de *Linea Æquinoctialis* de Middellyn, en boven op hare Boezem den Steenboks Zonnekeerkring. Onder aan haar Bovenrok de Kreeft Zonnekeerkring. Haar Linkerhand houd een Overvloedshoorn vol Boomvruchten, zittende in een rypen Oogst met het Snymes gereed, en hebbende allerley Aardvruchten, Wyngaarden, en zoo voorts, aan de andere zyde. Men ziet haar in 't midden van een Zeeschelp; om dat de Aarde alom van de Zee bevat is, en het zout tot de voortteeling niet weynig aandryft. Deze Schelp word omslooten met zoo veele veranderingen, als de Maan onderworpen is, die eyndelyk van de drie Kringteekenen, op die ordre, welke na die Manen geregelt is, ingesloten word. De macht en sterkte van de Aarde word alom van die Godin verbeeld door de Leeuwen; te meer, wyl de Aarde dan, wanneer de Zon in de Leeuw komt, op haar vruchtbaarste in die Landstreeken is. Deze Beeltenis der Godin *Ophta* met hare Leeuwen wierden als in de Wolken hangende of dryvende vertoont; om dat zy wisten, dat *Ophta* of *Vesta*, die de naam heeft van door hare eyge macht te staan, in de Lucht zig zelven houd dragende. In den Voorhof van deze *Ophta*, overgebracht tot de Tyriërs, zag men Vier Deelen van de Wereld; dog anders als de onzen, want zy gaven twee hoofden aan *Asië*, houdende het Wester voor het eene, en het Ooster voor het andere Deel; voorts *Europa* en *Africa*. Ook heeft de Aarde eene Sleutel in hare Schoot, om dat zy jaarlyksch toegeslooten word met de Herfst, en geopent met de Lente.

B. Dit dobbeld deel van *Asië* wierd dan by hen vertoont door een Hoofd, wys en deftig van aanzien, zulks als *Persië*, *Syrie*, *Indië*, en 't Ryk der *Seres* of *Chineezen* paste; het andere stout en grof, om aan *Georgiërs*,

Natoliërs, *Parthen*, *Scythen*, *Tartaren*, en verdere woeste Volkeren te passen. Het een is met bont, het ander licht gekleed; om dat eenige deelen zoo dicht aan den Evenaar leggen, ja daar onder, andere naa 't Noorder Aspunt toe zakken. Haar Hoofd is met een Tulband en Parthische Kroon opgehult, waar op de halve Maan de onderwerping aan *Mahomeths* Leer bewyst, die gansch *Asië* in heeft; 't een en 't ander in die Landen 't hoofddekzel zynde. De eene helft schynt voor de Sabel, de andere voor de Kerk (waar van zy 't Wierookvat draagt) geneegen; gelyk zy te gelyk met dit H. Vat laat zien hare Rykdom van Balzemen, Reukwerken en Geneeskruyden, van welke zy overvloeyt. Zy draagt op hare zyde eenige Tafelen van de Heelkonsten of Wetten; om dat zy tot Wetgeven, Volken te beheerschen, Heelkonst en allerley diepe Denkers-uytvoeringen deftig en bekwaam is. Zy heeft aan hare Rechterzyde

C. EUROPA, naar de geschaakte Dochter van *Cecrops* vernoemt, het kleynste, maar nu het waardste Gedeelte der Wereld, met eene Vederbos op haar Helm, de Koenheyd en Strydbaarheyd voor ieders Vryheyd met de Praalkroon toonende. Een Lauwrenkrans voor hare Konsten, Werkzaamheyd en Krygshandel draagtze in de Linkerhand; terwyl de Rechter een Schip doet zien, waar mede zy overgevoert is na *Creta* of *Candië*; en den Stier, die haar over Zee voerde; waar van men *Jupiter* de eer geeft. Of mogelyk is de naam van het Schip zoo geweest. Zy draagt den naam van CHRISTUS, wiens Zaligmakende Leer zy omhelst heeft, in den Boezem. Den Deegen op hare zyde, die haar by de afgelegenste Volkeren, by haar ontdekt, doet ontzien; met den Tabbaart echter ook gedekt, om de Schoolen Pleytgeleerdheyd te doen aanmerken, waar van zy te wel bedeelt is. Dog van deze en anderen zalmen hier na breder handelen.

D. AFRIKA staat hier verbeeld, als het slechtste deel, dat zy bezit, namentlyk het Land der Zwarten, Kaffers, Negers, Negriten, en diergelyke genoemt, alleen om dat de verdeling der Werelddeelen door *Sem*, *Japhet* en *Cham* (gelykmen hier hare Oudheyd nog naast blyft) meer dit onderscheyd eyscht, eeven als 't vervoeren van *Europa*. Deze is van weezen en verw de andere gansch ongelyk, maar draagt de slaverny in haar mottig Aangezicht, waar van de platte Neus, uytpuylende Kaken en Voorhoofd, omgekrulde Lippen, en zwarte Lammerenbol de Merken zyn; maar van den Vloek van *Noach*, om *Chams* onbeschaamdheyd een wonder overblyfzel de zwarte Huyd, die haar zoo blank, als anderen geboren, den achtsten dag aan de schamelheyd begint, tot zy in 't kort de gansche Huyd overloopt. Een weynig Katoen dekt eenige 't Onderlyf. Veele zyn geheel naakt. Ja Hottentots, en veel naa de Kaap de Goede Hoop, zyn byna den Beesten gelyk, zonder zamenwoning, Beesten en Menschen verslindende. Een Tyger-

gerhuyd dekt hunne Schouders, en eenige Strandhorens doorbooren hunne Oorlellen. Zy komt ons voor zonder eygen Godsdienſt. Maar by aldien men hare ſchoonſte deelen wil beſchouwen, en *Egyptens* Wysheyd, *Paleſtina's* Zegeningen, en *Abyſſina's* Rykdommen aanmerkt, dan vindmen de *Mooren* de grootſte en oudſte Wysgeeren, de *Arabiërs* de beſte Hemelkundigen, en de ſchranderheyd aan den Nyl gebooren; waarom zy dan ook met eene Naaldzuyl op haar Hoofd de andere braveert.

E. AMERICA, naauwelyks by de oudheyd by ſchemering door zommigen gezien, beurt haar verſlaafde Hoofd even uyt de duyſterheyd op, en flikkert met haar Goud-en Zilver-kroon tuſſchen de keurlyke Veêren ſterk in de oogen der andere deelen.

Men vind in alle deze deelen eenige ſpruyten, uyt het zaad der Egyptiſche Godsdienſt, welkers Opperſte Geeſtbeeld *Hemphta*, *Bajeth*, *Buſiris*, *Oſiris* en *Iſis* wierd genaamt, met loſſe mengeling; mogelyk naar 't verſchiet der Taalen en Tongen, het breed uytgeſtrekte Ryk van Egypte (na *Chams* zoon *Mizraim* genaamt) verandert, of naar de verſcheyde bevattingen van de werkingen van eenen Albewegenden Geeſt. Het geen veel haſpelen onder de Geleerden maakt, maar van geringe dienſt is. Immers in dit Werk heb ik 't nagevorſt, om de Schilders, Beeldhouwers, Dichters en anderen te dienen, als men uyt de eerſte Oudheden, *Pharao's* en anderer Oppervorſten, hare Voorvallen en Geſchiedeniſſen wil voordragen, en daar nevens de byzonderheden van het zelve doen kennen, als Merktekenen der uytgevoerde Wonderen in 't Heel-Al. Welk een voor een, of meer by een, tot andere zaken konnen overgebracht worden.

F. De *Tunx* of Verſtandige Geeſt. Deze Opperſte Geeſt zat op eene Throon, van de H. Geheymweters of *Hieromyſten*, genaamt de *Poort der Goden*. Hy is aan zyn boventrans met Vlammen getooyt, het fynſte Vuur, waar uyt alles is, als 't bovenſte erkennende. Daar onder een Bol met Vlerken; de beweging van de Lucht daar onder. De Pilaaren, die den Throon onderſtutten, zyn met Sterren verciert; en alzoo de drie uytvloeyende, bewerkende, en ontfangende krachten toonende (met het woord ΦVAO, dat Liefde en Vereeniging betekent) door welke de Natuur haars gelyken voortzet. Hier in zit het Beeld, als eene Vrouw gekleed, van de Boezem tot de Voeten met een veelverwig Kleed getooyt, om de bevallige geſtaltenisveranderingen der Wereld op hare bovenſchorſſe te doen zien, met eene ſterke Boezem. Haar Aangezicht is ſchoon, heerſchachtig, en aanzienlyk gedekt, met een Patrysvogel, vliegende of willende vliegen. Deze betekent om zyne ſchoon geſpikkelde Huyd met een Hemelsblaauwe grond de heerlykheyd van 't vaſte Sterrengewelf. Boven op zyn Rug ſtaat eene Korf, om de vruchtbaarheyd, die uyt deszelfs welgeſteltheyd vloeyt, te betoogen. Waar uyt

twee Perzikbladen aan hare takjes uytſpruyten; door welke zy verſtonden de nette order en Wysheyd in 't Geheel-Al pralende. De Hoornen hier op volgende zyn die van Iſis, die Osvormig zynde, daarom genoemt word *Bumorpha.* 't Bovenſte is eene Tor in een blinkend Rond heerſchende, door welke Zon verſtaan word; zoo geacht, dat het de doodſtraf na zig ſleepte, dit Schepzeltje te vertreeden, in 't welk zy vonden alle de gelykenis van de Zon en de Maan, om veele kwalyk gegronde redenen; (want hoewel de ervarendheyd bewyſt, dat het minſte en meeſte Dier, en Ondier, uyt zyns gelyken by een of meer veranderingen voortkomt.) Zy waanden, dat dit Diertje Oſſenmiſt vindende, daar van bolletjes maakt, rond de Wereld gelyk; en die gemaakt hebbende, met gedurige rollingen voortſtoot, en zelfs naar den Hemel ziende, dus zyn Jong maakt. Dat het ook 28. dagen, den tyd der Maane, tot zyne voortzetting bezig is. Alle de Torren zyn zonder Wyfjens te zyn gehouden. Zy zyn driezoortig, Kattige, Osſige en Eenhoornige. Alle drie *Oſiris* eygen, naar de verſcheyden werkingen. Dit Beeld zit, om zyne groote heerlykheyd te vertoonen, wyzende zyne beveelen met de Hand, en houdende een Staf van het Waterkruyd *Lothus*, welke als de Zonnebloem, den Zonneloop Nacht en Dag opgevolgt in de andere Hand, op eene Stoel, waar op een Hond gehouwen is; om dat *Iſis*, of de Osvormige *Sothis*, heerlykſt ſtraalt in het Hemelteeken van den Hond. Van voren is eene ſchikking van in-en uytvloeyende Zonne-naalden. Zoo vindmen hier onder Havikken, Sphinxen, Leeuwen met Vrouwehoofden, Ronde Omtrekken met Coptiſche Letteren; waar van 'er zulke en andere by Liefhebbers te vinden zyn, welker leezingen merendeels uytkomen op aanroepingen van *Oſiris*, van *Mophta*, *Toth*, *Yunx*, *Iſis*, *Anubis*, *Canopus*, of anderen, welke driemaal aangeroepen word, met ſchrikkelyk gebaar, gemurmel en draayingen, tot Gebeden of Dreygingen, in Nood en Twyffel, in Honger of Ongelegentheyd. Waar by veele Liederen, Offerhanden, Omgangen, als andere grillen zamen liepen, meeſt met der Tyd op ſchachery en bedrog der Prieſteren uytlopende; zonder dat echter de eerſte beginzelen kwaad of valſch waren.

G. APIS word van de *Feniciërs*, als *Juvencus* en *Juvenca*, met een Os getoont, op wiens veelverwig Kleed een Patrysvogel op de Rug vloog, voor de Maan-keer.

H. CANOPUS, van een Stiermans naam ontleent, met een Hondekop, door den Grieken zoo getytelt, dog naderhand met een groot Watervat om 't Lyf, voor 't Water, (by den Copten *Phta)* blaauw van verwe.

I. MENDES, de Zonnevalk, aangebeden by den Morenlanders, om 't ongemak, dat zy van de overgroote en ſmachtende hitte der Zonne leeden, toe-

toegemaakt en verbrand, heeft een Havikskop en Hoornen van Zon en Maan

K. CHENOSIRIS, de H. Gans, met een kromgebekte Ganzenkop, die een Bisschops Hoofdkleed tot cieraad op de Kop draagt, voor de wakkere waarneming der Godsdienstige Plechtigheden.

L. AMUN, de Oppergod, die met zyn Vuurige Kracht alles bezielt; tot *Jupiter Hammon* verandert, met de beyde Ramshoornen, de krachten naar 't Oosten en Westen uytgespreyd, vereert met het eerste Teeken der Tekenkring, houdende in zyne Hand eene Bol, waar uyt Vuur straalt, voor het Eerste Bewegend Wezen. *Aruerin*, by anderen genaamt, of *Ichton* voor alle de Goden gaande, voor het eerste Model of Voorbeeld der Schepping.

Het woord ΦVΛO of *Liefde*, (waar van de Egyptenaars bykans alles maken, Φ voor de Wereld of *Sphæra*, de V opening van 't geheel om te ontfangen, Λ uytvloeying der Zonnekrachten, O tot bewaring van 't geheel) wierd in de schoot van de Chaos gelegt, die voor *Jupiter* en *Saturnus* was, zynde *Unio Partium*, *seu Sympathia*. Haar Middelaarster, of Voorspraak by haar was *Tmen* of Onvermoeyden Arbeyd, de eerste der Egyptische *Missythren*.

De Namen van de Groote Moeder der Goden zyn:

BERECYNTHIA.
BONA DEA.
CYBELE.
DINDYMENE.
FAUNIA.
GRANDÆVA.
IDÆA.
MAJA.
OPS, en meer andere.

Zoo gaf men aan de Zon alle namen der andere Goden.

Want den Heydenen kwam dit grootste geschape Licht voor, als voldoende voor alles. En wyl hen niet gegunt wierd den Onbegrypelyken God door een ingestort Geloof aan te nemen, zoo raakte deze hunne uyterlyke zinnen meest, en bewegende dus hun verstand, gaven zy ('t geen zy meenden te zien, ja in zig zelven te voelen) aan de Zon alle de eer van 't wezen, en worden der andere Schepzelen. Merkende, dat de Maan van hem haar glans ontleende, stelden zy vast, dat zoo veel van de Maan bestiert wordende, en dit Licht van de Zon afhankelyk zynde, alles aan de Zon alleen was te geven; *Ammon*, *Apis*, *Saturnus*, *Jupiter*, *Serapis*, *Phaëton*, *Mythris*, *Belus*, *Apollo*, van *Lybiërs*, van den *Copten*, *Arabiërs*, *Assy-*

ſyriërs, *Egyptenaaren*, *Lyciërs*, *Babyloniërs* en *Grieken* vernoemt, en met een oneyndig mengelmoes van andere namen in alle Tempelen over al geëert; behalven by de *Numiden*, *Garamanten*, *Ethiopers*, *Abyſſinen* en eenige *Indianen*, zoo van Ooſt-als Weſt-Indië, die of een Beeltenis tot Aſch brandden, en in hunne Rivieren wierpen; of eenen God der Regenmaanden, des *Nyls*, *Ganges*, of *Euphrates*; of de Beelden van eenige Winden alle Jaren deden vernielen, het Zonnenbeeld met verſchrikkelyke bezweeringen tegen zyn wederkeerende hitte vervloekende. By den *Hottentots* aan de Kaap de Goede Hoop hebben zy eenen Regengod, nu *Jan Kapiteyn*, te vooren *Ruo* by hen geheeten. Deze eeren zy als het blixemt, hem toeëygenende de kracht van met Donderklooten te ſchieten op de Zon; en achten ook de Blixemen als zoo veele afgeſmeeten Brandpylen van de Zon; waar tegen de Grieken van de Zon *Hercules* maakten, naar de geſtalten van *Baälſamen* der Tyriërs, of warme Hemelgod; ſtelden *Herakles*, Vader van 80. Kinderen in eene Nacht; weshalven men de Eerſtelingen aller Vruchten en Beeſten aan de Zon, als *Hercules* of *Herakles* offerde, en uytvond in dien Zonnennaam van *Herakles* die Letteren, welke naar de Cyperſche Lettertal-rekening uytmaakten 365, zoo veele als de Zon dagen uytlevert in een Jaar.

TIEN-

N.o 10
H
G
M
K
L
E
I
D
C
F
A
B

TIENDE HOOFDSTUK.

Eerste Vervolg van Hemel en Aarde.

A. ISIS, *Diana*, *Luna*, en meer namen betekenen dezelve; als *Hecate*, *Proserpina*, *Trifornus*, *Trivia* enz. Zy word zelfs ook *Driehoofdig* genaamt, om datze als *Luna* in den Hemel, op de Wereld over Bosschen en Jachten als *Diana*, over de Hel als *Hecate* geloofd wierd te heerschen. Zy draagt by den *Chaldeën* en *Sabeën* een Zonneglans van Regenboogs-verwen om haar Hoofd, ontlenende van dien haar licht, met gestadige ongestadigheyd, duyster, scherp, half en half licht, afnemende en groeyende. Haar Hoornen op 't Hoofd betekenen hare veranderingen en hare Macht, gelyk Hoorn en Hoornen over al voor macht genomen worden. De Hondsooren zyn van de Jachthonden hare wakkerheyd, en de opgestooken Ooren altyd een merk van vlugge Waarheyd. Want wat is 'er wakkerder in onraad, wat trouwer, wat manvaster, ja kwaadwrekender, als een Hond? Ook zyn de Hondsooren van *Anubis*, die by de *Eleusiniërs* wonende haar onderwees in 't verval der Wateren naar de Hemelstekenen, en byzonder naar de Maan, die by de *Eleusiniërs* 28. Elbogen, de dagen van elke Maan by *Xoinses*, zoo veel als de Maandagen, telkens af en aangroeyt; 14. by *Memphis* de dagen der Volle Maan. Waar op ook de Hoornen, dikmaals voor Vloeden genomen, konnen gepast worden. Eene Diamant staat in haar Kap, om haar alleen flikkerende luyster by nacht te verbeelden. De plooyen van die Kap, met hoornswyze trekken ter zyden, zynde verscheyden van verwen, zyn de zeven krachten, die deze Godheyd doet zien in de Luchten, in de Eb en Vloed, in de Vrouwen, in de Beesten, in de Vruchten, Visschen en Bergwerken.

B. APIS, zodanig als hy bewaard wierd om goede of kwade uytkomst der zaaken te vertogen. Goede, als 'er een Gras of Voeder in zyne Muyl steekt; Kwade, als de Muyl zoo gesloten blyft. Want zoo plegen de Orakelen by *Apis* verstaan te worden.

C. Dit is ISIS by de *Feniciërs*, en *Pariërs*; waar van de Grieken 't hare ontleent, en als 't hare tot den Romeynen hebben overgebracht. Eerstelyk genomen voor het Verstand, Geest en Weten. Waarom zy *Typhon*, haar tegenparty, voor de Hovaardy en Onverstand, als haren vyand Draaks en Paviljons wyze verdoemden. Haar Myter of Muts toont een invallende straal tusschen twee Naalden, en heeft Haviksveêren, Zonsteekenen; om dat die Vogel scherper ziet, rechter en gezwinder op en neêr vliegt, als andere.

De-

Deze Pennen ſtaan in 't midden van een Rond, wyl de Zon tot in 't hert der Aarde invloeyt. Daar onder ſtaat de Maan, gelyk zy donker zynde doet. Waar na volgen de Torenkroon met prachtige Juwelen, betekenende het gene op de ſchors der Wereld, en in haar boezem is. Een Hertenhuyd ende de Pylkoker hangen om haar Lyf en Schouder van de Jacht, waar toe de nootzakelyke vlugheyd met de Vleugelen praalt; dog meeſt, om dat de Maan haren loop gaauwer als eenige der Planeten afdoet. Haar Linker arm houd een Slang omgekrult, een teeken van heyl en gezondheyd. Een Offerſchoteltjen houd ze in de hand, om datze den Godsdienſt eerſt ingevoert heeft; om de Mooren te temmen, en te doen bezadigen. 't Roer heeftze by haar, om dat de Grieken wilden, dat *Io* voor *Iſis* was aangebeden, en zy de Scheepvaart bezegent; gelyk men haar de Kielen heeft opgeoffert. *Ceres* Fruythoorn en Koornayren heeftze in hare Rechterhand; want met hare zorg over de Nyl doetze Egypte Europa's Koornſchuur zyn; waarom zy den Ratel van hare Offerpapen in de Hand houd. Dog om dat zy 't Menſchelyk geſlacht doet voortplanten, ziet men een Kinds-en Manshoofd in dezelve Hoorn; welk men ook van *Oſiris* en *Typhon* meent. De kleding is op zyn Tyriſch, maar de Voeten gedekt, om dat niemand de geheymen en beginzelen der Goddelykheden moet navorſchen.

D. VENUS, door zoo veele bynamen, als 'er Landen zyn, geviert en bekent, pleeg by den Ethiopiërs en Arabieren op de naam van *Aſtarte* en *Dircah*, met *Mars*, gemeene Tempelen, en die verguld te hebben. Zy is te gelyk met die andere Planeet geëert, om dat 'er geen lieffelyker tyd, nog ſchoonder weêr is, als wanneer die Planeten vereenigt zyn. Hare Latynſche naam *Venus* komt van *Venire*, om dat alles door haar *voortkomt*. Men heeft haar met den bynaam *Calva* geëert, om dat de Roomſche Jufferſchap hare Hoofdhayren tot touwen aan 't geſchut deden ſnyden en dienen, als 't Capitool door de Galliërs belegert was; *Libitina*, om te bewyzen, dat al wat geboren is, ſterffelyk is; *Genitrix*, aan welke *Auguſtus*, met een Comeet daar by, *Julius Ceſars* Beeld toeheyligde. Zy is op het Eyland *Cyprus* geacht geweeſt, als daar geboren, en tot Schutsvrouw door de *Sidoniërs* aangenomen, in deze geſtalte, gelyk zy nog van Koper te zien is; hebbende eene Sluyer om 't Lyf geſlingert, waar op veel trekſkens te zien zyn, als of het Camelot was. Hare Haayrlokken, die ſchoon en rykelyk zyn, zietmen met veele Peerelſnoertjes gevat, en haar Hulſel is als eene Moederpeerel met flikkerende takken, als ſtraalen, geëyndigt achter aan de kruyn, als een Oeſter. Zy heeft een Wereldkloot in de Rechterhand, waar uyt Vuur en vlam ſpruyt, om de brandende begeerte, die zy den Schepzelen inboezemt, te gelyk ook de Gulde Twiſt-appel gelykende, die zy van *Paris* ontfing. Zy ſtaat op eene zeer dartele manier verbeeld, haar Schoentje los makende, om gereder tot de omhelzingen te zyn. Zy heeft wederzyds Duyven, geyl goed,

goed; hoewel zy ook Muſchjens op veele plaatzen by haar heeft, wegens derzelver grooter geylheyd; en daar zy tot kuyſche vlammen dient, Zwanen.

E. Naaſt aan hare zyde zyn twee Liefdens of *Kupido's*, die deze beyde betekeniſſen hebben, en tot beyde konnen gebruykt worden. De eerſte is eene Hemelſche, en aldus houdende in de Hand eene Globe of Bol van 't Heel-Al, zynde die verſtandige kracht, die in alle Geeſten is, om zamen te doen loopen, elk tot byeenſchikking, uytſpruyting en voortzetting van zyns gelyke Ligchamen. De tweede is de gemeene *Venus*, de Dochter van *Jupiter* en *Dione*; de voortteling en zyne dartele vermaaken in de Ligchamen zelve, en 't geen daar van af komt, als ſchoonheyd, bevalligheyd, en zoo voort. Of wel de eene *Kupido*, houdende de Bol voor eene Spiegel, als den Vrouwen eygen; de andere met zyne Boog en Pyl voor de Mannen. Immers zy zyn dobbeld in getal, gelyk wy veel van eene dobbele *Venus* weten en zien; hier eene *Eerlyke* en *Geregelde*, tegen eene *Afſchouwelyke* en *Onwettige*; eene *Vrolyke* en *Minnelyke*, tegen eene *Bedroefde* en *Minnenydige*; eene, die 't leven geeft, en eene *Libitina*, de *Dodelyke*. Onder deze twee Kupido's zietmen alles onderworpen, en zulks verbeeld door de Merken der Goden. Daar zyn de Kopere Klinktrommelen of Ratels van *Cybele* en *Bacchus*, de Dolphynen van *Neptunus*, de Pylkoker van *Apollo*, de Knods van *Hercules*, het Schild van *Mars*, de Vork van *Pluto*, de Ruyſchpyp van *Pan*, de Slang van *Æſculapius*, de Hamer van *Vulcanus*; om te bewyzen, dat de Liefde over alles heerſcht.

F. Is de kracht van het Water, verbeeld by een andere zoort van *Canopus*, die van den Stuurman van 't Schip *Oſiris* (volgens der Grieken verhaal) tot een God geheyligt, en daar voor aangebeden wierd. Eene flikkerende Ster, op eene der Riemen van 't Schip *Argo*, welke tuſſchen *Orion* en de kleyne honderd, als een geſternte van veele tintelt, na *Iſis* en *Oſiris* met de grootſte eer aangebeden. By zyne Tempel wierd altyd eene Hooge School voor de Natuurkenners geſticht en gehouden. Zyn teêr en ſchraal Lyf is met een ſlangswyze Watervat omvangen, waar in een van zyne Prieſters kleyne gaatjens had geboort, met Waſch gedekt, en die, als 't Vuur met den Prieſters van het Vuur ('t geen zy met veele vergode namen eerden) daar rondom en onder ſtookten, en 't Vuur verwon, ſmolt, en doorſtralende met het Water, dat rondom *Canopus* Lyf ingegoten was, het Vuur uytdoofde. Zegepralende over het Vuur wierd hy zedert in zulken Vat over al van andere Goden onderſcheyden, zoo als men hem ziet op zeer vele plaatzen van Egypte, Syrië, en by de Heydenſche Braminen op Goude Penningen; in *Indoſtan*, met de Merken der meeſte Metalen, naar de wyze der Chaldeeuwen, rondom zyn Lyf, op welke zyne Waterſtralen braveren. De keer-

zyde van die Penningen is vol Egyptische Merkletters, die deze Historien, (en meer) van hem (*Canopus*) te verstaan geven.

G. ÆSCULAPIUS, eerst *Apius* genaamt, dog na 't genezen van den Tyran van *Epidaurus Asclen*, in deszelfs naam alzoo verandert. Hy word op veele plaatzen met veele bekende bywerken in Beeld en Prent vertoont; maar deze is my zoo uyt *Adel*, eene plaats aan de *Rietzee* of het Roode Meyr, mede gebracht vertoont. Hy is Oud, maar geenzins zoo lang van Baard, als in andere zyne Beeltenissen. Eene groote van Goud, door *Philippus*, Koning van Macedonië gerooft, bewyst door hare zwaarte hare grootheyd, zynde 15. Ponden Gouds geweest. Eene groote Slang omringt zyn Lyf, om de gezondheyd te verzeekeren, waar van hy als God geëert wierd. De Grieken geven hem deze Slang, om dat hy *Glaucus*, den Zoon van *Minos*, had genezen, door een Kruyd van eene Slang aan hem gewezen; wanneer hy 't Wyfje van die Slang gedood had. In de Rechterhand houd hy een Schaal, waar in hy zyne Dranken den zieken aanbied. Een Arend is aan zyne eene zyde, om zyne lange levenstyd, en om veele voorbeelden, in welke door Arenden verlost zyn Menschen, die zoo op 't punt van gedood te worden stonden; als *Helena*, *Valeria*, *Luparia*, *Tilgamus*, en anderen. Zoo dat hier de Arend is het Merk, van Menschen uyt doodsgevaren te redden; gelyk zy ook gebruykt word voor het Merk van gelukkig voorspel in Krygsondernemingen; als by *Cyrus*, en anderen voorzien is. De Kop van een Ram legt aan zyne Voeten, onder de Egyptische Goden, voor 't Beeld der Bewarende Natuur gebruykt, en aan *Jupiter Amun* of *Hammon*, en andere eygen; met welk voor *Ammon* by de *Palestynen*, *Egyptenaars*, en *Arabieren*, de groetenis op de Straten in 't ontmoeten wederzyds geschiedde; zeggende *Ammon*, gelyk zy welvaren en gezondheyd wenschen. Ook wierd by die Volkeren Ramsvleesch voor de gezondheyd het beste gehouden; en boven al is het teeken van de Ram, met het opkomen der Lente onder de Hemelsteekenen, het aldergezondste, 't begin zynde van de warmte en nieuwe Zonnenloop. Zyne Staf is deels om het dooden van het Serpent; maar meer om te toonen, dat zyne Geneeskonst was een stut of steunzel voor de zwakheyd van het Leven; mogelyk ook, om dat hy veele Ryken doorreyst heeft, om zyne kennis te leeren en te oeffenen, gelyk eene geknopte Staf het Merk is van Bedevaarden en verre Reyzen.

H. HERCULES, is byna in alle Steden en Ryken vergood en geviert, is een Bentnaam der sterke en stoute Oorlogshelden geworden. Van *Theben*, *Tyrus*, *Hellas* en andere Ryken zyn zulke Tyteldragers voortgekomen, gelyk by de Hebreën *Samsons*, Oude Duytschen *Heimans*, *Hertmans*, *Irmens*, en diergelyke; en by latere tyden *Roelands* en zulke namen van opge-

geblaze en trotſche roem. Deze is niet gedekt met eene Leeuwenhuyd, nog met de Hoorn van *Achelous*, nog met de Pylaren, nog met Draken of Helhonden, die de Heydenen uyt zaamgeſmede Geſchiedenis-verhalen, mogelyk meeſt uyt de Heylige Gedenkſchriften, hebben opgeveyzelt. Maar toont met zyne eene Hand wel te bewaren zyne Mannelykheyd, houdende zyne Mond geſloten; en aldus deze beyde gevaarlyke delen intomende, houd hy zyne Knods op zyne Schouders, om daar mede de aanvallen van buyten wel te konnen wederſtaan, en af te keren; wanneer hy van zyne eyge driften meeſter is. Want de Tong, de Keel, en de Schaamte wel beheerſchende, is men gemakkelyk veylig.

I. Onder de Volkeren van *Ethiopië* en *Lybië* is een *Harpocrates* voor God geacht, tot de Grieken en Romeynen overgebracht. Zodanige heb ik 'er twee; een van *Venus*, *Libyca*, die, gelyk deze God, eene gekreefde Morenbol heeft. Een ander heb ik van oud Metaal gezien, met ſchoon Hayr. Op zyn Hoofd heeft hy het hoofd van eene Mannelykheyd, om te bewyzen, dat het niemand en voegt van de geheyme vermaken te klappen. Hoewel het ook ſchynt een geſplete Kokertje te zyn, waar in der jonge Prieſters Schaamteleden geſloten wierden. Boven op zyn Hoofd ſtaande en in de Herſſenen ingegriffyt, ten eynde dat op 't eerſte gezicht van dit Beeld der Stilzwygentheyd, ieder leeren zoude nooyt het minſte te ontdekken van de geheymen der Godsdienſten, Orakelen, of Konſtenaryen; maar ook, om dat niemand den oorſprong der Vergoode, en hoe men van Menſchen Godheden gemaakt heeft, zoude, of nagaan, of nagegaan hebbende, door 't verkondigen, de aandacht en de onderwerping van de gemeente ontruſten of wechnemen, tot nadeel der vette Papen. Hy wierdt gehouden na *Oſiris* dood geboren te zyn van *Iſis* en *Helitomerus*, zwak en onſterk van zyne Teelleden. Als God van de Stilzwygendheyd, bedwingt hy zyne Lippen met zyne Vinger; ſteunende met zyne andere Hand op een onvruchtbare Boom, en bewyzende, dat zulke die niet en konnen zwygen, hooren, en leeren, tot geene goede zaken konnen vruchtbaar zyn.

Drie zoorten van zielen by den Ouden zyn in Kopere of andere Metalen uyt *Natolië* of kleyn *Aſië* tot ons overgebracht, en naderhand by eenige Grieken, ja Oudvaders, in ſchrift opgevolgt; alle met Vleugelen.

K. De eene komt my voor met vier Vleugelen, en Vogelpoten, en Staart, met een Kinderen Aangezicht, op een Appel ſtaande; als eene Ziel, in de macht ſchynende van te konnen zondigen en vallen; het Menſchelyke, het Hemelſche, en het Dierlyke te zamen omdragende; het Merk van de Ziel van den Menſchen na den Val, den eerſten Menſch die op den Appel van Verlokking is gevallen.

L. De tweede zoort is zonder Dierlykheyd, met de Oogen en ſnakkende

de Mond naar den Hemel, waar van die Engel afgevlogen schynt; met vruchtbare Borsten, om wel te doen en te stichten; en de Staart van eene Paradysvogel, om niet op het Aardsche te rusten: waarom ook dezelve nog Poten nog Klaauwen heeft.

M. De derde zoort is een vervalle Ziel, welke als eene *Sphinx* gemaakt schynt, hebbende een Dekhulzel op haar kaal Hoofd; want de Zon van Wysheyd, in de blonde Hayrlokken zomtyds vertoont, mist hy, en duykt onder de schynheylige Kap der opgesmukte Godsdienst, waar van het geplooyde Schouderdekzel het Merk is; met verkeerde Vleugelen, en het Lyf van een Aap. De naam van *Sphinx* is genomen naa de taal van *Thebais*, van *dwingen* en *binden*, tot dit zoort van vervalle Zielen behorende. 'T is een Dier eygentlyk als onze groote Meerkatten, diemen *Salvagos*, of wilde Menschen noemt, de Menschen in Prammen, Aangezicht, over eynd gaan, en gedeylde Handen en Voeten gelyk; boos, geyl en vuyl, ruyg over al, behalven daar de schaamte gedekt moet zyn. Van dit Dier afstappende, heeft men de *Spinxen* op veelderley manieren afgemaalt; half Leeuw; half Draak, half Hond, half Mensch, en diergelyk; dog elk tot een Merk van byzondere boosheden of gebreken. Dat zy alle de twee eerste Vleugelen hebben, is volgens de Leer van *Zoroaster*, die, gelyk *Plato* na hem, gevoelde, dat de Ziel, als de Vleugelen haar kracht verloren hadden, in de bereyde stof van een Kind neêrdaalde; maar wanneer die Vleugelen genoegzaam gegroeyt waren, weêr na den Hemel vlogen. Deze Godgeheyligde Ziel heeft twee Vleugelen, eene van Liefde tot God, en eene van Liefde tot den Naasten, met welke zy waarlyk ten Hemel kan opvliegen.

ELF-

N.° 11.
G
B
A
D
E
C
E

ELFDE HOODSTUK.

Tweede Vervolg van Hemel en Aarde.

WAnneer de Aarde zig begon te verheffen uyt de Wateren, Slyk, Rotzen, en Afgrond; moeſt zulks eene andere verbeelding vereyſchen. De Chaldeeuwen dan namen

A. SER, by den Egyptenaars *Oſiris* genaamt, met drie *Hoofden*, eenen Leeuw voor de Tegenwoordige, eenen Hond voor de Toekomende, en eenen Wolf voor de Voorleden Tyd. Op deze Hoofden is eene *Maat-Emmer*, om te toonen dat het beſturen van Tyd, en alles in Evenmaat te houden, tuſſchen de geſchapene ſtoffen beſtaat. By de Koppen hangen neêr de *bindzeltjes* van *Serapis* blinkende, om den ſchyn der Zonne, Maan en Sterren met hare invloeyingen op de Schepzelen te toonen. Eene ronde Cirkel maakt de Borſt en Buyk, ſluytende in een alle de Edele Deelen der Zee en Aarde. Hondert *Handen* heeft zy aan beyde zyden, deels zwarte, deels witte, verdervende 't een, om 't ander te doen voortkomen.

B. URANUS by den Grieken, *Heromaſes* by den Perzen en Aſſyriërs, met drie *Oogen*, om de Hemelſche, Wereldſche, en Onderaardſche dingen te bezorgen, heeft zyn *Hoofdhayr* rood als vlammende, en drie Oogen, om het eene tot geſtadig Scheppen, 't andere tot Onderhoud, en 't derde tot Verandering van het een uyt het ander te doen waaken. In zyne Hand is eene Staf, waar op een Oog met Pluymen van allerley verwen daar om in 't rond, de Zon en zyn ſchoon ſchynzel verbeeldende, die over de meeſte zaaken ſchynt Goddelyk te heerſchen. Hier van ontleent *Oſiris* den naam, *Os*, in 't Egyptiſch *veel*, en *Iri* het *Oog*, betekenende. Eene *Harp* met zeven ſnaaren, de Hemelſche Planeet-ſchik vertonende, die te zamen met gelyke werken op de Schepzelen doelen. Hy drukt de fynſte *Zaaden* van alles, wat op de Wereld zal vermenigvuldigen, uyt zyn *Vuyſt*, als vallend vocht, in de open Hand van de *Groote Moeder*, de Aarde, zyne Vrouw. Voorts dekt hy zyn *Onderlyf*, om de laagſte deelen van de Lucht te verbeelden, en te verbergen 't ongelyk, dat hy van *Saturnus*, zynen Zoon, heeft geleden. Een groot *Ey* ſtaat aan zyne zyde, waar in *Horus*, of *Horomazus* zyn Zoon vier en twintig Goden had geſloten. De reeden, waarom de Hemel by zoo verſcheyden namen betekent *Vader des Tyds*, is klaar, nadien zyne draayingen ons dienen tot een maat en paal der Tyden. Dit *Ey* is half licht, half duyſter, elke zyde in twaalf deelen verdeelt, als zoo veele uuren, over welke deze Godheden ſchikking hebben. Dit groot *Ey* wierd

onder opgeslagen door de Kinderen van *Arimanius*, onder 't spelen. Deze is by den *Assyriërs* het Voorbeschik, volgens 't zamen gestelt woort in hunne taal. En alzoo zyn de wisselvallen in alle de Wereldsche zaken en Perzonen ingebroken. Deze *Horus* vult alzoo de *Hand* van

C. *Vesta*, zyne Vrouw, die met veele namen, dan *Berecynthia*, dan *Cybele*, dan *Ops* enz. genaamt word; welke zy met de andere schynt om te deelen aan hare voortzetzelen. Zy is Oud, als Moeder vertoont met eene *Toorenkroon* op 't Hoofd, gelyk de Rotzen meest met Burgten en Sloten voorzien zyn. Hare *Hoofdhayren* vallen kronkelende langs hare breede *Boezem*, en vallen tusschen de *Borsten*, door welker drietal zy haar overvloed verbeelt, als tusschen de Heuvelen en Dalen de Beeken. Uyt haar *Schoot* komt eene *Overvloedshoorn*, waar uyt men allerley *Eyeren* in vocht leggende ziet rollen, zommige doorschynende; als die der ongeboore Kinderen; andere met sterke Doppen rondom eene groote Bol, in vier deelen gescheyden; waar op de *Bloemen*, 't *Koorn*, de *Druyf*, en 't *Dorre hout*; de Lente, Zomer, Herfst en Winter, welke door Menschen, Dieren, Planten enz. verciert en behandelt worden. Zyn Zoon

D. SATURNUS, oud en grys van Hayr en Baard, zyne eyge Kinderen vretende, staat naast zyne Ouders. Hy smoort zyn voorspruytend *Hayr* met een ruyge *Deekén* van vergetelheyt, en doet echter alles door zig zelven, als de Tyd, op-en ondergaan. Hy heeft de afgesnede *Manlykheyt* van zynen Vader *Uranus*, die in Zee geworpen tot de Moeder der Begeerte opwiesch, om te bewyzen, dat de waschdom van den Hemel komt door den Tyd, die met Zout of Zalpeter die waschdrift aanzet, en alles doet in staat komen. Deze *Saturnus* heeft zyne *Beenen* gebonden aan malkander door eene zachte *Draad*, om de zamenvoeging der zaken op haar tyd en voortgang te bewyzen.

E. JUPITER, JUNO, NEPTUNUS, en PLUTO; 't Vuur, de Lucht, Water, en Afgrond zyn by hare Moeder de Aarde, voor 't verslinden van haren Vader *Saturuus*, gesloken, en dryven den Vader uyt zyn Ryk, om te toonen, dat 'er na de Scheppingstyd zulke macht in de hoofdstoffen was gebleven, om zig zelven te kunnen vereeuwigen. *Jupiter* door zyne *blixem*; *Juno* door haar *Sterrekroon*; *Neptunus* door zyne *Drietand*; en *Pluto* door zyn Helsche *Krauwel*. Hier zynze nu alleen ingebracht, om met order in te breeken in het verbeelden der geschape zaken van den beginne; waar toe dan ook

F. JANUS dient, met twee *Hoofden*; 't een jong, en 't ander oud, tot den Tegenwoordigen en Voorleeden Tyd; en dezelve met vier Hoofden van

Jaa-

Jaaren verfchillende, als Jongeling, Man, Oud-Man, en Beftevaâr, tot de Vier Tyden van het Jaar, verbeeldende. Deze bergde *Saturnus*, de Tyd, als hy voor zyne Kinderen vluchtte in *Italië*; en bleef geëert, als die de Tyden onderfcheydde, en de Vreede befchikt had. Waar van daan men zynen Tempel nog fluyt na den Oorlog. Hy heeft eene *Sleutel* en *Staf* by hem, met een opgaande en dalende *Zon*, om 't zelve te verbeelden, en CCC aan zyn Rechter, LXV in de Linkerhand; zynde het getal der dagen des Jaars; waar van men de fchikking aan hem is verfchuldigt geweeft.

G. ADADGARTIN, by de Chaldeeuwen aangebeden voor de fcheppende en gefchape Natuur, had op haar *Hoofd* eene *Zon*, waar van de ftraalen neêrdaalden; het Hoofd halfwegen met *Hayren*, zelfs over 't Aangezicht bedekt, betekenende licht en duyfternis, en hoe de Wereld opgeheldert is uyt het akelige des Afgronds. *Wolken* om hoog uytwaaffemende, en dalende, druktze met de *Rechterhand* uyt. In deze zietmen *Vogels* vliegen. De *Linkerhand* houd een *Watervat*, befproeyende de Aarde. Haar *Bovenkleed* is van *Bladeren* geftikt, en 't *Onderkleed* met *Bloemen*, zoo als de Heefters en Boomen hooger, en de Bloemen met het Gras lager op de grond der Aarde zyn. Eene *Gordel van Sterren* omvat haar middel. De eene *Voet* is bloot, de fchepping van den Man, en de andere gekleed, die van de Vrouw betekenende. De *Buyk* is met groote en kleyndere Viffchen beftikt. Aan hare *zyde* leggen een *Ey* en eene *Baarmoeder*, hoedanig allerley voortzettinge gefchied, door eene van beyde. De Rondekrans der zeven Planeten, de zes dagen en den Ruftdag vertonende, in welke de Wereld is gefchapen. Deze *Adadgartin* fchynt naar het Eerfte Hoofdftuk des Bybels net opgevolgt te zyn. Veele der *Arabiërs* en *Sabeën* hebben die in tween gedeelt. *Adad* voor de Zon en Schepper, met ftraalen neêrwaarts aangebeden, wierd op eenen Leeuw; en *Adadgartin* voor de Aarde, met ftraalen naar boven klimmende, de Handen met Graan en Vruchten aan *Adad* offerende, was Mannelyk; en de *Soüs* of Natuurswerking, Vrouwelyk verbeeld.

H. DE GODHEID zegenende zyn Werk, waar toe zes dagen genoemt zyn, Ruft hier boven het Hof van Eden. In zyn ongenaakbare glanfch zietmen א en ת de eerfte en laatfte Letteren der Hebreën, om te bewyzen, dat de Ware God onverbeeldelyk is, het Begin en het Eynde van alles, waar in alles is, beweegt, en blyft. Welk dan alzoo, door den Heydenen nagebootft, in zyne uytwerkingen vertoont is.

TWAALF-

N. 12.
O
I
H
K
L
N
G
M
D
E
A
P
B
C

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Van de Loop van Hemel en Aarde.

DE uytmuntendste verstanden onder alle Volkeren, zoo als men in de voorgaande Tafereelen heeft gezien, hebben hunne aanmerkingen op den Hemelsloop nu en dan, dog op verscheyde manieren, gemaakt; de ledigheyd de Sterrekunde voorthelpende in de beste Landen, waar men de koelheyd van de Nacht, en meer als het stekelig daglicht zoekt, en daar men om 't zelden Regenen de Lucht steets tot diergelyke waarnemingen bekwaam heeft. Men heeft 'er van die veele gevonden, die onze Aardkloot maakten de Moeder van de meeste Hemellichten, uyt vleyery met der Vorsten of Vorstinnen namen herdoopt, en tot Goden gemaakt. De besten der Ouden waren van gevoelen, dat de Aardkloot vast stond. Eenigen, ja zelfs de hoogste getuygenissen, hebben die op de Wateren, en daar onder brandende Afgronden vastgestelt. 'T was ook zulk een wonder niet, dat deze Eygenliefde zoo dacht, en het zoo gedachte geerne aannam; want zoo wierd de Mensch de Bruyd, daar 't al om danste.

A. Dit oud gestel van de *Aarde* is verbeeld door eene Oude Moeder, die hare voortzettende vruchtbaarheyd met veele *Borsten*, dieze drukt, laat zien, houdende de Kroon van *Cybele*, van Hoornen en Muuren op haar Kruyn; de gebloemde *Rok* over hare Dyen, als Merken van het tapyt, dat de bovenste grond der Aarde ons geeft, van Vruchten, Bloemen en Bygewassen. De Beenen zyn met *Donkere Stof* bekleed, Steen, Yzer-of Metaalverwig; gelyk de dieper opgedolve Aarde laat zien, waarom eene *Zoom* gaat van Camelot, de Meyrgolven nabootzende; waar op de Aarde gegrond scheen; en daar onder de *Zwavelvlammen*, die in de onderaardsche Afgronden werken, en haar zomtyds met zoo afgryssselyke uytbarstingen of inkolkingen doen zien. Alomme is deze Oude Moeder met *Ringen*, *Hoepen*, *Banden* en *Gordels* omsloten, nadien de Ouden onophoudelyk de Aarde en 't Heel-Al met allerley Kringen belastten, klinkende de gansche Natuur in oneyndige banden, van welke zy eenigen in hare verbeeldingen maalden, tot een middel van gemak, om onderscheydentlyk hunne Leerlingen de wetenschap in te drukken, eene afhankelyke overeenkomst tegen de Sterrekunde, om rechtdraats van alle de afgeleegenste Hemelkringen door te gaan op 't Middelpunt der Aarde. En boven deze alle heeftze drie, vier en meer Kringen boven haar Hoofd, van Kristalle Hemelen, van de welke de beweegingen het licht van het onzienlyk Uytspanzel doordrong, aan de Hemelstekenen en de Aarde. Welke Kristalle Hemelen altyd nieuw en hoger uytgedacht

 dacht

dacht wierden, als men hoger ontdekkingen in den Hemelsloop kwam te doen.

B. Hierom had men de naaste Kring van de Aardkloot aan de Maan gegeven, die men zoo weynig droomde vlekken te hebben, of bewoonbaar te zyn, datmen 'er *Diana*, als pralende met hare Kuysheyd en Koelheyd, van maakte, die met haar golvend Hayr en blinkende Zilvere *Hoornen* om 't Hoofd, hare verandering, schynsel en watermacht laat zien, met de *Pylkoker*, van ouds hare Jachtziekte eygen, vol *Schichten* op hare Rug. Zy rept zig om in 28. dagen den Aardkloot om te wandelen.

C. Beneden haar plaatste men *Mercurius* met zyne teekenen van Slangenstaf en gevlerkte Hoed, wel te onderscheyden, aflopende zynen weg in 88. dagen. Deze, vry kort by de werken, wierd daarom voor den Bode der Goden gehouden.

Daar na *Venus*, de Dertele, die in 225. dagen omloopt; van dewelke zy eene gebrookene en hippelende beweeging in hare Kring geloofden, als de Moeder der Verliefde Invloeyingen.

D. Boven deze zetten zy de *Zon*, die alles van des Aardkloots dampen voor zyn onderhoud optrok, en in een vol Jaar omgaande, veel nodig had, voor de vlugge Kleppers en vliegende Wagen, die hem 365. dagen voerden; maar ook wederom gaf de afstralende krachten en fyne Geesten, die door *Venus* heen dringende al het leven der Aarde maakten.

E. Daar na *Mars*, in 687. dagen zynen loop eyndigende. Men onderscheyd dien Oorlogsgod gemakkelyk aan zyn Harnas, Helmet en bebloed Lemmer.

Dan *Jupiter*, die hier buyten is gebleeven, om de kleynte van het Tafereel, in 22. maanden volbrengende zyn gang.

F. En eyndelyk den Ouden Vader der Goden, *Saturnus*, die 353. maanden van noden heeft, om zyn logge treeden weêr te brengen aan den Voordrempel, daar ze eerst uyttraden.

Deze hielden alle onzeekere gangen, beweegende tusschen de onbeweegelyke vaste Sterren. Dit was zoo algemeen geleerd en aangenomen, dat men het Kerkschendery achtte, daar tegen te spreeken. De H. Bladeren schynen zig te voegen by dat gevoelen. De Aards-en Oudvaders beweerden dat. Tot dat de Duytsche *Copernicus*, geleyd en geholpen door de Ervarendheyd, Scheepvaard, Kykbuyzen, als anders, dit Rinkelwerk overhoop wierp. En zedert is het gevoelen van den zelven zoo onwrikbaar sterk geworden, datmen nu den Tegenspreekers van *Copernicus* wel zou mishandelen, ziende dat,

wan-

wanneer de Zon blyft het middelpunt der Dwaalſterren en der Aarde, dan maar nodig is een omloop van 9000. mylen alle 24. uuren; daar anders veel grooter bollen der Dwaalſterren 300. maal 10. maal 10000. zouden moeten aflopen in de zelve tyd. Zoo dat eene vaſte Ster in de laatſte of grootſte draay zou aflopen op een dag 300. Millioenen Mylen, en alzoo in een minuut verder als van de Noorder tot de Zuyderpool. *Tycho Brahe*, nog zweetende voor de oude gedachten, maakte de Aarde echter vaſt, deed de Zon draayen, en rondom die alle de andere Dwaalſterren, gevoelende dat zyn zelven tydig by anderen verbrodde.

G. Maar de klaarder Eeuw, van ſchoone ervaringen en werktuygen bediend, heeft de *Zon* geſtelt als het Middelpunt van 't Geheel-Al. Hy flikkert nog wat; naar *Phœbus* wyze uytgedoſt, met zyn zevenſnarige Harp. Hy ontfangt met de eene Hand de aandringende waaſſem van zoo veele oneyndige Bollen, als 'er van hem uytvloeyen tot de oneyndigheyd toe, en geeft met de andere Hand uyt de vuurige Leevensſtraalen voor het Uytſpanſel. Van wegen de ſchitterende aftintelingen, met welke zyne afſtralingen blaken, heeft men moeyte, om zyn Ligchaam te onderſcheyden. Zoo iemand uyt overgelove hier kwaadaardig wilde denken, als of de Wereld uyt het Middelpunt te lichten, eene Doodzonde tegen de H. Waarheyd was; en of men bewoonlyk oordeelende eenige Sterren, die ons voorkomen, gelyk wy aan haar ingezeetenen; dan niet zoude overhoop werpen de gronden van Erfzonden, en de Zaligmaking, ten minſten, dat men bezielde Schepzelen zou hebben, die daar van niet aangedaan waren; zoo moetmen zig maar verbeelden, dat 'er geene noodzakelykheyd en is, die ons doet Menſchen ſtellen ons gelyk in die andere nieuwgenoemde Werelden; en dat het den roem en eer van 't Oneyndig Weezen vergroot, en niet verkleynt, zoo ieder Wereld of bewogen Rond zyne onderſcheyde Schepzelen en geſtalten had. Of dat nu lichtelyk kan zyn, daar toe behoeft men maar te zien, hoe licht het valt aan onze vindingen in Dicht-Schilder-en andere Konſten vreemde maakzels te vercieren; en dan zal men van 't Oneyndig Weezen wel wat anders denken. Ook zoude iemand konnen morren tegen 't ſtellen van de Zon voor 't Middelpunt van 't Heel-Al; want die is later, als veele Aard-en Waterdeelen, in den Bybel gemeld, voortgekomen; maar 't licht van dezelve was al door 't Geheel-Al verſpreyd te vooren, eer de Schepper ſprak: *Daar zy Licht, en daar was Licht*, zoo dat 'er maar nodig was de ſchikking van alle die Lichten, om malkanderen, nog de Aarde in haar draayen en keeren niet te beletten, van op zyn tyd wendende met dat deel van de Zon, gelyk ook van de Maan by overſchyning, beſtraalt te worden. Edog wy zullen ons in het onderzoek, veel min in het beſliſſen dezer Filoſophiſche geſchillen, niet inlaten, en liever by de Goddelyke Openbaring blyven.

 H. *Mer-*

H. *Mercurius* is de eerſte en dichtſte by de Zon.

I. *Venus* volgt hem, en na deze

K. De *Aarde*. Die Oude Moeder ryd op eene ſtaak van de Noorder tot de Zuyder Pool, met veele Konſthoepen om haar Lyf, die de brave verſtanden tot welvaart der Zeevarenden, en om onderſcheydentlyk verſtaan te kunnen worden, gevonden hebben, als de *Linea Æquinoctialis*, *Tropicus Cancri*, *Capricorni* enz. Zy draayt nu met groote vlyt haar eygen Bol, terwylze in den grooten omloop niet minder word bewogen.

L. By de Oude Moeder, de *Aarde*, houd zig in eene onderſcheyden draay onafſcheydelyk de *Maan*, die met haar *Nachtfakkel* en *Maanhoorenkens* pronkt. Hare wederzydſche lichten helpen malkander. Dit licht ziet-men hier en daar verbeeld door kleyne *Kinderen*, die met *blinkende Bollekens* ſpeelen, die licht zynde op de geſlotener deelen, weêrſtuyten, als de Balonballen. De Maan en de Aarde zyn beyde van gelyke ligchamen, ſchynende de een op de andere, daar 't op een van beyde dag maakt; want de lichten van beyde moeten weêr afſtuyten, wyl beyder ligchamen vaſt zyn. Daar in tegendeel doorſchynende ligchamen de lichtſtralen door en ten uyteynde laten wech loopen. Van de verafgeleegenheyd komt die blaauwzilvere koleur, gelyk men aan de *Piek* van *Terneuf*, aan de *Alpen* en *Appennyns*-gebergtens ver afſtaande verneemt.

M. *Mars* houd zyne kring daar naaſt aan.

N. Maar daar aan volgt *Jupiter*, die nog vier andere Dwaalſterrekens om hare zwakheyd in zyne draay ingewikkelt by hem heeft. Deze vier, gelyk *Jupiter* zelf, en de ligchamen van 't Hemelweezen al mede, moeten draayen in 't groot, al behoud *Jupiter* in zig eene kracht van draayen op zig zelven.

O. Waar na men eyndelyk ziet *Saturnus*, die vyf andere Dwaalſterren als Lyftrauwanten rondom hem in zyne groote draay mede ſlingert. Deze alle zyn te onderſcheyden, gelyk men der vaſte Sterren veele heeft onderſcheyden, die echter by de 50. Millioenen Mylen van de Aarde afſtaan, en niet laten zeer levendig te tintelen; mogelyk malkander beſchynende, en met hare groote ligchamen zynde 't geen wy of andere Dwaalſterren zyn. Deze alle worden in eene oneyndigheyd uytgeſtrekt van grootte, elk in 't byzonder boven Menſchelyke Denkbeelden; draayende en beweegende alle met een, en ieder nog met zyn eygen Ringloop.

P. Het

P. Het Geheel-Al is zoo byna verbeeld by den *Siammers*, daar van men Indische Teekeningen ziet, waar van eene zeer vreemd my eerst voorkwam uyt de handen van D. *Swammerdam* Zalr. in zyns Vaders Rariteytkamer zynde. Dit Beeld had twee Hoofden, als van *Janus*; het eene zeer oud, als alle voorleeden Eeuwen afgeleeft hebbende; het andere jeugdig, voor den tegenwoordigen tyd. Dit Beeld had zeer veele stralende Bollen, by en om zig. Het had 'er een van *Mars* met kleyne Bellekens, als een Halscieraad, op de Borst hangen. Het had de eene Borst opgemaakt met *Venus*, de andere praalde met *Mercurius*. Deszelfs Rechterhand hield *Saturnus*, die rondom met 5. of 6. andere kleynder omslingerd was. In de Linkerhand hield het de Wereld met de Maan in eene en dezelve hoepel. De stoel van dat Beeld was aan alle kanten bezet met vergulde Bollen, vol tintelende stralen, op een vloeyende Camelotte grond, die rondom elk Bolleken in de straalen invallende, scheen te vloeyen met eene flaauwe blaauwe verwe. De kleeding was dun doorschynende, en van Indisch blaauw Gaas geplooyt. Maar het sloot de Beenen in de overal rykelyk overhangende Rokken, die vol boorden en zoomen, met Straalbollen geborduurt, alles bedekten. Deze stof was zwart, en scheen de oneyndigheyd en duystere twyffeling, om zyne oneyndigheyd naa te spooren, te toonen. Van achteren was dit Beeld al vol grooter en kleynder blinkende Bollen, maar van de Nek naar beneden, liep 'er af eene streep by uytnementheyd vol kleyne Sterren-bollekens, die wy voor de Melkweg namen. Deze Bollen en Bollekens waren van 6. of 7. verscheyden groottens, en de grootste alle met zaamgestelde Letters ingegriffyt, die veel overeenkomst hadden met de *Hieroglyphen*, zynde Kruysjens, Pyramidalen, Halfronden, Dwarslynen door Driehoeken, en diergelyken. Tusschen de Bollen en de straalen, in zaten verdrukt minder glansrondjens, van welke eenige geperst leeken, om ter zyde, of van onderen, of van boven uyt te leeveren, de Staart-of Baard-Sterren mogelyk willende beteekenen. Maar aan de Buyk zat eene hoogte, als eene steyle rood goude Rots, waar in en waar uyt Goude Steenen, Straalen en Stoffen borrelden (als uyt en in eene Smeltkroes) van Baar-goud, schuymende in zyne bovenkom, en uytwerpende door de gaten rondom zyn navel. Hier tusschen, te weeten onder, boven, en ter zyde deze Goude Kroesberg, zagmen uytwaassemen fyne streepen Lucht, die ik voor de Scheemerlichten van 's Morgens tot 's Avonds nam.

Dit Beeld zat in een Rond, waar op zeer groot waren te zien de 12. Teekenen van de Zonnekring; maar op eene andere order, als wy die gewoon zyn te zien. En vier vergulde Driehoeken sloten deze Tekenkringshoep aan een. Dit gevaart zamen had gestaan op vier Olifanten, 't geen ik in meer *Indostansche* Tekeningen heb gevonden, om 't Geheel-Al, zomtyds de Wereld alleen, te ondersteunen, als de Beweeger, die zy wel een Eeuwigen

 Geest

Geeſt noemen, maar echter een Menſchen geſtalte geven. Wy vonden *Saturnus* zeer bleek daar in afgemaald; *Jupiter* zeer helder; *Mars* rooder en meer bloedverwig; *Venus* zeer licht en met veele witte ſtipkens; *Mercurius* was de kleynſte en duyſterſte.

Ik heb met alle deze ſtellingen niet langer durven zyn; anders heugt my nog gezien te hebben by den E. Heer Theſaurier *Burg* Zalr. gedachtenis eenen *Atlas*, die met *Hercules* ſtond om te klutzen aan de Wereld, waar van *Copernicus* had gebrooken de Hoepen en Ringen, alwaar *Tycho Brahe* van achteren de rug onder de Bol der Aarde zette, en *Ptolomæus* ſchreeuwende zocht te ſtutten de ronde Klomp, om te beletten, dat dezelve niet in duygen en viel. Terwyl verbrak *Copernicus* veele ronde Kriſtallyne Bollen, die zig om den Bol geſlooten hadden; en hy trapte de lichtjens uyt, die in die Kriſtallyne glazen flikkerden. *Gaſſendus* kwam toeſchieten, en haalde ſterk aan om den Bol van den Bergtop af te ſtooten, om van den *Atlas* afgerolt, in eene geduurige beweeging te vallen; van den E. Hr. van *Zelem* en de *Oxfortſche* Maatſchappy gereed gemaakt. Behalven veele hedendaagſche Sterrekykers en Maanſnuffelaars, die met namen onderſcheyden plukhaarden, om 't ſtaan of beweegen der Aarde.

Tot de andere Sterren over te gaan, om 'er de reeden van te vinden, is eene onmogelykheyd, want daar is geene reeden, waarom iemand kan zoo by een flanſſen eene geſtalte, nu van weynig Sterren in een grooter, dan van veele Sterren in een kleynder omtrek, gelykmen in de Walvis, het Schip, de Rivier zoo weynig ziet, en zoo veel op 't Vliegjen; en waarom Sterren op Sterren, Teekenen op Teekenen geplaatſt, als de Geytkens op den Rug van *Auriga*, en de Zeezwaluw op 't Schip *Argos*. Geringe reeden zou men 'er af kunnen geven. Maar al kon men nutter en netter uytvinden (dat niet bezwaarlyk zoude zyn om te doen) zoo is 't nochtans beter deze kraam, nu overal aangenomen, zoo te laten blyven.

DER-

N. 13
A
K
E
E
F
M
I
H
C
B
B
G
D

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Mensch-Schepping.

DE Aarde, met alles wat dezelve bevoordeelen kon, geschaapen, en den Hemel met alle zyne wonderbaarlyke Lichten, geschikt zynde, tot verlichting van de Aarde, immers voor zoo verre als veele der tegenwoordige Eeuwen willen, (want daar ontbreeken 'er geen, die de Aarde zoo wel tot een Licht maken voor de Dwaalsterren, gelyk zy zyn voor haar) en tot onderhoud der Boomen, Planten, Dieren, Vogelen, Visschen en Kruypende, of beyder zoorten, voor de Aarde en de Wateren te zamen geplaatst wezende, scheen 'er een al te heerlyken Koningryk te zyn, om daar in niet een Opperheerscher te hebben, die in zyn Beeld het Goddelyke vertoonde, en als een kleyne Wereld zelfs was.

Dit was by de Heydensche Goden zoo niet gemeent, zoo 't schynt; want de Schepping van den eersten Mensch en vindmen niet by de Heydenen, van de Goden gedaan; alhoewel by haar zeker stond bekent, dat *Saturnus*, *Jupiter*, en andere tot Goden gemaakt, Menschen geweest waren. Maar zy hebben met de manier van de Mensch te doen maken, door iemand die men opdacht, de vlyery in 't hoogste toppunt willen opvyzelen, als of die Goden altyd geweest waren, en uyt haar zelven, of van twee op een onbegrypelyke manier waren voortgebracht.

Zy bedachten *Prometheus*, Voordacht, of wyze bedenking voor uyt. Maar hoe zy, tot die tyd van zyn Menschen maken, hare voortzetting hebben gehad, kan men niet bevroeden, nadien de breede Raad der Goden al sterk beroert was, over 't Vuur, dat *Prometheus* nam van den Hemel, om den Mensch alzoo als Goddelyk te bezielen.

Waarom de zaak zelfs my dringt, eer ik de Menschelyke geboorte nederstel, der Goden Schepping te behandelen. Welke zoo ganschelyk by alle groote Volkeren verscheyden zynde, zonder nut voor de Merkbeelden-Konst niet en zal uytgehaalt worden van Volk tot Volk; maar wy zullen die neemen, welke de Grieken meest hebben in de Wereld ingestooten, veranderende de namen en Merkbeelden van de Vorsten en Vorstinnen der Asiaten en Africanen, in de haren; welke ook het spel gewonnen hebben, en byna overal doorgedrongen zyn. Want de Romeynen leerden by haar de Natuurkennis, Wetenschappen en Konsten, en namen ook met een hare Goden over; hoewel zy nog van de Druïden, Magen, en Egyptenaars iets daar by hielden. Want zy lieten lang ieder zyn God naar zyn zin hebben, en meenende, dat ze zoo der Volkeren macht en geluk in haar geweld hadden.

Als

Als zy hare Goden namen, zoo plantten zy in hare Steeden, ten minsten in haar *Pantheon*, alle de Goden, die zy kreegen.

Zy niet van Gods Geest geleyd, en echter buyten de noodzakelykheyd der Godsdienst in het bestier der Volkeren, zoo waardig achtende de Godsdienst, dat zy even zoo veel door die, als door de reeden, de Menschen onderscheyden konden van de Beesten, hebben vastgestelt, dat in der Menschen gemoederen en Zielen sloeg een zeeker Goddelyk licht, dat in dezelve verwekte een begeerte tot het goede, op het welke zy dan toeleyden, om te genieten tot haar welzyn; dat haar ook heeft bewogen, te verdichten het werk van *Prometheus*, welke met Hemelsch Vuur den eersten Mensch bezielende, liet na een onophoudelyke trek in des Menschen Ziel, om zig te keeren na dat groote, waar uyt zyn Vuur afgedaalt was; gelyk alles wederom keert tot zyn begin; gelyk zy, aan dit ingebooren, ingeblazen of ingeschapen deeltjen van een Goddelyke adem, toeschryven, de Natuurlyke eerste drift en handel, in de schielyke overvallen, van onze oogen en handen na om hoog te heffen, en diergelyk de handen zamen te leggen, en hoog te steeken, om dank te bewyzen; want danken, om hulp aanroepen, zyn Godsdienstige werken, tot dewelke zy ook zonder die glinstering van kennis niet zouden gedreeven zyn.

Zig nu te wenden tot de waare kennisse Gods, de Heyligste Drieëenigheyd, kan van het Vleesch en Bloed niet geleerd worden; zoo hebben zy dan, als gezegt is, zig naar de dingen, die voor henlieden goed en kwaad waren, en het onderwerp van hare zinnen konden worden, geleerd; en die zelve, daar na tot vry Menschelyke vervormt; want den Schepper niet kennende, moesten zy op de Schepzelen, (en verder kondenze niet) als overeenkomende met hare Menschelykheyd begrypen. Zoo waren het dan Mensch-Goden of Vergode Menschen; en de blindheyd met de guytery opwassende, vervielenze tot Beesten, Planten, Slangen en Wormen; ja tot Steenen, Boomen, Bergen en diergelyke zaken.

Het begin makenze van *Uranus*, den Hemel, met *Chaos*, de grove Aardstoffe. Deze kregen eene Dochter, *Ops*, *hulpe* of *behoef* te zeggen; en eenen Zoon, *Saturnus*, of de Tyd, die met zyn Zeyssen ontmande zynen eygen Vader, welk eerste gereedschap hy in de Zee wierp; uyt wiens kracht met schuym der bewegende baaren *Venus* gebooren wierd. Dit was *Philosopheeren*, en 't wierd Goden maken. *Titan* was de tweede zoon van *Uranus*, dewelke trouwde met *Vesta*, de Dochter van *Berecynthia*, of van Vrouw Natuur, die de Zuster was van *Uranus*. Deze kregen *Cybele*. Haar beyden te gevalle, namentlyk zyne Vrouw en Dochter, stond hy zyn Vaders Ryk af, dat anders om *Saturnus* schennis op hem moest komen. *Cybele* trouwde aan *Saturnus*; en moest alle hare mannelyke Kinderen *Saturnus* te verslinden geven; maar van *Jupiter* en *Juno* te gelyk bevallen zynde, bergde zy *Jupiter*, en toonde alleenlyk *Juno*. En even zoo kreeg zy *Neptunus* en *Pluto*;

op-

opleverende in de plaats van haar Krooft, groote Steenen, die door *Saturnus* wierden verflonden. *Titan* beoorloogde daar op *Saturnus*, wyl tegen 't verdrag *Saturnus* mannelyke Kinderen gebooren, en overgefchooten waren. Hy voerd daarom Kryg met de *Titans*, zyne Kinderen, zoo fel en wel, dat hy, *Saturnus* overwonnen hebbende, hem met *Cybele* gevangen zette. *Jupiter* verloft zynen Vader; maar deze gewaarfchouwt door het Noodlot, dat hy zyn Ryk door eenen zyner Kinderen kwyd zou raken, leydde *Jupiter* lagen; waar van deze, ontkomen zynde, wraak nam, met zyn Vader den Hemel, zyn Ryk, uyt te fmyten. *Janus* ontfing hem voor vluchtig in *Italië*, om zyne fchrandere voorzichtigheyd vergood.

Jupiter zyn Vader kwyt zynde, gaf de Wateren aan zynen Broeder *Neptunus*, de Hel aan *Pluto*, en liet zyne Moeder *Cybele* de Aarde, onder zyn beftier houden. Als 'er nu zoo veele Goden waren, hielden die meeft Zwagerfchap en boelfchap onder malkanderen, als onder Menfchen, en bouwden de Wereld fterk aan; onder welke de *Titans* of Reuzen door *Cybele* opgeruyt, *Jupiter* kwamen beftooken, *Typhæus*, *Enceladus*, *Briareus*, *Egeön* en diergelyke, ftapelden Rotzen op een, om zoo den Hemel te beklimmen en in te nemen; maar *Jupiter* verdelgdeze en wierp een derzelver onder de Ætna en andere vuurbrakende Bergen. Terwyl de Goden, zoo alle met zig zelven genoeg te doen hadden, en al eens na Egypten, en verder waren weggevlucht, kwam *Prometheus* in der Goden Raadkamer, en knapte uyt derzelver geheymfte *Kabinet*, het bezielend Hemels Vuur, het welk hy op de Aarde overbragt. *Jupiter* gaf zig voorts aan de welluft met *Ganymedes*, *Danaë*, *Semele*, en andere over, en kreeg zelf *Minerva* uyt zyne Herffenen, bergde *Bacchus* in zyne Dyen, en verlofte daar van. *Juno* liet *Vulcaan* toeftellen, die uyt den Hemel gefchopt zyne Smiffe opftelde in *Lemnos* en *Lypare*. *Juno*, haren Man niet toegevende, kreeg *Mars*, door het aanraken van eene Bloem, haar door *Flora* aangewezen. *Iö* en *Latona* waren daar na de minnekozery van *Jupiter*. *Latona* op het driftig *Delos* vaftgezeeten baarde *Apollo* en *Diana*, op eene Palmboom. *Apollo* kreeg tot zyn Zoon *Æfculapius*, die van *Jupiter*, om dat hy *Hippolytus* wêer deed leven, met den Blixem getroffen wierd.

Apollo beminde *Daphne*, en *Hyacinthus* moeft balling uyt den Hemel met *Neptunus*, de koft by *Laomedon* zoeken, om *Jupyns* toorn te ontwyken. Waar na hy herfteld wierd, en den Zonnenloop waarnam als vooren. Men heeft 'er wel een ander ook toegeftelt, *Hyperion*, een Nazoon van *Titan*, *Phaëton*, *Pafiphaë*, *Rodia*, *Ætha*, en andere meer. *Diana*, zyne Zufter, *Lucina*, *Cynthia*, *Delia*, *Phœbe*, *Ifis* en *Hecate* genaamt, wierd op *Endymion* verlieft.

Ceres was de Dochter van *Uranus* en *Penie*. Zy popte met *Jupiter*, en kreeg *Proferpina*, die haar ontvoert wierd door *Pluto*, welke zyne *Maitres* Koningin van de Hel maakte.

Venus op eene zonderlinge manier in de Wereld uyt het Pekelſchuym en *Jupyns* Zaad gebracht, was eerder eene Dochter van *Dione* en *Jupiter*. *Hymen* was haar Zoon; en de *Charites* (Bevalligheden,) hare Dochters; *Priapus*, en de twee *Cupido's* waren mede haar Krooſt. Zy trouwde met *Vulcaan*, om te eerlyker Hoer van *Mars* te zyn. *Neptunus* was *Saturnus* Zoon, Broeder van *Jupiter*, getrouwt aan *Amphitrite*. Hy ſtelde by haar veele *Tritons* toe, en teelde de *Harpyen* of Roofvogels, in Echtbreuk met de Aarde. *Oceanus* was zyn Zoon, die *Thetis* trouwde, en *Nereus* met *Doris* ter Wereld bracht. *Glaucus* was haar Zoon, *Ino* en *Melicerta* hare Dochters, wiens Kind *Leucothoë* of de Dageraad was.

Veſta van *Cybele* met *Uranus* geteelt, wierd voor de Aarde geëerd, en wyl ze voor de Kuyſchheyd, hare Veſtaalen of Prieſtereſſen liet inwyen, heeft ze zig eerlyk gehouden.

Mars nu was de Zoon van *Juno*, zonder Man, uyt het aanraken van zekere Bloem, die door de Godin *Flora* aan *Juno* gewezen wierd. Hy was Boel van *Venus*, en popte met verſcheyde andere.

Minder Goden zyn 'er by uytſtek veele, maar deze alleraanmerkelykſten kan men hier niet voorby gaan, om dat, gelyk 'er in de eerſte *Sphæra* of Bolrondte van den Hemel zyn twaalf Dieren of Teekenen, van de Tekenkring, zoo moeten 'er even zoo veele Opper-Goden zyn, welke ieder voor zig zelven hebben eene Eeuwige Ziel, en eene bezielende kracht in die twaalf Dieren der eerſte Bolrondte, om van die in al het geſchapene af te dalen. Zodanig dat de roering, voortzetting, vermeerdering, en behouding van alles beſtaat door deze twaalf Goden; aan welker byeenkomſt het beſtier van het Heel-Al was gegeven van het Noodlot,

A. En den breeden Raad der Goden is genaamt geworden;

Zynde zes Mannelyken:

Jupiter, *Neptunus*, *Apollo*, *Mars*, *Mercurius*, *Vulcanus*;

En zes Vrouwelyke:

Juno, *Veſta*, *Venus*, *Pallas*, *Diana*, *Ceres*.

Zy wierden *Dii Conſentes*, of te gelyk op zig zelven beſtaande Goden genaamt. Zoo dra 'er iets van hoog belang was, riep *Jupiter* dezen breden Raad by een, ja hy en mogt geen Blixemſchichten tot verdelging uytzenden, of zulks moeſt by dien Raad verſtaan zyn.

Jupiter, Al zynde, en Voorzienigheyd, Natuur en Wereld genoemt. Men maakt zyn Merkbeeld met twee Hoornen, en groote Vleugels, om zy-

ne

ne uytſpanning en beſtier van het Ooſten tot het Weſten te toonen; met den Arend, om dat hy alles overwint; met twee Vaten by hem, om goed en kwaad uyt te deelen. Ook draagt hy wel een Weegſchaal in de Hand, om het doen der Menſchen te wikken, en 't goed en kwaad te beloonen; met een Ryxſtaf, als Opperheer; met een Sterrenhoep, ende een Ey in de Mond, waar uyt Vuur ſpringt, als Schepper van de Aarde, en bezielder door het Vuur. Daar van is een ſchoon afbeeldzel by den Feniciërs geweeſt. Het Hoofd droeg eene blinkende Kroon, tintelende met vlammeſtraalen. Om zyne ſchouders hangt een blinkend dekzel door *Pallas* geweeven, vol Sterren en op eene blaauwe voering, houdende twee Ballen in zyne Hand; eene van Goud, en eene van Loot; en in de Linkerhand eene Lier, met negen Snaaren; zyne Clavieren zyn blinkende Smaragden. Hy zit op eene Deken van Paauwenvêeren, met de Voeten op eene Drietand; zomtyds zonder Ooren, om zyn heerſchend beſtier te toonen; zomtyds met vier Ooren, om dat hy alles hoort; ook met drie Oogen, om dat hy alles ziet, en ſteets waakt; met dezelve ook zyn beſtier over den Hemel, de Wereld, en de Hel, als Opperheerſcher bewyzende. Hy zit op de Lothus, om dat hy zuyver zonder deel of 't geheel te zyn, meer is als het Geheel-Al; welke zorg hem maar van buyten aankomt, met de Blixemen in beyde de Handen, om over den Eed te ſtaan, die men dede op de Klooten van een geoffert Varken, welke dan in Zee, of 't Water geworpen wierden, en niet gegeten, om goed en kwaad te vergelden; met eene Ryxſtaf in de Hand, waar op voor den Weldoenders een Oyevaarshoofd ſtaat, met de Poot van een *Hippopotamus*, of Nylpaard, onder aan, het welk zoo Godloos is, dat het zyn Vâar doodt, en Moêr zoent. Zyne naamen zyn naar de Landen of zaaken: *Jupiter Stator*, de Staver, met eene Piek en Blixem; *Ultor*, de Wreeker, *bis* twee, *ter* drie, en meermalen. *Conſervator*, *Cuſtos*, *Bewaarder*; *Optimus Maximus*, de *beſte* en *grootſte*; *Horcius*, *bewaarder der Eeden*; *Vejovis*, als men hem bad, dat hy niet wilde beſchadigen. Men heeft hem met het Hoofd van een Sperwer in *Memphis* meeſt vertoont.

Aan alle deze zoo onderſcheyden Merkbeelden moet zig de Dichter of Schilder verbinden; maar zulk tuyg by *Jupiter* vertoonen, als het onderwerp vereyſcht, waar in hy Jupiter wil invoeren. Gelyk hy van den *Lydiërs* met de Byl der *Amazoonen* en de naam van *Labradeus* geviert wierd. Van zyn Geytevel of *Diphthera*, de rol van ieders Noodlot, is te vooren aangeroert. *Jupiter Olympius* met Arend en Blixemen by de Grieken is de gemeenſte trant; als een hoogen Eykenboom by den Celten, als een drajende Piramide, of als eene Navel, en met een Schaapenhuyd in Arabië. Te Rome droegen de Stedevoogden zorg, dat *Jovis* Hoofd met *Meny* rood geverft wierd, en ook zoo in Ethiopië.

Juno, dochter van *Saturnus*, Vrouw en Zuſter van *Jupiter*. Als *Dea Syria* zit ze op twee Leeuwen, met eene Ryxſtaf in de eene, en eene Weefſpoel

ſpoel in de andere Hand, met eene Piek (die de Ouden voor Ryxſtaf droegen) om datze Opperheerſchappyvoerſter was, met een blaauw Kleed met Sterren, als de Godinne des Luchts; met Paauwen by haar; ook wel Havikken en Sperwers; Godin der Koningryken en Rykdommen, met Kroonen en een Overvloedshoorn. De Halvemaankens van *Juno* of *Iſis* by den Romeynen op de Schoenen, en de Sperwersvêeren in Egypte op de Tulband, waren de Merktekenen van den Adel. Met *Iris* of de Regenboog hare Kamerdienareſſe en Bodinne by haar. Zy heeft by haar (als het zoo te pas komt) Regen, Wind, Miſt, Sneeuw, Hagel enz. Zulks haar onderſte Rok veelverwig is. Zy heeft, als de Lucht regerende, in de eene Hand eene Blixem, in de andere eene Trompet, voor de Donder; op hare Kroon ſtaan de Uuren en Bevalligheden; eene Koekoek hadze op haar Staf, om dat haar *Jupiter* onder ſchyn van die Vogel had bekropen; als Godin der Huwelyken, doodde men voor haar (de Granaat van eenigheyd in de Hand hebbende) eene Kat, om te doen zien, dat alle vinnigheyd en bitterheyd buyten den gehuwden ſtaat moeſt blyven, met de woorden: *Weeſt gy my Cajus, ik zal u Caja zyn.* De Vrouw met de naam van *Tanaquil*, welke aan *Tarquinius Priſcus* was getrouwt. Men noemdeze ook *Virginenſis*, met de bieze banden der Maagdom, by het trouwen, met de Armen en Knyen geſlooten of oopen, na datze voortzetten of het baaren beletten wil.

Neptunus met eene Lootsmanstrony, gryze Hayren, een Zeegroen Kleed met Zeeſchelpen tot een Kroon boven de Hayren; met eene Drietand in zyne Hand, ook wel met een Scheepſtuur of Roer; met eene Cammelotte waayende Sluyer; met Zeepaarden of Dolphynen voor eene Wagen met Scheepraders; achter en voor met groote Schelpen. Hy was mede een Zoon van *Saturnus*, en Broeder van *Jupiter*. Hy kan met felle *Tritons* bruyſſchende, en toetende op Kinkhoorens in ongeſtuyme Golven zitten, met Hayen, Zeehonden, buytelende Tonynen, en Meeuwen voor de ontroerde Zee, of met Ysvogels op hare Neſten dryvende, met *Caſtor* en *Pollux* in de Lucht, met *Amphitrite* by hem in de Schelpkoets, ſpeelende op eene Schildpads-Lier, met dartelende Steuren, Bruynviſſchen, Salmen en *Derados* of Zeebraaſſems, zynde Viſſchen, die by ſchoon weêr gezien werden omtrent zyne *Najaden*, of Waternimfen.

Veſta, is met veele naamen, dan *Saturnus* Dochter, dan zyne Vrouw, met een dikke Buyk en volle Borſten, om datze altyd baard, voor de *Aarde*, met de naam van de *Groote Moeder* geëerd, met eene Burgkroon op haar Hoofd, met eene Ryxſtaf in de Hand, en Leeuwen voor hare Wagen, om de Rykdom en Macht der Aarde te vertoonen. *Ops*, of *behoef* en *hulp* is ook haar naam. Zy heeft een Sleutel in de Hand, des Winters de Aarde toeſluytende, en die open makende in de Lente. *Berecynthia* naar een Berg, en *Frigie* naar Griekenland genaamt, met eene Pynboom by haar, om dat hare beminde *Athis* daar in is verandert. Hare Prieſters waren Ge-

lubden, dat met eene scherpe Steen moest geschieden, gelyk zy zulks *Athis* had doen lyden, om zyne minnary met de Dochter van de Stroomgod *Segaris.* Zy wierd om de vastigheyd des Aardryks *Vesta* genaamt, en aangebeeden, als eene Steene *Cubus*, of Vierkant, met Koeyen voor eene Wagen met Laken bedekt.

Tot Merkbeeld van een verwaten Kind, dat tot inkeer komt, en zyne Ouders eert; dient iemand verbeeld, die een kleyn rond langwerpig Steentjen van den Berg *Sipilus* (een Berg in Frigië) in *Vesta's* Tempel offert.

Rhea was ook haar naam, met Trommels, Cymbalen, Fakkels en veel gedruys geëert. Zy was een Rond by de oudste Volkeren van Steen; om dat 'er ook toen al waren, die de Aarde Rond oordeelden. Daar schynen twee *Vesta's* aangebeeden voor de Aarde, de Vrouw van *Saturnus*, en de andere voor het Vuur, als zyne en hare Dochter, om dat de levendmakende warmte door al het ingewand der Aarde dringt. *Vesta's* Tempel te Rome was ook rond, waar op *Vesta* als eene Maagd met *Jupiter* een Kind zynde, dat zy gebergt had, op den Arm, heerlyk als op een Torentje praalde. Het Eeuwig Vuur wierd van hare Priesteressen of Vestaalsche Nonnen bewaard. Zonder haar Vuur en aanroeping vooraf geschiedde nimmer eenige Offerhande.

Apollo, waar van en van wien dat men de Schepping heeft begreepen, zoo is die allerligtst gevallen op de Zon, en de groove stoffen. Die Godheyd overal te zien, is ook algemeen geweest. *Phœbus*, *Titan*, *Sol* en zoo veele Asiatische naamen zyn alle dezelve, de Zoon van *Latona*, de Broeder van *Diana*, altyd jong, gelyk *Bacchus.* Hy is in 't midden der Negen Zanggodinnen; en zoo algemeen in 't midden, dat men hem noemt het Hert van den Hemel. Met Pylen in de eene, en de Bevalligheden in de andere Hand; wyl door te veel Hitte, Pest, heete Koortzen en andere kwaalen komen, en van de gematigde warmte, alle vermaak en welstand. Met een Wolf by hem, om dat die alles, als de Zon, verteert en opmag; ook was zyne Moeder *Latona* in eene Wolvin verandert; ook eene Rave, om 't voorzeggen van 't goed wêer, of een Haan krajende als een bode den Dag aankondigende; eene Sperwer, byzonder in Egypte, om de snelheyd van zyn gezicht; dezelve vertoonen hem in een Schip, door eene Crocodil getorst; met het Schip waar in Apollo is de beweging vertoonende van het vocht in de teeling der dingen, en door de Crocodil het zoete Water, door de Zon luchtig gemaakt en gezuyvert; in het Schip zyn alle de andere Goden rondom de Zon. Die God is gekroont met Lauw'ren; en de Vader of Bescherm-God der Geneeskonst. De Egyptenaars maalden hem af met eene Ryxstaf, waar op een Oog, wyl zy hem het Oog van *Jupiter* noemen, een Vyfhoek met het woord der Latynen *Salus*, Heyl, by den Romeynen. By den Feniciërs gaf men voor, dat een zwarte Steen uyt den Hemel gedaalt was, rond en puntig uytlopende, voor de ware gelykenis der Zon, zonder

 Mensch-

Menſchenkunſt, en zoo ook by den Megarenzen eene hooge ronde Naald; in Perſië, was de Zon een beeld, met een Leeuwenhoofd in een donker Hol trekkende, een Bul en eene Koe, by den Hoornen, om dat de Zon in het Taanronds-Teeken den Leeuw zynde, dan de meeſte kracht heeft om op de Aarde te werken. De *Eclipſis* of Zonnezwyming is door het Hol betekent. In Egypte noemde men deeze *Apis*. Maar dat moeſt een Varre zyn van eene Koe, die voor de eerſte reys kalfde, en dan verdichtten zy, dat de Hayren van zyne Huyd zwart waren, om dat de Zonneglans die verzengde. Immers hy moeſt zwart zyn met eene witte kol aan 't voorhooft, en eene plek op de Schoften, als of 't een Arend was; die wierd dan vergood. Zyn eeten of kieskaauwen maakte de Godſpraak; hoewel een Roomſch Keyzer zeyde; *om Goden te zien gekomen te zyn*, *niet om Oſſen*; en *Cambyſes* dien Osgod in ſtukken hieuw, zeggende tegen den Prieſters: *O Gekken*, *zyn de Goden van Vleeſch en Bloed*, *die gewond en gedood worden? Zulk eenen God paſt u*; *my foptmen met zulke grillen niet*; en liet een deel der Prieſters dood ſmyten, om hunnen God gezelſchap te houden. Zoo hieldenze ook *Serapis*; maar in alle de Tempelen *Harpocrates*, God der Stilzwygendheyd, dat een van beyde was Menſch of Beeſt geweeſt. Zoo trok *Cleomenes* groot Geld van den Egyptiſche Prieſters, om af te laten kopen eene aangeſtelde Jacht tegen de Crocodillen, die zy voor Goden eerden.

Apollo is ook de Herder geheeten, om dat de Zon alles voed, en om dat hy de Beeſten balling zynde gehoed had. Zyne Drievoet en Godſpraak, en de overwinning van het *Pythiſch* Ondier, geeft hem ook de naam van *Pythius*. Hy heeft vier Vaten of Vazen by hem:

1. Van Vlammen van Vulcaan, voor 't Hemelſch Vuur, genaamt het *Hoofd van Vulcaan*.

2. Van blinkend Zilver, voor 't ſchoon weêr, en genaamt de *Lach van Jupiter*.

3. Van dompig zwaar loot, voor Nevel, Miſt, Koude en Hagel, genaamt de *Dood van Saturnus*.

4. Van allerley Zaaden, die op de Aarde door de Lucht verſpreyd en gekweekt worden, genaamt de *Pop van Juno*.

Venus, de Godin der Liefde, uyt Zeeſchuym gebooren, verwekt door het afſnyden der Mannelyke Teelleeden, het zy van *Cælus* of van *Saturnus*, in Zee geworpen, en daarom by de Grieken *Aphrodite*, dat is, Schuym-Godin genaamt; andere noemen haar eene Dochter van *Jupiter* en *Dione*. De Ouden tellen 'er vier, en noemen de eerſte eene Dochter van *Cælus*, Huysvrouw van Saturnus, by wien zy zeven Dochters, *Tytanides* genaamt, gebaart heeft. De tweede, gebooren uyt Zeeſchuym, en Moeder van *Kupido*. De derde eene Dochter van *Dione*, die met *Vulcanus* trouwde, en met *Mars* boeleerde. De vierde van Tyrus genaamt *Aſtarte*, die met Adonis trouwde. De eerſte en laatſte zyn waarſchynlyk de Aſſyriſche, die *Urania* of

of *Cœleſtis*, dat is Hemelſche, genaamt wierd, en welker Godsdienſt uyt Aſſyrië of Babylon in Syrië gekoomen is, alwaarze *Aſtarte* genaamt is. Deze *Urania* of *Aſtarte* was te Aſcalon in Fenicië, daar *Herodotus* gewag van maakt. De Arabieren en Perzen eerden ze insgelyks. De tweede en derde *Venus* zyn die van Griekenland, welker Godsdienſt in het byzonder op het Eyland Cyprus was, alwaarze in de Stad Paphos een prachtigen Tempel had. Men oordeelt, datze uyt Fenicië derwaarts gekoomen is; 't geen aanleyding tot die Fabel, als of zy uyt Zeeſchuym gebooren was, gegeeven heeft. Haar zyn ter eere veele prachtige Tempelen opgerecht, als te Lacedemon onder de naam van de *Gewapende Venus*; te Rome onder die van de *Kaale Venus*, ter oorzake van de Vrouwelyke Dapperheyd, wanneer door de *Gallen* de Stad was ingenoomen, en de jonge Manſchap op het Capitool belegert, geen gereedſchap had tot tegenwêer, de Jufferſchap haar eygen Hoofdhayr aanbood, om daar van Kabels en Touwen te drajen ter vervaardiging van Stormgereedſchap, om den Vyand af te weeren. *Eneas*, die zig haar Zoon noemde, bouwde haar ter eeren eenen prachtigen Tempel op den Berg *Eryx* in Sicilië; enz. ook Beelden. Al ten tyde van *Romulus* wierd haar Beeld opgerecht onder de naam van de *Strydbaare*, ter plaatze alwaar de Vreede tuſſchen *Romulus* en den Sabynſchen *Tatius* getroffen, en daar na beveſtigt wierd. By gelegentheyd dat de Roomſche Jufferſchap eene vreemde Schurftheyd overkwam, waar door na een zware Ziekte al het Hoofdhayr uytviel, en zy eene gelofte aan de Godinne *Venus* deede, en daar op aanſtonts haar Hayr wederom zou uytgewaſſchen en gegroeyt zyn, wierd haar ter gedachtenis haar Beeld opgerecht, hebbende een *Kam* ter vercieering van het Hoofdhayr in de Hand; ook ſteldenze haar *Gebaard*, om in dat zelve Beeld de Merktekenen der *beyde Sexén* te vertoonen, als hebbende in de voorteekenen dier twee verſcheyde zoorten het hoogſte bewind. Waarom ook dit Beeld vertoont wierd gezien met het Bovenlyf een Man en Onderlyf eene Vrouw. Welk Beeld de aloude *Duytſchen* aan de Maan gaven, die ook met *Venus* dezelve is. Men heeft haar veele naamen gegeeven, te lang om ons daar meede, en de reeden van dien, op te houden; te meer alzoo wy hier voor reets eene beſchryving van haar gegeven hebben, en hier na nog wel iets van die Godin zal volgen.

Mars, gebooren van *Juno*, of ontfangen door eene Bloem, welke *Flora* de Bloem-Godin, aan haar had vereerd, of door het ſlaan van haar Teellid, met hare Hand. Immers de God en Goden van den Oorlog, als onmenſchelyk zynde, kwamen by den Heydenen voort de eene zonder Moeder, *Minerva*; en de andere zonder Vader, *Mars*. Hy heeft tot zyne Vrouw niemand zeeker gehad, hoewel men hem aan *Orge* te *Nicopolis* uytgehuwelykt ziet, met de Razernyen tot zyne Kinderen. De Vreeze en de Moord trekken zyne Wagen of woeſte Paarden, waar by voor Stalknechten loopen, de *Aanval*, de *Dolheyd*, de *Hardnekkigheyd* en *Wreedheyd*. Zyne Kar is

aan

aan de Wielen met Zeyſſens beſlagen. De Faam vliegt voor uyt met honderd Oogen; en heeft witte Vleugelen aan, met een Klaroen van Zilver; maar achter de Wagen volgt een andere Faam, verminkt, met zwarte Vlerken; op eene roeſtige Hoorn toetende, de eene van de goede, en de andere van de kwaade tyding. *Mars* heeft een ſchrikkelyk gelaat, ſtyf en zwaar van Hayr en Baard, met de Borſt open, om dat hy de gevaaren niet en wil ontzien. Een enkel Zwaard is by den Thracen en Scythen voor *Mars* aangebeeden. By den Arabiërs eerde men voor *Mars* eenen vierkanten Steen, vier voet hoog, en twee breed; op een ſteungrond van Goud. Een *Hond*, een *Wolf*, eene *Gier* en eene *Exter*, zyn de beeſten die hem verzellen, om de gretigheyd en hardheyd van bek. Te *Pampremo*, in Egypten, vierde men dien God met een dol Stokkengevecht van vreemdelingen van buyten tegen die van binnen indringende, om telkens eenen nieuwen vergulden *Mars* in te dringen; om te toonen, dat de Vorſten en Veldoverſtens van het een Oorlog liever in het ander ſtappen, dan het Oorlog door eene lange Vreede te eyndigen.

Minerva van *Jupiter*, als gezegt is, in de Wereld gebracht, is de Godin der Wysheyd, maar te gelyk des Oorlogs. Zy is altyd Maagd, om dat het Heydendom meende, dat de Wysheyd zuyver moeſt zyn van alle vlekken en aanhang der Wereldſche zaaken of gebreeken; en om dat de Geleerdheyd, welke men ook *Minerva* deed erkennen, voor hare Godheyd beſt zonder belemmering van Vrouw en Kinderen was; maar boven al, om dat het Oorlog beſt aan den ongetrouwden ſchynt te paſſen. Men offerde haar daarom, of een wit Lammeken onnozel en zuyver, of een ongetemde en jonge witte Stier, of een wit Kalf, met vergulde Hoornen, maar geſneeden. Als 'er nu zoo veele offers beſchreven worden, moet men die uyt de anderen kiezen, welke op de ſtof, waar in men zulke Godheyd gebruykt, beſt paſt. Zy twiſtte met *Neptunus* over *Athenen*; om dat die ſtad kon twyffelen op zoo ſmalle tong Lands geleegen, ofze meer de Zee, dan het Land eygen was. Men zette *Minerva* op en in de Stadspoorten, *Mars* en *Bellona* buyten; zoo dat *Minerva* de verweerende oorlog ſchynt, en de andere de aanvallende of beſchadigende te zyn. Zy temde *Pegaſus* allereerſt, en gaf dat gevleugelt Paard aan *Bellerophon*, en hielp *Prometheus* in den aanſlag van het Hemelſch Vuur, den Goden, voor de Menſchen te ontvoeren. Zy ontfing alle drie of vyf Jaaren, en in alle hooge nood een koſtelyk *Peplum*, of Keurslyfjen, daar zommigen een Manteltje van maken, wit, met gulde bolletjes geborduurt. Op haar Schild heeftze *Meduſa's* Hoofd, welke van *Neptuyn* in *Minerva's* Tempel gezoent, van haar in een grouwelyk Ondier wierd verandert, door *Perſeus* gedood, en aan den Goden vereert. Men deed voor haar eene Goude Lampe vol Oly geſtadig branden, om dat zy de Olyf geplant, of ten minſten de Oly te perſſen geleert had. Zy dient voor het wys beleyd der Oorlogshoofden; dog als men haar *Bello-*

na

na noemt, dient zy tot vertoog der ſtoute moed en daaden. In haar Tempel te Romen was een Oorlogspilaar, waar by een der (Burgermeeſteren) *Conſules* ging, den Tempel van *Janus* opgedaan zynde, en wierp eene Lans naar dien kant, waar dat Volk woonde, 't geen zy wilden beſtryden. *Tritonia* was ook haar naam, om dat de Menſchen drie voordeelen van haar afbaden, het tegenwoordige wel te beraaden, uyt het voorgegane wel te oordeelen, en voor het aanſtaande wyſſelyk te zorgen. Eene Uyl is by haar, maar wel ſlecht uytgepikt van den Grieken, welke die Vogel van den Egyptenaars overnaamen, zonder genoegzame aanmerking. Die zombre, zuffe Vogel, afkeerig van het licht, is alleen, om dat hy by nacht zyn ſnoeperywerk ſchynt te doen, van henlieden gekooren als het Merkbeeld der diepe nachtbraakende oeffening. Zy is ook genoomen, om te beteekenen het zwaar veynzen der geweldige en eenhoofdige heerſching, tegen welke de verſtandige en braaven moeten opwaken. Ook is zy het Merkbeeld van bygeloof en uyterlyke ſchyn van Heyligheyd. Zy gaat ook door voor gemunt Geld, het verderffelyk middel tot veele kwaden.

De groote Griekſche Redenaar *Demoſthenes*, uyt de Gevangenis komende, belachte de Godin der Wysheyd, de Patroneſſe van Atheenen, zeggende, dat zy Beſchermgodin drie kwaade Beeſten voor haren eerlyken aanhang had verkooren; den Uyl, de Slang, en het Volk. Op de Atheenſche Munt was geſtempelt NOCTUA LAURIOTICA, de Nachtuyl wees op Atheenen voor *Minerva*, en *Laurinica* was de naam van haar Zilvermyn. De Wraak en Weêrwraak word ons ook door dien Vogel afgebeelt, wanneer de Feniciërs, een Kraay en een Uyl tegen malkanderen zetteden. Dewyl by dag, als de Uyl het licht niet kan lyden, door de Kraay de eyeren worden uyt het neſt gerooft; en den Uyl by nacht, als de Kraay niet kan zien, wederom het Krajeneſt beſteelt. Het licht, by die Vogel zoo gehaat, dat hy Kaarſſen en Lampen by nacht met zyne Vlerken uytſlaat, is by de beſte meeſtreſſe der Merkbeelden, de Heylige Schrift, altyd genoomen voor de kennis en vermeerdering der kennis, uyt welke het verſtand moet gevormt worden. Op den ſchoonen dag niet te doen is Uylen, maar geen Wyzen hare gewoonte. Ook gelden zy naar hare zuffe en zombere dofheyd, wyl die Vogel de ſpot is van alle anderen. Een Haan, die by 't krieken van den Dag anderen tot het werk kraayt, de Zon waarneemt voor zyn opgang, voor zyn huysgezin zorgt en vecht, is waardiger zulke eene Godin, als een Uyl; en de Bey zou ook nog meer recht tot die eer hebben. De Havik, of Valk, zou by haar voor de geregelde Krygstucht-Godin beter paſſen; hy paſt net op het bevel, als men hem te rug ſchelt, gaat vlug los op de order, weet wel zyne gangen door de Lucht te nemen, om met een zeekeren aanval te ſtorten op zyne prooy; en is te vreeden met dat beſcheyden deel, dat hy voor zyn loon ontfangt. Of eenige andere Vogel voor zulke byzondere Godheyd.

Mercurius was mede een zoon van *Jupiter*, gewonnen by *Maja*, die de Dochter van den grooten Hemeltorsscher *Atlas* was. Zy kreeg dien loozen knaap op den Berg *Cyllenus* in Arcadië. Hy is vlug, jong, snel van gelaat, een snapper en fyn in de treeken; met een looze opgeschorte Neus, en de Winkbraauwen in een geloopen, hebbende zyn Voorhoofd Bergachtig, als een *Spion*, en bedrieger. Zyn Grieksch Hoedeken heeft twee Vleugels aan, en zulke twee doet hy ook aan zyne Brooskens van Goud, om de Goddelyke boodschappen te vlugger te verrichten. *Mercurius* is by den Heydenen het Woord, het welk Uytlegger van der Goden en Menschen gedachten betekent. Zyne snelheyt word door die Vleugelen te kennen gegeven. Alom bereysd zynde, was hy ook de Tolk der Goden; hy wees de weegen aan, en ontfing de Ziele der stervenden, omze ter Helle te voeren, of ten Hemel te plaatzen; en deze God moest eerst verbreeken de banden, waar mede de Ziel aan het Lyf is verknocht, door eene Goddelyke kracht. Ook vervoerd hy de Zielen, zoo ze in andere Ligchamen weêr zullen inwoonen, met zyn staf uyt de Helle weêr opvoerende, na datze van de Vergetelheyd of *Lethestroom* gedronken hebben, en ten eynde van haar taak of tyd zyn. Zyne Staf voor de Welsprekendheyd is in Gezantschappen, Redenvoeringen, Vreede en Oorlogen aanzegging het Merkbeeld, met twee Vleugels en twee gekronkelde Slangen. Hy was vinder der Worstelkonst, opperbaas der Bouwkonst, en verschafte veele schoone uytvindingen aan *Dædalus*. Hy kreeg by *Venus* eenen Zoon *Hermaphroditus*, die tot een Lyf zamensmolt met de verliefde Nymphe *Salmacis*. *Mercurius* was de boode der Goden tot Zeegen, maar *Iris* tot Vloek, als Pest, Hongersnood of Oorlog. Eygentlyk is hy alzoo de boode der Goden te verstaan, dat men zyn naam heeft gegeven aan de beweging der Menschelyke Zielen; welke van de Opperste Godheyd ingeblazen altyd heeft behouden de vonken van het Goddelyk Vuur, en weet de Wille Gods. Zyne Staf was eertyds zonder Slangen, maar is verguld geworden om datze Rykdom en Geluk aanbrengt. De Slangen wel fel op malkanderen gebeeten, bevreedigden onderling spoedig, het welk den Egyptenaars aanleyding gaf om een Mannetje en Wyfjes Slang om de *Bagette*, of Staf te slingeren voor Huwelyken en andere Eendracht. Van dien *Caduceus* of Slangenstaf, dus genaamt van het Grieksch Κηρύκειον, zyn de Gezanten *Caduceatores* genaamt. Eenige hebben die Godheyd, zyne blonde gekrulde Hayren met Gulde Vêeren besteeken, als of het Vleugels waren. Zyne Dochter was de Amazone *Lucta* de Worstelkonst. *Theut*, by den ouden Duytschen voor den Oppergod aangebeeden, was zyn eerste naam in Egypten, en te *Tanape* was *Hermes* Tempel op dien naam. Men zette hem schoon als een borststuk op eene groote vierkante Steen, als iemand die de Deugd volgende, zig van de Fortuyn heeft vrygemaakt; en op zulke een vierkante Steen staat hy niet als een God der Loogenaars en Dieven, maar als een Man van Waarheyd, die altyd en overal zig zelven gelyk is. Aan de Hooge Schoolen hebben de Ouden zyn

beeld

beeld op eene Steen alzoo geſtelt. Men offerde hem alzoo de Tong, en eene Beurs, als opper-Koopman; de Haan ſtaat meeſt by hem. De oude Celten maakten 'er een ſterk beeld af, met veele Koorden tuſſchen den Tanden aan de Tong vaſt, met dewelke hy naar zig trok die zyne toehoorders waren, gekleed met de Huyd van eenen Leeuw, tot grooter Merkteken van ſterkte.

Diana, de Dochter van *Jupiter*, en Zuſter van *Apollo* by *Latona* geteelt, is ook *Phæbe*, *Cinthia*, *Delia*, *Hecate*, *Proſerpina* enz. genaamt; en men kan van haar zeggen, dat zy de Maan zynde, alle naamen zig zelve toepaſt, en alle geheymen der Merkbeelden, van de Hoogſte Macht, zoo wel by den Egyptenaars, Babyloniërs, Grieken, Romeynen, en andere Volkeren. Zelfs is zy in de uyterſte eerbied by den Weſt-Indianen geweeſt. *Vaſcus di Gama* heeft zig van de *Eclipſis* of taning van de Maan, konſtig en verſtandig bedient, als zyne Vloot van honger zou vergaan hebben, op de Amerikaanſche Kuſten. Hy deed de bevreeſde Landzaten, uyt vreeze van hare verdichte gramſchap, alles opſchieten, voorraad in overvloed, en Mondkoſt op 't Strand brengen. Van deze Godin is veel gezegt, en zal nog veel gezegt worden; de Jacht en Nacht, is haar als *Diana*, de Hel als *Proſerpina* eygen. Zy ontleent van haren Broeder het licht, waar mede zy flonkert aan het blaauw gewelf; en is zeer voor de Kuyſchheyd, gelyk zy aan *Actæon* betoonde, dienze zynen Honden ten prooy liet, hoewelze nog wel wat minnekozery met *Endymion* kon inſchikken. Zy neemt het ampt van de Voorſtandereſſe der Vroedvrouwen waar, als *Lucina*. De Tauren en Thraciërs, aan de Zwarte Zee, of *Pontus Euxinus*, offerden aan haar de Vreemdelingen, die zig op de Stranden uyt Schipbreuken redderen. Veelen hebben haar wel onderſcheyden van *Proſerpina*, makende dezelve eene Dochter van *Jupiter* en *Ceres*, die op den Berg *Ætna* Bloemen plukkende, van *Pluto* wierd geſchaakt, en van *Ceres* door de ganſche Wereld gezocht; waar door zy alom het Koorn in de plaats van Akers den Menſchen leerde zaajen, maajen, bewaaren, maalen en gebruyken. Die van de Maan of *Diana* eene bewoonde Wereld maakten, gaven haar de Maankoppen in de Hand, rond met Kanteelen als van eene Burgkroon voorzien, en van binnen met oneyndig Heulzaad, gelyk een Stadsvolk. Men offerde haar eene *Hecatombe*, van honderd Offerdieren, of was het Keyzerlyk, van zoo veele Leeuwen of Arenden. Zy droeg in *Arcadie* eene ontſteeke fakkel, om het licht, dat ze ontfangt en uytgeeft, en de aangename klaarheyt by nacht voor den Reyzigers. In *Achaje* was haar Beeld van hout, buyten het Hoofd, Handen en Voeten. Die delen bleven naakt, en de houten gedekt met fyn linnen. Hare Kar word van een zwart en wit Paard getrokken, om dat zy ieder maand half gezien word; ook wel van Muylezels, om dat zy gene kracht om licht voort te zetten uyt haar zelve heeft. Elders hadze Vare Koeyen in haar geſpan.

In 't gemeen komtze braaf voor den dag, hebbende een Hertenhuyd om-

flingert. Eene fchoone Boog met een koftelyke Kooker vol vlugge Pylen. Aan haar Tempel op den Berg Aventyn in Rome, hing men de vergulde Hoorens op van de geofferde Stieren, of Herten.

Vulcanus, het grof Vuur; aan wien de Werkftukken te danken zyn, als *Minerva* voor 't Vuur van Geeft, waar van de kracht van vinding, oordeel en uytvoering der Herffenen komt. Hy is voor de Smitsbaas der Goden bekend; heeft zyne Winkels en Werkplaatzen, buyten de gloeyende Smiffe der Ætna, voor hem en zyne Cyclopen, op verfcheyden Eylanden. Hy is mank gebleeven door de fchop van *Jupiter*, die zulk eenen lelyken Zoon niet geern erkende, en hem den Hemel uytbonfde. *Seton*, koning in Egypte, door *Vulcaan* in zyne droom van de Oorlogszegen verzekert zynde, zag door eene menigte Ratten, de peezen der Boogen en 't lêer der Schilden van den Arabiërs opgeknabbelt, en maakte dien God daar voor een Tempel, waar in hy op eene vierkante Steen ftond gekroont, houdende in zyne Hand eene Rat, met een Vermaanfchrift daar by, van dezen inhoud: *Wie op my ziet, zy Godvruchtig.* De Honden zyn te *Mongibello* in *Sicilië*, en ook te Rome in zyn Tempel gehouden geweeft. Men brandde tot offer voor hem de Wapenen van de Vyanden. *Euander* offerde de gewonne Wapens onder Prenefte. Alles verflondmen door den brand voor Vulcaan wat 'er in de andere Offers overfchoot; en men noemde dit Offer *Protervia.* Dewyl allerley voortteeling zonder hette niet en kan gefchieden, heeft men aan *Vulcanus* het Vuur, aan *Venus* de Teelluft gehuwd.

Ceres, doorgaans de naam van *Graan-Godin* dragende. Zynde, volgens *Varro*, de naam *Ceres* zoo veel als *Geres*, van het Latynfch woord *gerere*, dat *draagen* betekent; of van het oude *Cereo*, ik *fcheppe*, wordende zy voor de Moeder en Voedervrouw der Landvruchten gehouden.

Zy was de Dochter van *Saturnus* en *Ops*, in eene zodanige fchoonheyd opwaffende, dat zy den Goden zelf tot liefde bekoorde. En men geeft haar naa, datze van *Jupiter* en *Neptunus*, hare volle Broeders, is bekroopen; waar door zy by den eerften *Proferpina*, by den anderen een *Paard*, anderen zeggen eene *Dochter*, overwon. Men kend haar toe de uytvinding der *Landbouw*, en dat zy den Menfchen in de kunft van allerley *Graangewas* en *Veldvruchten*, uytgezondert de Boomen, heeft onderweezen, in dezelve te zaayen en te planten; helpende de inwoonderen, onder welken zy verkeerde, aan de kenniffe om *Brood* uyt *Graan* te bakken, hebbende voorheen niet dan Akers tot hun voedzel. Want daar de Landen voorheen ongehavent en onbebouwt lagen, vol Doornen, Diftelen en fchadelyk Onkruyd, kwam *Ceres*, welke men met rede gelyk ftelt met *Ifis*, der Egyptenaren beruchte Koningin, door het invoeren van den akkerbouw de Wereld een geheel ander aanzien te geven. Deze Godin word afgebeelt, *overfchoon van gedaante*, niet anders te kennen gevende, dan de cierlyke *Schoonheyd der Aarde*, waar van zy ten Zinnebeeld ftrekt. Eene *Schoonheyd*, wel-

welke het Aardryk vertoont in oogverrukkende Landsdouwen, Plantgewasſen, Boomen, Bloemen, Aardvruchten, en eene aangename ſchakeering van lommerryk groen en veelerley koleuren. *Goudgeel Hayr* hebbende is ten bewys, dat dezelve koleur de Koorenayren vertoonen, als zy ryp geworden, door eene ruyſchende Wind bewoogen, voor het oog der Aanſchouweren als eene golvende Zee van goudgeele baaren zig opdoen. Hare *Borſten* zietmen van Melk opgezwollen, waar van zy den naam van *Mammoſa*, de *Welgeborſte Ceres*, heeft verkreegen, tot een bewys van hare *vruchtbaarheyd* en alles voedende kracht, als eene goedertiere Moeder aan alles waſdom gevende, voedende, opkweekende en onderhoudende; daarom de *Alkoeſterende* en *Zegenende Godin*, by den Latynen *Alma Ceres*, een woord van zonderlinge kracht, genaamt. In de Hand draagt zy eene *brandende Fakkel*, met die beduyding, dat dezelve mogelyk betrekkelyk is op de *Maan*, wier vochtige invloed de vruchten niet min doed groeyen, dan de verwarmende ſtraalen der Zonne; dragende daarom den naam van *Libera*, gelyk de Zon dien van *Liber*, Mildadig. Hoewel de Fabeldichters zeggen, dat dit haar angſtig zoeken na hare Dochter *Proſerpina*, door *Pluto* geſchaakt, te kennen geeft, zynde door *Klaudiaan* in zyne *Maagdeſchaaking* aardig uytgebreyd.

Het bos *Maankoppen* eyndelyk, draagt zy ter gedachtenis van den dienſt, dienze van dit gewas, ter ſtillinge van hare droefheyd, had genooten, haar door *Jupiter* het Zaad daar van gegeven zynde, als zy wegens rouw, om 't miſſen harer Dochter, dag nog nacht kon ruſten; welk Zaad van *Slaapbollen* haar hebbende in ſlaap gebracht, vond zy zig, ontwaakt zynde, wel een weynig verkwikt, dog niet zoo zeer, dat zy het berooven van haar geliefde Kind vergat. Eyndelyk in hare omdooling van de Nimf *Cyane*, die de ſchaking had gezien, vernam, wat hare Dochter was overgekomen.

Anderen paſſen de *Maankoppen* met *Oudaan* veel eer toe op de *vruchtbaarheyd*, zynde *Ceres* daar van het groot Zinnebeeld; om dat men gelooft, dat het *Zaad* van dit gewas het meeſt van alle vermenigvuldigt. Waar door men ziet, hoe veele overeenkomſt *Ceres* met *Tellus*, de Aarde, heeft, als van welke de laatſte de plaats ter zaaying en planting, de eerſtgenoemde de vruchtbaarmakende kracht verbeeld.

De *Offerfeeſten*, deze Godinne toegewyd, waren menigvuldig, naar verſcheydenheyt van *Tyden* en *Plaatzen*; de voornaamſte waren:

De *Eleuzynſche Feeſten*, zoo genaamt naar het Stedeke of Vlek *Eleuſis*, naar het welk zy zelve de *Eleuzynſche Ceres* is toegenaamt geweeſt, het welk was gelegen in het Atheenſch Gebied, alwaar zy wel het meeſt geviert wierden. Deze waren tweederley, de *Groote Feeſten*, die aan *Ceres*, de *Kleyne*, die Proſerpina toegeheyligt waren. Die zig als Inwydelingen in de eerſtgenoemde lieten aannemen, waren verplicht de Klederen, dieze op

dien tyd aanhadden, niet eer af te leggen, voor datze, door langduurig draagen aan 't Lyf versleeten, en van zelf afvielen. De *Groote* wierden in Oogstmaand, de *Mindere* in Slachtmaand geviert. De Priesters der laatstgenoemde droegen den naam van *Mystæ*, der andere *Epoptæ*. In beyde die Nachtfeesten wierd een wonderlyk en diep *stilzwygen* waargenoomen, zoo dat het eene Doodzonde was iets, van 't geen 'er omging, by Ongewyden te vermelden. Hier van daan wierden dezelve *Mysteria*, dat is, Verborgendheden, genaamt. Men had de gewoonte in dezelve met *brandende Fakkels* in de Hand heen en wêer te loopen, roepende om de gedachtenis van het zoeken der Godinne na hare Dochter te vernieuwen, langs alle kruyswegen met eene groote stemme, *Persephone*, of *Proserpina!* en alles met een naar gehuyl vervullende; byna op die wyze, als in de Nachtfeesten van *Hecate*, of de *Maan* geschiedde.

Athene had daarenboven nog aanmerkelyke feestdagen dezer Godinne ter eere; *Thesmophoria* genaamt, zoo men zegt door *Triptolemus* ingestelt, by Latynen *Vigiliæ Cereris*, of *Nachtdiensten van Ceres* genaamt.

Dit Feest vierdde men drie dagen, van den veertienden van Wynmaand beginnende, in welken tyd de *Inwyding* geschiedde door kuyssche en statelyke Vrouwen, gelyk mede door Maagden, dewelke voornemens waren ongehuwt te blyven. Ten dien eynde wierd voor deze *Hoogtyd* een *Vasten* uytgeroepen, en men bediende zig in de Plengofferen niet van de minste droppel Wyns. Waar van het Spreekwoord ontstond *met Ceres ter bruyloft te gaan*, by den Ouden gebruykt, als 'er by geval in een gastmaal de Wyn ontbrak. Doorgaans offerde men deze Godin eene *Zeuge*, om dat dit Beest, door zyn omwroeten den Landvruchten schade doed; gelyk mede aan haar *Kranssen van Koornaayren* wierden opgedragen.

Insgelyks hieldmen, *Ceres* ter eere, zekere Feesten *Ambarvalia* genaamt, ingestelt tot zuyveroffering der Akkerlanden, en om derzelver vruchtbaarheyd te verwerven. Deze droegen die benaming, om dat het Offerbeest met zekere plechtigheyt van het Landvolk, rondom de *Akkers* wierd heen geleyd; gelyk het Feest, op welke men het Slachtdier, ten offer geschikt, rondom de Stad leydde, daarom den naam van *Amburbium*, of *Stadszuyvering* droeg. De Landlieden namentlyk plechtig by een, waren gewoon, het zy eene jongdragende *Zeuge*, het zy eene jonge *Koe*, wanneer het *Graan* zyn *wasdom* en *rypheyd* hadde, tot driewerf rondom de Koornvelden en Akkers, die vruchtbaar waren, te leyden; terwyl de gantsche sleep, die dezen omgang vergezelschapte, de Velden aan alle kanten door een schaterend gejuych, vrolyk handgeklap en boersche ronde-en rey-dansseryen deeden wagen en wydluftig wedergalmen. Middelerwyl zong 'er een uyt den Hoop, hebbende eene *Krans van Eykebladeren* om het Hoofd geslingert, *Ceres* ter eere eenen Lofzang; tot dat men eyndelyk, na het aanbieden van

Wyn

Wyn-mede met Melk gemengt, voor het inzamelen der Landvruchten, eene *Zeuge*, als gezegt is, aan deze Godinne opofferde.

Deeze breede Raad der Goden beſchreeven zynde, laat ons nu wederkeeren tot ons voorgenoomen ontwerp de *Menſch-Schepping*. Zy vonden dan de Dieren armelyk wurmende in hare hoofdſtoffen, en gaven daarom bevel aan *Prometheus* en *Epimetheus*, elk volgens zyn zoort te voorzien. *Epimetheus* nam op zig de uytdeeling, terwyl *Prometheus* raden zoude. Hy voorzag dan met liſtigheyd, ſterkte, raſchheyd en ſtoutheyd, Nagelen, Klaauwen, Tanden, Vinnen, Vlerken, en zoo voort, elk Schepzel na zyn behoef; en ſchikte niet minder de meeſte op met Schubben, Hayren, Vêeren, Vlerken, als anders.

B. De Menſch naakt, weerloos, als een lompe Vleesklomp, ter naauwernoot geſtaltig, ſchoot 'er over. De Dag, door 't Noodlot geſchikt, was 'er, en de Menſch moeſt in 't licht komen. Weshalven *Prometheus* den Menſch met alle zyne ledematen wiskunſtig gevormt heeft, met onbegrypelyke gereedſchappen van binnen, zoo van Beenen, Peezen, Aderen, als groter en minder vertrekken, tot Bloed, Zap, Gal, Melk, Zaad, en ander noodzakelyk voedzel dienende. Dit zoo aan 't werken gebracht, en van den Planten konnende leven en ook eenige beweging maken, als de Beeſten, ontſtal hy uyt de Winkel van *Vulcaan* en *Minerva* het Goddelyk Vuur, dat hy hem inblies. Dus kreeg dan de Menſch in zyn boezem en breyn dit Vuur geplant; dat in alle de Bloedbolletjes zig zette tot eene Ziel, die Wil, Geheugen, en Oordeel droeg. Dan nog voorts blies hy hem aan met Goddelyker Adem, om iets over te houden na zyn Dood. Dit den Menſch medegedeelt zynde maakte de Goden jaloers; waarom zy op 't allereêlſte en ſchoonſte opſchikten

C. PANDORA, en deden *Vulcaan* ſmeden eene Goude Kop, prachtig getooyt, waar in zy alle de zorgen en driften plaatſten, door welken het verſtand word aangevochten. Deze ſchoone Bevalligheyd daalt neder met haar Juweel. *Epimetheus* opent het met haar tegen 't verbod. 'T ſprong niet op, of de kwade rampen en kwalen vlogen 'er uyt, en namen alle der Menſchen boezemen in. De Hoop alleen bleef aan het dekzel vaſt.

D. EPIMETHEUS, het Zinnebeeld van den bedorven Menſch, die houd dan het dekzel met de Hoop daar aan vaſt, maar word aanſtonts gedreven van de Onruſt. Dat Vuur van *Prometheus* in zyn bloed geplaatſt, draayt zyne Herſſenen om, door allerley ydele overleggingen. Hy geeft de hand niet aan de ſchoone *Pandora*, of hy betaalt duur 't vermaak van hare bezitting. Hy kan zig van de Aarde Hemelwaarts niet verheffen. Een zware Steen, aan zyn Voet gekluyſtert, houd hem laag. Het Jok op zyne Schouders

ders gedrukt van zyne driften word hem meester; en 't Goddelyk Vuur, in hem geplaatst, word gedooft, onder den Asch van allerley wufte Ydelheden. *Zoo bootst de Heyden het Heylige na!*

E. De Schepping van de Wereld volbracht zynde, word de Mensch van GOD gemaakt, Man en Vrouw; de een uyt de Aarde gevormt, en de andere uyt zyne Ribbe. Welk vormzel uyt de Aarde *Prometheus* (bootzerende) uyt Leem eerst opbracht, en zig als Menschenmaker heeft doen eeren.

F. Tusschen die beyden door Goddelyken Raad van God, het Woord, ende H. Geest gemaakt, naauwelyks minder als de Engelen, leeft hy als Huysmeester van de Aarde, Heerscher over de Beesten, in groote staat van Gelukzaligheyt, tot dat de Verleyder, nydig over zyne Zegeningen hem door zyne *Pandora* aan *Eva* de Vrucht van een Boom aanbied. Deze door zyne beet vergiftigt, betoverde het Oog en bedorf Ziel en Lyf. Het onderscheyd van Goed en Kwaad maakte allerley driften; de Hovaardy om God te gelyken, allerley stoute overleggingen.

G. Zoo treed hy bedorven en vervallen onder de eene Voet het Merk van Zaligheyt, en onder de andere dat van de Eeuwigheyt. Zy ontfangen dan beyde Pyn, Arbeyd, en den Dood, tot loon van hunne ongehoorzaamheyd. De lof van *Prometheus* Menschen-bezieling duurde lang. Men bouwde hem Altaren en Tempelen, rondom welke de Mannen te Voet of te Paard liepen, en malkander inhalende, overgaven aangestoken Fakkels; welke plechtelykheyd ook voor *Minerva* en *Vulcaan* geschiedde, om dat het Goddelyk Vuur, van *Prometheus* uyt hare Winkel gestoolen was; bewyzende, dat de een van den anderen het leven ontfangt, en dat ook de Konsten vanden een tot den anderen overgaan.

H. De drie Zielen door dat Vuur ingestort, by de Egyptenaars, Joden en Grieken eveneens begrepen, zyn met de *Gorgones* drie Zusters; *Medusa*, *Steno*, *Euriale*, Dochters van *Phorcus* (de *Gorgones* zyn ook genomen zoo vertoont, als de stof, de Zingeschape-Vorm, en de Geest; *Materia*, *Forma*, *Spiritus*.) De gerimpelde oude *Medusa* is de sterffelyke met den Beesten gemeen. Deze is zonder Vleugels, zonder Handen, met een Oog, dat alles ontdekte, 't geen zy malkanderen leenden, om den Goddelyken Invloed en Uytwerking te verbeelden. Zeker Beest in *Libyë* heeft die naam van *Gorgone* gehad, waar door *Marius* Zoldaten in den oorlog tegen *Jugurtha*, door 't zien alleenlyk sneuvelden. De Huyd van dit Gedrocht te Rome gebragt, was zoo veelverwig, dat niemand kon zeggen, van welk Beest die overgewonnen was. Anderen menen, dat *Medusa* van woeste

Woud-

Woudvrouwen, of Meerkatten, aan 't Moerasch *Tritonis* gekomen, den inwoonderen veel schade aandeed, en van *Perseus* gedood wierd.

Nephes onder de Hebreën, *Nef* in 't Chaldeeuwsch, *levende*, betekenende *Stheno*, met Bloemen op het Kleed geciert, is *Ruah*; Geest en Vernuft.

De derde, *Euriale*, is de Onsterffelyke Ziel, *Nessamach*. Die heeft als *Stheno* voortspruytende takken voor Vingers, Vleugels van Draken, om haar Vuur en kracht; om op te klimmen en in te dringen in Goddelyke bespiegelingen. Zy hebben alle Slangenhayr, om de bedorventheyd, die zy zamen ontfangen, meer tot kwaad, als goed genegen, te toonen; waar toe ook hare Wildverkenstanden dienen, namentlyk de weerbarstigheyd tegen

I. *De Goddelyke Trekking*, welke met een Goude Keeten, boven aan met eene Sterre aan den Hemel vast, tot op de Aarde hangende, betekent is; door welke de afhankelykheyd der Aarde, en hare Schepzelen, byzonder der Menschen, klaar bekent gemaakt word. *Jupiter*, deze Ster in de Hand houdende, en daar aan eene Wereldkloot hangende, is van de Goddelyke Oppermacht over de Wereld een krachtig Zinnebeeld.

Origenes en meer der eerste welgeachte Voorvechters van 't Christendom hebben de Geschiedenis van *Adam*, 't Paradys, de Appel en *Eva*, en de Duyvel geheel maar *Hieroglyphisch*, en niet als waarlyke gebeurde geschiedenissen aangemerkt. Doch wy door de Genade van 't Goddelyk Woord verlicht zynde; blykt ons GOD als de Schepper van *Adam* naar zyn Evenbeeld, en daar na *Eva* uyt zyne Ribbe, die in eene Volmaakte staat zynde in 't Hof van *Eden*, door den Duyvel aangeprikkelt van eene Verbode en alleen uytgezonderde Boom wilde eeten; hunlieder en der Nakomelingen onvolmaakten, bedorven, en rampzaligen staat makende, door hare Ongehoorzaamheyd, en in ons over doende gaan ik weet niet wat dolle prikkel, die de verboden dingen, anders aan ons onverschillende, dan aantrekkelyk maakt, als dezelve verboden zyn.

K. Deze Val van Adam is door eene *Boom* verbeeld, waarom de Duyvel als eene *Slang*, met eene *Appel*, *vyge*, of andere *Vrucht* in de Bek, de Vrouw en Man vervoert. Maar achter aan zietmen een woesten *Berg* en onvruchtbare Landstreek, waar in zy uyt die weelde verstoten, in alle elenden zig moesten behelpen.

De vinding der Heydensche Dichters is omtrent deze stof zeer zinryk en overfraay, bewyzende onze driften, om alles te weten en te beproeven; den aanblik der Wereldsche lokaazen; ons onbedacht hollen naar de gevaren; den rampzaligen staat der van achteren ziende dwazen; de veelheyd der elenden in de Wereld, en meer andere zeer leerzame zaken.

Prometheus en zyn Vuur is voor Wysheyd en Reden. *Epimetheus* voor

 al

al te late onbedachtzaamheyd met naberouw, en al zyne driften nagelaten: *Pandora* voor de flikkerſchone ſchyn der Eeren, Rykdommen, en Welluſten; welker ydele bezorgingen de ganſche Wereld overſtroomt hebben.

Veel Gelukzaliger was 't gewis, ('t zy Heydenſch, of naar de H. Schriften gevat) indien men met eene Heylige Onnozelheyd minder wiſt, en beter deed. Gelyk men nog van zulke Eenvoudige Vroomheyd meer Voetſtappen by de ſlechte Huysluyden hier of elders zoude vinden, als in de fynſt-overgehaalde Geeſten der Hoven en Hooge Schoolen.

VEER-

יהוה
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
N° 14.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Van Gods Volk.

VAn alle de Volkeren, dewelke op hare Oudheyd roemen, schynt het Joodsche wel het voornaamste te zyn, dog met dien naam in 't begin onbekent, en, in de Eerste Wereld, *Kinderen*, *Gemeente*, of *Kerke Gods* gebynaamt.

A. Van *Adam den Eersten* zietmen den Godsdienst in drie deelen, Prediken, Bidden, Offeren; zoo dat de *Kerk voor de Zondvloed* in en door den zelven kan verbeelt worden. Men ziet dien Eersten Vader met Vellen van God bekleed, na dat hy zoo Rampzalig zyne naaktheyd had leeren kennen, de Oogen opheffende naar den Hemel, predikende met de Rechterhand de Volmaaktheyd van zynen Schepper, zoo als hy dien in den staat van zyne Onnozelheyd had aangebeden. Met dezelve gebaarden opent hy zyne Zuchtende Mond, om te bidden denzelven Schepper om zyn Zeegen en zyn beloofde Zaad. Hy offert Koeken op zyne Houtmyt, en Vruchten, als Tienden aan den zelven, als den milden Schenker van vroegen en spaden Reegen en Zonneschyn op zynen arbeyd in de vervloekte Aarde, die hy met zyne Graaf bearbeyden moest. De andere Hand stelt eenen navolger van hem, den oudsten van zyne Zoonen; hem de handen opleggende, om weder na hem (wyl hy nu wist, dat hy sterven moest) te Prediken, Bidden en Offeren; want zulks was den anderen niet toegelaten. Zodanig zietmen, dat Kaïn en Abel zelf niet en offerden, maar alleen hunlieder Offerhanden brachten. Deze Godsdienstplicht en Orden is derhalven van den beginne geweest; en was 'er een booswicht, als Kaïn, of diergelyke, die wierd uyt de Gemeente geworpen, gelyk als hy gezegt word te hebben moeten vluchten voor 't Aangezichte des Heeren.

Zulks is van de Eerste Wereld door *Noach*, en zyne vroome Nakomelingen, zoo opgevolgt, by overdracht van den oudsten aan, tot op dien, die hem het naast volgde; mogelyk met Schriften, oogschynelyk zonder Boeken, maar echter niet zonder Merken, Beeldtekenen of andere nalatenschap; gelyk men van de Bouwnaalden of Pylaren van Seth zegt, (als gemeld is,) dewelke 't geen voor, en in zyn tyd gebeurt, bekent en stichtelyk was, na den Zondvloed zelf den Nakomelingen heeft doen erven.

B. De *Kerk na de Zondvloed* hield dezelve drie deelen; de Offerplaatzen hoog verkiezende, op Bergen en Heuvelen, of die, door Steenen makende tot hoogtens; waar van het woord *Altaar* zyn naam heeft, van *Altus*,

tus, hoog; gelyk *Tempelen* van *Contemplatie* of diep denken en befpiegeling. Zulks hebben ook veele Heydenen nagevolgt, waarom zoo menigmaal de Hoogtens, en hare Boffchen zyn afgeworpen en gekapt van die Helden, die de Ware Kerk herftelden. Deze Kerk word verbeelt door *Abraham*, die 't Befnymes in de Rechterhand heeft, en in zyn Linker de Wyn, het Water en Zand, om de wond te reynigen en te heelen; en om de belofte van de grootheyt van zyn Zaad te verbeelden, met de afgefnede Voorhuyd van Izaak op een Schoteltje in zyne andere Hand. Het Kind word gehouden op de Schoot van den naaftbeftaanden vriend, en flaauw wordende, word het met Wyn of Water, uyt den Mond des Befnyders toegefpat, om te verkwikken; in een Linne Luyer, waar op Sterren geftikt zyn, den zeegen van zyne aanftaande vermenigvuldiging verbeeldende, die de Sterren aan den Hemel gelyk zyn. Een Calebas, Pelgrims-en Hardersftaf leggen aan Abrahams zyde; om te vertoonen, dat hy uyt Babel naar Canaan, met zegeningen tot heerlykheyd van eene Vorftelyke Macht, in Vee en Knechten was toegenomen. Zyn Geloof is verbeeld met het Offervuur, tot flachting van zyn eenig Kind bereyd; maar door eenen Engel geftuyt, die voor den Zoon eenen Ram uyt de Doornhage deed her voortfpringen. Op den zelven voet ging de Godsdienft voort in 't Volk van Ifraël, als 't onder de Hebreën door *Abraham* was onderwezen, en wierd

C. De *Kerk onder de Wet* krachtig. Die is verbeeld door haren Wetgever *Mozes*, die met zyn Voet vertreed het Jok van Pharao. De Hoed van Vryheyd dekt zyn Hoofd, om dat hy dit Volk uyt de harde flaverny der Steenbakkeryen, door de Rietzee in de Woeftyne door veele Wonderwerken vry uytvoerde. Gods eyge beftier was des Volks Oppermacht, wien het lufte zichtbaar in zyne Heyligheydshut te woonen; waarom men zynen Allerheyligften Naam, in een Eeuwige Rondenglans voor 't Hoofd van den Wetgever ziet, die de aftintelende glorie van die Goddelykheyd, in zyne tweezydsblinkende Hayren en Aangezicht, zoo krachtig droeg, dat het Volk die flikkerende glanfch niet kon doorftaan. De krachtdadige Handhaving des Volks, door God, ziet men in de Wolk-kolom by den Dag, en de Vuur-kolom by de Nacht, voor haar Heyr henen gaande. Op de Borft van Mozes zietmen Aarons Borftlaps Gefteentens, XII. in 't getal, welke, zoo wel als de Wolk, het Goddelyk geftraal uyt de Arke des Verbonds, diende voor een *Orakel*, of Godfpraak aan het Volk, de *Urim* en *Thummim* genaamt; aan welker onderfcheyden ftralen men raad vroeg wegens de uytkomft der aanftaande tochten of gevaaren. In zyne Hand houd hy den Staf, met welke hy 't Water uyt de Rots voor 't verfmachte volk ontdekte. De Hand ruft op twee Steene Tafelen, waar in God zelf zyne X. Hoofdwetten had ingegraveert. Op den Berg *Sinai* ftaat hy, op wiens top, en in wiens fcheuren en kloven hy Gods Heerlykheyd had aanfchouwt; en van

waar

waar hy afbracht alle de Plichtpleegingen, Wetten en Tekeningen voor den Godsdienſt, den Tabernakel, en de H. Werktuygen; alle vol Voorbeelden op den aanſtaanden Heyland, wiens Opperprieſterſchap en Offerhanden ook door zyn, Aarons, Muts, Rok en toeſtel in zyne Linkerhand is verbeelt; in welke men een Tafereel ziet van de Legermeting der XII. Stammen rondom de plaatzen der H. Tente, en der Tente der Kerkdienaren en haren Legervoogd; zoo als die in de Woeſtyne legerden, tot dat de Wolk-kolom bewoog, en zy optrokken. Zyn Rechterzyde ſluyt *Jozua*, door den Wetgever met oplegging der handen aangeſtelt tot Hoofd van de Schaaren. Die Oorlogsman des Heeren draagt een Schild aan den Arm, waar op de Leeuw van *Juda* zeegenpraalt, en laat zyne Zeegenpiek drillen op 't Beloofde Land, over de Jordaan. Daar op zietmen de Burgkroon van *Jericho*, met omgeſtorte Torens en Muuren, de Zegenlauwer over Canaan, en de verdeeling van 't gewonnen Land in XII. deelen, voor die XII. Stammen. De Zon aan die overwinnende Lans gehecht, toont de Hand GODS in die overwinningen, wanneer hy de Zon deed ſtaan te *Gibeon*, ende de Mane in 't Dal *Ajalon*, om te breder over den Vyanden te zeegenpraalen. Aan de Linkerzyde van *Mozes* ziet men den ſtaat van de Kerk onder den Rechteren, met een Kleed van ſchaamte bedekt, om de overtredinge des Volks, en de ſlofheyd der Kerkendienaaren. De Linkerhand draagt de Boeyens der Volkeren, die het oud Iſraël onderdrukten, en verkeerdelyk onder hen waren geduld; welker Afgodery zy na-hoereerden; offerende hunne Kinderen, en zig zelven aan verſcheyden grouwelen op. Dog nademaal God, t'elkens zyns Verbonds gedachtig, haar wederom genadig wierd, draagt hy het Ezels Kinnebakken van *Samſon*, den Nagel, die *Jahel* door den Kop van *Siſera* ſloeg; en de gebrooken Potten met het Vuur van *Gideon*, als de Merk-en Geheugtekenen van de overwinningen, op die Overheerſchers behaalt, in zyne Rechterhand.

D. De *Kerk onder den Koningen* is vertoont door *David*, den Koninglyken Propheet, die in de plaats van Saul is gezalft. Deze Held Gods heeft in de Rechterhand het Zwaard van *Goliath*, en zyne afgekapte Kop, waar in de Slingerſteen is te zien, door welke hy der Philiſtynen hovaardy, overmoed en dwingelandy ter nederplofte. Hy draagt de Kroon, op de *Ammoniten* behaalt, van 't vaſtgeſtelde Ryk op zyn Hoofd, en zyne Koninglyke Mantel is verbonden met zes Steenen op de eene ſlip, en zes op de andere, bewyzende, dat hy over de XII. Stammen geheel Koning is geweeſt, en zulk een Ryk aan zynen Zoon Salomon heeft nagelaten. Gelyk hy in de andere Hand houd de *Yzere Egge*, die over de Ligchamen der *Ammoniten* heeft gegaan, wanneer die Koning het ongelyk, zynen Gezanten aangedaan, moeſt wreeken. De *Harp*, op welke hy zyne krachtige Voorzeggingen op onzen Zaligmaker heeft gezongen, hangt op zyne Schouderen. Hy word opgevolgt van den Wyzen *Salomon*, die den Rykdom uyt Tollen en Koop-

 man.

manſchappen, en 't Goud van *Ophir* in den Arm heeft; en den Tempel, het grootſte Model, en de klaarſte Spiegel van onzen Heyland, door hem aan God gewyd, met onbeſchryffelyke Macht, Rang, en Order van Prieſters, Zangers, en Bedienden; met ongelooflyke pracht van Goude, Zilvere en Metale Vaten. Dit wonderbaarlyk gevaarte, met zyne Pylaren, Heylige der Heyligen, Voorhoven en Muuren, zietmen achter hem brallen.

E. De *Verdeelde Kerk onder Rehabeam* word door dien vervallen Dwingeland vertoont, met de geſcheurde Mantel, waar van X. Lappen zyn afgeſcheurt, de X. Stammen betekenende, door welke de kracht van Gods Volk gebroken wierd. Na hem volgen veele Dwaaze en Rampzalige Koningen, die 't lot van wechvoeren en ſlaverny, over de X. en overige twee Stammen, na hunne Afgodery naſleepten, met de verwoeſting en brand van dien Tempel, eens en tweemalen.

F. DE PROPHETIEN, de Goede en Kwade Zienders vertonende, die tot trooſt, of verleydinge des Volks dienden. De goede Propheten worden hier Gemerkbeeld door eenen Man Gods, die zyn Achtbaar en Kaal Hoofd met de eene Hand vaſthoud, en met oopene Oogen op de Godſtraal en Inſpraak ſteroogt, de Eer van Gods naam, en de werking van den Oneyndigen God in zyn Hert dragende, by Aanſpraak, Inſpraak, Droomen of Gezichten werkende. Zyn Kleed is van Kemelshayr of andere vellen, met eene Ledere band om zyne middel, barvoets, ongeacht, dwaas ja dulſchynende, en om zyne rechtſchapene en hardvochtige vryborſtigheyt, daar voor uytgeſchreeuwt, vervolgt, ja gedood. Hy heeft den Mantel van *Elias*, uyt de Lucht op hem toegeworpen, door dewelke *Eliza* verzekert wierd van de kracht om de Wonderwerken te konnen uytvoeren, gelyk hy op zoo veele Plaatzen en gelegentheden gedaan heeft. Zyne andere Hand houd eene Staf, als die van *Mozes*, welke dan, wanneer de guychelende Egyptiſche Wyzen, of Valſche Propheten alles nabootzen, hare Staven deed verſlinden door zyne, in Draaken of Slangen verandert zynde. Uyt den Hemel komt die Goddelyke Straal, by welke men ziet de geoogde Raderen, en de Vierhoofdige *Cherub* van *Jeſaias*.

G. DE VALSCHE PROPHETIE is met de halve Maans Egyptiſche en naderhand Roomſche Opperprieſters Muts gemerkt. Eene Kopere Hoorn is voor zyn woeſte Kop gebonden. Hy ſnyt, vilt en kerft zyne Huyd, als de Baals-Prieſters, by veele voorvallen deeden, tot ſchimp van hunne Afgoden, en verdelging van zig zelven en hunlieder Tempelen. Zynen *Anubis*, *Hammon*, *Dercete* en andere Afgoden, houd hy in zyn Linkerarm. Zyne Staf is (gelyk dadelyk is gezegt) verſlonden van die, welke *Mozes* toebehoort.

H. De Wonderberg van Sinai met zyne ontoegankelyke top, in welker kloven God gezien is geweest, waar op de Blixemen en Donderen kletsten en weergalmden, van onderen afgepaalt, om dezelve voor de Onheylige Gemeente vry te houden; aan wiens eene zyde 't Verbond aan de herstelde Wereld, de Regenboog, te zien is; gelyk aan de andere zyde, de latere tyd en voortgang van dezelve Kerk, byzonder gedrukt, maar ook byzonder gezeegent.

I. Zynde de *Verloste Kerk*, welke na 't hardebollen tegen veele Heydenen, en 't onderdrukken der Romeynen zonder Scepter of bestier in de Hand, om dat de *Schilo* gekomen is, eene Joodsche Weduwe zynde, vertoont word. Zy braveert met de Wereld voor de Zondvloed, en die na de Zondvloed, voor haar. Hare Kerkplechtigheden, Feestdagen en Offerhanden houden op, gelyk men 't hooge Altaar, en de Loverhutten achter hare rugge ziet, en de Blaashoorn op hare zyde, om dat de andere heerlyke plechtigheden door de *Ware* Offerhanden wechgenomen, zynde die, welke van God Mensch geworden, en van de Maagd *Maria* gebooren, geleeden heeft, wanneer dat Lam, dat de zonden der Wereld wechneemt, nederdaalde uyt den Throon der Eeuwigheyd, van den H. Geest ontfangen, gepredikt uyt den Hemel, en op de Aarde verheerlykt is. Zy offert door dit Lam, de Paaschkoeken verwerpende. Zy bazuynt op deze Verzoening uyt den Hoorn der Ware en Groote *Sabbath*; vervult ziende de kracht van alle de Voorzeggingen in *Jezus Christus*.

K. Waar tegen de *Verblinde Kerk* in het Leven des Zaligmakers zoo Godvergeten worstelde. Die word verbeelt door de Gezindheden, welke de Kabbalistische en andere Uytleggingen, nevens de H. Bladeren en de Wet, boogden te verstaan; bestaande uyt Priesters, Leviten, Schrift-en Wetgeleerden. De eerste van hen is een *Nazareeuw*, (een naam van 't *afzonderen* genomen,) die ongeschoren blyvende, voor Sterkendrank, Dooden en Besmetting zig moest wachten. De *Pharizeeuw* (of *Onttrokkene*) is aan zyne Muts en opgeblaze kleeding en gebaarden te kennen. Het woord, *H. Uytlegger der Wet*, staat op de Tulband. De Tafeltjens, waar op de gestrengste Wetten zyn geschreven, steeken in zyne Boezem; en de Passementen waren van Doornen op hunlieder Rokken. Zy wierden Uytwasschers genaamt, om dat zy zig gestadig afwiesschen en reynigden. De *Esseën*, (van 't heelen en geneezen *Artzen* genaamt) met een *Urinaal* verbeelt, op de onfeylbaarheyt van 't Noodlot gezet, offerende nooyt iets levendigs, in 't wit gekleed, hebbende alle hunne goederen gemeen. Zy mydden zig meest van 't Huwelyk, levende byna alleen van Zout en Brood. De *Sadduceën* (of *Gerechtveerdigden*) geloofden de Dood van de Ziel met die van 't Lig-

Ligchaam, zonder Opſtanding; verwierpen de *Cabbala*, den *Talmud* en *Propheten*, en alle geheymkunde uyt Propheten en Rabbynen; maar hielden de Vyf Boeken van *Mozes* in waarde. Waarom deze de Eeuwigheyd, eene Slang met de Staart in den Bek, in twee ſtukken gebroken, in de Hand houd. De *Rechabiten* (dus van *Rechab*, hunnen Vader en Voorbeeld, genaamt) zaayden nog bouwden niet, en leefden in Tenten als Vreemdelingen. Behalven deze waren de *Samaritanen* byna van gevoelen, als de *Sadduceën*, verdoemende de andere Joden, die haar insgelyks verbanden en verdoemden. De Berg *Gazarim* was hunlieder Bedeplaats, gelyk *Jeruzalem* was de plaats van Gebeeden voor de andere Joden. Buyten deze waren nog veele Hut- en Tempeldienaars, die Tienden, Aalmoeſſen en andere H. Gelden ophaalden, *Gerſoniten*, *Cohathiten*, *Merariten* en anderen; en ook veele, die de Wetten, de Hiſtorien, de Byſchriften en Prophetien bewaarden; meerder alle voor uyterlyke praal en dienſt, dan tot ware kennis dienende, en genegen.

VYF-

N°. 15.
A
B
D
E
F
G
H
I
K
L
M
O

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Van Cains Zaad.

HEt Zaad van *Cain*, de booze driften der Menſchen betekenende, week af van de Heylige Menigte, voerde eene ontzachelyke heerſchappy in, bouwde Steden, vocht en ſloeg. De ſterker den zwakkeren overvallende, bracht in eene al te hooge achting voor den geſtorvenen, die macht gebruykt en nagelaten hadden.

A. Deze zit op eene ſcherpe Rotztop, achter welke den Doornboſch hare vlammen uytwerpt, om de Cederen van den Libanon te verteeren. Vorſtelyk van de *Voorſten*, Koninglyk van het *Konnen* genaamt. De geſtalte is Mannelyk, (hoewel in Vrouwen meer heerſchzucht valt) om dat de geweldige overheerſching eerſt van de ſterkte is gebooren. De baard en 't wezen is Babyloniſch, alwaar de eerſte *Monarchie* heeft begonnen; (hoewel men in Jaar-Geſchiedeniſſen der *Seres* of *Chineezen* van veele Eeuwen voor de Schepping wil beuzelen.) Zyn Hoofd is met eene Koninglyke Perelband omvat. Zyne Mantel yzerverwig met Juweelen beſtikt, als eene Krygsrok, dekt zyn ruſting, die van Leêr en ſchelpen, ('t eerſte zoort van Harnaſſchen by die Volkeren) zamen gevoegt is. Zyne Rechterhand houd eene Zabel om zyn krom geweld te verbeelden. Zyne Linker houd eene Zilvere Staf, waar op een Ramshoofd, de Zon, en zyne wederzydſche ſtraalen over beyde zyden der Wereld, door de Hoornen vertonende. Van binnen is hy met eene Luypaardshuyd gevoeyert, de looze en bloedige ſtreeken van dien Geweldenaar verbeeldende. Onder zyne Laarzen verbryzelt hy eene Evenmaat of *Parallel*, zynde een hater van al wat hem gelyk mogt worden. Zyne Mede gezellinne is het

B. BYGELOOF, als eene gemaskerde zeedige Vrouw, die 't Hoofd laat hangen als eene bieze, met Koorhulſel geciert, en vol rook en damp uyt haar ongeſloten Bekkeneel van Geſpenſten, Spooken, en allerley Gedrochten. Haar Rechterhand draagt eene Spiegel, waar van de lyſt van Maankoppen is gemaakt. In dezelve zietmen eenen verzierden Driekoppigen Helhond in Helſche Vlam ſtaande. Zy voert de gloeyende Krauwel van *Pluto* in de andere Hand, om ieder in den gloet des Afgronds te trekken. Haar Oppperkleed is van Schapenvacht, maar 't Lyf is van eenen grypenden Wolf. Voor deze Gedrochten leggen de bevreeſde Volkeren biddende, en aanbiddende met Goddelyke Eer 't Geweld en het Bygeloof.

C. Den *Haas* by haar vluchtende. De

D. SABEER, met uytgeſtrekte; de

E. PERSIAAN, met gekruyſte Armen; de

F. INDIAAN, met gevlochte Handen; de Domme Onwetenheyd met het Offer-

G. VARKEN verbeeld, (en van de Chāldeeën zelf aangebeden, om dat zyne duyſtere oogen, altyd gedekt, 't Zinnebeeld der verborge en ondoorgrondelyke Heyligdommen) grunnikt rondom deze Onwetenden, zig altyd wendende tot zyn drek, al is 't ſchoon geſpoelt, en met den Offerdoek geheyligt. Daar tegen blyft

H. De ZUYVERE GEEST, met de Morgenſterre op haar Hoofd, in de beſpiegelingen Gods vaſt ſtaan, op eene vierkante Hoekſteen. Zy houd in hare Rechterhand die Spiegel, waar in zy Gods Naam, met H. Straalen ſchitterende als een Brandglas, op haar Boezem doet wederom ſtraalen, gelyk eene Zonne der Gerechtigheyd. Zy is lieffelyk, ſterk, en naakt, als de Waarheyd, welke zy beleyd; houdende in hare Rechterhand eene zachte Toom, voor de Goede Imborſt, vertoont door een ſchoon

I. PAARD, dat wel heeft eene fierheyd in de Natuur, maar gedwêe gemaakt word, om zig naar alle bewegingen van den teugel te wenden en te keeren.

K. DE VALSCHE WAAN, met Borſtelige Hayren, en opgeſparde Oogen gierende tegen haar aan, met de

L. SCHYNHEILIGHEIT, als een Oud Wyf, onder een Cazuyfel prevelende, met de Huys-en Haart-Godekens in hare magere Armen vertoont, zamen in de Duyſterniſſe, zonder van die ſtraalende Spiegel verlicht te worden.

Maar ter zyden af ziet men de Godvruchtige Ziel, vertoont by den Egyptenaars als

M. EEN MAN, naakt, ſterk, recht op zyn Beenen ſtaande op eene vaſte Rots, met de Hand gebaar makende, als of hy gereed ſtond, om goed en kwaad even-gelykmoedig van God te willen ontfangen, wyl hy de Linker en Rechter beyde open houd; waar voor komt de ware en valſche drift door

N. CAIN

N. CAIN EN HABEL te kennen gegeven, welke beyde offerende ongelyk lot trokken, hunne innerlyke gestalte waardig. Zoo ziet men de rook van zyne Veldvruchten en Koeken neêrslaan, en die van de Geytjens van *Habel* opklimmen. Wy hebben dit volgens het algemeen gevoelen der Oudheyt verbeeld. Hoewel eygentlyk Cains offer nooyt Vuur gevat heeft, nog eenige rook daar van is opgegaan. Want het teken, waar by de offeraar kende, dat zyn offer den Heere behaagde, was, dat 'er Vuur uyt den Hemel viel, ende het in brand stak. Gelyk uyt de offerhanden van Elia en de Baäls-priesteren blykt. Deze Offermacht en Prediking kan men in *Adam* alleen wel afbeelden, wyl het om veele gevolgen gelooflyk is, dat dat heymelyk Priesterschap den oudsten en waardigsten eygen bleef. Zoo ziet men den stillen Geest, onttrokken van de Wereld, in 't beschouwen van God in hem zelven, en in zig zelven, door

O. ENOCH, die op de hooge ontoegankelyke Bergen het afstraalend Eeuwig Wezen voor zyn gestadig Voorwerp, Lust en Leydsman aanbid; de booze losheyd van de woeste menigte mydende; dewyl hy in de zelve geen vrucht kon doen tot boete en kennis; nadien de Kinderen van *Cain* afgedaalt, van alle dartelheyt overvloeyden, God vergaten, zynen dienst verachtende, zyne eere aan Hemel-en Aard-Schepzels gaven, met Steeden en Sterktens te bouwen geweldenary inbrachten, en alle Vroomen zoo folterden, dat 'er niet meer als een Huysgezin van *Noach* overschoot, die staag voor doven predikte, en dreygende bespot wierd.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Vier Eeuwen.

DE Heydenen, het verval van 't Menſchdom ziende, in het welk zy eene Ziel ſtelden, van GOD ingeblazen, dat zy het deeltje van de Goddelyke Wind, of Lucht (*Divinæ particula auræ*) noemden, konden dan by zig zelven, nog by anderen goed maken, dat die Ziel, die 't Ligchaam levendig maakte, en zoo ook behield, die de deelen van 't Ligchaam, met vyf van de Ziel afhankelyke zinnen doordrong, en die Geheugen, Oordeel, Verſtand en Wil daar door op de Wereld deed blinken, van zoo verargerden ſtaat en hoedanigheyd kon zyn, als zy die in zig zelven voelden, en in anderen zagen; waarom zy naſtamerende het Goddelyk Woord, een vervolg van Geſchiedeniſſen, op vier onderſcheydene Eeuwen paſſende, opmaakten.

A. DE GULDE EEUW noemen zy het Ryk van *Saturnus*, een Tyran, mogelyk van 't logenachtig *Creta* of *Candië*. Dien verdichten zy Zoon van *Uranus* en *Veſta*, Hemel en Aarde, of van den *Oceaan* en *Thetys*. Kinderen van de eerſte, de Tyd betekenende, moet hy den Hemelsloop wel tot Vader krygen, zonder welke nog Dagen nog Jaren gerekent konnen worden; om dat de Tyd niet meer als eens is in elken oogenblik zonder wederkeer. Daarom verdichten 'er de Griekſche *Poëten* by, dat hy zynen Vader ontmande, ontlenende de vinding van den Egyptenaren, en brengende hun Koningen in 't ſpel; voor de reſt veranderde namen, naar het zelve ſpeeltooneel. Onder deze zyn Ryksbeſtier dan heeft gebloeyt hunlieder *Gulde Eeuw*, verbeelt door eene jeugdige Maagd. Rozen zonder Doornen houd zy in hare eene Hand, plukkende met de andere de Eykeltjens, die met klaar Water de onnozele eerſte Eeuw voor Godenſpys en Drank diende; zynde de Ziel vergenoegt en in den volmaakten ſtaat, om zonder driften haren Schepper en Meeſter te erkennen, en te beſpiegelen zyne oneyndige Grootheyt en Goedheyt. Deze onnozelheyt is met het Schaap by haar verbeeld, en de getrouwe aanhang aan God haren Schepper en Meeſter, door het Hondje in hare Armen. De kuyſche Deugd en zamenleving door de zoettrekkebekkende Tortelduyfjens. Eene Boom met zyn wydbloejend Loof is haar Engelbed, en hare ſchaduwe haar Huys en vertrek. Een fyn Grasjen met allerley Bloemkens doorweven is haar Ledikant en Tapyt. In een warm getempert Land dus zagtkens levende, word zy lieflyk verkoelt door een zuyvere Zuyde-Wind, die alle geurige Bloemen uytademt. Alleen blyft

in haar (hoewelze met geloke Oogen is verbeeld, om niet te veel te zien en te begeren) de Nieuwsgierigheyt, met 't Hert uytgebeeld, het welk voor haar leyd, die haar ook tot alle ongelukken uytſtiet, verre buyten haar volmaakt leven, en eenvoudig genoegen. Waar op dan volgde 't verval van die *Goude Eeuw*, tot de *Zilvere*.

B. DE ZILVERE EEUW was begonnen met de Regeering van *Jupiter*, die zynen Vader *Saturnus* uyt *Candië* naar *Italië* deed vluchten. Hoewel hy nu daar word gezegt, het Zaayen, Maayen, Planten en Meſten der Landen den rouwen inwoonders geleert te hebben; en hoewel deze moeyelyke koſtzoeking tot de *Zilvere Eeuw* behoort, zoo hebben de Dichters daar nochtans zoo naauw niet op gezien. Van dit Meſten ziet men nu nog een Beeld in Romen, *Saturnus Sterculio*, van *Stercus*, drek, den toenaam dragende. Deze Eeuw is door een Landvrouwtjen uytgebeeld, die ongetooyt haar Hoofdhayr draagt, en onbeſmukt hare Wangen, van poeyer, krullen, valsrood-en-wit onkundig. Zy heeft haar Kind, met nood en ſmert gebaart, in hare Armen, zoo als de H. SCHRIFT, *Eva* beſchryvende, den Heydenen ſchynt een *Model* van 't verval gegeven te hebben. Een Geytevel of Schapenvacht dekt hare Schaamte, die zy, helaas! heeft leeren kennen. Een *Kalabas* met Water of Boomtyffer, van Palmen of diergelyk zoort gevult, draagt zy aan hare zyde, leunende van den arbeyd der Landbouw tegen hare Stier, die zy onder 't jok heeft gebragt, om den ploeg door de Aarde te trekken, die nevens haar, om hare ongehoorzame nieuwsgierigheyt was ondankbaar, hard, en onvruchtbaar geworden; ten waarze door 't Zweet, het welk men op hare Wangen ziet glimmen, met de Graaf, en 't Houweel gekeert, en bearbeyd word. Zoo heeft zy ook eene Zikkel, om te Maayen in de Rechterhand, en te ſnoeyen de Vruchtboomen en Granen. Zy heeft by haar ſtaan eene Byekorf, zynde het Merkbeeld van noeſte en arbeydzame byeenwoning; want zy is niet vry, gelyk de *Gulde Eeuw*, van de Wilde Dieren, over welke de onnozelheyd, als eene oppermacht van God ontfangen hebbende, geſtelt was te heerſchen. O neen! zy is van die tot eene vyandin verklaart, en ten prooy van Leeuwen, Tygers, Beeren, Wolven, overgegeven. Ten anderen zoo moet zy dan wyken naar de kloven der Rotzen, zig zelve ontoegankelyke Woningen maken, met buurten by een wonen, en nog omheynt zyn tegen haren Even-Menſch; waar uyt dan vloeyde

C. DE KOPERE EEUW; door een Oud loos Man verbeelt, met de Wolfshuyd van *Lycaon* behangen, om zyne greetigheyd, wanneer die, *Jupiter* na zyne dood in *Candië*, *Oſiris* in *Egypte*, en elders *Belus* vergood, en om den navolger in 't Ryk te behagen, met Goddelyke eer aangebeden wierd.

wierd. Waar uyt dan volgde, by die Wereldsche, ook te gelyk de Geestelyke Macht; en alzoo vormde men de overheering van de sterksten. Die de anderen kon beschermen, of verdrukken, die voerde van trap tot trap, volgens de natuurlyke Eygenbaat, zyn oppermacht hoger op, besloot de byeenwoonders in Muuren, won andere Landen door naarstigheyd van zyne Onderworpelingen aan. Van die ontfing hy den Eernaam van *Vorst* en *Voorste*, *Leydsman* of *Hertog*, en eyndelyk *Koning*, verwerpende den bundel Pylen, die aan de zyde nêergesmeten leggen, als de Macht des Volks, die hem gekoren hadden. De Kroon dekt zyne Kruyn, en weegt over van de zwaarte der Sikkelen Gouds. Veynzen en Ontveynzen is zyn dagelyks leven; om alles na te spieden, te wreeken, en te dempen; houdende daar toe 't bloote Lemmer in de Hand, met de Wereldbol, die hem nog niet genoeg is; volgens zyn nooyt verzade Hert. Het Momaangezicht van opgezochte namen, om de menigte te mompen, om zyn Hals houdende, als die Heylige en Wereldsche vonden en listen, voor voorzichtige kunde; bedriegery, voor fynheyd van verstand; en 't inslokken van goederen der Naburen, voor de heerlyke naam van *Altyd Vermeerderaar des Ryks* laat doorgaan. Eene opgezette Muyzeval toont de gereedheyd van die Eeuw, om anderen hunne goederen, en Vryheyd, met het leven te beroven. Menigen Rol van Wetten laat de bedorventheyd dagelyks voor den dag komen, om de hongerige Rechtsgeleerden, en den zwerm van hunne Bylopers, Pleytbezorgers, Openbare Beamptschryvers, Boedelredders, en anderen, om de goederen der Weduwen en Weezen in te slokken; door Drosten, Jagermeesters, Schouten en Rakkers de vrye gebruyken om te Visschen, Jagen, en van God en de Natuur meer gegunde algemeene Voorrechten, den geringen te ontnemen; dezelve te vangen, te pynigen, en te martelen, zoo zy hunlieder koppige willekeuren te buyten gaan. Onder zyne Voeten wast het booste Kruyd, dat 'er in de Wereld is, en voor Vergift opkomt, zynde tweederley, *Meum* en *Tuum*, het *Myne* en het *Uwe*, want om 't hebben en 't houden zyn de Oneenigheden, Gevechten, en Oorlogen.

Uyt welke Goudgierigheyd, de stoute Scheepvaart is gekomen, waar van wy niet genoeg de groote Heldachtigheyd, en 't Voordeel konnen roemen. Nochtans moetmen te gelyk het Menschelyk Geslacht beklagen, dat eenige groote Rykaarts de arme Kalissen deden wagen, op die ongetrouwe Hoofdstof, het Water, hunne Ligchamen, die van tyd tot tyd vermeteler geworden, eyndelyk de gansche Wereld hebben omgezeyld, om 't Goud *West-Indië* hebben uytgemoord, en om andere Kostelykheden *Oost-Indië* ontrust. Om deze Scheepvaart te vertonen heeft hy de Voorsteven van eene Roomsche Vyfriemer by hem, op welke zoo veele Helden gewaagt, zoo veele Dooden in Zeeslagen gehaalt zyn, eyndelyk een middel geworden, om de grond van de Zee met meer Rykdommen, Schatten, en Lyken te beladen,

als

als de Aarde zelf, ongeacht verlies by den geldgierigen Koopman, die zoo vetter wordende door zyne Rykdom, de Rykskas der Vorſten niet minder ſtyfde, waarom tot bewaring der zelve, Sterktens, Burgten, Slooten en Steden moeſten gebouwt, en met Tinnen, Kanteelen, Rondeelen, Toorens, Bolwerken, en Dwingers daar aan of in geſterkt worden; door welke dan de Eenhoofdige Regeering veylig geſtelt, en ontzachelyk geworden zynde, in 't Wereldlyke en Geeſtelyke, zoo baldadigen Bloeddorſt, en Slaverny invoerde, dat daar uyt mogt geſmeed worden

D. DE YZERE EEUW, zynde door een grof, verwaten, wreed, en onverzoenelyk Man vertoont, merendeels Oproeren, uytbarſtende Vloekverwandſchap, en onmenſchelyke Woeſtheyd verbeeldende. Zyne groote Knevels, knerſſende Tanden, en vlammende Oogen beloven alle onwettige booſdaden. Zyne wreevelige Kop is gedekt met eene Schelp van eene Viſch *Nautilus*, die op zyn eygen zelfs wil, en gril in onwêer zyn Vlies opſteekt, om in 't ſchuym der baaren te zeylen, daar de ongeſtuyme Winden hem voeren; gelyk het graauw, in 't uytberſten van hun te lang verwachte geduld, die taaye leyding met eene opborrelende Razerny ruylt, alles verdelgende en verwoeſtende, zonder onderſcheyd of achterdocht. Zyne Rechter arm zwaayt de kromme Zabel der Ongerechtigheyd, om Kinderen, Vrouwen, oud of jong, Geeſtelyk of Wereldlyk, in ſtukken te houwen; die ook gemoord onder zyne Voeten leggen. Hy ſleurt het Choorkleed bebloed, in de andere Hand, treedt Gehoorzaamheyd, als een Jok, en de Geeſtelyke Hardersſtaf, als eene hatelykſte laſt onder zyne Voeten. Zyne Laarſſen zyn *Sarmatiſch*, of *Tartariſch*, onder de bloeddorſtige Roofvolkeren de argſten, en hare verwe, door het vergoten bloed, bemorſt en onkennelyk. Hy draagt eene Tygershuyd voor Veldteeken, en heeft eene Moorddolk op de Rug, om dat 'er niemand voor hem zoude veylig zyn; met eene Vergifbus van vooren af hangen, op dat hem niemand en ontkome, heymelyke Lagen by Kracht en Geweld, Gifmenging by 't Bloedbad mengende, ophitzende Vaders tegen de Zoonen, en Kinderen tegen de Ouders. Deze groote Geweldenaar de *Yzere Eeuw*, is van den beginne Stedehouder des Duyvels geweeſt, die Vyand van het Menſchelyk Geſlacht verklaart was; ook is hy, tot dezen dag toe niet uyt zyn Ryk geſtooten, en 't laat zig niet aanzien, dat 'er eerlang eene Betere Eeuw voor deze *Yzere* ſtaat op te dagen, want dagelyks is deze zyne Konſt grooter geworden, om Menſchenmoord uyt te voeren, en zoo heerlyk verdoopt, datmen by uytnemendheyd die *Groote Mannen* noemt, die de gereedſte Moord-en Brandgereedſchappen uytvinden. By andere gelegentheyd hope ik daar van de Vinders, en byzonderheden te toonen, van tyd tot tyd, en van alle Volkeren tot de onze toe.

Een

Een Slangenhuyd heeft hy onder zyn Pantzier, om zyn Oude Vaders Geslacht niet te ontmunten. Die Oude Slang kan ledig blyven zitten, wyl 'er genoeg onder de Menschen zyn, die van de Krygsoeffening hun Levens-Ambacht maken, en die zonder onderzoek van Recht, of Onrecht, of Reeden, dezelve aankleven, welke hunne Moordbranderyen, Menschenmoorden, en Verwoestingen het rykelykste beloonen.

I
G
K
H
L
F
D
A
E
D
B
C

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Zondvloed.

BY de Chriſtenen kentmen ook vier Eeuwen, den ſtaat van Volmaaktheyd, die feylen kon, de bedorven Menſchenaard, de Wedergeboorte, en de Eeuwige Gelukzaligheyd door de Verdienſten van Chriſtus, uyt Gods Genade.

A. De eerſte Volmaakte zietmen hier niet, maar wel die zelve ſchoone Natuur met tranen van Naberouw, hebbende hare wenende Oogen na haren Hemelſchen en Aardſchen Vader gewent. Zy was uyt eene Aarde Kluyt gevormt in 't Mannelyke, en uyt eene Mannelyke Ribbe in 't Vrouwelyke Geſlacht; door dien God, die beyden zynen Geeſt hen ingeblazen, en hen over zyn werk van Zes Dagen Meeſterſchap gegeven hadde, latende in der Menſchen imborſt de Zonne van zyne Gerechtigheyd; waar van ook in de Kinderen Gods een heerlyk overſchot is gebleven, God kennende, beminnende, en vrezende; vol hoope van 't Zaad, dat die Slang, die haar in de Verſenen byt, den Kop zal vertreden. Zy heeft het Kleed van Schaapsvellen, om hare, nu ontdekte, Schaamte te bedekken, over 't Lyf hangen, ter gedachtenis van hare botte Ongehoorzaamheyd tegen Gods Gebod, in 't opvolgen van de verleydinge der Oude Slange, die onder hare Voeten door de hoope van Gods Genade word getreeden, welke Genade haar van om hoog uyt de Wolken beſtraalt. Maar de Schop, het gereedſchap, waar toe haar Man is gedoemt, om in 't zweet zyns aanſchyns de Aarde, om zynent wille vervloekt, te bereyden, de Overtuygende Reden van de Straffe Gods, legt voor haar; de verbode Appel, indien niet ſteeds voor haar, en in haar Oog, ten minſten wroegende in haar Hert. Tot zwaarder bezoeking zietze den eerſten Doodſlag in

B. DEN BOOZEN CAIN, haren Eerſtgeboren Zoon, voor haar, die den Boomtak, Kakebeen of ander Moordtuyg in de eene Hand heeft, en uyt de andere, vluchtende voor het Aangezicht van den Wrekenden God, laat hy vallen zyne Hardersknods; om voor den Landbouw zig eene Oppermacht door geweldenary aan te ſtellen, Steden te bouwen, en uyt dezelve met zyn booze Nakrooſt de Kinderen Gods te plagen. Een Stierenvel dekt zyne Huyd. Hy balkt en loeyt van doodſchrik, overal Veldvluchtig, en bang voor de verdiende wraak van zyne Broedermoord. Zyn Offervuur, met de neêrſlaande rook, ſtaat aan zyne zyde.

C. Aan de andere zyde ziet zy eenen woeſten *Lamech* met zyne wulpſche boelen, die als een Struykrover wel een Man om zyne buyle verſloeg, en met eene Tygershuyd gekleed, alles onveylig maakte. Die heeft in zyne eene Hand een Zwaard, door *Tubal Kains* knapen geſmeed, en in de andere eene Bruylofts groote Beker, om 't zuypen, koppelen, ſmerotzen der Boozen te verbeelden, aan dewelken de Goede Vrouw, die de Kinderen Gods vertoont, te vergeefs predikt. Nochtans is hare Predikſtoel zwaar dreygende den Zondvloed, die rampzalige verdelging en vernietiging, die aanſtaande was:

D. Zynde een *Schip*, dat op zyne hellingen ſtaat, en dag voor dag voortgaat opgemaakt te worden door *Noach*, die alleen met zyn Huysgezin daar in, op eene wonderbaarlyke manier, bewaard wierd, en voorbehouden voor de Nieuwe Wereld. Met eene zeer byzondere en verwonderlyke tekening en ſchikking maakte die groote Baas, in zoo een wel gedekt en geſloten Schip, genoegzame vertrekken, om in te neemen van Reyne Dieren zeven, en Onreyne twee, Mannekens en Wyfjens, die met diergelyke Vogelen en kruypende Ondieren daar in konden gehouden, bezorgt en gevoed worden. Dit Cains gebroed zag Olifanten, Leeuwen, Beeren, Tygers en Wolven, met Schapen, Koeyen, Verkens, Herten en andere weerlooze, vreedzaam by een ſchuilen. Zy zien d'Arend met de Duyf, de Sperwer met de Hoenders, zonder verſlindens luſt van den een, of ſchrik van den anderen, zamen in de groote Kooy vergâaren. Zy zien dit wonderwerk, en zoo veele onbekende Vogelen en Beeſten zig ſpoeden om in te gaan; echter blyven de zelve zoo verargert, zoo verhard en verſtokt, dat zy van kwaad tot erger uytberſten; tot dat met eene barſt die Zondvloed de Wateren des Hemels mogelyk van boven de vaſte Sterren heen, en het Water des Afgronds, met al hare losgeſprongen Aderen en Bronnen, opvliegt, en alles door eene Regen van veertig dagen en nachten (eene tyd, waar op zommigen wat bedenken, om dat *Mozes*, *Elias* en Chriſtus ook veertig dagen gevaſt hebben,) overſtroomt was. Voor niet wyken Menſchen en Beeſten naar de Heuvelen. Vergeefs vluchten zy naar de Bergen, en klauteren op de ſteylſte Steenrotzen. De hoogſte Sneeuwtoppen halen de kruyn onder. Vogelen en Dieren, met Vrouwen en Kinderen vallen uyt de hoogſte Dennebomen. De Wateren ſnellen, tot vyftien ellen hoger als de hoogſte Bergen, volgens de Hebreeuwſche Maat, die zoo bleven 150. dagen, met welke 40. Regendagen, en 40. afnemende, met den tyd van 't zuyveren der Aarde, wel 250. moeſt uytmaken, blyvende die Arke tot een voorteeken van onzen Zaligmaker en zyne Gemeente op de toppen van den Berg *Ararat* ſtaan.

Om nu te verbeelden den Zeegen van Gods Genade voor de benaauwde Vroomen, is de Arke op de Wateren vlottende een ſchoon Merkbeeld van de

de Onzekerheyd van Gods Tyd in 't redden; de *Rave* of wêer ingenome *Duyf* van de Tyd van hare Herftelling; de Duyve met het Olyftaksken in de Bek, welk voor de Vreede met God zoo wel als met Menfchen word gebruykt.

Van deze fchrikkelyke, welverdiende en gedreygde ftraffen hebben alle Volkeren eenig overfchot en geheugen. Alleen de Chineezen en Indoftanfche Gebeurtenis-verhalen hebben eene Tydrekening, in welke zy droomen van eene Overloop in die Landftreeken, en elders van eene *Scythifche*, en dan wederom van eene *Cimberfche* Vloed. Hoewel zeer Geleerde Mannen hier in hebben konnen toeftemmen, zoo blyft het redelyk, het tegendeel vaft te ftellen, om het getuygenis zelfs van *Mozes*, die by gewoone overgaaf uyt de oudfte der geflachten van *Abraham* kon heugen, en wel onfeylbaar, aldus uyt den Mond van *Noach*, en die van *Methufalem*, en die van *Adam*, 't geen voor de Zundvloed was gefchied.

Sem kreeg zynen Zoon Arphaxad na de Zondvloed	2. Jaren.
Arphaxad, Selah, in zyn Jaar van	35.
Selah	30.
Heber	34.
Peleg	30.
Rehu	32.
Serug	30.
Nahor	29.
Terah wierd oud	205.

Zoo dat *Abraham* 427. Jaar na de Zondvloed uyt *Paddan Aram* na *Kanaan* optrekkende, uyt den Mond van Terah kon weten, wyl hy maar 2. Jaren na de dood van *Noach* wierd geboren. Dus is dan onwederfprekelyk, dat zulke verhalinge van Mond tot Mond, en zoo ook aan *Mozes* overgekomen zyn, die daar by door Goddelyke ingeeving onderfteund, onfeylbare waarheyd heeft konnen nalaten.

Dit is, het geen de Dichtkonft, by manier van Godvruchtige Vertelling, daar van heeft zamengefmeed, door den vluggen geeft van *Ovidius Nafo*, uyt Griekfche, en die na veel verfmeedens uyt Phœnicifche Godsdienftige Schriften, voor 't Heydendom, het welk zulks van den Babyloniërs, onder welken *Abraham* en *Terah* woonden, afgeleent, en zy van den Gelovigen gehoort hadden.

E. Hy verbeeld de Verdorventheyd der Menfchen door een *Wolf*, in de welke *Jupiter* den Tyran van Arkadië, *Lycaon*, wiens naam by den Grieken *Wolfaard* betekent, had hervormt, om dat hy hem te gaft hebbende ontfangen, by nacht meende te vermoorden; voegende by die ftraf 't ver-

woeften en verbranden van des Moorders Huys en Hof; 't welk gefproten is uyt eene Oude Gefchiedenis der Pelafgen, een deel van 't Arcadifch Volk, welker Koning, van den *Epiroten* eenen fchoonen Gezant ontfangen hebbende, den zelven ophield, en opgeeyfcht zynde doodde, en van zyne leden te eeten gaf aan den wedereyfchenden gezanten, van welken *Lyfamas*, om zyne braafheyd en fterkte *Joris* gebynaamt, den Tyran verwon, en uyt zyn Land naar de Boffchen deed vluchten, die met roof en moord zig daar moeft blyven onderhouden.

F. Voorts met de algemeene Moord en Roofziekte, door eenen bloeddorftige Rover, die met de eene Hand een afgekapt Hoofd, en met de andere eene Steekbyl voert, den Dolk op den Rug houdende, met dul en verwaten gezicht, vuurige Hayren, en dreygende Mond.

G. Maar boven al met de Reuzenftryd, die door de Dichters word verzierd, met de namen van die boze Tyrannen, die hare Volkeren met wreed geweld regeerden. Hoewel men geen meer kwaad behoefde te doen, om door de Griekfche *Fabelen* gelaftert te worden, als hunlieder Vyand te zyn; want alsdan maakten zy de fchrikkelykfte en fchandelykfte hervorming met opgeftapelde verzierde Gefchiedeniffen aanftonts tot fchimp en lafter van die Vorften; gelyk men in *Europa* daar mede niet vry van is. Deze Reuzen, met Monfterskoppen, Slangenbeenen en ongemeene Ligchamen, ftapelden den *Vefuvius*, *Gibello*, *Stromli* of *Ætna* en andere Bergen op malkander ('t geen den bouw van Babels Toren eenigzins verbooft) om den *Olymp*, dat Bergjen in *Morea*, waar van de Grieken, om dat het in haar Land lag, en zy niet veele Bergen zagen, als de *Piek* van *Canarie*, of byna diergelyken, den Hemel maakten, te beftormen, alwaar zy de Goden op de vlucht brachten; die eyndelyk met nieuwe moed hun Erfdeel weder invielen, de Reuzen deden buygen, en door Jupyns nieuw Blixemen overhoop fmyten; ploffende zommigen der Gedrochten in Zee, andere op deze of geene Eylanden, alwaar hun *Jupiter* de brandende Bergen op 't Hert zette, datze kwakten, en onder die laften fmoorden van de Zwaveldamp en Rook. Deze grillige en tot der Heydenfche Goden kleynachting verdichte gefchiedenis heeft een oproer van eenige Grooten tegen *Jupiters* Ryk tot grondflag, en is met Natuurkundige ftof naderhand vermengt, nadien de onderaardfche Zwavel-en Sulferdampen in de Landen van *Sicilië*, *Italië*, *Dalmatië* en elders, met vervaarlyk gedruys, dikmaal de Aarde doen beven, en dan met Vuurbraken, Uytbarften, fmytende Klompen, brandende Steenen tot zeer hoog in de Lucht, die zy met afchvlam en vonken bezwalken, om hoog, gelyk zy om laag de Steden en Landen, rondom gelegen, bedekken en begraven. Zoo heeft men deze verhole Winden, met hare uytgeworpe brandende Bergftukken voor Reuzen vervormt, die den Hemel met Vuuren

en Zwaveltoortzen in den brand ſtaken; en wyl zulks zelden eyndigt, als met Donder en Blixem van boven, daar by den uytſlag van Jupyns Blixemzegen verzonnen.

H. Voorts zetten zy voor de onredderlyke Boosheyd de *Deugd* met verloren Hoofdhayr als eene Slavin met geplukte Klêeren; en hare gebroke Pylaar alleen voor overſchot in de Handen op eene Steenklip in Zee; en de andere Deugden Hemelwaarts gekeert, van waar zy afgedaalt waren, met de

I. *Gerechtigheyd* alleen wat zichtbaar zonder Hoofd in den Zonnenriem tuſſchen de Weegſchaal en den Leeuw, blyvende de Hoop verplet onder de Steenklip, die de Heydenen anders nog by *Epimetheus*, en de vlucht der beſte Godinnen, plegen over te laten blyven. Alles zoo in de Wereld 't onderſte boven gekeert zynde door der Menſchen boosheyd, zoo dat *Jupiter* zelf zoo kwalyk voer, en niemand als de Goede *Deucalion* en *Pyrrha* overſchooten, Eenvoudige en alleen Godvruchtig levende Menſchen, de Zoon van *Prometheus* en *Clymene* , en de Dochter van *Epimetheus* en *Pandora*, die te Athenen eene Kerk ſtichtten , en van *Theſſalië* de Regering aannam. Deze voor *Noach* nemende, noemen zy hem eenen Voorzegger door 't Sterrekyken van de Zondvloed, om dat hy zyne Onderzaten in eene groote Watervloed op de *Parnas* had vergadert, en behouden. Deze *Deucalion* en *Pyrrha* veranderde die rouwe Boeren in Godsdienſtige Menſchen, waarom zy van Steenen Menſchen worden gezegt gemaakt te hebben.

K. Wegens het verdrinken der Aarde door de Fonteynen en Sluyzen van boven, maken zy *Iris* met haar veelverwig Kleed, en cierlyke groote Vleugelen, van eene Weſt-Indiſche Rave, die een Vat met Sterren in hare Handen heeft, uyt welker Middelpunten eene geſtadige Reegen nedervalt, met eene Wolkbraak achter haar, die nederploſtende alles verplet, verdrinkt en verſmoort, met eene flaauwe Regenboog, waar op zy zit, tuſſchen de ſtortregens naauwlyks te zien. Hooſen, die des Afgronds Wateren ophalen, om te grover de plaſſen te maken, zyn onder haar Lyf.

L. Maar tot de Wateren des Afgronds doen zy den blaauwgroenen *Neptunus* opkomen, met zyne Zeepaarden, houdende met zyne uytgeſtrekte Hand zyne drillende Drietand, die de Golven beroert, en omſtortende alle zyne Waterſchelpen, die met de ſlag van zyne Wagenraderen, klappen van Watermolens zynde, de Baren doen naar den Hemel ſteygeren, en zyne Vloeden doen zwellen ; zendende zyne *Tritons* met hunne Kinkhorens, daarze klaterende ſtortvlagen uytblazen, alom of aan alle de mindere Zeegoden,

den, om zamen met eene Vloed op te zetten, en over de Rotzen te bruyſſchen.

Die van *Arkadië* alleen ſtelden vaſt, dat zy ouder van afkomſt dan de Maan zynde, in hare Geſlachtrekeningen van dien Vloed waren vry gebleven; maar die onder de Heydenen van beter verſtand waren, als deze grovers, die na de *Bœoten* voor de onbekwaamſte geacht wierden, hebben door een ſchoonder licht nog wel voorzegt, dat die Wereld vergaan zynde met Water, de tweede met Vuur zoude vernietigt worden. De Grieken doen *Deucalion* met zyne Vrouw in eene Arke gaan, en twee aan twee allerley Dieren daar in by hem, zonder hem of haar leet te doen. Maar die van *Heliopolis* hielden ſtaande, dat in haar Land een Kolk was geſpleten, dat daar in alle de Wateren liepen, dat *Deucalion* over deze eene Tempel ter eere van *Juno*, de Lucht, die nu droog bleef en ophelderde, ſtichtte, alwaar tweemaal 's Jaars uyt de Zee Water in dien Tempel wierd gebracht; waar toe niet alleen de Prieſters, maar ook de ganſche Landſtreek vaardig is. Dit gieten zy in die ſpleet of kolk, die 't verzwelgt, ter gedachtenis van de Watervloed.

ACHT-

N°. 18.
f
g
h
i
l
c
b
k
m
I
S
Z
V
T
R
W
X
Y
C
P
L
O
H
M
E
B
K

AGTTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Voorvaders voor en na de Zondvloed.

A. ADAM, van een ſterk, ſchoon, wel naar allen Evenmaat geſchikt ligchaam; ſterk, blond en kort gekrult Hayr, met eene uytlopende Baard; houdende eene Slang met de Staart in de Bek gekromt, voor het Eeuwig Leven, in de Rechterhand; en beklaaglyk, wyzende met de Linker het Doodshoofd aanrakende; tot bewys, dat de Dood door hem, als de Eerſte Menſch, zondigende, doorgegaan is tot alle Vleeſch. Hy heeft zyne Naaktheyd, dien hy begon te merken, met Vygen-of andere bladen gedekt. Zyn Aangezicht is treurig, zynen Val beklagende.

B. EVA, dartel, ſchoon en vrolyk, met lange aſchkleurige Hoofdhayren; ſchoone (als *Venus* by *Homerus*) blaauwe Oogen, om hare lichtgelovigheyd te raken; de Mond minnelyk vleyende; met twee Vleugels aan haar Hoofd. De eene, van eene Vledermuys, betekent het verderf, dat door haar, als de algemeene Moeder, met alle Rampzaligheyd ingebroken is op alle Menſchen; de andere, die van eene Arend, de heerlyke zeegen over de verderffelykheyd door haar Zaad vertoonende. Zy draagt den Appel van ſchennis der Goddelyke Gehoorzaamheyd in hare Hand. Zoo zy de andere liet zien, zoo zou die de werktuygen van hare en haar 's Mans elende toonen; hoe zy uyt het Luſthof verdreven, wroeten moeſten in de Aarde, die om hare Zonden vervloekt was. Zy vertreed de Slang, haar Verleyder, den Kop, en die tracht haar in de Verſſenen te byten. Men ziet haar beyde zitten op eene kale grond, eer zy de Vellen-kleederen van God ontfingen. Haar Zoon

C. KAIN vlucht achter hen weg, woeſt van gelaat, breed van Kaken, vlammend gekrult Hayr, met Giere Oogen. Hy draagt onder zyn Arm de Spa, om 't Land te bouwen; met een Luypaardshuyd omhangen; dragende vol ſchrik eene Knods, met welke hy zynen Broeder had ter nêer geſlagen.

D. ABEL. Men ziet dien met een Lammerenvel om 't Lyf (van zyne Onnozelheyd en Veehoeden 't Merk dragende) dood leggen aan zyn Offer; wiens vlam, tot nyd van den anderen, van den Heere wierd aangezien. Hy heeft de Schaapherderſtaf nog beſtorven in zyne hand. De vluchtige Kain heeft een Staketzel op 't hoofd, de Muur der eerſte Steeden, van welke hy Stichter ſchynt, om over de andere te heerſchen.

E. JUBAL, de Naneef van hem, is onderſcheyden door de leggende Harp, op welke men hem ziet ſpeelen.

F. En *Tubalkain* door zyn Ambeeld en Koperſmeeden.

G. Maar *Lamech*, hunnen Vader, ſnorkt op zyne ſterkte en zyner Zoonen Konſt, en opſtekende zyn Mes toont den Buydel, dien hy als Straatrover van anderen kon nemen.

H. SETH (die 't verlies van *Adams* huysgezin boette, en nevens zynen Zoon *Enos* de Vroomen vergaderde, en hen den Naam des HEEREN leerde aan te roepen) beſchaafde de Zeeden, en was mogelyk Eeuwen voor *Adris*, Schryver en Maker der Merkbeelden. Men ziet hem bezig aan de Pylaren na den Zondvloed overgeſchoten, waar in hy graaft de Merkbeeldekens, door welken hy de wonderen der Schepping, den Rampzaligen Val, en 't Noolot der Vroome Vaders van den beginne vertoont.

I. Zyn Naneef ENOCH, op die goede gronden voortgaande, *wandelde met God, en was niet meer*; overgezet in 't Eeuwig Leven. Men ziet hem boven in de Lucht opgevoert, tot bewys, dat hy het Ryke Gods in zyne Ziel levendig gevoelde. Onder allen deze zitten *Adam* en *Eva*, tot bewys van hare heerſchappy, gelyk men het zitten overal in de H. Taal daar voor aanneemt; want dat was de Vorm van 't Naturelyk beſtier, dat de oudſte van de Stam de afzetzels regeerde; tot dat *Kains* boosheyd en *Lamechs* geweldenary de Veſtingen en Wapenen invoerden.

K. NOACH, de tweede Vader der Sterffelyken, heeft een Aardkloot met Golven bedekt in zyne Schoot, en daar op zyn Schip of Ark, waar in de Dieren en Vogelen met zyn Huysgezin bewaart bleven uyt de Zondvloed, wanneer dezelve alles overſtolpten. De Wyngaard door hem geplant, is om zyn grys Hoofd, het welk door den Heydenen met twee Aangezichten is verbeeld, om de Eerſte en Tweede Wereld, die hy zag. Om 't Hoofd tintelt eene Regenboog, het Verbondsteeken tuſſchen God en de Aarde. Daar by zietmen dien Ouden Herſtelvader met een Kleed gedekt, door *Sem* en *Japhet* over zyne Naaktheyd geleyd.

L. Men ziet SEM verbeeld als *Kanaanyt* of *Mediër*, in 't Hoofddekzel en gewaad; met den Staf van *Silo*, zynde eene Scepter, waar op een Goddelyke glans flonkerſtraalt, in zyne Hand; om dat uyt zyn Zaad de Meſſias en Gods Volk zouden voortkomen.

M. JAPHETH als een *Rus* of *Scyth*, met een bonte Muts en Rok, welke de Hoofdſtam wierd der Europeeſche Volkeren. Welke *Japheth* de Tente van Sem in zyne Handen heeft, om daar in te wonen, zynde de Gelukzalige Voorzegging van de Beroeping der Heydenen, de Nakomelingen van

Ja-

Japheth, dewelke de Prediking van 't Zaligmakend Woord zouden aannemen, en tot de Gemeente van Gods Kerk gebracht worden; welke anders aan *Seth* nader eygen ſcheen.

N. De derde Broeder CHAM draagt reets de ſchandvlek in zyne zwarte verwe, van zyne ſlaverny, volgens zyns Vaders Vloek, in de Trony en zwarte Lammerenbol, met geele Oogblikken, ingevalle wyde Neuze, uytgezette Kaken, en omgekrulde Lippen; alle, gelyk zyn Lyf, van den achtſten dag af met zwarte verwe overdekt. Welke vuyle verwe daar aan der Mooren Ligchaam begint, waar aan hy zyne Zonde beging, te weten aan de Schamelheyd. Het Jok van zyne Dienſtbaarheyd drukt gedurig de ſchouderen van zyn Zaad, zoo Natuurlyk verſlaafd, dat zy hunlieder Mishandelaars zelfs, meer als den Goeden, beminnen.

O. De dolle Jager voor den Heere NIMROD, die de Opperheerſchappy van Babel oprechtte, zyner Voorvaders boosheyd tot Vorſtelykheyd deed opſteygeren, en de eerſte Alleenheerſchappy-ſtichter ſchynt geweeſt te zyn, ziet men te Paard, met de Parthiſche Kroon, en kromme Zabel.

P. Maar ABRAHAM, die uyt die geweldenary der Chaldeeuwen weg trok met zynen Vader *Terah*, komt ons meeſt in 't oog, als de Vader der Gelovigen, als de Grondtak van 't Volk Gods met alle de uytſpruytende Volkeren. Hy heeft eene Eeuwigheyd, de Hoepelſlang, met de groote Naam Gods daar in ſchitterende, en de Goddelyke Hand in de zyne geſlooten, tot verzegeling van het Verbond, het welk de Heere met hem heeft opgerecht, als hy hem van *Abram* tot *Abraham* eenen Vader van meenige Volkeren maakte. In zyne andere Hand houd hy een Schotelken met een ſcherp Steentje, om de Beſnydenis der Voorhuyd volgens de inſtelling Gods te ſtaven, tot een onderſcheyd van de Ligchamen der Kinderen, die uyt zynen Zaade voortſproten, om dezelve van den Heydenen te onderkennen.

Q. Voor dien hoogſt Eerwaardigen Vader word men gewaar zyn Natuurlyken Zoon ISMAEL, die een Vader van XII. Vorſten wierd, en met de Beſnydenis veel Zeegen deelachtig. Hy is als een Arabiër en een Boogſchutter in de Woeſtyne toegetakelt.

R. Achter *Abraham* volgt zyn Zoon IZAAK. Deze draagt het Offervuur nog in zyne Handen, het welk dienen zoude, had het God niet voorzien, om zig zelven tot een Slachtoffer te maken op een der Bergen van *Moria*; op dewelke naderhand de Tempel van Salomon is gebouwt. Hy ziet om naar zynen Zoon *Jacob*, voorby kykende den Eerſtgebooren der Tweelingen,

S. ESAU, die als een Ratsbutis Prins, met Partylopers Arabië afſtroopte. Zyne vlugge Javelot toont zyn ſtrydbaren jaagzieken imborſt. Hy ontfangt

fangt van zynen Broeder *Jacob* het Kommeken rood Moes, voor het welk hy aamechtig en mat, van de Jacht t'huys gekomen, zyn Recht van Eerſtgeboorte verkoopt, aan zyn jonger Broeder. Hoewel naar ware Reden, die laatſt geboren wierd, eerſt ontfangen was.

T. Deze JACOB heeft ruyge Handſchoenen aan, door welken hy door zyne Moeder geholpen, *Eſau* verbeeldde, en deszelfs Zeegen wechhaalde. In de Hand heeft hy een geſnede gevlamt Stoksken, door het welk in de Gooten te leggen, hy 't meerder deel van Labans Lammeren deed vlekken hebben en ſprenkelen, tot vergrooting van zyn loon. Eene vinding, loos en voortreffelyk, en by Roſchtuyſchers, Veehoeders, en Liefhebbers van Vogelkwekery in gebruyk. Hy heeft de Ladder van zyne Droom in *Haran* voor zig ſtaan, welke van den Hemel afdaalde tot aan den Steen, welken hy voor een Hoofdpylaar had gekoren.

V. Na dien gezegden Vader zietmen de machtige JOSEPH in het Vorſtelyk Ryksgewaad ſtaan, die een Droombeeld in de Linkerhand houd, gelyk de Koninglyke Ryxſtaf in de andere, met welke hy van *Pharao* begenadigt was, wannneer hy voordeel makende van de Koeyendroom, de Dorre en Vruchtbare Jaren voorzeyde, de omleggende Volkeren den Koning onderwierp, en den Koning in zyn Ryk opperhoofdig maakte. Hy draagt, als een Kancelier, des Konings Ring, met den Tytel voor op zyne Tulband van Uytlegger der Verborgentheyd. De Broeders van *Joſeph*, en zyne twee Zoonen *Ephraim* en *Manaſſe*, zietmen achter dien hoogopgeklommen Ryxvorſt, in hare Stam-banieren, tot zoo veele Volkeren voorbeſchikt, verſchynen, welke aldus door Merkbeeldige Teekenen, als de Wapenen in de Vanen, onderſcheyden zyn.

RUBEN, eene ſnelle Waterval.	DAN, eene gekronkelde Slang.
SIMEON, eene Zabel.	GAD, een Held; aanvallende eene Bende.
LEVI, de Verbondkiſt.	ASSER, een Lekkernybrood.
JUDA, een Leeuw op de ſprong.	NAPHTHALI, eene losloopende Hinde.
ZEBULON, een Zeehaven-Toren.	EPHRAIM, eene vruchtbare Tak, over een (Muur lopende, by eene Fonteyne.
ISSASCHAR, een laſtdragende Ezel.	MANASSE, eene geſpanne Boog.
	BENJAMIN, eene jonge Wolf.

W. Ter zyde van deze Vaders en Princen der XII. Stammen, en het Prieſterdom der Joden, komt de groote Wetgever MOZES, die met zyne blinkende Hayrhoornen, Wegwyzerſtaf, en de Steene Tafelen toont, wie hy is, namentlyk naar der Heydenen getuygenis zelve de groote Wetgever der Joden, die als een Prins in 't Hof van *Memphis* opgevoed, den verdrukten

ten Israëliten by een vergaderde, dat ruwe graauw door zeden beschaaft, door Gods Hand met zyne Staf leyde uyt Gosen door de Rietzee en de Woestyne tot aan de Jordane. Hy voert eene Staf, die wonderen werkte, onnavolgelyke staaltjens voor de *Magen*, of Wyzen des Lands. Die Staf, wanneer die in eene Slang veranderde, en de Wiskonstenaars dit scheenen naa te bootzen, verslond derzelver Staf-Slangen. De Tafelen, die men hem ziet voeren, zyn mogelyk 't werk der Engelen, en 't graveerzel van Gods Onbegrypelyke Hand. Hy is ondersteunt door den Hoogenpriester

X. AARON, die met zyn Wierookvat, Reukoffer, Slachtmes, het Brandoffer, en andere waarnam en bestierde. Zyne Staf bloeyt en draagt Amandelen. Zyne Armen zyn in die van *Mozes* gesloten, om de nuttige en nodige band der Staat-en Kerk-regeering te toonen.

Y. Aan hunlieder zyde staat de brave en wakkere Veldheer JOSUA, die in eene Ren van overwinning gansch Kanaan genoegzaam onderbragt. Zyne Lans dringt door tot in der Philistynen, Amoriten, Jebusiten en Amalekiten Hoven en Burgten, die hy uytgeroeyt en verdelgt heeft. Op 't winken van zyne Hand zietmen de Zon stil staan.

Z. Achter dien grooten Oppergezaghebber komt EHUD, die met zyn Tweesnydend Zwaard *Eglon*, der Moabiten Opperhoofd, doodde. Die blaast op zyne Bazuyne gansch Israël ter Wapen, by de gesneede Beelden of overgebleve Beeldsteenen van *Sem*.

a. Na dezen ter zyde van den grooten Wetgever braveert GIDEON met zyne gebrookene Vuurflessen en Heyrtrompet, die zoo veel Moord onder Gods Vyanden bracht, en zoo veele *Moabiten* door onderlinge wonden van kant hielp. De Vrouwen, die ook deel namen in 't bestier, gelyk zy ook den zeegen kreegen van te Propheteren, toonen hier haar operste Richteresse over Israël,

b. De verstandige DEBORA, de Vrouw van *Lappidoth*, welke onder de Palmboom te recht zat en huys hield.

c. Zy heeft by haar die stoute en looze JAEL, die *Sisera* vermoeyt, en zig in hare Tent menende te bergen voor *Barak*, met eene groote Tentspyker door de Kop sloeg. Zy heeft de Nagel, als het zeegenvierend werktuyg, in haar eene, en de Dryfhamer in de andere Hand. Men ziet in de Hand van *Debora* zoo wel de Dichtrol, waar op hare Lofzang staat ter Eeren Gods, en *Jaël* als de Rechtstaf.

d. Zy zyn hooger opgeklommen en heerlyker, als de onmenschelyke ABIMELECH, die voor zyne Voeten heeft de afgekapte *Hoofden* van LXXII. Broeders, maar ook den *Steen* door eene Vrouw gesmeeten op zyn Kop.

e. Of als de groote SIMSON, die 't Kakebeen toont, waar mêe hy zoo veele Philiſtynen heeft dood geſlagen, en de Poorten van *Gaza* op zyne Schouders torſt. Hy is kennelyk door zyn lang Hayr, en heeft voor hem heen lopen de Voſſen, die hy, met de Staarten zamengebonden, en daar in brandende Fakkelen, het Graan der Vyanden deed in den brand ſteeken.

f. Ganſch op den top zietmen den Tyd der Verandering in het Beſtier van het Joodſche Volk, het welk niet te vreeden met de Goddelyke Beheerſching, en hare gekooren Rechters, om eenen Koning zuchtte, en eene Eenhoofdige Regering begeerde. SAMUEL haar Rechter, Propheet en Opperprieſter, zietmen kennelyk boven de anderen, door zyne Hoogeprieſters Muts, zyn Borſtſtuk, van zoo veele Steenen tot de *Urim* en *Thummim*, met de Hoorn in de eene Hand, om tot Koning te konnen zalven, wien Gods Regering had verkoren. Zyne andere Hand voert zyn Zwaard, welk hy al ridderlyk moet hebben weten te zwaayen; want hy was 'er voor berucht, als de gevange Koning tot hem zeyde, *zoo als de Man is, zoo is zyne kracht*, die liever ruyterlyk, als 't niet was te ontgaan, was doorgezabelt, als gemartelt. Hy toont Gods Zegen ſtaande aan de opgerechte Steen, *Eben Haëzer* (tot hier toe heeft ons de Heere geholpen) geſtelt door hem tot een Gedenkteken der herſtelde Vryheyd en 't afgeworpen Jok; want zy waren zoo zeer verſlaaft, dat ze zelfs Schoppen nog Vorken mogten ſmeden, ik laat ſtaan Wapenen; en *Jonathan* alleen had eene ruſting, nevens zyn Schildknaap.

g. De lange SAUL, der Joden eerſte Koning, ſtaat aan zyne zyde, door zyne afval, op Gods bevel, gedompelt in eene nêerlaag, en door zyne eygen hand doorgrieft. De Worpſpies, die hy op *David* geſcherpt had, is vaſt aan zyne Draagband. Hy veynſde zyne dulle buyen, om *David*, van wiens opgang hy te nayverig was, aan de wand te ſpitten, terwyl hy voor hem de Pſalters op de Harp ſloeg.

h. Die ſtoute Vorſt (DAVID) draagt op het Zwaard van *Goliath* deszelfs groote Kop, dien hy aan 't Voorhoofd gebryzelt had door eene wiſſe ſteenworp, ploffende dus een groot verwaten Ondier in 't midden van zyne Godslaſteringen te gronde. Zyne gekroonde Tulband, met Amaleks Goud en zyne Harp, zyn krachtige Merktekenen van dien grooten Man, dewelke van Schaapherder tot Koning, van de Herdersſtok tot de Ryxſtaf, van de Hut tot de Vorſtelyke Zeetel overſtapte.

i. Aan zyne zyde ſtaat de vroeg Wyze SALOMON, met de Platte-grond des Tempels, dien hy zoo overprachtig opgebouwt heeft. Deze draagt onder zynen Arm 't Model of Bewerp van een bezeyld Schip, zynde de eerſte by ons bekent, die ſchynt in de Riet-of Roode zee uytgevaren te zyn naar de

de Goudkuſt van *Ophir*, wiens Schepen zulke verjaarde Tochten deden. Hy is zelf ook prachtig uytgedoſt, hebbende den omſlag van Hofſtoet wonderlyk net en prachtig geregelt, tot verval van zig zelven. Echter door te veel loftuytingen van zyne Hofpoppen, die zyne groote Wysheyd haaſt in zotterny tot Afgodery deden ontaarden.

k. Naauwelyks zietmen iets van zynen Zoon REHABEAM, als de afgeſcheurde Slip van zyne Mantel, te jong en trotſch omgehangen, dewelke door Vleyers opgeſtookt, die groote Ryxſtoel weder in ſtukken ſmeet.

l. Daar achter zietmen de H. STAD en TEMPEL om de overtreedingen der verdere Vorſten in vlam ſtaan.

m. En den H. ELIAS, die zoo veele boete met wonderwerken voor niet predikte, zietmen met eene vuurige Wagen uyt de oogen der Menſchen wechvoeren, zynde by *Enoch*, boven aangeroert, en door Gods genadige Hand, voor de kwaadſte Tyden, uyt de ondankbare Menſchen wechgerukt tot de Heerlykheyd.

N°19.
H
G
E
A
B
D
C

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Van het Volk, en Konings Bestier over Gods Volk.

MAar in het geheel geraakt hebbende der Joden Voorvaderen, moet ik nog eens te rug gaan tot het Bestier der Aardsvaderen over Gods Volk, en nog eerder.

A. Voor deze Tyd heeft men verbeeld twee Hoofden; een Oudmans Aangezicht, omziende naar de Eerste Wereld, die *Noach* beleeft had; en de Twede Wereld zag, met eene Vrouws-Trony. Beyde die Hoofden zyn gedekt door de Arke van *Noach*, uyt welke Gods Kerk, in dit Lichterschip zyn Huysgezin zynde, tot de geredderde Aarde overging. Zy draagt nog het Merkbeeld van de voorgaande, namentlyk de Zon van Gods Genade, op den Boezem, met dit onderscheyd, dat de voorste de Naam Gods in de Zonnestraal, met de twee letteren יה draagt, en deze tweehoofdige de Naam Gods יהוה, letteren die by uytstekendheyd niet eer in de H. Bladeren ontmoet en worden, als met de uyttocht uyt *Mizraim* of Egyptenland van Pharao. Zy heeft eene Gordel om de Middel, als reyzende door de Zandzee en Woestynen, en daarom ook Blootsvoets, zoo als zy 't Paaschfeest moesten vieren. Eene ongehevelde *Paaschkoek* in de Rechterhand, gelyk zy met de Linker vasthoud het Dwarshout, voor de Metale Slang in de Woestyne opgerecht, tot behoudenis van het Volk, door de Slangenbeeten vergiftigt, en kwynende; een heerlyk Merk-en Voorbeeld van den Zaligmaker, en zyne Dood voor de Uytverkorenen. De *Leeuw van Juda* brult aan haar zyde. Men ziet voor haar leggen de Staf van Mozes, hervormt in eene Slang, die der Wyzen Slangen doodde, en eene kruyk met *Manna* aan haar zyde staan, met de Voet in een Waschvat, om de plechtigheden van de zuyvering te verbeelden. Zy doet de Aarde opsplyten, de Zee, als eene borstwering, tegen hare Vervolgers pal staan, de *Jordane* opstoppen om in het aan hen beloofde Land over te trekken.

B. De Overwinning der bestierde Richteren van Gods Volk is verbeeld door eenen wakkeren Oorlogsheld, met de zegepralende Helm gedekt, blazende op de Bazuynen, die de Muuren van *Jericho* deden vallen. De Zon doet hy op zyn wenk stil staan in 't Dal *Giboa*. De *Tafelen van Gods Wet*, gelyk dezelve op *Sinai* van God waren ingegrift, houd hy vast, en den Borstlap des Hogepriesterschaps voor zyn Borstharnas. Men ziet hem eene Standaard houden van de afzetzelen *Jacobs*. Alle de Wapenen der XII. Stammen zyn in zyn zegevierend Vaandel; terwyl op zyne eene zyde hangt

het Zwaard van *Jehud*, en in zyne Hand praalt het Ezels Kakebeen van *Samzon*, met welke zoo veele Philistynen gedood wierden. Voor zyne Voeten legt het Hoofd van *Sisera*, door *Jaël*, de Manmoedige Heldinne, met een Tentspyker tot in 't Bekkeneel geklopt, nevens de Glaze Vlessen van *Gideon*, met hare brandende Olyvlammen, door welke hy het Heyr der *Midianiten* versloeg. Maar och armen! als de Paauwen, op die glansryke zeegeveêren groots en hovaardig geworden, is dat Volk den Heydenschen Afgoden nagegaan, heeft dien God, die het uyt het huys der Slaverny verloste, en die aan het zelve het Gulde Kalf, zoo veel valsch Offer, Muytery en Afgodery had vergeven, godloosselyk vergeten. Waarom hy het t'elkens in de hand harer Vyanden overgaf, van welken het eyndelyk, Gods Bestier en 't recht van den Opperpriester moede zynde, door hunnen Koning Saul begon vry te raken. Rampzalig Volk, dat ondanks van God eenen Koning begeerde, waar van hen de wanorde zoo net door *Samuel* voorzegt wierd! Zy meenden echter, dat de Opperpriester, om zyn eygen belang, hunlieder begeerte tegensprak, en zagen, dat de Kinderen der Opperpriesters meest Guyten, en derzelvers bedienden Schacheraars waren. Zy zagen de flikkering van de Kroon in alle de andere Volkeren, en achtten deze verkiezing voor hare veyligheyd tegens Gods Zaad, en haar beste. Die geeft aan hen eenen Koning in zyne toorn. *Saul* gaat met verscheyde geluk, maar *Davids* Slinger, die de Legerheld aan zyn Arm heeft, trof in 't ontzachelyk Reuzenhoofd zoo wel den moed van alle Philistynen, dat hy zig daar door den weg tot de Kroon, en zyn Volk tot allerley overwinningen baande; om den heerlyken staat, tot denwelken hy boven zyne Broederen uytgekoren en gezalft was, met glans te aanvaarden. Lang zworf hy vluchteling, om *Sauls* nyd en staatkundige vreeze; tot dat deze in eene veldslag verwonnen, zig zelven doodde, en *David* den zetel van 't Ryk open liet, dewelke met alle minnelyke geestigheyd, brave stoutmoedigheyd, en grootmoedige achtbaarheyd van God begiftigt, van der jeugd aan, in 't hoeden van zyns Vaders Vee, al Beeren en Leeuwen te keer ging, *Goliath* den Reus (waar van de Joden eene zotte hoogte droomen van 57. voeten) den Kop brak door een slingerworp, en Koning zynde, de Vorsten rondom doodde of cynsbaar maakte, en dus de overwinning aan Gods Volk toe-eygende.

C. Van dezen zietmen de Zeyssens en Raderen, Wagens, Zabels en andere Krygstuygen, leggen voor de voetbank van zyns Zoons Throon, met de Eggen en Tandploegen, die deze Koning liet sleepen over de Lighamen der Gevangene *Amalekiten* en *Ammoniten*, welker Konings Kroon een Talent Gouds zwaar, en ryk bejuweeld, hy naliet aan zynen Zoon *Salomon*, die men hier ziet voor het Merkbeeld der Koninglyke praal by uytstek boven alle Volkeren, met dien rykdom op zyne Tulband pronken; zynen Vader in pracht van Hofstoet en Bouwen zoo verre voorby gestapt, als

hy

hy achter gebleven is in vaste aankleving van dien God, van wien hy den Rykdom met eene Wysheyd ontfangen had. De Vader heeft ons gelaten zyne, waarlyk boven den styl van alle Natien, wonderbaarlyke Klacht-en Lofzangen, met onfeylbare voorzeggingen van *Christus* en zyne Kerk. De Zoon een wonder lieflokkend Hoogelied, niet minder den staat der toekomende Bruyd van *Christus* uytgalmende. Maar zyne latere Jaren bleven helaas! schendig bezoetelt met het na-hoereren der Afgoden, zyne Bywyven navolgende.

D. SALOMON zelf zit hier op zyne praalryke Ryxzetel, met zes Goude Leeuwen wederzyds ontzachelyk verciert. De namen der Trappen zyn op elk in 't Hebreeuws gezet. Zyne Koninglyke Mantel kan niet prachtig genoeg geborduurt zyn met de Merken der XII. Geslachten, onder hem, buyten de schattinge, bloeyende. De XII. Leeuwen bootsten de XII. Engelen na, waar van de *Cabbala* zoo veel wonders verdicht heeft, die zy zamen zeggen dezes Konings Bescherm-Engelen te zyn geweest, om dat hy niet uyt *Bathseba*, maar uyt eene *Nymphe*, dat is Lucht-Godin, ter Wereld was gebracht. Hare fabelen en grillen zyn te dol, om 'er meer van te zeggen. Die Vorst heeft op zyne Borst den Raad Gods, door de *Urim* en *Tummim* verbeeld, aan hem gedurig inboezemende, 't geen voor de onvergelykelyke Tempelbouw te doen stond; tot welker bestiering hy met de Rechterhand zwaayt eene Ryxstaf, op wiens Puntjuweel de afstralende Goddelykheyd rust, over de geboeyde Heydensche Naburen, die wederzyds aan zyne Throon geboeyt leggen. Met de andere houd hy een Schip, zoo als hy uyt Arabië, de Rietzee, Persische Golf, of *Levant*, heeft doen varen, om de kostelykheden tot deze onderneming aan te brengen.

E. Hy koos den Berg *Moria* buyten *Jerusalem*, en *Sion* tot de hoog aanzienlyke plaats, op welke de Tempel, als het prachtig Huys ter inwooning van Israëls Bond-God zoude dienen, en koppelde daar door de Stad *Davids* aan de andere, welker gapende openingen ook kort volbouwt wierden. Die Berg schynt my toe, gelyk de Heydelbergsche Prachthoven, of *Versailles*, of als de hangende Babylonische Tuynen, daar toe afgegraven en bekwaam gemaakt te zyn; om by zulke afgravingen van onderen op het oog met meerder en meerder praal naar 't H. der Heyligen te leyden, te weten naar de Stad. Zoo datmen zyne gansche vierkante omgang veel lager voor het voorhof der Heydenen maakte, en dan eens zoo hoog opgaande, in de lynen van het zelve Voorhof, het Voorhof der Joden, en wederom zoo veel hoger de vertrekken voor het Tempelwerk, Priesteren en derzelver Offerplaatzen, en eyndelyk achter aan in de vierde trans het H. der Heyligen, zodanig datmen van voren, van de Tempelstraat uyt de Stad in 't Oosten, te gelyk met een opklimmend gezicht, alle de heerlykheyd te zamen ontdekte.

Met drie trappen, Oofter, Zuyder en Noorder trappen van zeven *bordesſen* of tuſſchenruſtingen, elk voorzien, kon men in dit werk opgaan. Zoo dat deze H. Berg des Heeren, niet oneffen van verre op zyne zyde gezien zynde, volgens het getuygenis der Heydenen zelf, de Leeuw wierd genoemt, nadien alzoo het eerſte Voorhof de Grond, het tweede de Pooten, het derde werk de Manen vooruytſteekende, en om de Nek des Leeuws gehangen, en 't H. der Heyligen de Kop verbeeldde, durende de derde hogertrans voor 't Achterlyf, en aflopende met de Staart naar den Olyfberg, daar men op den Verzoendag de Roode Koe offerde, en tot welke men door eene wandeldreef van Boomen ging; van waar de Offerbeeſten en de Offeraars der Vogelen inklauterden. *David* had met zware Oorlogen, 100000. Talenten Gouds, 1000000. Talenten Zilvers, voorts Koper en Yzer, boven getal of wicht, byeen gehaalt; 't ontwerp van God noodzakelyk dan ook ontfangen; maar de uytvoering op zynen Zoon verſchoven. God boven alles zynde, wilde ook der Drekgoden Tempelen niet gelyken. Heerlyk waren die van *Oſiris*, *Hammon*, der Gulde Duyve of *Semiramis*; koſtelyk die van *Belus*, *Aſtarte*, en andere, maar geenzins by deze, nog in beſtek en omzwaay, nog in pracht te vergelyken. 'T was Gods Huys, en alles was daar rondom Heylig. God woonde daar in zyne Verbondskiſt, ſprak daar tuſſchen de *Cherubim* in. Denkt eens naar 't beſlag van dien bouw. Vyf honderd duyzend Man heeft daar aan onledig geweeſt, buyten den Opzienders 3600, Bazen 3300. De *Libanon* leverde zyne Cederen; *Ophir* zyn Goud; *Arabië* zyne Steenen. De hoogte van buyten was in de Steekſtylen, van 60. ellen boven, en 150. ellen om laag voorzien, tegen 't uytkalven der Bergſtof; en elke vierkante lyn boven in 600. ellen; tot de omgaande Galleryen 1435. Marmere Kolommen, en in dit getal in de tweede trans verdubbelt, en meer om de op malkander ſtaande Galderyen, afgetrokken de verkleyning; aan de Voorraad en Woonhuyzen 2246. Venſters, de onderſte tot de Kelderlichten voorby gaande. 4400000. Goude, 1340000. Zilvere Vaten maakten het prachtig Huysraad van den Tempel. De Koperen Zee, Koperen Altaar, en Kopere Pylaren, met de Waſchvaten en hare Voetſtallen, 5000. Talenten. De Wyn, Oly, Brood en Dagloonen zyn onnoemelyk, 4000. Wagenpaarden, 12000. Rypaarden, 1400. Wagens, en 144000. Knechten. Het onderhoud was groot tot deze Tempel; want het beliep, hoewel onzeker naar tyd en Jaren, 22000. Talenten, van 't Hoofdgeld van elken Jood, tot de ſcheuring toe; en met een was het eene ſterke Burgt en Beſchermſlot voor den Vorſt, Hoogenprieſter, en zyne Onderhorigen; gelyk men ziet, dat die Plaats nog lange heeft doorgeſtaan de aanvallen der Vyanden. Maar boven al was het, buyten den dwang en verbintenis der Godsdienſt, een ſchoon en ſtaatkundig middel, om altyd Meeſter van al het Volk te blyven; wylmen, die maar eenige oproer zogt te verwekken, aanſtonts by de Kop kon vatten, niet konnende miſſen eens

'S Jaars

's Jaars op te komen. 'T welk ook *Jeroboam*, opgeworpen tegen *Rehabeam*, reeden gaf om in *Israël* kwanswyze ook te stichten iets, dat voor Hoofdofferplaats kon doorgaan, om zig van 't Hoofdgeld, en andere lasten te ontslaan; na datze den Nazaat van *Salomon* de al te drukkende nood van zyns Vaders lasten vergeefs hadden voorgelegt, gelyk *Saneballat* een op den Berg *Garizim* by *Samaria* bouwde, *Manasse*, zynen aangehuwden Zoon, Hoogenpriester makende. Ik sta verbaast en verwondert, het Tempeldom nadenkende, waar van daan *David* al het Goud en Zilver haalde, uyt de Landen door hem vermeestert; want de Joden zelve hadden niets, als 't geen zy van den anderen met Oorlogen kregen. Zelfs in al de Stammen was 'er naauwlyks voor *Jonathan* en zyne Schildknaap, (Davids Vriend en Tydgenoot,) Wapenrusting genoeg; ja men leed onder hen geene Smeden, en die Vorsten van *Kanaan* beoorloogden steets malkander; behalven dat Chaldeeuwen, Perzianen of Syriërs van de eene zyde, Egyptenaars van de andere zyde, en de Arabiërs tot aan de Jordaan haar vaak afliepen. Nochtans is 'er zoo groten overeenkomst tusschen den omslag van de Offeraars, 't gansche Volk, de Zangers, Speelders, en alles het een met het ander, dat het my dwingt, van alles zoo te geloven, als of ik het groot gevaarte met al zyne ontzacchelyke heerlykheyd, de drokte van 't Priesterdom, 't gerit en den toevoer van zoo veele Beesten, met de Offervuuren voor my zag.

Hoe zeer nu by de andere Stammen de achting der Samaritaansche Tempel wierd opgevyzelt, zoo bleef dog inderdaad de Heyligheyd alleen in die van *Salomon* te Jeruzalem; want de Berg, nog de Steenen, nog de kostelyke Transsen, nog de prachtige Galderyen, nog zelfs het H. der Heyligen maakte door zig zelven eenige Heyligheyd, maar de heerlykheyd der Goddelyke inwooning alleen, by den Joden *Schechina* genaamt. De Heyligheyd, zoo van den Tempel, als Stad, daalde en vloeyde alleen daar van af; zoo dat 'er alleen van Joden en Heydenen overbleef eene eenige H. Wooning, alwaar Gods Heersching en Tegenwoordigheyd, als het Middelpunt van alle Gelukzaligheyd van de Stammen, te vinden was. Zoo als in den Tabernakel, in de Woestyne, en door de Tyden der Rechteren, Sauls en Davids, in andere byzondere Gebouwen, wanneer die Huyzen geheyligt wierden door de Arke des Verbonds, welke Heylig was door de Alderheyligste inwooning Gods.

Een aldervoortreffelykst Merkbeeld van den Messias ziet men gepast uyt deezen Tempel voor zyne Uytverkoore Kerk, wanneer in 't Nieuwe Verbond de Gelovigen genoemt worden *Meede-Burgers der Heyligen*, en *Huysgenooten Gods*, gebouwt op den grond der Apostelen en Propheten, welker Hoeksteen Christus is, op welke het geheel gebouw bekwamelyk gevoegt zynde, opwast tot een H. Tempel in den Heere; op welke zy ook gebouwt worden zamen tot een Woonsteede Gods in den Geest. Hoewel nu deeze zoo H. Tempel, door de Syriërs is verwoest, door *Zerubbabel*

 her-

herbouwt, door *Antiochus Epiphanes* weêr geschonden, door *Herodes* daar tegen verbetert, zoo schynt ze niet van de eerste vorm afgeweeken te zyn. Ook kon ze niet; want wie zou 't gelust hebben, die zoo zware Drommers en Ringmuursteenen, zoo onbeweeglyk zwaar in den omloop, uyt hare plaatzen te wrikken? Waar van voor den overwinnaar zoo veel wechdragelyke buyt te haalen was, en de opstal in brand gestooken wierd. Zoo dat daar na geene andere van plaats of grootte, maar wel van opbouw min kostelyk, volgens de bewaarde bestekken gemaakt zyn; en de Text, dat *de tweede Tempel zoude heerlyker zyn, als de eerste*, alleen waar maakt, dat de eerste met al zyn praal en pracht, slechter was dan God zelf, in zyne Menschelyke Tempel op Aarde inwonende, tot zyn Lyden, Opstanding en Hemelvaart, gelykmen (het Lam Gods in zyne Hemelsche Eerstaat brallende) geen Tempel in de Openbaring van *Joannes* en ziet; zynde 't geen ten deele was, te niet gedaan, als 't volmaakter gekoomen is. De gaauwe Godsgeleerden van Geestigheyd tot Overgeloof vallende, maken van elke kleynigheyd, 't zy van Bouw, 't zy van Huysraad; byna Cabbalistische gedachten, overeenkomsten en toepassingen. Maar 't Verstand wil dartelen, de Leerling verder als den Meester uytzetten; en als 't eene *Mode* word in zeekere stoffen te schryven, zoo vind elke nieuw Bedenker altyd zynen Aanhanger; wordende ondertusschen veele Geesten meer door nieuwsgierigheyd, spitsvindigheyd, en Menschelyke Wysheyd, als van Godvruchtigen yver geleyd. De Bouwkonst te beschryven is een onzeker droomwerk, wyl de Maaten, de Kunstwoorden en Spreekwyzen der Bouwkonst ons in 't Hebreeuwsch twyffelachtig blyven; en die Tempel ouder is geweest, als die gene, welke van Griekſche, Toskaansche of Roomsche in Schrift of naar 't Leeven geteekent voorkomen. Zoo dat men deeze dingen niet wel kan tegenspreken; namentlyk, dat de Godheyd, het *Model* ingeevende aan *David* en *Salomon*, boven onze Denkbeelden en alle modulering der Bouw-ordens heeft gegaan; en dan ten tweeden, dat de eerste Tempel is verdelgt door Volkeren, die ons niet hebben nagelaten de Bouwkonst van dien eersten Tempel; en dat de opstal van *Zerubbabel* niet konnende evenaaren de pracht van Salomon, zoo groflyk maar 't Ligchaam zal gevolgt hebben in zyne Vorm, zonder zoo net op die Maaten te doen passen. Ten derden, de Joden waren zoo van de andere Volkeren gehaat, dat niet licht iemand het *Model* van hare Tempel en hare *modulering* zoude volgen in hunlieder Afgoden-Tempelen. Als 'er dan wydluftige Boekmakers opkomen, die door Bouwmeesters geholpen, zoo zeker beloven voor oogen te stellen dien Tempel, als of zy Salomons Teekening den Menschen voorleyden; dan gebeurt 'er niet anders, als dat zoo een Opperbouwmeester zyn trant en gewoone maat door laat gaan in dien Tempel te vertonen, makende Salomon en Gods Geest verslaaft aan de ordens zoo veel later van opkomst, en nog later van goedgekeurde vaststelling; hoewel ik 't niet ongeern zie, dat daar in, en in andere dingen zoo heer-

heerlyk word gewoeld; want met hare goede meening en wil yverig werkende, doen zy veele zaken opkomen, die zeker zyn, en anders zouden ſmooren. Die zelve machtige Koning bouwde aan dien Tempel vaſt zyn Hof en Paleys, dog men vind in, nog om *Jeruſalem* ſchier geen overſchot als van eene Vyver *Salomons* en eenige grond met opſtaande Ronden van des Konings Luſthuys naar den kant van den *Libanon.* De reſt zal oogenſchynlyk zoo in der *Veſpaſianen*, als *Hadrianus* tyd, en de Turkſche en Chriſtenen Oorlogen, door Krygswerken, zyn gevult, overdekt, en onderleggen. Aan Penningen te geloven, is een gereed middel, om bedrogen te worden. Joodſche Schryvers (weynige brave Mannen uytgezondert) verdienen geen geloof, om hunlieder grollen en opſnyden. Anderen willen ons door Penningen wat wys maken. Zoo blyft ons niets over, als de H. Schrift, die ons en haar zelve genoeg is. Immers al die Machten, Schatten en Heerlykheden zyn, volgens de Voorzeggingen, verandert in Aſch-en Puynhopen, en daar onder de Regering des Joodſchen Volks begraven, die voor alle andere in dien Tempel de wezentlykheyd Gods by zig hadden; gelyk ze te voren in de Wetgeving ontfingen,

F. In de Tente der Zamenkomſt, en op den Berg *Sinai*, alwaar de Godheyd onmiddelyk zyne Geboden en Inſtellingen gaf aan hunlieder grooten Leydsman, den Propheet *Mozes*; voorgaande by Nacht in

G. Eene *Vuur-kolom*, de Goddelyke Macht verbeeldende;

H. En by Dag in eene *Wolk-kolom*: ſtaande als 't Leger zou blyven leggen; bewegende als 't optrekken moeſt, en zoo vertoonende de Goddelyke zorg voor den zynen.

N° 20
L
I
D
K
G
F
C
H
B

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Voorzegging, en Vervulling der Tyden.

IN de zamenwoning van eenigzins gepolyſte Menſchen zyn geene Ongodiſten. Die zamenwoning heeft overal, hoe weynig zy doorſteekt, Godsdienſt. Elk klimt eyndelyk op tot een Eeuwig Wezen, waar in, en door welk, Alles is. Aan dat Weezen, geeven wy (om dat wy in alle uytdrukzels der Toepaſſingen op God ons gering uytdrukken, en niet, dan door zaken of Denkbeelden, ons Menſchen gelyk) Reeden en Wysheyd, die voor alle begin by God was. Dezen luſtten het te ſcheppen; en de Wil by de Uytvoering maakte het Lot der Kerke Gods. Want alle weg was tegenwoordig, en alle Tyd een oogenblik, onwrikbaar na datze gezien was; maar, tot trooſt der Vromen, op eene wonderbaarlyke wyze, zoo verre 't dient, geopenbaart. Dit Lot, of Voorbeſchik, zietmen in dit Tafereel,

A. Alwaar, 't geen na de Zondvloed geſchied is, en van den Val *Adams* af voorzegt was, by een geſchikt is, dienende als een beſlag der Goddelyke Huyshouding in der Menſchen zaken. De Vrouw, welke voor den *Genius*, of Beſcherm-Geeſt des Volks Gods ten praal zit, heeft eene Babyloniſche Reys-of Zonnehoed op, als opgetrokken uyt *Paran* in *Ur* der Chaldeën. De Voorhoofd-Prieſterband en Hoofddoek, die haar Hals en Nek bedekt, vertoonen den Godsdienſt *Abrahams*, *Izaaks en Jacobs*. XII. Paarlen aan hare Halsſnoer zyn de zegeningen der XII. Stammen. In hare Linkerhand heeftze het Schoteltje en Steene Mes tot de Beſnydenis; houdende, wanneer de Wet grooter uytbreyding nam, het Reukoffervat met de Rechterhand, en 't Waſchvat aan de andere zyde. De wonderlyke Overtocht over de Jordane bewyſt ze met de XII. Steenen in hare Borſtlap, op de welke, onder de naam van *Urim* en *Thummim* Godſpraak gevraagt wierd aangaande de aanſtaande gevallen van 't Volk Gods. In haar Schoot legt de Legermeting, dewelke op de Heyen, en in de Woeſtyne van Arabië, door Mozes, hunlieder Wetgever en Leydsman gehouden wierd, om den Godsdienſt in 't midden der XII. Geſlachten net geſchakeert te houden binnen de tranſſen der Heyligſte Hut. Haar Kleed word onder aan Koninglyk; en is geborduurt met Palmboomen en Granaatappelen, gelyk *Salomons* Ontwerp-Schets meeſt in zyne behangzels en Beeldhouweryen daar op gelopen heeft, met prachtige Juweelen omzet. Hare Voeten zyn dartel, met Tyriſche purpere Laarsjes aan, hare welluſt en trippelend danſſen by den Afgoden doende zien in haar verval. De Staf van Aaron legt tegen de grond, en draagt geen Amandelen meer, als eertyds in 't H. der Heyligen. De Pot

met Manna is omgeſtort. Mozes Staf verbryzelt. Het Juweelkoffertjen met de Goude Muyzen en Speenen voor de Arke des Verbonds geſchonken, is geplundert. De Aſſyriër heeft die Tempelpracht, en de geheugenis der Goddelyke Wonderdaden, de Steene Tafelen door de Goddelyke Hand gegraveert, der Joden Wet inhoud, ja den Tempel zelfs verdelgt; en met dat Vuur de Zonden van het weerſpannig Volk en hunner bedorven Koningen voor Gods Oogen gezuyvert.

B. De Goddelyke Oorlogsman *David*, van der jeugd aan tegen de wreedſte Dieren, daar na over den Philiſtynſchen Reus en andere hebbende gezeegenpraalt, zit op haar zyde; ſtellende de lieflelyke Toonen van zyne Harp op zyne Pſalmen, die waarlyk zyn eene Lusthof der Zielen, en een juweelkas van den ganſchen Bybel, der Wet en des Euangeliums. Hy laat doorklinken den CXden Pſalm, waar in Chriſtus tot het Geeſtelyk Koningryk zyner Gemeente, en zyn Eeuwig Prieſterdom, en Zeegen over alles word opgezongen. Men ziet hem als een Propheet heerlyk bezig in die Heylſtoffen, en 't voor uyt bazuynen van Gods ſchikking over zyne Uytverkoorne Kerk; ruſtende van zyne ſtryden; met zyne wis-treffende Slinger, waar mede hy *Goliath* nêerplofte, voor zyne Voeten, als het begin van de openbare Heldendaden en de Goude Kroon van *Amalek*, die hem in zyne Gezanten beſchimpte; als de praal van zynen Koninglyken Stand, vol Zeegen, Rykdom en Macht.

C. Daar tuſſchen den Vorſt en de Schuts-Geeſt van Gods Volk, mag men zien eenen der Seraphynen, wyzende aan *Ezechiël* de nette Hemelmaat der Tempelbouw, gelyk dezelve te vooren aan *David* aangeweezen, en *Salomon* door den Geeſt Gods voorgetekent was, vol van alle Beeldſprakelyke betekeningen, en nu dagelyks heerlyker en klaarder, door het ophelderen van een Getuygenis uyt de H. Bladeren, door de gelykluydende overeenkomſt met anderen; in welken, zoo de Geeſten al mogten wat te ruymſchoots dartelen, nochtans zonder nut niet te vinden zal zyn, zoo die Verſtanden tot doel houden de vergrooting der Eere Gods, en 't geſtadig opwellen en uytvloeyen van zyne Genade op zyn Uytverkoorenen.

D. Daar achter zietmen de H. Hut of Tabernakel, door Mozes geſchikt en uytgevoert, met zyn binnenſte Tente, of 't H. der Heyligen, in welke die groote Heyrvoogd en Wetgever niet heeft vergeeten de Egyptiſche Beeldſpraken in de welke ik gelooven durf, dat hy diep was ingedrongen, dog houdende dezelve meeſt buyten Beelden, uytgezondert in de Cherubs, welke ook van ouds in der Egyptenaars kraam gebruykt wierden, en van *Apis*, een Kalf of Os, eenigzins afvloeyden. Men ziet uyt de Gloſſen der Rabbynen, uyt *Joſephus Hiſtorie der Joden*, en anderen, hoe veele aan-

aanmerkingen in 't werken, de vormen, en verwen der plaatzen en gereedschappen, daar aan gebruykelyk, waargenomen zyn. Door de blaauwe verwe Genade; de witte Zuyverheyd; de purpere Oppermacht; de zwarte Rouw; de Appelbloessem Neederigheyd; Cederenhout Menschelykheyd; Goud Godheyd in de Ark zonder verderf. *Josephus* maakt eene Beeldspraak van den Tabernakel, als een Merkbeeld van 't Heel-Al met zynen Schepper, en zegt, dat de middelste aan den Opperpriester alleen, en niemand anders vry was. Zy is als den Hemel door God bewoond. De andere vertoonen de Zee en 't Land, tot welke de toegang den Priesteren alleen vry staat. Voorts scheyd hy 'er af, kreupel genoeg, om dat 'er op de heerlykheyd van die plaats oneyndig te vinden is. De Dekzels bootsten ook de Lucht, 't Sterrenwelf en den Hemel na, met hare Dekzels van Purper, Hemelsblaauw en Scharlaken koleur, en die te zamen door een blaauwachtig Kemelshayrig Dekkleed, tegen de ongemakken des Luchts. Alle de Posten, Pylers en Steunpalen waren met Goud overdekt, of verguld; maar alle wederom niet zonder nadruk van Beeldspraak, alom vercierd met allerley Bloemen en Vruchten, aardige trekken en teekening zonder oogwit, als de Persiaansche of Turksche Tapyten, maar boven al vry van Beeltenissen der Menschen of Beesten. De wonderlyke Godsregering doet hier boven zig zelve op by Dag als eene Wolke, by Nacht als een Vuurkolom; bewegende als de Stammen moesten van Legerplaatzen veranderen, of tegen hunne Vyanden optrekken, anders rustende op de H. Tent, in dewelke de byna zichtbare tegenwoordigheyd Gods op de Verbondskist, tusschen de *Cherubs*, uyttintelde.

Die tyd bewyst, volgens de H. Historien, een wonderlyk weelige voortgang in 't Zaad Abrahams, en een gansch vry bestier, niet als van Gods Wenk afhankelyk. Dezelve doet ook zien de straf der Twyffelaars en Nydigen over den Stadhouder *Mozes*, den Opperpriester *Aaron*, en den Algemeenen Veldheer *Jozua*; die al dat spreeken met God belachten, en onder 't Volk zaayden, dat alle die Konstenaryen verdicht wierden, om de Oppermacht van *Mozes*, die zig als Meester droeg, te steevigen. Hier kan men 't afpalen van *Sinai* voor die gebruyken, die te naauw snuffelen, na der Oppermachten wandel; de Donderen, Blixemen op dien Berg, voor de kracht in 't afkondigen der Goddelyke Geboden; de twee Tafelen voor de Joodsche Wet, ja voor de Wet der Natuur en Redelykheyt; in dewelke ik den Liefhebber moet in gedachten brengen, dat *Josephus* hem waarschuwt, en zegt, hoeze gemaakt waren, te weten: twee Steene Tafelen, elk van Vyf Geboden, maar zegt hy, ieder Steen was in twee deelen gescheyden, inhoudende ieder twee Geboden en een half. De menigte der Beeldspraken is te groot, om in 't beslag en den toestel der H. Hut te vallen, welker behandeling zoo uytgestrekt was, dat men alles daar voorbeeldelyk deed, 't geen in den Hemel geschiedde. En zulks word nu vry wel uytgearbeyd; want het waar en betamelyk blyft, dat ook nu den Geloovi-

gen openſtaat, van de ſchaduwen van *Mozes* (welker Lichaam in *Chriſtus* gevonden word) de voorbeduyding en zamenhang te onderzoeken, en als door eene Goude Sleutel der Apoſtelen geholpen, nu ook door te ſnuffelen de minſte en donkerſte hoekjens; om de Schildery van *Chriſtus* uyt alle de toevloeyende Schetzen en Omtrekken te ſchoonder op te maken, tegen *Eraſmianen*, *Socinianen*, *Grotianen*, enz. En zulks is en blyft de plicht van die hedendaagſche Mannen, gedreeven door den Geeſt, gelyk zulks eertydts deeden, welke door Gods Geeſt gedreeven wierden. Maar alle die Schetzen (die ik achte veel eer te mogen tot de geringſte kleynigheden doordringen, als iets zonder toepaſſing ongeraakt laten) zyn te veel, om in ons Werk te vallen. En het is te gelooven, dat met zulken Werk, uyt de oude Aziatiſche of Egyptiſche Zeeden, Schriften, Merkbeelden, Woorden en Letters, gezuyvert van der Rabbynen Dweeperyen en Oudvaders Droomen, nu reets eenig braaf Man bezig is.

E. Der Chaldeën Heerſchappy is door het Getulband Vrouwtje beteekent.

F. Even als de breed uytgeſtrekte Ryken der Egyptenaren door het Beeld van *Oſiris*, zoo als het zelve uyt de Puynhoopen van deszelfs Tempel by het *Pantheon* te Rome, verminkt en in ſtukken is gevonden, van zwarte Steen. Want *Plutarchus* zegt, dat de Egyptenaars meenden, dat *Oſiris* was zwart geweeſt. Nu meen ik, dat het in der *Barbarinen* Hof is te zien. Deze *Oſiris* of *Serapis*, welke wel een ſchynt, heeft de Zon verbeeld, en daarom de Kop van eene Valk, om de ſcherpheyd van 't gezicht, en de ſnelheyd der Vleugelen. Ook heeft het Beeld eene Ronde Hoep, het Zonneteeken, in de Linkerhand, en de Letter des Leevens de T, waar van de Roomſchgezinden een Kruys maken, daar onder

G. Een vuurige *Draak* aan eene *Lans* gehangen, beteekent de Macedoniſche of Griekſche Overſtrooming over de Aziatiſche Ryken, en 't Lot van Kanaan en Gods Volk, in de Slaverny, en in de opkruypende Vryheyd vertoonende.

H. Maar naaſt aan de *Kanaanitiſche Vrouw* zit de *Dwingelandy der Romeynen*, die de Macedoniërs, Grieken, Syriërs, Perzen en Meden zoo wel als Egyptenaars en Joden heeft ondergebragt. Deze Zeegepralende Geweldenaarſter heeft op haar belauwerden Helm de roode en zwarte Roomſche Vederbos, tot halfweegen haar breede Rug afrollende. De Raadsheerlyke Mantel dekt de eene helft, de andere is met het Schild van *Perſeus*, waar op de Gorgoniſche Slangekop ſtaat, verzeekert in hare Keyzerlyke Monarchie, tot Steenen zelf den tegenſtrevers veranderende. Zy zit op eene

ne Legerstoel, om datze ganschelyk bestond uyt een Krygsmans bestier, gestadig zonder paal de Landen, waar Goud te halen was, aanranssende. Hare gevreesde Deegen dreygt alles aan allen. Hare Algemeene Afgodendienst (waar van men de Vogels of Hoenderkooy, een proef van 't Bygeloof, ziet) aan hare zyde leed alle Godsdiensten, ja zelfs de onbeschaamtste, ontuchtigste, en vreemdste; maar woede echter dikmaals tegen den Christelyken. Wy zien, dat der Joden felheyd, der Heydensche Priesters vreeze, der Keyzers vermoeden en achterdocht, en der Christenen onderlinge haspeling hier en daar een Bloedbad gemaakt heeft, dan van veele, dan van byzondere Bloedgetuygen. De Staatkunde en draay van 't Roomsche Ryk maakt *Konstantyn*, anders een slecht Christen, tot een heerlyk Voorstander. De heerschzucht van den *Roomschen Bisschop* klautert allengskens boven den Constantinopolitaan en Alexandryn, of Antiocheen; maar maakt zoo juyst niet eenen *Antichrist*, op zulken bepaalden tyd, als wel zeker gaauw Schryver wil aandringen; even of zulken Gedrocht in een Ey gezeeten had, en dan net gekipt was. By voortgang van tyd onder Paus *Bonifacius* den III. springen eenige Vorsten en Ryken uyt den Kerker van die Kerkslaverny. Deze verandering, meer of min Vryheyd uytleverende, moet nog hardebollen met de Kerkheerschappy van Romen, en zyne Knapen. Maar of de Lotgevallen der Christelyke Kerk juyst in zeven zoo genaamde *Perioden*, of Tydkringen moeten verdeelt worden, het welk verscheyde braave Godgeleerden reets Eeuwen voor den grooten *Coccejus* hebben beweert, maar anderen tegengesproken, zullen, nog konnen wy niet bepalen.

I. Men ziet daar by, voor die veranderde Heydensche Tyden, het *Pantheon*, thans *Della Maria Rotonda* te Romen, aan allen den Heydenschen Goden en Godinnen toegewyd (en nu aan de Maagd *Maria*, met de tytel van de *Moeder Gods*) die van de Roomsche Heerschende Kerk geen gering Voorbeeld is, welke in die Moederstad der Ouden, eertyds Gewapende, nu Geschoorene Heerschappy, alle kwaden berokkent voor de afgestapte en Hervormde Geloofsgenoten. Die Stad met hare zeven Bergen en zoo veele andere byeen vloeyende hoedanigheden, om te passen op een Geestelyk *Babel*, grimmelt van vreemde en verachte Luyaarden, welke als Hoofden der wufte Beedelordens, in allerley ongeschikte Kleeding achter Straaten lopen, of murmelende, of zingende, of prevelende, onverstaanlyk, of gebrooken naar de fynste maatslag der Zangkonst, Latynsche en Grieksche Mengelmoes; met zulke hondsche mottigheyd, met zulke vuylbaards slordigheyd, berookt, getaant, staalgraauw, zwart, grys en anders gekoleurt, datmen onder de Vogelen niet veel meer verscheydenheyd van Veêren ziet, als onder henlieden; en zoo scherp gezet op de kleynigheden van haar Varkenachtig gewaad, dat men een Order om wat hooger

of lager, ruymer of naauwer Kap, in vyf of zes verſcheyden geſcheurt ziet. Want zoo naauw als het die, van de Wereld afgeſtorve, aankomt op 't Hoofd, Dekzel, Baard en Kruyn, raakt het henlieden ook aan de Voeten, 't zy datze met Trippen, Houtsblokken of Sloffen door 't Land loopen. Zoo deze Beedelmonniken daar balken, niet minder pralen de Ernſtachtige, in 't wit en zwart, die zoo veel onruſt en gevaar brouwen, in alle Huyzen en Hoven meeſter worden, Leydslieden van de geweetens der groote Heeren en Vrouwen, Bezitters en Inſchrokkers van al het Vette der Aarde, Woekeraars op de Zielen, Makelaars van 't Vagevuur, die ieverig 't Geloof voortplanten by de Volkeren, die Goud bezitten, en 't verderf zyn der Vorſten, welker ooren zy vol blaazen; ongeruſt in de ruſt, dul in de kalmte. Of wend men 't oog naar *St. Angelo*, daar vindmen de Woonplaats van den *Slaaf aller Slaaven*, die boven alle Koningen en Machten zig heeft verheeven, en de Kroonen denzelven afſchopt, dien hyze doet opzetten. Zoo een weerlooze Oude Suffert beheerſcht de helderſte, fierſte en ſtoutſte Vorſten, dien hy heeft dronken gemaakt door zyne Toverbeker. Zoo veele gepurperde Princen zyn de Raden, Byzitters en Bedienden van deze opgeſlotene vernuftige Majeſteyt; die ieder met Vorſtelyke treyn de Straten en Hoven vullen, en alom in alle Koningryken hunnen invloed behouden, om de Bruyd van CHRISTUS hare Ruſt en Vreede te ſtooren. Daar ontbreeken haar niet als Stroppen, Bylen en Mutzaarden. Men hoort 'er niet als van Doemen, Verketteren en Veroordeelen. Zoo is het handwerk lang geweeſt; maar 't Bloed der Heyligen roept al achter het Altaar: *Tot hoe lang, Heere?* en de bepaalde tyd van de ondergang van dit ontzachelyk Wanſchepzel ſchynt te naderen.

K. De *Bruyd* is by Nacht gevlucht, van de Wachten mishandelt, heen en weêr gezolt, komt uyt de Woeſtyne in haar Moeders Huys, alwaarze van haren *Bruydegom* verkwikt word.

L. De *Bruyd* zal echter eyndelyk de Verongelykers en Mishandelaars te boven komen, en van hare Wyngaarden en Granaten met haren Bruydegom proeven, en langs de Zilvere Beeken opklimmen in zyne Paleyzen; verbeelt met de Eeuwigdurende Glorie der inwonende Godheyd, over het Nieuwe Jeruzalem. Welke Stad en Tempel is een krachtig Merkbeeld van Chriſtus Zeegepralende Kerk; gelyk dezelve met naam zelfs in de H. Bladeren word ingevoert. En zoo zyn ook ontelbaar de byzonderheden der Gereedſchappen, der Werktuygen, Cieraden, Zang-en Speelwerken, Offerplaatzen, en de nodige omſlag der zelven; gelyk de Waſchbaden, Reuk-Offer, Brand-en Plengoffers de Prieſters zelven, derzelver Kleedingen, Plechtigheden en Order, in dewelke, gelyk in duyzend kleynigheden (zelfs

al

al waren die Haken, Ringetjens, Snoeren, Gordynen, Tapyten, en diergelyke) niet zoo licht zal gemist worden, met te veel nasporens en doorzoekens, als met deze of geene te verwaarlozen, en aldus zomtyds een wel overeenstemmende Voorzegpunt, in *Christus* of zyn Kerk vervult, of nog te verwachten, vruchteloos en ongeraakt voorby te gaan.

F
D
A
E
B
C

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Lyden van Gods Volk.

DE dwalingen der Bygelovigen wiesſchen van Jaar tot Jaar aan. De overgift der zelver voor de Zondvloed, aan *Cham* mogelyk geſchied, is de oorzaak geweeſt, dat het Godendom, zoo in Egypten, als 't verdere Africa, Chams Nazaten onderhorig, aangroeyde. De Arabiërs hebben *Babel*, en de Landen van *Uz*, *Meſopotamië* enz. bevattende, daar van overvloedig medegedeelt. Mogelyk heeft *Syrië* en *Fenicië* ook van de zelven het overgenomen. Maar terwyl de Beſchryvinge der Oudheden eer van den Grieken, als van die Volkeren is aangenomen, zullen ook veele van hunne Goden door de Grieken verſmeed zyn, die, zoo wel als de Feniciërs, Cœloſyriërs en Paleſtynen tot de Dichtkonſt genegen en bekwaam, alle kennis van waarheyd bezwachtelt hebben met nieuwgevonde Verdichtzelen; de Hiſtorien onder Natuurkunde, en die beyde onder den Godsdienſt mengende.

Het was tot zulken ontzag uytgeborſten, zodanige Godsdienſtigheden in vaſten ſtand te houden, dat 'er de Wyzen zwygende, de Loozen en Grooten zig zelven bevoordelende, weynig overſchot der H. Mannen, en Gods Volk t'elkens uyt der Afgoden Slaverny gerukt, t'elkens weder daar in verviel, ja zoo, dat *Leviten* en *Prieſters* zelfs naauwlyks bezef van de Kenniſſe Gods hadden, en van de Plechtigheden dagelyks meer vervalſchten. De ſtraffen van overheert, ja tot verdelging overhoop geſmeten te worden, beterden de booze Zeeden en Herten weynig, tot dat het Opperprieſterſchap in zynen glanſch herſtelt, en wederom verheerlykt wierd.

Deze Regeringſtand, en Godsdienſtpraal is hier vertoont door eene

A. OPPERPRIESTERLYKE MYTER, of TULBAND, voorzien met eene Goude Juweelplaat, waar op de HEYLIGHEYD DES HEEREN was te leezen. De verbeelding is een bejaard Man, om dat die Jaaren de Achtbaarheyd van 't Ampt vermeerderen, ſprekende met de tegenwoordige Godheyd, die zyne Straalen op zyne Borſtlap ſchiet, dienende het Volk en den Vorſten tot eene Godſpraak; wanneer die Goddelyke Vuurſtralen tuſſchen de Steenen der Twaalf Geſlachten ſchitterden. Met de Rechterhand houd hy den Hoorn der Geheyligde Oly, om de Koningen te zalven; welk voordeel bezittende, 't Opperprieſterſchap zeer geduchte achtbaarheyd gaf, konnende kroonen, dien zy tot het Ryk zalfden, en van de Ryxzetel helpen die, tegen welken zy bevel kregen. De andere houd eene Wy-kwaſt, om 't Bloed der Offerhanden te ſprengen, daarze 't met de vingers niet aan-

wreeven, en beteekent hunlieder Verzoening voor 't Volk door Slachtoffer, gelyk zyn Wierookvat door Reukoffer. De Goddelyke Tegenwoordigheyd; tusschen de Cherubim op de Verbondkist schynende, en tusschen de Wolken doorstralende, gaf den Zegen en Straf, op de uytkomst der voornemens, in Oorlog en Vreede. By deze H. Verbondkist staat de Opperpriester; als bewaarder en opsluyter van de H. Overblyfzelen en Merktekenen van de uytgedeelde Zegeningen Gods, als zegelen van zyn menigmaal hersteld Verbond met zyn Volk.

B. DE AFGOD DAGON, der Philistynen Oppergod; half Visch, half Mensch, tot de Voeten en Staart in stukken gevallen, legt met schande op zyn aangezicht, niet konnende staan tegen den Waaren God, wiens Verbondkist, in 't slaan van *Heli*, door Gods Vyanden genomen was. Zy voelden de Pest, booze Zweeren, en Ambeyen, nevens de verwoesting van hunne Graanvelden, en Akkers; waarom zy blyde waren met groote plechtigheyd dit Heyligdom den Joden te rug, met Strafschat, weder toe te zenden. Twee Goude Juweelkoffers; het eene met Goude Speenen, het andere met Goude Muyzen voorzien, tot zoen van hunlieder verwatenheyd, dat zy hunne Handen aan 't Waare Heyligdom hadden durven slaan.

Achter dezen Volmaakten Opperpriesterstand, kan men 't groot Altaar, 't groot beslag van 't Offerwerk, 't Heylige der Heyligen, met al deszelfs Huysraden, ja (eyscht het de rykelykheyd, en lyd het de plaats) de gansche Tempel, of de binnentrans, en al 't beslag van de H. Zang-en Speelkonst toonen.

De Heerlykheyd van 't Koningryk des Volks Gods duurde niet lang na Salomon, die 't verre, ja tot verbaastheyd der Naburen, gebragt had. Die Drukstand, onder meest Godloze Koningen van gespleten Macht en belang, is verbeeld door

C. EEN JONGER HOOFD; kaal geschooren, als dat van eenen Slaaf, zonder Ooren, om dat het naar geen Vermaningen van Gods Propheten heeft willen horen, met uytgestooke Oogen, zoo om de blindheyd in Gods Wetten en Godsdienst, als in hunlieder wandel te toonen; behalven de smaad, van dat den Koningen de Oogen uytgestoken wierden door hunne overwinnende Vyanden, die den Vorst met Koopere Ketens beladen en gekluystert, in boeygaten wierpen; als de twee vervoeringen, eerst van de X. Stammen, daar na van de twee overige, om zyn hals gehangen. Verkensvleesch (den Jood een grouwel,) word hy gedwongen te eeten. De overgeschote Rollen der H. Schriften leggen geschonden op zyne Schoot. De bedellappen zyn aan de eene zyde van tien, aan de andere zyde van twee stukken. De eerste vervoert zonder wederkomst, de tweede in de Gevangenissen van Babylon. Zyne boeyens zyn vast geklonken aan eene

D. As-

D. ASSYRISCHE ZUIL, op welke in Chaldeeuwſche Letteren den herbouw in een Plakkaat te zien is; waar op het onderſte van een beeld van Bel ſtaat, den Koning, hunnen overwinnaar, na volgende, in aangezicht en kleding, in 't groot. De herſtelling uyt die rampen is verbeeld door

E. EEN MAN, meeſt naar de Babyloniſche en Syriſche wyze Gebaard, wiens Hoofdhayr, als vlammende van oproerig vuur, overeynd ſtaat. Hy heeft twee Hertshoornen op zyn Hoofd, eenſdeels om daar door den Koning-en Prieſterſtand te verbeelden; maar meerder om het wiſſellot van hunlieder ſtaat te doen zien; want de Hoornen voor macht te nemen, is aan de H. Schrift, en alle die Volkeren rondom Kanaan eygen. Nu valt het gewicht of de Hoornen van den Herten dikmaals af, ja eenige alle jaren, en waſſen ook wederom ſchielyk aan. Waarom zy voor die verandering op zyn Hoofd ſtaan. Een Wolfshuyd dekt de helft der Geeſtelyke cieraden, om de wreedheyd, die den een tegen den anderen heeft, te doen zien. De Rechterhand houd eene Troffel, de Linker een Zwaard, om dat de Joden alzoo gewapent den Tempel herbouwden. Eene open Beurs hangt onder zyn Pantzier, dewyl eyndelyk door omkoping de Overprieſters of Koninglyke of Viervorſten plaats kregen. De tyd der *Aſmoneën* of *Machabeën* is onder deze *Zabel*, het *Harnas*, en de *Legerlaarſſen* mede begrepen; maar de tyd van *Herodes* door de Goude *Roomſche Adelaar*, die in een Oproer onder de voet gehaalt en vertreden wierd, te kennen gegeven. Een *Hond*, die de Staart tuſſchen de beenen bergt, ſtaat achter hem, aanwyzende de rechte natuur der Oproermakers, die blaffen en tieren geweldig, maar vluchten nog meer in de gevaren; als den ſlechten rekels eygen is. Hier achter is de Verwoeſting van den eerſten Tempel uytgebeeld, alwaar men nog ziet de

F. TWEE KOOPERE PILAREN, JACHIN en BOAZ; in 't Voorhof der Prieſteren door Salomon opgerecht, met de Metale Zee, en 't hoog Altaar verbryzelt, en vervoert op de Kemelen van Nebuzaradan. Het laatſte verſchiet is het Tempeldom, ten minſten deszelfs hooge binnentrans, in volle vlammen ſtaande; waar achter men (naar gelegenheyd des tyds, die op zaken paſt of Eeuwen, in welke men iets moet vertonen) ook wel de Verwoeſting van *Ezras*, of tweeden Tempel, door *Titus* den Veldheer der Romeynen zou konnen voegen; wanneer die *Koopere Pilaaren*, en eenige zware Cieraden niet konnen bygeſchikt worden. In dien Tempel kan men ook duſdanige vernietiging van de praal van Gods Volk, door eene gebroke Ryxſtaf van *Juda*, gebroken Tafelen der Wet, met de geroofde Tempel-Cieraden, en anderzins, naar gelegenheyd doen zien.

Maar laat ons eens zien de Goden der meeſte Volkeren, welke de Joden nu en dan (de Heydenen niet geheel uytgeroeyt, of Gebuuren zynde) na

hoereerden; waar door zy hunne ſtraffen wel verdienden. Van welke de Hemelsloop en Sterren de meeſte hebben uytgelevert, zynde zienlyk in de oogen ſpelende, en die door haar invloed veel tot Storm, Goed Weder, Regen, Warmte, en Koude toebrengen, en alzoo voor haar aanbiddelyk wierden.

N.o 22
L
I
K
Q
V
H
S
M
Y
URCAMAN
P
T
N
X
O
R
W
G
F
D
E
C
A
B

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Afgodery-Smeding.

DE Sterrekunde by Chaldeeuwen, Afrikanen, Egyptenaars, Arabiërs, Syriërs en Indianen ſterk waargenomen, deed henlieden de Hemels-bewegingen onderſcheyden, eenige in haar zelven, andere in 't geheel Hemelsheyr. Van 't Ooſten naa 't Weſten zagen zy de Zon, andere Zweef-Sterren in andere Dwaalloop. 'T goed en kwaad, dat door zulke bewegingen veroorzaakt wierd, leerde de ervarendheyd. Van deze was de meeſt zienlyke de Zon, die zy met zoo veele namen voor God eerden, als 'er Talen waren, of Vorſten, welken zy wilden vergoden. Van deze maakten zy te mets een zamengeſtelt Hof, als een *Pantheon*, Aller Goden Tempel, of Hol van *Ezechiël*. De oudſte dezer zamengeſtelde is de gedaante van

A. ADAD, betekende dit Vrouw-Mansbeeld, van den Afrikanen tot Egyptenaars en Aſſyriërs overgebracht en berucht. Zy heeft om de Middel den Evenaarlyn, de Kreeftband om den hals, en die van den Bok om de dyen, met het Zuyder Aſpunt uyt haar hoofd, met uytgeſpreyd Hayr, in eene ronde kring, verbeeld voor de Zon, met de Maanhorens op 't Voorhoofd; houdende het teeken van *Saturnus*, de hoogſte Ster, in eene opgeheven Hand. Dat van *Jupiter* beheerſcht de Boezem; *Venus* de Buyk; *Mercurius* in de Rechterhand; en *Mars* aan de Voeten. Deze zamenſtelling is dan het Zinnebeeld der Planeten en hare werking. Hare raderſpaaken zyn twyffelachtig om de dwaling der Planeten te toonen. Zy word door de Lucht getrokken van twee Gieren, dewelke die opwaaſſemende Lucht deelen en door haar draayen als Vuur gelyk maken en verteeren. Het Water of

B. THETYS verwellekomt haar geſtadig, die Wolken, welke het Beeld tot een Pad dienen, aanvoerende door de dampen van het vocht, het welk zy uyt hare Waterkruyk doet vlieten. Van zulken Voerman hebben de Grieken gemaakt

C. BELLEROPHON, of *Trochilus*, den Zoon van *Callithee*, wiens Paard *Pegaſus* gezegt word voor de Wagen van *Aurora* te gaan, en die Dwaalſterren, welke des Nachts alle (uytgenomen de Zon) gezien worden, te voeren. De Zon heeft by zig, om zyne uytmuntendſte heerlykheyd, oneyndige namen en verbeeldingen gehad. De oudſte is die der Chaldeeuwen. *Ur*, waar naa

D. JUPITER HAMMON geboorſt is. Deze zit met Ramshoornen aan

zyn Hoofd, om de ſtraalen aan beyde de zyden van den Aardkloot te vertoonen; verbeeld als een Oud Man, die twee hoep-ronden in zyne Handen houd, tuſſchen welke eene gekronkelde Slang zit, met het hoofd van eene Sperwer. De eene hoep betekent den Hemel, de andere de Aarde. De Slang is de bezielings-geeſt van die beyde, en 't hoofd van de Sperwer is 'er by, om dat dezelve ſteyl in de hoogte kan opvliegen. Deze *Ur* was rood van Hoofd, blaauw van Lyf, met eene huyd gedekt van verſcheyde vlekken. Daar by hielden die van *Apollinopolis* een Beeld

E. UPALLA, blinkend wit, om te toonen, dat het Beeld, 't geen nog Man nog Vrouw was, van zig zelven geen glans nog licht had, maar van de Zon ontleende, waarom zy 't hoofd en den hals van eene Sperwer op dit Lyf zetten; wyl de Sperwer aan de Zon toegeheyligt was. Daar tegen vierden zy wederom de zelve Maan op de naam van

F. ISIS, met Oſſenhoornen op 't Hoofd gedekt, het ganſche Lichaam donker bruyn geverwt, om de Nacht, waar in zy te zien is, te vertonen. De Egyptenaars mogten aan deze nooyt Koeyen, maar alleen Oſſen offeren, of Kalveren, om dat zy voor *Iö* genomen wierd, die van *Jupiter* in eene Koe was verandert.

G. BELADAD, by den Sabeën was in diepe Spelonken aangebeden, zodanig, datmen boven aan zag een Driehoek-ſchynſſel op eene Wereldkloot, welke op eene Sterre van zeven punten gezet was, betekenende de Opperſte Godheyd of Schepper, de geſchape Natuur en de Schikking, die gedurig alles in order houd, der zeven Planeet-Goden. Maar de warre Godenraad, geſproten uyt den Hemelloop, en naderhand benaamt van Vorſten, die geregeert hadden, en hunne navolgers of aanhang, was in den Zonneriem, en in de huyzen, die zy aan de Planeten gaf, te vinden. Zy hadden den Zonneriem of

H. ZODIAC gemaakt in twaalf deelen, en aan dezelve namen en geſtaltens uytgedeelt, om de verſtanden gemakkelyker te leeren, eenigzins aan die hoeken eygen, welke zulke uytwerkingen deden voelen aan den Menſchen, wanneer de Zon door die tekening ging, gelyk *Aquarius* den Waterman, en *Piſces* de Viſſchen, om dat die hunne Regenmaanden maakten, en andere, om de hitte, die hen verzengde, met de naam van *Kreeft*; Dag en Nacht even lang met de Weegſchaal.

I. SATURNUS was lieſſt gehuysveſt in den Steenbok, of Waterman.

K. JUPITER, aan elke zyde van die, in den Schutter, en Viſſcher.

L. MARS, in de Ram, en Schorpioen.

M. VE-

M. VENUS, in die van de Stier en de Weegſchaal.

N. APOLLO, in de Leeuw.

O. LUNA, in de Kreeft.

P. MERCURIUS, in *Virgo* of *Gemini*.

Hier mede ſtemden overeen de Cabbaliſten, zynde zodanige Godgeleerden, die uyt Letteren, Getallen, zamenvoegingen der Sterren, en andere geheyme Heyligdommen zochten, veele Wonderen droomden, Bergen beloofden te verzetten, maar fyn en heylig beuzelden. Deze maken zeven zulke Engelen;

Q. by Saturnus CHAPZIEL, met eene Kloot vol Watergaten, die door zyne koelheyds kracht alles doet zyn, en tot waſdom lopen; aan welke men zyne Gebeden moet uytſtorten op den zevenden dag.

R. By *Venus*, NANAEL, die een Hoorn van Overvloed uytſtort over alles, aan te roepen den zeſden dag.

S. By *Jupiter*, ZADCHIEL. Deze houd een Oppermachts Zwaard en Schaal van Gerechtigheyd in zyne Handen; word aangeroepen den vyfden dag, welk tal en punt in 't midden van vier anderen makende, aan de Gerechtigheyd eygen ſchynt.

T. By *Mercurius*, MICHAEL; de gewapende Kracht des Hemels, die, als Mercurius, de Zielen ter Hellen en daar uytvoert, aan wien men bidden moet den vierden dag.

V. By *Mars*, ZAMAEL; die met een Snoeymes afſnyt, wat de Godheyd vernietigen wil, en de vleſſchen van zyne toorn uytgiet; aan te roepen op den derden dag.

W. By *Luna*, GABRIEL; voorzien met een vlammend Zwaard in de Linker, maar een Palmtak in de Rechterhand; den tweeden dag aan te bidden.

X. By *Apollo* RAPHAEL, die met eene buſſel drooge Takskens in de eene Hand, en eene Lelytak in de andere, allerley geneezing aanbrengt. Deze moeſten zy den eerſten dag aanroepen, de Heydenen henlieden hier voorgaande, of zy 't Heydendom na-apende.

Y. Eene andere Hemelwagen is by den Arameanen, diepgeleerde Natuurkenners, gevormt, en by den ouden Toſcanen ook geacht, en op oude Steenen aldaar gevonden, by die van *Ezechiël* naaſt komende. Aan de Rechterhand Gods *Michaël*, van wien alle de Goedertierenheden afvloeyen, ma-

makende de Hoofdſtêr boven in rang aan de Wagen. *Gabriël* voor hem aan dezelve Rechter zyde, die kracht van hervormen in zig heeft. *Raphaël*, die genezing voor alle kwalen draagt. *Nuriël*, die den Afgrond doet zyne warme dampen openen; en eyndelyk tot cieraad aan den Diſſelboom *Uriel*, die de warmte van de Zon door alles deed heenſtralen, en 't Vuur boven de Wolken beſtiert. Om welke Engelen en Krachten met de Wagen te gelyk wel in haar geheugen te onthouden, hebben zy eene zamengeſtelde naam gevonden: URGAMAN, de U. van *Uriël*, R. *Raphaël*, G. *Gabriël*, M. *Michaël*, en N. *Nuriël*; verdelende voorts den loop dezer Sterren naar alle zyden; zoo dat die Wagen uyt en in malkander gezet word, telkens als 'er groote bewegingen in de Wereld door die Krachten uytgevoert zullen worden.

Nu kan men van ieder dezer Engelen, of Planeten zig bedienen; of van meerder te gelyk; naar 't vereyſch der zaken of Geſchiedeniſſen, in welke zy tot eenige uytvoering alleen, of meerder vereyſcht worden.

DRIE

N°. 23
L
K
I
Q
A
F
R
H
G
D
P
N
B
M
O
E
C

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Voortgang der Afgoden.

TErwyl de Waare Godsdienſt aldus van haar begin af met verſcheyde zware verdrukkingen worſtelde, ſtak de Valſche Godsdienſt aan alle zyden der Wereld, ja in 't midden van Gods Volk het hoofd op. *Enoch* predikte, en hield byna niemand als zyn Huysgezin aan de ware kennis en Dienſt Gods. De dienſt was in *Abel* met Slachtoffer van Beeſten, in Cain met Vruchten, Koeken, en Veldvruchten begonnen, en aanſtonts al vervreemd van de zuyvere aanbidding van God, in de beſpiegeling van zyne Oneyndige Goedheden, of liever offerde *Abel* in de hope van haaſt te ontfangen den Trooſter en Heyland, die uyt het Zaad der Vrouwe belooft was, om dat de Aarde onhandelbaar zwaren arbeyd eyſchte, en hare Vrouwen nog een zwaarder in 't baren doorſtonden. De Godlozen dan talryker als de Vromen wordende, verviel men ganſch tot driederley manier van Afgodery; of God niet te erkennen, of anderen voor God aan te bidden, of God op eene verkeerde wyze te dienen. Dus heeftmen hier vertoont den eerſten Afgodendienſt, verbeeld door eenen

A. ONGESCHOREN PAAP, die de Wyn aan den Arm houd in zyne Fles, om zyne geconfyte Koeken onder 't plengen van dien te offeren aan *Lileth Jahouk*, by den *Sabeën* de verdichte voorvrouw van *Adam*, die door zeer vele namen vervalſcht, naderhand voor *Venus* zelve is genomen. By den Chaldeën *Melitha*, Nachtvrouw, of *Bytebaauw* is zy geacht geweeſt, en word nu nog aan haar in de Kraamkamer der Jodinnen wat geoffert of belooft, op 't vermeerderen hunner Geſlachten gezet; en achtende deze de Vrouwen te beletten, heeft de vrees zulken Spook gedroomt; mogelyk uyt het ontſtelde Vrouwenbreyn, dat zwanger zynde Gedrochten in Dromen zag. Hy houd in zyne Hand eene Wichelſtaf, om wat goeds te beloven, met onbekende preveling aan *Kains* Nazaten, die aan des Vaders vreze nog deel hadden. Beelden had de Konſt nog niet, maar by verbeelding in 't hoofd, zoo dat zy de Hemelstekenen hoog achtende,

B. ZEVEN STEENEN voor de zeven verhuyzende Sterren eerden, en Mercurius onder den naam van *Her*, als een groot en machtig Man, maar boven al Sterrekundig ('t geen de Menſch tot Vorſten opvoerde, als *Zamolxis* by den Geeten, *Joſeph* door Dromen uyt te leggen by Pharao) met een grooten hoop Steenen op de rey, en als in 't verband op een gehoopt.

C. VENUS, ook *Theus*, *Ares* of *Mars*, by den Arabiërs *Naſeva*, met eene vierkante Steen.

D. DE ZON, met eene Naaldswyze of ſpitze Steen, *Aligabalus*, vertoont; en

E. DE WERELD, met een Rond. Deze zyn naar elks Lands Zeden geëert, in 't eerſt Eenvoudig, als de aanbreekende Dageraad, door den

F. INDIAAN, door danſſen; door den

G. AFRIKAAN, de opgaande Zon, door ſchieten van Pylen, die hy achter in de kruyntop in 't rond verbonden had, als of hy Zonneſtralen om zyn Hoofd deed ſchitteren.

H. De hoogtens op Bergtoppen en Rotzen wierden tot die Aanroepplaatzen verkoren, als den Hemel nader; en hooge Boomen, byzonder Eyken, (gelyk ook by den Grieken en Romeynen nog laat gebleven) voor Heylig gehouden.

Te mets kwam 'er wat kunſt en pracht by. Zoo hadden de Perzianen, al lang voor *Zoroaſtres*, de Wereld verbeeld als

I. EEN EYROND, gemaakt door *Oromaſdes* (anders *Oſiris* goed, *Typho* kwaad, ook *Wilda* en *Suwaha* by *Mahomet*) met alle zegeningen gevult, dog *Arimanes* zyn Vyand (beyde over 't bewind der Wereld gezet zynde) brak in dit *Eyrond* een gat, en zond daar in Slangen, vergiftige dampen, en kwade geeſten, het goede alzoo door het kwade beroerende, en onder een mengende. De Chaldeeuwen maakten

K. EENE KREEFT, met een Menſchenhoofd, en een geſternte op zyn Hoofd, hem beheerſchende, en houdende tuſſchen de Schaaren eene trek van ronden in een, den voortgang der Jaren verbeeldende.

L. Of een Rond met twee Vlerken in gedurige beweging, en eene kronkelende Slang daar door heen, als de Geley-of Bewaar-Geeſt.

Zy vervielen van tyd tot tyd al verder; want zy ſtelden Vierdagen en Dertelheden in, ter eere van dit of dat Hemelsteken, of daar in opgevoerden en veranderden Vorſt, of Koning, tot de grofſte ſchandelykheden toe; gelyk in Babel de

M. Vrouwen en Maagden, met het Hoofd gedekt, aan de weg zaten, ruykende Zemelkoeken in de Hand hebbende, en onder aan 't Lyf verbonden met een Netje van Bies gevlochten, als een Schermband, op *Pityrâ* of *Heratees* Offertyd, by andere *Melecheth*, of, Koningin des Hemels, genaamt; niet als tot Hoerejacht. Deze wierden alzoo door de voorbygaande

Vreem-

Vreemdelingen aangeranſt, en willens geſchonden, juychende over de ſchennis, als over eene roemwaardige daad, tegen zulke, die nevens haar zaten.

N. Ja zy kwamen tot grouwelyke wreedheyd. Om de kwade of vergrimde Goden ter nêer te zetten, neep of wrong men een jong Kind den Hals af, leggende onder 't afgenepen Hoofd een rolletje met Krabbelingen, door welke de God bevredigt wierd, die vertoornt was. Zodanig een Hoofd wierd dan gebalzemt op eene Steen gezet, en in zware voorvallen alzoo raad gevraagt. Zulk raad geven gaf winſt den Gierigaarts, en aanzien den Machtigen; veroorzakende eene toeleg in die zig tot Prieſters van deze of geene Godheyd opwierpen.

O. Om de manieren grilliger en ruymer van omſlag te maken, zoo vormden de *Feniciërs* Leem, en daar op Slangen, Schorpioenen, en ander kwaadſlag van Dieren of Vogels, daar door andere van diergelyke kwade beeten als verloſſende. Of zy veynſden Krokodillen, Koper-Kapel-Slangen, of andere te bezweren, welke guychelary door onze Landsluyden op *Java* en *Pegu* genoeg ontdekt is. Anderen by de *Seres*, *Kolchers*, en *Karamaniërs* maakten Gulde Bolletjens met krabbelſchrift ingegriffyt, dieze in eene Oſſenleer omſlingerden, en dan met Goddelyke eerbied nazagen en telden, om 'er uytkomſten van zaken uyt te voorzeggen.

P. By den Meden, Perzen en andere namen de Vorſten Pylen of deden dezelve de Prieſters nemen. Op deze wierden namen geſchreven. Geſchoten zynde, zagenze, welke flits en van wat naam de naaſte getroffen, of verſte gevlogen had; waar van 't overblyfzel in *Jonathan* en *Eliſa* eenigzins blykt. Voortgaande kwamenze tot Natuurkundige verbeeldingen, en zoo vindmen de beſte der gemanierde Volkeren, onder den Egyptenaars

Q. CNEPH; de Schepper van 't Heel-Al, met alles wat tot het weezen der zaken toebrengt by hem; als een Oud Man, gekroont met Hoornen, eene Bol in de eene, een achtſnaarig Speeltuyg in de andere Hand houdende, als zoo veele Hemelſchikkingen en draayen om die Kloot. Voor hem ſtaan de vier *Elementen* of Hoofdſtoffen. De eerſte een Vat van hard Yzer, vol vlammen, 't Hoofd van *Ur*, of *Vulkaan* genaamt; het andere van Zilver, en vol Sterren en waaſſem als Lucht, den Lach van *Bel* of *Jupiter* gezegt; de derde van koud Loot, en vol logge Aardſneeuw en Ys, de Dood van *Melech* of *Saturnus* voor naam dragende; de vierde van Glas blinkende, ſtortende door zyne Watergaten allerley Zaaden op de Aarde, met de bynaam van het Popjen van *Darcet* of *Juno*.

R. Daar tegen *Iſis*, van ouds by den Arabiërs *Bragba*, en elders *Cabara*, met de Hoornen der Mane op 't Hoofd; ſluytende met hare Handen den ryken Boezem, waar in zy alle Schepzelen van Lucht, Aarde en Zee

 houd,

houd, als in een onderdeel van elkanderen; terwyl zy ſtond op eene Rotzhoek, waar op men zag eene ronde Bol in twee Bollen of Kringen geſloten, de Wereld, en de Wateren boven de vaſte Sterren opgeſloten in de eene Kring, en in de andere Kring de Sleutel der Planeten, die door haren invloed het binnenſte beſtieren; en daar buyten om oneyndige ſtippen, die met ondeelbare kleyne tuſſchen in gewerkt, de gereede ſtoffelykheyd tot zamenloop van zaken in de Wereld invoeren.

VIER

M
L
N
O
P
E
K
G
H
B
D
I
C
A

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Fenicifche en Griekfche Goden.

DE Grieken door den Egyptenaars overmeeftert, handel dryvende met den Feniciërs, en oorlogende onder, met of tegen den Perzen, haalden derzelver Godheden, Beelden en Dienften met een over; maar zy verftonden niet genoeg het fyne der Merkbeelden, in de kleyne cieraden en toeftel der Egyptifche Goden zittende; of zy hadden meer vermaak in fchoone Menfchenbeelden te zien, dan Offen, Bokken, Slangen en Wanfchepzels; zoo als de noodzakelykheyt de gehele Natuur-en Hemelkunde uyt te drukken, den Egyptenaars had gedwongen te verkiezen. De namen voorby geftapt zynde, lopen zy evenwel, voor het meefte gedeelte op een uyt, en het is gelooffelyk, datze die alleen door vleyery aan hunnen Koningen eerft gegeven hebben by gelykenis; maar dat de nazaten de vergeleken Godheden, uyt Hovaardy en Staatkunde, voor zig zelven of hunnen Voorzaten hebben doen vaft ftellen, en de Merken van hunne Godheden aan hunne eygen bedden in de Handen, op de Hoofden, of aan de Voeten gegeven. XII. derzelve waren de hoogftgeachte, *Jupiter*, *Saturnus*, *Apollo*, *Mars*, *Pallas*, *Venus*, *Diana*, *Juno*, *Minerva*, *Ceres*, *Mercurius* en *Vulcanus*. Het Altaar derzelver ftak uyt met de ontzachelyke naamen der XII. Goden. Hoewel by veelen *Neptunus*, *Bacchus*, *Amphitrite*, *Proferpina*, *Pluto*, *Hercules*, *Caftor* en *Pollux* even hoog geacht wierden. Het geen in eenige der zelver het aanmerkelykfte voor de Beeldfpraken is uytgevonden, heb ik hier, als tot myn oogwit dienende, aangeraakt; dewyl de enkele Beelden der Goden overvloedig door anderen zyn naargelaten in Steen, Munt, Schildery en Papier.

A. Men ziet hier dan *Saturnus*, de bekende Tyd verbeeldende, als de eerfte. *Uranus*, den Hemel, en *Vefta* de Aarde worden verdicht zyne Ouders te zyn, dewyl zonder die twee gene Tyd kan bedacht worden. Aangezien de voorleede Tyd nooyt wederkeert, is deze aan 't Achterhoofd kaal. Dewyl 'er voor de Tyd niets kan worden bedacht gefchied te zyn, heeft deze Oude gene Ooren, om dat hem gene Gefchiedeniffen konnen vertelt worden. In de eene Hand met een afgefleeten Laken bedekt, houd hy zyne eyge Vruchten, om die heymelyk te verflinden; gelyk de Tyd, zonder datmen 't merkt, alles flyt en wechneemt. Zyne Rechterhand voert de Zeyffen, met welke hy verdicht word zyns Vaders Mannelykheyd afgemaayt te hebben, van welks geftrooyde Zaad eenige *Venus* uyt de Zee voort doen komen. De ronde Bol is het bewys van zyne Oppermacht over de

Wereld, door verloop der Eeuwen glad gesleeten, verbeeld door eene Slang, die zyn Staart in den Bek heeft, maar de XII. Zodiacs-teekenen op zyne Schubben draagt, heeft hy op zyne Knie leggen; zittende op de bearbeyde grond, welke hy den *Italianen* eerst heeft aangewezen, en om welke Landbouwkonst hy ook by den Grieken vergood is. Daar nevens hem zietmen leggen Eykelen, Wortelen, Raapen en andere Vruchten, met de welke zyne Goude Eeuw, onnozel en deegelyk zig vernoegde. De vier Hoofdstoffen zyn de vier Vleugelen, de roode voor 't Vuur, de witte voor de Lucht. Deze zyn vliegende. De blaauwe en zwarte zyn aan zyn Lyf als gestreeken, vertoonende het Water en de Aarde. Een Zeeman, op eene Kinkhoren blazende, zietmen tusschen zyne Beenen een Schip houden, met welk hy uyt *Creta* vluchtte naar *Latium*, zynde naar zyn verschuylen dus genaamt. Gelykerwyze *Saturnus* in de aloude Hebreeuwsche tale ook van schuylen, of verborgen zyn, genaamt is. Waar van onder anderen de weergalooze *Samuel Bochart* kan nagezien worden. De Dichters vercieren, dat hy door zyne Kinderen van de Schikgodinnen gewaarschuwt, uyt zyn Ryk te zullen gestoten worden, al zyn Manlyk-Oyr opvrat; maar *Jupiter* door *Ops* of *Rhea* verstooken zynde, volbracht het Noodlot, en wierp zynen Vader uyt het Ryk. Waarom de Dichters zyn Ryk Griekenland, meer naar 't Oosten en hooger leggende, voor den Hemel, en *Italië* lager en naar 't Westen, voor de Aarde genomen hebben. Dewyl de Dwaalster, naar hem genaamt, van eene dertigjarige beweeggrond is, heeft *Plato* deze *Saturnus* genomen voor het zuyver verstand, het welk alleen in 't bespiegelen der Goddelyke zaken bezig is; en dit gaf den grond tot het verdichtzel der Goude Eeuw, om dat zulke Menschen alle Aardsche pracht, staat en lekkerny verachten, op dat zy zig zelven tot deze schoone overdenking meer bekwaam zouden maken. De *Triton*, by hem blazende, is 't Merkbeeld der Geschiedenissen, die over Landen en Zeën het verrichte doen klinken; en wyl die niet als door en met de Tyd konnen beginnen, is de *Triton* zoo by *Saturnus* gevoegt.

B. De Groote Moeder, by oneyndige namen bekent, *Ops*, *Rhea*, *Vesta*, *Cybele* enz. beteekenende de Aarde, is met eene Burgkroon van verscheyde Toorens geciert; om dat de Steeden en Slooten alle op de hoogtens pleegen gesticht te worden, en alzoo de Bergen voor 't hoofd der Aarde nemende, wierd de Toorenkroon haar Hoofdpraal. Haar deftig Aangezicht is bejaard, om den ouderdom der Aarde te verbeelden, van welk men eene witte Sluyer ziet afhangen, de Sneeuwtoppen der hooge Bergen nabootzende. Zy dekt hare zware Boezem en Rug met eene ryke Mantel, waar op allerley Bloemen, Kruyden en Planten zyn geborduurt; zoo als de Aarde haar eyge Tapyt opleevert. Om haar Middel heeft zy eene Gordel van Juweelen, welke uyt de diepe Mynen der Aarde gehaalt worden. Tusschen hare Beenen heeft

heeft zy eene Vuurpot, door welke zy aanzet de vruchtbare dampen, die naar boven ſtygen. Zy zit in eene Schelpkar, van alle kanten door verſcheyden Zeën omcingelt zynde, en gelyk gedragen. Met hare eene Hand zwaayt zy eene Ryxſtaf, van boven met Yzer, voorts met Staal, Koper, Zilver en Goud; waar van de onderſte Bol is omleyd; welke Ertzen alle uyt de ingewanden der Aarde worden gehaalt, door welke de Rykdommen en Machten aangroeyen, zoo van Schatten, als van Wapenen. In de andere houd zy eene Sleutel, om des Winters alles toe-, en in de Lente alles op te ſluyten. Hare Wagen, die vier Raderen heeft van de Vier Getyden, word getrokken van twee fiere Leeuwen, om het zuyver Vuur te vertoonen, dat de Lucht dwingt de Aarde rondom op te houden, die van de kracht, die zy heeft, om uyt zig zelven te beſtaan, *Veſta* is, gelyk *Cybele* by anderen liever *Cybebe* genaamt, van *Cubus*, of vierkante Steen, om dezelve reeden dikmaals genaamt word. Als zulk een zwarte Steen is zy in *Phrygia* geëert, en alzoo in de *Almo*, een dun Armtje van de *Tyber*, te Scheep opgehaalt, en in *Romen* aangebeeden.

C. JUPITER, door 't Heydendom voor 't waare Weezen, en de Oppervoogd der Goden aangebeeden, is van zyne *helpende Vaderlykheyd* zoo genaamt by den Romeynen, als van zyn weldoen by den Grieken. De Egyptenaars gaven hem eene Pluym op 't Hoofd, Merkbeeld der Ondoorgrondelykheyd van 't Oneyndig Weezen. De Grieken kroonen zyn Hoofd, of met eene Punt-of Straalkroon, of met eene Koninglyke Hoofdband om 't Hoofd gebonden, als een Merkbeeld van zyne Heerſchappy over 't Heel-Al. Eene ronde Bol van *Cirkelen* of Hoepen is onder zyne Voeten, om te vertoonen, dat hy dat Heel-Al heeft geſchapen met eene kracht van in zig zelve te konnen duuren en voortgaan; met drie Oogen by den *Argiven* verbeeld, om met het eene oog den Hemel, met het andere de Aarde, en met het derde de Hel te doorzien en te beheerſchen. De *Candiotten* of *Cretenſen* maakten hem zonder Ooren, om zyne onbeweeelyke grootheyd van Reeden en Regeering tegen de Aardſche broosheyd te toonen. Eenige Grieken gaven hem eene Goude Weegſchaal in de Handen, om de evenmaat der geſchape eygenſchappen te houden in Hemel en Aarde. Om zyne Arm ziet men de Vacht hangen van een Steenbok, welk hy ſchud als 't zal Regenen, om dat de Zon in *Capricornus* komende veel Regen geeft; en om dat men *Jupyn* door de Geyt *Aix* gekweekt verdichtte; op welke huyd *Jupiter* ieders Rol en Lot aangeteekent hield, welke daarom *Diphthera* is genaamt. In zyne Rechterhand houd hy by den *Cariërs* eene byl, door *Hercules* van *Hippolyta*, de Amazone, tot buyt gemaakt, en door *Gyges* aan *Jupiter* vereert. Als hy zyn Hoofd ſchudde, ſpreydde hy *Ambroſia*, welke over de Wereld den levenden invloed der Hemelſche krachten veroorzaakte. *Phidias* maakte zyn Beeld, hoewel van Elpenbeen, zoo groot, dat de Tem-

Tempel het Beeld niet vatten kon, om de onbegrypelyke grootheyd der Godheyd te doen zien. Hy zit op eene Plant, die *Lotus* genaamt is, om te bewyzen, dat goed en kwaad van 't Oneyndig Weezen afhangt. Zoo lagen in zyne Schoot, de eene van Goud, en de andere van Loot; het een tot het begiftigen in groote Zegeningen; en het ander tot het onthouden van welvaren dienende, en daar van het Merkbeeld zynde; met den Blixem in zyne Linkerhand, om den boofwichten te ftraffen. Eene Lier met negen Snaaren, en blinkende Esmerauden in 't hoofdftuk, om de negen bewegingen der Sterren in den Hemel te doen zien. De Arend is zyne Vogel en Blixemdrager, om het uytfteeken der Godheyd, en de verheventheyd van die boven de Menfchen te toonen; wyl die Vogel zyn Neft op de Bergen maakt, het hoogfte en fnelfte kan vliegen, en de andere Vogelen in fterkte verre te boven gaat. Zyne Rok is van Goud Laken, met blaauwe zyde en Zilvere Sterren gevoert.

D. JUNO, de Lucht, zyne Zufter en Vrouw zynde, ftaat aan zyne zyde, met een preuts Aangezicht, gekroont als Vorftin der Goden. Op de XXIV. tippen van hare Kroon ftaan XXIV. Uuren door de Zonneloop, aan beyde de deelen der Hemelkringen gebooren. Hare blanke Armen, van welke de lof by den Grieken by uytftek was, zyn met Banden en Ringen van allerley blinkende Steenen heerlyk vercierd, om 't flikkeren der Lucht en al het tintelen der Hemelfchaaren te verbeelden. Zy heeft eene Staf in hare Hand, waar op een Koekoek ftaat, een Vogeltje, waar in zig *Jupiter*, om zyne Liefde tot haar, hervormde. Het Merkbeeld wil zeggen, dat *Jupiter* het eerfte Vuur vertonende van een fterk gekoleurd Aangezicht onveranderlyk, op de Lucht *Juno*, (die wel fchoon, maar zeer veranderlyk van verwen is,) werkende, hare kracht en Zaad in eens anders neft leggen, namentlyk in de Aarde, om uyt te broeyen, het voorbefchikte cieraad der Wereld, gelyk deze Vogel met zyne Eyeren doet. Haar Hoofdhayr dekt ze met eene blinkende Sluyer, van allerley Gefteente flikkerende, en heeft het met allerley glasgelyke Flonkerloovers bezaayt. Haar onderfte Kleed is zwart, de Nacht verbeeldende, met witte Sterren, byzonder in de Schoot, alwaar men de Melkweg ziet. Eene Trommel heeftze op hare zyde; om 't gekrak en 't balderen der Donderflagen te verbeelden, en eene Granaatappel in de Hand, de Rykdom, de Eenigheyd en de Huwelyken, welke haar onderworpen zyn, beduydende. *Dutria*, de Bloem Ridderfpoor, haar aangewezen door *Flora*, draagt zy op hare Boezem, om dat zy door die bevucht wierd, zonder van eenen Man aangeraakt te worden, en *Mars* den Krygsgod baarde, om zig zelve (wyl *Jupiter Bacchus* uyt zyne dye, en *Pallas* uyt zyn breyn had, de Vrouwelyke Kunne voorby gaande), met eene diergelyke dracht zonder Man, te wreeken; verbeeldende, dat dit Kruyd, welk de Herffenen tot oplopentheyd vergiftigt, en de heete invloed van vuuri-

rige Lucht, der Soldaten bitter gemoed aankweekt, en dat de Oorlogen door zulke verhitte en ontroerde Menschen gesmeed en gevoert worden. De Paauwen haar gespan makende, zyn aan haar zyde, verbeeldende de praal der Hemellichten, in de menigte van *Argus* Oogen, die in derzelver Staartvêeren flonkeren. Eene Hoorn van schatten overvloeyende legt aan hare Voeten. Achter op haar Ryxzetel staan de drie Bevalligheden; wyl al het mooy, zonder klare Lucht, min bevallig en aangenaam is.

E. MERKUUR, de Welsprekenheyd, Gezwindheyd, Handel en Argheyd uytleverende, staat mede voor aan in de Eleusinische Spelonk, gekoren om deze Goden der Grieken te plaatzen. Men ziet hem jong, om dat die Jaren wakkerder, vlugger, en snapzieker zyn, met boodschappen gedient; zoo wel als *Iris*, die met zoo veele verwen zig zelve laat zien, dat 'er niet zekers is, gelyk de praatjens en overdracht der klapperyen. Hy voert al lopende in zyne Hand eene Gulde Staf voor Rykdom, eene bloeyende van Olyf voor Vreede, eene verroeste voor Oorlog. Met eene Zilvere wekt hy de Schimmen op. Twee Slangen, de Merkbeelden van Wakkerheyd, Vuur en Verstand, slingeren rondom zyne Staf, der gezanten nodige snelheyd vereyschende, en door eene gelykenis van twee bytende Slangen, door die Staf van *Merkuur* bevreedigt, vertoonende de kracht der Welsprekentheyd in de Gezantschappen, om Vreede te bevorderen. Met deze Staf bewerkt hy ook de overzieling, of Zielverhuyzing. Door deze Staf breekt hy den band van 't Lyf met de Ziel. In zyne Rechterhand draagt hy de Beurs, de zenuw der Koophandel. Zyne overend staande Gulde Veêren in zyne Hayren, en Gulde Vlerken toonen zyne overwinst, door schoon spreken en liegen, waar van hy de baas is, byeen gehaalt; want die Pluymen en Veêren zoo verguld, toonen de rechte Natuur der konstige Vleyery en wufte Beloften. Hy draagt aan zyne zyde de Lier van eene Schildpad, door hem gesnaart, en wyl hy Zang-Worstel-Wis-en Schryfkonst heeft opgevoert, gaf men eene vierkante Steen tot zyner eer, de naam van zyne Goddelykheyd. Men ziet die onder hem staan, en Steenhopen der Reyzigers aan zyne Voeten, dat Welsprekentheyd en Koopmanschap zig van alle stoffen bedient. Zyn Hoofd of Staf is 't Merkbeeld van het spreeken, het welk de gedachten der Menschen uytlegt. Hy heeft om te worstelen 't Lyf naakt en besmeert met oly. Zyn kort Manteltjen dient hem om zyne Diefstallen te sluyken. De Hoed van Vryheyd heeft hy op 't Hoofd, om dat geene Welsprekentheyd zonder Vryheyd iets kan uytrechten. De Haan, om vroeg en laat by der hand te zyn, is zyne eygen Vogel, den dag, en meerder boodschappende.

F. Achter in zietmen hem met drie, ja vier Hoofden, op eene wegwyzenden Steen staan, met een Geytjen op de Nek, om dat de *Tanagrêen* in *Bœotië* meenden door *Merkuur*, met een Geytjen op de Nek in hare Stad

gekomen, verloſt geweeſt te zyn van eene zware Peſt. Op die Merkſteen ziet men zyne Staf, met een oog van een Sperwer daar op, om zyn ſcherp zien te verbeelden; met eene Lauwerier aan de eene, en eene Taxis-tak aan de andere zyde, overwinſt of neêrlaag betekenende; waar onder eene Schildpad en Schorpioen ſtaan, nu het ryp beraden, dan het driftig uytvoeren aantoonende.

G. DE SLAAP ſluymert daar voor met haar Hoofd onder een zwart Kleed. Met Slaapbollen of Maankoppen is hare Slaapmuts behangen. Zy heeft twee Kinderen, die door de Slaap zoo wel, als door 't zuygen gevoed worden. Haar Kleed is met Sterren van de Nacht gedekt. Zy heeft eene korte Vlerk voor een Middagſlaapje, en eene lange Vleêrmuyzenvlerk voor de Nachtſlaap, aan hare Schouder. Zy draagt Vleugelen, om dat zy zoo ſchielyk den Menſchen overvalt. In hare eene Hand draagt zy eene klaare Hoorn vol opklimmende dampen voor de goede Droomen; in de andere een Olifantstand, als een Hoorn, daar niet door te zien is. Uyt beyde ſchenkt zy de Ruſt, die de Armen beter als de Machtigen ontfangen. Hare Nachtrok is zoo lang, dat zy hare Voeten dekt, die zy niet nodig heeft. Hare Ruſtbank is door de Maan geciert, met *Incubi* en *Succubi*, onder-of opleggende Nachtmerrien, Geeſten van waterachtige dampen, die eenige op de Rug leggende 't gevoelen en 't werktuyg der zenuwen in de Nek wech nemen. Op de Ruſtbank ſtaat eene Kop met *Opium*, *Mithridaat*, en ander Slaapkruyd. Onder dezelve komen zes Godekens of *Ikkertjes*; *Morpheus*, die een Menſchen-gedaante heeft, *Fobetor*, die Beeſten of Vogels vertoont, *Phantaſus*, die Mengelſtof doet droomen. De drie anderen zyn Propheten, die waarſchouwen de gevallen, die gebeuren zullen, de vyfde *Theotius*, die van God ingeſtort word, en *Thanatus*, die de Veegen naar de Dood leyd. Eene Olmboom, die ſteeds onvruchtbaar is, overſchaduwt hare Legerſteede.

H. MINERVA, de Godin van Wysheyd, Vernuft en Schranderheyd, is van God eerſt ingeſtort, eyſcht een ſchoon geſtel van Breyn, en wyl zy gewapent voor den dag kwam uyt *Jupiters* Herſſenen, gedurige oeffening. Haar Hoofd is met eene ſchoone Helm gedekt, waar op de *Sphinx* zittende doet zien, dat zy hare zinnen ſtaag inſpant, om twyffelachtige en onzekere verborgentheden te doorgronden. Zy heeft op haar Kriſtalle Schild, de *Gorgone*, het Hoofd van *Meduſa*, om te bewyzen, dat de ſnelheyd van een wakker Man zyne Vyanden verbaaſt, en als tot Steen maakt. Haar Borſtharnas is de *Ægis*, (ook het Borſtwapen van *Jupiter* en *Apollo*, waar op het Hoofd van *Meduſa* rondom met ſteekende Slangen) door welke zy draagt eene Borſt, die pal ſtaat tegen den aanval der Tegenſprekers. Eene Fakkel heeft zy in hare Hand, om die op den Vyand in te werpen; want zulks

was

was het teeken van aanvallen, eer men de Trompet ſtak, of Trom roerde. Zy drilt met hare Lans, om te bewyzen, dat moed en verſtand den Helden heeft vergood, zynde een Wapentuyg, om van naby te treffen, en by de Graven der Helden gezet, tot heugteeken van hare dapperheyd. Ook droegen de Vorſten eertyds de Piek, en niet den Ryxſtaf of Scepter. 'T woord *Lancie* van den ouden Spanjaarden oorſpronkelyk, is, naar het getuygenis van dit hovaardig en ſtrydbaar Volk, de Staf der Koningen. Onder om dezelve ſlingert de Slang, om dat Voorzichtigheyd de hoofddeugd des Krygs is. Eene *Nachtuyl*, Vogel van denken en zwygen, waakt aan hare Rechterzyde, en is haar eygen, wyl zy de *Kaauw* om zyn klappen zwart gemaakt en verworpen heeft, volgens *Ovidius*, tot bewys dat het geheym is de eerſte en laatſte deugd in den oorlog. Alle deze Goden vermeerderden den aandacht der Eleuſiniſche Grotten. Een vlek by Athenen gaf den naam aan de Grot. *Ceres* en *Proſerpina* waren de Godinnen, daar dezelve aan geheyligt was. Twee ronde Steenen ingeholt bewaarden de geheymen en regels van dien Dienſt, die opgenomen zynde, las de eene Prieſter de Verborgentheden voor de twee Hemelklooten; de andere droeg *Ceres* Hoofd op een Dekſteen gehouwen, als eene Mom voor zyn Gezicht, en joeg met luyd geſchreeuw elken nieuwsgierigen wech, met een bundeltje Stroo van de Eerſtelingen des Oogſts. *Van hier, van hier, Onheylige!* (by den Romeynen: *Procul hinc, procul eſte, profani!*) riep hy aan vier hoeken, om te beletten, dat zy zagen, dat 'er niet en was, of, dat ſlimmer is, tweederley Teelleden. Voorts liepen zy door de Spelonk met ontſteeke Fakkels, flikkerend Zwavelvuur, welke de Onderaardſche hitte verbeeldde, die alles dwingt uyt te ſpruyten; waarom zy aan de *Stromli*, *Veſuvio* en *Montegibello* ook diergelyke *Ceres* met *Vulkanus* eerden. De Maagden droegen veele Beelden. De ommegang was aldus: De Opperprieſter, of *Hierophante*, droeg *Jupiter*; de oudſte Maagd *Juno*, voorts *Titan* of de groote Zon, *Diana*, *Merkuur*, de Trompetter *Venus* en andere.

I. Maar de jongſte droegen met Bloemen en Koorn-aâyren om 't Hoofd en Toortzen in de Hand, geſloten Korfjens; en die wierden met wondere aandacht overgegeven; en gekomen zynde in de Opperprieſters Handen, ontſloten, en hielden niet als een Mannelyk en Vrouwelyk Teellid, de oorſprong der Menſchelykheyd; na welke aandachtelyk geſloten zynde, alle losheyd en ongebondenheyd den dienſt vervrolykte. Met zoo diepen indruk van achting hieldmen dit geheym, dat verſcheyden, door inbeelding vervoert, van angſt lilden, als zy dachten om 'er iets van openbaar te maken. Al deze kraam dan merkte alleen allerley voortteeling.

K. Dewyl het Vocht by 't Vuur nodig was, droegen eenige Maagden Kruyken met Water, terwyl andere dit Vuur onderhielden; het welk uytge-

gaan zynde door de ſtaale Spiegels moeſt weder aangeſtooken worden, die de Zonneſtraalen op Zwavelſlyk ontſtak. Om de werking van dat Vuur te doen zien, is de Fabel verdicht, van dat *Pluto Proſerpina* ſchaakte, zynde 't Zaad van Koorn in de donkere Aarde geſmeeten, en door die hitte uytzette, met verdubbeling van X. uyt I.

L. Deze *Proſerpina* ſtond met eene Slang, waar in zig *Jupiter* verandert had, aan de Mond en onder aan haar Lyf, wanneer hy haar, zoo wel als te vooren *Ceres*, beſliep; en de Zoon, die 'er van kwam, legt als een Metale Stier achter haar. Zy houd eene Gans in de eene Hand, en eene Bondel of Koornſchoof in den Arm.

M. CERES ſtond daar met een Paardshoofd, houdende eene Duyf op de eene, eene Dolfyn in de andere Hand; Slangen en wilde Beeſten aan hare Voeten.

N. TRIPTOLEMUS, die hare Wagen voerde, om door de Wereld hare Dochter te zoeken. Een Ploegyzer volgt zyne Wagen, die van Slangen getrokken word. De Schop of Graaf, om de Aarde te roeren, heeft hy op zyn Nek. Achter hem ſtond een kleyne *Saturnus* met een Boterbloem in de Hand, als de Latynſche *Sterculio*, die voor eenen *Saturnus*, die 't Meſten der Landen geleert heeft;

O. Eene Koopere Koe ſtond tuſſchen *Proſerpina* en *Triptolemus*, de Vruchtbaarheyd vertoonende, die tuſſchen 't bearbeyden, bemeſten en bezaayen uytſpruyt.

P. VENUS BASILISSA, met eene Kroon op 't Hooofd, en eene Staf, waar op de Navel ſtond, door welke alles word gevoed en aangekweekt. Zy heeft eene Slang, die by de Egyptenaars voor bereyder der Vruchtbaarheyd wierd gerekent, om dat zy overal inkruypt, aan hare Voeten. Op hare Hand houd zy eenen *Genius*, den ingeboren aard van Menſchen; en als haar Leyd-of Straf-Engel, die om dat de Heydenen droomden van de macht der Sterren op den Menſchen, eene Sterre op zyn Hoofd draagt, jong zynde, om dat die ingeboren aard al van der jeugd aan blykt. Alle deze Goden waren zoo geſchikt, dat zy op 't voortteelen van al wat leeft, maar byzonder van Graanen en Menſchen, betrekkelyk waren.

Q. VULKAAN, ſlordig gedekt, met Nyptang en Hamer in de Handen, 't Vuur zoo wel als *Veſta* verbeeldende, maar 't Werkvuur meeſt, zit by deze *Venus*, die zyn Wyf wierd verdicht te zyn; ontfing eerſt de gereedſchappen der Boeren, die daar kwanswyze, waren zy goed en glad, genoeg wierden

den gezeegent. Daar voor kwamen de Eerstelingen van alle Landvruchten in voor de Papen. De tienden van hunlieder inkomsten volgden na de Platonische Rekening; en heeft de voet tot diergelyke onder de Christenen gegeven. Dat *Ceres* van *Neptuun* in eene Hengst, zy in eene Merry herschept zynde, hier stond, verbeeld dat de Landen van Water ondergelopen, en dan bearbeyd met Ploegen het ingesmeeten Koorn met voordeel ontfangt en weêr uytlevert. De Priesters hielden kwanswyze wondere geheymen in allen dezen Dienst. Zy dienden *Ceres* als eene Razerny, om de verkrachting, dieze geleeden had. Deze dreygde Bruydegoms en Bruyds, nieuwe Akkers, nieuwe ingestooke Beesten en alles, om van alles te trekken, waar van wel nader zal blyken, by de Beeldspraken van Liefde, Huwelyken, en zoo voort.

N°. 25
D
B
S
C
P
A
K
I
N
O
L

VYF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Griekſche Goden.

A. **D**E DIANA VAN EPHEZEN, dewelke de Egyptenaars niet gehad hebben, draagt iets, ten eenemaal wat vreemds, buyten de andere Griekſche Godheden. Egypte verachtte de manieren van uyterlyke Geleerdheyd. Hare *Hierophanten* beſchaduwden de eygenſchappen der zaken met Merken, en brachten de verbeeldingen der zaken tot Goden. Van zulke Merkbeelden was deze *Diana* opgepropt. Behalven de Muntſlag van veele Penningen is zy nog te Romen en elders te zien. Een vreemd maakzel, maar riekende naar de Pythagoriſche mening, dat zy de Maan gelyk deze Wereld beplant en bewoont achteden. Hare namen zyn veele geweeſt, gelyk van meer Goden en Godinnen, het welk veele verwarring aan ons in 't lezen geeft. Die van den oproerigen *Demetrius* is dezelve, waar van hier de Merkbeelden volgen.

Zy draagt eene dubbelde Muurkroon als de *Phrygiſche Cybele*; de Vruchten en Oſſen van de *Eleuſiniſche Ceres*; de Herten en Rozen van de *Siciliaanſche Diana*, willende eene algemeene Godheyd van de Natuur opleveren. Van zwarte Steen zyn 't Hoofd, Handen en Voeten gemaakt. Onder die Muurkroon geele Kamillebloemen en Rozen, en de Narciſſebloem maakten hare Krans. Zy heeft eene Dekſluyer van de Nacht, van 't Hoofd af naar de Middel uytgeſpreyd. De vier Hertskoppen daar in zyn de vier veranderingen van de Maan, die in 28. dagen ſnel hare loop afdoet, en viermaal verandert, Nieuwe en Volle Maan, en tweemaal Kwartiermaans. De Leeuwen omringen haar, om te toonen, dat 'er geene zoo ſcherpe of akelige aard is, die *Ceres* niet kan overwinnen en vruchtbaar maken door de Zon en Maan. De Kreeft aapt de Mansvorm na, dragende de Hoornen als *Iſis*. En wyl de Egyptenaars *Cancer* de Poort des Levens noemden voor den Menſchen, is zy met twee Overwinnings-beeldekens op den Boezem gelegt met Palmen, volgens der Babyloniërs meening, de Boom des Levens. Hare Kraag is van Appelen en Maankoppen, de Nacht en Vocht verbeeldende, in een gebonden, met Akers daar aan, de Koſt der Goude Eeuw, en eerſte Tyd vertonende. Zy heeft zoo veele Borſten, dat zy daar van den naam van de *Veelmammige*, (by de Latynen *Multimammia*,) heeft gedragen, om dat alle vruchtbaarheyd van haar komt, en de Aarde de gemeene Moeder en Voedſter is van alles. De *Sphinxen* ſluyten hare zyde van Vrouwen-hoofden en Leeuwen-lichamen, om dat in *Leo* en *Virgo* de Nyl overvloeyende Egypte vruchtbaar maakte. De vuurige krachten der Zon worden door de Draken vertoont, die ook *Ceres* Wagen voorttrekken. De Jacht

en

en 't welvaren der Bosschen word door de Herten gezien, die men eerst moet om verre kappen, vooral eer men vruchtbaar Land maakt, als de Ossen verbeelden, om de Landbouw zoo hoog geacht, dat men als Doodslager strafte, die eenen Os doodde. Tot dezelve vruchtbare overvloed zietmen de Beyen, en om des Natuurs onvermoeyde werkelykheyd, met Banden gebonden, op de manier der begravenen; om dat dezelve Natuur wederom alles ontfangt, dat zy uytgegeven heeft. In hare Handen heeft zy de Graafgereedschappen, en Herten, als boven. De Voeten zyn bloot, tot een teeken van de Natuurs blootheyd, zoo zy niet en word bewerkt.

B. SIRENA, by den *Ithacoysen* voor de Hemelbeweging. Een springend Vrouwebeeld, met Vleugels aan de Voeten, om de snelle beweging; eene dubbele hoepel om 't Hoofd, en in hare Handen, de eene van de XII. Zonnewegs teekenen, de andere van de Zeven Planeten. Haar Hoofdhayr is rood, overeynd, en als vlammen Vuurs. Hare Sluyer is van allerley verwige zyde, de Lucht en Wind nabootzende. De Bol onder aan hare Voeten is vol gaten, daar Water uytbarst voor den Regen, met eene Egyptische Ratel daar op, tot navolging van 't gekraak des Donders. Zy staat op eene Wolkpilaar of gedraayde, waar op zy de Eclipsen en Cometen aantekende.

C. ATYS, of de Godheyd der Bloemen, die door afzetting, en niet Zaaden in de Wereld kwamen, was een schoone Jongeling, die zig met de Dochter van *Sagaris* de Rivier vermengde tegen zyne beloofde Kuysheyd. Hier om verjaagt, sneed hy zyn Teellid af, en wierd verandert in een Pyn- of Denneboom, 't Merkbeeld der woeste Landen. *Atys* wierd op andere plaatzen voor een zwarte Steen aangebeden. Hy heeft zyn afgesneden gereedschap in de hand.

D. AGDISTE was een Wanschepzel, dat uyt Jupiters gestrooyde Zaad voortkwam, zoo als hy meende eene schoone te knappen. 'T was zoo wel Man als Vrouw; het had lang Hoofdhayr, Borsten en Baard, Vrouw en Mans gestalte, voor die Bomen, die Zaad dragen, en niet dragen, te gelyk. De Knods van *Herkules* en 't Spinrokken had het in de eene en de andere Hand, als mede eene Duyve en Arendsvleugel. Zodanig Man-Wyf was ook *Hermathene* en *Lotta*, *Mercurius* Dochters, tot Worstelen en andere oeffeningen aangebeden.

E. De *Eclipsis* of Maan-en Zonne-taning wierd met veel gehuyl geviert. Door een Muyl en Os in een Hol, waar van de Os als *Hammon*, de *Zon*, en de Muyl de *Maan* vertoonde. Zy zetten anders eene *Lubus*-steen, met Pylen van *Diana* en *Apollo* beschooten, voor Zon-en Maan-bezwymingen, mee-

meenende, dat Peſt en ongelegentheden daar uyt waren te wachten, byzonder zoo de Steen van *Cybele* door de Prieſters gezet was, dat de Maan tusſchen de Aarde en Zon geplaatſt zynde, 't gezicht van *Apollo* wech nam.

F. De Nymphe *Ajoja* uyt Arcadië wierd aangebeden in *Arcadië* als de Voedſter van *Jupiter*, die het Vel van *Ægida*, de Geyt, die *Jupiter* opkweekte, op haar Arm heeft, en *Jupyn* een Kind zynde, daar in; met eene Sparreboom op 't Hoofd, eene Klok aan hare zyde, en Bloemkorf in haar Schoot. Deze *Ajoja* by den *Epiroten* verbeelde, hoe zy van haar ruw Land gelukkige Landsdouwen hadden gemaakt, aldus: De wilde Sparreboom deed zien de Boſſchen, die 't in het eerſt bedekten; de golvende Hayren het overſtromen der Rivieren, na 't redderen der gekapte Boomen; *Jupiter* jong in de Armen van de Nymphe, den Zegen van den Hemel; de Geyt *Ægida* den Regen door hare Vacht en de Zon door hare Hoornen; de Bloem-en Vruchtkorf het welvaren aan haren Landbouw; de Fakkel onder haar Lyf, de Zwavelhette in hare Grond; de Klok de ſterke bewegingen en uytbarſtende Zwaveldampen, als mede de Donderſlagen, die zy onderhevig waren.

G. Die van Achaje hadden een Hoofd van *Jupiter* met Hoornen als der Egyptiſche, de twee halfronden der Wereld onder zyne macht betonende. Dit Hoofd was op zyn Chaldeeuwſch van Baard, met eene Geytenhuyd omhangen, om des *Capricornus* invloejing met het opdoen der Natuur. Op deze Huyd zag men eene groote Navel, en onder die een geſpannen Teellid; het eerſte betekenende het onderhoud van alles, gelyk de Vrucht door de Navel; het ander het maken en ſcheppen zonder Armen of Handen, om dat de Godheyd geruſt zonder werk op zyn Wil alleen alles doet geſchieden. Voorts om de onveranderlyke vaſtheyd te toonen; was de reſt eene vierkante Steen.

H. In Peloponneſus, tuſſchen *Sparte* en *Thebe*, was een Beeld van *Jupiter Homoreus*, waar by de Verbonden der Gemeene Beſten van die Landſtreek bezworen wierden, zoo genaamt van zamenvloeying van Wyngaardranken-hout. Zyn Hoofd was met Olyven geciert; met een Granaatappel, 't Merkbeeld der in een geſlote Machten, om den Hals; zonder Armen, om geene ondernemingen te maken; met twee in een geſlagen Handen onder aan; en daar boven om zoo veele ronde Hoepen met de XII. Tekenen, als zy Jaren lang verbonden.

I. De Megarenzen eerden eene ronde Steen, puntig eyndigende, voor de Zon, (van de Feniciërs ontleent) en hadden dezelve op een vlak Veld of gemene Weyde gezet, daar de Armen geſtadig door den Ryken onderhou-

den wierden, daar met bedekte Hoofden, en onbekende Aangezichten ontfangende hare gaven, (gelyk by de Ethiopiërs) waarom zy dit de *Tafel van de Zon* noemden, en lieten 't voor een Merkbeeld der Tafelen van eerlyke Ryken, die den Armen onderhouden.

K. By den Epidauren waren twee Molenſteenen, door *Ceres* Hoofd gedekt, voor 't algemeen welvaren aangebeden, als Beelden van *Damia* en *Aupeſia*, hunlieder Bewaargoden, om den uytvoer van hunlieder Koren te tonen.

L. GRANE, de Beminde van *Jamis*, Zuſter en Vrouw van *Saturnus*, (die 'er al veele moet gehad hebben,) wierd by den Argiven geëert, en in Argos aangebeden, op de wyze der Egyptenaren, om den invloed en oorſprong der zaken van 't Heel-Al te doen aanmerken. Zy was alle Jaren weer even jong, en daarom wierd het hout van haar Beeld, Cederen zynde, jaarlykſch met nieuwe glinſterende verwen overſchildert. Hare Lokken waren goudgeel. Zy had opene groene Dadelbladen om den Hals, en verwelkte Beukenbladen op de Borſt hangen. De Amandelbloeſſem, de eerder vroege Lente, is tuſſchen beyden, en de Moerbezien van den Herfſt hangen op hare Rug. Zy droeg zorge voor de jonge Kinderen, waarom zy Sleutels aan hare hand draagt, en ieders Levenstyd openende, en in de hand eene witte Doornetak, met welke zy de Spoken van de Wiegen der Kinderen afweert. Men ontfing van hare Prieſtereſſen *Lilium Convallium*, Lelien der Dalen, om aan der Kinderen hoofden te binden tegen de Peſtſtuypen en Schrikkingen. Zy maakten het Beeld van

M. *Janus* in hare Armen, en die met vier Hoofden; een, teer jong, met Bloemen, voor de Lente; een, wat ouder, met Koornaayren, voor de Zomer; een, met Druyven, bejaard, voor den Herfſt; de laatſte oud, met eene Beerenmuts, die des Winters meeſt ſlaapt. Deze vier ſtaan op eene Steen van gelyke vierhoeken, de gelyke verdeelingen des Jaars volgende.

N. HEBE, de Bloem der jeugd by die van Tenedos, wierd geëert in de geſtalte van een zeer vrolyk jong Maagdeken, met eene zingende Krekel op 't Hoofd, in hare Crocusbloemen, die het eerſt van alle bloemen opkomen, zittende. Zy heeft de Bandjes om haar aankomende Maagdom te ſluyten in hare Hand; de Wynkan van Godendrank in de andere; deels om dat zy de ſchenkſter der Goden is; deels om dat de Wyn hare jeugd en vreugd niet tegenſtrydig is. Haar Onderlyf is van eene huppelende Geyt, om dat de jeugd altyd dartelt en ſpringt.

Onder de Attiſche Beelden vindmen 'er vier, die Kinderen zyn van *Jupiter*, by *Poma* verwekt; om dat zy meenden, dat de Zegen des Hemels by Arbeydzaamheyd gevoegt, oorzaak wierd van deze hoedanigheden.

O. Eerſt

O. Eerst maakten zy het Beeld van *Geheugen*, het welk op zyn Hoofd droeg de Huyd van een Olifantshoofd, om dat dit Dier zeer sterk van geheugen is, en byzonder het goed doen. Die jonge Vryster knypt aan haar Oor, zoo als men de getuygen pleeg te doen, om te oorkonden, 't geen zy hoorden en zagen. Zy heeft een open Boek op de Schoot, om 't gelezene wel te onthouden. Zy schryft op twee Tafeltjens met eene Griffie; op eene Staale de weldaden, die zy ontfangt; en op eene Loode de verongelykingen. De zwarte Hond van Ulysses, die zyne Meester zoo lang kende, legt aan hare zyde. Duyven, Vischangels, Dobbelsteenen, en al zulk Herssenen-belet treedt zy onder de Voeten, op welk de jeugd steroogende onbekwaam blyft, om eene Schatkamer van Talen en Wetenschappen te maken.

P. Ten tweeden het Beeld van de *Zangkunst* wat ouder, zingende met los Hayr, maar cierelyke Tuyten, tegen eene Nachtegaal, die zig op haar Hoofd laat hooren. Zy heeft Vleugels als van den Hemel gedaalt, met Sterren op haar Kleed, welker zoetluydentheyt 't welzyn der Wereld maakt. Zy heeft eene Weegschaal der Klinkmaten in hare Rechter, en eene beschreve Maatslag in de Linkerhand. Eene zoetzingende Zwaan staat aan hare zyde.

Q. Ten derden een sterk Man tot *Worsteling* en *Krygsoeffening*. Deze heeft eene Byekorf, 't voorbeeld van noestige iever op zyn Hoofd; eene Schyf om te werpen, eene Knods om te vechten, en Pylen om te schieten by hem.

R. Ten vierden de *Overdenking*, een bejaart Man, die op een gesloте Boek der Natuurkunde en Wysgeerte leunt, met zyn Arm onder zyn Hoofd, dat kaal is, om de droogte zyner Herssenen te doen zien. Hy houd zyne eene Hand voor zyn Voorhoofd met gesloоten Oogen, om niet door het zien der voorwerpen aangedaan of afgetrokken te worden van zyne overdenkingen. Onder zyn Boek van de Wysgeerte legt eene Bol, waar op allerley Wiskunstige Figuren, Ronden en Streepen zyn gehouwen.

De zwarte Steen van *Mars*, die by den Cretensen en Cypriotten wierd aangebeden, en door de Priesters gestadig omgerolt, toonde de verwoesting der Wereld door dien Oorlogsgod, en dat 'er Vruchten, Lover nog Gras en wassen, waar de Oorlog zyne Toneelen opent.

S. Het Beeld van *Saturnus*, uyt Egypte naar *Rhodus* gebracht, en daar ook aangebeden, bestont uyt eene Kop en Hals van een Oud Man op eene ronde begraasde Steene Bol gehecht, met twee Vleugels aan het Hoofd; de eene voor den invloed van den Hemel in ons verstand; en de andere voor 't

Menſchelyk verſtand, zelve op de wereld werkende met vier Oogen. Van *Aſtarte*, de Vrouw en Zuſter van *Saturnus*, aan hem vereert, door welke twee achterſte hy al het voorby gegane nog als tegenwoordig zag, om tot den dienſt der nu tegenwoordige zaken, die hy met de twee voorſte Oogen waarnam, te gebruyken, en alzoo zyn Rechtvaardig beſtier over de Wereld te houden. Hy heeft eene Steen als een Ey in de Mond, om daar mede 't opvreeten van zyne Kinderen (want zy verdichten, dat hy zoo door *Ops* bedrogen wierd, nemende eene Steen voor *Jupiter*) te verbeelden, zoo als de Tyd is gewoon te doen, die alles verſlind, en een Ey loſſende, uyt welk alles word gevormt, het welk de Redelyke en andere Dieren voorkomt.

De vier Getyden van het Jaar (waar van boven onder M) zyn by de *Rhodiërs* geëert in de gedaante van eene vierkante Steen, waar door zy de vaſte en altyd even eens wederkerende kracht der Natuur verbeelden, en daar boven op vier Hoofden aan eene en dezelve Hals; *Flora* voor de Lente; *Ceres* voor de Zomer; *Bacchus* voor de Herfſt; en *Saturnus*, die alles wederom verſlind, wat vergadert was, in de drie andere Getyden, voor de Winter.

ZES

N°. 26.

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Griekſche en Roomſche Goden.

A. DE *Liefde* verbeeld door *Venus* als hare Moeder, is by den Grieken verdicht te zyn, eene Geboorte uyt het Teellid van *Uranus*, door zynen Zoon *Saturnus* met eene Zeyſſenſlag afgemaayt, die 't in Zee deed vallen, alwaar het door 't bewegen der zoute baaren ſchuym, en voorts *Venus* wierd; waar van zy de naam van *Aphrodite* heeft. Anderen noemen haar *Dione*, en *Jupiters* Krooſt. Alle Volkeren hebben haar aangebeden onder verſcheyden namen en geſtalten, naar de krachten, die zy van de Liefde gevoelden. 'T verdichtzel ſchynt te zeggen, dat het Vuur, in alles om te minnen van den Hemel ingeſtort, door de zoute deeltjes gaande gemaakt, om de voorwerpen, die men begeert, word aangedreven, en daar uyt de voortzetting van die vlam met zamenſmelting van 't begeerende en 't begeerde ſpruyt; welke alles kweekt en de zoorten bewaart. Zy word verbeeld door het ſchoonſte Vrouwenbeeld, minnelyk lonkende, lachende, en lieflokkende, op eene Wagen met vier Raders, de vier Getyden van 't Jaar verbeeldende; waar van de Saffraan om hare vrolykmakende kracht de Lente; de Roos met Doornen, de kitteling der driften; de lieve tegenworſteling, en 't verkwikken, de Zomer verbeeeld; de Druyf de verkwikking en verhitting, voor de Herfſt; en de Olyf het nieuw voedzel en verſterking voor de Winter toont op de Wagenaſſen. Haar Hoofd is met allerley Meybloemen bekranſt, om dat die tyd Vogelen, Dieren, Menſchen, Velden en Boomen jeugdig maakt. Zy laat hare ſchoone lokken over de deynende Borſten golven, de beroering die zy maakt en van binnen gevoelt, aantonende. Hare Rechterhand praalt met de Gulde Twiſtappel, gewonnen uyt het vonnis van *Paris* tot haar voordeel, boven *Juno* en *Pallas* geſtreken; om te doen zien, hoe veel de Liefde boven Macht en Wetenſchap heen bralt. Dezelve Gulde Appel vertoont ook de ſchoonheyd van 's Werelds Rond, door den invloed van *Venus* opgetooyt, die de verborge krachten van Hemelkring tot Hemelkring nedervloeyende, in *Venus* Hemelkring voortgegaan, die luſt en kracht tot teelen geeft, die zy door eene Zee-oeſter in de andere Hand vertoont, welke zig zelve opent, om de ziltige zappen te ontfangen, als de Natuur in alles doet, byzonder in de zamenkoppelingen van *Venus*. Al te naakt wil zy niet zyn, wetende, dat geziene Kaart niet wel en ſpeelt; zy nodigt en noopt de driften, met wat te rug te houden, dat gene, het welk zy gaarne geeft. Voor haar zit

B. PITHO, de welbehagelyke Praat, die jong lachende en ſpeelende op

eene Harp, hare Minnedichtjes, Liefdezangen en Genegentheden uytboezemt; en twee Duyfjes trekkebekkende, zitten voor haar, om de vriendelyke brand en band der Herten in onnozelheyd te toonen. Voor op den Zeegewagen ſtaan twee Hoornen van Overvloed, van *Ceres* en *Bacchus*, zonder welke dit Wagentje niet op een Zandpad gaat.

C. De kuyſche *Zwaanen* trekken nu haar voort op eene weg met Roozen beſtrooyt; de naare Minnenyd trekt ſterker al het geſpan. Zy moet in 't ſpel of 't Vuur verſlaauwt. Zy heeft de ſcherpe Doornen om haar geele ingevalle Kop. De Hayren ſtaan als vlammen overend. De Onruſt draayt geſtadig hare Herſſenen. 'T is eene uytgeteerde Vrouw (Kunne) waar in de Minnenyd grouwelyk heerſcht. Haar eygen Hert eetende, om de inbeelding van eens anders voordeelen. Nachtvlerken maken hare gangen en verſpiedingen veylig. Zy ontſteekt in haar eygen afgeteerde Boezem 't vergif van allerley Slangen. Zy heeft een Ponjaart op hare Rug, en eene Dieveſlons op hare zyde hangen, gereed zelfs tot moorden by aldien zy wat ontdekt. Haar Kleed is met *Lynx*-oogen bezet. Zy vliegt op de Drakenſtaarten voort, en doet niet anders, als de luſt van anderen te vergrooten. Want al verwart en brabbelt zy de Snoeren, daar de kriele Muſſchen aan zyn gebonden, als voorlopers van *Venus*; zy belet echter dezelve niet voort te vliegen. Een mager Hondevel, 't jaloerſte Beeſt, dat men kend, ſleept haar na, over 't ſlym van hare vergiftige Staarten.

D. Terwyl *Cupido*, *Venus* Zoon, aan de eene zyde vliegt, om de Wagen recht te houden. Die begeerte in onze Boezem woelende is verbeeld als een ſterk jong Guytje, ros van verw en Hayr, om zyn vuurige drift te laten merken. Hy heeft een Blixem in de Hand, zynde voorzien van eene vlam van de Blixem, die 't Hert en Nieren treft, terwyl Huyd en Gewaad vry blyft; met ſchoone Vleugels aan zyne Schouders, om de ſnelheyd van zyn aangeſtooke Vuur te verbeelden, en te doen zien, dat hy van den Hemel afdaalt, die zyne ſchikking in de Liefde byzonder doet aanmerken. De Pylkoker draagt hy op zyne zyde, om te wiſſelen Kunſt om Kunſt, aanvallen, wyken, kwetzen, heelen, zuchten, en vreugd met

E. ANTEROTE, een bevallig Meysje, 't Zuſtertje van *Cupido*, zonder welk het bloetje niet kon groeyen. 'T is wederliefde, die de begeerte, haar Broeder, konſtig toelonkt, dan met zedigheyt, achtbaarheyt, dan met toorn aanlokken mengende, ſtaande als de wederhelft vliegt, dwars nu en dan tegen den man, zoekende 't geen zy veynſt te willen verliezen, tranen, zuchten, lacchen door een mengende, vergiftig en vergeven. Zy draagt de Boog, en heeft mede Vleugels, maar wat kleynder als *Cupido*. Haar Beeldje ſtaat in de ſchaduw, om dat alle konſtenaryen meer lukken, als zy meeſt verborgen worden. Een Haasje, 't geylſte der Dieren, loopt langs de Wagen, my-

mydende alleen het Watertje, daar *Venus Erycina* en *Cupido Lethus*, hare Minnetoortzen in hebben uytgeblufcht. By *Patræ* in Achaje had men aan een Riviertje de kracht, om Liefde te vergeten, toegefchreven, daar *Venus* die naam van kreeg, zoo wel als *Cupido* van 't vergeten. By zulke ongelukkige Liefde word *Ate* de Rampzaligheyd verbeeld, zynde een zwart Godinnetje, tredende de Herten te berften, zonder Oogen, zonder Ooren, met omgekeerde Toortzen gedompt, en de Hoop geboeyt, achter aan flepende.

F. Maar gelukkig bevallende, word zy aangefproken van *Hymenæus*, eertyds een Griekfch Jongman als *Thalafio*, beyde gebruykt voor 't Huwelyks geluk. Deze twee, als die alleen worden gezet zonder Wagen, als dan verbeeld men die met eene Palmtak, daar zy om ftoeyen en met Roozen werpen. Hoe dikmaals 't Huwelyk 't Graf der Liefde is, zoo is zulks niet aan die fchoone band, (bekwaam om alle verwarring uyt het Menfchdom te weeren) maar aan de kwade gronden, waar op zy zamengetrokken is, te wyten. Deze is een fchoon Jongman met een Jok in de eene, en de Huwelyksfakkel met allerley Bloemen omflingert, in de andere Hand. Hy heeft zyn Voet op een Schildpad, om dat hy niet los of fchielyk wil toelopen, maar met bedachte raad; maar byzonderlyk, om dat de Schildpad der Vrouwen hoedanigheden bezit, weynig of geene Tong te hebben, t'huys te blyven, niet dartelyk te jagen naar de fmart-vermaken van 't byflapen, door het welk de Schildpad gevaar leyd in de koppeling, omgeleyd zynde, en ten prooy aan andere Dieren gelaten; doordien zy zig zelve bezwaarlyk kan omkeeren. *Morphus* noemde men *Venus* Altaar en Hol by *Elis*, alwaar zy, om 't Huwelyk te verbeelden, met boeyen aan de Voeten geëert wierd. Op andere plaatzen praalde zy daar tegen met de naam van *Nicophora*, Wegdraagfter der overwinningen. Byzonder was zy by den Romeynen in hooge achting, als Voortkweekfter van alle die uyt *Eneas* gefprooten waren, en daarom pronken veele Penningen met hare Godheyd.

G. De Hemelfche *Cupido* was by die van *Megara* een fchoone fterke Jongen, met een vlammende Toorts, en een brandend Hert in de Handen; bewyzende, dat het Vuur van begeren in groote en welgefchikte dingen of zaken van den Hemel in ons vloeyt, door den *Hefperus* of *Lucifer*, de Avond-of Morgenfter, en ons dryft om der Goden fchikking, en wat zy ons heerlyks voorhouden, te begeeren; te gelyk de wil en 't werken van die Godin afhankelyk makende, en vliegende naar de voorwerpen met Oogen, die op der Goden fchikking, wil, en wenken blyven fteroogen (de *Gratien*, Myrthen, Kranffen en andere behaaglykheden, met fpelende, lagchende en dertelende Kindertjens, kan men daar by voegen) en zette dezelve in Tempe, Paphos, Cyprus, Amathus, Cythera of andere alderbehagelykfte Oorden; maar myden zig voor den Libanon, daarze geëerd wierden met zuch-

ten,

ten, weenen en ſchreeuwen, om den Dood van haren liefſten *Adonis*; zynde als gezwachtelt in Rouwkleêren van 't Hoofd tot de Voeten. Hare eerſte vertoning was op eene Steen in *Arabië*, en daar na *Egypte* aangebeeden te zyn, die als eene gevlochte Byekorf was gemaakt, de voortplanting, zoetheyd en angel van de Liefde wel doende zien, 't geen anderen voor eene Navel aangezien hebben, daar *Beynot* in de oude Arabiſche Taal eene Byekorf beduydde. Eene vierkante Steen had men ook daar voor in Fenicië van eene *Piramide*, ſteekende in een Rond van de Maan, om den invloed van de Zon en Maan op de Schepzelen in 't koppelen te vertoonen. Van deze Vrouw *Venus*, die 't woelwater van de Wereld is, ſtaptmen, om 'er vry van te zyn, niet naa de Beek *Selinus* in *Natolië*, waar in men zig bevrydde van het Liefdevuur door 't baden, maar naar

H. SILENUS, of Bacchus. Van twee Moeders *Bimater* (by de Grieken Διμήτηρ) genaamt, is Dronkenſchap of Drinkluſt. Deze word verbeeld als oud, als jong; als Man, als Kind; eyndelyk in allen ſtand, en met allerley Beeſten, met namen oneyndig, naar de grillen, die hy werkt in de Menſchen. Hy ryd op eenen Ezel, zyn Offerdier, leunende op de *Priapus*, een baſtaart van *Venus*, en op eene Druyvekorf, waar aan een Bok zig zat eet; paſſig, vet, als een Bakbeeſt zuyzebollende; met een onbeſchaamt volgezopen Lyf. De Klim-op, die altyd groen blyft, en zyne valſche jeugd verbeeld, omſlingert zyne Kop, waar op men Hoorens, om de beeſtachtigheyd en akelige dwarſpaling te toonen, ziet uytbotten.

I. Eene razende *Bacchante* of *Menade*, als eene dronke Tobbe, ſchreeuwt hem na *Evoë*, *Evan*, *Euhaë*; de tytel die *Jupyn* hem gaf, als hy op de Reuzen word verdicht aangevallen te zyn, als een Leeuw, dat echter in Dronkaarts niet kan vallen. Zy heeft een Ooſt-Indiſch-Riet met Wyngaardrank omſlingert in hare Handen, ſlingerende met Tygersvellen, om de tocht naar Indië te gedenken; 't geen nu nog veele Bacchanten na moeten volgen. Hy wierd door Nymphen opgevoed, om te doen zien, dat het nut is, datmen Wyn met Water mengt.

K. CONNIS, de God der Gaſtmalen. Deze heeft de Toom van den Ezel aan zyne kale beurs gebonden, uytgezopen van die, welke hem kaal zynde, eerſt verachten. Onder zyne Armen houd hy een zilvere Schotel, en daar in een welgeſtoffeerde *Venaiſon* of Paſtey van Wildbraad, om zyne gaſten aan de wartel van het ſlempen te krygen. Hy heeft een Koks Mes, en een Braders, of Tafeldienders Ammelaken voor zyn buyk, en douwt al dommelyk voort met zyne Lancie in de Hand, die hy op Bacchus Graf zal ſtellen, gelyk men alle Helden pleeg te doen. Zoo komt hy door zyn goed, door Tafelſchuymers omringt, en *Thyaden*, *Baſſariden*, en andere dolle Wyven, die, met Fakkels in de Hand, Tygers-en Panthersvellen om de

Huyd,

Huyd, met hangend Hayr, Kannen en Glazen tegen een klinken, ſtampende, tierende en bonſſende, op Schutten, Zolders en Vloeren, tot dat zy de eene dolheyd aan de andere kleevende, eer-en ſchaamteloos Lyf en Ziel overgeven.

L. Waar van een Voorbeeld is de *Ontmaagding*, (anders in *Succoth Benoth* met aan ſtukken getrokken Biesbandjes verbeeld) by welke, eene Dronke Vrouw een open deur word. Is hier met een *Priaap* verbeeld, eene Steen zonder Armen, en van Steen, om te toonen, dat der *Menaden* toomelooze geylheyd van zelfs zig zelve wil verkrachten; een jong Meysje dan door de vuyle drift aangezet, zynde de Satyr die haar opbeurt met de Wynkan in de Hand. Zy klautert om dien Steenen *Priapus* Hals, likkende en kuſſende het Stokbeeld met Tong en Lippen om haar jonge Lyf te doen enteren, door een geſmeerd end van een Steene Teellid.

M. Een ander Zwaddergat, turende en zwierende, gaat als een voorſtander van Bacchus, gevolgt van Wynkuypdragers, Wynperſſers, Biervliegen en Tabakdampers, met Ranken en Klimop om de Kop. Die is *Homoritus* genaamt, een God by den *Phrygiërs* van de gelagen. Zyn naam is *Zamendrinker*. Hy voert een *Thyrſus* of Wyngaardſtok, waar aan twee Handen met volle Berkemeyers gehecht zyn, boven op den top met eene Exter getooyt, om het ſnateren en raaskallen der Zuypers te doen zien.

N. Van deeze ſtapt men tot een heerlyker Wanſchepzel; *Mars* den Krygsgod. Die dolle Razerny der Grooten, word verdicht, uyt eene Bloem van *Juno* geſproten te zyn, om haar te wreeken van *Jupiters* hoon. Hy heeft, met ſchoone namen van Vryheyd, Glorie en Godsdienſt bedekt, den Overmoed, ziedende in de Grooten, om grooter te worden, en anderen te overheeren. In 't Harnas ſtaande op een Wagen, als de oude Helden altyd waren gewoon, heeft hy in zyne Rechterhand den Deegen, in zyne Linker de Worpſpies, rydende over 1000. Lyken, om hoger uyt te kyken naa Nieuwe Koningryken. Strydbare Paarden, die Vuur al ſchuymbekkende uytblazen, voeren hem uyt Thracië naar vette en laffe Volkeren. Zyne zeegepraalen zyn op de Wagen gehouwen.

O. De Krygsroem van zyne daden met Lauwerieren gekroont, vliegt voor uyt, op de Krygsclaroen zyne daden uytblazende, hoewel zy niet zeker in haren gang is, en licht de overwinnaars kan verlaten, gelyk zy de meeſten oude Vorſten verlaten heeft. Een ryke oogſt van Vanen, Standaarden, Helmen, Schilden, Pieken, Boogen, Pylkokers en ander Wapentuyg is tot een zeegepraal opgehoopt, by de welke

P. Eene *Lans* in de grond is geveſt, waar op Krygsbeloning der Heldeſtuk-

ſtukken hangt. Eyken-en Lauwerkranſſen, Toomen, Steegelreepen, Armringen, Paalkroonen, Muurkroonen, Scheepskroonen, klimmen langs die Lans op, om in de oogen der Zoldaten flikkerende, derzelver Oorlogsvuur te ontſteeken.

Q. De *Krygsſtraf* ſtaat 'er by. (Want deze twee zyn de Zuylen van den ſtaat der Vorſten.) Deze Krygsſtraf heeft een Draak op den zwarten Helm met een Bloedroode Rok aan, hebbende de Bundelbyl der Opper-legerhoofden in de eene, en eene afgekapte Kop van eenen Lafhartigen in de andere Hand. Zy kan, zoo de ſtraf over veelen gaat, met 't getal van X. op de Borſt geteekent zyn, merkende de *Decimatie*, of Halsſtraf over den tienden Man; gelyk men van *Severus* over de Keyzerlyke Trauwanten, en over 't Legioen der Chriſtenen, het *Thebaanſche* genaamt; en van den Graaf van Walſteyn over de Keyzerlyke van *Mortagne* in den Zweedſchen Oorlog onder *Guſtaaf Adolf* heeft gezien.

R. De Belooning heeft een *Arend* tuſſchen roode Pluymen op haar Helm, en een Leeuwenhuyd om den Hals; want de eerſte belooningen der dapperen zyn van Dieren geweeſt, die zy gevelt hadden. Zy toont boven op de Lans de belooning, om welke de moedigſten alles doen, zynde de Eeuwige Naam in de Geſchiedeniſſen verbeeld door eene Slang, by zyne Staart in de Bek houdende eene Laauweriertak. En dewyl zaken uyt te voeren, en aan zyne Borgers gevangen Vyanden te toonen, der Helden Hemel maakt, en henlieden aan *Jupiters* Zetel doet opklimmen, zoo zietmen de Gevangens geboeyt onder den Wapenroof neêrleggen.

S. Voor dezen *Mars* zietmen verwoeſt Land, brandende Steeden en Vlekken, waar in de ſchrik en verwarring voorvluchtig getoont worden.

T. Deze is met een *Haas* op 't Hoofd, en

V. Door eene *Slang* met veele Hoofden afgebeeld. De groote Oorlogshoofden geven ſtof aan geeſtige Vleyers, welke door Schriften en Dichten hunlieder daden prachtig afmalen.

W. Die groote en vrolyke Godheyd *Apollo*, hun Hoofd, is met blonde Lokken, Zonneſtralen om zyn Hoofd; zyne Harp in de Handen, waar van hy de Vinder en Verbeteraar is geweeſt; en de Boog en Pylkoker, met welk hy het *Pythiſch* Ondier het Landverderf heeft gematſt, op zyne Rug. Hy ſtaat op den Berg *Parnas*, aan de Bron *Aganippe*, by den Heuvel *Helicon*, waar op de *Pegaſus* met zyne vlugge Vlerken geſtadig door zyne hoefſlagen de Springbron doet ontſpringen, die de Bronaders der Dichters maakt, en tot onder in 't breede afloopt. Deze verbeelding toont die vreemde verrukking, die in den Dichters valt, en haar, als Propheten boven 't Gemeen, doet zaken door eene betoverende draay voorzeggen, met invallen

len onnaſpeurlyk hunne gedachten verryken, de Natuurlykſte werkingen der Menſchen en zaken door Konſtwoorden zoo afſchilderen, dat zy den Lezers minder als alle andere vermoeyen. Die vervoering, eene ingeboore, en gene overgeleverde bekwaamheyd, word met dit Paard verbeeld, dat door Wateren en Beeken, over Berg en Dal, ja door de Lucht en de geheele Wereld zyne Kleppers laat zien. Van dit Water worden die luchtige herſſenen tot eene geeſtige zomberheyd gebracht, die de enkele waarheden bezwachtelt, om die ſchoonder voor ons op te doen. Zy worden door dien *Apollo* beroert en verhit, en draven door op zulken ſtouten Ros, tot zy met eene Hemelval van ſchoone gedachten alles wonderbaarlyk vertogen, en 't merg van onze Zielen kittelen.

X. *Pierus* van Macedonië heeft zyn gevolg van drie tot negen *Muſen* (Zanggodinnen) gemaakt, waar van hy Vader van negen *Pierides* genoemt word; op die Berg zig onthoudende, welke in Exters verandert, van de Parnas gejaagt, gebruykt worden om de ſlechte Rymers en Raaskallers af te ſchetzen, die ondanks de Zanggodinnen willen ſnateren, tuſſchen de zoetzingende Zwaanen mengen.

Y. De negen Zanggodinnen zyn: *Clio* voor de Geſchiedboeken of *Hiſtorien*, meeſt naakt, met twee Hoofden, een ſchoon jong Hoofd van vooren, maar een oude gryns van achteren, de tegenwoordige en voorleede Tyd rakende; met een Boek, waar in zy ſchryft, en Papier by haar; *Melpomene*, de Treurtoneel-Dichtſter, met eene Vorſtinnekap, Ryxſtaf in de Hand, op een Doodshoofd gezet, grootſche trant in ſpraak en weezen houdende, met hooge Laarſſen van *Sophocles* aan; *Thalia* voor 't Blyſpel, fratzig in gelaat en gebaar, met een Zotje of Marotje in de Hand, licht gekleed, en bloodsvoets; *Euterpe*, voor Blaaswerktuygen, ſpeelende op eene Dwersfluyt; *Terpſichore*, met zware Muzykſtukken voor Lofzangen en Lierdichten, behangen; *Erato*, vrolyk met de Lier en Ruyspyp, voor Landbouwers en Herders Deuntjes; *Calliope*, met een Stormhoed bepluymt op haar Hoofd, trots gezicht, ſtoute ſtand, en een zwaar Gedicht en Maat in de eene, de Pen in de andere Hand, voor de Heldendichten; *Urania* met eene Sterrekroon om haar Hoofd, eene Hemelskloot onder de Hand, eene Graatboog met de andere Hand gereed houdende, is geplaatſt voor alle de werktuygen en kenniſſe van den Hemelloop. *Polyhymnia* voor de Welſprekenskonſt, is met Handen en 't Gezicht bezig om dezelve naar hare woorden te voegen. Zy te zamen zyn beezig de vrolykſte nuttigheden aan den Menſchen op te diſſchen, hebbende geene grooter Vyanden, als de onkundigen, die uyt ſpyt, dat zy door die Konſtenaars worden voorby geſtreeft, de Konſten verkleynen en derzelver Oeffenaars laſteren.

Z. Maar die en zodanigen, welke onbekwaam zynde van zig zelven

 blaas-

blaaskaken, zyn door *Marſyas* verbeeld. Die Satyr beſchimpte *Apollo*, en waagde zyne Boereſchalmey tegen de Goddelyke Harp; dog leed de ſtraf van zyne vermetelheyd, aan eene Boom geknevelt, en levendig van die God gevilt, met de Boeren Pypen boven zyn Hoofd; zeggende, dat de Gekken dan eerſt kaal en gevild 'er af komen, als zy zig tegen de gaauwen in de mat begeven.

ZE-

N°. 27.
P
Q
R
K
M
O
I
N
H
G
B
F
C
A
D

ZEVEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Straf-Goden.

WY hebben met voordacht nagelaten, onder verfcheyden verniffen der Grieken te vallen, wyl 'er veele al te onbefchoft voorkomen, byzonder de *Venus Pandemia*, die van Solon zelf was ingevoert, zynde de Befchermmoeder en Oppergildmeeftereffe der Hoeren, van het byeengefchraapt Hoerenloon met eene heerlyke Tempel vereert, waar in dezelve aangebeden wierd, met de aldervuylfte Hoereftukken, geveylde Maagdommen en andere offerhanden. Welke zoo grooten aanzien had onder de Grieken, dat de *Corinthiërs* (wanneer de Perzen hun Vaderland in wanhoop brachten door de zware Heyrlegers, met welke zy den Griek overvielen) de laft, om de Godin *Venus* tot hun Lands welvaren te bidden, aan de Hoeren gaven, die de offerhanden uyt hunne Lyfswinften groot en heerlyk maakten. Nog ook de *Venus* van *Abyda*, door eene Hoer hare Vryheyd weder gekregen hebbende, die *Celfus* zig niet ontziet by *Judith* te vergelyken. Nog de *Cyprifche* eerfte Hoerenmoeder *Venus*, die om het heerlyk ambacht van 't hoerdom vergood wierd, hebbende die Vrouwen en Dochters geleert, fchatten te vergaderen van de fchandelyke winften, die zy trokken uyt de gemeenmaking hunner Ligchamen aan het gemeen; zullende dit in andere Deelen (zoo ik door Gods Genade in 't leeven blyve) vertoonen. Nu overgaande tot den Romeynen, luft my niet den Leezer voor te dragen die afgewerkte ftof der overal getoonde Goden, in Steene Beelden of Penningen uytvoerig te zien, en door wakkere bazen in Prent nagelaten, maar de byzondere uyt derzelver groote zwerm voor den dag te halen.

A. Hier ziet men dan den *Jupiter Horcius*, als de Straffer en Wreeker der Meyneedigen. Hy is bekroont als een Oppergod, die zig zelven aan den Eed by *Styx* verbonden ftipt houden moeft, om dat zy geloofden, dat het Noodlot de Godheyd, en de Godheyd het Noodlot verplichtte. Deze *Jupiter Horcius* houd zyne Blixem met twee Handen gereed, aan dewelke hy vaft houd den Eed, als den band der Wereld. Dien Eed wierd afgeleyd op de Teelballen van een Verken, (by den Grieken) welk een Manneken was, en die dan het overfchot of verbranden, of in Zee wierpen. Maar by den Romeynen in de Verbonden alleen met gefloote twee Vingers der Rechterhand op eene geflachte Zog; biddende plechtig, dat God zoo mogt ftraffen den Vreedefchender, als deze Zog met een Keyfteen van den Offerpriefter voor den Kop geflagen wierd. Met eene andere naam is ook deze by hen voor *Pluto* den Straffer, of *Sumanus* geëert, om door de Hel-

ſche Godheden de ſchrik in den Verbondſluyters te drukken, voor de Helſche ſtraffen; vaſtſtellende, dat 'er geen bedreyging te groot kon zyn tegen die booſwichten, welke de Eeden durven misbruyken.

B. VEJOVIS is ook in zulke Eedzweeringen aangeroepen, als een *Jupiter*, die van 't beſtier der Hemelſche, Aardſche, en Helſche zaken ongemoeyt bleef; waarom zy hem als een Jongen vertoonden; dog met de Hoornen der Egyptiſche *Hammon* aan zyn Hoofd, beduydende, dat een ſchelmſtuk nooyt oud word, maar op de Wereld vroeg of laat zyn loon krygt, zoo wel als het jong en nieuw blyft in 't hert van den kwaaddoender, wien het als een Beul pynigt en wroegt; waarom zy aan dezen jongen *Jupiter* in de Linkerhand gaven een Hert met eene Worm daar in knagende, met een Weegſchaaltje om zyne Gordel; daar in tegendeel in zyne Rechter een Slingerſchicht van Blixem gevoert wierd; om overal den booſwicht te vervolgen, als een verterend Vuur, dat Kleederen en huyd vry en ongeſchonden doordringt, maar 't hert en ingewanden brand en zengt. De Huyd en de Vacht van die Geyt, welkers Prammen hy gezogen heeft, en op welke aangetekent worden alle de verborgenſte Miſdaden, zelf der Menſchen, *Diphthæra* genaamt, als een Boek, dat by die Godheyd gehouden word, om zyn Hals tegen den boozen; en in hunne Boezem, als het geweeten, beſchuldiger blyvende, tegen de uytvoerders der heymelyke ſchelmſtukken. Dezelve Geyt legt aan zyne Voeten, dragende twee hoornen, welker eene afgeſtooten, door de Nymphen *Meliſſa*, *Amalthe*, *Hega* en *Helice*, met Bloemen opgeciert, voor den Hoorn van Overvloed word gebruykt; eene eer, die men naderhand aan den Oſſenhoorn van *Achelous*, door *Hercules* afgewrongen, heeft gegeven. De grond, waar op deze Vacht word gelegt, is die, welke men verbeeld onder het geweten, zynde aan de eene zyde vol Bloemen, en aan de andere zyde vol Doornen. Dewyl niemand zig kan bergen voor zig zelven, houd hy dit Hert in zyne Hand.

C. Dezelve Godheyd over de Eeden wierd boven alle namen by den Romeynen *Deus Fidius* genaamt, welkers geſtaltenis nog tot Romen op eene Steen gezien word, vertoont aldus: De Liefde en overeenkomſt der Menſchen met malkander als een lieflyk gevleugelt Kind, ſtaat in 't midden van de Eer en Waarheyd, koppelende dezelve vaſt aan een. De een is uytgebeeld als een Roomſch Borgermeeſter in zyne Raadsheerlyke Tabbaard; dewyl de Grooten, aan welken 't beſtier is toevertrouwt, boven alles behoren te zyn gebonden aan haar Woord en Eed, zynde de Beelden Gods, en des gantſchen Volks. Hy geeft zyne Rechterhand aan de Waarheyd, en vat met de Linkerhand de Lendenen van dezelve; eene manier van Eedzweeren der Ouden, gelyk men van *Abraham* en zynen Knecht in de H. Schriften leeſt *Gen.* XXIV. 2. Deze Waarheyd is in 't wit gekleed, met eene Lau-

we-

werierkrans om haar Hoofd, om dat 'er niets ſterker is als de Waarheyd. By welke zweerende, verzweegen zy de ſtraffen, tot welke zy zig zelven doemden, die latende aan de Hand Gods, en zeyden 'er alleen by, *Me Deus Fidius*, (by verkorting, *Medius fidius*, in plaats van, *Me Dius Filius*, verſtaa daar onder, *ita amet*, of wel, *perdat*. Dat is, zoo waarachtig beminne my, of zoo ſtraffe my de Goddelyke Zoon, dat is, *Heracles* of *Hercules*, de Zoon van den Oppergod Jupiter. Waarom ze ook wel *Mehercules* in plaats van *Medius Fidius* zeyden,) dat my de God van Trouw en Waarheyd mag..............

D. Voor de *Wakkerheyd* hadden dezelve Romeynen eene Goude Gans, die zy op een *Buffet* of Draagtafel by de Zeegepralen deden omvoeren, ter gedachtenis der Ganzen, welke de Wachters op deden ſtaan tegen de Gallen, wanneer deze het *Capitool* beklommen. Deze wierd ook by 't invoeren der Opperbevelhebbers in 't Leger gebracht.

E. En dan daar tegen voor *Krygsverzuym*: een Hond aan eene Vlierboom opgehangen, tot herinnering der Honden, die niet en baſten op 't gerucht der zelve beſpringers; om de Zoldaten te doen denken aan de verachte Dood, die zy te verwachten hadden, byaldien zy by nacht of dag hunne ſchildwachtsuur verzuymden; ten welken eynde zy ook van wacht tot wacht rondom de Legerhoeken elkander wakker hielden, met roepen; gelyk ik de wakkerheyd der Schildwachten daarom heb afgeſchildert gezien door een Romeynſch Zoldaat, die met eene Piek in de Hand, wel gewapent ſtaat, roepende tegen zyn Wachthuys, waar aan eene Hond zoo was gehangen, en eene Gans kwakkende boven op de Nok van 't Wachthuys.

F. De *Fortuyn* van 't Ryk, van Goud gegoten, was mede eerſt op dit *Capitolium* bewaart (hoewel zy naderhand in de Staats-vergaderplaats, en eyndelyk in der Keyzeren Bedkamer bewaart wierd,) aangebeden. Een ſchoon jong Maagdenbeeld, met de Hoofdhayren voor aan 't Voorhoofd afwaayende, om te toonen, dat haar geluk uyt het waarnemen der gelegentheden ſproot, met twee Vleugels aan de Schouderen, om de ſnelle voortgang van 't geluk des Roomſchen Volks te verbeelden. De drie Borſten merkten aan de mededeeling van dat geluk aan 't Volk. Uyt eene groote Hoorn ſtort zy den Toe-en Overvloed der Vruchten en Granen, het ware geluk des Volks. Zy houd in de Hand eene Ryxappel, zynde de Wereld, waar op de overwinning ſtaat. Een ander Goud Beeldje, met de Zegepralende Lauwerkrans in de eene Hand, en een Trompet in de andere Hand, waar by aan eene koorde hangt het Schermſchild van Romen, het *Ancile*, naar het welk Koning *Numa* elf andere gelykvormige liet ſmeeden; om dat by Diefſtal of andere ongevallen dit Schild gemiſt wordende, 't Volk niet

en zoude aan hare welstand wanhopen, door 't missen van een Schild, waar van het, als van den Hemel gevallen zynde, hun geluk afhankelyk te zyn geloofde. Waarom ook tot meerder verzekertheyt van 't gemeen de twaalf Priesters, of zoo genaamde *Salii*, jaarlyksch op een zekeren plechtigen dag al juychende en huppelende door de Stad Rome liepen. Allerley Wapenen der strydbaarste Volkeren, als der *Parthen*, *Dacen* en *Duytschen*, leggen met gewonne Kroonen en Tulbanden onder dit Schild.

G. Deze Zegepralen wierden te vooren aan dien *Herkules* overgebracht uyt het Land der Etruscen of Toscanen, die op de Ossenmarkt was geplaatst. Deze had zyne gewoone Leeuwenhuyd op 't Hoofd; en de Lerneesche Draak, wiens afgeknotte Strotten, zonder Hoofden 't dempen van dat Ongediert en de Koninglyke Oppermacht vertoont. Van *Titus Tatius* wierd het daarom aldaar opgerecht. Men zag hem die Knods van Olyvenhout, om de kracht by zoete welsprekentheyd te voegen, op de Schouder dragen, met welk hy de overwinningen behaalt heeft, die op de Leeuwenhuyd verbeeld stonden; zynde 1. De *Nemeesche Leeuw*, waar van hy de Huyd draagt, onkwetsbaar voor Schichten, en door Manskracht alleen verworgt in eene Spelonk. 2. De *Hydra* legt onder zyne Arm. 3. 'T Wilde Zwyn van *Erymanthus* in Arcadië. 4. De Hinde van *Menalus* met Metale Voeten en Goude Hoornen. 5. De *Schendvogels* van 't Meyr *Stymphalus*. 6. De *Amazonen* en hare Koningin *Hippolita*. 7. *Augia's* Ossestal. 8. De vlambrakende *Stier* van *Neptunus*. 9. *Diomedes* en *Busiris*, de Menschenslachters. 10. *Geryon* met drie Lyven; deszelfs *Hond* en *Draak*. 11. De *Hesperische Appelen*. 12. *Atlas* onderschraging. 13. De Helhond *Cerberus*. 14. *Cacus*, de Aventynsche Bergverwoester. 15. *Prometheus* verlossing. 16. *Eutheus* verstikking. 17. *Calpe* en *Abyle* van een gescheyden met zyne Pilaren. 18. *Lycus*, de Moorder van *Creon*; *Achelous* met zyn Hooren. 19. En eyndelyk *Nessus* de *Centaurus*, *Deïanira* schakende. 20. Zyne Vervorming en zyne Hemelvaart. Alle daden van meer dan een wakker Held, tegen verscheyden Vorsten, Roovers en Landen, met vreemde Merkbeelden, zoo vertoont in vreemde gestaltens.

H. Het Geluk met haar Wisselval, de groote gemoederen niet kreukende, is voor *Cyprus* verbeeld door eene sterke geblinde Vrouw, met de vooruyt dartelende Hoofdhayren van de waargenome kans of gelegentheyd; het Scheermes van 't berouw in hare Hand dragende, voor die dezelve verzuymen; met Slaapbollen en Barnetels voor den Luyen en Gekken in dezelve Hand, in dewelke zy de Schatten en Heerlykheden met hare Overvloedshoorn uytdeelt aan den gelukkigen en gaauwers. De Hoorn is vlug met Arenden en Vleêrmuyzen-vleugels, als onzeker, en niet lang blyvende in dezelve stand, voorzien. Zy leunt op de Aardkloot, op welke Bol zy anders staat,

ſtaat, rollende met eene zekere en gewiſſe onzekerheyd. Hare voorafwaayende Lokken zyn vaſtgebonden, om en aan de Spil van 't voorbeſchikt Noodlot, wiens onder-en-boveneynd van de Aarde tot de Hemelen doordringt.

I. Deze loſſe blinde Woelwater word geboeyt door de Edelmoedige Mannelyke Wyſheyd, die boven haar zegenpraalt, en als een ſterk Man met een Eykenloofs Kroon geciert zyne ſtandvaſtigheyd verbeelt, hebbende een Helm op 't Hoofd, om zyne ſtille herſſenen veylig te bewaren, waar op een ſtille Nachtvogel zit, tot waken en denken een nut Merkbeeld, en daarom *Pallas* Vogel, die zonder gerucht te leven, in zig zelven, te arbeyden op zig zelven, voor 't beſte keurt, al word hy door 't gejilp van zoo veele prachtig gepluymde Vogels in 't licht komende begekt. Zyn Borſtſtuk is de *Ægis*, 't Wapenſtuk met *Meduſa's* hoofd gedekt, met welk hy onkwetsbaar zyn tegenparty verſteent, dragende in zyne Hand eene Voetmaat, zyn eygen net afmetende, en zyne krachten wel wikkende, terwyl hy het los geval aan de Pilaar van zyne Deugd vaſtgeketent houd.

K. *Nemeſis* of *Adraſtia*, in 't *Quirinaal* te Romen opgerecht, verbeeld de ſtraf der genen, welke van 't geval geholpen, te overmoedig, hovaardig en wreed worden, na 't uytwerpen der *Tarquynen*, door 't vrye Roomſche Volk opgerecht. Deze ſtreng van opzicht heeft op haar Hoofd eene Zon, om dat dezelve de minſte Spinnewebben en ſtofjens zoo wel als de groote Ligchamen ontdekt. Zy is wat gewapent, en voorts getabbaard, bewyzende, dat men de Dwingelandy eerſt door dapperheyd ondergebracht zynde moet veranderen, niet in een beroert wild wanbeſtier, maar in een welberade Regel over 't Volk; waar toe zy in de eene Hand eene Toom draagt; in de andere het Zwaard en de Schaal van de Goddelyke Rechtvaardigheyd; en *Jupiters Diphthæra*, waar op der grooten en kleynen Rol geteekent ſtaat, om den Arm; met Vleugels, om dat zy den boozen als een valſtrik uyt den Hemel ſchielyk op den hals ſtort, hoewel zy op eene Schildpad ſtaat met Voeten van Loot, bewyzende, dat zy langzaam toetreed, maar 't uytſtellen der ſtraf door 't verzwaren verdubbelt.

L. *Fortuna Auguſta*, of 't Keyzerlyk geluk, op 't Capitool en elders opgerecht, is met Vleugelen voorzien, om de gezwindheyd van hare Zegenen te verbeelden; met eene Lans in de eene, en den Overvloed in de andere Hand; en eene Sleutel op hare zyde, om alles te overwinnen, alles gelukkig te maken, en alles te bewaren, met den Arend op den Hoofdſtandaard der Romeynen, van Goud of Zilver pronkende, boven de vierkante Opperveldheers Vlag, waar in zy eerſt de Wolvin, een Paard, of een purpere Draak deed brallen. Deze Vogel is by veele gelegentheden van *Cyrus*, *Cæſar* en anderen, by toeval, met voordeel voor uyt vliegende gezien,

zien, en alzoo daarom, en om zyn hoog vliegen en ſterkte boven andere voor een gelukkig voorteken geacht, maar ook dikmaals uyt loosheyd, door den Oppergezaghebbers opgeſchoten, om den Zoldaat moediger en ſtouter te maken, op de hoop van de wiſſe Zeegen. Het *Pedeſtal* of Voetſtuk, waar op zy ſtond (gelyk op de Penningen) droeg 's Keyzers Beeltenis.

M. VESTA, door eene ronde Steen verbeeld, uyt Phrygië naar Romen gevoert, en uyt *Almone*, een kleyn Armpjen van de Tyber, tot Romen gebracht, op eene Pilaar gezet, en met Eeuwig Vuur gedient, was met eene Ringſtreek over midden, als Merkbeeld der twee halve Ronden der Wereld. De bovenzyde van ingekapte ſcherpe hoekjens zoo wel als de onderzyde, naar hunne mening de heete en koude Wereldſtreeken onbewoonlyk vertonende; om die reeden met zoo veel zucht tot Romen begeert, om dat zy der Groote Moeders Beeld bezittende, en meer als andere vierende, zig 't gebied over 't Heel-Al der Wereld daar door beloofden.

N. MARS, de Wreeker, de Overwinnaar, de Bewaarder, zo wel als *Jupiter*, by haar getytelt, was verbeeld door hun Krygsbewind, en daarom als een Roomſch Zoldaat gewapent, met den Blixem van *Jupiter*, als uytvoerende de wil des Oppergods, voorzien, boven eene Vuurige Draak, vertonende hun Hoofd, den Opperbevelhebber, voor wien Vuur, Bundelpylen, den Arend en purpere Draak gedragen wierden. De *Overwinning* is op zyn Schild en Staal gedreven, op Claroen en Trompet, den Vyanden ſchrik, den Romeynen moed inblazende. Zy heeft de Eeuwigheyd met veele ſtraalen aftintelende rondom haar, tuſſchen welken men ſteeds de nieuwe winſten des verder uytgeſtrekten Ryks deed ſnyden, met de namen der overwonne Koningryken. De korte Piek, waar mede zy licht de geborduurde Borſtſtukken der *Gallen*, de bonte Rokken der *Parthen*, en de bloote Borſten der Duytſchen doorboorden, voerdt zy in hare vuyſt, en de overwinnende dagge, het kort Zydgeweer, door welke zy ſteeds braken de kracht der Vyandelyke Benden. De Adelaar met zyne klaauwen op de Wereldbol zittende, vliegt aan hare Rechterzyde.

O. Zy hebben ook *Æſculapius* geëert voor de Heelkonſt (hoewel zy de Artzen als Peſten van 't Gemeenebeſt, dikmaals uytboenden) of Gezondheyd. Deze met Lauwerieren van *Apollo*, zynen verdichten Vader, om de kale Kop, heeft in zyne Rechterhand een Pisglas of *Urinaal*, ſtaande op eene Slang, van ouds het Merkbeeld van de Geneeskunde (mogelyk de Oude Slang, dien Vyand van 't Menſchelyk Geſlacht; of liever de Kopere Slang, van Mozes in de Woeſtyne opgerecht, en genezende door het aanſchouwen de Kinderen Iſraëls, die van de Slangen gebeten waren,) wiens Staart rolt in de byeengeraapte Penningen, door de vrees der laffen voor de Dood van den Ryken gepluggert; die uyt eene Stofſcheyders Pot vloeyen. Een Jachthond,

waar

waar van hy opgevoed is van ouds, aan zyne zyde, merkt haar vliegen van Huys tot Huys, om 't bejag van hare winst, verscheurende zonder beschutter die, waar op zy jacht maken. In zyne Linker houd hy eene kwastige Stok, om de zwaarheyd van hare Kunst, maar meest om de onvruchtbare duysterheyd van haar weeten, welke duysterheyd door de groote Baard, uytheemsche Geboorte, Wanschepzels-gestalte, en onleesbare Raadzels groot aanzien pleeg te hebben. Eene Vyfhoek van gelyke deelen, 't Merk der gezondheyd, by den Feniciërs, staat op zyne Stok, als of die gissers de gezondheyd, die zy steeds verzwakken, op haar duym deden draayen.

P. DE DIANA, op de Aventynsche Berg aangebeden, droeg Hoornen van de Nieuwverlichte Maan op haar Hoofd, de Jachtkoker op de Rug, de Worpspies in de Hand, om dat de Nacht tot lagen, netten en verspieden der Beesten eygen is. Zy voert eene ontsteeke Toorts in de Hand, als Wegwyster der Reyzigers, en eene Goude Sleutel op hare zyde, als *Diana Lucina*; bewyzende, dat zy de Baarmoeder opent, en 't eerste licht aan den geboorenen schenkt. Dog wyl 't baaren met scherpe pyn is, heeft men de snelheyd van dat gevoelen, welk het snerken der vlam veroorzaakt, in de Levenstoorts getoont. Paarden of witte Herten voerden hare Wagen. Zy wierd *Trivia*, *Triceps* en *Trigemina* genaamt, om datmen haar op eene vierkante Steen verbeeldde, met een Paardekop, om de snelheyd van de Maansloop, met die van een wild Zwyn, om de Jacht; en van eenen Hond, om dat zy als *Hecate* ook over de Hel gestelt wierd.

Q. Men heeft haar ook met den hals en kop van een Sperwer, een Vogel om de schitterstraalen uyt zyn oog aan de Zon eygen, vertoont, als ontfangende van dezelve haar licht; met vier Borsten, als aankweekster van alle vruchtbaarheyd; houdende de Bol der Wereld, waar van zy zomtyds in de *Eclipsen* beschaduwt word, tusschen haar en de Zon inkomende, in hare eene Hand, met eene Drietand van *Neptunus* in de andere, als Moeder van de Eb en Vloed, Stormen en Kalmten ter Zee. Haar Kleed van *Lapis Lasyli*, vol Sterren, sluyt hare Lendenen.

Zy hadden in 't Roomsche Gebied oneyndiger Goden, om dat zy alle die der verwonnen Volkeren ook in haar

R. PANTHEON overbrachten, welk men hier achter gebouwt ziet; dog onder hunnen eygen Goden rekenden zy meede *Orcus* voor de Hel, *Sterculio* voor *Saturnus*, den Landmester, *Castor*, *Pollux*, *Bellona*, voorts *Faunus*, *Carmenta*, *Pales* voor den Landbouw en Beestenweyding, *Vertumnus*, *Heppa Nœnia*, *Venus Virginensis*, *Upia Domiduca Cumina*, *Terminus*, *Partunda Egeria*, *Post*-en *Antevorta* enz. hier na zullende te passe komen, behalven hunne Helden, Heldinnen, en Keyzeren.

N°. 28.

AGT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Goede en Kwaade Goden.

DE meeste onder de Heydenen, ja zelfs eenige der zoogenaamde Christenen, hebben gemeent, dat het Eeuwig Weezen, het welk zy stelden voor hunnen Schepper en Onderhouder, was Oneyndig goed, en dat daar niets uyt konnende voortvloeyen als zegen, noodzakelyk een ander Wezen of beginzel moest zyn, het welk zulken goed belette, of kwaden op haar uytstortte. *Osiris* was by den Egyptenaren de Goede, *Typhon* de Kwaade; by den Indianen in *Calecouth*, was *Tomerani*, de Goede God, onverbeeldelyk, maar

A. HERIMIS, de Kwaade, een Gedrocht met veele Armen, Hoornen, Klaauwen en Staarten, in eene vorm van allerley valsche en ongelyke Lynen, rondom met Vuurstralen vertoont, en op allerley manieren verzoent.

B. JOOSJE TIDEBAIC, by den *Japanders* en *Coreanen*, ook by eenige *Chineezen* voor den boozen God, dien zy aanbidden moeten; by den *Mexicanen* het zelve; by den Ouden Saxen *Finnus*, de Goede God zonder Beeld, en *Siba* zyne Vrouw, maar de Duyvel, als

C. EEN DRAAK, die ook by *Sclavonen*, *Dacen* en *Ungaren* met de namen *Lascedi*, *Vatablon* en *Del* is aangebeden.

D. ABADDON, met 't Slangenhooft, Vlerken en Slangenstaarten voor Voeten, gelyk *Asmode*; zyn by den Joden zelf gevreest en aangebeden, om van haar geen kwaad te lyden.

E. Den Verleyder in 't Hof van Eden hebben zy met een Vrouwen Aangezicht en Slangenlyf verbeeld.

De Ouden hebben aan veele zulke Gedrochten geoffert onder de Aarde, als aan Berg-geesten, *Lemures*, *Lares*, *Lerunda*, enz. welke hier na getoont zullen worden. Hoewel in myn Vaderland zommige dartele verstanden grof spotten met allerley Geesten, ja zelfs de Duyvelen uyt de H. Schriften wel zouden willen weeren, zoo acht ik echter niet van alle, maar van zulken, die iets betekenen, wat na te laten aan den Liefhebbers, om die te gebruyken in Landen of by Menschen, daar 't onbezonnen Redeneeren wat min, en 't Gelooven wat meer in zwang gaat.

De Spooken zyn oneyndig in gestalte te vormen, maar komen meest uyt

op goede, of kwaade, gedienſtige, of gebiedende, waarſchuwende, of volgende. Goede zyn, als een Kwelduyvel van *Maſcon*; Fluyters, Praters, Guychelaars, die ook meeſt tamme *Playſier*-beeſten, Koppen of Lyven hebben, en eeven zoo veel grond, als de Kwade zyn *Feën*, of oude Vrouwelyk gekleede Geſpenſſen, die klappen uytdeelen, goed ſchenden, en de Huyzen ontruſten, de oudſte Modens zig aanpaſſen, en wat vieriger Oogen, klaauwige Vingers, grys of pekzwart Hayr toevoegen, met wat Rook, of Vuurvlammen rondom haar. Zulke bewaren Spelonken, diepe Kelders en Hoolen, gelyk hier een

F. OUD SCHATBEWAARDER is, die dagelyks zyne Goude *Angelotten* komt tellen. Hy heeft een wit Doodkleed aan; de Helm van *Pluto*, die onzichtbaar maakt, met eene Krans van zwart Ebben om 't Hoofd, grys en zwaar van Baard, houdende in de eene Hand eene Sleutel, in de andere eene Wichelſtok van een Wyngaard geſneden, met eene yzere Geldkiſt voor hem, en een Schop of Graaf van de Gouddorſtige Vrekken, die zulke Geeſten in hare verbeeldingen zien, of van looze bedriegers daar toe gebracht worden, om alles overhoop te werken, op hoop van de gedroomde ſchatten.

G. Eene bozer zoort met vuurige Oogen, en vlambrakende Muyl, met Klaauwen en Haaken verſchrikkelyk, afgryſſelyk om zyne Hoornen en Baard, ja Staart, houd wacht aan de Ryxſchatten, blaaſt en bluſt de Fakkels en Lichten uyt, ſlaat en doodt den onderzoekers.

H. Eene yverige zoort zyn de Bergmannekens, die in de Mynen zoo naarſtig zyn, en zoo in de bocht ſpringen, als 't werk braaf aangaat. Deze zyn van Pisdiefjes of Dwergjes groote, anderhalf-voets Ventjes, de voorboden van groote drokte vergezelt. 's Nachts werken zy in de Winkels, werpen al het Werktuyg overhoop, maar voeren niets uyt; om dat zy in de herſſenen van de driftigen meer zitten, als in hare handen.

I. Achter deze zietmen een *Sabot* der hoopen, met een zamenvloed van oude, ſlechte, zuffe en kwaadaardige Wyven, die beſmeert met Zwymelzalf, leggen ſchuymende; terwyl zy meenen, dat zy wonderen verrichten. Wakker geworden zweren zy, dat zy op Galgevelden en Kerkhoven, met anderen rondom de zwarte Bok gedanſt, heerlyk geſmult, en heerlyk geëert zyn geweeſt. Van zulke zoort zyn zeer geeſtige grillen van onbollige geeſten nagelaten. Van grooter zoort zynde is

K. DE WITTE VROUW; welke der Vorſten Dood voorzegt in de Hoven van Brandenburg, Beyeren en anderen, en gezegt word in een wit Weduwen

wen Kleed, grooter als 't gemeene zoort van Menſchen, met een Doodshooft (zoo men zegt) in de eene, en een Uurglas in de andere Hand te verſchynen.

L. LARUNDA, de Moeder der Harpyen, met Slangen om 't Hoofd, zuygende het bloed der tedere Kinderen uyt, met Gierenklaauwen, en Drakenſtaart, gevleugelt als een Draak, is van dezelve zoort. De Ouden en zelfs hedendaagſchen hebben de Kinderen-kwaalen van uytteerende ziekten aan Spooken of Duyvelsmoêren aangewreeven.

M. DE HARPYEN en de *Striges*, een kleynder zoort van die Grouwvogels, en voor de dagelykſche zorgen verbeeld, zyn zwaare mymeringen, uyt diepe zorgen, wraak-of eerzuchten geboren, en daarom door den Dichters verciert, als Gedrochten, die den Diſch der Helden beplunderen en bevuylen. Die van laffe waterachtige vrees en ſchrik geboren zyn, zyn *Harpyen*, bleek, met Waterſlangen om 't Hoofd, blaauwe flaauwe Oogen, hangende Etterborſten, en Staarten van Slekken.

N. Die toorn, wraak en zulke driften hebben te verbeelden, neemen zulke *Harpyen*, zynde van roode vuurige Aangezichten en Oogen, met vier Vleugels van Draken, en Staarten in drien geklooft als Pylen. Onder of bovenleggende Geeſten zyn uyt onmatige driften van wulpsheyd geboren, en worden als Saters vertoont, maar de

O. *Nachtmerrie* zit op de Nek van eenen Slaper, met een Nachtuylenkop, om dat zy in droefgeeſtige zware herſſenen meeſt valt. Vleermuyzenvlerken heeft zy, om dat zy by Nacht de zwaarmoedige Menſchen meeſt drukt, en een *Chamæleons* Ligchaam, om dat zy zulke zoort van benaauwtheden aanbrengt, als de overvloed der taaje kwaade Vochten opgeven in de bedwelmde herſſenen van den Slaper. Maar wyl de Zenuwen en Peezen van 't Lyf in de Nek meeſt te zamen ſtooten, zit zy daar op en weegt, en drukt met ſchrikkelyke benauwtheden die logge Zieken.

P. De *Aardbeving* in een Hol by *Bajæ* geviert, is een grof Wangedrocht met rood borſtelig Hayr, uyt zyne Bek Zwaveldampen brakende. Flodderende Vlerken hangen aan zyne Schouderen. Hy breekt den Aardkloot in ſtukken tuſſchen zyne verwoeſtende Vuyſten; is onder als eene Slang, om uyt de diepe Holen van de Aarde op te klimmen. Hy zit in een donker Hol.

Q. SCYLLA is eene ſchoone Maagd, maar onder aan de Buyk met felle Honden bewaſſen, welke de Maſten, Zeylen, en Scheepsplanken verſcheuren,

ren, terwyl zy het Scheepsroer aan ſtukken knapt. Hare Honden zyn de betekening van 't gedruys der Golven; en de zachte kalmte op haar zorgelyk rif het ſchoon en lief Bovenlyf.

R. Charybdis is onder eene Waterſlang, boven eene zingende Vrouw, tot dat zy hare Tanden en Klaauwen in den armen drenkeling en ſchipbreukigen ſlaat, wanneer zy hem in haar Draaykuylen heeft neërgetrokken.

S. Syrtes is eene Lybiſche ſchoone Maagd, van Hoofd, Hals en Boezem mals en aanlokkelyk, maar met Klaauwen en Nagels gereed om te verdelgen den Varenden man. Zy is ſchoon van aanzien, om dat hare Strandduynen lieflyk voor 't oog zyn, maar die op de Droogte verzeylen, ſmooren in de barning; of te Land aangedreven, worden zy door de booze Strandlieden, of door Schrikdieren gedoodt.

NE-

Nº 29.

NEGEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Kwaade Goden.

ZOdanige twee Beginzelen, namentlyk een van alle Goed, en een van alle Kwaad, zyn alle Volkeren meest gemeen geweest. By den Egyptenaaren was *Typho* niet alleen, maar ook *Aspis*, welke, wanneer Osiris om de Zonden der Menschen niet lustte te waaken, tot voortzetting van het Heyl der Stervelingen, alles wat 'er goeds voor den Menschen te verwachten stond, het onderste boven keerde en verwoestte.

A. Deze *Aspis* of Adder; had een Havikshoofd; maar Gierevleugelen. De opgezette Borst was schubbig; een blaauwe adder vergifverwe liep over het kronkelend Lyf tot den staart toe. Dit Schrikdier verbeeldde de strengheyd van des Hemels Recht tegen de Zondaaren en Boofwichten, met ophooping van alle rampen op de Wereld, door welke Hongersnood, Pest, Oorlog en Tweedracht opkomen.

B. Die van *Indostan* hebben voor dien boozen God een zeer afgryzelyk Beeld, *Otau*, gelyk buyten *Matura* is te zien. Dit heeft de Kop van eene Mol, de blindheyd, by tegenstelling van 't licht van *Osiris*, te kennen gevende, door de Tand van een wild Zwyn, wederzyds met veele Armen, en die met allerley Geweer om te beschadigen gewapent, Hamers, Kritzen, Zeepmessen, Vuurslingers en Pieken. Aan den Hals hangt hem de Staartsterre flikkerende op een geblaauwt Borststuk, waar onder veele wreede Beestenkoppen volgen, van Tygers, Leeuwen, Muylpaarden en diergelyke. Hier onder hangt een Wapenrok, waar uyt twee groote Oliphantsvoeten stappen, door welke zy begrepen, dat de straffen van den Hemel wel langzaam en traag, maar zeker komen.

C. Die van *Bisnagar*, *Mersinga*, *Decan*, en andere Ryken, hebben groote Gedrochten, zwart, vuyl en ongezien, welke door duyzende Menschen te gelyk van den eenen Tempel naar den anderen getrokken worden. Het afschouwelykste is het Gedrocht *Zameluk*; met een blaauw wel gehoornt Hoofd, vol sneden en kerven, met Tygersklaauwen, gereed om alles van een te ryten; het welk naar allen schyn de *Zamolxis* der Scythen zal zyn. Dit heeft achter aan zyn Rug Indische oude Letters, behelzende de Hoofdwetten voor den Menschen. In zyn Buyk is een gespikkeld Gedrocht, met eene wydgapende Bek, als eene Slang eyndigende, die zoo veele Oogen

heeft, als 'er Vlekken op zyn; met welken deze Duyvel het doen der Bozen, en hare kwade gedachten bespiet.

D. TYPHO, die ook wel een Nachtuylskop heeft, (en by den Grieken Onkunde, en daar tegen *Isis* Kennis is te zeggen) heeft op zyne vergrimde Wolfskop eene Wereldkloot, door welke eene Slang loopt, wiens Kop afgetrokken is, bewyzende het ophouden van de Levende kracht Gods in de Aardsche deelen. Eene Pluym steekt 'er op, om de onnaspeurlykheyd van zyn Wezen, als met God gelyk, te bevatten. Hy houd de *Lothus* of Waterlelien verslenst in zyne Klaauwen, en draagt eene vlammende Pook in de Linkerhand. Een geplooyt Choorkleed dekt hem 't Lyf, waar op onder aan de zoom de Visschen geborduurt zyn; om dat de Zon in de Visschen zynde, by henlieden de Pestmaand word genoemt, en om dat de Visschen het Teellid van *Osiris*, in de Zee gesmeten zynde; opsnapten, en alzoo de voortplantende kracht van de Zon verdelgden. Eene Havik aan een Leeuwenlyf word onder zyne Voet vertreden, en alzo de invloeyende Zonnekracht, *Hemphta* gedempt; staande op de drooge Nylgaten, waar onder een Krocodil zig vertoont. Hy houd voor hem staande

E. Een Beeldeken van een Ongelukkig Jaar, als een Jongsken, wiens Hoofdhayr brand, houdende eene Staf, waar op een Hoofd van eene Hoppe of *Upupa* staat, in wiens Kam zeven veelverwige Veêren de verscheydenheyd van Vuur, Aarde, Water, Lucht, Dieren, Planten en Mynwerken vertonen. De Regelmaat in zyne Hand is vergeefs, terwyl hy onder *Typhons* macht was.

De drie Gezusters, *Eumenides*, de *Furien*, of Razernyen, genaamt, zyn mede van dien aard, aan welke men zwanger Vee slachtte om hen te bevredigen. Haar Tempel was in *Achaje* in een duyster Hol, alwaar men verdichtte, dat *Orestes* zyne zinnen had verloren.

F. De jongste is met een Kattevel gedekt, hebbende haar schoon blond Hayr achter aan in Slangen ontaard, en brandstokende met hare vlammende Fakkel.

G. De tweede ouder met blaauwe vuurige Slangen om haar Kop slingerende, zwaayt een Zwaveltoorts met de eene, en strooyt Slangen met de andere Hand in de Boezemen der gener; dewelke zy aansteekt.

H. De derde oud, blaauw, en mager, heeft hare hangende Slangen vol mottig schuym in de eene, en eene groote Stok in de andere Hand. Een zwart vuyl Kleed met eene Slangengordel hangt ongeschikt om haar verschronkeld Lyf. Zy verbeelden de vinnige driften, die den Menschen ontroeren; de

de eerste van dolle Liefde; de tweede van Wraak; de derde van Geld en Eerzucht. Deze Helsche Razernyen onthouden haar in de Helsche Poel van *Styx*, in welke vier Vloeden te zamen stroomen, eene warme, eene brandende, eene vergiftige, eene koude; willende daar mede te kennen geven de zoorten van Ingeboore Bloedaart, de *Bloedryke* van de *Korselige*, *Koutvochtige*, of *Zwartgallige*.

Men zoude hier nog kunnen byvoegen een vierde Razerny, die Krankzinnige Dolheid, verbeeld met styve Oogen in 't Hoofd, die altyd op de zelve zaak zien; voorts Naakt, Vuurigrood, met uytgetrokke Hayren en krom gewassen Nagels; als ook een Zinnebeeld van een kwaad Geweeten, met eene strenge Geessel in de Hand, het Harssenberoerend Kruyd *Dotrua* om haar Hoofd hebbende, is Mannelyk, sterk en krachtiger als de andere; zoekt te vergeefs een Nap uyt de Vergetelheyds Stroom *Lethe* in te nemen; nooyt slapende, te vergeefs met Harpen of Speeltuygen gestilt, gelyk in Zaul 1. Sam. XVI.

I. Achter de Razernyen in de *Phlegeton*, *Cocytus*, *Achæron* en *Lethe* of Vergetelbeek, vaart *Charon*, oud, vervaarlyk, wreed, met donkergraauwe Oogen, rood, met eene lange Koperverwige ongehavende Baard en Hoofdhayr, hebbende zyne slordige Rok slordig geknoopt omgeslagen, om met zyne platte Riem zyne oude Boot of Schuyt volladen met Zielen, van de Strand der Wereld aan den Helschen Oever over te zetten. Door deze verstonden de Wyzen de Levenstyd aldus: *Charon* was de Zoon van *Herebus* (de Verborge Raad der Godheyd) en van de Nacht, die beyden ook de Ouders waren van de *Parcae* of Schikgodessen, om dat eer dat de Tyd 'er was, geen Licht kon zyn, en hy daarom in 't donker moest geteelt zyn. Geboren zynde wierd hy door de Goden in de Hel neêr gezonden; de Wereld verstaande, die ten aanzien van de Goden hunlieder Hel of Afgrond is. Hy voert de Zielen van den eenen naar den anderen Oever; om dat wy gebooren zynde beginnen voort te gaan na de Dood. De Rivier of Vloed van *Acheron* is de Verbeelding der Elenden, die wy in 't Leven doorstappen. Hy is oud, maar sterk en fors, om dat de Tyd door later en ouder te worden geenzins hare kracht verliest, maar wel hare slagen en arbeid in vergetelheyd ziet brengen; waarom haar gansche werk in de Rivier *Lethe* of Vergetelheyd te doen is. Hy is slordig en mottig gekleed, ongehavend van Hoofd en Kin, om dat wy in der Tyd zynde weynig bezorgen de zaken, die uyt der Tyd zynde (namentlyk de Hemelsche) ons zullen treffen.

K. DE STYGISCHE MACHT, by de welke de Goden zweeren, is eene oude Schrinkelbeenige gedaante, zoo mager als de Dood, die de Bol van 't Geluk in hare linker hand heeft, en de Aardkloot bestraalt en onbestraalt voor haar, alles wetende, zelfs het verborgenste dat 'er in omgaat. Zy zweert

met de Rechterhand, hebbende de Eeuwigheid om haar Doodshoofd. Deze zit tusschen de ruichte van de Vloed *Styx* in, en wierd zoo uytgehouwen of geschildert in de Vierschaar der ouden geplaatst, om Rechters en Schuldigen te doen denken aan de straf der Goden, zoo de een tegen zyn Gewisse staft of ontslaat, of de ander het H. Recht bedriegt; want naast haar volgt

L. FURINA, de Moêr der Helsche Razernyen. Zy heeft eene Krans van witte Narcissen, en eene witte band om haar hoofd, in een diep hol zittende aan de *Styx*, Rouw en Droefheyd betekenende, die om de Hel loopt. De andere Helsche Vloeden hebben ook de namen van Knagen, Kermen, Zuchten, Onrust, en zulke kwaden, die de Gedoemden altyd in hunne Boezem voeden. Zy was uyt het Eyland *Cassisteris*, met groene Slangen in plaats van hayren aan het hoofd, eene fyne Moordnaald in de eene hand, en eene Pektoorts in de Vuyst; over 't gansche Lyf met Bloed beverwt, met Adderslangen om haar Lyf omgord. Zy heeft Etterige Borsten, met eene gedurig invreetende Kanker om haar hert. De verslapte Buyk hangt haar laag als de Waterzuchtigen. Voor Beenen heeft zy twee Slangen of Crocodils staarten. Wie in haar hol raakt, vreet zyn eygen hart op, en eyndigt in Razerny met Dolheyd, of Teering, zyn Leven. Zy word gehouden als de overtuyging in 't gemoed der gedane schelmstukken.

M. Op den Oever van deze *Styx*, ter zyde van 't hol van *Furina*, voor welke te Romen eene dikke Doorn en Dennebos was toegeheyligt, ziet men eerst een grouwelyk Schrikdier *Chimærea*, Vuurbrakende uyt zyn Leeuwen Muyl. Draakenvlerken maken het Schrikdier ysselyker, dat een Geytenbuyk heeft in 't midden, en Draken-achtergat. Dit is naar eenen Berg in Lycie gevormt, en zamen geflanst, die Vuur boven uyt spouwde; lager wreede Leeuwen voedde; onder Schapen en Geyten, welke Harders, Rovers en Moordenaars waren, van *Bellerophon* overwonnen; en ik weet niet waarom aan de zyde der Hel geplaatst. Daar na volgt

N. CERBERUS, de Helhond, niet bassende als tegen de Zielen, die terug willen, of in de Tooren der Goden sterven. Dit Gedrocht is met drie Koppen en Keelen, doende weergalmen zyn grouwelyk blaffen, met Vuurige Oogen, vergift schuym uyt de Keelen spuytende, wiens vervaarlyke Klaauwen zelfs de Dapperste vreezen. Zyn Lyf eindigt achter in de Kop van eene Waterslang, zoo dat hy (gelyk de Dood schier aan allen schynt) van allen zyden gevaarelyk is. Zyn Makker is een Gedrocht van de zelve aard, knagende het Vleesch der Levenden van haar Gebeente, *Eurinomus* genoemd, aschkleurig onder aan, zwart boven aan, grinssende met zyne Slachtanden, met een Gierevel, en drie Gierekoppen, die alles verslinden,

uyt zyne Borſt opryzende. Deze laatſte verſcheurt 't geen Cerberus heeft zonder baſſen laten voorby gaan. Dus toonden de Heidenen, dat de gebreken ons minnelyk kittelende, in- en wech ſleepten, tot dat de Dood aankwam, die ons dan voor oogen ſtelde de nietigheid der vermaken, zoo wel als de ſchande en ſtraf derzelve, Armoede voor den Erven en Kinderen, geſchonde Eer en Faam, en de Vervloeking van de overblyvenden.

O. Tuſſchen beyde zwerven Gedrochten van Beeſten en Menſchen te zamen geſtelt, die, onder de ſchaduwen der Zielen zynde, niet nalaten de Levenden te verſchrikken, *Maniæ* genaamt by den Ouden, by ons *Bytebouwen.*

Gorgones, *Striges*, *Harpyen* hebben wy gehad. *Empuſa*, eene vreemde Vrouw of Feexmaakzel met hangende Prammen en Buyk, van onderen ten deele koper, ten deele Drekvoeten tonende, veranderende in alle gedaantens. Kinderenſchrik, *Hecatæa*, *Dicelon* en andere by de Ouden; *Onoſceli* ook genaamt, wanneer zy Ezels-ſchenkels onder Menſchen Lichamen droegen. *Gatti*, *Momoni*, *Satyren*, *Silenen*, *Telchinnen* zyn Apen of Meerkatten, daar naaſt, maar verſchrikkelyker gemaakt, met Vleugels en Staarten. *Telchinnen* zyn Kabouters, Bergduyvels enz. die de Berggravers onder in de Mynen overſtelpen.

P. *Sphynxen* (van de welke zoo wel, als van den Satyren, meer elders gezegt moet worden) zyn Wandieren met Vrouwe Aangezichten en Boezems, voorts Arenden en Leeuwen aan Vleugels, Lyf en Voeten; te kennen gevende, dat het Menſchelyk verſtand, Goddelyk verlicht, tot wreedheyd en booshyd licht uytbarſt. *Sphynxen* of *Sphyngen* zyn van voren Juffers met Tulbanden en Hoofdſleppen gedekt. Zy hebben veelvoudige uytleggingen; waar van meer hier na. Zulk eene ziet men buyten *Cairo* nu nog by de Piramiden, uyt eene levende Steen gehakt. Deze pleeg ook tot Godſpraak gebruykt te worden, zynde daar toe uytgeholt, om 't H. Bedrog te bevorderen, 140. treden lang, en van den Buyk tot het top van 's Hoofds-Tulband, 154. hoog; door den Inwoonderen met Goddelyke eer aangebeden.

Q. Zulke gevaartens rechtten zy ook op als Naalden, welker geſtalte wat heerlyks beſloot, zynde van een ondeelbaar punt (waar in zy tot den Hemel opklimmende eyndigen) na vier deelen ontallyke mindere uytlopende; dienende eenige tot kenniſſe der Natuur, en Godgeleerdheyd der Egyptenaren; andere tot Grafſteeden der Vorſten.

R. Maar 't grootſte gevaarte ſchynt *Semiramis*, onder de eerſten der Babyloniërs, die naargelaten heeft derzelver geſtalte tot vergoding. Zy was ge-

gekapt en volgens de Kunſt geſneden, ter groote van 17. Stadien of 2. Italiaanſche Mylen.

S. Der *Wenden*, *Saxen* en *Sclavonen* God was tweederley: eene Mans geſtalte wit, met een veelplooyig Kleed aan, houdende een Harp met acht Snaaren om den Hals, betekenende de acht Hemelen en derzelver overeenkomende zamenbeweging; door dezen wierd God *Jutrebok* geheeten, wiens Voeten zy nooyt vertoonden, hem voor Oneyndig aan haar begrip daar door verbeeldende, met eene Zweep in de Hand, om alles voort te dryven, en eene Kop met Water in de andere, om te toonen, dat de Aarde en 't Water aan deze voortdryving moeſt gehoorzaam zyn, en haar invloed ontfangende. Of was het zelve Beeld zwart; zoo maakten zy daar van den Straf-God *Scharmebok*, die by de Nacht regeerde; gelyk de andere by Dag; zynde een en dezelve God, by verandering van verwe verſchillende. Dan gaven zy hem des Nachts Sterrekens aan de Zweep, en Vuur in zyne Aarde Kop. Deze bragt hen alle rampen en ongelukken aan.

Dus hebben wy gezien de Afgoden en Afgodinnen van *Babyloniërs*, *Ethiopiërs*, *Egyptenaars*, *Grieken*, *Romeynen* en *Barbaren*, die met Gods Kinderen te gelyk opgewaſſen, met den Joden te gelyk aangewaſſen de ganſche Wereld overſtroomden; zoo dat hunne Onderworpelingen, de Afgodendienaars, t'elkens Gods Kerk onder den Joden verſlaafden, verdrukten, en byna verdelgden, ja eyndelyk den Ryxſtaf en alle Opperrechterſchap benamen, wanneer de SILO gekomen was; zoo dat 'er de H. Stad, de Tempel, en 't ganſche Land Kanaan (dat weelig Land van Gods Belofte) verwoeſt, verbrand en ontvolkt wierd. Welke Rechtvaardigſte ſtraffen, door zoo veele Propheten, en onzen Zaligmaker zelfs voorzegt, van Gods Hand lange verdient waren, niet alleen door hare Godloosheden in de wellusten en Afgoderyen, maar ook met het dooden van zoo veele Godgeheyligde Mannen, en het kruycigen van den Heyland *Jezus Chriſtus*, behalven het verachten van Gods H. Woord en zyne Wetten, het verdraayen van den H. Zaligmakenden en zuyveren zin der H. Bladeren door hunlieder Cabbaliſten, Talmudiſten, Sadduceën en andere Kettery-zaayers.

DER-

N° 30.
A
B
GEMATRI
C
D
E
F
G
H

DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Goddelyk Woord.

TErwyl het Heydendom alzoo ſchemerende taſt naar den waaren ſtand, en oorſprong van 't Geheel Al, zoo daalt de Goddelyke Genade op zyne Keurlingen, en deelt aan de zelve mede het Licht van zyn Zaligmakend WOORD; zoo in zyn Oud, als Nieuw Verbond; welk verbeeld is;

A. Door een ſchoon, deftig, en onveranderlyk *Aangezicht*, meer Engel als Menſch gelykende; van wiens Hooft alomme de ſtraalen afſchitteren van de Goddelykheyt, waar van het is afgedaalt. Eene geſplete *Tong*, als eene Vuurvlam bezet het Voorhooft, in alle Talen en by alle Volkeren nu al verſtaanbaar. Uyt zyne Mond gaat eene kracht, als van een tweeſnydend ſcherp *Zwaard*, tot het merg der gebeente, ja de Zielen doorſnydende. Onder de Rechter arm houd deze Hemelboode de eerſte Wereld door de Zondvloed overſtroomt, en de tweede, in het verwarde Huyſgezin van *Noach* op de ſpitzen van *Ararat*, in de Arke geborgen, en zoo voort gezet. Een duyſter kleed van onwil en onwetendheyt word van die Bol geligt door den H. GEEST, dewelke in 't midden der Boezem van de H. Bladeren woont, door eene Duyve, zoo als dezelve heeft gelieven af te dalen, vertoont. Die Rechterhand is met een ruyge Kemelrok aangedaan, de dragt der Zienders en Propheten. Koninglyk, Prieſterlyk, en Vorſtelyk Purper en Goud draagt het overige Kleed, om te bewyzen, dat zyn Volmagt-ſchriften door zulke Perzonagien overgelevert zyn; waar toe ook, in de zelve Hand, eene Staf van eenen Legerhoofd, eene met het Oog daar op van eenen Koning, eene met eene Uytgeſtrekte Hand van eenen Overwinnaar en Landveroveraar gezwaayt worden. De Harp hangt op den rug, om de Lof- Klaag- en andere H. Liederen te ſpeelen, die in de H. Bladeren van 't Oude Verbond te vinden zyn. De Rechter voet treed, door 't Verbond der Belofte na den Val, de oude Slang ter neer: terwyl de andere Voet op 't Nieuwe Verbond van Voldoening vaſt ſtaande, den Kop vermorzelt van dien ouden Vyand, die zyn lokaas, de verboden Vrucht, nog in de Bek heeft. Die Hand voert eene Leelytak van zyne blyde Boodſchap des Menſchwerdenden Heylands; omhelſt het Kruys, waar aan JESUS NAZARENUS is geſtorven, en voor haare verdoemenis voldaan heeft; die als een Zegenvierend Lam, onder zyne Kruysvaan de Zonde, Dood en Hel overwind.

Hier tegen ſtaan rondom op allerley Vyanden, van de welke de zwaarſte is, die, welke zig met de zelve Heyligheyt en Volmacht optooiende,

B. CAB-

B. CABBALA, of *Aantekening* genoemt word; zynde de onbeſchreve Wet, die alleen bezig is met allerley verborgentheden, uyt Letters, zamenzetting, in-en-verplaatzing. Zy draagt een oud wezen, ten minſten zoo oud gehouden zynde als de Bybel; ja ouder, om datze door Engelen te voren geopenbaart is. Een zwaar Floers bedekt haar aangezicht, om de verborgentheden, die ze naſpeurt, te verbeelden. Op haar Voorhooftflep ziet men *Bereſchîth*, het eerſte Woord des Hebreeuwſchen Bybels, als een *Model* van duyzend diergelyke, geſtikt. In haare Rechterhand houd ze een Sleutel, om zegeningen, vervloekingen, geneeſmiddelen, bezweringen en diergelyke, uyt de verborge woorden en Letterſtellingen op te doen. Op hare Borſt draagt zy een Cherubshoofd, met een Schild en Staf, voor haar Geley en Schermengel. Zodanig als *Raziel*, van *Adam*; *Jophiel* van *Sem*; *Tzathiël* van *Abraham*, *Mitrathon* van *Mozes*, en *Michaël* van *David* geweeſt zyn, na haar dryven. Zy is omgord met allerly Krabbelkaracters, en heeft drie waſſche Tafereeltjens, van die Eernamen, die ze draagt, om haar te doen onderſcheyden. De eerſte is *Gematria*, Lettertelkonſt; de tweede *Notarica*, om van elken letter een woord te maaken; de derde *Metatheca*, of Woordenverplaatzing. Maar 't Momaangezicht van bedriegery dekt zig onder alle deze grillen en ſtuypen; zynde, gelyk in de meeſte andere Godsdienſten, diergelyke winkels opgedaan. Zy treed op een Been (kreupel zynde en hinkende, meer als ten halven) op de Rolle van de H. Schriften. Hare Sluyer is geborduurt met allerley vreemde geſchikte Letters, om hare ſnorkeryen kwanzuys uyt te voeren. Zy ſtaat op eene Voetſtal van rook en ydele windbellen, waar tuſſchen eene droevige Nachtuyl zig laat zien; om te verbeelden, dat deze dweperyen uytwerkzels van zwaarmoedige Gekken en blinde Botterikken zyn, uyt den Afgrond met die rook opgeklommen, om 't ware Licht te verdoven.

C. De tweede vyand is 't *Heidendom*, met de Kap van den Opperpaap gedekt, die ſteelſwyze dit H. Hemellicht door de Vingeren natuurt, om 'er wat glimp van te ontleenen, waar mede hy zyne Poppenkraam van *Ammon*, *Anubis*, *Pan*, en zulken voor Goden opſchikt.

D. De derde is Vyand, nog Vriend, van dit Goddelyk Licht; maar verbeeld de beeſtige onmenſchelykheyd, die in kloven der Rotzen, holen en Wouden verſchuylt, ongezellig, den wilden Beeſten gelyk, de Ingeſchape reden dempt en niet en kent, vretende zynen Evenmenſch en alle ongaure ſpyze, als *Hottentotten*, *Tapuyers* enz.

E. DE DICHTKONST is 'er dan Vriend, dan Vyand van. Die zit overſchaduwt van dat Hemelſch Licht, met de Lauwerierkroon om 't Hoofd, en

eene

eene Dieveslonsjen in de eene Hand; het ontleende ſtraaltjen van de klaare Waarheyd. Met deze laat zy ons zien hare Hervormingen volgens de H. Geſchiedeniſſen geſchetſt; eene Aap gelyk zynde, die in hare Schoot zit, op Apollo's Liere tinkende, om de nagevolgde ontleening met aard en behaaglykheyd te bemantelen.

F. Een gevarelyk Vriend van den zelven Fakkeldraager Gods is het Licht der Natuur, vertoont door een oud Wysgeer, die zyne ooren bemomt houdende voor de waare Woorden, allerley Boeken doorſnuffelt, en begraven zynde in zyne diepe bedenkingen, door een Vergrootglas alle de geheimen van de Geſchape Wereld tracht te doorgronden; dan hier of elders inbrekende; waant hy de keeten der verborge haat, of overeenkomſt der onder-en bovenaardſche met de Hemelſche dingen vaſt te hebben. Dan dryft hy weêr ſpoorloos met een verwilderd verſtand in den Doolhof van invallende omwegen. Nu is hy Slaaf van *een* geval, dan Meeſter van *alles*. Dan mengelt hy Schepper en Schepzel onder een. Dan maakt hy veele, dan geen Beginzel. Gedreven door voordeel, roem, of koppigheyt ſtuyt hy t'elkens. Maar te waanwys, of hovaardig om zyne zwakheyd te bekennen, kweekt hy een overmaat van dwalingen, door vreemde Konſtwoorden, op de onbegrypelyke Oneyndigheyt te laden.

Dit ſchoone Licht van dien Hemelbode ſteekt echter door, en het verdryft de dik bezwalkte Lucht van dampen der Onwetenheyd, of Verſtoktheyd, onder wiens duyſterheyd nog gantſche Landſtreeken zuffen; in welke te veel te ontblooten, en ontvangen der waarheyd, aan de vaſtgegronde Vetpot der Tempelheeren, Beeld-en Orakel-Papen, te veel ſchade zou doen. Zy lachen de een om den anderen in de vuyſt, maar houden echter zamen de winkel op.

G. EEN TWYFFELACHTIG VRIEND van dit zelve Licht zit daar op eene Rotz alleen, die lang gedacht, onderzocht en geleerd hebbende, niets zekers van alles en maakt; veel min aanneemt. Deze rondom de waanen, opgevatte dwalingen, uytſporige koppigheden, en verleydelyke waarſchynelykheden zuchtende, gaat leedig zitten, en beſluytende met zyne Handen zyne Knien, blyft in zig zelven met eene dolle verzekertheyt, van aan alles te moeten twyfelen.

H. De reſt der dwaalingen loopt elk zyns weegs, maar gaan te zamen verloren. Zy zyn vertoont met Ezels-ooren, en Slakken tot Onderlyven, op welke een weynig Zout van Goddelyke Waarheyd en Reden geſtrooit zynde, zy aanſtonts krimpen en wech ſmelten.

De Dwalingzoekers zyn onder dezelve. Zy durven dol denken, ſtout

hunlieder waan zaayen, en zyn verbeeld met Slangen en Basiliskens-lichamen, ondernemen tegen alles lozer, en ſtouter als de Kinderen Gods, tot datze op de ſpitze van haar lieder boosheyd geklommen zynde, van boven nederploffen in de Putten des Afgronds, uyt wiens dampen zy gevormt worden.

G
D
C
F
E
XII
B
MISCHNA
MISCHNAJOT
GEMAROT
HIEROSOLYMITANA
BABILONICA
A

EEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Joodsche Stand by Christus Tyden.

GElyk de *Cabbala* de H. Schrift ondermynt heeft, zoo heeft daar tegen de

A. MAZORA dezelve krachtiglyk onderſteunt. Deze is uytgebeeld als een ſtatig oud Man, met eenen Babyloniſchen Tulband op zyn Hoofd, zynde in 't Chaldeeuwſch nagelaten, en voor het overige op zyn Perziaanſch en Mediſch gekleed; om dat deze *Mazora* voor het meeſte word gezegt, door het Beleyd, Geleerdheyd, en Wysheyd van *Ezra*, Vorſt of Leydsman der Gevange Joden, gemaakt te zyn, welke ontſlagen door *Darius*, weder naar hun Land togen en aldaar den Tempel, en door *Nehemias* de Muuren en Poorten van Jeruzalem herbouwden. Het Onderkleed en Kousbroek is Samaritaanſch, of Tiberiaanſch, om dat zedert veel door den Samaritanen, volgens hunne oudſte bewaarde Afſchriften omtrent de afdeelingen, ja zelfs regelen en woorden bewerkt is, en het *Sanhedrin* laatſtelyk nog wat bloeyde in *Tiberias*, aan 't Meyr *Genezareth*. Dewyl deze *Mazora* by vele der Rabbynen, veel ouder, ja tot *Mazora* is aangewaſſen van tyd tot tyd. Deze deftige Vorſt, of Voorzitter heeft zyn Onderrok met allerley Merken der zeven Punten, Koningen door hen genaamt, bezaayt. Zoo zietmen de *Cholem*, *Schurek*, *Chirek*, *Patach*, *Zegol*, *Kamets* en *Zere* door een gemengelt. *Keri*, het gelezen, en *Ketibh*, het geſchreven, maakt de onderſte en bovenſte zoom van zyn Kleed; zynde de Kanttekeningen, en uytbreyding der Grondreden. Eene Sleutel legt 'er in zyne Schoot van de H. Rollenkas, die twee en twintig in getal bewaart wierden: vyf Rollen voor de Vyf Boeken van Mozes: Eene voor *Jozua*, *Rechters* en *Ruth*: Twee Boeken *Samuels*; zoo veele der *Koningen*, en *Geſchiedboeken*, *Ezra*, *Nehemias*, *Eſther*, eene: *Ezaias*, eene; *Jeremias*, eene; *Ezechiël*, eene; *Daniël*, eene; De XII. *Kleyne Propheten*, eene Rol; *Job*, eene Rol; De *Pſalmen*, twee; De *Spreuken*, de *Prediker*, 't *Hooglied*, zamen eene. De *Mazora*, waar van de Opſtelders *Mazoreten* genaamt worden, droeg zorg, dat in den Tempel het oudſte der Afſchriften bleef; dat 'er veele geſtadig nageſchreven, door hen overzien, en gedurig geveylt wierden; om 't ruwe, dat door den Bladſchryvers licht in kwam, af te nemen. Ook hield de *Mazora*, om zeker op de nette bewaring te blyven; gelyk dit Beeld daar toe zyne Stift of Schryfpenne in de Rechterhand houd van de menigte reyzen, op welke grondwoorden, gelykluydentheden, als anders, voor kwamen, dewyl deze ook den Bybeltext verdeelt hebben in Veerzen,

en Hoofdstukken; hoewel een geleerd Man die stoutheyd later met veel meer vryheyd, gebruykt heeft. Zoo legt 'er een oude Bybelrol naast hem, zoo als ik in Duytschland heb ontmoet, met verscheyden Vogels en Beesten in de Texten onderscheyden. Met de andere Hand houd hy de Uytspraak, en Regel op de naam *Jehovah*, *Jao*, of anders, te voren gelezen. Voor hem staat de Boekzaal der groote Mannen, die hy wikt en weegt, met eene Schaal, in welke het enkel Woord Gods, door *Adonaï*, opweegt eene Menschegestalte, met het zelve Woord boven aan verguld; zynde het Goddelyk en Menschelyk Schrift, en *Apocryph* genaamt, tegen een gewogen. Deze zorgvuldige Bybelschaver, hoewel hy onzeker in tyd is, zoo heeft hy echter het Merkteken by zig van *Ezra* en *Nehemia's* wederkomst en werking. Want men ziet by zyne H. bezigheyd een Schild en Zwaard met de Troffel in een leggen, om dat te dier tyd, 't herbouwen der H. Stad en Tempel gewapent moest geschieden, om zig zelven, onder het werk, te beschermen tegen de aanvallen van hunne openbare en bedekte Vyanden.

B. DE TALMUD is mede door een oud Aangezicht verbeeld; met de Muts, Hoofddekzel, en kleeding der Rabbynen; voorts naar de wyze der Palestynen. Zyne plicht is altyd in drie zoorten verdeelt: het eene de Wetten, het andere de Rechten, het derde de Zeeden beschavende. Veele, en zeer Ouden, zoo wel als Nieuwen, hebben die Meesterlyke naam aangenomen. Nu hebben zy hare waardigheyds erkentenis uyt de Hooge School van *Damascus*, waarom hy ook zulk eene Muts op heeft. In zyne Boezem heeft hy drie Palestynsche Boeken: de *Mischna*, of inblazing der Engelen: *Mischnajoth*, de overlevering by Monde, van de afgeleefden tot den Nazaat: en *Gemaroth*, de uytlegging der twee eersten. Deze Suffert heeft een kwalyk geverwde Bril op zyne Schikbrief, om te bewyzen, wat grollen, beuzelingen en Leugenvonden door die Talmudisten uytgebroeyt zyn; waar onder ook zeer gevaarlyke, om oproer te doen ontstaan, door de t'elkens opgezette menigte, met de hoop van nieuwe *Messiassen*; gelyk wy 'er nog eenen *Sabethai Sevi*, in onze Levenstyd, gekent hebben, opgevyzelt tot eene beruchte naam, door Rabbi *Ben Baruch*: om in het Turksche Gekkenhuys te woonen. De Talmud hebben zy tweederley, de *Jeruzalemsche*; of *Babylonische*; om dat eenige Rabbynen ook in de Slaverny zeer ieverig gewerkt hebben. De Rechter arm steunt op een Tafereel, alwaar men de Aartsvaderen ziet, overgevende met hare levendige Prediking de Wonderen Gods, aan hen bewezen: 't geen nu nog op dezelve wyze by Afrikanen en Amerikanen gebruykelyk is; alwaar een oudste, 't geen hem nagelaten is, verrykt, met het geen hem gebeurt is, dat nalaat aan zyn Zoons Neven en Naneven.

C. 'T geen deze Rabbynen zoo uytgevoert hadden, wierd van het *Sanhedrim*

hedrin verworpen of goedgekeurt. Deze word vertoont als een Opperpriester, om dat 'er die een lid af was, hoewel (zoo 't schynt) niet altyd voorzittend Hoofd. Deze Hoogepriester heeft eene kruyk by zig staan van aarde, in welke de Ceedelen wierden gelegt, voor elke Stam zes, en alzoo LXXII. te zamen, voor die, dewelke stonden naa de Eer, om Leeden van het *Sanhedrin* te worden; uyt welke de Hoogepriester trekkende, zulken waar *Deel* opgeschreven was, verwierp, en de andere, als Verkoornen aannam. Onder op de Schoudersieraden was gesneden, als hy een Rechterkleed aangordde, Wysheyd en Verstand; en op vier Lederen, naa 't Borststuk gaande, Kloekmoedigheyd, Godvreezendheyd, Waarheyd en Haat tegen de Gierigheyd. Twee zitten aan zyne zyde.

D. De een *Vader van den Raad* genoemt, die, wanneer hy alleen de zyne vergaderde, omtrent de H. Tempel, Godsdienst, Wet en Schriften bezig was; welk Hoogst-Eerwaardig Gezelschap dan met een Grieksch woord *Synagoge* genaamt wierd. Deze AB BETH DIN is zoo gekleed, als de *Mufti* omtrent by de Turken; over anderen gestelt als *Amazia* in alle zaaken des Heeren; zoo dat men hem ziet houden in de Rechterhand eene Drinkschaal tot den Yverdrank tegen de Vrouwen gebruykt, in de beschuldigingen van haarlieder Mans; en Plengoffers, de Messen en Slachtkoker aan de Gordel, voor de Zoenofferhanden; 't Wierookvat, voor de Reukoffers; voorts de Bybelrol, voor 't Preeken en Leezen; want zy moesten Vorsten der Stammen, Priesters of Leviten zyn, om in die Ampten te komen. In de andere Hand houd hy een Merkstaf, om de Tienden uyt te pikken, de Tafelen der Wet, en een Steen in de Hand om te steenigen den Sabbath- of andere Wetschenders.

E. DE NASI, Heer of Opperrechter, zit aan de andere zyde, als Hoofd van de Raadsvergadering der Wetgeleerden. Deze heeft eene Muts op als Syrische of Turksche *Cadys*. Hy droeg zorge voor alles, wat de zaaken des Konings betrof; als *Zebadja* de Vorst Israëls in Josaphats Ryk. Deze heeft eene Zikkel van de Munt om den Hals; een Kisjen voor de verbeurde Goederen, en de Rechten en Tolgelden in zyne Schoot; draagende in zyne Rechterhand eene Weegschaal; in de andere een Zwaard, om te bewyzen, dat hy de Oppermogendheyd in 't straffen waarneemt.

F. De Joodsche Beul, den Romeinschen eevenarende, met de Leerenriemen, Geesselroeden en Byl, staat achter hem. Zy zyn best vertoont zittende in de Stadspoorten, alwaar dikmaals Recht schynt uytgesprooken te zyn. Ja *Absalom* ging 'er ook zitten, om elk kort te helpen. Deze by een gevoegde Machtigen Raad *Sanhedrin* is zelfs in staat gebleven in de zwaarste veranderingen der Joodsche Welvaart, en heeft nog al glans gehouden on-

der de Overheerſchende Volkeren; en die tot Tiberias ſchynt de laatſte ſtand gehouden te hebben. Of men moeſt de kleyne Rechtbankjes en Kerkverzorgerſchappen, die te mets maar uyt tien, zes, ja drie Mannen beſtonden, met de groote willen vermengen, dat niet en behoort.

G. Eyndelyk is al de kracht, glans, ja hope van dit Uytverkooren Volk, na zoo veele rampen en herſtellingen, gekomen tot eene wyduytverſpreyde hope; hier vertoont in 't laatſte verſchiet, door eenen mageren, veegen, huylenden, klaagenden en jammerenden Balling; op eene bol zonder ruſt gezet; krabbelende zyne Wangen; en uytplukkende zyn Hoofd- en Baardhaayr; met een Slaafs Jok om den Hals, dat nergens Heerſchappy voert, als in de gedroomde Sabbathsrivier van *Menaſſe ben Iſraël*, met de Rook van de verwoeſte Stad, en verbrande Tempel achter hem, door *Hadrianus* tot de grond toe omgekeert. Hoewel ik niet en zie, dat zy zoo veel als andere Volkeren zy verdelgt, waar van 'er oneindige Land, Naam en alles kwyt zyn, en in der Schryvers Boeken alleen maar leven; daar deze alles vervullen, van zwaare Schatten Meeſters zyn, en in Europa zoo wel, als in Azië en elders veele macht bezitten, en aan veele Hooven boven den Chriſtenen of Turken zyn ingedrongen. Maar hun beklagelyk lot had byna geen weerga by eenige Volkeren, zynde by duyzenden geſmoort, verbrand, van honger verſmacht, voor de wilde Beeſten geworpen, van de Vogelen op den Velden gegeeten, naauwelyks weerdig geacht, voor Slaven verkocht te worden, in de Dierparken verſlonden, tot eene ſchimp en ſpotnaam van eenen Joodſchen Balling. Zodanige Rampen zyn al verſcheydenmalen dit Volk overgekomen, zommige Stammen ondanks al haar Fabelachtig Geſlachtregiſter ganſch vervoert, en uyt de bekende Wereld geſleept. Zommigen met walg der Volkeren omzwervende, eyndelyk vernietigt, hebben het gewaande overſchot niet nagelaten, als een hardnekkige verſtoktheyd tegen de kennis van Chriſtus, om wiens Kruyciging zy de rampen geleden hebben.

TWEE

N.° 32
HIC EST FILIUS
MEUS DILECTUS
OMNIA
IN UNO
A
B
C
D
E

TWEE EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van Christus in 't Vleesch.

A. De Kerke Gods, dus zorgvuldig onder zoo veele Goddelooze Vorsten, Vyanden en Ondermynders bewaard, word hier voorgedragen, als zyne aanstaande Bruyd, die 't nu gelukt in 't Vleesch den HEYLAND te aanschouwen, die door zoo veele Godspraken, door zoo veele H. Aards-Vaders en Zienders te vooren was belooft. 'T is Gods Gemeente in Christus levende. Zy heeft hangende Hayrlokken, als de Bruyden voorheen gewoon waren voor haar Trouwdag te dragen. Zy is meest naakt en ontdaan van hare plechtelyke Tempelgewaden, om een beter Kleed van haren Bruydegom te ontfangen; hebbende te gelyk haar meest ontbloot, en staande met het eene Been in de Jordaan, om den Doop te ontfangen; klimmende met het andere op na den Heere. Zy heeft het Gelove in de Ziel, met welke zy den Drinkbeker van het H. Avondmaal uyt zyne eyge Hand ontfangt. De Hope houd op met de Vervulling, maar de Liefde heeftze by zig, met de Kinderen, die ook hare Wedergeboorte verbeelden, aan welke zy in Godvruchtige Eenvoudigheyd gelyk word.

B. De Heyland, Onze Zaligmaker, de Zoone Gods, in het Vleesch, tot ons nedergedaalt, reykt haar toe den Beker tot geheugen van 't geen hy voor haar lyden zal; om die met hem te drinken, en mede Deelgenoote van zyn Lyden te zyn. Eene Goddelyke Zonnenglansch straalt rondom van zyn Hooft af, om zyne God en Menschelykheyd te zamen in een Perzoon te tonen. Hy wyst zyne Bruyd naar zynen Hemelschen Vader, waar van hy nedergedaalt is, en van welken die wonderstem de Lucht en Aarde rondom de Jordaan deed wederklinken: *Deze is myn geliefde Zoon!* wanneer de H. Geest als eene Duyve op hem nederdaalde. Hy vertreed der Sadduceën en Pharizeën Adderengebroedzels, gevolgt en omringt van de Wonderen, die Wereldruchtig van hem wierden uytgebazuynt. De *Lazarusklappen* der Melaatschen, de Nappen der Kwynenden, de Krukken der Kreupelen en de Stelten der Verminkten leggen voor hem. Van achteren kustmen zyne Rok, van welke krachten uytgingen om te genezen. Dooden leggen voor zyne Voeten, om door zyne woorden of aanraaken weder opgewekt te worden. Bezetenen getuygen van hem, Verdorden, Blinden en anderen, door hem genezen, schreeuwen zyne Zegen en H. Naam uyt.

C. De Kerke Gods, zeegevierende in het Lyden van haren Zaligmaker, is hier verbeeld, omhelzende zyn Kruys, als haar Nieuw Altaar,

ge-

geheyligt door het Offer, haren *Messias* ter navolging; Gelykze zyne *Doornekroon* op 't Hoofd heeft. Een nieuw wit Kleed, in het Bloed van CHRISTUS reyn gewasschen, dekt hare Lendenen. Zoo weêrloos, en tot Lyden bereyd, zietmen over de gansche Wereld, hare Schatten, en Ydelheden pralen. De Dood wykt verbaast voor haar, om datze het Lyden van haren Verlosser tot een Vrybrief heeft, en al de macht van deze Vyandin gebracht is tot een hulpmiddel voor hare rampen en vervolgingen, zynde geworden een doorgang tot een Eeuwig Gelukzalig Leven. Zyn Zeyssen, en Prikkel, zyn wech, de Poorten der Helle, die haar meenden te overweldigen, leggen voor haar verbroken en neêrgebonst, door Dien, Wien de macht over alles, als Schepper, toekwam.

D. EEN OUD FEL GRYSAARD pruttelt tegen haar te vergeefs. Hy moet zyne Hand op zyne Mond leggen, en de macht van zyne Wet zien verbroken door het Lyden op Golgotha.

E. De Kerke Gods, door haars Verlossers heerelyke Opvaart ten Hemél, ganschelyk verzekert van den H. Geest te zullen ontfangen, is als de derde Kerk verbeeld. Een *Hemelbode* neemt door het Euangelium de getuygenisse van de inkomst van Gods Zoon in de Wereld, zyne Menschwording, Geboorte, Wasdom, Voortgang, Leeven, Leer en Lyden. Het duyster dekzel van hare Oogen ontsteekt in haar een Hemel-Vuur, door eene kool van Gods H. Altaar; en wyst haar aan door den Hoorn van Overvloed, dien zy in den Arm houd, dat de Volheyd des Tyds is gekomen. Eene Zon in volle kracht bewyst, dat het Groote Licht aan allen Volkeren der Wereld is opgegaan. Zy heeft in de eene hand de *Meetstok* van *Ezechiëls Tempel*, het Voorbeeld van den *Messias*, zoo wel als van zyne Kerk, en eene geslote Rol der Prophetien, als nu vervult zynde, daar onder. Met de andere Hand houd zy een Tafereel van de *Weeken Daniëls*, door Nieuwe, Halve en Volle Maanen verbeeld, met de hare op elke toepasselyk, met zyne Voorzeggingen op de Wortel *Jesse*, op die bloeyende Scheut, die uyt de dorre oude gekapte Wortel spruyt, herstellende 't Menschdom door eenen Heyland, van de rampzalige kwaden, waar in het door des eersten Vaders Val gedompelt lag. Zy is bevryd van het Jok der Wet. Zy is verlost van de last der plechtigheden, van zoo veele Reinigingen, Reukwerken, Beest-en Vogel-Zoen-en Dankoffer. Door 't Bloed des Lams is zy van 't slachten en verbranden van zoo veele Kalveren, Geiten, Ossen en Koeyen ontheft. Het Bekken, 't Wierookvat, 't Besnymes, leggen voor hare voeten. Men zietze treeden door

F. EENE POORT, op welker Voorgevel de Arke van Noach staat, het Praalbeeld der bewaarde Kerke Gods. Met de Hoornen van ingekome Volheyd en Olie des Koningryks en Priesterdoms, (waar aan zy deel heeft) van

van haren Gezalfden, haren Chriſtus. Over en weêr zyn tegen malkanderen op die Poort, uytgehouwen, 't geen de H. Bladeren vermonden.

De *Metaale Slang* in de Woeſtyne opgericht, en gezet tot Heyl en Genezinge van 't arme Volk, dat doodelyk verbeten en vergift was, door de Slangen in de Zandzee. Daar tegen over de God-en Menſchelyke Middelaar, aan 't Kruyshout op Golgotha gehecht, tot redding van zyne Kerk, zyn Volk, zyne Bruyd, uyt den doem der eeuwige rampzaligheyd, aan welke zy ſchuldig verklaart is.

De uytwerping van *Jonas* uyt den Walviſch op het Strand. Daar tegen over de Overwinninge des Doods en der Helle, door onzen Zaligmaker behaalt, in zyne Glooriryke Opſtanding uyt het Graf, en uyt den Dooden.

De *Hogepriester*, eenmaal des Jaars in 't Heylige der Heyligen ingaande, en dat beſprengende met het Zoenoffer-Bloed. Daar tegen over *Jezus Chriſtus*, van den Olyſberg ten Hemel varende; na zyne eenmaal Genoegdoenende Offerhande van zig zelven, voor zynen Uytverkorenen, om de welken hy opklimt tot zynen en hunnen Vader, om henlieden zyn eeuwig Koningryk mede te delen.

N.° 38
E
D
B
C

DRIE EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Eerste Kerk.

A. DE GEMEENTE VAN CHRISTUS ZYNE UYTVERKORE KERK, Praalt hier boven de Wereld, die zy zig onderwerpt, met de alleraanminnelykste, en voordeeligste Overheersching, haar brengende tot de bespiegeling, kennis en erkentenis van haren eigen Schepper en Behouder, op zulke wyze, als haar God wil gekent, gedient en aangebeden zyn. Die Wereld is in twaalf deelen afgedeelt, aan hare zienelyke doenmaals bekende halve Kloot, om door hare twaalf Kruysgezanten onderwezen te worden. Tot welken einde zy op haar Voorhooft heeft tintelende een Vuurstraal, als van eene gespleete Tonge, gelyk 'er meer van den Hemel afdalen in de Blixemstralen, die uyt eene Donderende Wolk vallende, de Zaal der Vergadering om 't Pinxterfeest aan den Tempel naar het gevoelen van velen vervulde, makende in elken Gezant des Heeren een Hemelvuur en Godspraak, in zulken Taal, als hy voor zyne Toehoorders van noden had; die van alle vergelege Oorden het Paaschfeest zynde komen houden, ook dikmaals tot die tyd bleven, om het Feest van *Purim* te vieren. Zoo hoorden hen die Volkeren in hare eigen Taal, elk aanspreken. Dog anderen verklaaren die plaats uyt de Handelingen liever van Vuurige Tongen der Apostelen, naar het voorbeeld van de Tong van den Profeet Jesaias. Wy willen ons in dat geschil der Godgeleerden en Taalkundigen niet inlaten. Zy trekt ook aanstonts een zwaar getal uyt allen tot de Schaapstal des Heeren, waarom men uyt haar Mond ziet gaan de Lieffelyke Ketendraden, door welke zy Azianen, Afrikanen, Europeên wech sleept; gelyk men aan eenen Meder, Moor, en Romein kan zien. Men ziet haar met veelerley Klêeren van verscheyden Landaard aangedaan, om dat zy hen door de Talen gelykte. In hare Boezem is eene zuyvre Zon van kennis der H. Drieëenigheyd opgegaan. Zy houd in hare eene Hand een Schelp, om te Doopen, die haar aannemen, en neemt wech de armoede van hare Gemeents-genoten, betekent door de Bedelkorf, die ze aan haar Arm heeft; waar tegen zy een Overvloedshoorn met Geld der Machtigen om den Arm draagt, tegen een ander met Vruchten en Kooren, voor den Behoeftigen, om uyt te deelen met zodanige eerlyke gemeenschap, dat de Logenaar *Ananias* en zyn Wyf *Sapphira* 't sluyken in de mededeeling met de Dood bekogten. De Kreupelen, Melaatschen, en anderen, door henlieden genezen, bazuynen hunlieder Lof uyt; terwylze met de Slinkerhand, als Zegevierende, beroemt haar zelve, van de eer, die ze heeft,

Striemen van de Zweepen en Roeden, de Boeyens en Ketens te ontfangen voor den H. Naam van haren HEILAND. Dit voordeel en die voortgang van Gods Kerk kon niet beſtaan, zonder de zwaarſte nyd der Joodſche Tempelregering, van welke de vette voordeelen allerley weelde en gebreken in de Prieſters hadden gebracht. Alle de nieuwe Godsdienſten zyn fel gehaat van de Ouden. De grootſchheyd en overvloed der Ouden, zoo Hooge- als Overprieſters, leed gevaar by de Prediking en Beſtraffing der Apoſtelen. Zy zagen ook en wiſten, wat 'er met Chriſtus, Gods Zoon, gebeurt was, van zyne Opſtanding, en verdere Wonderen. Zy moeſten dan met alle felheyd tegen henlieden inſpannen, Vorſten en Bevelhebbers opruyen, om te Vuur en te Zwaard de waare Gelovigen te verdelgen. Dit deed dan

B. 't CHRISTEN MARTELAARSCHAP ontſtaan; het welk verbeeld word door eene Vrouw, die hare Ziel oplevert aan God, die haar geroepen heeft tot zyn doorgebroken Licht. Alle de Moordtuygen ziet men op haar hagelen. Het Kruys omhelſt zy, en de Zweepen, met welke de Gekruyſten vooraf mishandelt wierden. Met de Tuyten en de Strop is zy aan het Dwershout gehecht. De Roomſche Byl in haar Nek, de Dolk in de Borſt, met Pylen, Azegajen, Harpoenen enz. afgetapt het Bloed, voor God zoo dierbaar. Uyt dezen Boezem, en uyt hare doorgezaagde Zyde vloeyt dat Bloed, welk het Zaad van Gods Kerk doet opwaſſen; alhier verbeeld door Herten met Vleugelen tot God Hemelwaarts opvliegende. Met de ſcherpe Nagelberden, de Houtſtapels, en Mutzaarden, vlammende achter haar, met de Molenſteenen gekluyſtert aan de Voeten, laat zy niet na God te danken, die haar de Sterrenkroon der Eeuwigheyd ſchenkt; hebbende aan hare Voeten leggen de Steenen, met welke haar Godzalige Voorganger *Stephanus* ter Dood gebracht is. De Tygershuyd, om haar Rugge gehangen, betekent de Beeſtehuyden, in de welke de Chriſtenen genaayt, en verſcheurt wierden. Alle deze toeſtel wierd als een Schrikſtandaart, in Azie door den Keyzer *Galerius* opgerecht; hoewel echter het ware Geloof op den Rotzſteen *Chriſtus* vaſt gezeten, daar tegen, als de Palmboom, of de Eyk, tegen de onweeren, ſterker Wortelen ſchoot. Ondanks het aanblazen van den rooden Draak, met zyne tien Hoornen, gaat zy voort van kracht tot kracht, opgetrokken hebbende het eerſte Zegel des Boeks der God-geheymen. Ja zy voert met eene kracht, die Jupiter en Mercurius te boven gaat, voor welke hare Gezanten tegen dank aangebeden worden; die de *Diana* van *Epheze*, *Iſis*, en *Baal-Zebub* doen verarmen, verachten en zwygen. Maar terwyl de Goddelyke Zegen zoo heerlyk vervult zyne Genadebeloften, blaaſt echter die Draak onvermoeyt; en verwekt een Vuur van tweedracht onder de Leeraars.

C. DE

C. DE KERKELYKE TWEEDRAGT van dien tyd word hier dan vertoont. Een Wanſchepzel, met meer als een Hoofd, zonder ooren, hebbende de ſtyle Hayren eindigende in Paauweveêren van hovaardy, die Moeder van de twiſten, en byzonder van de Kerkgeſchillen is. Men ziet 'er onder anderen aan een oude Jood; of heymelyk wroetende, om de opkomende Chriſtenheyd te ondergraven; of nog eenigzins van 't ware Vuur aangeraakt, en echter doordronken van de oude Gal, en aan 't giſten door den ouden zuurdeeſſem, by vooroordeel, niet alleen in twyffelachtige, maar zelfs al in helſchynende Lichten, aanmerkelyk. Die konden niet uyttrekken die hoog opgevyzelde Plechtelykheden. Haar ſtak nog in de Oogen die Tempel, dat Huys Gods, alwaar de Godheyd by na zienelyk ſcheen te wonen, daar zyne Godſpraak door de *Urim* en *Thummim* ingewonnen wierd, daar de Tafelen bewaard wierden, door zyne eige Hand gegraveert; en daar zoo veel overſchot van Wonderdaden ter geheugenis praalde. De Vromen dan zelf waren nog zoo Wereldſch met het oud geraakt, dat ze de Wet, nog der Geboden, nog der Plechtelykheden niet zoo voldaan rekenden, of hen bleven nog veele angels over, waarom zy hare onthoudingen, reynigingen en diergelyke hoog bleven achten; ja *Paulus* zelf nog de Beſnyding oeffende aan *Timotheus*. Die Joodſche Chriſten dan houd het Schooteltje met de Fleskens, en het ſteene Beſnymes in zyne Hand, niet wetende, dat de Volheyd der Heydenen ſtond in te komen, voor den Joden, die hare Erffenis verſtoten hadden; al geſtadig buyten den Heyland in zyne eige werken voldoening zoekende. Hy waſt zig nog van alle onreynigheyd, niet in 't Bloed van den Zaligmaker, maar in de Bekkens, Waſchvaten, en Fonteynen des Tempels. Een ander jong en teer Chriſtgelovige is, die een vierdedeel maakt, Vroom, het Woord en den Geeſt gehoorzaam, los en ontbonden van de windzelen en vodden der Talmudiſche Leeraars, de eenige proefhoudende tegen alles, Chriſtus, zyn Leven, Leer, en Euangelien, als een Toetzſteen, waar aan de reſt flaauw en valſch ſchynt, en den glanſch verlieſt van 't fyne Goud, waar voor de Genade gekocht word. Een arger zoort ſloop 'er ook in de zelve Gemeente, welke gevernist met de ware Leer, fynder ſpinnen wilde, als de draad van Gods geopenbaarde Wil eiſchte, alle de Leer- en Stichtplaatzen vervulde met ſcherpzinnige, Pheniciſche, Griekſche, en andere twiſtredenen; de Vromen afleydende, en door de Schynleeren verſtrikkende. Zulke en andere uyt Wereldſche inzichten de nieuwe Leer aanhangende, bedorven de waare Kerk meerder; als de Bloedhondſche Straftoonelen, en hare Vertoningen, hier en elders, of door Gerichts order behandelt, of door 't Graauw uytgevoert. En daarom is hier by gevoegt eene uytgekipte Koekoek. Deze Vogel legt zyne Eyeren meeſt altyd in andere Neſten, en liefſt in die der Rietvinken, een teer nederig zoetzingend Vogelken. Maar het loon van 't uytbroeyen is, dat de gekipte

te boosaardige (die styf op zyn oude Slang is) de Rietvink doodpikt, en moord, gelyk zulke ingeslope Leerschenders ook gedaan hebben.

Om dat 'er zodanige booze Dryvers invielen, die koppig, en onverzettelyk, hunne nieuwigheden den waaren Gelovigen opdrongen, de Kerken in schiftinge, en de Gemeynte in snippering brachten, zoo onttrokken zig veele de openbare Gemeente. In plaats van hartig en Godvruchtig den Goeden tot Voorbeeld te strekken, en tot overtuyging aan den zwakken of kwaden te dienen, weeken zy, om de Kerktwisten, of om de Vervolgingen der Joden of Heydenen, naar de Woestynen, de ontoegankelykste Bergen, en Bosschen, aldaar beginnende de Woestynery, of 't Leven der Eremyten, bemantelende hunne laffe vlucht uyt het Strydperk, met *Elias*, *Johannes*, ja *Christus* zelven. Zulken

D. WOESTYNERY OF HEREMYTSLEVEN, is door een uytgemergeld, somber, kwalykgedaan, oud Man verbeelt, die ongehavend van Baard, in verachte Gewaden, met Keetenen, met Yzeren, en ongehoorde Marteling zyn Lichaam kwelt, met eene Geesselzweep in de eene, en een Steen in de andere Hand, om zyne tranen een sterker nadruk by te zetten; een Boek voor hem, met wat Aardvruchten, en een Calebas met Water, onder eene Palmieten of Biezenhut, op een steilen Berg zamen gevlochten. Voor hem zietmen de droevige en eenzame Roerdomp, die in de omgekeerde Puynhopen, Grotten en Holen liever zyn hees geluyd uytgiert als in de schoone Bosschen of Valleyen. De ware Schildery van zulke eenzame Vluchtelingen, die den tytel van *Man Gods* echter over al dragen, en zig laten aanleunen. Dog mogelyk zal 'er ook onder veelen, wel hier en daar, een waarlyk welmenende zyn, die om zyn Vleesch te tuchtigen, en de Wereld te ontwennen, de menigte schuwt. Maar indien 'er zig eenige de Prediking, en de last van Christus Oogst onttrokken,

E. DE APOSTELEN; en die, aan welken zy de Handen opleyden, brachten de krachten en 't Licht des Zaligmakende Geloofs in Christus haren Heer, dien zy hadden zien Lyden, Verreezen, en Opgevaren, tot den Heydenen over; Wonderen spreekende en doende tot verrukking en overwinst van nieuwe Geloovigen, zoo wel als tot ontvlammen der heete grimmigheden, beyde der Heydenen en Joden; waar van men hier het voorbeeld heeft genomen, van *Paulus* en *Barnabas*, door den Heydenen voor *Jupiter* en *Mercurius* geëert, en aanstonds daar op gesteenigt.

VIER

N.° 34
D
H
F
E
G
G
B
E
C
A

VIER EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Heydensche Godspraaken.

DUs lydende en strydende groeyde de zeegen in deze aangewonnen Christenen. De Deugd in Eenvoudigen, maar de waare kennisse van *Christus*, en dien gekruyst, doorbrekende, overwon allengskens de achting der Goden op zoo vele praal gegrond, door zoo veel bedrog staande gehouden, dewyl de Vorsten en Priesters, de een den anderen de hand boden, zamen hun belang vonden, en de schrandere Ontdekkers dempten. De Rykdom smoorde in de Tempelen, het Vet der Aarde in der Papen Buyken. 'T gemeen wist niet als de uytwendige last van hun Godsdienst. 'T Jodendom onder geraakt, ja tot in 't uyterste bederf geploft, als de Tempel en *Jeruzalem* verdelgt waren, wierd onder *Hadrianus*, den Romschen Keyzer, eyndelyk gansch vernietigt en verstrooyt, balling uyt zyn eygen Vaderland, en nog vaak uyt andere Ryken, waar in zy gekropen waren. Op dien naam leed ook het Christendom al dikmaals, van den Heydenen weynig onderscheyden, om dat zy beyde uyt *Palestina* herkomstig geacht wierden. De val der Joden deed den overmoed der Heydensche Papen zwellen, zoo dat zy scheenen niet als malkanderen om de vetste brokken tot Vyanden te hebben; waar door de Godspraken van de eene plaats die van de andere buyten staat stelden, de Wonderwerken ontzenuwden, de Konstenaryen ten toon stelden, en eyndelyk dezelve Vorsten, die hen geholpen hadden, in 't Oog liepen; die van de fynste Verstanden, klaarder met een onderrecht, niet ongaarn het snuyken der al te groote Tempeliers macht begunstigden, den Christenen minder vervolgden, ja ook zelfs hunne Vervolgers overhoop wierpen; die door Gods H. Woord der Wysgeeren Scherpzinnigheyd, gelyk door haren Godvruchtigen wandel der Smulpapen Schynheyligheyd, als mede door ware Wonderen hare valsche genezingen, en eyndelyk door vervulde Voorzeggingen der Godspraken, Logens of Twyffelingen te boven kwamen. Van deze Papenkunst, door Eenvoudige Christenen den Duyvel toegeschreven, was de Hoofdneering te *Delphos*, in *Apollo's* zoo wydberuchte Tempel; die door *Xerxes*, de oude *Gallen*, *Nero* en *Constantyn* berooft of verwoest zynde, door *Juliaan* herstelt, en na zyne Dood gansch is vernietigt. *Orakelen* kan men best naar de verscheydenheyd van Tyden en Landen vertoonen, door de Beelden der Goden kwanswyze antwoord gevende, of door den Priesters en Priesteressen, Kollen enz.

A. Het

A. Het Orakel van den Delphischen *Apollo* is klaar te kennen uyt eene *Pythische* Maagd, die op de H. Driestal zit, en de waassem van de Godheyd van onderen ontfangt. Lauwertakken heeft zy om haar Hoofd, met een Phoceïsche Myter getooyt; 't Hayr van voren opgebonden, naar achteren los hangende. Zy schuymbekt van 't knaauwen der Lauwerierbladen, en *Scilla* of Zeepkruyd, als eene uytzinnige, scheurende de Lauwertelgen van haar Hoofd af, terwyl zy de geëyschte antwoorden uytbabbelt, onder het dreunen der Trompetten van onderen uyt de Choorkelders, rondom bezwalkt met welriekende dampen, en bezet met Lauweriertakken, om der Vragers Oog en Oor te misleyden. De *Castalische* Fonteyn, waar van zy de Wateren lept, die haar de Geestberoering aanbrengen, zietmen voor haar, en achter haar den Vertolker, Propheet, of Poëet, die 't gevraagde in gerymt of rymeloos Raadzel beantwoord, en wel verzegelt den Vrager overgeeft.

Tot eene Godspraak der *Thebanen* dient *Trophonius*, voor *Lesbos Orpheus*, voor *Cicilië Mopsus*, voor de *Aphacon Venus*, elders *Memnons* Beeld, de *Sphinx*, enz. die den Leezer en Liefhebber, zoo wel als my, zouden afmatten, indien ik die alle wilde voorstellen; dog om eenige zoorten, van anderen uytgezondert, te toonen, dient deze

B. *Orakelpaap*; die balkende een onbekende Woordenmaat in zyne Rechterhand heeft; een Honingkoek, die men, om de Hersfenen te ontstellen, te proeven, in de Handen der Vragers aan *Trophonius* gaf, eer men hen door de naauwe gaten naar om laag in de Grot trok. Zyne ongehavende Baard en Hayr, bebloede en besmeurde Kap, dropen van Stierenbloed en Offervet. In zyne Gordel en Borstgat steeken Cedulen en Briefjens vol Hanepooten, of Brabbelzin, waar aan zyne Slachtkoker hangt, uyt welke hy 't Snymes getrokken heeft, om de Borst van 't Schaap op te ryten, waar uyt hy de Ingewanden haalt, die naauw bekeken, door meer of minder gaaf aangewassen, of met Etterbuylen besmet, van de aanstaande gevallen, het oordeel door den Offerpaap deeden vellen; in welke zy, gelyk in alle voorzeggingen, met alle streeken omgingen. Die groote en schrikkelyke voorspellingen ontkenden zy niet aan hen zelven geweygert te zyn, maar stonden dit den stomme Beesten toe; diets makende aan hunlieder raadvragers, dat de Goden hare besluyten in hare Huysraden en eygendom de Slachtoffers lieten invloejen, en door hare toegewyde Heylige vermonden; welke uytspraak ook meest gezegeld wierd overgegeven; om dat zy dezelve naar 't belang der Vorsten, voor welke zy gewonnen waren, zouden konnen draayen, zoo geschiedde deze Ingewand-wichelary meest afgezondert van 't Oog der Gemeente. Op zyne Buyk hangt eene Tas, waar in hy witte en zwarte Steentjes of andere Looten draagt, by veele voor Godspraak gebruykt. Zyne Mantel vol Schimmen en akele gestaltens, vertoont eene

eene andere zoort van ondervragen over 't toekomende, waar in die Zienders of Toonders op hare gewyde Mantel, als met Toverlantarens door 't opkomen van flechter of beter Beeldekens deden hunlieder aanftaande Lot zien. Hier onder zietmen die zoo beruchte Boeken der *Sibyllen*, van welker wezen niets zekers is; ik zwyge van de inftorting des H. Geeft, die zoo veel netter (gaf men maar 't Oor aan de Bygeloven) als de Goddelyke Schrift zelve, alle omftandigheden van onzes Heylands Geboorte, Leven, Dood, Opftanding en Genade vooraf gedicht hadden. Romen het Bygeloof voorbedachtelyk vermeerderende, had buyten die Boeken meer zulke Pylen op hare Koker, hier een Beeldeken van de Fortuyn, daar 't gevalle Schild, waar na men elf diergelyke deed namaken; elders andere Heyligdommen, waar over zy, gelyk over den Vogelfchouw, groote Mannen ftelden, die van 't fynfte bewuft, tegen elkander in de vuyft lachten. Die Vogels zyn de Heylig opgekweekte *Hoenders*, die men ziet onder de *Sibyllynfche* Boeken, in haar Godgewyde Kouw. Schrikkelyke neërlagen waren 'er te vreezen, zoo zy haar Graan niet gretig op en pikten. Dit was den wyzen Mannen befpottelyk, zelfs aldermeeft die 'er een ampt van hooge eer, als Opzienders, in bedienden; zoo dat *Cato* in dit ampt gezet zynde, uytborft, dat hy niet en wift, hoe een Vogelfchouwer, zynen Amptgenoot ontmoetende, zig van lachen konde onthouden. Welke zoogenaamde Sibyllynfche Godfpraken door zekere Griekfche Kerkvaders onder den name van een *Pia Fraus*, of, Heylig bedrog, fchynen opgeftelt te zyn; om dus den Heydenen dies te gereder tot het Chriftendom over te halen. In de zwaarfte gevallen nochtans bedienden zig die wakkere Voffen, om 't gemeen te ployen, naar hun nut of nood. Eene kring zietmen onder om zyn Voeten, met allerley buytenlandfche Griltrekken onderfcheyden, waar op Orakel wierd gegeven, volgens 't vallen der Takjens daar op geworpen by den *Dacen*; of met verfcheyde Pylen in eene Wywaters-pot (geteekent, DE GODHEYD WIL, of, DE GODHEYD WIL NIET, blyvende de derde onbefchreven) waar na zig de Arabiërs, tot beginnen, tot afftaan, of tot twyffelachtige ftilftant overgaven; eeven gelyk de *Alanen*, een Volk van het oude Scytië, zig met Berken of Eyken Rys, gefneden naar zekere maten, op een H. Doek behielpen. Die misflagen zyn fchier vergevelyk, om de groote drift, die de Herten der Menfchen overheerfcht in de onzekerheden, die hunlieder hoop en vreeze prikkelen.

Maar de *Scythen*, *Geten*, *Tartaren*, *Duytfchen* en *Britten* fpatteden tot grove onmenfchelykheyd uyt, waar van zommigen, om Godfpraak wegens hunne Wapenen te hebben, Gevangenen, ja Bloedvrienden, dat ik zwyge van Kinderen, vermoordden, om uyt die lillende Ingewanden en heet uytgutzend Bloed, de aanftaande uytflag te onderzoeken. Zoo ziet men hier eene

C. *Scythifche dulle Priefteres* (die met gefpreyde Hayren, als bezeten,

tiert met hare breede koopere Gezondheyd om 't Lyf, waar mede zy haar bloedig Hembd toesluyt) het lange Moordmes, dat in 't Hert van eenen geslachten Gevangen heeft gestooken, aan *Lascedim*, of *Vatablon* haren Krygsgod opheffen. De *Druïden*, der *Gallen* en *Celten* deden de Rampzaligen over zulken Beeld heen bukken, en onthalsden haar Slachtoffer eerst, wanneer zy daar na de Ingewanden aan H. Vrouwen, hier en daar op ontoegankelyke Slooten, of Toorens wonende, te doorsnuffelen gaven. *Claudius Civilis* bragt den Buyt, door zyne *Batavieren* op de *Romeynsche* bezetting van *Zanten* behaalt, dien hy door zyn Zoontje met Pylen had laten doorschieten, aan zyne Moeye *Velleda* tot *Keulen*; om van haar 't gevolg te verstaan van zyne ondernome Zegentochten voor de Vryheyd. En zoo schynt hy, of zy, geveynst te hebben Godspraak te ontfangen.

D. De *Dodoonsche* Eykeboom, boven in welke het Beeld van *Jupiter* stond, het welk naderhand tusschen twee Pilaaren wierd geplaatst, was met Koopere Drievoet-potten omhangen, welke door eene Roede van het Beeld gehouwen, geslagen op malkander weêrklonken; waar by Vrouwen zig ophielden, die uyt dit geluyd (als of 't door *Jupyns* inspraak was) den Raadvragers Wysheyd verschaften.

E. De Egyptische *Apis* zietmen achter die rinkinkende Moordpriesterin, die twee Staldeuren had. Zoo hy in de eene ging, was 'er niet dan Voorspoed te wachten; maar indien hy naar de andere afdroop, niet dan Ramp aanstaande. Zyn Voeder nam hy uyt de Hand der Raadvragers. Deze Os wierd door *Cambyses* tot schimp der Egyptenaren geslacht. Eene andere diergelyke door *Ochus*, die 'er eene maaltyd van toerechtte; dus weynig was het bygeloof den Grooten in den weg, als 't hen in hunlieder belangen anders maar dienstig was.

F. Achter aan zietmen de Roomsche Renbaan, daar allerley ruygte van Droom-uytleggers, *Isis*-dragers, Pypers van de Groote Moeder, *Comageensche* Wichelaars, en Sterrekykers, die den onnozelen Gekken fopten, te vinden waaren.

G. Achter deze zit een Bedrieger van latere tyd, die den *Bybel* durft ontdekken met eene drajende Sleutel, om verloren goed te vinden, Dieven te ontdekken, en zoo voort. Hy heeft eene Watertobbe by zig, waar in een ander opsnyder draayt, om geluk daar uyt te ramen. Die kunst om uyt Water te voorzeggen, heeft Doodenwaarzeggery, Handkykery en al zulke guychelary, om goeder geluk te zeggen, by zig. De eene doed kwanswyze Doden opkomen, bezweert Geesten tot zyn dienst, laat Vryers en Vrysters zien. Zulke Guyten zyn 't zeker, die gantsche Steeden op hare koker hebben,

ben, alles door hare Medeſtanders doorſnuffelen, en de arme Dwaazen, het kunſtig afgevraagde daar na weder beantwoorden; Peſten van 't Land, meeſt Beedelaars of Dieven, die hoe dikmaals verbannen uyt de Steeden, echter weêr inſloopen, allengskens weêr geloof of naam door nieuwe kneepen kregen; tot dat deze Landlopende Boeven het ergens weêr verpeuterden, als de groote Orakelpapen (die onvoorzichtig of ongelukkig in 't ramen, van die Machten, die zy meenden en hoopten boven te zullen leggen) door zulke Vorſten, die hen niet nodig hadden, of gevaarlyk achtten, met hunne Tempelen verboden of verdelgt wierden; zoo dat de Aardſche Goden deze gewaande Hemel-Goden dwongen te zwygen.

H. Aan eene Gedenkzuyl der Egyptenaars ſtaat een uytlegger van *Petoſyris* Almanak, die (gelyk men in Vrankryk *Noſtradamus*, in Italië *Magino*, of andere Voorzeggers) by *Aſiaten*, *Grieken* en *Romeynen* gebruykt wierd. Ontallyke van deze guyteryen zyn door de nieuwe Neringzoekers ontdekt, die den bloeyenden 't voordeel afzagen; tot dat zy merendeels in de ontdekte onderaardſche Holen, uytgeholde Beelden, en andere middelen tot hare konſtenaryen dienende, ten toon geſtelt, uytgeſpogen en veracht wierden. Zoo evenwel, dat men eer zeggen kan, dat de middelen, manieren en namen verandert zyn, als de zotheyd wech genomen, van onzekere en aanſtaande zaken te willen weten; waar toe de Menſchen met de valſche glimp der Sterrekykers byzonder gemakkelyk vervoert worden, welke by den Romeynen als Wiskundigen (*Mathematici*) dikmaals zyn uytgebannen, en by den Grieken zoo veracht geweeſt, datmen hen deed betalen het *Blakennomion*, of Gekkengeld. Deze zyn 't, die uyt de oogenblikken der geboorte met navorſching van den zamenloop der Dwaalſterren op het zelve oogenblik, ſtip den Levensloop der Vorſten en gemeenen durven voorzeggen; die over den Duuren Tyd, Hongersnood, Watervloeden, en andere Rampen de Sterren doen heerſchen; daar nochtans de H. Schrift bewyſt, dat Aarde, Water en Aardvruchten, al voor de Sterren geſchapen waren. Niets is en blyft onzekerder, als de loop der Sterren, die door de Fabelen en Dichtkonſt vergood zyn; waar van de Dichters voor loon van de vergoode Sterren niets hebben getrokken, als den Bedelzak; en daar tegen de Sterrekykers de Tafelen en Schatten der zotte Princen, die hoe zeer de Sterrezifters onder malkanderen verſcheelen, onwis, en tegenſtrydig zyn; nochtans willen zy ons haar konſtkneepen voor onfeylbaar in de Hand douwen. Op by toeval gelukte praat, of door hare verdichte voorzeggingsvervullingen, vinden die Guyten altyd Gekken; edog die maar de moeyte neemt aan te tekenen op 't voorzeggen, hoe ganſchelyk dat byna altyd miſt; en navorſt of 't voorzegde niet ſtoutelyk gelogen word, na dat de gevallen gebeurt zyn, zonder dat men te voren diergelyk gedroomt had, die zal de ydelheyd van deze Bedriegers en Bedriegſters licht aan de Wereld toonen, De Sterren zyn ontelbaar; hare

uytwerking onbekend. De invloed van die op de Wereld, zoo die daar is, zou honderden Menschen gelyk raken, en alle die op een stip van zulke zamenvoeging waren geboren, een lot trekken, duyzend Koningen, duyzend Hangebasten te gelyk in de Wereld gebracht worden. Zy zeggen stoutelyk, dat een wys Verstand de Sterren regeert; dog die regeert de Sterren zoo weynig, als de Sterren hem. God bestiert Sterren, Menschen en Gevallen, alleen volgens zynen Eeuwigen Raad.

N.° 35.
K
L
B
A
E
D
H
C
F

VYF EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Vreede van Gods Kerk,

A. DE VREEDE VAN GODS KERK, (het Lieffelykfte boven alles) het ware *Salem*, word verbeeld als eene zeer beminnelyke, aangename, en fchoone Bruyd, als haar betaamt, om die van Chriftus te wezen; heeft hangende Hayrlokken met eene Mytertip, als de Paleftynfche Bruyds, en een Kransje om 't Hoofd, van deze Laaggeftamde Myrthusboom, paffende op haare Nederigheyt. In hare fchoone Boezem blaakt Gods H. Achting, door zyne Aanbiddelyke Naam vertoont. Haar lang wit Kleed, in 't Bloed van haren Bruydegom gewaffchen, overdekt haar jeugdig Lyf. Zy heeft eene Olyftak van Vreede, de gifte der Duyve aan de Gemeente Gods in de Arke, in hare Rechterhand, met welke zy de Chriftelyke Vryheyd vergunt aan hare Leedemaaten, die zy als hare Zufter ontfangt. Hare Linkerhand laat zien de Kenniffe Gods, uyt het Handfchrift van de *Alpha* en *Omega*; van de H. Drieëenheit in eene Levende Godheyt; van de Zegenpralende Naam van Chriftus enz. om daar toe te trekken die van haar afdwalen, en tegen haar aanfpannen. Eene Diamante Knoop van order en eenigheyt fluyt haar Middel, en Bruyds Tabbaard. Aan deze houd zy vaft hare

B. VLUGGE EN WERKELYKE ZUSTER, die ze zonder fcheuring toeftaat, de Vryheyd, om de H. Verborgenheden te doorzoeken, in de Goddelyke Schriften zoo rykelyk bevat. Die Zufter der Waarheyds ophelderïng is gereed, om zoo zy ergens te vry afftapt, en gevarelyk mogt wandelen, de gebochte Leidftaf verbroken aan hare Voeten te leggen, en vaft te houden die eendrachte vrucht, die Granaat Appel, in de welke zoo veele fmakelyke en heylzame kerntjes in eene fchorffe gefloten blyven. Haar Kleed heeft eenige zwier naar den trant der Geeftryke bezigheden, onder half deftig Getabbaard, half tot Reyzen, ja tot Stryden (is 't nood) opgefchort. En daarom zyn ook hare Beenen met Brooskens en Laarsjens voorzien. Zy houd onder hare Rechter arm een Oud en Nieuw Teftament; de Brieven Gods tot ons, het Richtfnoer der Zeeden en Kennis, het Verbond der Werken en Genade, met Goude Schakelen aan een geketent. Om welke klaarder tot malkander te brengen, zy voor zig heeft leggen eene Schat van Oudheyds Penningen, waar van eenige aan een gehegt het vervolg der Koningen vertoont, door hare Paffer net in zyne Tyden afgemeten, tot uytlegging der H. Verborgentheden; zettende voor haar het groote Licht, op zyne rechte Kandelaar, en levert alzoo uyt die milde Oogft, die den

 Heere

Heere inkomt, door de Graanhoorn betekent; terwylze met de andere Voet vertreed het opgeworpen Meesterschap, dat in andere Gezindheden zoo fel haar moet en wil intomen, door eene driedubbelde Kroon verbeeld. Met wiens ontzachelyke Opperheerschappy de Tegen-christ, of

C. Antichrist, is opgeklautert op de zelve Rotz, op de welke de Heyland zyne Kerk heeft willen vestigen. Dit Schrikdier is van langer hand bezig geweest, te weten deze Kerkdwingelandy, zonder dat het zelve hier genomen word voor het Beest der Openbaring. Het Merkteken nogtans staat op dit loode Voorhooft getekent, welke met opgereze Hayren en Ezelsooren, om voor de kennis ontoegankelyk te zyn, zyn schraal Grimbakhuys opent, om Vervloekingen tegen de aangroeyende waarheyd uyt te braaken. Half is 't gedekt met grootsche Kerkgewaden, half met het fyne Manteltje, Schapenwol van buyten, Wolfsvacht van binnen dragende. Met eene meesters Plak dreygt hy de zulke, die zyn ΑΥΤΟΣ ΕΦΑ, (*hy heeft het gezegd*) tegen kikt. Zyne Linkerhand voert den Kerkban, die Blixem-sleutel, door welke de Goddeloosten den Vromen uyt hare Kerk in alle ellenden geworpen hebben. De Ponjaart onder zyne Klêeren is op de moord van zyne Tegensprekers gewet; en de kromme Zabel, met de ontstooken Mutzaarden, vervolgen hen te Vuur en te Zwaard; dit Gedrocht tot aan zyne Pyl-Slangenstaarten, met welke hy naar de Vreede der Christelyke Kerk steekt, op dat hy te gelyk inbooren, en alles vergiftigen kan, te baat nemende de Valsche Prophetie, die verbeeld word door

D. Eenen Boozen Krankhoofdigen, die met eene kopere Hoorn, voor zyn Voorhoofd, den Koning van *Israël* kwam vleyen, met de valsche beloften van te zullen overwinnen, en sloeg den Man Gods met Vuysten. De Messen der Baalspriesters, waar mede zy hun Huyd te vergeefs kerfden, tegen 't Hemelvuur van *Elias*, ziet men in zyne bebloede Handen.

E. De Schoften der groote Godinne Moeder, met hare Egyptische Ratels langs 't Land lopende, gelyk de Valsche Prophetie, trommelt ze op Thebaische Tymbalen, of Ketels, gedekt met de Vossenhuyd, om de gedurige bedriegeryen en diefstallen op de botte Eenvoudigheyd. Zy konnen niet wederstaan de Waarheyd, die uyt de Aarde spruyt, en schrikken voor de stemme des Donders der Prediking, welke verbeeld is door een

F. Bezadigt manhaftig wezen, die van Christus in zyne Boezem vol, zyn H. Woord over de gansche Wereld Uytbazuynt, waarom dan een *Spreektrompet* in zyne Hand gevoert word, over de gantsche Wereld klinkende. Maar dewyl de Geest des Heeren, als eene gesplete Tong van Vuur, op zyn Voorhoofd tintelt, draagt hy eene Papegay op zyne Hand, om te gelyk

eene

eene lieffelyke welſprekentheyd by de kracht te voegen, welke hem, omgord en Reysvaardig, by alle Volkeren verwelkomt, en ingang geeft. Naaſt hem ſtaat

G. De Zedigwyze Heylſchrift, de Pen voerende voor de Waarheyd, tegen de Geweldenaars en Ketters. 'T Vernuft, door de Vleugelen aan zyn Hoofd kennelyk, en in zyn ſchrander wezen te zien, ontdekt de looze ondergravingen, de ſcherpzinnige lettertwiſten, en valſche verdrayingen der H. Letteren, en doet dezelve beſchaamt te rug keeren. Maar aldernaaſt aan de opheldering der Waarheyd ziet men geplaatſt de zamenſchakeling der waare Prophetien, uyt de Schatryke gronden des H. Woords geopenbaart.

H. EEN OUD WYS MAN, verſleten en grys geworden in de Grondtexten, verbeeld ons dit. Hy heeft in zyne Rechterhand de opgebroke Zegelen, voor een deel, ziende het Lam Gods op zyne Troonzetel, met de Cherubim, Ouderlingen enz. daar om gebogen. Zyne Linkerhand, ruſtende op de Gezichten van *Daniël* en andere Propheten, houd eene Verrekyker gereed, om die te gebruyken, naar de kracht, die uyt den verſcheyden zin der Texten kan voortvloeyen; dan verder, dan nader, dan vergrotende, dan verminderende, met de Vervullinge en Beloften naar vereiſch der Waarheyd. Op den top van

I. DES HEEREN BERG, ziet men de aangename Loverhut, van Palmvêeren, Olyf-Myrth-en Beekwillige Takken zamen gevlogten, en behagelyk, om in die Lommer aan te zitten aan 't Bruylofdslam, dat men daar op de Tafel ziet geſlacht en toebereyd. Hier ſtraalt de Zonne der Gerechtigheyd (gelyk de Waarheyd de zelve gekuſt heeft) op veele plaatzen zachtkens door, tot dat de Bruyd zonder ſchemeren in dat Eeuwige Licht, by zoo veele duyzenden Heyrſcharen der Engelen, haar HALLELU-JAH kan voegen. Tot welk zy hare zucht geſtadig toont, en waarom zy in de voortop van hare Loverhut eene *Zonnebloem* doet pronken, die altyd na dat Goddelyk Licht gekeert is. Van hier ziet men

K. DIEN HEMELSCHEN RUYTER, Uytdravende op een wit Paard, en gereed, om met zyne Boog te ſchieten, aan wien een Krans van Zeegepraal word op 't Hoofd gezet, die als 't waare Voorbeeld van Chriſtus waare Kerk in de eerſte voortplanting, de dikke en duyſtere Dampen en Wolken der Heydenſche onwetenheid, en Joodſche verſtoktheyd verdunt, verklaart, of verdryft; niet zonder zyn Boog af te ſchieten, en te Donderen en te Blixemen tegen de Hoogtens, Boſſchen, Grotten en Holen der Verleyders der Wereld; welke met hare Tempelen, Beelden en Afgoden den Aanbidders zelven (na dat ze 't mompen en ſchendig bedrog ontdekt zagen) tot walg, ſpot en rook ſtrekten; doende alzoo de ware Dageraad opgaan, waar van de Gelovigen de Middagzon genieten.

N.° 36.
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
P P
IHS

ZES EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Vaſtgeſteld Geloof.

DE Eenvoudigheyd van Chriſtus Gemeente in den Doop, en het H. Avondmaal, verging haaſt, door de verleydende pracht van 't Jodendom; weynig Prophetiſch begreepen, maar door zyne beſchreve Praal een prikkel voor zoodanigen, die de ware Deur niet zynde ingegaan, wegens grootheyd van Geboorte, de glanſch van aan hen opgedragen Ampten in Tempelen of Hoven, of de gewoonte van *Hieroglyphiſche* en Merkbeeldige vertoningen (over al in te vinden) daar toe gebracht zyn, om Zalven, Balzemen en Olien, Onder-en Opperklêeren, Kroonen en Staven, met honderd nieuwe plechtigheden uyt te vinden; die (ſchoon dezelve den beſten en Vroomſten mishaagden) van de Oppermacht als aanzienelyk, en van den Pauzelyken Stoel, als voordeelig ingedrongen wierden. De kracht der Predikers in bekende Taal ging verloren. Eene Lofzang, eene Zeegen, een Gebed door Gods Geeſt gedreven deed Wonderen, maar die veranderde in verweende Konſt van Zingen, zoo gebroken, dat 'er zelf een Taalkundige niet van begreep. Zulken toeſtel van ſmeeren, beſproeyen, wryven en begieten maakt nergens Kreupelen gaande, nog Dooden levendig. Zulke Dichtkundige meer dan Prophetiſche Gebeeden, met Schellen, Bellen, Klokken, Kaarſſen, Reukwerken, Bloemfeſtoenen, en zoo voort, bekrachtigt, waren krachteloos in nood, onverſtanelyk en zonder Hertenroering; trekkende den Huychelaars, om hare voordeelen, wat harde zuchten, gemaakte tranen, en Kamerſpeelders gebaarden uyt. Dit verval onverdragelyk aan eenige wakkere Mannen zynde, zoo ſchreven zy tegen die miſbruyken; maar die Schriften wierden, om datze de nu aangewende voordeelen te na kwamen, zus en zoo gedraayt, tot dat men uyt het een of 't ander kon uytſnuffelen, welk onregelmatig was. Daar op wierden de Laſteringen voor de Redeneringen, het Doemen voor het Onderzoeken gebruykt; de namen van Nicolaiten, Sabellianen, Ebioniten en ſlimmer Schendnamen, Godſchendery, Tovery, Duyveljacht, en zoo 'er iets ergers was, den welmenenden aangewreeven. Ban, Ballingſchap, Boeyens en Moord, door Heydenen, Joden of 't Graauw, waren de eerſte der Leerſtukken voor die Dwingelanden, om de warelyk of valſchelyk dwalenden te beteren, en te onderwyzen; die zomtyds ook te heet gebakert, met de zelfde el die vervolgens weder toematen. Zoo in de Kenniſſe Gods en de H. Getuygeniſſen haayrklovende, wierd alom de vinnigheyd grooter, de ergernis tegen Joden en Heydenen zwaarder. De eene ſpitſvinnigheyd lokte de andere uyt, tot Kettery toe. Om dit te ſtuyten, kwaamen in der zamenkomende Biſſchop-

pen Kerkvergaderingen, die op veele Plaatzen zyn gehouden, onder de Vervolging; daar na onder Konſtantyn den Grooten, in groot getal met Twiſt, Gevecht en Moordery, drie Jaren te *Niceen* gehouden wierden. Daar ging door het Algemeyn Chriſtelyk Geloofs *Formulier*, het welk men *Athanaſius* toeſchryft; zynde ook lang twyffelachtig gebleven in zyne meeſte deelen; van elk verſmeed volgens zyn Meeſterſchap of drift. Maar deze Kerkvergadering, en derzelver vaſtgeſtelde Geloofs Belydenis, of Chriſtelyk Merkteken was van een treurigen uytſlag. De Keyzer verbrak in het kort al het vaſtgeſtelde. *Athanaſius* zelf wierd verjaagt, de *Arrianen* weêr ingeroepen; zoo dat de veroordeelde niet van zyn wangeloof afſtond, nog den Rechtgelovigen iets toeſtond. Zyne ſtreng vaſt houden, en daar toe zyne Schepzelen bekuypen, was 't voorbereydzel meenigmaal van zulke Kerkvergaderingen, en verwydering en bitterheyd de vrucht. Dog om de Partyen te dempen, niet om 'er wyzer of beter te maken, gavenze klem aan haar Leer-opſtel of *Symbolum*, door 's Keyzers Macht. Die ſmeet ten Landen uyt, die doenmaals zyne Geeſtelyken niet wilden lyden, als of ze by Heydenen beter geloof zouden leren. Hare Boeken wierden verbrand, niet in der minne wederlegt, en die op Lyfſtraf verboden te lezen, en wie haar voorſprak, gebeult.

A. Dit *Veldteeken des Geloofs*, der Chriſtenheyd, van zyne uytſporigheyt gezuyvert, en by den meeſten Chriſtenen aan de H. Getuygeniſſen gelykvormig, in XII. deelen begrepen, is hier dan vertoont, als eene volwaſſe ſchoone Vrouw, die hare Zuygelingen uyt hare Borſten voed met onvervalſchte Melk. Zy heeft een Kleed over hare Oogen, om dat het Geloof is van dingen, die men niet en ziet. Maar dewyl het uyt het Gehoor door werking des H. Geeſtes word gebooren, ziet men hare Ooren open, en gereed voor den indruk der Leeraren. De Biſſchoppelyke Myter, om *Athanaſius* Naam, voert ze op 't Hooft, met eene Lauwerkroon bekranſt, om de overwinning der Rechtgelovigen. Zy heeft een Paaſchlammeken om den Hals, zoo als den Ouden, welke aangenomen wierden, op die Belydenis wierd omgehangen, van de H. Waskaarſſen van Paaſchen gemaakt. Haar Hert brand in haren Boezem, gelyk de Diſcipelen op den weg naar Emaus gevoelden, in de beroering tot het Geloof, eer de Oogen opgingen. Zy draagt een Schild aan haar Arm, alwaar de Gekruyſte Heyland op te zien is, door wien te kennen zy pal ſtaat tegen alle aanvallen van Kettery en Verleyding. Hare andere Hand voert een ſcherp *tweeſnydend Zwaard* van 't Woord Gods, het welk aan beyde zyden ſnyd tot het Merg en Ingewanden. In hare Linkerhand draagt zy de H. Waartekenen, het Brood en de Beker des H. Avondmaals, tot welker Gemeenſchap niemand zonder de Belydenis van dit *Symbolum* toegelaten wierd. Met hare Voeten vertreed zy de Voſſen, die krabbelen aan hare Beenen, en knabbelen aan hare Rokken;

ken; Adderen en Slangen, die haar trachten te vergiftigen; terwyl zy een Borstharnas aan heeft, waar van Christus Naam de Riemband is. Dog om zoo niet hare Wapenrusting, Zwaard en Schild te gebruyken, als de bovengenoemde Dryvers, zoo heeft ze lange witte Klederen aan, als de tekenen des Goddelyken Heyls, en de Merken van zachtzinnige Raad, tot verbetering en te rechtbrenging der verdwaalden.

B. De XII. *Artykelen* van dit *Symbolum*, zyn vertoont als eene Naald of *Obelisk*, bestaande in drie deelen. De *Basis* of Grondstal is de eerste, *God den Vader* en onze Schepping vertonende, alwaar de Ontzachelyke eyge Naam des Grooten Gods praalt, als de Geest op de Grond en Wateren zweevende, en daar boven een glansсhryk straalrond, alles in zig bevattende, en in hem bewegende, bestaande in een rond van vaste en dwalende Hemelstekenen, Zon, Maan, en 't gansche Heyr der verschynende Hemel; waar binnen in de Aard en Zee der Wereldrond houdende gezien word, met het Alziende Oog in 't Middelpunt, 't geen dit Al, uyt Niet geschapen, onderhoud en beheerscht. Het tweede toont onze Verlossinge, met de Merken van *Jezus Christus*, God zelf, en zyn Eeniggeboren Zoon, die door het Merk van de Maagd *Maria*, welker Maagdengordel om de Naam slingert, *Ontfangen van den H. Geest*, door de Duyf verbeeld, en uyt haar Geboren is. Zyn Lyden blykt uyt het Kruys op den Berg van Calvarie. Die twee Latynsche Letters P. P. vertoonen *Pontius Pilatus*, onder wiens Romeinsche Macht de Heyland Gekruyst is; waar boven de Gestorven Heyland, naar der Joden wyze gezwachtelt, word gezien, om te toonen, dat hy Begraven is. Het Vuur daar boven verbeelt zyn Nederdalen ter Hellen; waar boven de drie Zonnen bewyzen, dat hy ten derden Dage is Opgestaan; waar na men opklimmende ziet twee Voetstappen van dien zelven Heyland op den Olyfberg (zoo als men zegt) ingedrukt, van waar hy Opgevaren is ten Hemel, alwaar hy zit ter Rechterhand zyns Vaders, op eene Regenboog, en in Heerlykheyd op de Wereld, om te oordeelen, die daar onder staan, Levenden en Dooden, door een Doodshoofd en een Levend Hoofd verbeeld. Het derde deel toont onze Heiligmaking, door den *H. Geest*, die 't Vuur der Genade, wanneer die Trooster gezonden wierd, als eene gespleete Tong op 't Hooft heeft, door welke zyne H. Gaven op zyne Uytverkorenen, naar Christus beloften, nederdaalden. Hier boven ziet men eene openstaande Kerk met eene Christen Wereld, de algemeene Christelyke Kerk verbeeldende, waar in de Geestelyke Gaven des Vuurs opklimmen. Deze Naald, of Piramide, sluyt met eene Granaatappel, de Gemeenschap der Heyligen beduydende, waar op een Lam is, de Zonden der Wereld wechnemende, door de Vergevinge der Zonden; en daar achter ziet men uytspruyten de Korenayren, die als dood in de Aarde schynende te leggen, zoo Heerlyk weder opstaan, door de Opstanding der Dooden,

den, en eyndelyk de Slang met de Staart in de Bek, voor de Eeuwigheyd, die van binnen bestraalt is door het *Eeuwig Leven*.

C. DIT GELOOF vertreedt behalven de Vossen en Slangen het *Jodendom*, verbeeld door eenen verduysterden Slaaf, oud en om zyne verstoktheyd zonder Ooren, die met de geplunderde Ephod zyn laatste verval doed zien; Balling, met de Bedelkorf, en die nog Bodemloos, aan den Arm. De *Cabbala* en 't Wetboek tracht hy nog tegen dit Geloof te verweeren, hebbende by hem het Schild van *Juliaan* den afgevallen Keyzer, die 't Jodendom nog sterk de hand bood, tegen de indringende Christgelovigen. Zyne magere Beenen zyn met Slaafsche Ketenen door den Keyzer Adrianus, hunnen laatsten Roomschen verdelger, beladen.

D. Het *Heydendom*, met zyn gryze Wysgeeren Kop en Ezelsooren, schynt onder het zelve Christelyk Geloof nog met zyne Hand te Redenkavelen van eenige Keyzers (welker Schilden by haar leggen) nog gehandhaaft; gelyk men nog ziet aan zyn Orakelrok, die nog al wat spookte in *Jovianus*, *Valens* en anderer Keyzers tyden.

E. DEZE GELOOFS-MOEDER, en hare Praalnaald word ondersteunt door de Algemeene Kerkvergaderingen, vertoont door een Ernsthaftig, dog driftig Man. Zyne Tabbaard is op zyn Roomsch en met Bisschops Myters geborduurt. Het geopende Woord Gods, met zyne ontslooten Zeegelen heeft hy in de Hand, geleezen en nagezien by het Licht der zevenstangige Kandelaar, voor de zeven Griekfsche Hoofdkerken lichtende, dewyl alle Christelyke Gemeentens daar toe de haren afzonden. De Rechterhand zwaayt eene Blixem met veele Vlerken voorzien, die niet spaarzaam wierd geslingert met de Pylen van vervloeking, overgeving aan den Duyvel, en uytgepikte Schendnamen. Onder zyne Voet tracht hy de onrust te verpletteren, die helaas! (gelyk in de Wereldlyke beroerten) als Partyschap een naam heeft gekregen, langer duurt en te sterker opgroeyt.

Vier van zulke Hoofdvergaderingen zyn meest in achting gebleven (hoewel 'er oneindige gehouden zyn van min en meer aanzien) by de Roomsche Leeraars.

F. Onder de eerste is dat van *Niceen*, daar de Arriaansche Kettery gedoemt is; wien men beschuldigt te leeren de ongelykheyd der H. Drieëenigheyd, en ontkennende Gods Zoon mede zelfstandig te zyn met God den Vader. Die scherpe Ouderling, de Party van den Alexandrynschen Bisschop, te groot van aanhang, om overdwarst te worden, en niet te wreeken, is hier vertoont volgens zyne Landaard, die een Fakkel in de Hand houd, om gekwelt zynde te kwellen; de Brandstichting in de Kerken tegen hem

hem ziende, wederom van zyne zyde niet minder Vuur vatte, Partyſchappen kweekende en ſtyvende. Aan dezelve Hand hangt de Zaligmaker *Jezus Chriſtus* Menſchelyk; als of de Zoone Gods was buyten de H. Drieëenigheyd, die als eene verminkte en ongelyke Driehoek, in de Slinkerhand van *Arrius* word vertoont.

G. Het tweede, dat van *Conſtantinopolen*, alwaar *Macedonius* wierd gedoemt, en de Macedoniaanſche Kettery, welke ſtaande hield, dat de H. Geeſt geen God was. Dezen Ketter ziet men die zelve glansryke Drieëenigheyd, mede ongelyk en verminkt in de eene Hand houden; terwyl hy met de andere de Duyve met Hemelſche ſtraalen omzet afweert, en buyten den Driehoek houdt.

H. Het derde van *Ephezen*, tegen de *Neſtoriaanſche* Kettery. *Neſtorius*, die Hoofdketter, wierd daar gedoemt, om dat hy twee Perzonen in Chriſtus ſtaande hield. Derhalven ziet men hem houden des Heylands Beeld in een dubbele geſtalte, als twee Perzoonen; waar tegen het *Concilie* vertoonde, dat 'er maar een Perzoon van Chriſtus bleef in de twee Natuuren.

I. Het vierde, dat van *Chalcedon*, alwaar het *Eutychiaanſche* Ketterdom wierd verweezen, bewerende, dat het Woord Gods en het Vleeſch eene Natuur waren. Want deze *Eutyches* hield ſtaande, dat de Heere Chriſtus zoo van eene Maagd was Gebooren, dat in de zelve de zelfſtandigheyd was van Goddelyke en Menſchelyke Natuur. Deze Abt geblixemt, blixemt wederom tegen alle de anderen te zamen, zonder liefde en zachtzinnigheyd; om die te beteren, die miſten. Deze vier Algemeene Kerkvergaderingen wierden zoo hoog geacht; dat 'er een Groot Man van zeyde, dat hy even eens aannam, eerde en achte die vier Kerkvergaderingen als de vier Euangelien; en Keyzer Juſtiniaan de zelve vier Kerkvergaderings-Reegelen met de H. Schriften alle gelyk ſtelde, en door onverbreekelyke Wetten bekrachtigde.

Deze en ontallyke anderen, die Verkettert wierden, hoewel veele uyt nyd over hunne Gaven en Deugden, veele om het vryborſtig ſpreeken tegen de grootsheyd der Biſſchoppen, maar de meeſten om het tegenſtaan der Opperkerken-Heerſchappy; maakten veele verbittering onder den Chriſtenen tegen malkander; ieder trachtende den Wereldlyken Arm aan zyne zyde te krygen, die 'er zig ook in veele gelegendheden van bediende, en niet minder ergernis aan den Onchriſtenen gaf; terwyl elk zyne Leere met Redenryke Scherpzinnigheyd en Schynwaarheyd wiſt te bekleeden.

K. Zoo dat de Satan los gelaten ſcheen, en zig voor allerley gewaande Waarheyd en Kettery vertoonde, als een Engel des Lichts; die met eene

 ſchoone

ſchoone mom zyn vergiftig ſpeekzel en gepylde Tong dekkende, telkens niet naliet, zynen vuylen en gevaarlyken Staart te laten zien.

L. DE TWYFELMOEDIGE ONZEKERHEYD zit op eene beweegende Kloot met eene gedraayde ſtaf in hare Hand, van veele bochten, bekommert om den rechten weg te vinden, gekleed als eene Weduwe, die altyd benaauwt zoekt, en nimmer weet, gedreeven van de Wind, die gemaakt word van

M. DE GEESTELYKE UYTZUYPERY, die met lange Rouw Kleederen en ongehavent weezen, de goede Vrouw wat zwaare Scherpzinnigheden duyſter uytlegt, alles aanraad wech te geeven, om dat hy de gelegentheyd zoude hebben van 't beſte voor hem te knappen; ſterk zuchtende, maar ſterker ſlempende. Een groot zwaar beſlagen Kerkboek, waar uyt hy als een Hemels Licht ſchynt mede te deelen, aan die hem voor een lekkerbek houden, dekt de Wynvleſch en geſpekte Buydel, die hy op zyne Zyde draagt. Men ziet

N. DE SCHERPE FYNHEYD, een *Tartuf*, die veracht gekleed, het enge Pad ten Hemel hoe langs hoe meer naauwer en ſmalder maakt, afſpittende de Vrye Grond van God gelaten, met eene blinkende Schup, terwyl hy zelf in 't heymelyk ruymſchoots op de breede Weg weelig graaſt, van de gifte der genen, die door hem miſleyd worden. Dog zyn Weg gaat niet door tot het Nieuwe Jeruzalem, en ſtort zynen geveynſden Wegwyzer in een dieper duyſternis, als die, uyt welke hy is voortgekomen.

ZE-

N.° 37
A
B
C
D
E
F
G
NEH.
MAH
MIHAH
ELIAEL
THEBIT
ZACUT
AVERROE

ZEVEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK

Van de Waarheyd en hare Vyanden.

A. DE kennisse Gods, *Theologie* te noemen, is eene waarheyd in onze Zielen, Herten en Gewissens sprekende. Zy word geboren, als de Mensch zig zelven gestorven is. Zy word sterk, als de Menschelykheyd zwak word. Den Kinderen gelyk zynde, staat de Hemel voor haar oopen. Zy is verbeeld als eene vaste welgemaakte Maagd. Eerst moet zy van binnen aangedaan worden, en het moet God welgevallen, zyne Eeuwig Uytverkorenen te trekken door zyne inblazing, tot kennis van zyn Ware Licht; waarom men zyn H. Naam en Driehoekstraal in hare Boezem ziet blaaken. Hoewel zy hoog opgewonden haar Geest vind boven alle de Hemelen, en met *Paulus* den Throon Gods gezien hebbende, niet en mag nog kan vertellen; zoo is zy nochtans ontvlamt door den H. Geest, die als eene vlamme Vuurs op haar Hoofd komt rusten; dog als eene gespleete Tong, haar doed uytademen de Geheymen Gods, en doed haar spreeken tot een iegelyk. Zy ziet in dien Volmaakten staat God van Aangezicht tot Aangezicht, en word als ingelyft in 't Goddelyk Weezen. Deze kennisse Gods is, om zyn groot en vol Licht, de *Middags Kennis* genaamt. Zy draagt de Vleugelen der *Seraphim*, en dekt haar met die van de *Cherubim*, Konstwoorden, verbeeldende de verstandige afschynzels van Gods Heerlykheyd in zyne dienst. Voorts heeft zy eene *Morgen-kennis* in hare Rechterhand, zynde verbeeld met een Drieënige Godstraal, waar in 't Geheel-Al bespiegelt word in God; en de *Avond-kennis* in de Linkerhand, alwaar zy God ziet in 't Geheel-Al. Op deze twee manieren zag *Mozes* de Heerlykheyd Gods van achteren, doorgrondende de grootheyd van zynen Almachtigen God, in zyne Schepping en Schikking, en alzoo 't Geheel Al in zynen God. En wederom aanziende de Behouding, Werking, van die Almogende en Oneyndige Goedheyd, zag hy God in zyne Schepzelen, waar van hy vol zynde, de H. Merkbeelden door 't gansche beslag van zyne Beveelen liet zien, in den Tabernakel en alle die gereedschappen tot den uyterlyken Godsdienst bereyd; die wederom alle op den *Messias* en de Volheyd der Tyden slaan, met eene zamenhang, die niet en kan missen, als ten aanzien van onze zwakheyd, onbekwaam zynde, zoo ver met woorden of verbeeldingen elk deel van de ontdekte Heerlykheyd en Eeuwigheyd te evenaren. Aan hare Rechter arm hangt het Nieuw Verbond, met het Lam over de Wereld zegepralende, in het Boek, waar van hy de Zeegels heeft verbroken, vertoont. Aan de Linkerhand het Oud Verbond, Gods Werk en zyn Volks bestier, met zyne ontzachelyke Naam te kennen gevende. Zy treed als bo-

ven op de Doodsbeenderen, om dat de Mensch verstorven moet zyn, om deze vereeniging Gods en zyne waare kennis te krygen. Rondom haar zyn verscheyden vertooningen van de vierde slag van Gods kennis, dewelke de *Nacht-kennis* word genaamt, als door vertooning van Beelden of andere Gezichten, verschyning in *Urim* en *Thummim* of andere Straalen buyten die van de Gesteenten des *Ephods* invloed in Opperpriesterlyke Kleeden of Plaatzen, Droomen, en andere inspraaken, die ook in Godloozen, als *Bileam*, *Kajaphas* en anderen zyn gevallen.

B. Hier tegen stellen zig van ouds her de afzetzels der Oude Slang, wiens lokaas, nieuwsgierigheyd en hovaardy, in 't Paradys den grondslag tot zyne bedriegeryen heeft gelegt. Die heeft veele Gedrochten uytgebroeyt, waar van de eerste is de *Reeden der Wysgeeren*. Deze Oude Bedrieger heeft in zyne eene Hand een Voetangel, met welke te zetten onder zyne Bloemen, en Slaapbol Roozen, hy de jonge Geesten vat en verminkt. Waar op stouter zynde geworden, hy voortgaat en gebruykt zyne Bendschaar, het werktuyg der oude Romeynen, welk over een Katrol neêrgelaten, een halve Schaar opvatte, en door de Lucht, over de Muuren in de Vesten neêrstortte. Zoo gaat hy van grond, met zyne Redenkavelingen, het Oneyndig Weezen door dek-lagen onderkruypende, om zorgelooze gaauwerts te maaken, die de Eeuwigheyd aan hare Zielen, met de Straffen en Belooningen hier namaals, vernietigen of belachelyk maken. Waarom hy neder legt geslagen van het Graf, waar in hy de Eeuwigheyd zelf opsluyt. De Paauweveêren dekken zyn moedigen Kop. Zyne snelle Tong, die 't Oordeel voorby loopt, is als eene giftige Pyl. Draakenvlerken draagt hy aan zyne Schouderen. Hy spint als de Spinnekoppen gedurig Webben en Netten voor de kleyne Geesten en onnozele Verstanden. Van boven als een oud, wys en bedaagt Man, om door zyne gemaakte deftigheyd ieder naar zig te lokken, en in zyne Schoollessen te sleepen; om die daar na met zyne vergiftige Slangenstaarten te omslingeren, te bedremmelen en te vernietigen.

C. De *Twistredenkaveling* is ruym zoo grooten Vyand van dit H. Licht der Kennisse Gods. Gelooft de Reeden der Wysgeerte niets van de Eeuwigheyd; deze gelooft 'er veele, terwyl zy aan alles twyffelt. Haar Hoofd is met de kap der Hooge Schoolen, maar onder een kwaade Planeet, de Maan, bestiert, die hare eygen veranderingen in de Herssenen van dezen Wyffelaar indrukt. De Moolenwielen draayen hem met alle Winden het losse breyn om. Alles hoort hy met drift van nieuwsgierigheyd, maar blyft blind in alles, nooyt iets rechtschapen ziende, nog met de Oogen van zyn Lichaam, nog met die van zyne Ziel. De Eeuwigheyd wil hy dan in zig zelven, en in de voortzetting van alle Schepzelen, met Overzieling en Verhuyzing van het een stervend, in het ander leevend; waarom men hem opgeblazen ziet

van eene Vrouw, die met Eeuwigheden in beyde Handen, het ondereynd met een ommekring Slangswyze draagt, bezet met Sterren, die by haar elk hare Eeuwigheyd hebben. Met deze en diergelyke nieuwe vonden, en ſcherpzinnige Droomen, maakt hy zig een naam, en treed op ſtelten, (zyne Schooltwiſten en argliſtigheeden) buyten de gemeene weg, en ſteekt zyn winderig Hoofd boven andere Menſchen op. Dog onder eyndigende in een onreyn Drekgoden Lyf, ſtaat hy met zyn Splittekoten onzeker; en wyl hy treed van deze Wereld op veele andere, die hy zig heeft verbeeld, van Zon, Maan, Dwaalſterren, en andere, alle te zamen rollende en bollende door malkander. Hy is gekloutert op eene Spits, waar van hy in den Afgrond ſtort van alle rampzalige dwalingen en elenden, hebbende niet gedaan, als op de Wereldſche Wysheyd ſteunende, die eene Vyandin van God is, alle ware Licht te benevelen; niets waar nog goed keurende, als het geen hy met zyne Redekavelingen Wiskunſtig kan maken, door welke hy verdraayt het verſtand van zig zelven en van anderen.

D. Ziet hier den waaren Vyand van de Kenniſſe Gods, zynde het *Geheym der Geheymen*, of de *Alderheyligſte Heelkonſt*, met een Cabbaliſtiſche Eernaam getytelt. Deze is verbeeld als een Oud Man, vol Miſt en Nevel in de Herſſenen. De Popjens van duyzend Grilbeelden, Spookjens, Geeſten, Ikkers en ander uytbraakzel van bedorven Breynvaten, rinkinken in zyne Kop. Eene Ster, (zynde die, welke juyſt op 't oogenblik van zyne geboorte heerſchte) ſtaat aan zyn Voorhoofd, draayende van *Apoplexie*. Een geel droeve verwe, uyt zyne zwart bloedtempering geſprooten, dekt zyn grys Aangezicht. Hy heeft twee Nachtvogels-vlerken, die hem flodderen aan zyne Ooren, tot Merktekenen van zyne zwaarmoedige afzondering van andere Menſchen. De Ster van *Jupiter* klimmende, word van zynen *Saturnus* gedrukt, en maakt hem zoo wys, dat hy nooyt en lacht. Hy heeft zyn Mond met eene vaſte band geſloten, om 't grootſte der geheymen nooyt te ontdekken; vreezende voor den Beul-Engel, die den Hals omdraayt aan die, welke de Wyſgeerige Geheymen ontdekken aan de Wereld. Hy onderzoekt uyt Arabiërs, Mooren, Duytſchen en Indianen, als *Thebith*, *Zacuth*, *Averroës*, *Theophraſtus*, *Paracelſus*, *Riet*, en anderen. Hy is al boven de negende *Sphæra* of Hemelhoep, dwalende in een Linker of Rechter-Hemel, met *Epicyclen*, Beefdraayen, Terug-zweeringen, Toe-en Afzettingen der Sterren en hare weegen.

Zyn eygen aan hem SPIRITUS FAMILIARIS, of dienende Geeſt, ſchiet toe op 't aanroepen van die hoog geduchte Naam AGLA. Is een der *Sadaims*, de verſtandige Geeſtboden, tuſſchen den Menſch en Engel in, wat minder als Engel, wat fynder als Menſchen, van den Grieken *Daimones* geheeten, van Joden en Grieken even gelukkig gedroomt. Eene zoort van Lucht-Inwoonders, niet bekent, als in de Godskunde der Hebreën of *Cabbala*, die

geloofden, dat zy in de *Teraphim* zaten, en dat deze Beelden alleen voor 't uyterlyk dienden; maar dat de daar in wonende weezens waren zulke fyne Schepzels van Lucht, als Huys-en Haart-Goden, of Geley-Engelen, *Sadaim* genaamt. Want anders meenden de Joden onlydelyk te moeten zyn, in *Jacobs* of *Davids* Huyshouding Beelden te dulden. JABAMIAH, het tweede Geheym-woord, dient hem tot onderhoud van alles, wat hy begeert tot zyn behoefte. Zyn *Familiare*, of eygen Geest, houd hem de Hand vast, om te leeren de aldergrootste Naam der Verborgenste Geheymen, NEHMAH MIHAH; en mengelende dezelve met de uytverkore Naam van ELIAHEL, bevryd zy zig van de Machten der Duysternissen, die tegens die *Familiare* Geesten in de Lucht stryden. In zyne Schoot legt de Keur der fyne Hoofdstoffelyke Geesten; een Salamander, de fynste geest in 't Vuur woonende; een *Sylphis*, die van de fynste Lucht zamen gestelt, daar in woont; een *Nymphe*, of Watergeest, in de Wateren vloeyende; een *Gnome*, of Aardgeest, uyt de fynste Aard-deelen bestaande, en daar in gehuysvest. Hy haat de vermenging met Vrouwen, en huwt in zyn gekwetste verbeelding zig zelven aan een *Salamander*, *Sylphis*, *Nymph*, of *Gnome*; om als de oude Helden, uyt zulke koppeling Kinderen van byna Goddelyke Allooy op te leeveren, als *Numa Pompilius*, *Zamolxis*, en in latere tyden *Raimondyn* van *Lusignan*, *Merlin*, en zulken meer. En alzoo deze gedroomde *Amazonen*, van Vuur, Lucht, Water of Aarde bekwaam te maken, tot overgang in de Onsterffelykheyd, aan den Menschen, na de Dood, belooft. Dewyl deze oude Gek, zonder eenige grond, uyt gemaakte Geheymen, gedroomde Poppen, en opgestapelde grillen bestaat, is hy verbeeld zonder Voeten; gedekt met een Werpnet, voorzien van Bellen, in de plaats van Looden; altyd nog nieuwe Kapstokken vindende, die van die Fabeldromen ingenomen op 't geheym, in handel met zulke Geesten, en waankrachten, verzot worden. Om welke te beter in de val te krygen, (want bedrog is de Moeder en Grootmoeder van deze Stuypen) zit hy op eene ingebeelde Hemelskloot, met Driehoeken, Vyfhoeken, en allerley gebrooken Streepen doorwrocht, uytvindende de Huyzen en Gezichten der Planeten, om zulke of andere Wonderhelden te moeten uytleveren, als zy gelukkig zamenloopen in zyn Geboortepunt. Want dat eerst opgevat zynde door een Gek, volgt licht de rest, welke meest uytkomen op Beurzesnyden, waar toe dat ARCANUM MYSTERIORUM de Goudslokkery (eene valsche, maar Vrye Konst, zonder straf, om dat 'er zoo veele Grooten mede behebt zyn) dat MYSTERIUM INIQUITATIS, zeer dienstig is. Den Deegen van *Theophrastus Paracelsus* van den *Hogenheym* heeft hy in zyne Hand, en daar op de Knop. De Knop (zeg ik) waar in dit Heyligste Poeyer bewaard was, onder het Heylwoord LAPIS PHILOSOPHICUS, dat is, *Philosophische Steen*, leyd op de Smeltkroes, waar in de Stoffen zyn, die 't Goud moesten uytleeveren; maar die altyd te sterk of te
slap

ſlap geſtookt, niet anders doet, als van goed Goud geen Goud maken, verbeeld met de Muntſlag, die uyt de geborſte Teſt rolt. De Vyzel, Stamper, Glazen en Helmen leggen gebroken op de grond, met geen overſchot, als Armoede, Wanhoop en Dolheyd, behalven eenige ontdekte Wateren of Stoffen, die deze verderffelyke Konſt (in de plaats van het t'elkens mislukte Goud) heeft opgediſcht, naauwelyks nut genoeg, om de verongelukte Meeſters buyten den Beyaart en Bedelzak te houden; vol rook van hoop, tot de laatſte ſnik; wanneerze zien, dat alle hunne koſten en moeyten is gebruykt, om te ervaren, dat die Konſt gedroomt, onmogelyk en verderffelyk is. Maar altyd vind een Gek nog grooter Gek, die 't gelooft, en de beloften zyn te groot, om niet te moeten bedrogen worden, namentlyk Goud maken, Jeugd bewaren, Ouderdom in Jonkheyd veranderen; onwederſtaanlyke aanlokzelen, en alle even onbekent, op de naam van 't Opperſte Geheym boven alle Geheymen; en in der daad een Geheym van niet, en dat nooyt iet geweeſt is.

E. Eyndelyk komt hier aanvliegen een Verdoemelyke ende Rampzaligſte Vyandin van de Kenniſſe Gods, zynde de *Duyveljagery.* Zy heeft hare afſchuwelyke Kop vol van Storm en Onweêr, 't geen zy meent, dat zy zelf maken kan. Eene Staart-ſter, voorbode der Ongelukken by den Bygelovigen, brand in haar Bekkeneel. Dit bot Ondier is, om zyn grof onverſtand, met Ezelsooren voorzien. De vuyle ongehavende Meerenvlechten ſtaan haar te berge. Zy beſmeert haar ſlaap van 't Hoofd met vreemde Zalfdozen, en beſtrykt het Lyf met Slangen-en Vledermuyzen-ſmout. Zy draagt in hare Rechterhand een Brief van haar Verbond met den Duyvel (zoo zy waant) geſloten, en door beyde met Bloed bezegelt. Maar wyl zulke Verbonden nooyt gevonden zyn, als in de verziering der Tempeliers, om van den Duyvel, zaken en handelingen te ſmeeden, die zoo onwaar als onmogelyk zyn, ziet men 'er nog Letters nog woorden op. Zy liegt van haar *Saboth*, zynde een Nachtdis der ravottende Hexen, alwaarze den Duyvel huldigen, hem als een zwarte Bok eer bewyzende, 't gat kuſſen, heerlyke Feeſten houden, op Galgevelden, op een Stok, in zyn Bokskop geſtooken, de Lucht door rennen, Hexboter van achter uyt laten vliegen, betooverde Spelden en Naalden zaayen, om andere ook te Verduyvelen, Weêr-maken, Windbraaken, Donder-en Blixemvuuren ſpouwen, zyn hare Nachtwerken; terwyl de arme Sloofjens tegen de grond blyven ſpartelen en ſchuymbekken. Deze Verdoemeling, boven alles te beklagen, ſteekt zoo diep in die opgevatte waan en bedorve verbeelding, dat ze zelf, in die Landen, daar de Gierigheyd en Domheyd branden en moorden der Tovenaars gewoon is, aan de Brandpalen geboeyt, vaſt gelooft en belyd gedaan te hebben, 't geen zy nooyt heeft konnen doen; verandert te zyn in Kollen, Katten en Weêrwolven; met de Duyvel Vleeſchelyke gemeenſchap gehouden, en Spooken en Geeſten door hare bezweeringen gedwongen te hebben. Zy vervat veele

deelen, van welke eenige minder, andere meerder Duyvelsbejach lyken. *Necromantie*, of Zwarte Konſt, *Geotie*, *Geeſtdwang*, *Planeetleezing*, *Hand-* en *Gezichtkunde*, *Gifgeving*, *Minnedrank*, *Beeldſteeking*, *Waterdraay*, *Vuur-Vogel*-en *Ingewand-beſchouwing*; waar by komen Orakelen, Pythagoriſche Lotery, Koot-en Dobbelſteens-krachten, naſpooring van Dichten, en uytgepikte Rymdeelen, tot voorzegging; en alle zulke dweepery, bedriegery, en Duyvelary; die van de Vrees geboren, van de Spinrok gekweekt, van Guyten geoeffent, en van Gekken betaalt worden; waar van zig beruchte Mannen vervoert van 't Vooroordeel, verrukt van de Onkunde, gedwongen uyt ſchaamte der geoeffende Zotheden, niet ontzien hebben te ſchryven, konſten en wetten makende van hare onbeſchaamde onwetenheyd; dieze met valſche Hiſtorien glimp gegeven hebben, en om den Buydel te handhaven.

F. De verſchyning Gods in Droomen is hier boven aangewezen, door een Man op zyn Bed ruſtende, en in zyne Droomen die Heerlykheden Gods beſchouwende, gelyk *Mozes*, dient tot verbeelding van Gods verſchyning in weezen en aftintelende ſtraalen van zyne Genade, door den glanſch, die in de *Urim en Thummim* des Opperprieſters ſtaat.

AGT

N° 38.
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N

AGT EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Verval van de Waarheyd.

DOor zulke kwade en Verketterde Geesten, ingebroken in Gods Kerk, was de maat der zondigende Christenen, tegen zig zelven, tegen God, de Waarheyd, en hare Gemeente balsturig geworden zynde, tot overlopens vol geworden.

A. De staat van zulke zondigende Kerk is daarom hier verbeeld door eene Vrouw, welker Hoeren Aangezicht vertoont, dat zy verleyd zynde, niet zoekt, dan te verleyden. Op haar Hoofd en zit niet meer de Vlamme Vuurs als eene gespleete Tonge, om andere Volkeren elk in hare eyge Taal aan te spreeken, maar die vliegt van haar wech. In tegendeel spreekt zy haar eygen Volk aan in een onbekende Taal. Zy prevelt School-latyn in hare Gebeden, en zingt Monniken-latyn in hare *Homilien*, *Litanien*, en andere *Hymnen*, door Muzykdrajen voor het Verstand verdraayt. Haar Hoofddekzel is *Violet*; haar Kleed *Purper*. Eene Myter blinkt op haar Voorhoofd, met Peerlen omzet. En om al haar tooysel in een Merk te verbeelden, heeft ze eene Paauwestaart voor de praal van hare hovaardy achter op staan. Haar Voorhoofd is Gebrandmerkt met het teeken van het Beest, zynde geen blinkend Rond van de Eeuwigheyd, geene stralende Driehoek der H. Drieëenigheyd, geen naam van *Jehova Zebaoth*, *Emanuël* of *Christus*; maar een donker Rond van ydele Duysternis. De kostelyke Peerlen strooyt ze voor de Varkens, en laat het H. Boek met gesloote Zegels vallen uyt haren Schoot, om 'er in te laden Papen-Mutzen, Bisschops-Myters, Kardinaals-Hoeden en Pauze-Kroonen, met de Sleutels van de Eeuwige Kerker en Hemel voor die haar tegenspreekt, hebbende Medusa's Slangenkop op den Boezem, om te dempen of onbewegelyk te maken hare ployende Vyanden. Zy grypt met de Linkerhand na de Kwakkelen, daar ze zig aan te bersten eet, en vergeet, ja vertrapt het Manna van den Hemel met de zelve Voet, waar mede zy het Licht, op zyne Kandelaar gezet zynde, omver schopt en uytdooft; terwyl zy naar den Roem, Rykdom en Macht hakende, diep in de Wereld, hoe broos en van Glas zy dezelve ziet, met de andere Voet is getreeden.

B. De uytvinding der Kerkpraal is hier uytgebeeld door een wuft en los Vrouwtje, die de Kop te vol heeft, om niet te laten uytbobbelen hare meyningen, uyt de zinryke Herssenpan. Zy heeft het Geestelyke willen Lichamelyk toonen. Zy heeft Aangezichten van den Zaligmaker, der H. Maagd, en andere Heyligen uytgevonden; voorts *Seraphim*, *Cherubim*, *Thronen*

en *Engelen*, Duyvels-ſpooken, en alle de Helſche Benden verdicht, maakzel, geſtalte, Vleugels, Lichamen, Staarten, Klaauwen, Hoornen en alle de reſt gegeven. 'T is de vinding van haar Breyn te danken, dat het oordeel der Menſchen uyt horen, zien, en opvoeding zoo bedorven is, dat ze 't Geeſtelyke in hare beſpiegelingen niet kan doen vatten. Zy draagt de Vleugels van de zinryke zotheyd aan haar Hoofd. Den overvloed van hare Gedachten, die de eene uyt de andere geboren worden, toont ze met hare veelvoudige Borſten. De Staf, waar op de Hand ſtaat, met het Oog daar in, beteekent de Bouw-Beeldhouw-en Schilderkonſt, door de zelve Vleugelen van 't Verſtand verzelt, dat de Hand het oude Stempelmerk der Fabryken en het oog doet yveren. Deze heeft de Viſſchers Netten der Kruysgezanten in Opperſte Prieſter-rokken en Mutzen hervormt. Zy zit met de Voeten in der Zwynen drek, alles met het Wereldſche ſlyk bevuylende, terwylze de ontwerpen hervoort brengt van prachtige Tempelen, van Jeruſalem, Epheſe, of Memphis ontleent, en voor der Chriſtenen eenvoudige byeenkomſte, dagelyks Gewaad en Huysraad, opgevoert.

C. Hare Voorſtanders zwegen uyt vrees, of om 't voordeel der Ampten, en zyn hier verbeeld door eenen gemuylbanden Rekel, die niet en byt, nog en blaft tegen den inbreuk der Wolven, die aanvallende deze verſtommen, als laffe Leeraars.

D. De omheynde ſcheering en welbevlochte Kooy, des Heeren Schaapſtal bevrydende, ziet hare Deur zonder Wachters, en de greetige Geeſtelyke verſcheurende de onnozele Kudde, welker Herder Chriſtus met zyn Leven pleeg te beſchermen; zoo dat 'er niet een van dien, welken zyn Vader hem had gegeven, wech gerukt wierd; daar deze Huurlingen gevlugt zyn, en den Herders Staf hebben in de loop gelaten. In deze Kooy ziet men de Kettery grazen, die als de Peſt in 't duyſter word gezegt voort te vliegen.

E. Deze Ketterpeſt is met Ezels-ooren van verkeerd en bot oordeel voorzien; heeft de Hayren ſteyl over eynd ſtaande van Koppigheyt; draagt als de ware Peſt Vergiftſtarren in 't Hoofd, om de droomen der Sterrekykers te evenaren, die *Jupiter* met *Mars*, de Chaldeeuwſche met de Zon, de Egyptiſche met *Saturnus*, de Joodſche met *Venus*, de Turkſche met de *Maan*, gekoppelt (zynde de Ketterſche Godsdienſten) in de Wereld doen komen. Uyt zyn oopen Bek ſpat een verderffelyk Vuur, om alles in lichter laaye brand te zetten. Zyne Toorts ſteekt de Hooven en Kerken aan. Dit ſchrompelige Gedrocht teert alles, en zig zelven uyt, gelyk men aan zyn hangende Pokborſten kan zien. De Vleermuyze-vlerken flodderen aan zyne Armen, om zyne duyſtere blinde domheyd, en zyn plonderen by nacht te vertoonen.

F. De

F. De Vervolging daar tegen komt als eene dolle en woeste Kop met eene Pylkoker op de Rug, om datze beschreven word, als de Pyl, die by dag vliegt, met het Snoeymes in de Hand, afkappende de Takken van des Heeren Wyngaard, hebbende voor zyne Voeten den Beyr, die in de Bosschen en op de Heyden woed, zoo als de Vervolging in de H. Bladeren voorgestelt word. Die Vervolging heeft niet sterk de zondigende Kerk te trekken of te sleuren. Zy valt van zelfs, daar ze getrokken word, en plooyt naar 't Heydensche, Joodsche en Duyvelsche, 't geen haar eygen is, vry gemakkelyk, zoo dat men 'er geen Vervolging op heeft te doen.

G. Nog minder schrik heeft zy voor de *Geestelyke Opgeblazendheyd.* Die vette Mestpaap blaast zig zelven de ooren vol, en wil op zyn Hooft alleen al de Heydensche en Joodsche, ja alle de Vorstelyke Praal, Kroonen, en Eernamen laden. Eene blinde Mol in het Aardsche wroetende, hegt zyne Goude Mantel aan een. Hier mede brallende, deelt hy den Hemel om, dreygt de Helsche pynen, verkoopt de Goddelyke Genade, geeft en schenkt alles wech, 't geen hy nog heeft nog krygen kan. Dit is hy, die de Byl legt aan de Wortel van de zelve Boom, waar van de vervolging de Takken afkapt.

H. Zyn Vosje ontwortelt des Heeren Wyngaard in de grond, en doet alle de Vruchten verdorren, bedriegende de hoop van zynen Planter, Bevochtiger en Zegenaar.

I. Dit is de booze Geest, die 't kwaade Zaad, en 't verderffelyk onkruyd zaayt op den Akker, door des Heeren Arbeyders bereyd; terwyl zy liggen en slapen, om het goede, bewerkt door de Knegten van den Heere, in zynen Dienst uytgestooten, te verstikken. Zulke bywerken, als hier zyn by een gevoegt, en meerder kan men by een schikken, in de verbeeldingen van eene Afvallige Kerk, alwaar de Wereld zwaarder weegt, als de Hemel, en de pracht van het brooze tegenwoordige het zuyver Goed van de Eeuwigheyd uyt de Oogen en herten dryft. Van diergelyke zyn de Verbeeldingen der Goederen, die zulke Kerk verlooren heeft, gelyk men hier ziet.

K. Het vast Betrouwen op God, door eene *Palmboom* vertoont, welke door de Winden gebeukt te rechter opschiet, en na 't geweld van 't slingeren door de Luchtperssingen, sterker zyne Wortelen spreyd en in de grond vast maakt.

L. Op deze ruste de eerste, *Eenvoudige Kerke Gods*, die door zynen Geest bestiert, door zyne Hand geleyd, en door zyn Vuur aangestoken, het

Kruys hares Zaligmakers op haar derfde laden, en het zelve, als haar Voorbeeld, houden, om door geduld, niet door geweld; door lyden, niet door ftryden; door wel fterven, niet door laf leven; de Kerke Gods op te bouwen. De Zon van de waare Kenniffe blinkt in haren Boezem, die zy heeft verkregen door de H. Verborgentheden, die in de H. Bladeren zig voordoen, door de gebrooke Zegelen, welke het Lam Gods had opgemaakt. Zy is eenvoudig gekleed, en heeft niets by haar, als het heerlyk Voorgaan van hare Leeraars, Opzienders, Propheten en Kruysgezanten, welke voor hare Kweekelingen niet ontzagen hun Bloed te ftorten, gelyk de Pellikaan in zyne Borft pikkende, en door zyn Bloed zyne Kiekens genezende van de beet der Slangen, die in zyn neft gekropen waren; gelyk de Ketters en Vervolgers in de Vergaderplaatzen der Heyligen. In de andere Hand houdze eene Weegfchaal, met gelyke Schalen hangende, om te doen zien, hoe zorgvuldig zy alle Grootmeefterfchap, en dwang van hooge Rang in hare Broederfchappen heeft gemyd, verfoeyt, en tegen gegaan. Zy is met Vleugelen voorzien, om te bewyzen, dat hare bewegingen naa haren God opklimmen, en zyn Ryk zoeken. Zy wykt evenwel van die afvallige Kerk ganfch af, en tracht zig zelve uyt de Wereld, Dwalingen, Vervolgingen en Lokaazen te redden, ziende de kracht van Wonderwerken, de Lydzaamheyd, Waarheyd en Rechtvaardigheyd.

M. *Deze Kracht van Wonderwerken* is verbeeld door eene Maagd, die een gekrookt Riet in de eene Hand houd, en in de andere de Merktekenen draagt van de Kreupelen, Lammen, Melaatfchen, en Zieken, die ze genezen heeft; zynde Krukken, Stelten, Lazarusklappen, Ziekbakjens en diergelyke, door den Geeft Gods, wiens kracht in hare Boezem werkt, als een Troofter van haren Zaligmakenden Chriftus, belooft tot hare Verfterking en Opbouw. Zy zou niet kwalyk (leed het de plaats) met kleyne Engelen omzet zyn, als krachten, die, van haar uytgaan, en den Naam van Chriftus uyt de Mond doen hooren, zynde die H. Naam, in en door de welke zy zoo veele Wondertekenen heeft verricht, dat zelfs Godloozen zig met dien Wondernaam behelpende, hier en elders, ook vreemde voordeelen verkreegen, en nabootften de ware werkingen van Gods Kracht en Geeft. 'T zyn deze Goddelyke hoedanigheden geweeft, door de welke van tyd tot tyd, de Kerke Gods heeft gebloeyt, en die meeft Hemelwaarts zyn gevlogen, om de ondankbaarheyd der afvallige Kerk. De Godvruchtigheyd, de Eenvoudigheyd, en de ware Kennis, welke de Kracht Gods deden op de Wereld neêrdalen, en de kwaaden van zyne Uytverkorenen afweeren.

De Vervolgingen van ouds zyn van geen langen duur geweeft. *Ifraël* leed 200. Jaren in Egypte. De Canaäniten drukten Gods Volk; gelyk de Moabiten ontrent 20. Jaren. De Philiftynen kwelden dat Volk 40. Jaren. Affur en Babel boeyde het, en hielde het Balling 300. Jaren. Antiochus Epiphanes,

nes, en de Romeynen zeer lang de flechte overblyfzels. De Chriftenen leden tot *Conftantyns* tyd toe, min of meer, na de ongelukken der tyden, en grootmaking der Schryvers, die te mets meer praal maakten van 't grootmaken der Martelaryen, als ftichting door goede Eenigheyd en Leeven. *Muhammet* heeft over de 1000. Jaren eenige Chriftenen gedrukt, en de reft gedreygt; maar de grootfte Vervolging zit in haar zelven, tegen haar zelven. Openbaare Vyanden komt de Kerk, of door Geduld, of door Heerlyk fterven te boven, maar de woede der Ketteryen, die als de Peft by nacht over-al inkruypt, duurt en word grooter.

N. Tot trooft evenwel zien wy de Wonderen Gods in de gedempte Afgoderye, door *Dagon*, 't Vrouw-Vis-Beeld der Philiftynen, het welk op 't ftellen der Arke van Gods Genade-Verbond, door de Philiftynen genomen, en Zegepralend omgevoert, in ftukken viel, en voor een gedeelte vermorzelde; en daar na de redelyke vrees, die in die Afgodiften viel, van door Muyzen en Speenen geplaagt, de ware God ter eeren, zyne Bondkift moeften te rug zenden, met Goude Muyzen en Speenen tot boete van hunne opgeblaze mifgreep.

O. Even zoo is tot heul der Onderdrukten door de Dwingelandy der Vervolgers de Prophetifche gelykenis, van het groote *Koloffus* Wonderbeeld van Nabuchodonofor, het welk, van hoe koftelyke, fterke, en hardgeklonke ftoffen gemaakt, neder moeft ploffen, alleen door 't aanrollen van een ftuk Steen van des Heeren Berg. Dit broksken zonder Haken, Houwelen, Bylen of Handen los gemaakt, rolt van boven van Gods Heylberg naar beneden, tegen de Voeten van dit groote Wanftal. 'T is geen raak, of al deze verfchrikkelyke toeftel kraakt, barft en legt te morffelen. De woede der Bloedhonden, die de Zielen willen mennen naar hunne Fluweele of Yzere Toomen, tot aanbidding of erkentenis van iets, hoe Groot, hoe Heerlyk, hoe Machtig het ook zy, voor God of Goddelyk, is eeven zoo gevaren. De Mutzaarden, de Zabels, de Bylen, de Boeyens zyn tegen hare Tempelen, Landvoogden, Beulen-en Ketter-Meefters gebeezigt, en belonen altyd het lot der Bels-Priefters, en *Elias* Wederpartyen aan hare wreedheyt.

E
I
ERGO
F
G
A
B
C
D

NEGEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Verval tot Kettery.

WAnneer de groote Verſtanden dwang konnen gebruyken, doen zy in getal en geweld, aanzienelyker, ten minſten vreeſſelyker, veele zwakke Verſtanden zwichten, en zuchten, twyffelen en vreezen, en kennen den lompen Eezel niet, die de Leeuwenhuyd omhangen heeft, niet de Huyd van den Leeuw van Juda, maar van dien, de welke over al rondom gaat, brullende, en zoekende den Vromen te verſlinden.

A. Zulk een verzuft gemoed is in malkander geplooyt, neergebukt en krabt zyn Kop, van heymelyk ongenoegen; terwyl hem het jok te zwaar op de Slaafſche Nek legt, en de Toom in zyn Mond hem doed zwygen, zoo verbluft blyvende zitten, te bang om iets edelmoedigs met zeggen of ſchryven te wagen (eeven als de Hond, die voor de Eegelpennen vreezende, zulken Ondier zyns Heeren Tuyn laat omwroeten, ten argſten jankende, maar meeſt wechlopende, en in zyn neſt zig verſchuylende) te vreden, dat hy, als de Ezel van Bileam, het Hemellicht en den Engel ontdekt, eer de Prieſter, Ziender of Profeet hem gewaar wierd.

B. Eene andere zoort derft ten minſten eens twyffelen aan de grillen, die men de Wereld in zulke Yzere Tyden op de mouw ſpelt. Die twyfelmoedigheyd of Wyfelary, geſproten uyt Schemerlicht, heeft door denken, leezen of hooren plaats in de Herſſenen gevat. Dit gebrek word verbeeld door een Jeugdig Man, wiens wild Hayr met allerley Wind naar alle kanten waayt. De Weerhaan ſtaat in zyne Herſſenen geveſt, die gedreven worden, dan naar de goede zyde, met eene Duyvewiek, aan de rechterzyde van zyn Hoofd, dan met eene Vleermuyzenvlerk aan de linker zyde, nu tot Geeſtelyk bezef, dan tot duyſtere blindheyd en onverſtand. Hy fronſt zyne Oogen te zamen, om zyn denken te doen aanmerken. Twyffelende aan 't ware en beſte ſtuyt hy zyne Mond met zyne Vingeren, leunende op een Boek van hem doorlezen. Hy houd op zyne Hand een Chamæleon, dien hy te veel navolgt, ontfangende zulken indruk van Verwen, als 'er rondom hem aangeſmeert worden. Hy droomt iets, hy ſmeed iets uyt allerley Leeringen en Godſdienſten, maar vind nergens, dat proef houd. Zyne geſcheurde Deeken, waar mede hy omhangen is, en die hem zwaar naſleept, is met allerley lappen bezet. Men ziet 'er de Wereldkloot voor de Heydenſche Godſdienſt opgenaayt; de Wet van Mozes voor de Joodſche; de Naam van Chriſtus voor de Chriſtelyke; de Halve Maan voor de Mahumetaanſche; de Sleutels van St. Pieter voor de

Roomſche ; de Gans voor de Gevoelens der zoogenaamde Huſſiten enz. de Zwaan voor de Luterſche ; de M. voor de *Chiliaſten* of Duyzendjarige-Rykdryvers. Hy bukt naar de laſt van zulken Naſleep, en vlot vaſt barrevoets in eene Schelp, in hope, van op 't eerſte vaſte Land opgezet te worden. Erbarmelyke en beangſte ſtaat, zoo zy niet doordringt, en 't beſte keurt!

C. Deze twyffelmoedige Wyffelary word voortgekweekt van driftige nieuwsgierigheyd ; verbeeld door eene Jonge Vryſter, wier Hayren ook wildwajig zwaajen aan haar loſſe Hoofd. Zy draagt een Onruſt op hare Herſſenpan ; en voelt de Hoornen van een Hert, een van de nieuwsgierigſte Dieren, uyt hare Kruyn waſſen. De Wieken, waar op zy dryft, zyn Vleugels van Capellekens, van allerley verwen, plakjens, en vlekjens. Welke Bloedeloze Ondiertjens op allerley Bloemen vliegen, wiewauwende van 't een op 't ander. Hare Schoot was zoo vol Boeken en Schriften, dat 'er 't grootſte deel uytvalt. Zy heeft hare Ooren open, en ook haar Rok met Ooren bezaayt, om dat ze hare nieuwsgierigheyd over al wil voldoen. Kikvorſchen ziet men tuſſchen de zelve Geborduurt, een Ratelend geſchreeuw der Poelen makende, die ze, hoe vuyl die Moddergronden zyn, voor haar Muzyk aanhoort, en gelykvormig word ; zynde dit Ondier voor 't Merkbeeld der zotte nieuwsgierigheyd by den Egyptenaren altyd gehouden. Zy reykt en rekt zoo hoog als haar doenlyk is met hare zwakke Handen, trachtende de Eeuwigheyd, en 't geen aan dezelve vaſt is, te grypen, en te begrypen. Zoo heygende van verkeerde vlyt en drift, ſtapt ze met hare eene Voet een Berg op, om te doen zien, dat ze altyd hooger wil opklimmen. Een nut gebrek, als 't door eenen Wyzer geleyd word ;

D. Die naaſt haar zit, zynde een matig en recht onderzoek. Deze nette en eenvoudig gekleede Vrouw, heeft een welgemaakt ſtil Aangezicht, ſterrende op de Waarheyd, naar welk zy met H. zuchten haakt. Zy heeft voor haar open leggen het Goddelyk Verbond, waar van zy de klaarheyd mag doorzien ; dewyl men de Zegelen, met dewelke deze Gods Laatſte Wil geſloten was, door het Lam verbroken ziet. Daar vind zy haren Schepper en Heyland, de Alpha en Omega, 't Begin en 't Eynde van alles, waar uyt, waar in, en waar door alles bewogen word. De Pythagoriſche Letter Y ſtaat op hare Boezem, alles keurende naar de ſmalſte en rechte weg. Zy houd in de Rechterhand eene Toetzſteen, waar aan zy den Trouwring van den Heyland met zyne Bruyd, de waare Kerk, kan toetzen, dewyl ieder ſchreeuwt, die ware Bruyd aan te kleeven. Zulken Toets doet ze nochtans met zedige gehoorzaamheyd aan de Goddelyke en Menſchelyke Onderwyzingen, met het zachte Jok van Chriſtus blyde. Weshalven zy eene Spiegel by zig heeft, waar in zy den Drieëenigen God kan beſchouwen ; en waarom eene Slang kronkelt van Voorzichtigheyd, gelyk 'er een Duyfje vol eenvoudig-

voudigheyd op de H. Bladeren zit. Zy is niet te ſchielyk nog driftig, zulks vertoonende door de Schildpad onder den Arm, die langzaam, maar zeker, wandelt over de Boeken der Oudvaderen, der Kerken-Leeraaren, Richtſnoeren der Kerkelyke en Algemeene Vergaderingen der Godzalige Mannen, gekleed met lange witte Kléderen, in welke zy de Wereld overmeeſtert hebbende, draagt als Zegepralende in hare Schoot.

E. Die *Goddelyke Waarheyd*, waar op zy hare Oogen houd geveſt, komt van den Hemel gedaalt, als eene Goddelyke Gave, Schoon, Natuurlyk, Naakt, zonder tooyzel, dringende door de zaamengetrokke Wolken der dikke duyſterniſſen. Zy draagt de Straalkrans van de Godheyd, Drieëenig blinkende om haar Hoofd, en heeft eene Spiegel in hare Hand, in welke zy gedurig zien kan, of de gelykeniſſen van haar, wel haar zelven gelykvormig blyven. De omtrekken moeten zoo net zyn; haar Sneeuwblank en Roozemengel moet zoo juyſt zyn, dat 'er het geringſte niet aan en faalt, of zy ziet aanſtonts, waar des Menſchen Hand en Vinding uytgeſpat, en van haar Hemelſch Schoon op te volgen gemiſt heeft. Zy moedigt met de andere Hand hare matig wys zynde Onderzoekſter aan, om onbeſchroomt hare Schoonheden te Verkondigen, en verzekert haar door de Palmveêr, van de Vreede met God, tegen de dagen der bezoekingen, als de Wereldſche Machten haar beoorlogen.

F. Zy word haaſt ontdekt, en met Juychinge verwellekomt, door de *Verborge Kerke Gods*, welke hare drift tot hare nadere kennis doet zien, door hare uytgeſtrekte Armen. Verbeeld door een oud Man, als *Elias*, of diergelyken uyt de Zienders der Joden in de Tyden *Jezabels*, die zig de Dwingelandy heeft onttrokken, in de Rotzen onthouden, en de Kniën voor den *Baal* niet gebogen heeft, gelyk 'er de Heere nog zevenduyzend (1 *Koning*. XIX. 18.) zulken voor hem uyt bewaart hadde, zoo weeken ook de verſtrooyde Rechtzinnigen in de Boſſchen en Holen, op de Steenrotzen, en Sneeuw-toppen, wanneer ze het geweld der Heydenſche, Joodſche, Roomſche of Turkſche Vervolgingen ontvlieden konden. Hy heeft een Hert by hem, het welk gejaagt zynde door de Honden, of gelyk in Perzie, door Tygers, ſnakt naar het Water uyt de Rotzen wellende, om te bewyzen zyne Dorſt als *David* naar de Waarheyd, en 't byzyn Gods. Boven zyn Hoofd ziet men een Duyfje kirrende in de klooven der Steenrotzen. Van die ſtille in God geruſte uytgeweeke Denkers, buyten der Wereld roem en glans in 't verborgen kweelende, bewaart het H. Woord, gelyk het Vuur van Gods Altaar in de Slykput van *Nehemias*, onderhouden door de Vruchten van den waren Boom des Levens, maar niet van den Boom der Kenniſſe des Goeds en des Kwaads, het Beeld der Wereldſche kenniſſen, van welke zy Ballingen waren; alleen diep ingaande in zig zelven, vry en ontbonden van de duyſterniſſen des Vleeſchs,

 die

die in zulke donkere Holen het klaar Licht gestadig hebben voor zig gehad, en zoo krachtig daar door geleert, dat de Baalspriesters door hen overwonnen, de Redenaars beschaamt, en de Letterhelden verslagen zyn geworden; als de Griekſche en Egyptiſche Wysgeeren voor St. *Antonis*, eene macht van gaauwe Ketters voor *Fontinius*, een gemeyn Borger in 't *Concilie* van *Niceen*; van welke de overwonne Ketter getuygde, dat hy den Bisschoppen wel had konnen antwoorden, door woorden tegen woorden, maar dat deze, door den waren Geest spreekende, niet was te wederstaan.

G. Zulke zyn de KERKPESTEN, die met schoone schyn van opgesmokte Vrouwetronien, Slangenstaarten, en Sprinkhanen Lichaamen, bedriegen, verderven, en verslinden al het goede. Deze ziet men uyt de Put des Helschen Afgronds opdonderen, met gansche zwermen den Akker des Heeren verwoestende. Die Helsche Vlammen van de Zulferpoel, met haro uytgebraakte dikke dampen, konnen den Hemel zoo niet bezwalken, of de sterke Waarheyd weet dag te maaken, dwers door hare dompige nevelen, en doet verbaast zig wech pakken

H. DE SCHOOLHAAZERY der hoog Getytelde en Gekapte Leeraars der onnutte Wetenschappen. Die kreupele Mankebeen, heeft zyne Blinddoek half van 't eene Oog afgeschoven, om de flikkerende ameringen van 's Waarheyds Licht eeven na te oogen. Voor de rest te verlieft op zyne verblindheyd, om met Arendsoogen, dat Licht tot in de Zonne der Waarheyd na te sporen. Hy draagt op zyn Gehaayrkloofde Dwerlbreyn een Schoolbertje, waar op men dwers geschreven ziet ERGO, makende Sluytredens op *Barbara*, *Celarent*, enz. (en och of zy dat alle deden! zoo zou men hun Schoolgeraas niet horen; dan zouden zy hunne uytheemsche Lettergrepen en hardborstige woorden verbergen, te rug houden en zwygen.) Hy is uyt de *Sorbonne* van Parys gekroopen, lopende van de eene Hooge School na de andere, met zyne Spitszinnige bepalingen, verdelingen, uytzonderingen, en duyzend andere, sporeloos aan een gesmeede Kunstwoorden, als de Rotten- en Muyzeval Verkopers, open zettende hunne looze Vallen en Strikgarens, om de Zielen te knappen, derzelver Hersſenen en Gemoederen verlydende met onbekende Woorden en Grillen. Dog dragende groot geduld voor de H. Stoel; en voor zig zelven, Mutzen van Doctoren, Professoren, Prelaten, en anderen. De Ezelsooren van *Midas*, om de Goudzucht verkeerd, wenschende, slovende en snuffelende, verklikken zyn grof Verstand, in alle zyne fyne vonden, die hy met luyden Monde staande houd, met schreeuwen en stampen, niet met waarheyd of reden. Onbeschaamt zyn, is zyne eygenschap; waarom hy een lood Voorhoofd draagt by een yzer Hart. Zyn houte Been en de Weg vol onvruchtbare Distelen, op de welke hy gaat, toonen de ware wil om Kettersch onverstand te zaayen; gelyk zyne Draakenvleuge-

Vleugelen, zyne felheyt tegen den Tegenſtanders van zyn laſterlyk onwetend weeten. Hy vlucht echter, maar weet niet, waar zig te bergen, wyl de Fioolen van Gramſchap uyt den Hemel geſtort worden op die heerſchende Hoere,

I. Die Koninginne der Verborgentheden van de Ongerechtigheid, met welke de Koningen der Wereld gehoereert hebben, en uyt welker Hensbeeker zy zig vol gezopen hebben; die nog voor een weynig tyds zitten blyft op haar Zevenhoofdig Beeſt, en hare zeven Bergen; ziende met doodelyken angſt den glanſch van der Waarheids ſtraalen in de Oogen van die Machten aanblikken, met de welke zy pleeg te boeleeren.

VEER-

N.° 40.
E
L
I
D
H
K
IHS
F
A
FISON
HIDDEKEL
EUPHRATES
G
B
C

VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van het Kerkbeſtier.

DE Eenvoudige Herten, onder Syriërs, Arabiërs, Egyptenaars en Ethiopiërs, miſſende vaak onder de Vervolgers de onderſteunende trooſt van 't H. Woord, door de Martelary van hunne Predikers, en blyde boodſchap Verkondigers, waren te zeer gewoon, wat Beeldelyks te zien. In 't Heydendom vloeyden de Beelden over, en was de Wysheyd in Beeldſpraken te kennen te hoog geacht; ja zelfs die der Heydenſche Wyzen was te nabuurig en gemeen in, en met de H. Schriften en Gelykeniſſen; om zonder iets diergelyks hunne Zielen te kunnen kweeken. Eenige begonnen dan met een goed inzicht die gemoederen op te beuren met Schilders-en Beeldhouwers Poppenkraam. De dienſt hier van wierd van eenigen voorgeſtaan, van anderen ernſtig beſtreeden, om dat die Boeken der Leeken, te licht een verkeerden indruk in de Herſſenen maakten, en 't Oneyndige met het Eyndige verwarden.

A. Van deze is 'er een voor handen, welke te St. *Thome* of *Melipour* gevonden is, (zoo men zegt,) en aldaar aangebeden, om den Beelden kracht te geven, als een overblyfzel van den Apoſtel *Thomas*. Dit heb ik aangezien als een Beeld der Eerſte Kerk, mits datmen die verbeelding ſchikke. Men ziet 'er dan een opgeſchikt Kruys met zeven opgaande Takken, op de zeven vervulde of aankomende Tyden paſſende. Op het derde dezer is een Rond, vertonende de Vervulling der Wet, door 't opkomen van *Joannes* Doop, die Chriſtus in de Jordane by zig heeft. De H. Geeſt, als eene omſtralende Duyve, daalt op den Heyland uyt den Hemel neder, betuygende, dat hy Gods Geliefde Zoon was. Het Bloed van dit Dwarshout afvlietende, vergaart onder, als in eene Zee van Genade, door de vier Rivieren van 't Hof van *Eden*, naar alle Deelen der Wereld uytvloeyende, *Piſon*, *Gihon*, *Hiddekel* en *Euphrates*, na dit Bloed, als 't Water der verkoeling, tegen 't Vuur des Satans, om de Zonden, verlangende Herten, de Merkbeelden in de Pſalmen en veele andere Texten, van den Gelovigen, die op Gods Zegeningen wachten. Dit Dier, vry bot, eenvoudig en nieuwsgierig, is als een Zinnebeeld der Gemeente niet oneygen bevat, gedurig gejaagt, de Prooy en 't Banket der Grooten; wiens gewicht of Hoornen, afgeſtoten of afgezaagt, tegengift aan de Lichamen verſchaft tegen de Slangebeeten. Hier onder zietmen onzen Zaligmaker ten Hemel opgenomen, en daarom met Cherubinen Vleugelen gedekt, dog heerſchende, en deſwegens met een ſcherpſnydend Zwaard, zyn H. Woord in de Hand.

Achter den zelven ziet men een Palmboom van Vreede en Standvaſtigheyd, en daar in den Haan van *Petrus*, om de boete en het waar berouw te doen aankondigen aan ieder, en hen te herinneren, hoe zwaar het dien H. Man was, zynen driemaal verlochenden Heer met tranen weêr te winnen. Onder aan ſtaan rondom deze Chriſtus twaalf Schaapen, de twaalf Kruyſgezanten verbeeldende, die na 't afwezen van hunnen Herder meeſt ter Slachtbank geleyd zyn, om haar bloed in 't levendigmakend Bloed des Heeren te vereenigen. Achter aan ziet men eene Stad of Vlek vertoont, waar uyt eenige Hoofden van H. Mannen, mogelyk Martelaren, uytkyken.

B. Maar buyten den inbreuk der Beelden, daar lang om met de Pen en Degen gevochten is, leed de Kerk in veele andere zaken; niet zoo zeer in grove Ketterſtelling, want die dwalingen ging men in de Algemene Kerkvergaderingen tegen, maar in de tooying, ophulling, byhangſelen, nieuwigheden van plechtigheden, pracht en oppermacht. Want met die grootſchheden waren de meeſte Kerkelyken gedient. Zoo ziet men hier den Doop van eenen Nieuweling, die niet, als de Hofmeeſter van de Moorſche Koningin *Candace*, eenvoudig gelovende, gedoopt, en zoo Chriſtus ingelyft wierd; maar die, of naakt, of wat ontkleed, onder den Apoſtelen ten Doop kwamen, wierden in het eerſte verval Mannen en Vrouwen moedernaakt, met een gering tuſſchenſchot van Planken, in de Jordaan, Tyber, of andere Rivieren gedoopt; tot dat men het Doopwater eerſt ging heyligen; en de Leerling van buyten kon het *Geloof* en *Onze Vader*. Drie Maanden bleef die in de proef. Hy moeſt dien tyd geſtadig op de Kerkdagen tegenwoordig zyn, maar op het H. Avondmaal, de Kerk uyt. Hy moeſt een nieuwe naam ontfangen, den Duyvel verzaken, met de Waſchkaars in de hand, een Manteltjen omhangen, en driemaal luydkeels belydenis doen. De Biſſchop, die hem doopen moet, draagt ook een Compas om den hals, om zynen Dopeling in 't bidden net naar 't Ooſten te draayen, als in 't uytbannen des Duyvels, die hier met een Gedrocht uyt de Mond vertoont is; na 't Weſten zyne Neuſgaten met Spog, en zyne Ooren doen openen; om die tot het gehoor van Gods Woord te klaarder te hebben. Tot teeken des H. Geeſts, wryft en zalft hem de Doper met Oly, en bekruyſt den Leerling; om hem vry te houden voor den aanval der Booze Geeſten. Men wreef hem Zout in de Mond, om gezoute Redenen te leeren; om den Doop bedelen, tegen de grond leggende, lang boete doen, van Huwelykspligten zuyver blyven. Dan wierd hem het Hoofd gezalft, de Voeten gewaſſchen, na den Doop een Schoen aangedaan in deze plechtigheyd; om de vernedering des Vleeſchs uyt die geſlagen zoolen te leeren; lang te proef ſtaan van openbaar onderzoek; in de Kerk heerlyk opgetooyt aan den Biſſchop opgeoffert worden de witte nieuwe Linnen Kleêren, na de zalving ontfangen; daar na de nieuwe plicht van verſterking ondergaan, den Dienſt hooren, me-

mededeelende aan het Offer; en eyndelyk als een nieuwgeboore Melk en Honing, of Melk en Wyn drinken. De meeste toestel van alle die Zalfpotten, Schoteltjes, Kannetjes, en Balzemdozen, ziet men hier voor den Dopeling, die nu mede den Beker en 't Offer der Gemeenschap in de Hand houdt, en niets nodiger heeft, als dien wel te beloonen, die hem heeft *Gekerstent* (dat is, door den Doop tot een Christen gemaakt,) en de Kerk te bedenken, waar in, of waar voor het geschied is. Daar toe wierd de Gedoopte dan als een Broeder ingehuld, door eene maaltyd naar zyn vermogen. En die wierd jaarlyksch tot geheugenis hervat.

C. Den jonge Gasten wierd het Hayr afgesneden, en eene Kruyn geschoren, als Erven of Mede-erven der H. Staat, *Kleerossors*. Die moesten met Olie ingewyd worden, eer zy tot de aanstaande gaven toegang door Jaren kregen; van Wysheyd, als Bisschoppen; van Wetenschap, als Priesters; van Geloof, als Diakenen; van Werken, als Onderdiakenen; van Genezing, als Duyvel-uyt-zweerders; van Vertolkers, als *Acoluthen*; van Stem, als Zangers; van onderscheyd der Geesten, als Deurwaarders. Zulk een *Novitiaat* of Nieuwlingschap is in zulken geschoorꞌen en in 't wit gestooken knaap te verbeelden, die met geheyligt Licht in de Hand, het Kransje aangeeft om den gedoopten Christen te kroônen. Zoo kan men den staat van Diaconessen, Priesteressen en Bisschoppinnen, by den Ouden ingevoert, ook al vertonen; door Weduwlyke zedige Aangezichten, maar met wat kleynder Merken op 't Hoofd.

D. Gelyk men die van den Bisschop hier nevens zet, in 't aannemen, opmaken, en Doopen des Leerlings. De Bisschoppelyke of Opzienders staat wierd van drie andere ten minsten gekoren. De *Myter* van Egypte herkomstig, en Borstlap van den Joden, cierden zyn Hoofd en Borst. 'T kleyn Roksken of *Ephod* moest om den Hals. Het *Dalmatisch* Halfkleed van Purper droeg de Diaken, die naderhand in Kardinaals naam verandert is. De *Alba* of 't groot wit Hembd; de Gordel, om hare Kuysheyt te verzekeren; de *Manipulus* of Handdoek, om de zuyvering van Neus, Oogen en Zweet; de *Stola* of Halsdoek, als het Jok van Christus; die twee hangende enden, voor 't bidden in den Geest; en met de Mond, *Casula*, of *Casuyffel* met twee enden; 't een voor de Liefde tot God, 't ander voor die van zynen Naasten; het Kruysje om den Hals, voor Christus te kennen, en dien gekruyst; Muylen, om de sterkte der Beenen in de Geestelyke last; de Handschoenen tot een teeken, dat hunne Aalmoessen en Armen-diensten geheym en gedekt moesten zyn; de Myter als de Helm om te stryden met het Kruys gemerkt, in 't Geestelyke; voorts eene Ring, als uyt gekoren Konings Geslacht, in 't Priesterschap zynde, en als 't Merkbeeld der Trouw aan hunne Orden en Ampt; de Staf als Herders van hunne Kudde. De

Biſſchops Oppermantel moeſt, eerze hem gezonden wierd, eene Nacht gelegen hebben op den Altaar van *Petrus* en *Paulus*. Hier op moet een rood zyden Kruys op de witte Zilver of zyde ſtof brallen. Alle deze deelen zouden van my niet onaangeraakt zyn, ten ware zy alle voor Beeldſprakelyke, zoo als boven verklaart is, konden gebruykt worden. Men kan 'er ook eene Kap, en Waayer, om de Muggen uyt den H. Beker te houden, by voegen, van Paauwenſtaarten, of Palmveêren gemaakt; Schellekens, Klokjens, opgetooyt met Juweelen en verſcheyde verwen, zonder welke *Hieronymus* zegt, dat de Biſſchop geen Biſſchop was. Deze Biſſchop geeft aan zyn Dopeling twaalf Penningskens, om te toonen, dat de Geeſtelyke 't Geld niet en namen, maar verachten; of als aanrits-penningen, onder 't Chriſten Veldteeken. Zy wierden gezalft en beſtreken met Olie en Balzem, als 't Merkbeeld van Worſtelaars in 't Strydperk, behalven dat zulks Prieſters en Koningen eygen was.

E. Zoo veel toeſtel en Poppery kwam, onder ſchyn van H. betekening, in de Kerkorde inbreken, die van te vooren als eerſte Algemeene Chriſtelyke Apoſtoliſche Kerk was gebouwt op die Apoſtelen en Euangeliſten, die men ziet ſtaan als zoo veele Pilaren, onder het ware *Pantheon* der Chriſtenheyd, waar van *Jezus Chriſtus* is de Hoekſteen, in welke de H. Geeſt beſtraalt al het binnenwerk; in wiens midden ſtaat het Licht op zyne Kandelaar, met zeven Sterren der Griekſche Kerken omringt; rondom de welke lagen de ontzegelde Boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds, die helaas! door de Hovaardy, Partyſchap en Kettery zoo ver vervielen, dat vyf Vyanden haar verdelgt zouden hebben, ten ware een beter Licht was door de nevelen henen gebroken.

F. De eerſte, die de ſtrydende Kerk uyt hare plaats rukt en helpt ſleuren, is *Theoſophiſtery* of ſpitsvinnige Schoolkenniſſe Gods. Hier word den Gelovigen, als Kinderen Gods, hunnes Vaders uyterſte wil, en 't goed, dat hy hen maakt, ontnomen en verduyſtert. Deze word vertoont met Kap, Tabbaart, Ring en toeſtel van *Magiſter Artium*, *Baccalaureus*, *Profeſſor* of *Doctor*; die een Boek van *Scotus*, *Lanfrancus*, *Lombardus*, *Thomas Aquinas*, of diergelyken voor hem heeft; met zyne Vingeren tonende zyne Twiſtredenen, *Syllogiſmen*, en *Sophiſteryen*. Deze voegt by de H. Schriften *Spreuken* der Oudvaders, *Decreten* der Pauzen, ja *Ariſtoteles*, die wel bearbeyd wierden; terwyl men *Paulus*, *Petrus*, de *Euangeliſten* en *Propheten* achter de bank wierp. Zoo dat de Bybel aan groote *Theologiæ Doctoren* zelven onbekent was.

G. De tweede de *H. Brigitta*, uyt welker Herſſepan veele Schaduwpoppen ſpringen, in hare dromen, als H. Verlichtingen uytgebroeyt. Zulke

ke en diergelyke Mannelyke en Vrouwelyke Droomheyligen, maakten de zekerheyd der Gevoelens, door de uytspraak van hare verlichte Geestdryvery; waar uyt Geesten, Spooken, Zielwandelingen en hare plaatzen, als Vagevuur, Kinderboot, Voorburg der Hellen, enz. hare klem kregen..

H. De derde, de *Traditien* of Overleveringen, door den Roomschen Sleutelvoerder bevestigt, die de Kerken-waarheyd, uyt hare Apostolische Tempel gerukt, met de Hayren langs de Trappen sleurt. Vergeefs tracht zy haar te houden aan haren Hoeksteen *Jezus*. Zyn H. Woord word de Uytlegging der Schrift-betwisters onderworpen, en moet zoo zyn, als de *Decreten* willen.

I. De vierde is de Marktkraam der Gulde *Legenden*, van den Grooten *Christoffel*, de bekeerde Visschen, en Zwaluwen van *Franciscus*, de Christelyke Ezels van *Dominicus*, de Cellen in de grond van de Zee van *Clemens* Graf, de Vliegende Ruyter *St. Joris*, en duyzend diergelyken; die nu daar, alwaar de Hervormde doorgebroken zyn, door dezelve Roomsche opgekogt, en uyt schaamte nu verdraayt worden, als of ze niet voor gebeurde zaken, maar H. Merkbeelden waren by een gestelt, tot stichting. Waar van ik den geest van *Surius* den anderen niet onaardig geacht heb in 't nalezen, door welke zommige Deelen *Historieel*, andere *Beeldsprakelyk* opgedischt worden; hoewel echter elke Order niet nalaat zulke Mirakelen, Martelaryen en gezochte Heyligen Praal in hare Winkel te mengen, waar van ook weinige betere Godsdiensten geheel vry blyven.

K. Het Euangelie van den H. Geest, door den Abt *Joachim* en zyne Medegenoten zamen geflanst, uyt grillige verdichte Verschyningen, Droomen, en Gezichten, welke Ao. 1290. na eene grouwelyke uytlegginge van eene Text uyt de Openbaringe van Johannes, moest beginnen met even zoo veele vernietiging van het Nieuw Verbond en Euangelium van Christus, als het Oude Verbond van God den Vader, als Wetgever van zyn Volk, was vernietigt in alle lasten en Plechtelykheden van de Wet, zoo der Priesteren, als des Volks; Prediken van Gods H. Woord even wech gedaan, als de Reuk-Pleng-en Brandoffers, en daar voor alleen op en ingevoerd eene zamengesmede dromery, van eenige zwaar bedorve, andere Godschendige looze Hersenen; elk zig om 't hoogst verheerlykende, met de Pronknamen van alderley Heyligen, byzonderlyk des *H. Geestes*, en de Maagd *Maria*; die alle een spoor hielden om veylig aanhang te krygen, ter grootmaking van den Opperften Bisschop, die nu met den naam van *Paus*, Gods Steedehouder, en hoger Eertytels pralende, alle Kerkbestierders van alle kanten van hem afhankelyk had gemaakt, en deze Godvergeten Geestdryvers in hunne bedriegeryen koesterde, honderd jaren lang, met wechdoening van

alle de H. Schriften, en omkering van alle Goddelyke Leer; tot dat eyndelyk de *Sorbonne*, en de beste Kerken van Duytschland en Spanje dezen Afgronds Pest wech namen, kwanswys niet in weerwil van den H. Stoel.

L. Door zulke middelen nochtans raakte de eenvoudigheyd der eerste Christenen wech, de Griekſche Kerken wierden opgetooyt en Prachtig; en de Roomſche, die alle de andere kielhaalde of overſchaduwde, verre van alle ootmoet. Die trotſche Gebouwen moeſten al veel uytſtaan. Zy moeſten naa 't Ooſten geſtelt, ende als een Kruys gebouwt zyn; aan een Heylig, wiens naam zy moeſten dragen, opgeoffert wezen; vol Capellen en Altaren zyn; veele Beelden en Schilderyen dragen; XII. Lichten moeſten 'er voor de XII. Apoſtelen in branden. De Prieſter moeſt 'er van 't Ooſten naar de de linker, en van 't Weſten naar de Rechterhand een A. B. C. in ſchryven op de Vloerſteenen; om te toonen, dat de beginſſelen der Wetten, Kenniſſen en Heyligdommen daar wierden geleert. Dan moeſt de Prieſter met Water, daar Zout en Aſch in gemengt was, van binnen de Muuren beſproeyen; beteekenende met Water het Volk, met Zout het Verſtand en Wysheyd, met Aſch Chriſtus Lyden. Hier op moeſt het Kruys op vier hoeken van 't Altaar gemaakt zyn, met des Prieſters Vingers, in dit Water met zout en aſch gedoopt. Dan moeſt met Linnen 't Altaar afgewiſcht worden, verbeeldende, dat, gelyk 't Linnen uyt de Aarde van Vlas gewonnen, tot zulke witheyd was geklommen, dus ook Chriſtus Vleeſch uyt de Aarde en door het Lyden Verheerlykt en Opgevaren is. Om dat de Zielen der Martelaren onder 't Altaar zouden huyzen, moeten die op overgebleve ſtukken van Heylige of Martelaren Lichamen, Kruyſſen of andere Overblyfzels gebouwt zyn. Voorts moet de Altaar-ſteen Gezalft worden aan vier hoeken. Zoo door de H. Dienſten klaar gemaakt, kan 'er nooit iets van tot Werelds gebruyk worden, nog van het daar aan Geoffert Huysraad; en op dien Grondſlag, noyt iets van de Goederen aan de Kerken of Kloosters geſchonken, tot Burger-Vorſt-of Staatsbeſtier aangetaſt worden. Door zulke gronden in alle Ryken te doen opvatten en doorzetten, groeyde de Kerk en 't Oppermeeſterſchap van Romen zoo geweldig, dat de Conſtantinopolitaanſche, Antiocheenſche, Alexandrynſche (ik laat ſtaan mindere) mettertyd onder raakten, en alles van alle hoeken in den Schoot van Romen zakte; dat alzoo zonder Bloedſtorten der Wereld-ſchatten weêr kreeg, die het tegen de wakkere Volkeren vechtende had verlooren; met eene Fluwelen Toom regerende, door hare Zendelingen, 't geen ze door hare Ridderſchap uyt hare Heerſchappy had verlooren.

N°. 41.
H
I
K
A
M
L
N
G
O
E
D
P
C
F
B

EEN EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van den Ooorsprong en Voortgang der Ordens in de Roomsche Kerk.

DE Vervolgingen (hoewel zy zoo veele, nog zoo zwaar niet geweest zyn, als men in de Martelboeken uytbazuynt,) brachten eenige stille en zwakke Menschen tot het ontwyken der Steeden en bewoonbare Plaatzen. Byzonderlyk wanneer de eene Christen den anderen moordde en verdelgde, om de geringste omstandigheyd in uyterlyken dienst, Hoogtyd-rekening, of ongewoone Kunstwoorden in de Geloofskunde. Ik gelove, dat de Roomsche Regering om de verscheydenheyd in den Godsdienst niemand zou gedood hebben, mits dat hy niet te stout yverde, om hunne nu ingevoerde Diensten, en Geheymenissen, die zy in hare Staatkunde nut vonden, te openbaren, ontzenuwen, en bespotten. Maar 't is gelooflyk, dat de Joden haar vervolgden met alle bitterheyd, en de Romeynen wederom de Joden, om hunlieder gestadige oproeren, tusschen Joden en Christenen geen onderscheyd wetende; maar met de naam van Galileërs den een den anderen zonder onderscheyd merkende; tot dat de Joden hier of daar in de Hoven indringende, Heydensche Vorsten, Landvoogden en Priesters innamen; en onder de Schendnamen van de alderongehoordste wellusten of zamenzweeringen, de Christenen verdacht, gehaat en vyand maakten. Wanneer nu de Zoldaat, of eygentlyk de zoo genaamde *Cohortes Prætorianæ*, dat is, Keyzerlyke Lyfbenden, waar by de hedendaagsche Janitzaren in Turkye gevoeglyk vergeleken worden, de Macht van 't Ryk in hunne handen kreegen, en de Keyzers aan en afzetteden, wierden die opgeworpe Monarchen in gestadige vrees gehouden, tegen alle zamenrottingen; en dewyl de Christenen meest by nacht op heymelyke plaatzen vergaderden, viel de argwaan der Landvoogden en Drossaarden op hen aan; en begon ook zoo de woede. Daar by kwam, dat de Vette Papen der Afgoden den aanwas ziende, en nu en dan Voorbeelden van hunne Geestelyke standvastigheyd doorbreekende, bang wierden voor hunnen Vetpot; en Branden, Moorden, Plunderingen den Christenen aanwreeven; Aardbevingen, diere Tyd en Pest, door hunne Goden afgezonden te zyn riepen, om dat men deze Ongodisten en Tovenaars niet en dempte. Al 't welk licht kon vallen in Vorsten, aan 't bygeloof van Tovery hangende, alles vreezende en wanende, dat Bezweeringen, Wassche Beeldekens, vreemde Krabbeltrekken enz. hun Leeven en Kroonen konden belagen en overhoop werpen. Deze dan maakten 't eenige Christenen te bang, zoo dat ze hunne veyligheyd zochten in de Rotzen, Bosschen en Steenkloven. Eerste Uytvinders te maken van zulken Vryheyd, is belachelyk, wyl 't met den Mensch geboren is, zig zelven te redden, en in vee-

le

le niet en viel de ydele Glorizucht, van een Naam te winnen door eene Dood, door Styfkoppigheyd verhaaft; byzonder zoo de Eere Gods daar door niet en wierd bevordert, nog het voordeel en Stichting van zyne Uytverkorenen. *Elias*, *Johannes*, *Chriftus*, en zyne Navolgers hebben zig zelven onttrokken, langer of korter tyd, de grimmigheyd der booze Grooten. Zulks is gedurig gefchied, dan van dezen, dan van genen. *Paulus* van *Theben*, *Ephraim* den *Syrier*, *Antonius*, *Macarius*, en meer anderen buyten *Antonius* Leerlingen, vertrokken alzoo na den Berg *Carmel*, *Libanon*, en *Taurus*; of in *Boffchen*, *Grotten*, *Eilanden*, en andere Hoolen, om Schuylplaatzen voor zig te vinden.

A. ANTONIUS bracht dit Woeftyniers-of Eremyts-leeven tot inftelling, en bedwong het aan Wetten; en zoo wierd dit Kluyzenaars Leeven tot eene Orden. Men ziet ze hier achter verbeeld door hen zelven, op ontoegankelyke Rotzen en in Hoolen, armelyk, maar vergenoegt; uyt, maar boven de Wereld, Levende. Zoo was een Palmboom aan *Paulus* genoeg, om 'er Voedzel, Hut en Scherm onder te vinden; en anderen een Hol, waar in zy zig zelven kluyfterden (want dit H. Leeven had ook zyne Stuypen) en door de Eenzaamheyd en 't flechte Voedzel, borrelde in eenige Zwaarbloedigen, of de Gal te verbrand hebbende, een waan van Duyvels en Spooken te zien, en over derzelver Verfchyningen, Kwelling, Aanfpraak en Verzoekingen te klagen, ja te Schryven. Veele van deze Alleen-leevers en Woeftyniers wierden van *Pachomius* op 't Eyland *Tabenna*, drie in eene Cel by een vergadert; aangroeyende tot 24, zynde het getal der Griekfche Letteren. *Bafilius*, wykende voor de kwelling van *Eufebius*, vergaderde deze in Kloofters, en fchreef hen voor de Regelen van dit Kloofterleeven, dat eerft mede bracht, ten minften de fchyn van groote Deugden en aanmerkelyke bezigheden, die men op de Voorgrond ziet.

B. De eerfte is het *Bidden*, verbeeld door eene Vrouw, die vieriger Bidden konnende als een Man, met de Oogen Hemelwaarts opgeflagen, met de Mond zuchtende, en bekreete Wangen, Boetvaardiglyk hare zonden aan God belyd. Zy toont haar Hert in den Boezem brandende naar de Genade van haren Zaligmaker. Dewyl de manier van Bidden met voortgang des Tyds ook Gereedfchappen en Plechtelykheyd opgeleyd wierd, heeft ze een Rozekransje of Paternofter in de zaamgevouwen Handen, en een Gebeedeboek voor haar leggende, op een Doodshoofd met dorre Schenkelen; om de geduurige onzekerheyd van den Jongften Tyd, en de zekerheyd des Doods haar voor Oogen te houden. Voorts is zy naauwelyks wel gedekt, om de ydelheyd der Hoffelyke *Modens* niet aan te hangen.

C. Daar

C. Daar aan volgt het *Innerlyk Bedenken* of *Meditatie*. Een oud en droog Man; met een kaal Hoofd, zulks als de Gezichtoordeelaars bekwaamst tot *Mediteeren* oordeelen. Hy houd zyne Hand aan zyn Voorhoofd; heeft de Oogen neergeslagen, om door de Wereldsche Voorwerpen niet beroert te worden. Een gesloten Boek legt voor hem, nevens andere, die hy doorbladert heeft. Zyn Elleboog rust op eene Lessenaar, hebbende by hem Pen en Inkt, om zyne Bedenkingen aan te tekenen; waar by eene Lamp staat, om te toonen, dat het diep denken des Nachts met meer vrucht, als des Daags geschied.

D. De derde is het *Leezen*: Een jong scherp Verstand, met eene Muts van Baccalaureus of andere op zyn Hoofd. Hy houd een *Boek* met de eene, en doorbladert het met de andere Hand. Een *Kraayende Haan*, het Beeld van vroeg opstaan voor den Leerlingen, staat aan zyne Voeten; om te doen zien, dat de Morgenstond eene Vriendin is van de bevlytigende naspooring der Geleerdheyds Minnaars, ongeacht in zyne Kleeding, en zonder Kousen of Schoenen aan, als vroeg, vol lust om te leeren, opgestaan.

E. Hier by staat het *Waken*, met eene snelle Trony en wakkere Oogen; uyt den slaap gewekt, door het Schellen van het *Kloksken*, dat boven haar Hoofd hangt. Zy is opgestaan, om haar te Tuchtigen, en heeft de Boetgeessel in hare Hand, en de Kraanvogel met een Steen in de Klaauw, om daar door vry te blyven van diepe slaap, welke die Vogel in 't Water ontvallende, niet toe en laat sterk te sluymeren.

F. Daar voor zit de *Vlugheyd van wel te Schryven*. Zy heeft de *Vleugelen* van 't Verstand aan haar Hoofd. Zy draagt een *Kruys*, dat zien doet hare ingeslotenheyd in de eene of de andere Orden. Hare Rechterhand schryft het Opgedachte, Uytgevondene, en Bearbeyde, in een Boek tot nut van anderen, en Stigting der Gelovigen. Zy draagt in hare Linkerhand het Geheel Al, door den Hemel en Aardkloot vertoont; en daar boven op het Schetsbeeld van zynen Schepper, met Gods Naam in de Schepping en den Driehoek, God den Vader, God den Zoon, en God den H. Geest aanwyzende; in welker beyde bespiegeling zy haar dagelyks opscherpt.

G. Aan de andere zyde staat de *Vrymoedige Belydenis*: Eene wakkere Machabeïsche Moeder, die door haar fier Gelaat en doen de onver-

 schrok-

ſchrokken Heldenmoed vertoont, welke in haar *Boezem* woont, ſchoon zy haar Hoofd met de *Doorenkroon*, haar Hals met een Slaafs *Jok*, en haar teder Lyf met *Ketens* beladen vind. Zy toont met de *Linkerhand* die *Kluyſters*, uytlachende hare Geweldenaars en Tyrannen; en ſchoon zy in *Beeſtenhuyden* genaayt is, om de wilde Dieren in de Schouwplaatzen voorgeworpen te worden (gelyk veeler Eerſter Chriſtenen lot wierd) zoo laat ze niet na te doen zien, aan haren Beuls de Manmoedigheyd, die zy van den H. Geeſt ontfangen heeft; met het voorbeeld van *Scævola* den Romeyn pralende, die zyne Hand, in welke hy den Dolk voerde, welke zyn Vyand gemiſt had te dooden, in 't Vuur afbrand. Deze met Kranken en Stervenden te dienen, en andere Deugden blonken uyt in die eenzame Cellebroers en Zuſters, tot verbaaſtheyd en overtuyging van hare Wederpartyen, zoo wel als der Joden en Heydenen. Maar hoe ſchendig een verval in deze welmeenende Ordens kwam, leeren ons de beſte Mannen van de zelve Eeuw, by na in welke zy begonnen. De Hemel blonk zoo ſchoon niet door de verſcheyden Chooren van Sterren, als de Woeſtynen van Egypte met de Heerlyke Zamenwoningen van hare Monniken. Maar de Eernamen, vreemde Gewaden, afgezonderde Spyzen, en de Verdienſten uyt dezelve te halen, verdelgden haaſt het goed voorneemen der Eenvoudigen. Klooſters ontelbaar, groote inkomſten en uyterlyke ſchyn kwamen voor de Armoede, Nederigheyd en Zoberheyd. De Beſchryving van 't verſchil is te groot en wydloopig; voor 't Geeſtelyk Voedzel, alle welluſt; voor de Geeſtelyke Beſpiegelingen, Getier, Schooltwiſt, beuzelingen. Monniken met de naam, de Heerlyke bentnamen van *Baſilius*, van *Benedictus*, *Bernardus*, *Auguſtinus*, *Franciſcus*; onderſcheyden in Kappen, Rokken, Gordels, Schoenen; Bedelende, Prevelende; Mannen en Vrouwen, van allerley verwen en Maſcaraden, brillen *Europa*, zetten uyt in *Aſia*, heerſchen in *America*; zamen bekwame Weſpen, om te werken voor den Roomſchen Stoel.

H. Daar zit de *H. Kerk* boven op eene Rotz of *Petra*; ontzachelyk door hare Pauſſelyke Kroon; *kniel en buyg Eerbiedig*; om 't *Ciborie* van Goud en Geſteente, waar in zy het Eerwaardigſte bewaart, dat van Broodſtof, Vleeſch en Bloed geworden is; dreygende met de andere Hand, waar in zy de Sleutel van Goud en Zilver draagt; met het Kruys op de Borſtlap getekent; houdende in hare Schoot de Wereld, door hare Zendelingen en Zielkopers bekeert en gekerſtent; vertreedende den Draak, dien ouden Vyand, onder hare Voeten, door Mirakelen, Engelen, en Heyligen geholpen; gelyk zy hier *Michaël* op hare zyde heeft, die met Chriſtus Merk op zyn Rondas, de Speer door den Draakenkop jaagt. Zy zit boven de Maan, haar zelven zonder verandering benamende, en boven alles verheffende.

I. Drie-

I. Driederley zoorten van Maagden ſluyten haar de eene zyde. Het eerſte zoort *Nonnen-Leeven*, van *Nonnus* eenen Egyptenaar; dat belofte doed zonder hertred; Geſchoren, Gekapt en Gerokt naar de Order, van welke zy den naam draagt. Zy roept van de Geeſtelyke Vreede in hare Ziel, waarom zy de Palmveêr zwaayt, van de Tucht en Boetvaardigheyd; en waarom zy de Geeſſel op hare Zyde draagt, vertrappende de Wereld, die in zyn Gekskap onder hare naakte Voet legt. Barrevoets klautert zy de *Petra* op, om de H. Kerk te dienen.

K. HET STIFT-JUFFERSCHAP, 't Leeven der Edele Maagden, is of onder belofte voor altyd, of met vryheyd van te mogen Trouwen. Deze *Choorjuffer* heeft een net *Kapje*, *Kraagje* en *Manteltjen* aan, naar den trant van hare Orden: maar de helft van 't Hoofd is 's morgens Geeſtelyk, 's middags Hoflyk en Werelds, opgezet met Pracht, en Huwbaar. De Rechterzyde ſluyt de Borſt, de linker laat de Tepels zien. De Rechter hand heeft het Gebeedenboek, de linker den Overvloed. De Rechter arm tot de Hand geparſt in de naauwe Kerkmouwen, de linker bloot met alle ſlingers van Cameryksdoeken, Armbanden en Handcieraden. De Rechterzyde draagt het Rozenhoedeken op de Kerkrok, de Linker vloeyt over van Goud en Zyde geſpin, met een ſleep van Ellen lang. De Regtervoet draagt de Pantoffel, de linker eene modiſche Juffers Schoen.

L. Het derde zoort is *Begynen*, onder eene belofte, maar niet geſloten, door de Steden en op 't platte Land verſpreyd, Heerooms en Kerkendienſt waarnemende.

M. De alderachterſte zyn *Kweezels*, Vrywillige Zuyverheyd belovende, en onder deeze of geene Orden, zoo lang 't haar luſt, verblyvende.

Deze H. Choor-ſterren brengen veel Licht, maar niet minder Erfgeld aan de Kerken en Kloosters. Van de andere zyde, omringen en Beſchermen deze Rotz die Heylig genaamde Religieuſen, van welke men zoo wel als der Vrouwen Orders, nader eene nette Beſchryving en Verbeelding zal doen zien. Deels Bedel, deels Preek-en afgeſlooten Orders.

N. Van dezen voert de Vlag die der *Dominikanen*, door eenen *Dominicus*, die by den Biſſchop van *Oſimo* tegen den *Waldenzen* zig onthield, ingeſtelt. Zyn Kruys in de Hand en Predikboek in den Arm houdende, preekte hy en zyne Navolgers, de Preêkheeren, zoo vierig tegen den *Albigenzen*, die meeſt van de Gevoelens der *Hugenotten* in Vrankryk waren,

 dat

dat men by *Thoulouse*, in het *Dauphiné*, *Sevennes*, en de Dalen van *Piemont*, na veel vechtens, over de 10000. der zelver ombracht; en zyn van dezen het overschot geweeken in de Valleyen en Rotzen by *Saluce* in het *Vivarets*, *Pireneën* en andere Bergen, alwaar zy nu zelf zig nog eenigzins beschermen tegen 't geweld des Franschen Konings. Deze Tocht was de H. Kruysvaart op den *Vaudoisen* genoemt; welke naam lang met die van *Tovenaars* is gemengelt geweest. Boven die Geordende Monniken en Preêkheeren, brak eyndelyk door

O. DE SOCIETEYT VAN JEZUS, van *Ignatius de Lojola*, Biscayer van Geboorte; die, missende zyn oogwit in den Oorlog, en gekwetst, deze Maatschappy aanrechtte, die ik naderhand omstandiger zal verbeelden. Deze Maatschappy, met vierkante Mutzen, *Baretas*, en *Solanus*, of zwarte Rokken gedekt, met Zydelint-Gordels of *Sotanas* gesloten, toont de *Bekeerde Wereld* op zyn Rechterhand, voerende het *Geestelyk Zwaard* met de linker, vlammende om de geknotte Koppen der Ketterye te verschroken. Dit Gedrocht, dat met *Adam* gestreeden, met *Kain* geheerscht had, en in de eerste Wereld verdronken scheen, is weder met *Cham* uyt de Ark gekropen; en heeft, van de oude Slang een Afzetzel zynde, de Kerke Gods altyd bestormt. Deze is op de Aarde vervloekt, een ander daar in verzwolgen, een derde by zyn valsch Offervuur verslonden, elders verstrooyt, verdelgt en uytgeroeyt.

P. Maar dit laatste Kind tegen de Roomsche Kerk opsteygerende langs dezelve Petra, draagt den hatelyken Naam van Afzetzel der oude Slang. En zulke Gedrochten zyn 'er ook onder die Verketterden veele geweest, die van alle Waarheyd wykende, zig zelven *Zaligmakers*, *Zoonen Gods*, en anders genoemt hebben; die onder den dekmantel van de Roomsche overmaat en overmoed te willen tegengaan, het arme Volk deden oproerig worden, tot haar eige Grootmaking, smoorende zelf in de rampen, waar in zy de anderen getrokken hadden. Deze Kettery heeft in de eene Hand eene Fakkel, Vuur en Vlam van Oproer stichtende tot verderf van 't Gemeen en haar zelve. Dit Gedrocht is meest naakt, om dat zyne Dekmantel afgenomen is; heeft veele Hoofden, die als aan een *Hydra*, voor een, dat geknot word, aanwassen. Alle zynze met giftige Slangen in plaats van Hoofdhayr, bezet, die tegen de Rotz, tegen de Roomsche Kerk, maar meest tegen de Ordens ingenomen zynde, haar Vuur en Gif uytspouwen. Een Boek onder den Arm houdende, wyl de Drukkery uytgevonden zynde, ieder zyne dwalingen en dweeperyen Wereldkundig kon maken. Onder aan ziet men, terwyl hy van de Rotz om laag tuymelt, de Drakenstaarten, met welke hy zoo gevaarlyk opklauterde. Maar echter wierd met de vergiftigende Ketteryen te dempen, uyt dit eerst goed oogwit, een ruym zoo verderffelyk kwaad.

kwaad gebroeyt; zynde de grimmelende overmaat der ledige Meſtpapen en Klooſternonnen, die niets deden, als alle wetende en wakkere Geeſten aanſtonts uyt te kryten voor *Ketters*, 't Graauw tegen haar op te ruyen, de Gerichten en Vierſcharen te ſpannen; Vier, Stroppen, Bylen, en allerhande, te vooren ongehoorde, zoorten van Moorderyen op deze en zelfs onnozele, onkundige Menſchen te doen woeden.

N.° 42
N
L
M
K
L
E
I
F
A
G
C
B
H
D

TWEE EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van der Kerken Tweedracht.

A. DE KERKEN TWEEDRACHT, is hier verbeeld door Twee Rammen, welke op malkander ſtooten. Deze als reyne uytgepikte Dieren, zynde den Heere op de Offerplaatzen zeer gemeen geweeſt, en in veele gevallen der Wet geboden, maar in de wonderlyke bewaring van *Izaak* tegen zyns bereydwilligen Vaders Offermes, byna Goddelyk hervoort geſtouwt, om het gebrekkelyk Offer van *Abraham* te voldoen. Behalven zeer veele Gelykeniſſen in het Oud en Nieuw Verbond; zoo dat men de Kerke daar by geſtadig heeft vergeleeken. Maar het paſt beſt een Ram voor eene Kerk, waar in een Hoofd buyten Chriſtus is ingedrongen, het welk zig zelven met vinnigheyd boven anderen wil verheffen. Zodanig was de erbarmelyke ſtaat der Chriſtenen Leeraars al vroeg; en houd zelden op in 't kleyn of groot, zoo te zyn.

B. De Ram aan de Rechter zyde, is de *Eerſte Chriſten Kerk* in Paleſtina, en onderſcheyden van de andere door de fynheyd van zyne Wol en *Aziatiſche* Sleepſtaart, die by uytnementheyd in die Landen dik, vet en groot is. Zoo dat in verſcheyde lage Landen, waar vette Beemden zyn, die zoo zwaar uytwaſſen, datze op Rolwagentjens naſleepende 't Lyf volgen. Deze Kerk van de Roomſche onderhorig gemaakt, bewyſt hare onmacht tegen den aanſtoot van de andere, neêrneygende voor haar gewelt.

C. DE ROOMSCHE KERK, die in den beginne zoo waardig een Offer in des Heeren Oog was, met zoo veel goede reuk opging ten Hemel, is door den Italiaanſchen Ram vertoont, grof van hangende wol, trots en fier, ſterker als de andere, gelyk die Ram ook de anderen overhoop werpt, en byzonder den derden, die onder leyd, zynde

D. DE GRIEKSCHE KERK, waar van de opgeklomme *Primaat* tot Conſtantinopolen, meeſt voor de Roomſche te vreezen was, om dat hy aan 't Hof des Keyzers zynde, te veel bewind kon in handen hebben, waarom hy ook, als voorrang, en voortgang hebbende, de Bel of het Schelleken om zyn Hals heeft, als de belhamel, welken de Kudde pleeg na te volgen. Deze moeſt noodzakelyk, gelyk de eerſte, van de andere verſchillen, en of ondergebracht worden, of onder brengen. Want de ingebrachte zwaare nieuwigheden, byzonder van Beeldemaken, waarom zoo veel Bloeds geſtort is, en an-

andere uytgevonde nieuwigheden, braken al de Broederlykheyd en overeenkomſt, de een den anderen verbannende.

Beelden te maken is by Joden, by Chineezen, en Perzianen, ook in 't begin door *Numa Pompilius* by den Romeynen verboden: maar door de Egyptenaars tot oneyndigheyd uytgevonden, en zomtyds op veele wyze, zomtyds op grillige manieren vermenigvuldigt; en deze hebben de andere Volkeren, ja zelfs de Chriſtenen verlokt. Hoewel zelfs groote Rabbynen geſtelt hebben, dat men geenen Afgod kon maken, dewyl 'er naar God (het Oneyndig Weezen zynde) geene gelykenis kan gemaakt worden. Zoo iemand (dorſten zy ſtellen) geen God daar in kan verbeelden, kan ook daar in niemand zondigen; ja zelf die te eeren door Liefde of Vrees, acht nog de Talmudiſche *Periocha* geene zwaare ſchuld; zoo ook in der Afgoden Offerkoſt nog plaats en deel te hebben. By den Romeynen is 't naderhand zoo zeer doorgebroken, datze alle Goden van alle Volkeren, hare Beelden en Tempelen in Romen heyligden; en Chriſtenen geworden zynde, van tyd tot tyd oneyndig maakten, beginnende van *Chriſtus*, *Maria*, en den *Apoſtelen*, voegende daar by die van Engelen en Martelaren, welker getal met verdichtzelen by duyzenden dagelyks vergroot wierd, en nog al aanwaſcht. Deze wanorder word nochtans van den Kerkenbedienden om de voordeelen geleeden, en herdoopt met de nutte naam, van te zyn *Boeken der Heyligen voor 't Gemeene Volk*, om door 't gezicht derzelver aangeſtooken te worden met eene vierige luſt om hen na te volgen. Het Beeld Gods is zyne ons nagelaten H. Schrift, die getuygt van hem. Horen de Heyligen iets, zoo konnenze over al horen, als onlichamelyk zynde; en zyn daarom de Beelden, om 'er aan te verzoeken 't geen wy nodig hebben, en hare overgebleve Stukjens, Beentjens of Brokjens, met hare koſtelyke toeſtellen overtollig, en gevaarlyk. Dog die dingen zyn zoo eene profytelyke Kraam en Winkel, dat zy niet ligtelyk wechgenomen zullen worden.

E. Dit *Beeldmaken* is hier door de *H. Maagd*, op de Maan ſtaande, en haar Kind *Jezus*, de Wereld in zyne Hand dragende, vertoont, als een der eerſte Hoofdſtoffen. Anders is de Beeldmakery door allerley Engelen te vertonen; mits dat 'er een Beeldhouwer of Schilder aan werkende by gezien word. De ydelheyd der Heydenſche Beelden is beſt te vertonen door een Beeld, half een Blok, half *Priapus* zynde, om den twyffelenden Konſtenaar van *Juvenaal* te doen zien; of wel uyt de Klagende Propheten, een Boom; de helft tot een Beeld door een Heyden gemaakt en aangebeden, terwyl de andere helft gekloofd word, en daar van Vuur geſtookt *Jez.* XLIV. 15, 16, 17. Tot deze te eeren is bedacht driederley Beeldendienſt:

F *Latria*, of *Aanbidders*-dienſt, dieze willen van de Beelden afzonderen, maar aan Chriſtus als Kindeken, als Leerende, Gekruyſt, Opgevaren,

of

of anders geven. Hier ziet men 'er voor verbeeld een angſtig Zondaar met afgeſcheurde Kleederen, de Oogen geveſt naar den Hemel of Chriſtus Beeld, ſlaande met eene Steen in de Hand zyne benaauwde Borſt.

G. De *Hyperdulia*, of vrygemaakte Slaven-dienſt, om hoog ziende, ſtrekt de Armen voor uyt, leyd op gebogen Kniën; en zulke paſt aan de H. Maagd en Chriſtus Stamhuys en Gezin. En dan

H. De *Dulia*, zynde een Knechtelyk Ontzag, met gevouwe Handen, nederig zyn Gebed ſtortende voor 't gemeene zoort der Heyligen.

I. Daar tegen over ſtaat de *Beeldenbreuk* afgeſchildert, door *Mozes*, volgens Goddelyken wil, het gemaakte Gulde Kalf verbryzelende. Zoo kan ook de *Bel*, zynde een Zonnebeeld, gebroken, daar voor dienen; en de voor-over-gevallen *Dagon*, die in ſtukken legt, zynde een half Viſch, half Vrouw-menſch, daar voor genomen zyn, als door Goddelyke Macht de Beelden verbryzelt worden.

K. De *Beeldſtormery* met een Heylig, of naar vereyſch des tyds een Heydenſchen Afgod, die in ſtukken geſlagen, van zyne Zuyl met Touwen en Haaken omver gehaalt word; waar by op de grond verbryzelde ſtukken van Beelden moeten leggen, die veracht, beſpogen, bepiſt en vertrapt worden.

De *Ceremonien*, of Kerkplechtigheden, hielpen ook zeer veel tot de ſcheuringen der Kerken; want by eenigen was te veel Joodſch, by anderen te veel Heydenſch Zuurdeeſſem overig; en by den Beſten eene meening, dat de Godheyd maar genoegen vind, in gedient te zyn in Geeſt en Waarheyd door *Jezus Chriſtus*. Waarom zy begreepen, dat de Plechtelykheden, 't uyterlyke en lichamelyke betreffende, tegen de eenvoudige Leer der Zaligheyd aanliep, die de Herten en Nieren doorgrondende, niets aangenamers heeft, als de Navolging van Chriſtus, en 't overgeeven Geloof in zyne verdienſten; dat zyn Dienſt in Bidden, Danken en Denken, Liefde en Vreede beſtaat; dat de *Ceremonien*, naar *Mozes* leeſt geſchoeyt, en niet minder prachtig, als de Joodſche, te Romen geworden, van de dweeperye der Gezichten, Verſchyningen, en daar op gegronde Pauſſelyke Willekeuren dagelyks vergroot, haar laſtig waren, en in ieder Land niet eygen; maar dat de rechte Bronaders waren de Geeſtelyke macht en dartelheyd, plukkende alle de Volkeren kaal, om den Geeſtelyken Stoel te verryken. Al ſtak in die prachtige en koſtelyke Plechtpleging geen Ketterye, zoo bracht ze dog de ſcheuring in 't Lichaam der Chriſten Kerken; gelyk de nette dag van Paaſchen, gezuurt of ongezuurt Brood in de Offerdienſt, de twee Specien, en Doopvormen, de zaken *Sacramenteel*, of niet te noemen, en meer diergelyke. Maar als eenmaal dit tot eene wet van 't Pauſſelyk Hof was gewor-

den, de Wereld mocht ſcheuren of ſtaande blyven, dan moeſt 'er het mede door.

L. Hier ziet men daarom eene verbeelding van die *Geeſtelyke Winkel:* verbeeld door eenen geſchooren Geeſtelyken, die verſcheyden Kappen aanheeft, om 't Vet, dat hem van alle kanten inkomt, met eene driedubbelde Kin, en bewyzende, dat hem dit aanbevolen is, namentlyk de H. dingen te zingen, en wel uytdrukkelyk aan 't gemeen Volk verboden; hoewel ik'er wel Gelubden en Hoeren in gezien heb, die op groote Jaargelden zongen; zingende *Kyrie Eleyſons*, *Lithanien* en *Lofzangen* der Heyligen. Een gezegent Snoer hangt om zyn Hals, van Steentjens, Beentjens, Stukjens en Brokjens der Lichamen, Werktuygen, of Plaatzen der Heyligen; een *Agnus Dei*, gewyde *Medaljes*, en allerley Penningen hangen 'er by. Eene zwaare Waſchkaars van eenige Ponden houd hy in zyne Hand. Het *Misboek* hangt aan zyne Gordel, met eenige Boetkoorden, H. Rozenhoedekens, Paternoſters en andere Overblyfzels; prullen, uyt vreemde Ommegangen verdient, door *Pauzen* of Biſſchoppen gezeegent, aan deze of geene H. Beelden gewreeven met hare Kruyſſen; zyn zyne vrywaringen tegen de verzoekingen der Booze Geeſten. Prenten en Schilderytjens deelt hy om aan de arme Ooſt-en Weſt-Indiſche Zielen, om met haar door dezelve den Hemel te ruylen tegen Goud en Zilver. De Rechterhand houd eene Wykwaſt; de Linker een Wierookvat, om de Kerken en Huyzen te zuyveren van Geeſten. Hy treed op de Blaaspypen van een Orgel, 't geen zyn Choorzang moet klem geven. De Kerkewying, Mis-en Kerkcieraden, zyne gezegende Koeken, en andere heerlyke uytvindingen kan men hier ook by doen, naar vereyſch der *Ordonnantien.* Zyne Pelgrimagien zyn aangeraakt door 't Merkbeeld van een, zynde een Pelgrimſtaf van St. *Jacob* te *Compoſtella*, waar aan zulken St. Jacobs-Schelp hangt, als men op de Mantelkens en Hoeden met Bedelſtaven gekruyſt van die H. Bedelaars ziet dragen. Zodanige zyn 'er, en oneyndige anderen, die ter eeren Gods en der H. Maagd worden geboden tot boeten, of vrywillig opgenomen, door de herſtelden uyt Ziekten of zwaare Zonden. Maar boven al draagt hy om een Ryken geeſtelyken Standaart, die ſteunt op eene gedoopte Klok, die in de Chriſtenheyd ingelyft word, als de aandryfſter tot Godvruchtige Kerk-en Huysoeffeningen, die *Metten*, *Vigilien*, de *Mis*, het *Lof*, en alles aanzegt, ja die 't onderſcheyd der Canonyke en andere Uuren toont, den Dooden trooſt met zyn Luyen, en (naar eenige geloven) met Verdienſten, God, de H. Maagd, den Engelen en Heyligen looft. Aan de Linker zyde ſtaat eene Korf, die bedelende omgedragen word, om gevult te worden, van Zwakken voor Gezonden, van Armen voor Ryken; maar zy is daar tegen weêr gevult met zegeningen, en beloften na 't Leeven. Waar toe de Bedelkraam al groote kracht byzet; die men hier, als gezegt is, aan eene Standaart ziet

pra-

pralen. In 't midden ziet men de H. *Veronica's-doek*, waar op 't lydende Aangezicht des Zaligmakers is gedrukt; goed voor alle Hoofdpynen en Wonden; de H. *Roozekrans* en *Doornekroon*, voor verborgen Zweeren en Helsche Pynen; de *Moeder Gods*, voor de benaauwde Vrouwen; de *Drie Koningen* voor Reyzigers; St. *Jan* voor de Vallende Ziekten; St. *Magdalena* voor de Hoeren; St. *Antoni* tegen de Brand; *Job* tegen de Verlamming; *Lazarus* tegen de Pokken; St. *Rochus* tegen de Pest; St. *Huybert* tegen de dolle Honden; St. *Apollonia* voor pyn in de Tanden; St. *Walburga* voor Bezetenen; St. *Geertruyd* voor Rotten en Muyzen; St. *Martyn* voor de Waarden; St. *Ursel* voor de Maagden; St. *Dimpna* voor Zotten en Zottinnen; St. *Yvo* tegen kwade Processen; en oneyndige andere; van welke nu nog zommigen *Gecanonizeert* worden, andere weêr worden uytgewist in de *Missalia*, die jaarlyksch om die verandering moeten herdrukt worden; zoo dat elke Stad, elk Gild, elke Buurt, en elk Mensch naar zyn naam een Heylig heeft. De Biechtelingen, nieuwe Christenen, Kinderen, Mannen en Vrouwen zelfs betalen deze Parkement-en Papierwinkel zeer duur. Maar van alle deze Printwerken, wint het dat Prentjen van onze Lieve Vrouw te *Kevelaar*, dat te Antwerpen 2. Duyten kostende nieuw, nu oud en besmeurt, in eene kas geëert word, die 10000. Ryxdaalders waardig is. Om 'er af te scheyden (zoo 'er een eynd aan is) ziet men achter dit Ceremonie-Beeld, een zwaar Houten Kruys, dat men van honderden langs Straat ziet sleepen.

M. Hier achter staat de *Vasten*, eene magere bleeke Vrouw, dog gemeen, (want de machtigen gaan licht vry,) die op haar Voorhoofd is getekent met een Asschenkruys, 't welk zy op Woensdag ontfangt, na datze heeft opgehouden te rinkelroojen en smerotzen op Vastenavond; waar van zy de afgegeeten Bouten en uytgezopen Bouteljes nevens haar heeft staan. De Rommelpot legt op de grond, en de *Mascarades* en zotte kuuren houden op, gelyk men de Mom en 't Marotken ziet neêrleggen. Zy heeft XL. Dagen, haar ouderdom betekenende, in den boord van hare Borstrok; in de Hand eene Schotel met Visch; en een Calebas met Water aan hare Gordel, welke gedekt is, maar cierlyk en vrolyk van stof, om de vrolykheden van den graaf van half-Vasten, den *Lætare*, en de Goude Roos, die de Paus op dien tyd de Gemeente doed ruyken, om haar te verkwikken, dieze ook in de Rechterhand draagt, met de Palmveêr van Palmzondag, gezeegent voor 't gantsche Jaar tegen Blixem en Donder, en een Passieboekje van de Goede Vrydag, als mede eyndelyk de omgestooten Kandelaar, en uytgesnote Waschkaars van de duystere Metten, als 'er eerst drie Kaarssen worden uytgedaan, voor de drie Deelen van de Wereld, op welke duysternis was met Christus Dood; en 15. andere, 3. voor de drie Maria's, en 12. voor de Apostelen. In 't verbeelden van deze Vasten, kan men zig reguleren

ren naar de Landen, alwaar de Vaſten moet om te pryzen of te beſtryden uytgebeeld worden.

N. Hier achter komt het *Vagevuur*, met de Zielen, die laaffenis voelen, of 'er uytgehaalt worden, voor de Zielmiſſen en andere dienſten, met de Boot der Ongedoopte Kinderen, en zyn Caraveel of oude Viſchboot, waar de oude Eeuwsvaders nog in zwerven. De Aflaten, hier toe verleent, konnen door gezegelde Brieven in Munniken of andere Geeſtelyke Handen vertoont worden, dieze voor goede Beurzen wiſſelen, en den buyt der handeling naar Romen brengen, die hier na onder Jubileês of Verjaartyden nog verbeeld zullen worden.

Door alle deze laſten, veel zwaarder dan de Wet der Joodſche Kerkzeden, voor 't Volk, en buytenlandſche Geeſtelyken, ſcheurden zig de meeſte Azianen, Grieken, en Duytſchen van de Roomſche Kerk af; tot dat eenige op 't laatſt haren Godsdienſt Hervormden, en eyndelyk zig dit Jok van Romen onttrokken, dat daarom niet verviel, maar eyndelyk eene ſtraffe Alleen-heerſchende Oppermacht aan zig trok.

DRIE

N.° 43
ITALIA

DRIE EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van den Indrang tot Oppermacht der Roomsche Stoel.

A. DE Wereldlyke Oppermacht des Roomschen Stoels, die hier word verbeeld in verscheyden tyden, toont eerst de Groote CONSTANTYN, die de Stegelreep van het Paard van Sylvester houdt, en den zelven met eene Keyzerlyke Kroon vereerd (hoewel de beste Schryvers meenen, dat die Kroon van den Keyzer *Anastasius*, aan der Franken Koning *Clouis*, Christen geworden, vereerd is, en dat die van *Clouis* aan den Paus *Hormisda*, tot teeken van zyne onderwerping geschonken, en door dien Paus gedragen is,) van *Innocentius* den III. aldus uytgebazuynt: Tot teeken van 't Opperste Gebied, draagt de Paus de driedobb'le Kroon, REGNUM genaamt, tot teeken van zyn Priesterschap de Myter. Die Kroon draagt hy niet overal nog altyd, om dat zyne Priesterlyke Macht ver boven zyne Keyzerlyke is uytgestrekt, eerder in tyd en waardiger; want zyn Priesterschap is voor zyn Keyzerryk gegaan. Die *Constantyn* draagt in zyne andere Hand de Lans, waar aan het *Labarum*, of Opper-veldheers Vaan aanhangt, in dewelke het teeken (onder welkers verschyning hy zegepraalde, zoo men zegt) te zien is. Deze schonk eenige Landen, rondom Romen gelegen, aan den Stoel.

B. De tweede is ARIPERT, Koning der Longobarden. Die maakte van dien hooggezienen Opziender der Zielen een Wereldsch Prins, en schonk de Cottische Alpes van de Turynsche, en Medullische Bergen af tot Genua, en alle de Ligustische Stranden. Deze Vorst levert eene Kaart over van de Wereldlyke Macht, over zoo veele deelen van Italië, aan den Paus geschonken. En dit wierd nog van den Paus *Innocentius* den III. in de Italiaansche taal *la Paglia*, dat is, *Kaf* genoemt; maar het welk de Kerk veel korens aanbragt. Waar by kwam, dat zig Rome de macht des Keyzers *Leo* onttrok, om *Gregorius* te handhaven tegen *Patricius*, des Keyzers Stadhouder; waar door Romen en 't Romeynsche Hertogdom van den Griekschen Keyzer aan den Paus kwam.

C. PHOCAS, als gezegt is, met de Moordpriem, bebloed van den Keyzer *Mauritius* en de zyne, door hem gevelt, zend eene prachtige Mantel aan den zelven, en verzekert zyne heerlykheden.

D. Zoo krygt die Pausselyke Wereldmacht, door een bejaard Man vertoont, eene Scepter in de Hand, maar zodanig eene, als past voor eenen

Geeſtelyken, die (hoewel Chriſtus Ryk van de Wereld niet en was) de gantſche Wereld zig willen onderwerpen. Onder heeft ze de Voet van een Schaap, de Onnozelheyd vermomt van haar zelven voordragende, zoo wel als hunner Onderzaten dwaasheyd vertonende; waar boven op eene Kop van eene Roerdomp ſtaat, die Verwoeſting, Ongetemtheyd, en allerley Dwingelandy betekent. De reſt is eene Yzere Staf, om de onmatige wreedheyd van zulken Heerſchappy, (hoe glad van buyten geſchuurt) te doen voelen. Men ziet zulken Opperbaas ſtaan voor eene Stoel, op welke men de Wereld ziet, in 't Net van *Petrus*, wiens Sleutels overal dreygen, houdende met 72. Purpere Koorden van zoo veele Kardinalen, (van *Cardo* een Snoer, of liever een Harreel of Duym, waar op eene Deur draayt, genaamt) onder zyn Gebied. Tot zodanig eene macht zyn deze opgeſteygert van enkele Diakenen, van welke eerſt maar, als 't Wereldſch begon te worden, zeven waren. *Paulus* dreygt even zoo veel met zyn Zwaard. Maar zy dreygen meeſt die verdwaaſde Vorſten, die zoo veel wech gaven aan den Geeſtelyken Staat (die nooyt kon ſterven, en nimmer wederom gaf) tot dat zy zelfs bedelaars van dezen wierden. Eene Purpere en Hermelyne Muts ſtaat op dit geduchte Hoofd. Eene Keyzerlyke *Phocaïſche* Mantel; die trotſch blaakt van Goud, Zilver en Juweelen, met een Hermelyne Hals-en Schouderdekzel. De Mantel word aan een gehaakt door eene Goude Duyve, het Merk van Babel, en Verbeelding van Semiramis, in de plaatze van die, welke den H. Geeſt verbeeld. Hy heeft in zyne Hand de Keyzerlyke Kroon, die men op *Heraclius* Hoofd ziet, van twee Tranſſen, welke hy zet op het gebogen Hoofd van Karel den Grooten, terwyl zyne Keyzerlyke Kroon van drie Tranſſen nevens hem ſtaat, om hem op te zetten, zoo dra hy tot Paus verkoren is. Zodanige Macht en Kroon is doenmaals meeſt met loosheyd nagejaagt, wanneer de Ryxſtoel van Rome naar Conſtantinopelen wierd verplaatſt; want was daar de Keyzerlyke gebleven, zoo zoude die de Pauſſelyke wel ondergehouden hebben. Daar na is door het verval der Azianen en Grieken, en eyndelyk het vleyen aan de Franſſchen, aan de Pauzelyke Wereldmacht, door 't bezweeren van het *Breviarium*, wederom tot vergelding klem gegeven; waar tegen de H. Stoel wederom de Biſſchops-mantel hen vry hield, tegen welk vry-geld zy by Koopmanſchap Jaargeld, *Annates* genaamt, opbrachten.

E. Door zulke middelen, en die welke onder de Pauſſelyke Krygſmacht zullen verbeeld worden, wierden de Vorſten uytgemergelt en onderdrukt, het welk vertoont is door het veroudert Afbeeldzel (naar oogenſchyn der Egyptenaren en van gantſch andere beduyding) van eene Kerkuyl, die 't Kruys op de Kop draagt. Van welke zommige groote voorbetekening van Chriſtus hebben durven maken; die hier voor verkeerde Geeſtelyke Onderwerping plaats heeft.

F. Daar

F. Daar boven by de *Regnum*-Kroon ſtaat de Offerbeker, met welke op de Verkiezingdag van den Paus Dienſt gedaan is, in welke de Naamrolletjes der Cardinalen vergadert worden, en met het Kruys zeer plechtelyk, als de H. Vader uytryſt, voor af moeten gaan.

G. De Plak, verbeeldende de Regeering en Verbetering, word hem, nevens de Sleutels, overgegeven.

H. Die zyn Macht ook zoo wel gebruykt, dat men hem ziet ſtaan, met de Rechtervoet op den Nek van den Keyzer *Frederik Barbaroſſa*, die zig tegen de grond gebogen neder legt, met deze Vonnisſpraak by dien hoon gevoegt, *Over Slangen en Baſilisken zult gy wandelen*, zoo als dat in de groote Vergaderzaal der Edelen te Venetien, geſchildert en nagelaten is; om dat die Keyzer zyn Naam had voor den Naam van *Adriaan* den IV. gezet, en de Stegelreep aan des Pauzen Paard had geweygert vaſt te houden.

I. Met de Slinkervoet, waar van de Pantoffel door den Keyzer *Henrik* gekuſt word, ſchopt *Cæleſtyn* de Kroon van hem en zyner Keyzerins Hoofd; doorgedrongen hebbende, dat Koning of Keyzer zulks niet en is, voor dat hy van den Paus gezalft is; met byvoeginge, dat deze de Ryken overzet, aan wien 't hem goeddunkt; dat aan hem de Macht van God is gegeven, om te verwoeſten en uyt te trekken. Aldus gaf *Petra* of Chriſtus de Kroon aan *Petrus*, en *Petrus*, of de Paus, zyn Nazaat, aan den Keyzer *Rudolf*, (zoo *Gregorius* VII. ſchreef,) wanneer hy *Henrik*, na den tweeden Ban had doen verraden, en *Rudolf*, Hertog van *Bourgondie*, tot Keyzer kroonde. Die, gelyk Keyzer *Lotharius* eerſt als zyn Leenman, aan den Paus den Eed afleyde. Welke trotſche Pauſſelyke Spreuke in dit Gedenkvaarsje bewaart is:

Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho.

Dus raakten te gelyk, zoo men achter ziet, de *Bizantynſche* en *Alexandrynſche* Kerken onder zyne Voeten. Zyne Blixem ſlaat hunlieder glanstoppen van boven neêr.

K. Zoo dat hy van alle de Cardinaals Hoeden en Biſſchops Myters, nevens alle de Abdyen en andere zoo van Geeſtelyke als Wereldſche Machten meeſter geworden zynde, die alle aan zyne Voeten zyn. Hy word ook by het aantreden van deze Monarchie met een andere naam genaamt.

L. Men levert hem eene Beurs over, vol Muskus, om Christus goede reuk voor God te brengen, en daar in XII. Zegelstempels der XII. Apostelen, welker Macht hy nu alleen bezit. Maar om iets nederigs daar onder te mengen,

M. Ziet men de DREKSTOEL, op welke, na dat hy aangebeden was, door alle, die deze eere waardig waren, aan hem vertoont wierd, om op te zitten, met deze Spreuk door eenen der Cardinalen uytgeroepen, *Oprechtende den Armen uyt het stof, en den Schamelen uyt den drek, om met den Vorsten te zitten, en de Zetel der hoogste Eer te erlangen.* Deze Stoel is nog te zien in 't Klooster aan 't Lateraansche Paleys. Dog voor deze *Drekstoel* heeft men naderhand ingevoert, drie Busseltjes, Hooy en Strooy, die in de brand worden gestoken.

N. Op de grond ziet men gestrooyt leggen die Zilvere Penningen, die de Kamerbewaarder hem overgeeft, na dat hy de alleraanzienelykste Geestelyke en Koninglyke Gezanten de Genade gedaan heeft, van haar eene kus toe te laten.

O. Ook zyne H. Kelk, waar in een Goud Rietjen is gezet, om de Offerwyn zuyver daar uyt te zuygen; gelyk 'er nog eene diergelyke van mindere stof te Bolswaart te zien is; om te doen zien, dat hy zoo Geheyligt, Gezalft en Vergood, te Hemelsch is, om iets te leppen uyt eene Kelk, in welke wat van de gemeene Wereld was overgebleven.

P. Hier nevens ziet men der Joden WETBOEK, het welk, na dat 'er driemaal Geld gestrooyt is, aan den Tooren van St. Stephanus en St. Petrus word overgegeven. En na dat deze H. Vader door alle nieuwe Eerpoorten is voortgereden, die voor hem tot zyner Eere overkonstig en prachtig elk om 't zeerst gestelt worden; alwaar alomme nieuwe Geestelyke en Wereldlyke de Lucht scheuren met schreeuwen en uytgalmen van den nieuwen H. Naam. Zyne Kleeding word ook aanstonts, als hy gekoren is, verandert; want zoo dra als hy door de Vensters met zynen nieuwen Naam is aan 't Volk verkondigt, zoo moet hy van Klederen veranderen; een spierwitten Rok van Christus aantrekken, en daar over eenen anderen van wit Satyn met een Purper Kruys voor op de Borst, en achter op de Rug. Dan word door den Dienstboden der Kardinalen zyn Celleken geplundert, en de Klederen, met het Goed en Geld dat daar in is. Maar ter zelver tyd word ook dikmaals zyn Paleys en Huys in de Stad geplundert. Zoo dat hy, zoo geplundert zynde, en 't Geld, dat men hier op de grond ziet leggen, onder het Graauw, gestrooyt hebbende, komt zeggen door de Venster, *Goud*

nog

nog Zilver en heb ik niet. Ook word hy tot deze nieuwe Bedieningen alleen gevordert;.

Q. Want op den Zondag van *Lætare*, om de droevige Gemeente in de Vasten ergens mede te vervrolyken, zoo toont hy aan het Volk eene Goude Roos, om door dien reuk versterkt te worden, om haar te verzaden uyt de Borsten van zyne Vertroosting; om de drie Zelfstandigheden van Christus, zyn Godheyd, Lyf en Ziel te verbeelden, door het Goud, de Muskus, en de Balzem. De Steel van deze Roos verbeelt zyne Heyligheyd.

R. En alzoo ook zegent hy, volgens oude gewoonte, op Kersnacht den H. Deegen, dien hy den Koningen toezend. Deze moet op de Kersnacht gezegent, en in zyne scheede gestoken worden; om dat op die Nacht, door Christus Geboorte, 't geweld des Duyvels is verbroken, alzoo ook met dien Deegen, door die Vorsten gevoert, het geweld des Duyvels, in Heydenen en Turken, ja alle Ketteren werkende, mag verdelgt worden; door den Deegen ('t geen zeldzaam voor eenen Geestelyken is) als het ware Beeldmerk van de Pausselyke Macht. Zyne Tytelen zyn ook machtig verheven boven alle Koningen en Keyzers, de Gelukzalige, de Geheyligde, de Heyligste, de Eeuwig Zalige, 't Hoofd der Kerke, en zodanige, welke Waarlyk, Wezentlyk, Natuurlyk, en Bovennatuurlyk aan het Hoofd Jezus Christus, den Zoone Gods, den Koning der Engelen en Menschen, eygen zyn. Vader der Vaderen, Algemene Vader, Opperste Algemene Hogepriester, de Heyligste en Alderhoogste Vader der Vaderen, den Engelen gelyk, de Gelukzaligste en Apostolische *Papa*, Aardsharder der Kerke, het Goddelykste Hoofd van allen Hoofden. Maar alle deze opgeblaze en bovenmenschelyke Eernamen, maakt die Deurwaarder des Hemels goed, door den Nederigen Tytel van *Servus Servorum Dei*, dat is: KNECHT, DER KNECHTEN GODS.

S. Maar de Prachtige *Cavalcade*, als hy uytryd, ziet men op den Steen gehouwen, by 't Vatikaan en 't Kasteel *St. Angelo*, by dewelke geene Hofstoet der Vorsten kan halen.

N°. 44.
SPQR
DECRETA
DECRETAL
IHS
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M

VIER EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Ontchriſtende Kerk.

BY tegenſtelling van deze Vorſtelyke Pracht en Stoet, ziet men de opbouwinge en bedieninge des Lichaams van Jeſus Chriſtus alhier in twee deelen vertoont, den Dienſt voor eene tyd, en den Opbouw voor altyd.

A. HET APOSTEL-AMPT ſtaat hier als een oud, deftig, nederig en minnelyk Man, lerende met de opgeheeve Hand, en leggende de andere op 't Hoofd van zulken, zyns gelyken, als hem bekwaam ſchynen om de Schapen te hoeden.

B. HET EUANGELISTSCHAP, door eene Vuurige Vlam op het Hoofd, de vervulde Prophetien onder den Arm, met een vrolyk Wezen, verkondigende het ingekomen Heyl. Deze twee zyn voor eene tyd geweeſt, en van God gedreven, en uytgeſtoten in zynen Oogſt.

G. Het *Ouderling-of Opzienderſchap*, met de H. Waartekenen van den H. Doop en 't Avondmaal in zyne Handen.

D. HET DIAKENSCHAP, met twee *Hoornen van Overvloed*; De eene om te ontfangen van de Barmhertigen; de andere om uyt te deelen aan de Behoeftigen. Deze waren voor altyd in de vrye Kerke Gods gedurende Ampten der Geeſtelyken, of zulken, die door deugd en weten tot de dienſten zig zelven hoopt te bekwamen. Hy ſteekt zyne Hand om hoog, het welk een Merkbeeld maakt der toeſtemmende Gemeente in de Verkiezing der Dienaren. Alle zyn zy eeven hoog hier geſtelt, door Klederen nog Cieraden onderſcheyden.

E. Hier achter ziet men eene Kerkelyke Vergadering, alle de Kerkendienaren met gelyke Macht en Rang zittende, alwaar de H. *Jacobus* 't Voorzittersampt met opſtaan, en met de eene Hand als ſprekende, en met de andere ſtilzwygen verzoekende, bedient. Voor den zelven leggen de Brieven der afgelege Gemeyntens. Rond is deze Kerk, en alzoo derzelver plaatzen eeven hoog in achting. Zie daar de eenvoudigheyd van de eerſte Hoofdvergadering, die binnen *Jeruzalem* by een was; Biſſchoppen, Ouderlingen en alle gelyk zynde. Daar by ſtaat de Zon verbeeld, voor God en zyne Kerk, van welke veele ſtraalen komen; gelyk van aard, en te zamen maar een Licht, en door een verlicht. Chriſtus, de Harder in de Gevel vertoont,

geeft ook aan zyne Leden *Petrus*, *Paulus*, *Jacobus*, en anderen, ook den goeden Opzienders, 't geen hy was, namentlyk Harders te zyn.

F. Maar de Hoogmoed inbrekende, zag men in groote Steden, of Hofplaatzen den naam van Bisſchop (en die klom op tot alle grootſche Namen) Aartsbisſchop, enz. Hier ziet men dan een *Metropolitaanſchap* of *Primaatſchap* met zyne Aartsvaders Muts. Deze zalft anderen tot Opperbisſchoppen, en andere uytſtekende Ampten. Het Griekſche Kruys voert hy in zyne Linkerhand, en in de rechter zyne Zalfhoorn, omhangen met eene Rok van den eenen of anderen Vorſt of Vorſtin, aan welker belangen zy gewigt aangebragt hebben. Dus bleven te Romen, Antiochie, Conſtantinopelen, Alexandrie, Jeruſalem, en elders, Geeſtelyke Bazen; waar van eenige door Nederigheyd en Armoede boven hare Namen Heerlyk, wierden door andere verfoeyelyke Meeſterſchapzoekers licht verdrukt; tot dat de Keyzers voordeel zagen met by de Chriſtenparty zig te voegen, waar van Conſtantyn zeer groot voordeel, en meer lof, als hy verdiende, heeft getrokken.

G. Hy moeſt, om tegen de Barbaren aan alle zyden zeker en pal te ſtaan, 't Ryk verdeelen; waar van men hier eene Verbeelding ziet. Die Ryksverdeeling is eene ronde platte Schyf, door een Kruys in vier delen gelyk geſcheyden; want rond was de Wereld nog niet bekend. Ja *Auguſtyn* liet om die meening een wakker Man verbranden. Op deze Schyf ſtaat een Kruys, om te doen zien, dat die vier Deelen meeſt Gekriſtent waren. Inwendig ziet men den Roomſchen Adelaar met twee Hoofden, het Ooſter- en Weſter-Ryk betekenende; met wyd uytgeſtrekte Vlerken, om onder zyne Slagwieken de Landwinſten te dekken, met happige Bekken, en klaauwende Pooten, om te beroven en te vermeeſteren, van 't overige, waar de kans ſchoon ſtond. Deze verdeling wierd van vier Opperhoofden, *Præfecti Prætorio*, beheerſcht en beſchermt. Straks aapte dit de Geeſtelyke hoogmoed na, en ſtelde, kwanswys om Ordens wil, vier Kerkregeringen, *Diœceſes* of Aaardsſtiften genaamt, en over elk een *Metropolitaan*. Die kregen den naam van *Patriarchen*, Aartsbisſchoppn, en Hoofden der Landſchappen. De deugd en kennis moeſt ruymbaan maken voor de Voorzittende Uytnementheyd, en Dwingelandſche Voorrechten. De Roomſche, en Conſtantinopolitaanſche of Byzantynſche, ſtaken malkander om 't zeerſt na de Kroon. De Byzantynſche *Gregorius* ſchreef met zuchten, laſter, en Vervloekingen, tegen die *Primaatſchappen*; terwyl hy dat van Romen van Conſtantyn, met alle huychelarye, en vleyerye afſprachte, om te zyn Algemeen Bisſchop: zoo als *Joannes* de Byzantynſche eerſt dien Tytel geoppert had, en door *Leo* de Roomſche, mede gevoert was, hoewel als Antichriſtiſch verdoemt. Dog 't verval der Ooſterſche Ryken, om welk het Roomſche Pausſchap in de

de vuyst lachte, deed alle de Bisdommen onder het Roomsche buygen.

H. Die Geestelyke *Monarchie* is als eene trotsche Vrouw, gezeten op de Rotz of *Petra*, op welke *Petrus* zig gevest had. Die *Petra*, in de meening des Heylands voor zig zelven, de ware Rotzsteen, genomen, is de verheve Zetel van deze Bazin. De Stoel, daar op gegrond, heeft *Paulus* en *Petrus*, om 't Zwaard by de Sleutels te voegen, tot Hoofdcieraden, en eindigt in eene Obelisque, vol duystere *Figuren*, om dat zy alleen alles uytlegt en ontknoopt. De Raad en 't Volk van Rome, verkoos dezen eertyds (waarom hun Schild in 't Rugstuk praalt met de Letters S. P. Q. R. betekenende SENATUS POPULUSQUE ROMANUS, dat is: *de Raad en het Volk van Rome*,) tot die Waardigheyd, en de Keyzer, of zyne Landvoogden, keurden die Gekorene voor goed, na dat het hen geviel. Eene driedubbelde Kroon cierd haar Hoofd, om te laten zien, dat niemand hare Waardigheyd gelyk is. Haare Geestelyke Kleding is met eene prachtige Mantel overdekt, op welke de XII. Apostelen verbeeld zyn, welker kracht, weten, en werken, zy alleen gelyk is; houdende die Mantel aan een gehecht met een Juweel, waar op *Jesus* te zien is, van wien zy, gelyk *Petrus*, Stadhouderesse is. Op hare Borst hangt een Goud Kruys, het welk zy beschermt. Op hare Kniën ziet men drie deelen van de Wereld, *Europa*, *Asia*, *Africa* (want *America* was onbekent) voor de Hervorming. Op deze drie deelen doet zy Gehoorzamen en voor Goddelyk aannemen hare *Decreten* en *Decretalen*. Deze Monarchale Macht toont zy door hare Kerkstaf, waar op zy den H. Geest als eene Duyve heeft zitten, die Kracht van den H. Geest alleen bezittende. In de andere Hand houd zy de twee Sleutelen van St. *Pieter*, eene *Goude*, om alles te vergeven, en eene *Zilvere*, om in den Ban te doen, en uyt den Hemel te sluyten; maar de *Derde*, die daar by hangt, is de Macht, die deze Heyligheyd heeft, om de Keyzer-en Koningryken over te zetten van 't eene Volk of Vorst op den anderen. Hare Ryxstoel is overdekt met Purper, hebbende de Cardinaals-Hoeden aan de eene, en de Bisschoppelyke Myters aan de andere zyde; om te bewyzen, dat al het bewind der Kerken van haar afvloeyt.

I. Derhalven treed zy ook, door die gewoonte van te Gehoorzamen, de opkomende Kettery met de Voet, welke met de Adderen-en Slangen en Drakenvleugels, maar ook zulke zware en weerbare Ketteryen, die sterk ingebroken zyn. Deze legt mede onder hare Voeten, hebbende veele Voorstanders, die uyt de Herssenen der Verketterden, als zoo veele Slangetjens, vergif tegen haar aanblazen. Met de Ezels-ooren van botte Boosheyd hardnekkig blyvende, moet dit Gedrocht echter op den Mond kloppen, en de uytspraak van hare Heyligheyd voor Godspraak opvolgen. Heerlyk gevonden voor Eenhoofdige Heerschappy, om onder den hoop order te houden!

K. Maar zy treedt ook op het *Hert der vermoorde Belyders*. Dat verdrukte Bloedgetuygenis legt gemuylband, naakt, gereed voor Mutzaarden, Zwaarden en Bylen, met een Slot aan de Mond. Wee het zelve, by aldien het kikt! Zy reykt hare eene Arm om hulp tegen deze Geestelyke dwang te vergeefs, terwyl de andere gekluystert met de Aarts-kettery gelyk gehandelt word. Vergeefsch toont zy het Woord Gods met zeven Zegelen nu geopent, dat haar Richtsnoer behoorde te zyn. Zy moet de Verborgentheyd der Ongerechtigheyd onderhorig zyn, of 't uyterste lyden.

L. Tot bewys van deze *Geestelyke Heerschappy* heb ik gevonden twee verbeeldingen der Oudheyd, die te Romen staan; in welker eene onze Zaligmaker JESUS CHRISTUS is te zien. Die Heyland is gezeten op eene Wolkstoel, hebbende in zyne eene Hand de twee Sleutels, die aan *Petrus* wierden overhandigt, om voor hem, en in zyne plaats, den Hemel te sluyten of te openen. *Petrus* ziet men bedanken voor die gift, en daar nevens op zyne Kniën leggende, zynen Meester aanbidden. En tegen hem over, aan dezelve Voetbank ter Rechterzyde, den Keyzer *Constantinus*, die allereerst onder de Keyzeren Christus heeft erkent, die met eene zegepralende Rok en gekroonde Helm zyne Standaard ontfangt van zynen Verlosser Jesus Christus, die dezelve hem overgevende zeegent, om door den Gekruysten te overwinnen. Zes Roozen zyn in dit Vaandel gezet, als zoo veele Aards-stiften, als 'er onder zyne bescherming waren, als de Roomsche, aan welke van den Keyzer *Justiniaan* 't Primaatschap is vergunt, de Constantinopolitaansche, en Tanaïtische. Op de spitze van dien Standaard ziet men het Kruys boven eene halve Maan, 't welk daar geenzins het aanstaande Turksche Ryk, maar in 't algemeen den Afgodendienst der Heydenen moet verbeelden; die *Diana* van Epheze, of eenige andere Egyptische Goden of Afgodinnen, die in oneyndig getal de Maan verbeelden of gedragen hebben. Weshalven de Christenen, de Zonne, die men hier om 't Hoofd van Christus ziet, als het ware Licht tot Beeldspraak namen; en lieten voor het Heydendom de Maan, die nooyt standvastig nog van eenderley gedaante is, en haar licht van de Zon ontleent, het Beeld van de Nacht en der Duysternissen zynde, gelyk de Zon van de Morgenstond en helderen Dag.

M. De tweede verbeelding gaat voort, en vertoont PETRUS, den Stedehouder van Christus, die, op eene vergulde Stoel zittende, aan Paus Leo den III. den Mantel op zyne herstellinge geeft. Deze *St. Pieter* heeft in zyne Schoot leggen drie Sleutels, eene van den Hemel, eene van de Aarde, en eene van de Hel. Om te vertoonen, dat deze *Petrus* voor eersten Roomschen Bisschop scheep komt, ziet men hem eeven eens, als Paus *Leo*, gekleed, de *Stole* met het Kruys getekent om den hals, en de H. Gordel

aan

aan. De Pauſſelyke Mantel geeft die Apoſtel aan zynen Nazaat *Leo.* Die houd zyn Halsdoek over de Handen, om dat hy uyt zyne Stoel gezet, nu de Mantel en derzelver toebehoren eerſt weêr in ordre zal aandoen. *Karel* den Grooten ziet men met eene nieuwe Kroon opgeklooft, en de Wereld daar in op zyn Hoofd, erkennende zynen Paus voor Hoofd van alle Geeſtelyken; gelyk hem de Paus, tot erkentenis, voor 't Hoofd van alle de Wereldlyken Kroonde. Dien Keyzerlyken Eernaam van den Grieken overbrengende tot de Franken, die toen de *Gallen* overheerſchten, en Galliё Vrankryk vernoemden, naa deze en de Overrhynſche Landen, die met dien Eernaam, van Onoverwonne, en Vrye of Franken bralden. Deze krygt eene Zon van den Paus en zes Roozen in zyne Banier, zynde het *Metropolitaanſchap* of Aartsvaderſchap, der Duytſche en Franſche Kerk, voor de *Antiocheenſche* en *Tanaïtiſche* verwiſſelt. By dit laatſte ſtaat:

DE GELUKZALIGE PETRUS SCHENKT HET LEEVEN AAN LEO, DEN VADER DER VADEREN; EN GEEFT OVERWINNING AAN DEN KONING KAREL:

Dus ſtaat dan hier de Geeſtelyke Oppermacht door *Conſtantyn* vry gemaakt van de goedkeuring van den Keyzer of zyne Overſten, en door *Phocas* erkent voor het Algemeen Hoofd over alle de anderen; om *Cyriacus* den Conſtantinopolitaanſchen te kwellen, die tegen *Phocas*, als Moordenaar van *Mauritius*, en zyn Huysgezin, was ingeſpannen; door den Franken om *Ilderik* af te zetten, en *Karel* Koning te maken, aan den zelven opgedragen de macht, om eenen tot hunnen Koning te verklaren; 't geen *Zacharias* aan *Pepyn* deed; en *Leo* de weldaad van *Karel* heugende, met een, om den Romeynen de Voet op de Nek te zetten, nam 't Keyzerryk af van *Cono's* ſtam uyt den Grieken, en zette de Keyzerlyke Kroon op Karel, den Zoon van *Pepyn*, uyt den Franken; hem aandoende die Keyzerlyke Mantel en Goude Kroon, daar toe vervaardigt, die *Karel* hier op 't Hoofd draagt; zalvende met H. Olie Karel tot Roomſch Keyzer, en zynen Zoon tot Koning van Italiё. En wierd alzoo, alle Geeſtelyke vryheyd vermeeſtert zynde, deze Geeſtelyke Monarchie tot de hoogte opgevyzelt, dat zy dezen Eed den Keyzeren afdwong.

„ In den Name van Chriſtus beloove ik voor God en den H. Apoſtel
„ *Petrus*, dat ik zal zyn een Voorſtander van de H. Roomſche Kerke, in
„ alle hare VOORDEELEN, zoo veel als ik geſterkt door Gods hulp, zal
„ konnen doen". Daar was de onfeylbaarheyd van deze Geeſtelyke Monarchie op de zekere trap, om Godſpraak te worden, en te blyven. Duſdaniger wyze wieſch de eene Hand de andere, om beyde ſchoon te worden.

VYF

N.° 45.
PETRUS
F
E
D
C
B
A
IGNATIUS

VYF EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Afgescheurde Kerken.

DE Kerken dan scheurden zig zelve, of wierden gescheurt door de Roomsche, om zoo veele redenen, als voorgegaan zyn; behalven dat het gemakkelyk valt in veele Hoofden der Geestelyken, ('t zy ze dat zyn door onderscheyden Rang, of om hare Verdiensten, of door hare loosheyd) dat ze willen eerst over den haren, en dan over anderen de Vlag voeren.

Van deze Scheuringen zyn de Oudste, de *Copten*, eene Naam van Landzaten in Egypte, *Egopthi* eerst, daar na *Cophti* genoemt. 'T zyn *Jakobiten*, die van daar over gantsch Abyssinie doorzaayt, streng houden tegen den Abyssynschen Godsdienst en Maatschappy der Jezuiten.

A. Deze *Cophtische Godsdienst* is met een Kruysmyter op den Tulband gedekt, zynde door een Mand verbeeld, om dat dezelve in alle de Oostersche Landen, van de Levant af, tot Indien toe, en de Punt of 't Hooft van de *Goede Hoop*, alle Vrouwen uyt alle Kerkendiensten houd. Zyn Voorste Rechter vinger maakt het Kruys op zyne Borst, met roode verw, 't geen ze alle Morgen weêr vernieuwen. De Hoogepriester van dien Godsdienst zit hier dan, afhankelyk zynde van den Patriarch van *Alexandrye*, te *Cayro* wonende. Hy heeft een gloeyend Yzer met de Geheyligde Vuurtest by zig, met welke hy een Kind, zynde 40. dagen oud, eerst in een Zilver Waschvat gedoopt, op 't Voorhoofd inbrant, zynde het teken van het Kruys; in de plaats van de Besnydenis, die zy nog zeer laat by den Doop gehouden hebben. By dezen Hoogepriester word altyd de Naam van *Ignatius*, op zyn Vloertapyt geweeven, vertoont; onder welk men de Beelden, die zy verwerpen, nevens de Pausselyke Kroon, wiens Oppermacht zy niet erkennen, ziet verworpen leggen. De Beeker en 't Ongeheveld Brood, als de Paaskoeken der Joden, ziet men voor zyne Voeten, dewyl zy den Dienst doen onder twee verscheyde gedaanten, of stoffen, namentlyk Brood en Wyn met Water gemengt. Achter ziet men eene Schildery (want Geschilderde Beelden en H. Geschiedenissen hebben zy over al) van *Jacob* den Syrier, wiens Gedachtenis by henlieden is geheyligt. Dit zyn Tafereel hangt aan een Kruys, zoo als zy daar gebruyken, van Ebbenhout, met een kleyn Geschildert Figuurtje daar op.

B. Hier tegen over staat de Godsdienst der *Armeniers*, met eene Patriarchs Muts, en Perziaans Kleed, onder wiens Gebied hy woont, met een Kruys met Doornen en straalen op den Borstlap; houdende in zyne Hand de

Kop van het H. Avondmaal, alleen met Wyn, zonder eenig Water, en Ongeheveld Brood, daar in by vierkante brokskens gesneden, welk den *Communiceerenden* met eene Lepel door den Hoofddiaken word aangedient. Welke Lepel men daarom in de Vergulde Kop ziet staan. Zy geven dit Brood en Wyn aan den Eerstgedoopten Kinderen, zoo ras, als zy Gedoopt zyn; welke Doop in een prachtig Steene Watervat geschied, maar de Gevader moet Borg stellen voor de opvoeding van dat Kind in haar Geloof. Deze Patriarch kan mede dragen, of wel den Godsdienst op eene diergelyke manier voorgestelt, kan by hen hebben de verbeeldingen van *Eutyches*, van wien zy meest Navolgers en Voorstanders zyn. Men ziet hem zonder *Missaal* of *Brevier*, vry van allerley Instellingen, van H. Dagen, buyten Paaschen, Pinxteren, en Kersmis. Zy gebruyken Kruyssen, en zelfs kostelyke, maar geen Christus Beeld daar op gehecht. Te *Carramit* alleen ziet men haarlieder Hoofdvaan, zynde St. *Georgius*, dien zy alle voor eenen Landsheylig houden, en van den welken door eene zeldzame Konstenary van Gezichtkunde, op meer als eene plaats, de Figuur en gestalte, tegen de Muuren in de Kerk getoont word; namentlyk door die manier, door welke wy de *Laternæ Magicæ* (de Toverlantarens) gebruyken by den Avond, en door die van een *Camera Obscura* (een duystere Kamer) by den Dag: door de Gemeente voor eene Goddelyke verschyning geëert.

C. PAAP JANS GELOOF; of de Godsdienst der Abyssynen, is wel van veele Secten; maar de Hoofdkerk word verbeeld door eenen *Abuma*, of Voorhoofd des Volks, die gedekt is door eene Puntmuts van Goude Platen, eyndigende in een Kruys, met een zwart-vaal Aangezicht, en een Abyssynsch zwart Kruys, als eene Bisschoppelyke Herdersstaf eyndigende, met Goud beslagen, aan eene lange stok, als eene Lans, omzet met drie Papen, naar hunne wyze geschooren. De drie roode Kruyssen zyn met platte roode ronden boven elk voorzien. Deze Papen zyn 'er oneyndig veele, om dat ze vry van Schattingen zyn, maar hebben anders Kerk-nog Preekgelden, nog Tienden, maar winnen met werken de kost; waarom men de Hand ziet eene Ryszikkel houden, met de Schoven op de grond, door zynen arbeyd gekomen. Zy zyn zamen in een rond Waterbad staande, om dat ze alle Jaren in de eene of andere Waterkom van 2. tot 6. Voet diep hunne Doop vernieuwen. De *Abuma* heeft aan zyne Rechterhand zyne Trouwring, om dat aldaar gene Geestelyken mogen ongetrouwt zyn. Zyn Bovenkleed is van wit fyn *Dimith* of Catoen gemaakt, als de Cardinaal-mantelkens, met knopen. Een groot Dwerskruys houden zy op hunne Klederen vast genaayt, ter geheugen van eenen *Negus* of Oppervorst *Jedsi*, die in de eerste aanneming van 't Christendom aan zulken Kruys is gemartelt. Voorts draagt hy het Boek, in het welk de verboden Beesten, Vogelen en Visschen zyn opgetekent, en de tyden, op welke zulks wederom toegelaten is, van voren han-

hangen; hebbende voorts veel met den Joden gemeen, gelyk ze ook daar beyde de Kunnen Besnyden; naar de manieren der Oude *Ethiopen* of *Arabiers*, van *Ismaël* herkomstig. Waarom de *Abuma* een Staale Lancet in de Hand heeft, daar aan dragende een vierkant Tafereel der drie Koningen; op welken dag zy zeggen, dat Christus door *Joannes* in de Jordaan zoude Gedoopt zyn. Zy en verwerpen niemand uyt hunne Gemeenschap, nog dienvolgens uyt den Hemel , als Moordenaars. Waar toe de *Abuma* de Goude Hemelsleutel op zyne zyde draagt. Dog om de uytzondering te vertoonen, hangt die Sleutel boven een Gezabelt Doodshoofd, aan zyne zyde te zien. Haar H. Avondmaal word by Avond bedient met Brood, als der Joden, Ongeheveld, en de Diaken deelt de vierkante stukskens, met eene Lepel vol Wyn, uyt de Beeker aan den H. Dischgenoten om. Op dat Tafelkleed zyn geschildert de Beelden van *Dioscurus*, *Nicodemus*, *Jacobus* en diergelyke *Eutychianen*; waar van zy 't gevoelen meest navolgen. De Papen moeten eerst Monniken zyn, naast aan St. *Antonis*-kleed eene Kap dragende, moetende voor hunne Borst, tot boven de Kniën, dragen eene breede zoomboord, waar op de onreyne Beesten en Vogels staan, die aan hen ten eenemaal zyn verboden. Zulke verbeelding ziet men aan de eene ter Linkerhand staande. Op alle hunne Kruyssen ziet men de platte rondte voorgemeld, die zy daar op moeten dragen, als het Wapen van den *Negus* of Opperften Keyzer en Heer, die dit donkere rond met een diep gat in 't midden heeft van de Oudheyd der Egyptische Beeldspraken; een bewys zynde van de Godheyd, die zonder eynde, en ondoorgrondelyk is, door 't gat in 't middel verbeeld; dewyl alle de Geestelyke Ampten van dien Keyzer afhangen, uytgezondert het Opperste Ampt of Patriarchaat van den *Abuma*, die altyd (zoo men hier ziet) drie zulke Kruyssen rondom hem laat dragen, maar het Wapen van den *Negus* niet op zyn Kruys en wil dulden. Het Vormsel, Heylig Olyzel of andere Sacramenten by hen zynde verworpen, zoo is die verwerping hier verbeeld door eene H. Oliedoos, tegen de grond geworpen.

D. DE MARONYTISCHE SECTE of Godsdienst, is verbeeld door eenen Overpriester en zyne Vrouw; om dat by hen alle Kerkelyke Ampten door de Vrouwen, zoo wel over de Vrouwen, als door de Mans over de Mannen worden bedient. Hunlieder Naam en Kleeding volgt na den H. *Maron*. Zy onthouden zig op de Bergen van Libanon; en eenige van hunlieder Zendelingen in de naaste Steden, *Smirna*, *Aleppo*, *Tripoli di Soria*, en ook op *Cyprus*. Die Overpriester draagt altyd den naam van *Petrus*, en wil den naam van *Patriarch van Antiochie* dragen. Dikmaals was zy aan de Roomsche Kerk gehecht, maar t' elkens weder verkomen, en tot haar oud gevoelen weder gekeert. Zy bedienen 't H. Avondmaal onder twee gedaanten, van Broodkoeken en Wyn, met kleyne kopjens omgedeelt, welke men de-

 zen

zen *Petrus* ziet in zyne Handen houden. Zy Kruyssen zig zelven zeer dikmaals 's daags, maar altyd met de Armen over malkander, gelyk men den Paap hier ziet verbeeld. Zy zyn armelyk gekleed, en blootsvoets. De Vrouwen Doopen, Wyen, en Leeren mede; warom men deze Priesterin ziet met de Bisschops Herderstaf; de Doopschelp, en de Wykwispel in hare Handen. Hare Kinderen, van acht Jaar af, komen tot het Diakonaat en bedienen de Tafel met Brood en Wyn. Zy zyn *Monotheliten*, ontkennende (als de meeste Grieken) een dubbele Wil, en twee verscheyde werkingen daar van in Christus; loochenende voorts, dat de H. Geest van den Zoone Gods uytgaat. Zy geloven ook, dat alle de Zielen gelyk zyn geschapen voor hare Lichamen, voor het begin der Wereld. Waarom alhier dat Geloofspunt is uytgebeeld door eene ronde Bol, vol Hoofdjes met kleine Gevleugelde Onderlyfjes rondom de Bol des Aardkloots, die men in 't midden van 't groote Rond ziet. De gantsche Christenheyd van *Azie* is meest Nestoriaansch, Monothelith of Eutychiaansch; het welk meest door *Cosroës*, den Koning der Perzen, is uytgevoert, deze Scheuringen de Hand boven 't Hoofd houdende, om zig te wreeken over den Roomschen Stoel, en de Keyzers, die te Konstantinopolen het Hof hielden, en veel met Roomschen overeenstemden.

E. Ik heb onder myne Handen eene nageteekende Capel der Ethiopiers, (die, als gezegt is, zeer veele verscheide zoorten van Christenen uytleveren) welke op eene Communie-Tafel, daar een groot Kruys met veele andere by Kruyssen in zyne hoeken geciert, op gewerkt staat, laat zien eene Genade Korf, waar op staan twee Koppen. De eene met een Taksken, Verguld, en als bloeyende, en Vruchten dragende van Granaten, schynt te zyn de *Hieroglyphe* of het H. Merkteken van het Gezegende Brood, in de Gemeenschap van hunne Geloofsgenoten uytgedeelt, met Vruchten van Broederlyke eenigheyd. Maar aan de andere zyde eene Kop van de H. Wyn, en daar uyt een Taksken met veele Heybladen druypende. Uyt welk blykt, dat zy die gemeenschap hebben om door Christus Bloed gezuyvert te worden, en daar door besproeyt, te konnen wederstaan, ja verjagen, de booze Geesten, met welker vreeze zy alle behebt zyn, Uyt het midden van deze Genade-korf gaat een Kruys op, in welkers midden eene Ronde Godheyd, in 't midden doorboord, is vast gehecht. Twee Ethiopische Priesters leggen op eene Knie gereed, om de bediening van Brood en Wyn van die Genade-Tafel te ontfangen, en uyt te deelen. Dit Capelletje is gedekt aan de voor- en achtergevel met eene Granaat Appel, om de byeenkomst van de Gemeente aan te wyzen; en staan alle op vier of meerder Pilaren, van Palmen en Dadelboomen, om de Vreede en Vruchtbaarheyd van die Kerke en de werkzaamheyd ten goede te vertonen. Tot alle deze Kerken hebben zy houte geleende Trappen, om 'er in te klimmen, op de H. Dagen, en op der Joden

den Sabbath, dien zy zoo wel, als den Zondag vieren. Wanneer de Dienſten daar in worden gedaan, legt alle de reſt der menichte daar buyten om, op haar Aangezicht.

F. De groote Kerken der Chriſtenen zyn door de Turken en Mahometanen meeſt verwoeſt; gelyk ze hier zodanig in 't verſchiet getekent zyn; eerſt door de onderlinge Partyſchappen hare machten tegen een ſlytende, en daar na kragteloos blyvende tegen den overval der Muſulmannen, Saraeenen, en Turken.

N.° 46.
A
B
C
D
E
F

ZES EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Mahomethaansche Beginsselen.

OM 't oogwit van 't Roomsche Oppermeesterschap voort te zetten, in 't onderdrukken der Alexandrynsche, Antiocheensche en Constantinopolitaansche Patriarchen of Primaten, diende sterk de Mahometaansche Kettery. Deze is van Muhamed, of *Desiderius*, de begeerde, by een geplanst. Die Hoofdketter was een Kameeldryver voor zekere Koopmans Weduwe, dikmaals van *Mekka* naa *Babylon* en andere Steeden reyzende, arg en loos, met vallende-ziekte geplaagt, maar niet te min onvermoeyt, stout, onbeschaamt, diep-denkend, en vry wild van Hersſenen. Na de dood van zynen Heer getrouwt aan die Weduwe, was hy vry machtig van Geld, wierd eerst bekent onder des Keyzers *Heraclius* Regeering A°. *622*. Deze, de rechte en welverdiende geessel der Onchristelyke Christenen, vond den Godsdienst en kennis tot oneyndige snipperingen toe verdeeld, en zig zelven onder de Koreyschitische Arabiërs, een woest, ongeleerd en ongepolyst Volk, eenigzins nog Ismaëliten, maar met zoo veele Heydensche en Christenen dwalingen vermengelt, dat ieder groot Rot, (want zy leefden, gelyk nu nog eenigzins, by Rotten of Stammen) aanbad en eerde naar zyne drift, 't geen hem 't nutste en gemakkelykste scheen.

A. Deze Godsdienst, getekent fier, wreed en op zyn Zoldaats, met eene groene Tulband op het Hoofd, waar op men ziet het oude Wapen der Arabieren, eene gehoornde Maan; welke ook *Diana*, *Opis*, *Isis* en diergelyke betekenende namen eygen is geweest. Men ziet de Maan ook op zyne Tulband, en de Zon boven *Venus* Steen op 't Schild van den Sarazyn; om dat by den Sarazynen, gelyk by Muhamet, de Zon geboden is te eeren, als hy opgaat, en de Maan op hare eerste verschynen. Zyne gantsche Kleeding is ook groen, welke verwe alleen Muhamets Nakomelingen mogen dragen. 'T geweld van Wapenen heeft die Leering voortgezet, waarom zy den Zabel voert, tegen het Geloof der Christenen, tot die ondergebracht zynde, onder het geweld der Mahometanen, een zware, verachte en diere Vryheyd genieten. De Kop is geschooren en kaal, maar Handen en Aangezicht schoon gewasschen, om de veelvoudige wasschingen, door hem voorgeschreven. Het Kleed is gevoert met eene Tygershuyd; om datze Bloedstorting in alle voorvallen voor hare grootmaking altyd gereed heeft. Hy heeft in de Linkerhand een uytgerukte Wyngaard, om dat den Mahometanen niets scherper als Wyn drinken verboden is; en het Steene Mes, om Kinderen te besnyden in haar achtste Jaar; welk Mes als eene Schaar in

tween

tween voor open gaat. Het Kind worden de Handen gebonden, en na de Besnydenis los gemaakt, en moet dan zeggen: *Daar is een God, en Muhamet zyn Propheet.* Maar in den Arm heeft hy eene naakte en dartele Vrouw, waar van hy 't overvloedig genot hier toelaat, en daar na in zyn Paradys oneyndig belooft. Zy heeft Klapbeentjes of Kastanjetten in de Hand, danssende, huppelende en zingende; want by de veelheyd van zoo schoone Vrouwen, zullen ook Muzyk, Speeltuyg, Vruchten, Paleyzen, en alle weelden, als lichamentlyk, vereeuwigt blyven. In zyne Borst is het Boek *Musaph*, met slaafsche dienst en eere onder hen gebruykt en aangebeden. De Klok by hem verboden, legt onder de verwoeste Christen Muurbrokken zonder Kleepel.

B. Eene Zarazynsche, half Nestoriaansche en Heydensche Afgodistery treedt hem voor, die onder de Califs in 100. Jaar 't meeste Azië overmande. Deze heeft een Tartarische Stormhoed op, met eene Paardestaart daar af vliegende, om dat zy, van dien hoek herkomstig, die Kleeding en Wapens droeg, alom de Christen Hoofden op zyne Piek plantende, en over de vermoorde Geestelykheyds Lyken trappelende, die by duyzenden omkwamen. Zyne Schild vertoont zyne oude Afgodery; de ronde Steen van *Frio* of *Venus*, en een ronde Bol van de Zon. Deze liep maar door de grootste Landschappen van Azië, om dezelve te overwinnen; drong door in Spanjen en verder, dog wierd weêr schielyk door den Turken, die *Muhameds* dweperyen aannamen, ondergebracht. Zoo dat dit Volk, het welk eerst diende voor *Heraclius* tegen den Perzen, in 't kort zelf ieder te zwaar viel. De Oom van *Muhameds* Vrouw, *Bubequar*, en zyne Zwagers, *Osman* en *Omar*, namen na zyne Dood, elk eenen Opperpriester of *Eubocar*, en Veldheerschap over een deel van zyne overwonne Volkeren aan; na dat hy door den zynen na veele elenden, vluchten, ballingschappen en neêrlagen, erkent was voor Gods Afgezant, Priester, en die Trooster of Geest, die belooft was, en gestorven te *Medinath al Nabi*, dat is, de Stad van den Profeet, dus naar hem genaamt; alwaar hy onder zyn Ziekbed-kamer begraven legt, en met groote aandacht door alle Pelgrims, by Karavanen bezogt word. Zyne overblyfzels van Kleêren, Wapentuyg, Boeken, en anders zyn by den Mahometanen, 't zy in Indiën, Arabiën, Afrika en elders voor Goddelyk bewaart, geëert. Zoo zietmen buyten *Mecca* in Arabië witte Rietbladeren van zyn Handboeksken; te *Gaul* niet ver van *Bengale*, eene Steen in de grootste waarde gehouden, waar in men twee Voetplanten ziet gedrukt, zynde zyne laatste Voetstappen, eer hy naar den Hemel wierd opgehaalt; ook de Zweep van zyn Kemeldryven in *Mecca*, die aan de Kopere Gordel hangt, van die wreede Godsdienst, die gene Barmhertigheyd jegens Vyanden gebied te gebruyken. Zyn Schoonzoon *Haly*, aan wien de twee Dochters

ters van *Muhamed* zyn naargelaten, nevens zyn *Coran*, of *Al Coran*, word verbeeld door

C. DEN PERZIAANSCHEN GODSDIENST. Deze is verwyft, met eene groene Tulband en purpere Myter daar in, gelyk de *Mustad Dini*, der Perzianen Mufti, gekleed gaat; die ook het Geestelyke alleen regeert, zonder dat zig de *Sophi*, of Keyzer daar in steekt. Deze schryft gestadig nieuwe uytleggingen op den Alkoran, die, wylze voor Goddelyk gehouden word, aan 't Oor van dien Godsdienst eene Duyf heeft getoont, van eenigen zoo gelooft, dat deze, gewoon onder den Tulband van *Muhamet* aas te vinden, gestadig aan zyn Oor vloog, om hem den Wille Gods te verkondigen. Maar van alle Eeuwen heeft men de Duyven in Babel, Palestina, en elders voor Gode-Vogels ja Goddelyke gehouden; en is daarom zulks wat ruymer verciert. Hy heeft een rond Zonnekleed om de Linker Arm, met welk men hem driemaal daags ziet Bidden; waar tegen den Turken dit vyfmaal geboden word. De verschillen van hunne Godsdiensten vermenigvuldigen dagelyksch, en zyn nu meer als 80. onderscheyden bekent.

D. Achter dezen zietmen het Mengelmoes van het Turksch of Muhamedaasch Geloof, alwaar *Jan van Antiochië*, een Arriaan, *Sergius* de Munnik, een *Nestoriaan*, *Bairo*, een *Jacobit*, nevens *Phineas* en *Abdias* Joden, de Metgezellen van *Muhamed*, by malkander zitten, om dien rook van *Muhameds* gedachten te vesten, te schaven, en zodanig te kleynzen, dat 'er eene rommelzoo uyt elk Heydensch, Joodsch en Christensch gevoelen in een vloeyde; maar overal opgevult met weelde naar de Wereld, zoo dat deze Godsdienst (of zy schoon Christus niet verlochent) eerder Kettery, van *Manicheên* en *Nestorianen*, met alle gevoelige en vleeschelyke vermaken, die de Hoofdketter in 't Paradys belooft, eerder de Menschen kan trekken als de ware Christelyke, die Geestelyk zynde, Geestelyk begrepen moet worden, en minder op Vleesch en Bloed kan werken. Zy zitten, om dien *Coran* zamen te stellen, aan de Voet van eene Naaldzuyl, waar van het bovenste deel is vertoont door eene Arabische Slang, die met Vleugels als een Koning der Slangen of Basilisk voorzien, zig over het Kruys, Christus Leer eygen, verheft, en de Tafelen van *Mozes*, de Joodsche Leer, verdrukt; met zulk schielyk een geweld, dat die Kettery eer gevlogen, als gevochten schynt te hebben. De *Rhinoceros*, het gedugtste en grimmigste Dier van Azië, volgt daar onder, om de macht en kracht van die Gruwel-leer te doen zien; van welk Dier de H. Letteren spreeken, als van een ontembaar, en geweldig Beest, aan alle kanten op zyne Huyd gewapent, tegen wien de Christen Wereld wel mag bidden: *Bewaar ons, O God!* Wiens sterkte zig kan vergelyken met het Dier, het welk den Hoorn op de Neus draagt; die den Oliphant van *Indostan*, het Paard van *Perzië*,

de Hyrcanische Tyger, en de Afrikaansche Leeuw te sterk is. Hier onder volgt een *Chamæleon*, welk Marokkynsch Dier allerley verwen der omstaande voorwerpen in zyne waterige Huyd aanneemt, gelyk *Muhamed* in zyne Leer heeft gedaan, wanneer zoo een *Nestoriaan*, *Jacobyt* en *Jood* (die men als een *Cerberus* met drie Koppen ook wel kan verbeelden) zaten, om voor dezen Helschen Propheet zyne Leer te smeeden. Hier na volgt een *Aap*, het Beeld der Besnydenisse; wyl dit Dier zonder Voorhuyd geloofd word te zyn, zig zelven zeer behaagt, en zelfs op Vrouwen zeer verhit is; ook om zyne onbeschaamde boosheyd, die in zulken Ketter te verwonderen is, dat hy knecht, en schoft, ongelettert en met Vallende-ziekte geplaagt, zig voor Gods Gezant op derfde werpen, zyne Vallende-ziekte (als nog gelyk Dolheyd en diergelyke vervoerde kwalen, by den Turken geacht voor Hemelsche verrukking) voor onderhoud met Engelen, en zamenspraak met God uytgeven. Hier by staat eene *Kat*, een Beest den Tyger en Luypaard gelyk, zelf zonder veel hert, maar op roof en snoepen, Muyzen en Rotten vaardig, zeer geyl, en de Oogen tintelende, maar grooter en kleynder na 't wassen en afgaan der Maan; die gezegt word, volgens de Maan hare Jongen te werpen, eerst een, dan twee, voorts tot zeven toe, dragende alzoo in haar leven 28. Katten; gelyk de Maan dagen. Het pissen en afgaan der Katten, die zulks met zorgvuldigheyt dekken, gelyk den Joden buyten 't Leger was geboden, en de Mahometanen doen. Voorts is 'er eene *Mol* by, om dat gene Godsdienst meer blind is in de kennisse der Goddelyke Waarheyd, en Geestelyke zaken als dezen. Het laatste is een *Kameel*, een Dier sober in kost en drank, bescheyden en niet ontrouw; gelyk men zeker van den Turken ook niet anders kan zeggen; woord houdende beter als de Christenen, arbeydzaam en naarstig, den Landen eygen, waar deze Ketterye begonnen en voortgekweekt is. Van dit Dier maakt *Muhamed* byzonder veele gelykenissen in zyne Schriften, die zoo weynig onvervalscht tot ons gekomen zyn, dat ik van zyne eyge meeningen niet geloof iets zekers te konnen nazeggen. Die Ketter leerde dan, dat Christus was 't Woord Gods, en zyn Geest, maar geschapen; een Dienaar Gods, van *Maria* geboren door 't inkomen van 't Woord en den Geest in *Maria*, die Christus hadde geteelt, als een Propheet Gods; van den Joden in schaduw gekruyst, niet gestorven, maar van God bemind, en ten Hemel gehaalt. Zy dulden gene Twistredeneering over den *Coran* of *Philosophie*, als der Zeeden Konsten; stellende, dat een ieder, die wel leeft, in alle Godsdiensten kan Zalig worden. Voorts dat de Godlozen maar eene tyd lang hier na zullen lyden. Zoo makenze den Vroomen gerust, en trekken den Godlozen, die nergens zoo weynig gedreygt worden. Gehoorzaamheyd aan Overheyd, Ouders en Meesters leeren zy ernstig, zynde minder als wy, snapziek en slempende. Zy stellen vast ieders laatste tyd, de manieren en middelen onvermydelyk; maar na de veelheyd der Wonden in

ha-

hare Oorlogen de Gelukzaligheyd der Zielen in weelde. Zy leggen alles aan, om anderen tot hunnen Godsdienſt te dwingen, of te lokken, Slaven zynde, maar gunnen den Chriſtenen, onder hen handelende, alle vryheyd, behalven in hunne *Moſquees*, of Tempelen te gaan, of van hun Wetboek en Godſdienſt te redenkavelen; Want wie Griek, of anders gezint, in hare Kerk komt, of eene Turkin beſlaapt, moet of hunne Leer aanneemen, of ſterven. Elf honderd Jaar heeft deze Ketterye niet alleen geſtaan, maar loopt nog dagelyks ſterk voort in de Indiën; wint ook (hoewel die Macht by onze Leevenstyd geſnuykt is) in Europa veele Plaatzen, dewyl de Afgezonderden van de Roomſche, 't zy Hervormde, 't zy Griekſche, gemakkelyker en vryer onder den Mahometanen, als onder den Roomſchen meenen te leven. Tegen dit geweld was *Heraclius* te onzorgvuldig, die der Sarazynen voortgang had konnen ſtuyten, en den overmoed des Roomſchen Stoels matigen; welke dit kwaad eerſt met goede Oogen aanzag, terwyl het bekroop, of liever overſtroomde zyne Tegenſtreevers; maar overgeſtooken in Spanje met hare Vloten, en door de *Genueezen* geholpen, over de *Propontis*, en te Water en te Land verſchrikkelyk geworden zynde, deed het de zelve Stoel omzien; die daarom hier tegen de H. Tochten uytvond, welke wegens het Teeken van het Kruys, Kruysvaarten wierden genaamt; en van welke wy hier na eenige der voornaamſte Ridderſchappen zullen verbeelden. Waarlyk eene zeer heerſchkundige Vond, en zeer nut voor 't Oppermeeſterſchap van 't Geeſtelyk Hoofd in de Roomſche Kerk. Eenige Tochten zyn wel vroeg by Kapers en Partylopers, als halve Pelgrims, ondernomen; maar eerſt recht aangegaan omtrent 400. Jaren na Muhameds opkomſt. Deze wierden gedoopt met de voortreffelykſte naam van het H. Krygsvolk, en hunne Tochten wierden de H. Kryg genaamt. Zy wierden ingewyd met veele Plechtigheden, op die heerlyke naam, en men beloofde aan hen vollen Aflaat, of deed hen dit onderneemen, als eene boete wegens zekere begane Zonden of Ongehoorzaamheyd; niet zoo zeer tegen de Kerk, als wel tegen de Kerkelyken. Van deze Tochten matigde zig dan de Paus de macht en ſchikking aan, en nam de Geheyligden en Ingewyden onder zyne Beſcherming; zoo dat niemand zulken, die om die H. Redenen van Huys getrokken waren, om Schuld, Miſdaden, of Pleydoyen in hunne Rechten of Goederen kon ontruſten. Waar uyt volgde, dat de kracht het verzoeken en toevoegen der Aflaten, Vryheden, Vryhoudingen, Loſmakingen van Rechteren en Rechtbanken, eens zoo ſterk indrong. Daar toe had ook de Paus zyne Afgezanten aan de Vorſten gezonden, om de Aalmoeſſen ten H. Oorlog geſchikt, door laatſte willen gemaakt, en het vergaderde Geld tot de Oorlogskoſten te innen, meer ten voordeel van den Paus, als der Ingewyden tot de Kruystochten, die te mets ook

Vorften zelfs dwongen naar 't Beloofde Land, en daar na, als de Tochten meeft met fchade, ja fchande afliepen, en 't Beloofde Land en Voor-Eylanden, door *Mahumedanen* waren gedwongen, als dan tegen Ketters, Stadingers, Pruyffen, Ruffen en anderen gevoert wierden; van welker geplunderde goederen deze Afgezanten van den Paus ook de verdeeling aan hen zelven namen, en den Paus meefter maakten. Van zulke Ridders zyn de eerfte geweeft, die van St. *Jan* den Dooper, die van den *Caliph* van Egypte de vryheyd verkregen om voor de H. Maagd een Klooster te bouwen; na dezen kwamen de *Hofpitaalhouders*, die metter tyd Wapens droegen, na dat *Godefroy de Bouillon* Jeruzalem weêr gewonnen had, en zy machtig geworden waren, om de Pellegrims te befchermen.

E. Men ziet hier een algemeen Beeld voor de Kruysvaart-Ridders, aldus vertoont: Een dapper Oorlogsman klimt uyt de Voorfteeven van zyn Overtocht-Schip, op de Muurbrokken van St. *Jan de Acra*, *Joppe* of *Damiate*, en tracht zyne Oorlogs-Standaard te planten op de Muuren der Ongeloovigen. In dit Vaantje zietmen 't Kruys van *Rhodus*; naderhand dat van *Malta* geworden. Zyn Schild houd, als een recht Scherm-Schild des Geloofs, eenen Gekruyften Chriftus, wiens Geboorte-plaats, Lyd-en Graf-ftede hy innemen of befchermen moet. Binnen in het Schild houd zyne Hand een Jeruzalem, het Merk der Pelgrims naar 't H. Land, en aan zyne Rechterhand zietmen ingebrand het Jeruzalems Kruys van 't H. Graf, 't geen die Braven gewoonlyk, nevens veele Wonden, en gebrooke Lichamen t'huys brachten. Zyn Hoofd is in eene yzere Huyf, of *Cafquet* gefloten; gelyk de verandering van tyd, de nood der Oorlogen tegen den Zabelflag geleert had; gelyk men ook op den Muhametaan ziet de Yzere Armlap, zedert gevoert. Het Yzer, waar in de Lans vaft lag te Paarde gevoert, toont zyne dienft te Paard, en Ridderfchap, gelyk mede zyn gantfch Harnas en Spooren. Hy heeft van vooren het Kruys van de Ridder-order van Duytfchland, van *Lubekkers*, en *Bremer* Schippers, in de Hofpitalen, en Pelgrims begonnen, en tot zoo heerlyken glanfch en geducht getal uytgegroeyt. Zyn *Cafquet* is met fyne Leere Pluymen gedekt. Deze Lichamen zoo zwaar gewapent en gedekt zynde, hebben de Voet gegeven tot de Wapenen des Edeldoms, die elk op zyn Schild moeft doen praalen, om in zyne Heldendaden bekent te worden. Hy treed op de betwifte Muuren. Op het Gallioen ftaat de Duytfche Adelaar, onder zyne Klaauwen de Afrikaanfche Slang houdende.

F. Voor aan de Buyk-delling ziet men eene Zage, uytgevonden door de dappere Haarlemmers, in 't overweldigen van Damiaten gebruykt, waar me-

mede zy de Keetens van die Haven aan ftukken zeylden, (hoewel eenigen dit nydiglyk trachten te verwerpen) en hun Wapen voor loon dezer Manhaftigheyd kreegen. Ook is dit door de Hollanders naderhand in *Chattams* en *Vigos* Havens eveneens uytgevoert, en daarom te gemakkelyker te gelooven.

Nro 47.
KORAH
SONNAH
A
B
C
D
E
E
E
E
F
G
H
I
K
L

ZEVEN EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Mahomethaanſche Godsdienſt.

A. DEze kan men Beeldſprakelyk vertoonen, gelyk andere Godsdienſten, uyt de byzonderheden, door welke die Godsdienſt van de andere word onderſcheyden. Wyl dezelve tegenwoordig haar Hoofd-Tempel van *St. Sophia* zedert het Jaar 1453. tot *Stambol* of *Conſtantinopolen* heeft, is zy naar dat Gewaad, wat verſchillende tuſſchen 't Griekſche en Natoliſche, toegeruſt. Op haar Hoofd ziet men eene Maan, welker minſte deel als van de Zon verlicht is. De Maan van ouds by Babyloniers, Syriers en Egyptenaars, door veele Namen Goddelyk geëerd, heeft *Mahomet* tot dit teeken mogelyk aangenomen, om te behaagelyker die drie Volkeren, en ook de Arabiers voor te komen; onder dewelke de Maandienſt als van Overoud, nog vry Overgelooviger word geviert; en nog zyn daar (naar *Berkmans* onderricht, die aan de Zeekuſten van *Bazora* af tot in de Schelfzee of 't Roodemeyr, veel heeft konnen aanteekenen;) veele Steenen, waar op de Hoofden en Lichamen uytgeſchrapt, maar de Manen met de uyterſte zorg bewaart zyn. In *Syrie* onder de Overblyfzels van *Palmyra*, heeft men behalven de Opſchriften van de Maan, als eene Mannelyke Godheyd, ook ſtukken van Beelden, hoewel geſchonden, ontdekt, die de Maan op 't Hoofd, in de Hand, of op eene Staf hadden; maar byzonderlyk de Opſchriften van Griekſche Letteren, by een Beeld, het welk de Maan draagt op zyne Schouderen, *Jarich Boel*, in half Hebreeuſche, half Syriſche Taal, JARIBOLUS van den Grieken nagevolgt en ondertekent. Deze word by de oude Latynen *Deus Lunus* genaamt. By de Arabiers de beruchte God *Hachar*, die *Mahometh* zelfs moeſt dulden. Ook roept men in Conſtantinopelen op de *Minarets*, of Torens, *Alla Hechar*. Hier uyt, en diergelyke ter Maan dienende overblyfzelen, ziet men *Mahomets* beleyd, die 't Merk der Maan daarom tot Hoofdbannier nam. De gantſche Wereld ſtaat op haar Hoofd, wyl die Godsdienſt aan zyne Navolgers de winſt van al, wat onder de Maan is, toezegt. Het Aangezicht is ſtout, hovaardig en dartel, met eene Aſchverwige Sluyer om den Hals, gelyk zy in hare Treurdagen en Boetfeeſten over Hoofden en Tulbanden daar mede zyn gedekt; ook om dat de Vrouwen ſteets met eene Sluyer of Kleed bedekt gaan. Zy heeft in hare Rechterhand den Zabel, welke haar Wetgever in de plaats van Wonderteekenen heeft gebruykt. Want zy ſtaan toe, dat *Mozes*, die na *Adam*, en *Noach*, die de gantſche Wereld in 't Water des Doods heeft gereynigt, een groot Propheet was; dat hem de Mirakelen ter Hand gegeven wierden, om op zachter wyze, als *Noach*, de Menſchen te trekken; dat zulks niet vol uyt

gelukt

gelukt zynde, *David* met Dicht en Snarenſpel, *Salomon* met Heerlykheyd de Wereld had getrokken; maar alles vruchteloos zynde, was Chriſtus gezonden, om Boete en Neederigheyd te Prediken, en met zyn Voorbeeld dat te beveſtigen. Het welk de Wereld ook niet verbeterende, zoo was eyndelyk *Mahometh* afgeſchikt, om in haar Bloed uyt te wiſſchen de Godloosheden; en deze Propheet had daarom zyne Wonderen maar met het Zwaard te toonen, gelyk de *Mufti*, tweemaal 's Jaars Preekende, dat op zyne Stoel ter rechterzyde, en den *Coran* ter linkerzyde nederlegt. Deze Secte door eene Vrouw vertoont, heb ik om de weelde en dartelheyd der Turken konnen inſchikken, nadien ze niet als welluſt en vermaak belooft; anders zoude ik meenen, dat ze altyd Mannelyk behoort verbeeld te wezen, om dat de Beſnydenis, immers de Joodſche en de Turkſche, buyten de Vrouwelyke Kunne is, en niet als by den Mooren aan Vrouwen gebruykt word, met het afſnyden van een deel der *Nympha*. Ook om dat haar Eedzweering by den Baard, van haar Godsdienſtig word gehouden; en eyndelyk om dat de Voortplanting door 't geweld van het Zwaard, beter den Mans als Vrouwen paſt. Men ziet vyf ſtreepen over den Boezem op den Rok Geborduurt, van de vyf Hoofd-Artykelen, die een Turk zig dagelyks moet herinneren:

1. Alle de Artykelen van het Mahometaanſch Geloof voor te ſtaan.
2. De *Ramazan*, of Vaſten, van een Maand te houden.
3. De gedurige Waſſchingen.
4. Op de Minarets te roepen, en ter Mosquee op zyn tyd te gaan.
5. De *Zeket* ontrent Aalmoeſſen te vervullen, en (kan 't zyn) naar *Mecha* te gaan.

Onder den Arm houd zy twee Boeken, *Koran* het geſchreven, en *Sonnach* het geſproken van Mahomet. Haar middelband is van *Corash*, het Geſlacht der Arabieren, waar van zy is geſprooten. In de Linkerhand houd zy de Straf en 't Loon na de Dood. Uyt de mond van den Overvloedshoorn ziet men haar Paradys, eene verbeelde plaats van alle Welluſten, die Vleeſchelyk naar die Landſtreeken konnen bedacht worden, nevens het Zalig Gezicht van God. Alle verkoelende Vruchten en Confituren, Vyvers en Fonteynen, Kiosken of overdekte *Berceau's* van ſchaduwend groen zyn daar, welke Vruchten van de ſchoonſte Jongens, in welke de verdoemde drift der *Aziaten* verhit word, gedragen, en van jonge ſchoone Maagden aangebeeden worden; want de Vrouwen ſtellen zy buyten het Paradys; maar te gelyk plaatzen zy daar in ook veele Beeſten, het Schaap van *Abram*, het Kalf van *Mozes*, de Mier van *Salomon*, de Papegaay van de Koningin van *Seba*, de Ezel van *Eſdras*, de Walvis van *Jonas*, de Hond der *Zeven Slapers*, en de Hemel van *Mahometh*. Deze dingen ſchynen ons gekker, als zy zyn, want men kan lichtelyk denken, dat zy deze Beeſten by die Heyligen, als zoo veele Beeldſpraken laten dienen. Onder

aan eyndigt de punt van den Hoorn in het onuytbluſſchelyk Vuur, 't welk op 't eyndigen der Wereld door eenen Engel zal uytgeſtort worden, door welk alles zal vergaan, en daar na ook deze Engel. Dan zal God eene Reegen van Barmhertigheyd veertig dagen lang geven, door welke alles verkwikt, met een nieuw leeven op zal ſtaan, doende de Vroomen als Sterren blinken, maar de Bozen door den Engel *Michaël* gewogen, en elk der Vromen tot zynen Propheet geleyd worden. Want zy gelooven dat men in elk Geloove kan Zalig worden, en dat men moet Geoordeelt zyn door *Mozes*. Men ziet haar vertreeden

B. Het *Heidenſch Prieſterdom*, welk een onder aan om verre geworpen nederlegt, zoo Gemytert, als dat meermaals in dit werk voorkomt, met de omvergeworpe *Hempta Zajeth*, *Bel* of *Dagon*; of Griekſche en Romeynſche Goden, in den Arm. De Joodſche Opperprieſter houdende de Tafelen der Wet Mozes in zyne Arm, is door zyn Hoofdcieraad wel te onderſcheyden. De Roomſche Godsdienſt in Monnikskleeding. Zy treed met yzere zoolen deze drie op de Lichamen, en laat by haar Onderkleed zien, dat zy wreed is, en wraakgierig zonder maat, aan haar Tygers of Luypaards Huyd, waar van zy 't Hert draagt.

C. Achter haar ſtaat een Waſchvat, het welk hare, zoo meenigvuldige *Reynigingen* bewyſt, dat alle Wetgevers in de warme Landen nevens het Beſnyden om de gezondheyd hebben ingevoert; uytgezondert de Chriſtelyke, die de Reyniging van de Ziel nodiger oordeelde.

D. Men ziet achter haar den witten Ezel *Alborac*, gebonden aan eene Rots, die van eenen Engel gevoert, en over *Jeruzalem* na *Mecqua* te rug gekomen is, in weynig oogenblikken van eene Nacht den Hoofdbedrieger *Mahomet* had opgevoert, en te rug uyt zeven Hemelen: De eerſte van zuyver Zilver, de welke van Sterren, met Engelen bezet, was bezaayt, om 'er de Duyvels uyt te houden, ontmoetende *Adam*, en een Haan, wiens Hoofd tot den tweeden Hemel doorſtak: De tweede van Goud, met *Noach*: De derde van koſtelyke Geſteentens, met de Dood: De vierde met *Joſeph*, den Zoon van *Jacob*, daar de Hemel was van Eſmerauden: gelyk de vyfde was van Diamanten, met *Mozes*: de zeſde van Karbonkelen met St. *Joan* den Dooper; en eyndelyk de zevende Hemel, vol van een Hemels Licht, met onzen Heere *Jezus Chriſtus*, aan wien zig Mahomet aanbeveeld, en van daar tot den Throon Gods. En langs alle de Trappen vond Mahomet alle de H. Voorvaders.

E. By deze ziet men drie hoedanigheden, om te dienen voor Beeldſpraaken van de *Huychelary*; de eerſte vertoont door eenen van den *Dervis*,

vis, de Geestelyken, die met breedrandige Hoeden met Bellekens gedekt in eenige Caravanen gaan, en in Natolien of Turkestan, veel hier en elders in Hutten of aan de Mosquees woonen. Deze zien by na aandagtig in hare Handen, op welkers Leeden zy verdeelt hebben gebeeden tot God en Mahometh, zoo als wy doen in de Memoriekonst op de Handen. Blootvoets bidden zy altyd, waarom men ook ziet, dat ze op de Hielen zitten, zynde naar de wyze van Azie de nederigste stand. De Schoenen en Muylen staan ook altyd aan de Deuren der Mosquees. Deze zyn bekwame Merkbeelden voor de grillen der Prevelaars, die men onder de Pylaar-byters ontmoet. Het tweede zoort is tegen de vreemde gebaarden en Misbaarmakers, zynde een *Iman* of Prediker der Turken, die de Voorreden van den *Alcoran*, als een Gebed uyt schreeuwt, zoo luyd als hy schreeuwen kan; leggende beyde zyne vlakke Handen tegen zyn Hoofd aan, en heffende zyn Gezicht ten Hemel, douwt hy zyne Duymen in beyde zyn Ooren, en schreeuwt zoo luydkeels de woorden van de *Fatha* uyt, als 't hem doenlyk is. De derde zoort is de Beeldspraak der hovaardige Vernederaars; want deze valt t'elkens plotzelyk voor over, met het Hoofd tegen de Aarde, dan murmelende, dan schreeuwende, nu zingende, dan zuchtende, maar noit harder, als wanneer hy 't in 't aanzien der Machtigen doet.

F. De *Griekſche Kerk*, nu van alle glans berooft, draagt een Weduwen Kap, met het gewoone Hoofdcieraad der Griekinnen in de *Archipel.* Zy ziet neêrslachtig na de Patriarchale Myter, die ze met 50. of 60000. Ryksdaalders van den Sultan moet kopen, waarom zy de volle Beurs voor den *Vizier* by de Patriarchs Muts in den Arm heeft. Zelfs dragende den Tytel *Panhagioſtata*, of Alderheyligste, houd ze nog den ouden haat tegen den Paus, wiens Driekroonde Hoofdtrans zy verschopt. Zy sleept over hare Kleederen een Caloyers of Monniken Mantel, schraal in Gewaad. Met het Kruys dwers over den Boezem, heeft ze eene gebrade Visch voor hare Kost in eene Schotel, zonder Olie of Wyn. Zy is Weduwe, om dat eenige harer Priesteren, niet anderen, eens, maar niet meer mogen Trouwen. De zes Boeken van hare Dienst, of *Breviarium*, der Vasten, der Gebeeden, der Lofzangen, der Paasch-en Pinxterdienst, der Maandoeffeningen, Uurgebeeden, en Plechtigheden in de Kerk. Deze Boeken kan ze zelve naauwelyks leezen, tot zulke domheyd is haar Priesterdom vervallen. Men ziet op hare zyde eene lange smalle Plank, *Siman divion*, op welke zy slaat, om hare Toehoorders by een te vergaderen, met eene Kleepel, die ze voor haar draagt. Zy haat fel de Roomsche Mis, welker *Ciborie*, zoo 't op haar Altaar geweest is, by haar geacht word zoo kwaad, dat zy het gantsche Altaar daarom moeten gaan wasschen, houdende het Ongedeessemde Brood of *Oblie* voor een grouwel, en onreyn. Alle Witte Donderdagen word de Paus en Latynsche Kerk van haar verbannen en gedoemt, en zy deelt, zelfs aan

den

den Kinderen, Brood en Wyn van de H. Tafel toe. Zy vertreedt op 't Paaſchfeeſt eenige Doovekoolen, zoo als hier onder de eene Voet leggen, en zulks tot verfoeijing van het Vagevuur; gelyk ze de gewerkte of gehouwe Beelden niet en dult, en daarom een gebroken naaſt haar ſtaat; maar Schilderyen kan zy inſchikken. Haar Almanak, die ze alle in den Borſtrok dragen, begint van Chriſtus Geboorte, of dood van Alexander den Grooten, 310. voor Chriſtus, en die der Turken 622. Mahomets Vlucht, of de *Hegira* na Chriſtus. Van deze Griekſche Weduwe Kerk zyn oneyndig veele Scheuringen geſprooten, meeſt door de hovaardy der groote Biſſchoppen, of die naa zulk een Ampt ſtonden, en onder den Heydenen machtig waren door giften, anderen te bonzen en zig zelven in de Zeetel te zetten; gelyk nu nog in het Ampt van Patriarch geſchied; maar aldermeeſt, om dat het Volk van *Azie*, *Paleſtina*, *Phænicie*, *Egypte* en de Griekſche Eylanden, te veel ingezult was door de Mannelyke Redenering der Heydenſche Philoſophen, om zig te willen vernederen tot de overgaaf aan 't Geloof, door welk zy met den Eenvoudigen maar konden gelyk ſtaan. Onder dit groot getal, die Scheuringmakers of Ketters, of Verketterden zyn genaamt geweeſt, die in die Eeuwen, gelyk in deze, met de Vryheyd van de nodige waarheyd te zeggen, en de plicht der al te Dertelende of Hoogmoedigen te toonen, dien kwaden naam wech droegen. Der zodaniger gedachtenis, hunlieder Verdienſten, en Lot is by my hoog geacht, veel waardig, en 't ongelyk, dat ze geleden hebben, beklaagt, maar ik moet hier om goede redenen ter neder ſtellen de Merkbeelden van zulken Verketterden.

G. Men ziet dan een Blinden met eene gryze Baard, om daar door zeekere Achtbaarheyd voor zyne vindingen en lagen te vergrooten. Blind is hy aan de Oogen van zyn Lichaam, om de Blindheyd van zyne Ziel en hare gedachten te toonen. Voor zyn Voorhoofd draagt hy een kooperen Hoorn. Het witte Dekkleed, met welke hy zyne zwarte vuyligheden dekt, is door de tyd afgeſcheurt en verſlentert. Men ziet aan de wyduytgeſpreyde Paauwenſtaart de ſchandelyke hovaardy, van deze Scheurzieke, die boven allen wil uytmunten. De flikkerige valſche Oogen van *Argus* brallen daar in, en geven ſchyn van vele doordringende klaarheyd. Maar als men toeziet, zyn 't Veêren van eene hovaardige Vogel, die niet veel weer bieden en kan, en zeer lelyk giert. Hy heeft in zyne Rechterhand het Beeld eener Duyve, welke hy rondom haar Hoofd met flikkerende ſtraaltjens heeft bezet, en doet zynen Aanhangers geloven, dat dit de H. Geeſt is, van dewelken hy de inblazing en het aandryven heeft ontfangen. Zulk bedrog is van *Mahometh*, van *Cerænus*, en, zoo men wil, van *David Joriſſen* eertyds gepleegt, of daar op met geleerde, of met door konſt gemaakte Duyven; want dat moet, hoe de Kraam behandelt zal worden, voor af gaan, dat eenige knaphandigheyd, nieuwe vinding of vreemde Dieren, of Vogelen in het

 ſpel

ſpel der Verleyders te pas komen; gelyk men van *Luciaan* ziet beveſtigt, met de welgeleerde Slang van den valſchen *Apollo*; en onze Ooſtindievaarders in Indie leeren van de Konſtgreepen der Bezweerders; of in Weſt-Indie van den Duyvel-aanbidders. In zyne Linkerhand heeft hy een ſcherp Mes, met welk hy een Mantel of Rok in ſtukken heeft geſneden, zoo als men in de bedreyging aan *Rehabeam* leeſt van de Koningryken, welke van hem afgeſcheurt zouden worden. Eene brandende Fakkel, waar mede hy het Vuur van Twiſt heeft geſtookt, werpt hy van hem af, nu 't Land in volle Brand van Tweedragt is; want gene Vreede zoekende, maar vreezende, wil hy echter geen naam minder lyden, als te zyn geweeſt de Stookebrand der zweevende en aangroeyende Verſchillen. Allerley geleegentheden vat hy by 't hayr, maar byzonder de kwade tyden, als de geeſten der Menſchen ontroert zyn. Zulk Troebel water maakt zyne Viſſchery goed. Zwaare Neêrlagen, duure Tyden, ſchielyke Overſtroomingen, zyn de Voedzelen voor zyne wrevelziekte. Hy waayt met alle Winden. Als 'er maar Wind is, ſpant hy zyne Zeylen uyt. Ook ziet men de Molen-wieken met hare As in zyn Bekkeneel draayen. Hy heeft een Bandelier van Momgreynzen om zyn Lyf hangen. Zachte, eêle, verſchrikkelyke, ſchoone, afgryzelyke Engelen-en Duyvels Mombakkuſſen draagt hy voor zyne onbeſchaamde Berderenkop. Zyn Kleed van buyten zoo wit, zoo zacht, zoo fyn, van Lammeren Wol en Dons in een geweeven, is van binnen hardbarſtig, vol Kennipzeyldoek, en vuyle Lappen. Maar hoe zorgvuldig hy 'er zig mede dekt, zyn naakte Gat word ondekt, en zyne onbeſchaamde Schamelheyd bloot ten toon geſtelt. Men ziet alleen nog aan zyne eene Dye een overſchot van eene Zwitzerſche Broek paſſen, de welke gantſch doorhakkelt, en van veelerley rommelzoo van Verwen zaamen geflanſt is. Zyne Beenen zyn beyde ſterk geweeſt, maar nu laat hy maar het linker zien, dat gaaf is; en verbergt het ſtinkende Etterbeen, dat hy moet naſleepen. Aan zyne Zyde ziet men eene Staartſterre met hare dreygende naſleep, die eertyds zoo veel kwaad voorzeyde, en hem mede in zyne Winkel te pas komt; want Hemelsteekenen, Zon-en Maantaning, vliegend Vuur, ontſteeke vette Lichtjens, en al zulke Wonderkraam der *Meteooren* of Onderluchts ontſteltenïſſen, byzonder Donder en Blixem, is juyſt dat den Verleyderen dient, die niets wenſchen, dan onſtelde Gemoederen, om daar op te werken. Ook beduyden by de H. Bladeren merendeels de vallende, of nu neêr gevallen Sterren, niets meerder als de Hoofden der Ketteryen en de Scheuringmakers, wyl ze meeſt voor af al tot hooge glans opgevoert, en in volle luyſter aan 't blaauw Gewelf geplaatſt zyn geweeſt; tintelende genoeg, konden zy vergenoegt worden. Zoo weet men 't vallen van *Lucifer*, de Morgenſter en andere, als 't vallen der Sterren in de Putten.

H. Men ziet de *Verleyding* op de zelve barre Rotzſteen; want waar zulke

ke Boofwichten, als Scheurziekte, en Verleyding hare plaatzen hebben genomen, daar groeyt Lover nog Gras. Dit boos Wanfchepzel heeft eene Gefchore Kruyn, en berderen Bakhuys, ftout en onbefchaamt, gelyk ook onbefchoft. Zyn hardbarftig Weezen en pluymftrykende Flikflooyers Oogen toonen den boozen aard van dien Guytzak. Zyne Tong heeft een Gulde Keeten gehecht aan den armen Gek, dien hy zoekt te knappen. Zyne Mantel is genomen van de Kapftok van *Ignatius Lojola*, waar van hy ook de Kraag draagt, met een fmal Kwakers Kraagjen om den Hals; maar een groot Gebeedenboek in de Hand, met nieuwe Hebreeuwfche Namen aan de Godheyd, en van zyn eygen Formulier. Zonder echter daar achter te vergeeten eene Fles met de fynfte Wyn *Lachrymæ Chrifti* genaamt, of diergelyke. Hy heeft zyn Rokje met een *Penitentie*-Touw omgord, daar hy zig zelven meê tuchtigt, als hy gluypende iemand in 't oog krygt. Eene Ratel, om allen te ontruften, hangt op zyne Zyde. Zyne Broek is darteler, als die van eenen Edelknaap. Met zyne Hand trekkende den Botterik, houd hy een groot Portugees *Paternofter*, waar aan Reliquien van Heyligen en Doodshoofjens hangen. Maar hoe fyn deze *Tartuf* anderen voor gaat, om de Voet onder de Tafel, en de Hand in de Beurs te krygen, zoo is hy zonder grond, en daarom zonder Voeten, op houte Stelten verbeeld, waar mede hy valt in de Kuylen, die voor hem door zynen valfchen Leydsman gegraven zyn.

I. DE OUDE SLANGE, welke van den Beginne der Menfchen Vyand, op deffelfs Ziel en Lyf geloert heeft, en geftadig briefchende rondom den Vroomen zwerft, om 'er op toe te fchieten, en ze te verflinden. Die booze is om eene der Steenen geflingert by de openftaande Kuylen, en draagt by het kronkelende Schubbenlyf met vergifte kleuren, een lief-lokkend Hoeren-Aangezicht. Lachende en lonkende leyd dit fchoone Aanfchyn toe op 't verderf, en draagt in hare Mond den verlokkenden fchoonen Appel, door welker fchoongevernifte fchorffe de Snoepers in 't Hof van *Eden* verleyd wierden, om 'er af te proeven, en wierden deelachtig aan de Gifbeet, daar in van den Verleyder gelaten, met de doodelyke nafmaak der fmerten. Deeze zyn de Merkbeelden der Verleydinge.

K. Maar der *Mifleyders Spooreloosheyd* is verbeeld door een Hoofd, in twyffel, of 't meer van een Schaap, dan van eenen Ezel is. Immers is een Schaap nog wel zoo onbezuyft, volgende een anders voorgang zonder beraad of bezef, ja zelfs zonder tyd. Eene Narrekap hangt af van zyn Nek; waarom de Ketenkoord gaat van de Mond des Verleyders. In zyne eene Hand heeft hy een Kinder Molentje, het welk hy volgt, en zelfs op alle beweegingen laat draayen. Altyd is hy bang en beteutert, en heeft daarom het vreezachtige Konyn onder zyn Arm. Zyne Kruk, waar op hy het

half kreupel Lyf deed ſteunen, heeft hy zelfs van hem wechgeworpen, taſtende naar de onbekende weg op des Loozen Verleyders aanbod; welke, zoo wel als hy, beyden in den kuyl vallen. Zyne opgedane Beurs laat kwiſtiglyk de Penningen vallen, die de Verleyder beloofde te gebruyken, tot dienſt der waare, en hem beſt bekende Armen. Men ziet hem naauwelyks in de Onderkleêren, terwyl de Verleyder dobbel gedekt, mars op mars heeft.

L. Zoo als deze voor de ſpooreloosheyd der Misſleydingen is aan te merken, zietmen het *Al te laat Berouw* der zelven, in de verbelding van onze eerſte Voorouderen, wanneerze naakt en beſchaamt gedreeven worden, door den Straf-Engel uyt het Hof van de Gelukzalige Eenvoudigheyd, het Hof van *Eden.* De ſlaande Hand des Engels, die haar een opgeheeven vlammend Zwaard laat zien, dwingt hen Voeten te maken, en uyt het Paradys te wyken, zonder hoop van 'er ooyt weêr in te komen, om de Aarde, welke om hunlieder wille was vervloekt, onvruchtbaar, woeſt en dor, te moeten bearbeyden, om 't zober Koſtje te ſchrapen, in 't Zweet van haar Aanſchyn. Zy wringen hunne Handen, klagen, kryten, ſchreeuwen. Al het gejammer is voor den Tegenwoordigen Tyd vergeefs. Zy kennen hunne naaktheyd, en zien hun behoef. Zy zyn met Bladen gedekt, en verkleumt, verhongert en verkout, buyten hun welvaaren geſmeeten, zoo de Goddelyke Goedheyd hen met geene Vellen voorzag. De hoop op den Verloſſer, die hen in de Ooren gekittelt heeft, is 't eenigſte Plecht-anker, maar hun kwaad is te grooter, om dat de Verleyder, de Oude Looze Slang, ook uyt dat Hof, en alle byzyn Gods verbannen, met hen op de ongelukkige Wereld blyft, daar mede zy nu eene Eeuwige vyandſchap hebben, die ook nimmer ophoud hen te belagen, even als alle de Verleyders, als zy de Onnoozelen geloert, derzelver welvaren ingeſlokt, derzelver zeeden bedorven, en derzelver Herſſenen (zoo weynig als zy hadden) vergiftigt hebben; dewelke alsdan wel, zoo de Oogen oopen gaan, gehaat en afſchouwelyk zyn, maar laten niet na onbeſchaamtelyk op nieuwe manieren dezelve geſtadig te ontruſten, tot dat zy ze gantſch ten verderve ſleepen.

N°. 48
N
L
I
H
M
G
K
D
F
E
A
C
VOLUNTAS
B

AGT EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Kruysvaarders en andere Ordens.

TEgen het groot geweld der Ongelovige *Zarazynen* en *Mahumedanen*, (hoewel 't oogwit der Roomſche Oppermogentheyd tegen de Griekſche en andere Primaten daar door wierd opgevoerd) verzon de Roomſche Stoel de Kruysvaarten; in dewelke de Vorſten meer uyt Godsdienſtigheyd, dan Staatkunde vielen. Zy ſtelden daar toe verſcheyden Ridderſchappen in, welke van den H. Stoel wierden goedgekeurt, verheerlykt en aangemoedigt door Voordeelen in en naar de Wereld. Drie zeer Chriſtelyke Eernamen waren daar van de grondſlag: *Armoede*, *Nederige Gehoorzaamheyt*, en *Kuysheyt*.

A. De eerſte daar van is de *Armoede*, niet de behoeftige Luyaardy der Bedelbrokken, nog 't gebrek der Rampzaligen, maar de gewillige afſtap van de Wereldſche pracht en ſchrapery. Deze *Armoede* dan is verbeeld door eene ſterke niet uytgemergelde Dogter, (wyl ze ongetrouwt moet zyn om in de Order te raken) die arbeyd zoekt met grof voedzel. Zy heeft ongetooyt Hayr, waar tuſſchen men de ongelukkige Doornen, en dorre Haver, de Ezelskoſt, ziet gemengelt, dragende eene Korf met Aardvruchten, Wortelen, Rapen enz. met eene ledere Gordel om 't Lyf. De Borſten ſterk en droog, houdende in de Rechterhand een geſcheurt *Teſtament*, om dat ze nooit laatſte Willen van Goederen mag maken; als mede een Overvloedshoorn van Geeſtelyke gaven, door de beſtraalde Duyf vertoont. Haar Kleed is eene Ezelshuyd, niet om de Luyheyd, maar om de gehoorzaame ſlovery te doen zien; welke door de blinkende Graaf word te kennen gegeven. De Wereld houd ze, die verachtende en verwerpende, in de Linkerhand. Houte Trippen, of Holblokken draagt ze aan de Voeten, met welke zy de Schatten vertreed, die uyt eene Overvloedshoorn vloeyen, aan wiens eynde eene Slang ſluyt, die in der Armoede Schootsvel en Roksken byt.

B. *Nederige Gehoorzaamheyd* is de tweede Deugd van die Ridders, welke nederbuygende hunne zachte onderwerping toont. Deze heeft de Ooren gereed om te hooren, en de Mond met eene band geſnoert, om nergens tegen te ſtribbelen. Hare Hals is met een Juk beladen, op welke men VOLUNTAS, dat is, de WIL, ziet; om te doen merken, dat de grootſte Ridders eene gewillige Gehoorzaamheyd beloven. Ten bewyze van welke zachtmoedigheyt, zy een Lammeken, of *Agnus Dei* om hare Hals draagt. In

hare Hand draagt zy eene Bal, dewelke, even gelyk de nederige Gehoorzaamheyd, zig zelve hoger ten Hemel opheft, na dat ze ſterker tegen de grond word geworpen. In de Linkerhand draagt ze eene Spiegel, om zig zelve te kennen. Zy treed Kroonen en Veldheersſtaven, met derzelver Zegepralende Lauwerkroonen onder de Voeten, waar aan zy de Vleugels draagt, om de veerdigheyd van hare Gehoorzaamheyd te doen zien; die ook zeker grooter is in de Edelmoedigen, die hunne beloofde plicht voor oogen hebbende, gewillig en gaarne gehoorzamen aan hunlieder Overſtens, daar de Boerſche onderwerping tegen dank, even zoo kwalyk gehoorzaamt, als dwingelandig gebied.

C. DE KUYSHEYD is de derde. Deze heeft een Dekkleed op haar Hoofd, waar onder haar zedig Aangezicht met neêrgeſlage Oogen half beſchaduwt voorkomt. Hare Hand ſluyt hare Mond, om dat de Mond met eene, en de Kuyſheyd met de andere Hand bewarende zy veyliger door de Wereld gaat. Op haren geſlooten Boezem ziet men een Hermelyn, een Beeſtje, het welk eerder ſterft, dan het zig door vuyligheyd zou beſmetten. Zy voert eene Scepter, waar op eene reyne Tortelduyf zit, in de Hand; met een Uurgebedenboek by haar. Aan hare Zyde hangt eene Tuchtgeeſſel, om haar Vleeſch te tuchtigen, en eene Weeſſpoel, om de werkelykheyd te toonen van Ulyſſes Huysvrouw. Voorts is zy omhangen en bekleed met ſpierwitte Kleederen, vertredende, als of zy voortging, de Boog en Pylkoker der geyle Liefde, en dooft de Toorts van 't Huwelyk. Zy ſtaan alle drie op eene kale grond, om de geringheyt te beter te doen zien. Deze drie Chriſtelyke deugden zyn de Hoofdvoorſchriften des Kruyſvarenden Edeldoms; van welke de eerſte in rang ſchynt

D. DER JOANNITER ORDER, of Ridderſchap van St. *Jan den Dooper*, die van den Caliph van Egypte ontfingen de vryheyd om binnen *Jeruzalem* een Klooſter, de Maagd *Maria* ter eere, te bouwen; alwaar ze een Gaſthuys en Beyert by timmerden, nevens een Vrouwekloofter, waar van de eerſte Abdis was, de H. *Agnes*. Deze Gaſthuys-Ridders wierden onder de hand machtiger, en hunne Order door den Paus *Honorius* den II. beveſtigt. Die Order is verbeeld door eenen Ridder, Spaans van omtrek en Baard, om dat haar Grootmeeſter een Spanjaard is, en die Order, na 't verlies van 't Beloofde Land, en daar na van *Rhodus*, te *Niſſa* in Savoje neſtelende, van 't Eyland *Maltha* Leenheeren wierden, eene gift van de Koningen van Spanje, en Sicilie, aan wien zy, voor Hulding, Jaarlyks eene Sperwer moeten zenden. Zyne Helm is van een *Nautulus*, 't Viſchelpken, waar van 't zeylen is geleert. Op zyn Schild is 't Kruys van de Order, *Wit*, maar by zommigen in Vreede *Zwart* gedragen, en *Rood* in den Oorlog. De Degen houd hy op zyne zyde, te Water en te Land in Tochten

ten gebruykt, die ze *Carouanen* noemen. Van wegens hun begin ziet men op de Rechterhand eene overdekte Schotel, op wiens Damaste Tafelkleed St. *Jan de Doper* is te zien, met Urinalen, Flessen, en ander Ziekgereedschap gedekt; om te vertonen, dat hunlieder eerste aanstel is geweest om Zieken te helpen, Pelgrims te herbergen, en dezelve te beschermen. En de tweede van deze Ridderschappen is die van de *Tempeliers*, op order van zyne Heyligheyd uyt de Wereld geroeyt, die te zwaar waren geworden, om zonder nyd van anderen staan te blyven.

E. De derde is de Duytsche Ridder Order der *Marianen* genaamt. De Pelgrims van *Holsteyn* onder Graaf *Adolf*, met eenige van *Lubek* en *Bremen*, bouwden eerst eene Kapel voor de H. Maagd. Voor *Ptolemais* wierd ze door den Koning van *Jeruzalem* opgerecht, door den Paus *Cœlestinus* bevestigt, met het Kruys tot een Merk. Door den Keyzer *Hendrik* den zesden wierdze met het Adelaars Wapen op het Kruys verheerlykt, door de Koningen van Spanje en Vrankryk met nog een Kruys onder het eerste, en de *Lelien* aan het einde. Weshalven deze Ridder-Order uytgebeeld word door een Duytsch Aangezicht in eene yzere *Huyf*, of *Helmet*, opgeschoven, op wiens toppunt het Cyffer van de H. Maagd MARIA is te zien, als een *Maria's* Order. Hier uyt spruyt een bos Rygers en Paradysvogels Veêren, om te doen zien hunlieder Tochten en Overwinningen tegen de Turken, Russen en Heydenen in Lyfland en Pruyssen. Zyn Schild is voorzien met het Kruys der Duytsche Order, waar op men de byzonderheden voorgenoemt ziet brallen. Zyn witte Mantel en Ridderkleed is van Zeyldoek met zulken Kruys geciert, om dat de eerste Opvolgers en Aanstellers van die Order, van de Zeylen hunner Scheepen Tenten en Gasthuyzen voor den Zieken spanden, in 't Veld voor *St. Jan de Acra* of *Ptolomais*, door de Christenen belegert zynde. Zyn Duytsche Zwaard draagt hy bloot en gereed, om den Palestynschen Pellegrim, die *Jeruzalems* Veêren draagt, en de H. Mantel, nevens eene *Kalabas* met gezegend Water, en de Order van 't H. Graf aan den Arm, te beschermen tegen den aanloop der Rasbuten, Saracenen, en Turken, het welk zy zamen met zoo groote edelmoedigheyd deden, in 't eerst, als daar na hunlieder Oorlogen tegen Stadigers, Cassuben, Pomerensken, Russen en Finnen, alwaar ze 80000. sterk, veele slagen gegeven en ontfangen hebben; tot dat ze, door grootheyd van Naam en Macht benyd, door eenigen verraden wierden, en naderhand door de Hervorming hunne klem verloren, nalatende veele heerlyke Vestingen in de Oostersche Landen.

F. Die van *Calatrava* wierd door Alphonsus, Koning van Spanje, te *Toledo* opgerecht. Die Order was van den *Cistercienzen*, dragende een zwart Spaansch Kleed met een rood Kruys, en eenige in een gedraay-

de ronde als roode Spykers van zyde; gelyk die van *Alcantara*, van groene Verwe, hen volgen, ingeſtelt tegen de *Saracenen*, welke de *Tempeliers* deden plooyen, verplichtende deze Ridderſchap tot verweering van het Tempeliers Klooſter. Zyne Spaanſche Hoed en *Golila* met de opgezette knevels dienen om te toonen, dat die brave Order door de Spanjaarden is opgerecht.

G. Daar naaſt aan ziet men die van *St. Jacob te Compoſtella*, waar van de Order den naam draagt, of Ridders van de *Spatha*, of Deegen. Deze met Spaanſche Hayren achter de Ooren, en 't Purpere Kruys op de Borſt, draagt *St. Jacobs* Schelpen met gekruyſte Deegens op de goude Hoed en Schouder Cieraden. Zy zyn zoo hoog geacht, dat men den Grootmeeſter van die Order den rang naaſt den Koning geeft. Veele diergelyke borrelden elders op, naar de namen van verſcheyden Heyligen, als *St. Joris* in Engeland, *St. Andries* in Schotland, *St. Michiel* in Vrankryk, *St. Marcus* te Venetien, van de *H. Duyf* in Caſtilie, *St. Mauritius* in Savoje, *St. Stephanus* in Toſcane. Alle welke ik alhier niet aan en raak, om datze Wereldlyke Ridders waren, of niet verplicht waren aan den Roomſchen Stoel, van welke nog zyn deze navolgende geweeſt:

H. De Ridderſchap van de *Genet*, door Koning *Karel Martel* ingeſtelt, tegen *Abdiramo*, die overwonnen zynde veele zulke Dieren, *Civet-Katten* gelyk, in 't Leger der *Saracenen* vond. In zyn Vaandel ziet men de roode Roozen met drie dubbelde Keetenen van Goud aan een gehegt, waar onder aan zulken *Genet* hangt.

I. Naaſt deze ryd de Ridderſchap van de *Ster*, (door *Robbert*, Koning van Vrankryk, ingeſtelt) dezelve over 't Harnas draagende, gelyk de Order hier aan den Standaard draagt een wit Damaſt Vaandel met eene blinkende Sterre, ter eere der H. Maagd, welke zy de *Sterre van de Zee* noemden, met vyf ſcherpe punten.

K. Daar onder ziet men die van de *Annunciada*, of de Boodſchap aan *Maria*, zynde van vier Letters, ter eere des Hertogen van Savoje. Voerende deze vier Letters, F. E. R. T. waar van de zin is: *Fortitudo Ejus Rhodum Tenuit*. Dat is: Zyne Heldendeugd heeft Rhodus behouden.

L. Hier boven volgt 'er een, die de Ridder-Order van *'t Schip* in zyne Scheepsvlag doet zien, zynde door den Koning van Vrankryk, Lodewyk den Heyligen, ingeſtelt, om den Franſchen Adel aan te moedigen tot de Kruysvaart tegen de Turken of Saracenen op zyne Zeetochten. Men ziet in die Vlag de halve Manen dubbeld aan Ketens gehegt met Ringen, de Zandbanken

van

van Lybie, en andere kwade Kuſten, hooger en lager als *Damiate* te verbeelden; onder welke Keeten een Schip hangt, tot Merk van hunne Heldendaden ter Zee.

M. Voor dit Schip met Franſche Ridders ziet men de Order der *Vriezen en Batavieren*, dragende den Tytel van de Koninglyke Kroon. Deze Kroon, van Goud geborduurt, praalt op de Borſt van eenen Ridder te Paard, waar in van ouds de Batavieren uytſtaken, gelyk men in *Tacitus* en anderen vind. Deze Ridderſchap wierd ingeſtelt door *Charlemagne*, om te beloonen hunlieder Heldendaden, wanneer ze hem te hulp kwamen tegen de oude *Saxen*, die van 't Heydendom deels door geweld, deels door Vreede getrokken wierden. Alle deze braven, gelyk die van den *Draak*, ingeſtelt op de doeming ten Vuure van *Jan Hus* en *Hieronymus van Praag*, door den Keyzer *Sigiſmond*, en diergelyke Orders, dienden tot voorſtand van der Chriſtenen Godſdienſt, tegen Heydenen, Turken, en Verketterden; tot dat de mildheyd der Vroomen zoo grof ging, dat ze de armoede van 't Gemeen naſleepte, en te mets meer vervielen, na dat ze zoo veel van hunne Vyanden verdelgt, en zig zelven verarmt hadden. Uytgezondert eenige weynige, wier Commanderyen over koſtelyk zyn. Maar door deze zware Voordelen dwingt de H. Stoel den Adel tot haar dienſt.

N. DE HEYLIGE YVER, is hier de aandryfſter der Ridderen, afgemaalt door eene ſterke vlugge Maagd, die het witte Strydkleed der Chriſtenheyd, getekent met het Pauſſelyk Kruys, over haar Lyf heeft. De reſt is naakt, om dat die Ridders uyt hunne Vaderlyke Goederen ſtappen. Zy heeft Vleugelen van Arenden aan hare Armen, om hooge Rotzen, wyde Meyren, en groote Zeën over te vliegen. Maar dewyl hunne drift is voor den Godſdienſt, zoo ziet men haar eene opgeſtooke Kerk-lamp in de Linkerhand houden, te gelyk der Ridderen Choordienſten Lees-en Beedeplichten, voor oogen ſtellende. Maar in hare Rechter ziet men de Piek van *Phineas*, dien Joodſchen Yveraar, die eenen zyner Broederen met eene Moabitiſche Hoere gekoppelt ziende, beiden doorſtak, en dede ſneuvelen. Welke aangename wraak Gods Toorn ſtilde tegen zyn Volk.

Wakkere Helden, dap-pere Mannen, en Ridderlyke Uytvoeringen, waren ze niet ondermynt, belaagt, ja tegengegaan geweeſt van die, welke ze eerſt ingewyd en aangehitſt had.

N.° 49.
F
D
E
A
DECRETALIA
CANONES
C
B
DECIM

NEGEN EN VEERTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Macht des Roomſchen Stoel.

DE heerlykheyd en macht van den Roomſchen Stoel, nu door zoo veele Keyzerlyke giften, Vorſtelyke laatſte willen, onderwerpingen en manſchap-zweeringen, geſteygert tot een top boven alle Wereldſche Machten; met zoo veele Ridderſchappen, als Voorvechters; met zoo veele gekapte Orders, als Zoldaten; met zoo veele Voorſpraken, Redenaars, Schryvers en Jeugdmeeſters, als Jezuiten, Oratores, Dominicanen en andere uytleveren; zoo ſcheen 'er niet te ontbreeken, als een groot Rechtboek, om tegen dat van den Keyzer *Juſtiniaan* te monſteren. Dit wierd byeen geſchikt door *Gratianus* en verſcheyde anderen vermeerdert en meer bekrachtigt door nieuwe Concilien en Pauzen.

A. Dit dan zoo ſterk en Geeſtelyk Recht, is uytgebeeld met een Kruys in 't midden van eene Koninglyke Kroon en Biſſchoppelyke Myter pralende, zittende voor eene Congregatie van den Paus en Cardinalen, van vooren als eene vreedzame en vriendelyke Vrouw, zonder Ooren, van achteren als een Doodshoofd, onder de minnelyke aanſpraken en onderzoeken doodelyk voor de Tegenſpartelaars. De Rechterhand houd eene Weegſchaal der Rechtvaardigheyd, maar op welke zyde zy overhangt, is zy ſchrikkelyk, dewyl in de eene hangt het Jok van Slaverny, en in de andere het Vuur der Eeuwigheyd. Die Rechter arm ſteunt op een groot Boek van *Canones*, zynde de Stokregels uyt de Kerkvergaderingen en Oudvaders opgeſtelt, en *Decretalia*, of byeen vergaderde Pauſſelyke Hofkeuren en hare gevolgen; hare Linkerhand zwaayt een Geeſtelyk vlammend Zwaard, waar mede *Adam* uyt het Luſthof gedreven wierd, en daar in de Hemel-Sleutels, waar van de knop is ten verderve, zynde een Doodshoofd. Zy heeft het Kleed aan van eenen Officiaal, die onder den Biſſchoppen, de Vragen, Onderzoeken, en Vonniſſen uytvoert, ruſtende op een *Crocodils* Hoofd, welker Dieren Natuur is (zoo men zegt) tranen te ſtorten, na 't klaauwen van zyn prooy, als of hy barmhertig jegens het gejaagde was.

B. Hier onder zietmen de Geeſtelyke Tienden, overal door de Kruysvaarten en andere H. Oorlogen ingedrongen. Deze heeft eene Biſſchoppelyke lage Myter met een Kruys als een X. of 10. getekent. Een Bedelmonnikskap dekt zyne Rug, van welke die voordeelen veel zyn ingeſleept. Om naauw toe te zien, heeft hy een Bril op, met een open Mond gapende na meer, en eene Pen achter 't Oor, van eenen Pauſſelyken Oppergerecht-ſchry-

 ver,

ver, om alles ſcherp, en als na Rechten waar te nemen. Over zyne Schouders gaat eene Band van de Zonnenloop of *Zodiac*, (Tekenkring,) om op alle Maanden na te zien, welke Tienden vervallen zyn. Zyne Rechterhand houd die Staf der Leviten, met welke zy de voorbygaande Kalveren, Geyten en Schapen merkten voor hare Tienden. In zyne Linkerhand houd hy de Duym in de Voorvinger geſlooten, zynde het Merk van 10. by den Egyptenaren, en in die Hand eene Romeynſche Voetmaat, om op elk Huys, Hof en Bunder-lands naauw toe te zien, dat het Geeſtelyk Recht gene ſchade lyde. Het Geeſtelyk Recht, dat de Engelen gebied, de Hel zyne prooy onthaalt, het Vagevuur leegt, is Moeder van deze Tienden, zeggende uytdrukkelyk in de Bulle van Paus *Clemens* voor de Zielen der Pelgrims na Romen gaande, en zoo ſtervende, om de Tienden en inkomen te meerder te doen opgroeyen: „ Wy willen in geenderhande manieren, dat deze Ziel „ zal gevoelen eenige de minſte pynen van het Vagevuur; en vry-gevende aan „ alle de Ridders op de Kruysvaarten om 3. of 4. Zielen, die 't haar be„ lieft, uyt het Vagevuur te loſſen". Door welke Hemelſche beloften, licht het Aardſche moeſt wyken. Waar uyt dan de aanwaſch der Tienden ſterker dagelykſch voortzette. Die *Decimæ* leggen op zyne Schoot, met het Merk der Ouden voor de Tienden gebruykelyk, van vier Eenen met een dwarsſtreep daar boven. Hy zit met zyne Slippen op verſcheyden Schooven Graan, Vlas, Hennip en diergelyke; en heeft Hoenders en Duyven Tienden daar by leggen.

C. Tegen de Tienden over, komt die heerlyke *Fonds* der H. Aflaten, verbeeld door eenen Dominikaner Monnik, welke voor zyn Borſt draagt een groot Plakkaat met zyne H. Kroon en Sleutels boven gewapent, zodanig als men ziet de Brieven van Aflaat aan de Kerken, waar onder men 't Zegel van den Paus ziet hangen; in de Rechterhand houd hy eene Schotel, waar in de Aflaat-gelden, en die der Zielmiſſen vergadert worden, waar op hy verzekert, dat, zoo dra de Penning klinkt in het Bekken, op 't zelfde oogenblik de Ziel, voor welke geoffert is, ten Vagevuur uyt, en ten Hemel invaart; waar toe hy in de Linkerhand houd eene Sleutel van zyne Heyligheyd ontleent, met welke hy den Hemel opent, en te gelyk vertoont de Sleutel van de H. Poort. Op welke tyd het *Jubilee* zeer ſchoone Aflaten en ruymte maakt, gelyk met nieuwe Kerken in te wyen, nieuwe Heyligen te *Canonizeeren*; waarom ook achter den Aflaat een nieuw Tafereel van eenen nieuw aangeſtelden Heylig te zien is. Op zyne eene zyde hangt een *Reliquie*-Kasje, mede tot die Winkel van Gelukzaligheyd nodig. Hy zit op eene *Tronc* of Offerkiſt, gelyk men in alle Kerken ziet ſtaan, met Opſchriften van Hemelbeloften voor den gevers, waar op leggen uytgezopen Wynfleſſen voor de Dronkaarts; Zabels en bebloede Moordſtiletten voor de Doodſlagers en Moordenaars; Stroppen voor die zig zelven uyt de Wereld hebben geholpen,

pen, losgemaakte Rietbantjes, naar de gewoonte der Hoeren by *Succoth Benoth*, en andere Venus-Tempels gebruykelyk, door welke men de Ontmaagding verbeeld. Deze en zwaarder Zonden worden zeer wel gedekt, gezuyvert en uytgewist, door de Geldzakken en de volle Beurzen, die daar boven op leggen, en gewillig aan den Aflaatverkoper opgedrongen worden. Op deze Offerkist zietmen den Driehoofdigen *Janus*, eene Kindere Trony, een Jongmans Aangezicht, en 't Hoofd van eenen Ouden Gryzaart, om dezelve te vertonen de Tegenwoordige, Aanstaande en Voorleede Tyd; gelyk de Aflaathandelaars in *Europa* wel plegen Aflaat te geven voor de Gedane, Geschiedende en Toekomende Zonden. Hy zet zyne Voet op de Keel van *Cerberus*, den Helhond, met zyne drie Koppen, en heeft hem aan de Keeten als *Hercules*, die dit Gedrocht hebbende onder de Knie, Vryheyd gaf aan de Helsche Zielen, uyt het akelig Schimmenryk te ontsnappen. Onder aan de *Tronc* of Offerkist, staat een Bekken met Yzopwater, van welk Kruyd men ook een Kransjen om 't Hoofd van de Aflaat zou kunnen slingeren, met eene kwispel in het zelve Bekken, om daar mede de mildelyk gevende Zondaars te besproeyen en te reynigen; gelyk deze Yzop daar toe in de H. Bladeren dikmaals, tot zulke afwassching der Zonden voorkomt. De geredde Ziel breekt op 't openen van zyne Sleutel door de Wolken, uyt de rook en vlam des Vagevuurs, geholpen door eenen Engel, die hem de Hand leent, om de donkere Wolken van de Ongenade Gods, door den Aflaat open gemaakt, door te breeken.

D. Naast het Geestelyk Recht, zietmen eene zeer zwaarhoofdige dog behulpzame Vrouw staan, die de vrygaaf van Huwelyken of *Dispensatie* vertoont. Deze is met eene Geestelyke Myter en afhangende Priesteressenkap getooyt; houdende in hare Rechterhand een Passer, met welken zy heeft afgemeeten, hoe verre de twee Huwelykshanden, die in een geslagen zyn, malkander in Bloedvriendschap bestonden, houdende in hare andere Hand eene Geheyligde Trouwring, door welke zy haar belooft de voltrekking der Huwelyken, al schynt de Natuur van dezelve af te keeren, en het Bloed die te weygeren. Zy heeft twee Herten aan eene Band om haar Hals hangen, na 't belang der Koningryken gekoppelt tegen de Goddelyke Wetten; boven welke zy als Opperste Richteresse de Schikbrief heeft, de *Scapulaire* (Schoudermanteltje,) dat de Priester is gewoon over de Armen der nieuw Getrouwden te kruyssen, heeft zy lang hangende om haar Hals, om den zelven te trekken naar 't behoef der Grooten. Zy heeft voor haar een Tafereel van Huwelyks Liefde, op het welk zy heeft een Huwelyks-Godje of *Cupido*, die een lieffelyk jong endje van eene Boom heeft, om het zelve te doen inenten in eene andere jonge Boom, om alzoo te zamen op te wassen. Ja hy heeft Boompjen en end van de zelfde zoort, van welke hy een gekoppelt Lichaam maakt, belovende met de konstige Tuynluyden, dat een end

van de zelfde zoort en geslacht, steeds beter en schoonder Vruchten dragen zal. Dit middel heeft de H. Stoel zeer loosselyk en wysselyk uytgevonden, om dus meester te zyn van de Kroonen, dewyl de Verbonden van Huwelyken dikmaals zyn de middelen, om Oorlogen te eyndigen, of zulke Vorstendommen door zulk Trouwen in een te smelten, en door dat middel de Kroonen te groot te maken tegen de Roomschen Macht. Want de Geschiedenissen bewyzen ons klaarlyk, dat toen *Vrankryk* in meer als een Ryk, en veele Vrye Vorsten verdeelt was, en wanneer *Spanje*, nog zoo veele onderscheyden Koningen telde, en de Ryken van *Napels*, *Sicilië*, *Sardinië* en 't *Milanees* aan die Kroon gehecht waren, 't geen meest door Huwelyken is veroorzaakt, de Macht van den H. Stoel veel geduchter, en zyne Blixemen veel verschrikkelyker waren. Nu wierden de Trappen van Bloedverwantschap door 't Geestelyk Recht en zyne uytpluyzende Voorvechters dagelyks naauwer en naauwer gemaakt, om de Grooten te kwellen, en de Penningen der Minderen te krygen.

E. Indien de Vryverklaringen en toestemming op de Huwelyken en Bloedverwandschappen veel voordeel aan de Geestelyke Stoel brachten met minnelyke zaken; geen minder aanwasch van ontzag kreeg zy door de Geloofsdwang, of Onderzoek, *Inquisitie* genaamt, van de Order der Preekheeren ingevoert. Een grouwel van verwoesting draagt dit Gedrocht herom. Het heeft eene Papenmuts op de Kop, die van giftige Slangen grimmelt. Zyne Tygermuyl is met eene zachte Vrouwe-Mom bedekt. Zyn groot, sterk, maar dor Lyf vertoont de kracht en 't geweld van dit verslindend Ondier, dat zulken zachten Momaanzicht laat blikken aan den Rampzaligen, die onder die Moordbrandsters klaauwen vallen, om de lieve Naam van *Kamer van Genade*, die onder deze Menschen-moordery nog die goede naam voert, te verbeelden. De Fakkel van Menschenvet in volle vlam zwaaytze om haren Kop, en staat gereed, om dezelve in de Houtstapels te steeken, waar in zy de Lichamen van hare Doemelingen tot Asch verteert. Door welke Christelyke vertoningen, zy hare goede Catholyken vervrolykt. De Duyvels Myter, die den Gevangenen, na datze Jaren lang in Onderaardsche Gaten gekwynt hebben, op 't Hoofd gezet word, en daar nevens de roeste Keetens, met welke zy de gemaakte Ketters boeyt; de geharpuyste Rokken slingeren om haar Arm; de Tygerhuyd dekt haar onbeschaamtheyd; eyndigende het akelig lyf met Draakestaarten, van welke zy de Linker Knie zet op de Boeken *Mozes*, op de Mahomethaansche Tulband, en de Ketterstaf tegen de Joden, Mooren, en Dwaal-Roomschen woedende. De Houtmyt, en 't grouwelyk Offervuur tot de Menschenbrand, zyn tot het Schouwspel gereed, terwyl de uytgemergelde Gevangen met de yzere Keeten om den Hals, na 't Moordvuur word gesleurt. Die heeft de Mond open, om datde ingewronge Ballen in zyne Kaken hem beletten het klagen en het sluyten van

van zyne Tanden en Lippen. Dit Ondier overvalt de ongelukkigen met eene ſtille Trom. Men ſleeptze wech, zonder dat iemand weet waar, en de Geloofsgevangen, waarom; dien niets te laſt geleyd word, maar zig zelven moet beſchuldigen; 't geen ze eyndelyk moeten uytvinden, om ten minſten eenige ſchynſtof aan die Rechtbank te geven. Om de minſte miſgreep in 't Geloof is branden hun voorland. Met ſpreeken, onderwyzen, nog redenvoeren is hier niet te doen; men zegt hen, datze met Rechters, niet met Leeraars te doen hebben. De eerſte Vraag is, of de Gevangen gelooft in de Roomſche Kerk? zoo neen, branden; zoo ja, dan neemt men de *Decreeten*, en vaſtgeſtelde wetten van de Stoel, niet de H. Schrift. Zoo dat Paus *Clemens* het Geloofs-onderzoek-ampt zelf aan Ongeletterden heeft gegeven, die door hun Bloeddorſt volmaakten dat aan hunne Wetten te kort ſchoot. Iets tegen de Rechten, voordeelen, en inkomſten des Stoels te uyten, is branden; maar kan men door Vrienden den Goudhonger van deze Slachtbank ſtillen, zoo gaanze met eene afzweering, een Schandkleed en andere grillen uyt hunne Kerkers; anders ziet menze in eene Stoel met Keetens geboeyt, met Duyvels beſchildert, en een St. Andries-kruys van roode Lappen over Borſt en Rug. Hier rondom word dat Vuur door de yverigſte Geloovigen aangeſteeken, met H. Zeegepraalende Trommen en Trompetten, word de Lucht tot weêrgalmen gevult; de Rampzalige gebraden, tot dat de Kniën zyn verbrand; dan ſtooten de Rakkers van de *Genade-Kamer* de Romp voor over in 't Vuur; de Aſch word in de Lucht geworpen met Vervloeking van de Ziel, en tot geheugen van die Goddelyke Menſchen-moord, word de naam van den verbranden Ketter onder een geſchildert Figuurtje met Duyvels omzet, in de Glazen, of in het Wulft der Kerken geſchildert, met den Dag en 't Jaar, in de welke hy verbrand is. De Goederen, waarom het te doen is, zyn voor de H. Kamer. Duſdanig heeftmen met Tovery, Kettery en Weerwolvery, hier en elders duyzenden omgebracht.

F. Achter aan zietmen de beloofde Verloſſing uyt het Vagevuur, verbeeld door eenen Engel, die de Sterrekroon van Gelukzaligheyd aan de gezuyverde Ziel zal ſchenken, en hem de Hand leent, om van dat ſchromelyk Vagevuur lynrecht ten Hemel in te brengen. Waar van eenige onbeſchaamde ſchreeuwers zig durfden vermeten, kennis en wiſſe naricht te hebben ontfangen. En zoo gaven de Nazaten hun beſte goed wech, om hunner Voorzaten vrygeprevelde Ziel uyt het Vuur te redden, en door de Poorten des Hemels te dringen.

N.° 50
G
F
B
D
C
A

VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Concilien, en Traditien.

BEhalven de buytensporigheden van Joden en Heydenen herkomstig, of van beyde zamen gesmeed, zoo is daar nog ingebroken, en zeer achtbaar geworden, de nagelaten Uytbreyding, die de H. Schriftuur vermeerdert en verbetert heeft, bekend onder den naam van *Traditien*, dat is, Overleveringen. Het H. Woord Gods, alleen uyt de Waarheyd afgedaald; en daarom ook alleen de Sleutel van alle Waarheyd, blyft pal staan, als eene onbewegelyke Rots. Zy word niet geleerd, door de hooge Schoolgeleerden, by Mond, maar door den H. Geest in ons Hert. Zy bralt zuyver, boven alle de verdrayingen der gaauwe Dryvers. Niemands Uytleggingen verbinden eenen anderen tot een onfeylbaar Geloof. Hoe zeer zulks door veelen is gedreven, nog redelyker is 't zelve van wakkere Verstanden tegengesproken. De Grootheyd, de Hoogachting, Macht en Rykdom, van de Christen Kerk, te veel verschillende van de zachtmoedige Nederigheyd, en behulpzame Armoede, in Christus gezien, en in zynen Leerlingen door den H. Geest ingegriffiet, zogt naar middelen, om haren glansch te verdedigen.

Dewyl Geest en Letterzin, in de H. Verbonden Gods alom voorkomen, bedienden zig de zoekers van dit nieuwe Gereetschap, van 't gevaar, dat in 't Leezen stak, schreeuwende, *De Letter Dood, maar de Geest maakt Levendig*! Het Boek is in de Openbaringen, gelyk in *Ezechiel*, van buyten en van binnen aan te merken. De Inhoud is voor weynigen te doorgronden. De Oogen van allen konnen zulken Licht niet verdragen. Wyl het de Godspraak is des H. Geestes, moeten 'er Uytleggers voor Raadvragers zyn. Elke Lettergreep, en stip, draagt diepe Schatten.

Op deze wyze heeft zig de bovendryvende menigte der Bisschopsvergaderingen eene Wet gemaakt, door welke zy Heerlyker konden worden, als Gods Geest zelve; dewyl zy den zelven, aan henlieden, als Rechters onderworpen heeft. En daar en boven om dit Rechterschap klem te geven, hebben ze 'er by gesmeed, de Inspraak, Verlichting en Openbaring, die zy zig vermaten zelfs onmiddelyk van den Hemel te ontfangen. Op die grond steunende, dat het onbillyk was, dat hare, of de nu nog tegenwoordige Kerk, in volle Genade bloeyende, niet zoude rykelyk zoo veel van God ontfangen, dan in de eerste tyden.

A. DEZE OPGEBLAZEN OUDE KERKHELD, zit in de Stoel van *Mozes*, die onder aan is uytgehouwen. Zyn nooyt genoeg gevoede Lyf, (want alle dagen neemt hy nog waar zyn Recht, om dikker en grooter te worden,

dagelyks de Overleveringen vermeerderende;) is prachtig gedekt, met eene Bisschoppelyke Mantel, waar op veele Buytenregelmatige Schryvers, verworpen Euangelisten, Oudvaders, Pauzen, en *Concilie*-Schryvers uytgedrukt zyn; houdende in zyne eene Hand een Hert, in welke de Inspraak des Hemels geschiedde; en in de andere eene Weegschaal, waar in 't geschreven Woord op eene Rol van boven met de Duyve, als van den H. Geest uytgevloeyd, gecierd, gewogen word, tegen een Oor, het welk de overgave der aangeblazen Heyligen heeft ingenomen. De Roomsche Kerk schuylt met de Paussselyke Waardigheyd pralende, onder zyne Mantel staande, door dat middel vast, tegen alle Redenen, ja zelfs tegen de Goddelyke Waarheyd, welker uytlegging aan dezen ouden *Kerkheld* is voorbehouden, met deze macht, dat zoo ras iemand tegen zyne Willekeuren aangaat, of in, of buyten, of boven Gods Schriften, dezelve hier en hier namaals Verbannen is.

B. Deze Oude geeft en ontfangt ontzag, aan, en van de Vergadering der Roomsche Bisschoppen, die met zyn Heyligheyd *Concilie* genaamt word. Deze geschoore Oppermogendheyd heeft zig gedekt met de Paussselyke Driekroon; want dien alleen, en geenen Vorsten, komt de macht toe, *Concilien* te beroepen. Een Cardinaals Mantelyn, Bisschops Mantel, en verdere Hooggeestelyke toestel, dekt het Lyf. In de Rechterhand houd hy eene Hoed van Vryheyd, hebbende die schoone Eernaam altyd bewaard, al verbrandde men die genen, die op zulke Kerkvergadering, by diere Eeden van Paus en Keyzer, gekomen waren; 't op en toedoen, aanneemen of Verbannen ter Zaligheyd, is in zyne macht; en daarom hangen de twee St. *Pieters Sleutels* aan zyne Zyde, met Diamante onverbreekelyke Ketens aangegord. De twyfelingen in Geloofszaken zyn afgedaan, door eene Gemyterde *Sphinx* verbeeld zynde, wanneer zoo een *Concilie* uytspreekt; waarom die *Sphinx* aan eene yzere band legt; die vast is aan de Christen Kerk, der drie deelen, *Europa*, *Asia*, *Afrika*, waar van Romen 't Hoofd is, en de Paus het middelpunt; waar na toe, uyt alle hoeken van 't Rond de lynen vergaderen, en met Kinderlyke Gehoorzaamheyd in een loopen. Die twyfelingen moet de *Sphinx* scheuren en afzweeren, of den Ban en 't Vuur ondergaan, (gelyk men zulken Schrift gescheurt in hare Klaauwen ziet.) als Ketter, en Kettery-zaayster. Gelyk hy daarom de gebrokene Wegwyzers Stokken, en de *Hydra* met vele nieuwe uytwassende Koppen onder de Voeten trapt.

C. De Macht van zulke Vergadering, en haar Hoofd, bestaat uyt grooter en minder Booden en Gezanten. Dit hooge en hoog Eerwaardig Ampt is door een Cardinaals Hoed en zyn Purper gedekt, dragende het Paussselyk driedubbeld Kruys, als hy met een Gezantschap van de Rechter zyde, gezonden

zonden word aan Keyzer of Koningen, minder of meerder naar de zaken, die te verrichten zyn. Zoo nochtans, dat meeſtendeel die Gezant of Boodſchapper, 't zy ze Cardinaals, Biſſchoppen, of Bedienden van de Gerfkamer of Geloofs-kweking te Roomen zyn, van die kracht worden gehouden, dat ze alles als Paus zelve afdoen. De aanzienelykſte zyn *Primaten* en Hoofdſtaatsdienaars der Ryken, die alles 't onderſte boven wenden, voor hun eygen welvaard en de Grootheyd des Roomſchen Stoels. Het geen men by hem ziet ſtaan, is eene Fonte, of Doopvat, waar op men de zending door Chriſtus Voorbeeld ziet nagebootſt: het in of uyt den Ban doen; met de Sleutels en Blixem, Koningen Kroonen, Zalven, Aflaten geven en Vrylaten der Huwelyken, Gewyde Roozen en Deegens, aan den Helden voor den H. Stoel te zenden, en Gewyde Kuſſens, tot het Bevruchten der Vorſtinnen. De Pauſſelyke Zeegels hangen aan zyne Geloofsbrieven. Zyn Mantelyn is 'er ook meê zaamgehegt, de kracht van zynen Heer en Zender dragende, in 't af en aanzetten der Prieſters en anderen; in 't ontfangen der Schatten voor den Paus, over al invoerende eene Oppermacht, in de Oppermacht der Vorſten en Staten; met groot gevaar der Vrye Regeeringen, en Heerſchende Vorſten.

D. Het minder zoort is van *Simonie* of Verkoop der Geeſtelyke Gaven door Bedelpapen, Preekheeren of Jezuiten, die Winkels doen van Penningen, Aflaatbrieven, Reliquiekasjens, Beeldjens, Prentjens, Doekjens, ja Gaarne Draden, uyt den Hemel gedaalt, of op andere wonderlyke manieren in de Wereld gebragt, Rozekranſſen, H. Gordels en Klederen. Zulken Geeſtelyken Raapzak ziet men hier Eerwaardig door zyne Geſchoore Kruyn, en Baard, Smulpaap in zyne driedubble Kin, hangende Wangen en puylende Oogen. Deze heeft eene *Lazarusklap* in de Hand, en de Eeuwigheyd met den Hemel daar in, op zyne Duym. Hy Verkoopt als *Jan Tetzel*, voor de Hervorming, de Aflaten, voor de Zonden, op Jaren en Dagen voor uyt. De Linkerhand ſchraapt van Ryk en Arm 't laatſte Geld by een, voor Kerkenbouw, Turkſchen Oorlog, of andere gezochte reedenen. Allerley zonden ſtaan by hem, elk op hare *Tax*; een Boekje van Cynzen, Tienden, en andere Inkomen is in zyne zwaargeladen Buydel, waar van hy wel gemeſt,

E. Den H. Vader zoo vet en aanzienelyk, maar de Koningryken zoo kaal maakt, dat men achter hem den Paus ziet op eene prachtige Telle ryden, terwyl de Koningen hem moeten leyden by de Toomen of Stegelreepen.

Deze onbillyke handelingen, die veel gedaan hebben tot het overhoop werpen der grootſte deelen van *Europa*, gelyk Rusland, Zweeden, Denemarken, half Duytſchland, Engeland, Schotland, en Ierland, de meeſte Nederlanden, half Zwitzerland, en zoo veel van Vrankryk, wierden voorgeſtaan

ſtaan door den Geeſtelyken ſtand, die van Order tot Order te verbeelden nu nog myne meening niet en is. Die Geeſtelyke, hooger of lager, ſtand, is in vyf zoorten te deelen; eene van den Paus, het Opperhoofd, tot Cardinalen, Aardsbiſſchoppen, en Biſſchoppen, Abten, Generaals van Ordens, Priooren, Gardiaans, Leeraars, Papen en Monniken; by verſchyden tyden uytgebroeyt. De Vervolging met het ware Licht in Chriſtus te gelyk beginnende, kruyſte eyndelyk den Zaligmaker, betwiſte zyne Opſtanding, ſteenigde *Stephanus*, en vervolgde de reſt. De zwaare woede drong eenige naar Holen en Woeſtynen, naar 't voorbeeld van zo veele Joden, Propheten, zoo wel als anderen, tegen 't Martelvuur der Heydenen. *Mozes* na *Midian*, *Elias* op de *Rotzen*, *Johannes* en *Chriſtus* in de Woeſtyne geweeken, hadden dien weg geopent. Het Vuur van Goddelyken yver geleydde anderen met vreugde tot het Zwaard, Kruys, of Vuur; om Chriſtus, door hen beleden en gepredikt, met hun Bloed te beveſtigen. Maar eenigen, tot die Kroon niet geroepen, en oordeelende, dat men wel mogte ontgaan de wreedheyd der Ongelovigen, weeken naar onbewoonde plaatzen; daar vervielen zy gewillig eerſt, te mets ondanks, tot eenzaamheyd en armoede, die beyden bedorven in eenigen 't Bloed, en alzoo de Geeſten, te ſtip ſtarrende op den ingang tot de Gelukzalige Eeuwigheyd, wierden eenige vervoert tot ongeſchikte drift, tegen de Menſchelykheyd en zig zelven, de Gezelſchappen ontſluypende, en hun Lighaam op de Pynbank verſcheydener wyze ſchendende, zoekende in 't Lyf, 't geen ze in den Geeſt moeſten vinden. Van welke eenzinnige kwalykgevoede alleenwoning, de bedorve Herſſenen vervielen tot zoo veele Dromen, Gezichten, en Verſchyningen, als 'er by meenigte van Spookjens, Duyvels, en Tovergezichten vertelt, van diergelyken aangenomen zyn, welker hard leven, aanzien in anderen makende, dat licht geloof baarde, dat men die uytwerkzels van bedorve Herſſenen, voor ware geſchiedeniſſen aannam; en wanneer het tot ſtaven der voordeelen in de Kerk te pas kwam, met algemeen goedkeuren bewaarheede, beveſtigde, en heyligde; voorts dezelve afmalende, zoo zeldzame Duyvels en Geeſten in gebruyk bragt, by St. *Antonis* en anderen, zoo vele vreemde Wanſchepzels van Gehoornde, Gevlerkte, en Geſtaarte Gedrochten in de Kerkboeken en Schilderyen plakte, als 'er vreemde grillen den Schilders invielen. Dit was dan het zoo geroemde eenzaam leeven. Dit zoort van Woeſtyniers, Eenlevers, Gemeenlevers, of *Heremyten*, Monniken, Klooſtergezellen, zette zig in Abyſſinie, Egypte, op de Libanons en Carmelsbergen, of andere Hoolen, waar van zy *Troglodyten* genaamt wierden, neder. Vrouwen, zoo wel als Mannen, hingen hier aan, de Rykſten wierden gevergt om hunlieder middelen, de verwanhoopten liepen 'er na toe uyt weerzin tegen den Menſchen, die hen gelukkiger gekent hadden; de Luyaarts om 't vuyge Bedelgemak, en de loozen, om van die alle te aazen. Immers de rechte oogwitten, om opgetogen in God met Hemelſche beſpie-

ſpiegelingen, zig zelf te overwinnen, de Wereld te ontkomen, en zig Gode toe te Heyligen, (zoo dat nog al te zamen de onnutte eenzaamheyd kan rechtveerdigen) waren 'er dun te vinden; gelyk men uyt de Brieven van veele wakkere Mannen van die tyden, als van *Paulus* den Thebaner van Egypte, St. *Antoni*, *Hilarion*, en meer anderen ziet. By den Ouden was een Gebouw, *Hecatopylon* genaamt, van 100. Pylaren, waar mede 't onderſteunt was, draagende een zwaar Paleys daar op.

F. Zoo veele Ordens, onderſchragen ten minſten het Roomſche Kerkgeweld.

Het tweede zoort dan van deze Byekorf is de zwerm van de Kloosterweſpen, van allerhande Verwen, Baarden, en Kruynen, den Honing en het Waſch der Borgers en Boeren verteerende.

Het derde de Geeſtelyke Adel, Commandeurs, Ridders en diergelyken.

Het vierde gehalveert zoort; Voormiddag Geeſtelyk, Namiddag Wereldlyk.

Het vyfde ganſch in de Wereld, maar Klopbroers, *Familiaren* van de *Inquiſitie*, Broederſchappen der H. Maagd, der Jezuiten enz.

Deze alle hebben echter eenige onderſchikking, Uuren, Getyden, Gezangen en Oeffeningen. De zeven Kerkordens Uuren na des Koninglyken Propheet Davids zeggen, die dat getal juyſt noemt; zeggende: *dat hy zevenmaal God Lof en Dank gezegt heeft over de Oordeelen van zyne Rechtveerdigheyd.* 's Avonds dan begint de Kerkdienſt; en word de VESPERTINE of 't Avond-Gebed genaamt; om dat Chriſtus doenmaals 't Paaſchlam at, de Voeten waſchte, en 't H. Avondmaal inſtelde, verbeeld door het Paaſchlam in de Schotel. Het Middernachts-Uur toont Chriſtus over de Beeke *Kidron* gaande, om te Bidden in zynen zwaren ſtryd. De Morgenſtonds-Uur, *Cajaphas* Chriſtus vragende en doemende; ten een Uure (naar de Paleſtynſche Rekening) ziet men de Geeſſelpaal, de Roeden, Rietſtaf, en Doornekroon; ten drie Uuren, *Barrabas* boven Chriſtus geſtelt, en vrygelaten; ten zes Uuren Chriſtus Kruysdragende; ten negen Uuren Geſtorven, Opgeſtaan, en 't Ryk des Duyvels omver geworpen; tegen de Avond-Uur van 't Kruys afgehaalt; de Morgen Uur, met de Haan van *Petrus*.

De Gezangen hier na; gelyk van de Lichten en Klokken, die Gewyd moeten zyn. Nu deze zyn naar die der Joden en Heydenen geſmeed. De eerſte Chriſtenen klopten op hout, om dat hen zulks meer 't Lyden van Chriſtus inboezemde; en dit is zelfs nog om zyne Oudheyd in Rome gebleven, lang na de Vervolging, en niet by gebrek van Macht, van Metaal gegoten zynde, wierd de eerſte groote Klok van Paus Jan XIII. voor St. Laterans Kerk, Gedoopt, *Jan* genaamt, en Gezegent met alle Plechtelykheyd. En deze Plichten wierden de Klok aanbevolen, God te Loven, 't Volk by

een te roepen, den Geestelyken te waarschuwen, den Doden te beklagen, den Duyvel te verjagen, en de H. Dagen te eeren. De Klokken moeten de Kokordens-Uuren net waarnemen, als mede de Engelen Groetenis aan *Maria*; op deze moet gezet worden, *Weest Gegroet Maria*, of *'t Woord is Vleesch geworden*, om daar mede de booze Geesten te verjagen. Zoo Heerlyke dingen verrichtende, is niet zonder reden zoo menigen Twistgeschil ontstaan, wie zulke mindere of meerdere Klokken in getal of grootheyd mogt hebben, en luyen, of niet.

G. De Dienst in de Kerken, tot Groeten en Buygen, Knielen en Aanbidden, is driederley; en daarom met drie Hoofden verbeeld, waar van de eene LATRIA, of meer als Slaafsche Buyging en Knieling, wil, Aanbiddende als Goddelyk, alles wat God, den Zaligmaker en H. Geest raakt. Deze draagt daarom voor zyne Borst onder zyn opgeslagen Gezicht ten Hemel, de VERONICA, of Zweetdoek, waar op des Heylands eygen Aangezicht is afgedrukt, met Omtrek, Hayren, Doornekroon, en Verwen. De tweede HYPERDULIA, wat minder, dog ver boven Heyligen Eer, die daar naast aan volgde, houdende de H. Maagd in zyne Armen. De derde DULIA, meer als Burgerlyke, en minder als by na Goddelyke eer, voor den Heyligen. Zoo als in 't Misboek geordineert word, welk hy op zyne Zyde draagt, nevens 't *Paternoster*. Hy zit geknielt met een Standaart in de Hand, waar op de Heyligen, die gangbaar gehouden worden, en in hunlieder Gulde *Legenden* gedrukt zyn, staan. Hoe vreemder, voor de rest, hoe krachtiger; want dat het Volk minst begrypt, acht het zelve het alderhoogst. *Christoffel* door de Zee, *St. Joris* met den Draak, *St. Hubert* met het Hert, *St. Ursel* met 11000. Maagden, *St. Patricius* in zyn Vagevuur, en alle die Heerlyke gescheften uyt de Gulde Legenden. Die van de Wyzere Eeuw zyn door den Roomschen, van anderen hier over bespot, fyn en verstandig verdraayt, en tot *Hieroglyphen* of Merkbeelden gemaakt; gelyk ze mogelyk eerst zoo zyn nagelaten, en door te veel aandacht en verkeerde yver, opgevyzelt, tot zodanige misselyke Geschiedenissen voor de onnozele Vrouwen.

EEN

N° 51
I
H
G
D
E
F
B
C
A

EEN EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van den Kerken Ban.

A. ZOdanige Kerkelyken Ban is onder den Heydenen, maar byzonder onder den Joden gebruykt geweeſt; dog niet lichtveerdiglyk, nog zodanig, dat zy hunnen Geloofsgenoten en mede beſnedenen gantſchelyk affneden het middel, om in hun Geloof te blyven, of dwongen by den Heydenen te wonen, en tot Afgodendienſt te vervallen. Der Joden Ban dan is vierderley geweeſt. De eerſte was de afzonderinge van iemand, die uyt drie Legers, het Leger Gods, het Leger der Leviten, en het Leger der Stammen gebannen was. Zodanige aanzeg wierd door den Operſten Prieſter ter plaatze gedaan, alwaar 't kwaad voorviel, voor eenen tyd; en daarom zietmen deze afzondering met zulken gewaad pronken. De Rechterhand wyſt met den Vinger om hoog, verbeeldende den misſlag tegen God begaan te zyn. In de ligtſte Ban moeſt een bezoedelde vier ellen lengte van anderen af blyven; waarom hy eene zoo langen Maatſtok in de Linkerhand draagt, wyzende op de Kaart van Iſraëls Legerplaats, alwaar de drie Legers te vinden zyn, en ook den omkreyts der Woeſtyne buyten de griften der Beeken, alwaar de Melaatſchen zig moeſten behelpen. De tweede was tot ter Dood toe by ſtyfzinnige volherding in 't booze, op de zelve afzondering. De derde, met uytgedane Lamplichten in de Rechterhand, betekent de Verbanning met Steeniging; waarom ook het Doodshoofd onder des Prieſters Voet legt. De vierde was ter Dood, met uytſchrabben des Naams, en niet beſnyden der Kinderen. Voorts alle Vloeken op 't Land, en in de Stad. Maar hoewel zomtyds God den Gelovigen zelf voor eene tyd onder den Heydenen deed wonen; zoo heeft 't nochtans dezelve Godheyd goed gedacht, zyne Straffen niet tot de Zielen der zwakke Miſdadigers uyt te ſtrekken; maar die te bewaren voor de gevaren des Heydendoms.

B. DE ROOMSCHE BAN word vertoont door het Beeld van den Apoſtel *Petrus*, die de twee Sleutelen, van den Hemel te ſluyten en te openen, in zyne Rechterhand houd, en in de Linker de Wereld heeft, die met zyn Kruys en Band aan die Sleutels is geketent; welke te Binden en te Ontbinden, het werk van den Paus, en by afdaling der Prieſteren, en byna aller Papen is. Aan dezes Apoſtels Graf zit

C. DE PAUSSELYKE VLOEKBAN, uytgebeeld door *Theodorus* den Paus in 't Jaar 648. tegen *Pyrrhus*, Patriarch der Monothelyten. Uyt den

 Mond

Mond van den Paus gaat eene Blixemstraal, met allerley Vloeken gemengt; zodanig eene, als hy schreef tegen dezen zynen Vyand op het Graf van St. *Pieter*, met Inkt, in de welke hy het Bloed van Christus uyt den Offerkelk had gemengt; gelyk ook tegen *Phasius*, die zig in de Kerk van *Constantinopelen* had ingedrongen. Deze Blixemstraal gaat door de Sleutels van St. *Pieter*, door hem gevoerd, en smyt Keyzers Kroonen, Vorstelyke Mutzen, en andere Waardigheden overhoop. De Boeken, tegen zyne Heyligheyd geschreven, doet deze Blixem branden, en werpt alles uyt de H. Kerk, die hy door zyne Pausselyke Rok en ontzach dekt.

D Naar de maat der begane misslagen moeten deze verbanningen zwaarder verbeeld worden. Maar alle de zware konnen door den verbannen Bok, *Azazel*, die in de Woestyne gejaagt wierd, verstaan worden. Zodanig zou men ook eene geslachte Zog konnen doen zien voor eene Verbanning, welke de Romeynen namen tot een Voorbeeld van de straf der Goden, op de Verbondbreekers.

E. Hier zietmen een Model van den Kerkenban der oude Grieken en Azianen. Men vertoont dezelve door eene neêrslachtige Zondaresse, in slordige Klederen, met Assche gedekt, door den Priester op haar Hoofd gestrooyt. Zy snyt hare schoone Lokken af, door de welke zy de Pollen verlokt heeft; en bekrabt de Wangen en Lippen, op de welke de Liefhebbers plegen te aazen. Zy is blootvoets, houdende eene Geessel-staf, om haar zelve te tuchtigen, in de Hand, Belydenis doende van hare Misslagen openbaarlyk voor de gansche Gemeente, aan den Huylhoek; alwaar de Priester (haar opentlyk hebbende doen zeggen, als op een Kerk-toneel, buyten de Kerken-deur, alle en ieder Zonde in het byzonder) over haar leest de zeven Boet-Psalmen; tredende met zyne Voet een Hert, van Steen gemaakt. Deze (door haar zelve overtuygde) Zondaresse, moest blyven buyten den Offer-dienst, het Park der Gelovigen, en zelfs buyten de Dopelingen, ja Leerlingen; van verre maar naauwelyks mogende zien den Dienst tot hare weder-vereeniging toe. Voor die Kerkdeuren stond afgeschildert de Naam der Verbanne, met eenige Duyveltjens rondom deszelfs Naam, spouwende, krauwende en bytende op dien Naam; gelyk nog geschied in de Roomsche Kerk-portaalen. Zoo iemand in den Ban is gedaan, zoo word zyn Naam met allerley Gespensen, en Duyvels omschildert, die op de Letteren Vuurbraken van alle kanten, tot dat zy zig beter getoont hebbende, door Vasten, Traanen, Ommegangen, Kerk-bezoekingen, en Aalmoessen, behalven het Priestergeld, genadelyk wederom op eene Paasschen in-en te mets aangenomen worden. Deze openbare manier, van zyne Zonden voor 't gansche Volk te

be-

belyden, is naderhand door *Nectarius* verandert, (die kwanswys om de ergernis der Heydenen en Nieuwbekeerden te minderen) beter vond de byzondere Oorbiegt aan een alleen; met trappen geklommen tot de Priesterlyke Oorbiegt.

F. Zodanige Boetvaardigheyd der uytgeworpenen is hier verbeeld door een geplukt, haveloos en berooyt Jongman, die als de Verlore Zoon, in die engte gebracht is, dat hy alles opgeteert en verkwist hebbende, met de Verkens, die hy hoedde, moet Draf eeten aan eene Trog in de Hey. Zulke Boetvaardigheyd heeft eene Spiegel in de Hand, om zig zelve te kennen, en daar uyt te merken het verval van zynen stant; gelyk de Verlore Zoon deed, na zyn verkwiste Hoeren-geld. Even als de Zondaar zyne eyge grouwelen zig voor oogen stellende, zyn verval uyt de Goddelyke Genade kan zien, in de Spiegel der Wedergeboorte en Trekking des H. Geestes, uyt welke hy tot de vuylnis der Zonden (in welke hy zig gewentelt had) zig heeft gesmeten. Men ziet by die Boetvaardigheyd den Haan, die driemaal voor *Petrus* krayende, hem zyne Verloochening herinnerde, en tot bitter weenen en berouw bragt. Men ziet in zyne Borst een gebroken Hert, zoo als God van den Boetvaardigen eyscht, in de plaats van Ossenbloed en Rammenvet. Aan zyne zyde zietmen de scherven van eene Schotel leggen, in welke nog Brood nog Vleesch is, nevens eene ledige Beker, om zyn Vasten, en de tuchtiging van zyn Vleesch (dat door zyne dartelheyd zyn val heeft verhaast,) door zyne prikkelen te laten zien.

G. Hier achter volgt een schoon Jongman, die ons dient om het ware berouw te doen kennen. Hy is jong en schoon vertoont, met een fris Lyf, als een nieuw Mensch. Hy dankt God met Lofzangen, over zyne weder-gevonde Genade, terwyl de H. Geest aan hem den waren Hemelweg wyst, om hem te doen inwonen in 't Ryk Gods in zyne Ziele. Een nieuw Hert en nieuwen Geest leeft in zynen Boezem. Hy heeft afgeleyd zyne oude vodden van allerley begeerlykheden, en zyn nieuw wit Kleed aangedaan, staande met de Voet in een Wasch-bekken, om te doen zien, dat zyne Voeten gewasschen zyn. Welke reyniging het voorbeeld der Zielzuyvering was, en van Christus ook voor 't uyterlyke zoo gebruykt word, met eene zamen-schakeling van de vergiffenis der Zonden. In de Rechterhand ziet men zyne Vrede met God, door de Palmveêr, die hy draagt; gelyk ook de weder ingeroepenen plegen op de Hoogtyd alzoo in de Gemeente te verschynen, houdende in zyne Arm eene Byekorf, het Merkteken der gedurige naarstigheyd van Goede Werken in de Gemeente. Dog zoo iemand de *Relapsen* of ten tweedemaal vervallenen, en hunlieder berouw moet laten zien, zoo kan men de Boetvaardig-

heyd op de grond kruypende, vermagert, gegeeſſelt, en met Steenen op de Borſt ſlaande doen zien, met een Varken of Hond ter zyden, die gewaſſchen zynde wederkeert tot zynen drek, of geſpouwt hebbende tot zyn uytbraakzel. Buyten deze Boetvaardigheden ſchieten 'er over twee of meer andere zoorten, van welke men in de Huychelarye en Schyndeugd zal aanroeren, die (God betert!) meer als het ware Berouw te vinden is. De hardnekkige vermetelheyd der Zondaren, kan men hier wel behandelen; maar deze zal ook hare plaats wel vinden. Zy kan ſtaan met eene opgeheve Hand tegen God, met de Ark van *Noach* achter haar, en de beginſſelen der Zondvloed, of de Toren van Babel, die verdonderd word; of in andere Heydenſche gevallen, *Niobe* of diergelyken.

H. Maar de eerſte, hier overſchietende, is de overtuyging van het gemoed door *Kain* te zien, die na zyne Broedermoord, waar van hy 't Werktuyg in de Hand heeft, in plaats van Gods Aanſchyn te zoeken, om door allerley tranen, zuchten, Hertenberouw, en Zielverſmelting, daar zyne genezing te vinden, waar ze alleen te vinden was, verkeerdelyk den over al by zynden tracht te ontvlieden, niet willende, die wreekende Hand, die hy vreeſde, tot Heelſter hebben. Zoo vlucht hy in de woeſte Rotzen, en ſchrikt voor zyn eygen Schim.

De laatſte Ban is die van de Apoſtelen, die iemand, naa den Lichame, den Satan overgeven, op dat de Ziel behouden blyve.

I. Uytgezondert in den Hoofdbooſwigt *Judas*, een voorbeeld van wanhoop en overgave aan den Duyvel. Deze heeft hier zig zelven opgeknoopt en verwurgt aan eene dorre Boom, het ongerechtig Bloedgeld van zyn Verraad wech geworpen hebbende, als de nypende getuygen van zynen verraden en verkochten Meeſter, Gods Zoon. De Darmen ſtorten uyt zyne Buyk, gelyk zyne ingetrokke Beenen, verkrompe Handen, en akelige Kop vertonen, meer Duyvel als Menſch. Hy heeft het ware teken van eenen verfoeyelyken Booſwicht, van andere Menſchen gehaat, een Nachtuyl by zig; die 't licht hatende, zwaarmoedig blaaſt en zuft, en van alle andere Vogels gepikt en geplukt word, zoo dra zy hem gewaar worden.

Men zou dien zelven *Judas* ook konnen verbeelden, zig uyt wanhope van den Tempelberg nederſtortende; om dat Petrus *Hand.* I. 18. duydelyk van hem getuygt, dat hy *voorwaarts overgevallen zynde is midden opgeborſten, ende alle zyne Ingewanden zyn uytgeſtort.* Welke woorden met het gemeen gevoelen, dat zig die Verrader zou hebben verhangen, niet wel ſchynen overeen te komen. De Geleerden, welke dit *voor over vallen* van *Judas* ſtaande houden, verklaren het Griek-
ſche

ſche woord ἀπήγξατο by *Matth.* XXVII. 5. door *Hy heeft zig zelven verdaan.* Het welk eene algemeene uytdrukking van zyn rampzalig eynde is; en door *Petrus* in de boven aangehaalde plaats nader verklaart wordt. Dog wy hebben liever in onze verbeelding het algemeen gevoelen willen volgen.

ABSOLVO
A
B
C
D
E
F
G

TWEE EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Zeven Sacramenten.

DE vermeerdering der Christenen, bracht Macht en Overvloed voor de Geestelyken, en daar door wierd de Roomsche Stoel gestyft, wyl de kleyne Kerkendienaars, aan hunlieder meerderen, en deze aan den Paus, van de byeenvergaderde zommen, het aanzienelykste deel moesten toezenden; om daar door nog grooter Ampten te beklimmen. De *Canones*, *Decreten*, en *Regelen* van dat Hof leerden, dat alle de Sloten, Burgten, Steden en Ryken waren de Erfgoederen van den Heere *Jezus Christus*. En Christus Priesterdom by den Paus, als Hoofd der Kerke, zynde, zoo behoorde alles aan hem toe; want de Grondsteen van de Kerke was de Paus, die daar toe verstond, dat de Bisschoppen niet en waren de Dienaars, maar de Hoofden van de Kerk, en dat de Kerkelyke Goederen, niet alleen waren de Leere des H. Euangeliums, 't H. Vuur van 't Geloof, de Verachting van de Wereld, maar dat die niet min bestonden in de Pachten, Renten, Tienden, Offerhanden, Zilver, Goud, en Juwelen. Waarom die Bisschoppen dan ook van het Prediken afstapten, en maar tot eenige weynige groote zaken zig zelven verledigden, by voorbeeld, Kerken Inwyen, Klokken Doopen, Vormssel geven, 't Heyligen der Altaren, Zegenen der Mantels, Kleeden, Beelden, en Schilderyen; of die uytstaken in Verstand, aan de Hoven der Koningen meester speelen, de Koninginnen Weduwen opwachten, en innemen; de Vorstendommen onder een verwarren, tegen een doen kanten, Hemel en Aarde bewegen om al het Wereldlyke onder de Macht van Romen te doen bukken; ja eyndelyk zelfs Vorsten en Keurvorsten des Ryks wierden, om de H. Stoel en zig zelven beter te dienen. Hier van kwamen al die gezochte Kerkdiensten; de *Sacramenten* wierden van twee tot meerder, en eyndelyk tot Zeven gemaakt. Waar by nog veele de Zalving der Koningen voor 't achtste houden; en eyndelyk vele Sacramentele diensten en zaaken, als Wywater, Zegenbrood en diergelyke aanhechten. *Sacrament* is een woord van den Zoldaten ontleent, dat den Inrol-eed betekent; in 't Kerkelyke een zichtbaar Teeken van een Onzichtbaar Genaden-Verbond; by veelen niet alleen betekenende, maar ook Heyligmakende, als de oorzaak, en het Merk der Genade aangenomen.

A. Het eerste is de DOOP, die hier bedient en verbeelt word door een Kind, eeven geboren, waar op in of boven het Doopvat door den Bisschop Water gesproeyt word (dat men by verloop van tyd, van kostelyke Steenen, Metaal, ja Zilver maakte.) Het Doopbekken stond eertyds buyten de

de Kerk, om te bewyzen dat door den Doop de Menſchen eerſt, en niet eerder tot de Kerk behoorden. Op dit Doopvat ziet men den H. *Joannes*, *Jezus* Dopende, Zeebladeren en Riet op de Voet, en daar op verbeeld Chriſtus uyt zyn Graf opſtaande. Die Doopkuyp moeſt op eene hooge voet ſtaan, in een holrond, waar in men moeſt neêrtreden, om te voldoen de gelykenis, als of men met Chriſtus in den Doop begraven was, en daar uyt opſtond. Dit Doopwater word eerſt Geheyligt. De Gevader neêrgetreden houd het Kind op dat Doopvat. Deze moet niet de Vader zyn, om te betekenen, dat geenzins deze Geeſtelyke Geboorte met de Vleeſchelyke is te vermengen. Dan ontfangt het Kind zyn Naam, onder de Naam van GOD, DEN VADER, ZOON, EN H. GEEST. Het Teekenen en Zalven op 't Voorhooft, beteekent den byſtand des H. Geeſtes, in den ſtryd, tegen de Vyanden, den Duyvel enz. en het teeken des Kruyſſes, tot verbeelding van het Kruys, het welk zy draagen zullen. Dan worden Neus en Oorgaten door 's Prieſters Vingeren met ſpog geraakt; 't Zout word in de Mond geſtreeken, om te betekenen, dat de Wysheyd ſmaak by hen moet vinden. Deze Doop, gelyk voor is getoont, wierd in de eerſte tyden, onverſchillig in Rivieren, Meyren, Vyvers en elders gedaan, daar ze tot Jaren gekomen zynde, naakt, zomtyds eens, zomtyds meermaal zig zelven Indompelden. Ja Vrouwen tuſſchen de Mannen in, om te betekenen door haarlieder naaktheyd dat ook *Chriſtus* naakt geleeden had. Hier op volgt

B. Het Vormzel, als een Sacrament of Teeken van hope, het welk in de Nek geſchied en op andere plaatzen. Men ziet hier een Vormeling Gedoopt op de Kniën leggen, dien de Duyve, als de H. Geeſt alzoo door de Zalving ingewreven word. Deze Zalving vlak na den Doop, betekent, dat de Gedoopte door 't Vormzel, deel heeft in 't Koningryk van Chriſtus. Zoo dit aan Kinderen gedaan word, zoo moeten de Gevader of Peeters antwoorden; maar zoo 't aan Bejaarden Onderwyzelingen gedaan word, zoo moeten zy zelfs antwoorden, met Waſchkaarſſen, om haar nieuw Licht te doen ſchynen, in de Hand, Belydenis doende van haar Geloof. Voor alle deze Zalvingen, moet de Huyd en 't Hoofd met ſchoone witte Doeken, die men 'er by ziet leggen, wel ſchoon gewreven worden, op dat deze H. Zalving niet op Onreynen mogt vallen. Op de Voorgrond ziet men de verjaarde of verouderde Zalf verbranden, terwyl de nieuwe in de Vles ſtaat. De Beurs om daar voor te betalen, en de Aalmoeſſen te vertoonen, legt voor zyne Kniën. Maar om deze Geeſtelyke Zalving wel te doen geheugen, ziet men den Biſſchop aan de Gevormde Dochter (die een *Agnus Dei* van Paaſch-Waskaarſſen om den Hals moeſt hebben) eene zachte Kinnebakſlag geven, om ook met een de verachting, den Heere Chriſtus aangedaan, te verbeelden.

Om

Om dat die geene, die ten Stryde gaan, Voedzel van noden hebben, ziet men hier

C. DE MIS, welke van veele zoorten is; en in welke de Roomſche Kerk wil, dat Chriſtus Vleeſch en Bloed aan den Strydenden Chriſten word omgedeelt, verbeeld door eenen Prieſter, die op zyn naar den Hemel gekeert Hoofd heeft het teeken der Gezondheyd, de Vyfhoek der Medicynen; maar met deze 5. Letters, H. E. E. C. M. HOC ENIM EST CORPUS MEUM; *Want dit is myn Lichaam.* Voorts ſchynt hy Geeſtelyk te werken met een Hemelſtraal op zyne Borſt, waar op hy ſlaat, houdende te gelyk als in de Hand een Lichaam van Chriſtus, 't welk van de Zelfſtandigheyd van Brood tot Vleeſch en Bloed, als een Lichaamptje gedurig vergrootende met het Miſbrood, of de Ouwel van Offerhande daar boven op getekent, met de vyf Wonden, en alzoo de TRANSSUBSTANTIATIE vertonende.

(Daar is nog eene CONSUBSTANTIATIE uytgevonden, om dit Hervormt Heyligdom in zyne eer te bewaren, of by geval den Offerende Prieſter, Dronken, Godslaſterlyk, of anders onordentelyk, het Goddelyke ſcheen te ontheyligen, of zoo de Ontfanger ook diergelyk was in de *Miscommunie.*)

En om eene zonderlinge kracht van deze Miſdienſt te meer te toonen, reykt hy zyne Hand aan eenen Gepynigden in 't Vagevuur, dien hy met Zielmiſſen meent te redden uyt de ſmerten, die eenige nu volgens hun gevoelen, al lyden; waar van ook zoo uytſtekende voordelen op overſchieten, dat men de Offerkaſſen met Goud en Juweelen, zoo wel als de Beekers, Kandelaars, Kleederen, Schoteltjes, en Schellen ziet flikkeren. De *Ciborie* of Offerkas is hier met het Kruys getopt, door Cherubynen gedekt, door de vier Evangeliſten onderſteunt, met geſtadig licht van Waſchkaarſſen beſcheenen, en met Bloemfeſtoenen, Schildery, en Beeldhouwkonſt verheerlykt; op eene Tafel van veele prachtige Dekkleeden, met alle Buygingen en Bewegingen, Gezangen en Reukwerken tot den Hemel toe Vergood.

Maar wyl het dikmaals gebeurt, dat de Krygsman te kort ſchiet, of gewond word; zoo is het aanklagen en vernederen over de zonden (de wonden des ſtrydenden Chriſtens) hier op volgende; het welk eertyds voor de ganſche Vergadering geſchiedde; de Zondaar openbaar voor de Gemeente belydende. Maar door *Nectarius* te Conſtantinopelen is eerſt ingevoert voor de Boetvaardigheyd,

D. DE OORBIEGT. De Boetvaardigheyd heeft de Geeſſel, om zig zelve te Tuchtigen, in de Hand. Zy verbergt haar Aangezicht uyt ſchaamte, en om te Biechten, houdende de Beurs open tot eene Aalmoes en betaling van den Biechtvader; die de Oorbiecht horende, in eene Biechtſtoel zit, als een oud Man met een Patersmuts op 't Hoofd, een Neusdoek voor de

Oogen houdende, en daar mede zig zelven dekkende voor de Traliefchuyf. Zyn Oor ziet men open, om te hooren; maar de Mond met een flot toegefloten, om te zwygen. Om het welk kragtiger te betekenen hy in zyne Hand houd eene Endvogel, wiens toegenepe Gorgel en Hals, het kwakken en gerucht maken belet. Zyn ABSOLVO, *Ik vergeeve het u*, ftaat voor in de Gevel van de Biechtftoel; voor welke alle Purpere Tabbaarden, alle Krygsgeweeren, Schoonheden, en Kroonen moeten knielen. De Priefter maakt los de Knopen, die zelfs door Engelen niet te ontbinden zyn, veerdiger als de *Macedonifche* Zabel de *Gordiaanfche* Knoop in ftukken hieuw. Met zulken nadrukkelyken Eertytel, dat gelyk te voren God, door een woord het *Worden*, zoo maakt een *Abfolvo* los, alle Netten over de Ziel, al waren ze met Hemelfche boejens vaft gekluyftert.

Maar dewyl 'er geen zwaarder ftryd en ontftaat, als dan, wanneer men van de Doodziekte afgemat, moet uyt dit Leeven verhuyzen, komt de ftervende te hulp,

E. HET LAATSTE OLYZEL, verbeeld door eene zieke Vrouw, die in de Armen van de Dood, door een werkelyk Geraamte uytgebeeld, gekneveld is, God belydende, en in zynen H. Naam zweerende, aan welke de Oogen, Ooren, Neus, Mond, Handen, Voeten, en andere deelen, door, en in welke zy gezondigt heeft, door den Priefter gezalft worden, het Schoteltjen in de Hand houdende, en hebbende aan zyne Voeten een Wywatervat en Wykwaft, om door 't befproejen van dat gezegende Water de Duyvelen, op des zieken Ziel loerende, te verjagen.

F. Deze ftrydende Chriftenen moeten met goede fchikking beftiert worden, waar toe dan het SACRAMENT van ORDER is gevonden, gegrond op de Zending van de Apoftelen door de overgave van den H. Geeft, uyt den Mond des Zaligmakers; verbeeld door 't zienelyk Hoofd, den Paus, uytblazende uyt zynen Mond den H. Geeft op zyne Geordenden. Zyn Kleed draagt daarom de beftraalde Duyve voor op, die een Cardinaalshoed in zyne Schoot heeft, met de Rechterhand aan den Biffchop, de H. Schrift en de nagelate *Traditien* of Overleveringen voorhoud, met de Linker de Oplegging der Handen vertoont. Zoo ftaat onder den Paus een Cardinaal en Biffchop. Aan de purpere Hoed en Mantel by de Drie-kruys-ftang merktmen den Cardinaal. Aan de Hoed, Staf, Mantel en Boek den Biffchop. Onder die volgen in rang de Diaken, met de Schotel en Beker, tot den Dienft kennelyk. Onder die de Onderdiaken, met de leege Beeker, Handen Uytwifchdoek. Onder die de *Acoluthus*, of Lichtopfteker, die eene Waskaars, de Opfteeker en de leege Wynkan van den Aartsdiaken ontfangt. De *Exorcift*, of *Duyvelbander*, heeft een Bezweeringboek in de Linker, en vlammend Zwaard in de andere Hand, waar boven een Duyvels

vels Figuurtje, als wechgejaagt, te zien is. De Leezer ontfangt de Schrift om te leezen van den Bisschop. De Deurwachter ontfangt, op 't verzoek van den Opperdiaken, de Sleutels. De Zanger, of Psalmist het *Litanie*-of ander H. Muzykboek, zonder kennis van den Bisschop, alleen van den Opperdiaken.

En by deze trappen gaan de mindere Kerkbedienden af van de hoogste trappen, op welker top zyne Heyligheyt zelf zit. Van dezen moeten die, dewelke na den Onderdiaken volgen, het H. Altaar niet raaken. Uyt goede en eenvoudige meeningen komen hier by Diaconessen, *Questoressen* of Geldgadersters in de Kerken, Verciersters, en Opschiksters der Heyligen en Altaren, Reukwerk-Offeraars, met een oneyndig getal der goede Brengers van Waschkaarssen, kostelyke Lampen en andere pracht; die waarlyk maken, dat in de Roomsche Landen, de Kerken en Kloosters overheerlyk, maar de Borgers Huyzen, en Boere Hutten, slegt en arm zyn; daar in tegendeel onder den Hervormden, de Kooplieden, Borgers, en Boeren Huyzen; van Rykdommen en Huysraden overvloejen, en de Kerken maar matelyk, of slegt zyn. Waar van men een ding kan voor oogen houden, namentlyk de uytrekening der Kerken en Kapellen in Vrankryk, redelyk naauw gereekent, verslinden 1000000. Guldens aan Waschkaarssen in een Jaar. Om nu het nut en nodig te kennen, behoeft men maar na te zien, hoe menig hondert ponden van die verkogt worden, en tot ander gebruyk wech raaken; gelyk ik ze by menigte heb zien verkopen.

Door alle deze nieuwe vonden, is der Christenen Godsdienst, die in *Ceremonien*, als de Mozaische Wet had op den Joden geladen, veel meer als de Joodsche zelver beladen, gebonden, en belemmert. Zynde de Roomsche Christenen meer gedwongen te leeven naar de Regeling der *Canons*, of Pausselyke en Kerkelyke Besluyten, als naar de Geboden van het eenvoudig Nieuw Verbond van Christus.

G. Het zevende en laatste *Sacrament* is het HUWELYK, hier verbeeld door een jong Man, die in de Linkerhand zyne Trouwring heeft, en zyne Rechter sluyt in die van zyne Liefste Bruyd; dit onderling Verbond bezeegelend met een Kuysche en H. Kus, van Verbintenis in Trouw en Deugd tot de Dood van een van beyden.

Men ziet tusschen hen beyde den inkomende Priester, die zyne Kruysstoole legt als met een Kruys over den armen van hun beyden. Voor hare Voeten moet leggen een gebroken Glas, zoo wel als by den Joden eertyds, nu ook by veele Christenen in Griekenland, by den *Maroniten* en *Cophten* in gebruyk; om te vertoonen, dat zoo weynig, als dat door den Priester aan stukken gesmeeten Glas kan geheelt worden, zoo weynig ook die Huwelyksband kan worden verbroken.

N°. 53

DRIE EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Roomschen Verkeerde Yver.

DE onverstandige Yver om God te dienen heeft alle deze H. Kerkbezoekingen, Bedevaarten, H. Dagen, en andere Vindingen ingestelt, en dagelykſch vermeerdert, door de Beveelen en Besluyten der H. Vaders, de Pauzen; die voornamentlyk acht gaven, op den aanwaſch van hunlieder aanzien, vermogen, en Rykdom; daar nochtans de willekeuren van Godsdienſt, volgens Gods bevelen, en niet naar eygen goeddunken, nog naar de Overleveringen van Menſchen, uyt de Goddelyke Waarheden, ons nagelaten, moeten gehaalt worden. Deze dienſten noemt men zomtyds *Overtollige*, andere *Verdienſtige* werken voor anderen; van de welke de handel niet onvoordelig en is. 'T wech geven van goederen, 't Vaſten, Geeſſelen, H. Tochten, zig te ontmannen, om kuyſch te leven, is op eenige plaatzen verdienſtelyk, op andere geboden.

A. DE GROOTE VASTEN, die onder de Plichtwerken is, en zonder Zonde niet nagelaten mag worden; hoewel men inde meeſte Plaatzen, met de vryheyd van Vleeſch eeten handel dryft, waar van ik de Vrybriefjens, voor een of twee Kroonen, in Vrankryk, Italië en Duytſchland betaalt heb. Deze is als een ſterk Man verbeeld, die echter rank is, om dat Kinderen, Vrouwen, Ouden en Zieken vrygelaten worden, met beſcheydentheyd. Hy is gedekt met eene Kemelshayre Huyd, hebbende zyn begin van Aartsvaders, *Elias*, *Joannes*, ja *Chriſtus* in de afgezonderde Plaatzen; waarom deze in eens Zienders Kemelshayre Kleed gezien word. Op zyn veracht Hoofddekzel ſtaan vier X. zynde 't getal van 40. Dagen, die na veel Kerkgeſchil, dus en zoo de Tyden en Dagen geſchift zynde, vaſt geſtelt zyn gebleven. Zyne Mond is hem toegebonden met eene Koopere Band, waar op Zilvere Sterren ſtaan, op donkerblaauwe grond; om te betekenen, dat de Vaſten zoo pleeg gehouden te worden, datze geene Tafel voor 't opgaan der Sterren dekten. Met zyne Rechterhand verwerpt hy de uytſporigſte dolheyd der Vaſtenavond-vreugd, het Momaanzicht, en de Narrenkap, en treed in zyne plicht op den Aſchdag, waar van hy het Aſchkruys voor zyn Voorhoofd draagd, ongehavend van Hayr en Baard. Zyne Middelgordel heeft Bellen aan, om de gril van den *Graaf van half Vaſten* te vertonen; maar daar aan hangt ook een Kloksken der Getyden, en eene Geeſſel van Boete. Hy heeft eene Palmveêr in de Hand van *Lætare*, van Palmzondag; draagt een zwaar Kruys Vrydag en Zaturdag in de Goede Week, en houd eene Schuyf-lantaarn aan eene Koord, van de donkere

 Met-

Metten. Hy treed eyndigende met Chriſtus uyt het Graf, om zyn Paaſchkleed aan te doen, en luſtig en ruſtig zyne ſchade te verhalen, aan de Hammen, Lamsbouten, en Wynglazen, die zoo lang aan kant moeſten.

B. Van de Overtollige Werken, en derzelver loon, den dienſt van anderen, zelfs afgeſtorvenen, zietmen hier de milde Hand voor de Kerk, eene Vrouw als eene Koningin opgezet, met eene Vorſtelyke Kroon op haar Hoofd, om dat die veel geven zal, veel hebben moet; dewyl tot deze Deugd het Weduwe Offerpenningsken weynig klinkt. Zy draagt eene rykelyke Mantel, en volle Borſten, aan een welgevoed vet Lyf, houdende in de eene Hand eene Goude Schaal, met welk de Juffertjes (by den Franſchen *Gueteuſes* bedelaarſtertjes, genaamt,) omgaan om de ryke Aalmoeſſen te verzamelen, en in de andere eene Laatſte Wil, *Teſtament*, of *Codicil*, haar afgepracht voor Klooſters en Kerken, om zoo heerlyke Giftbrieven, Renten by de Engelen te vinden, maar niet als eene DONATIO INTER VIVOS, (*Gift onder den Levenden*,) neen, dat is den Rechten eygen, daar ſchenken Leevende; daar hier in tegendeel de Kerkelyke bedacht hebben eene DONATIO INTER MORTUOS, (*Gifte onder den Dooden*) want deze Vrouw ſchenkt, als zy Dood zal zyn, hare goederen aan Dooden, om zoo veele Zielmiſſen voor den afgeſtorvenen te doen; daar de Levende Offeraars niet kwalyk by en varen. Deze Schenkbrieven leggen op eene Tronk, of Kerkkiſt, en men ziet daar by ſtaan een Hoorn van Overvloed, waar uyt de Tienden van Koorn, Pachthoven, Wynbergen, en andere vaſte goederen ſpruyten. Voorts heeftze eene welgelade Buydel op hare Buyk hangen, om gereed Geld, en Juweelen rykelyk uyt te deelen, aan die ernſtige Prevelaars, die haar voor en op 't ſterven bang maken, de Zonden uytpluyzende, om te ſterker afgang van de BULLA SACRA te krygen. Zy beloven daar voor de Gebeden-kracht,

C. EENE NAARE BLEEKE KLOP-ZUSTER, die met een Choordekzel overhangen, hare Handen zamen gekoppelt houd, het Hoofd op zyde laat hangen, hard zucht, onbekende murmelingen rabbeld, en de Oogen gantſch verdraayt houd. Zy houd een groot Kruys in de Armen, en 't Anker van de vertrooſtende Hope toonende aan den Geever, eet zy menigte Paternoſters op. Voor haar legt

D. DE WAAK-PLICHT, die Monnikskap, dragende de Schellen, en latende de Klokken klinken van den Avond tot den Morgen, verſcheyden Uuren op den Dag. De *Lamp*, by de welke hy in zyn Celleken moet Getyden lezen, ſtaat voor zyne Voeten. Achter deze word

E. ZIELMIS gedaan, volgens de Jeruzalemſche *Liturgie*, dewelke, ge-

gelyk de Roomſche, en eene Ethiopiſche, en Armeniſche alle, de dienſten voor den Dooden aanbevelen. 'T geen niet is te verwonderen, dewyl zulks den Dooden geen kwaad, en den Levenden Offeraars veel goed kan doen. De Zielmis is dan door den Dienſt beſt vertoont, met al zyn Kerkelyk toeſtel, en Prieſterlyke Gewaden. REQUIEM. (Ruſt) en REFRIGERIUM (Verkoeling.) wenſcht haar de Offerprieſter, die niet eenmaal 's Jaars, maar dagelykſch die Offerhande op zyn Altaar doet; voor de welke Chriſtus eenmaal voldaan had, aan 't Kruys zig zelven offerende. Duſdanige vreemde toeſtel, met de intrêe, KYRIE ELEYSON, GLORIA IN EXCELSIS, veelerley Gebeden, Lezers, Zangers, en andere plichten, ſtuypen, buygen, opheffen, neêrzetten, prevelen, Misbrood in de Wyn, Kus des Vredes, AGNUS DEI, makingen van eene EUCHARISTIE, mening, zegening, en wechzetting, onderzang en tegenzang, ſchellen en bellen, wierooken en wyen, worden tot dezen Dienſt vereyſcht; daar nochtans het Voorbeeld en Model zoo eenvoudig is geweeſt, als men nog in het alderoudſte Marmer te Romen kan zien, en zoo my verzekert is, op meer Plaatzen, in *Morea* en *Egypte*, gelyk hier na gevolgt is.

F. DES HEEREN AVONDMAAL, gehouden in eene Opperzale, met eene Tafel in 't vierkant gedekt, zodanig, dat in de Middelſchotel de Handen der Eetenden konden te zamen komen; met vier Ruſt-of Aanleg-Beddekens, naar de Romeynſche manier. Want *Pompejus*, *Paleſtina* overmeeſtert hebbende, heeft die gewoontens, danks of ondanks, doen aannemen. De Heyland *Jezus Chriſtus* legt op de achtbaarſte en voorſte zyde, met zynen eerſten Lieveling *Joannes* naaſt hem; voorts aan allen zyden, des Heeren Leerlingen. Het Waſchvat, in welk de Zaligmaker hunlieder Voeten had gewaſſchen, de Droogdoek, en, wylze blootvoets aan Tafel zaten, de Pantoffels of Schoenen, leggen daar by. Zy zyn alle met een Diskleed omhangen. De Lamp zietmen boven de Tafel branden, en dat is al de toeſtel; veel verſchillende van alle de omſtandigheden, die naderhand ingevoert zyn.

Wanneer de Zielen (van niemand genoeg begrepen) aan 't Voordeel, en Staatkunde van 't Prieſterampt, zelf der Heydenen, onderworpen wierden, veranderden dezelve in ſchaduwen-of Poppen-maakzels. Plaatzelykheyd moetende hebben, vond men ook, datze plaats van noden hadden. De Schoolgeleerdheyd, en de naamzucht van wat nieuws bedacht te hebben, ſchafte wat nieuws van tyd tot tyd, door welke de H. Winkel vergroot wierd, en de Heyligen haar waſch kregen. Die plaatzen waren door den Dichters lang ontworpen, en echter in zulk eene ruymte niet in 't Oud Verbond bekent, dat 'er eene aanzienelyke, ja groter menigte Sadduceên was, die de Onſterffelykheyd der Zielen loochende, als der Pharizeên, dieze vaſtſtelden. De Chriſtenen hebben daar van meerder licht ontfangen, maar ook ontwyfelbaar veel op rekening van Duyvelen, Engelen, Geeſten

en

en Zielen gezet. De gaauwste Mannen, die gene Monnikentaal en spraken, ontzagen zig lang tegen dien loop te verzetten. Maar die Geesten, door de snelste Grieken en Romeynen wel ontdekt, en beschimpt, in de God-en Duyvelspraken ten toon te zetten; die hebben maar eeven zoo gehardebold, met hare Eeuwen, als men nu zoude doen met de onze. De goede Roomschen hebben zoo net de Geestlanden ontdekt, of zy 'er Kaarten van hadden, en in dat onbewoont Gewest veelderley verblyven, van minder of meerder uytgestrektheyd gevonden. Eerstelyk het diepste der Hel, aan 't Middelpunt der Wereld, de Strafzetel der Opperste geboeyde Duyvelen, en Hoofd-zondaars; de Hel voor den Duyvelen en Dood-zondaars; een Meergloed brandende met Eeuwig Vuur en Zwavel; de tweede Dood zonder sterven; onuytblusschelyke Vlam van de Eeuwige Rampzaligheyd. Voorts de Boot der H. Vaderen, leeg gemaakt Vrydag en Zaturdag, wanneer Christus na zyn sterven ter Helle daalde; het Bootje der Ongedoopte Kinderen; het Voorburg der Helle; 't groot Vagevuur; en St. *Patricius* Vagevuur. De Hel te verbeelden is aan de vinding vry. De Heydenen hebben hunne Hel; de Christenen en Turken elk de hare. Hier heb ik maar getoont, 't geene men den Lichtgelovigen voorprate, door zulke onbeschaamde Monden, die stoutelyk zeyden daar in geweest te zyn.

G. Men ziet hier dan een Oud Zondaar, met de Hoofdhayren vol vlammen; wanhopig en in de uyterste pynen vertoont in de Helsche vlammen, met de Oude Slang zelfs in de vlam, zonder schrooken of verbranden. Die heeft de Erfzonde, den Appel der verleyding in de Bek, met minder Slangen, die hem 't Hert knagen, om 't Lyf geslingert. Dit Hert brand met oneyndig Vuur. De laagte der donkere Rots verbeeld de diepte des Afgronds, waar in hy verzonken legt.

H. Hier boven ziet men 't Vagevuur, uytgebeeld door eene zwaar lydende Vrouw, als eene Ziel, daar echter de verlossing voor open staat. Zy moet een zwaarder Vuur, als hier op de Wereld is, doorstaan. Maar deze Ziel in 't Vagevuur ziet beklagelyk om naar de Verdiensten, die voor haar gedaan worden, de Missen, Gebeden, en Aalmoessen; zoo in den Aflaatgever Aanzienlykheyd, in de oorzaak Godvruchtigheyd, en in de verwerver Liefde genoeg is. Zy heeft eene Smeltkroes, waar in het Goud gelouteert word, in hare eene Hand, om te bewyzen, dat haar dit Vuur tot eene zuyvering strekt; op eene Rooster of gloeyende Traliebrug zittende, daar de Helsche Vuurstralen door spelen. Zy steekt erbarmelyk, naa hulp, verkoeling en rust snakkende, hare Hand om hoog, die geklonken is aan eene zware Keten, vastgehouden door den Ouden Draak, die de Ziel in zyn geweld

weld wil houden, ſtrydende om dezelve, als om het Lyf van *Mozes*, tegen den Aarts-Engel *Michaël* te betwiſten, en daar tegen te ſtryden.

I. Deze ſtryd is de verbeelding van de Vagevuurs-tyd, tuſſchen het ſterven, lyden, en verloſt te worden. Men ziet hier dien Engel, met zeven flikkerende Sterren op zyn Helm, met Vleugelen van een der *Cherubim*. Op zyn Schild ziet men de Goude Naam van CHRISTUS, (die alleen door zyn Lyden de Zielen bevryd, en overwinnende, den Ouden Draak gekluyſtert heeft,) afſchitterende op het Kriſtal, heerlyk pralen. Zyne Lans doorboort den Ouden Draak zyne alverſlindende Strot, en doet hem vergeefs de Zielboeyen in zyne opgeſparde Muyl vatten. Om dat evenwel de zuchtende Zielen hare trooſt zouden verkrygen, zoo is 'er, tot dienſt en geryf der goede Prieſteren, eene nette Lyſt opgemaakt, van die Heyligen, welker Voorſpraak en Middelaarſchap men in den Hemel gebruyken moet. Deze vindmen in het *Breviarium*, of beknopte Kerkdienſtboek verbeeld, door

K. Een Kind van een Jaar, om dat de *Breviarien* alle Jaren vernieuwt worden. Dit Jongsken braveert met de Pauſſelyke Kroon, hebbende in zyne eene Hand Tegenzangen, *Canonique* Uuren, vergaderde Beeden, Capitulen, Lofzangen, Antwoorden, *Te Deum Laudamus*, en andere inſtellingen. Waarom eene Harp en Snarenſpel onder de Bullen en Verzekerſchriften der *Protonotariſſen* (Opper-gerechts-ſchryvers des Pauſſelyken Stoels,) leggen, die 't Leven der Martelaars of nieuwe Heyligen bondig maken. Met de andere Hand zet deze Engel-jongen de Eeuwigheyd om het Borſtſtuk van eenen Gecanonizeerden Heylig, en ſchenkt hem een ſchynſſel, wat minder als de hoofdſtraal van Chriſtus, om zyne Geheyligde Kruyn.

L. Ter zyden van hem af zietmen de Vergoding der Heydenſche Keyzers, zoo als die op veele Penningen der Romeynen te zien is; alwaar op eene hooge Stapel of Houtmyt, veele Zolderingen allengs Grafnaaldig opklimmende, des overleden Keyzers Voorzaten, Bloedvrienden en Daden vertoont wierden. Daar boven 't Lyk, dat met alle de praal verbrand moeſt worden, en alom met allerley welriekende Kruyden en koſtelyke Praalvaten de Lucht vervulde; en eyndelyk 't hoogſte verdek, waar uyt men een Arend liet vliegen, die de rook en vlammen mydende, en los gelaten, naar zyne aangeboore gewoonte recht om hoog vloog, om de Ziel van den dooden Held na *Jupiter* op te voeren, en als een Geſternte te doen tintelen aan 't blaauw Gewelf; wanneer men zeer licht, hier of elders in die ontelbaarheyd, eene nieuwe Ster vond, die met des Helds naam onderſcheyden, Zeegenen en Wonderen beloofde. Dus zietmen het vergoden of de *Conſecratie* der H. Mannen door 't *Breviarium*. Maar wel ongelukkige Gedach-

ten, in welke zoo een Heylig gemaakt word, om de overmatige koſten, die dit verheyligen na zig ſleept, tot laſt der nagebleve Vrienden.

M. Den Triumph der Heyligen zietmen hier boven verbeeld, naar een Steenwerk in eene Kerk door my nagetekent, alwaar het *Lam Gods* ſtond op eene vaſte Steenrots van zyne Kerk. Voor dit Lam ſtond een Beker, waar in het Bloed uyt de Borſt des Lams vloot; en zoo gutſte het Bloed uyt vier Voeten, met vier Stroomen tot eene Beek, om die Rots, waar van voort afſchietende eene Vloed, in welke de nieuwe Heyligen haar lange witte Klederen wieſſchen; in welk Lams Bloed ſneeuw-wit geworden zynde, dienenze die Heyligen tot haar Bruylofts-kleed by het Lam, om by het zelve te zitten op de verheeve Stoelen, die men voor den Ouderlingen om de Goddelyke Throon heeft gezet, om waar te nemen de zake der Vagevuurs Zielen; voor welke hunlieder tuſſchenſpraak (op de Titul van *Suffragium*) tot voorſpraak gebruykt word, tot haar verloſſing uyt de pynen der vlammen; waar van uytgeſloten bleven, die in Doodzonde ſtorven, en willens de laatſte dienſten verzuymden, of onder den verſchrikkelyken Ban lagen.

VIER

H
H
F
D
G
G
E
V
I
S
T
X
R
Q
O
L
K
M
N°. 54.

VIER EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Heyligen by den Roomſchen Verbeeld.

DE zwakheyd der Menſchen, die veel weten, is te groot, om dat zy alles hare bevatting willen onderwerpen; die van ſlegten is grover, van geen begrip te konnen maken, als met ſtoffelyke Beelden. 'T is waar, dat de Alderwyſten in 't ſpreeken en hooren moeten Beelden vormen, en bezwaarlyk ganſch buyten eenige Lichamelyke verbeelding konnen blyven; waar van zig de Wetgevers en Prieſters der Heydenen hebben bedient; maar niets meer tegen het Oneyndig, Onbegrypelyk, en Eeuwig Wezen Gods ſtrydende. Zoo ziet men ook gene gereder ſtraf, als die over Gods Volk om de Afgodery en haar Beeldendienſt; en daar tegen geen gereeder afval, als tot Beelden en Afgoden. *Azie* en *Africa*, als ook *America*, ontdekt wordende, zyn gereder, tot Beelden geweeſt als *Europa*; immers van Duytſchen, Cimbren en Celten, met hare Spruyten zegt men, dat ze gene Goden in Beelden nog Tempelen geëerd hebben. *Mozes* was naauwlyks op *Sinai*, of *Aäron* maakte *Apis* na, en goot het Gulde Kalf. De Menſchen moeten wel opſchranderen, eerze van die miſbruyken geheel vry zyn. Daar is ook een maat in alles; men kan (hoewel 't gevaarlyk is) de gedachtenis van Ouders of Vorſten door Beelden ſtyven; maar ziet hoe de Pluymſtrykery die durft Vergoden. Gaat *Azie*, Griekenland en Rome voorby, en ziet Vrankryk by onze tyd aan. Op gronden, dus zoo gevonden, heeft de Roomſche Kerk de Beelden doorgedrongen, Eeuwen dus, Eeuwen zoo, de Beelden bleeven Meeſter. Die wierden eerbiedig, maar dun eerſt gebruykt; met verloop van tyd is daar in gevallen de Vercierkonſt, die heeft met Maalders en Dichters Vryheyd alles beſtaan; en men heeft de Beeldſpraakkonſt niet minder daar in hare rol laten ſpeelen.

A. Maar zoo men konſtig dacht den H. *Chriſtoffel* te zetten tot eene Chriſten Spiegel, en verdichte om de kracht, die 't Vleeſch heeft boven den Geeſt, eenen Reus voor 't Vleeſch, die dient zyne booze luſten. Chriſtoffel, deze en die gedient hebbende, dient den Duyvel, het Vleeſch word getuchtigt, beter geleerd en op de rechte Weg gebracht; een Kluyzenaar brengt door zyn Licht Chriſtoffel tot Jezus; 't Vleeſch moet veele zwarigheden doorſtaan, hy moet door de hooge Vloeden ſtappen, de Chriſtusdragt valt hem zwaar, de Vervolging en andere Verzoekingen moeten het beterend Vleeſch lyden, en zoo voort. Daar gaat het geheel van *Chriſtoffel* wel; maar de botte Leeken, en de luye Papen worden, of zyn zoo grof, dat zy meenen, dat het Beeldſprakelyke wezentlyk, en naar de Letter waar

 is,

is. Men maakt de groffte Eykenboom tot Beelden van *Chriftoffel*, die ik van 32. Ellen hoogte heb gezien; die moet met een groote uyt de grond gehaalde Boom, voor Pols of Wandelftok tot over de Kniën door de Zee; daar by moet die Reus kikhalzen, onder de laft van een Kindjen op zyne Schouders, zittende met ftraalen om zyn Hoofd, en eene Kloot in zyne Hand, daar een Kruys op ftaat, enz. Die Beeltenis is in 't Gemoed van Ouden gedrukt, en gaat over tot de Kinderen, die zweeren 'er by, dat 'er een H. Man is geweeft, een zoo groote Reus, en die wierd door Chriftus zelfs bekeerd; dien roepen zy aan, als ze op de Zeebaren gevaar lopen. En zoo als in dit geval, is 't in meeft allen. De Kerken dragen Schatten, van Goud, Zilver en Konft, en die Eerbied van zoo mild te fchenken is niet zonder 't Voordeel der Tempeliers; de beft opgefchikte Winkel heeft altyd meeft de befte Nering. Al te grof hakt men daar in, als men 't Goddelyk Wezen tot Beelden brengt. Ik heb gezien een Beeld te *Siëna*, met een Blaauw Kleed gedekt, het welk drie Hoofden had, een oud Man met een lange Gryze Baard, voor God den Vader, eens Mans jaren dragende, en naar den trant van de gelykenis, die zy Gods Zoon geven, een met een Vuurig Aangezicht, en eene Duyf op 't Voorhoofd, voor den H. Geeft. Zulke grove Beeldfpraken zyn van deze plaats niet; maar ik moet evenwel aan die Beeldenftof. 'T geen men over al ziet, zal min ftooten. Het eerfte dan is een dubbeld Hebreeuwfch Jod ('') welke men uytfpreekt ADONAI, *Onze Heere.* Zulk een Naam ontmoet men in de H. Text, en men vind Penningen, alwaar die Letters met glans rondom, of met eene Cirkel rondom te zien zyn. Dan vind men 'er van SCHADDAI, *Alvoedend* of *Algenoegzaam*, met eene Zon rondom, en meerder met JEHOVAH, zoo men 't nu met punten leeft; het welk die Naam is, dewelke by Eeden, Verbonden en Smeekingen wierd gebruykt. Deze drie by een met eene Driehoekftraal is te gebruyken voor 't H. Wezen der Godheyd in zyne drie Perzonen, voor den Vader en zynen Zoon, met den H. Geeft, fpreekende.

B. Op de Roomfche wyze ziet men God den Vader als eenen Paus gekroont, met eene lange Gryze Baard, een Opperpriefters Rok aan, houdende de Linkerhand op een Wereld en Hemelskloot, en de Rechter uytgeftrekt, als Gebieder over 't Geheel, met Zonneftraalen om zyn Hoofd, en een Geborduurt werk van alles wat men op *Ifis* Beeld kon toonen; het welk zyne Onderrok is, zyne Voeten dekkende, om dat men aan de Godheyd geen eynde en kent. Ik vinde onder de Oudfte Italiaanfche Prenten, een Vuur voor God, volgens den Text, dat Gods Stemme uyt het Vuur gehoort, maar gene gelykenis gezien is. Ik heb 'er ook van oude Neerlandfche gevonden, gemaakt wanneer de *Rhetoryken* en Schilders al naar de Mutzaard rooken, daar voor de Godheyd eene brandende Haage, eene Wolk, eene Zoenkift, of twee Cherubynen verbeeld waren.

C. DE

C. De Zoone Gods ſtaat ter Rechterhand, naakt, gekwetſt in zyne Zyde, en aan Handen en Voeten, met eene Purpere Rok omhangen, met de gewoone Baard en Hoofdhayren, de Doornekroon op 't Hoofd, en een Kruysſtandaart, als de Cardinalen gebruyken in de eene Hand, met de Vaan der Grieken Chr. Vonnis uytſprekende met zyne andere Hand. De H. Geeſt, als eene Duyve, is tuſſchen beyden als van hen afvloejende, met zyn byzonder ſchynſſel omzet.

D. Boven en onder aan de Glansryke Driehoek zyn de vier Evangeliſten verbeeld; *Mattheus* met eenen Engel, zynde, gelyk van langerhand by den Menſchen is aangenomen, een Gevleugelde Jongeling, of zyn Hoofd met de dobbele Vleugelen van een Cherub; *Marcus* met eenen Gevleugelden Leeuw, als in de Woeſtyne heerſchende; *Lucas* met eenen Os, of Oſſenhoofd Gevleugeld; en *Johannes* met een Arend. Deze zyn de Dieren, die in de Prophetiſche Schriften meer gezien worden. Deze Getuygen van het Vleeſch geworden Woord; en zien de ontoegankelyke Throon Gods, welke in den ſtraalryken glans van de Drieëenigheyd geſtelt word.

E. Die ontoegankelyke Heerlykheyd word omvat door Choren van Aardsengelen, *Raphaël*, *Gabriël*, en andere genoemden of gevonden Opperwerkmeeſters der Goddelyke Genade of ſtraf, en konnen alle verbeeld worden (om dat wy Menſchen zyn, en onze eigenliefde wil, dat wy niet ſchoonder keuren, als ons zelven in den beſten ſtand) door Jongelingen, ſchoon van Aangezicht en Maakzel; wit gekleed, en blauwe dunne Sluyers of weêrſchyn kleur by hare ſchoone Vleugelen. Men heeft die Zelfſtandigheden, om dat ze vaak werkende en ſpreekende in den Bybel voorkomen, Mannelyk, en om hare behaagelykheyd uyt de volmaaktheyd afdalende, ſchoon gemaakt, met Vleugelen om hare gezwindheyd. Buyten de welke rondom verſcheyden Ronden van andere *Seraphim*, *Cherubim*, en Engelen Hoofden met Vleugelen tuſſchen Wolken en Vuurſtraalen uytkomen.

F. Het naaſt aan de Goddelyke Driehoek komen van de Rechterzyde de Bloedvrienden naar den Vleeſche van Chriſtus, en zyne Moeder *Maria.* Deze met Glans omſtraalt, ja tintelende Zonneglans, heeft zeven Deegens, als onze Lieve Vrouwe der zeven Wonden, van hare gelede ſmerten, in de Boezem ſteeken. Zy heeft eene Sterrekrans, als Koninginne der Hemelen, als *Iſis* by de Egyptenaren, met de Maan onder de Voeten; voorts andere Praal, volgens de werking, die ze by den Roomſchen doen moet, want by anderen gelt zy niet hoger dan de *Begenadigde* Maagd, welke van den H. Geeſt overſchaduwt, Gods Zoon in 't Vleeſch ontfing. By haar ſtaat *Magdalena* met een Speceryvat, *Martha* met een Wiel, *Joſeph* met Tim-

mermans Gereetſchap, *Johannes* de Dooper met zyn Hayre-Kleed, en Schelp om te Doopen, *Zacharias*, *Elizabet* en andere met die Merken, welke hen het beſt onderſcheyden. *Lazarus* bewonden, als een die by den *Kanaäniten* in 't Graf word gelegt; wyl hy daar uyt is opgewekt; en de verdere Bloedvrienden naar den Vleeſche van *Joſeph*. Welke met zyn Gereetſchap in eene Mand, aan eene Zaage gedragen, voert de drie Koningen of Wyzen uyt het Ooſten, met hunlieder Giften ten Offer tot Chriſtus. *Joſeph* van *Arimathea* met zyn Grafſlot, *Simon* van *Cyrene* CHRISTUS Kruys dragende, zyn alle de naaſten. Gelyk men de Apoſtelen en Kruysverkondigers aan de Linkerzyde ziet. Alwaar de eerſte Bloedgetuyge *Stephanus* met de Steenen, waar mede hy dood geſteenigt is, toonende, en aanziende den Verloſſer, op welke hy zig verzekerde. Deze worden verder met ronden flaauwgeel en roodachtige koleurende, om hunne Hoofden verbeeld. Want de Beeldſpraak der Roomſche Kerk onderſcheyd vry net alle de rang der Heyligen. De H. *Petrus* met de Sleutels, *Paulus* met het Zwaard, *Andreas* met een Dwarskruys, *Thomas* met een Indiaanſche Pyl, *Judas* met een Volders Stok, en *Simon* met eene Spies, nevens anderen, welke pronken moeten met de Werktuygen, door welke zy gedood zyn, of eenig ander onderſcheyd, 't welk hen in de *Gulde Legende* word toegeeigent, als Bylen, Houte Hamers, Zakken of ander Tuyg, als een Vel van eenen Gevilden met het Vilmes, en zoo voorts.

G. Na hen ziet men *Polycarpus*, *Dionyſius*, *Nicodemus*; verder af, de latere Martelaren, voor Heylige verklaarde Hemellingen, maar van de rechter zyde komen als Zeegepralende, *Laurentius* met zyne Rooſter, *Bartholomæus* met zyn Gevilde Huyd, zonder Hoofd, *Sebaſtianus* met zyne Pylen aan een Boom gehecht, *Didymus* aan eene Kaak, en *Aquilius* op een Rad; tegen welke over men ziet *Franciſcus*, *Dominicus*, *Ignatius*, *Theatinus*, en alle de Hoofden en Inſtellers der H. Ordens, met hare Kappen, Kovels, of Kapoetzen en Kapoetzinnen; Gordels, Touwen en Banden, Schoenen en Sloffen, of Blootsvoets, zoo Geſchooren en net, of Ongeſchooren en ruyg, als hare Order draagt. Deze van halve Legers Heyligen van hare Ordens gevolgt, zyn onder de Roomſchen wel bekent, gelyk *Jacob* met zyne Schelpen, *Ferdinandus*, of *Maria d'Atocha*, die men voor de Beeldſpraak der Spanjaarden kan neemen. St. *Michaël*, *Louys*, of *Genoveva* voor de Franſchen; St. *Joris* of *Karel* den Grooten voor de Duytſchen; St. *Andreas* voor de Bourgonjons, *Petrus* en *Paulus* voor Romen; *Marcus* voor Venetien.

Buyten dezen gaan de Voorvechters van den Throon, de Engel *Michaël* met de (van *Lucifer* gehaalde) Morgenſter op zyne Stormhoed, het Kruys op zyn Kriſtalle Schild, en de Lans in de Hand, doorſteekende den Eertsvyand Gods. Die *Campioen* is vechten gewoon, en heeft om *Mozes* Lyf al geſtreeden.

Dog

Dog indien hy in eene andere Stoffe, als ſtryd tegen de Zonden, of den Duyvel, moet gebruykt worden, ('t welk in alle gelegentheden moet geſchieden) zoo moet de Verbeelder waarnemen, hoe men zig van dien H. wil bedienen; want ik heb den Engel *Michaël* gezien met eene Schaal in de Hand, eene Ster voor 't Voorhoofd; en een Vaandel in de Hand, in Odilions Vagevuur aan den Berg *Æthna* in Sicilie, de Zielmiſſen wegende tegen de zonden; zoo ziet men hem hier dan ook ter rechter zyde afdalende; wat lager als de ſtrenge Strafengelen, die de Phiolen van Gods gramſchap uytſtorten, de Donder en Blixem voeren, de Vuurige Zwaarden dragen, of de Pylen ſchieten, die in 't verborgen woeden, Peſt of Neêrlaag der Eerſtgeboornen, en Verdelgde Leegers en Steeden uytvoeren, of Pek en Zwavel doen Regenen. In het midden zyn de Engelen van Genade, Trooſt en blyde Boodſchap, met de Aangezichten, Verw der Kleederen en Werktuygen naar vereiſch der zaken. Maar, 't geen de Roomſche Kerk byzonders heeft, is boven rondom, als of het de Ouderlingen van de Openbaring waren; zittende op Prachtige Pauſſelyke Stoelen, en in hare Wereldſche Praalgewaden met Sterren boven hare Hoofden.

H. En worden door een tweede Cirkel omringt van Geheyligde Cardinalen, als *Borromei*, *Aquaviva* en diergelyken; waar na wederom minder Kerkvoogden, Biſſchoppen, Abten en zoo voorts; tot dat ze in ſtraalen alle in een ſmelten. Een ding heeft my evenwel als te vreemd gedacht, dat ik te *Milanen* en te *Bolonie* zag; dat men ook in den Hemel plaatſte verſcheyde H. Overblyfzels, als het Verhoogen des Kruys, de H. Spykers, de Lancie van *Longinus*, de Doornekroon en andere Werktuygen van Chriſtus Lyden.

I. Buyten het Naam of Merk der Maatſchappy van den Jezuiten, het Teeken van Chriſtus by Conſtantyn den Grooten, de Doek van *Veronica* met het Aangezicht van Chriſtus beſchildert, de welke van eenige Engelen gehouden wierd, en van andere aangebeeden, als men te Romen doet, wanneer de Doek vertoont word. Ik heb daar ook in den Hemel gezien (gelyk tot *Aken*) eenige Engelen, torſſende de Naaykamer van de Maagd *Maria*, die nu tot *Loretto* geveſt is; de Kruysvinding en Verheffing, niet als Reliquien tot trooſt der Leevenden, maar als noodzakelyk Cieraad in 't Nieuw *Jeruzalem*, om de Kamers der Heyligen op te ſchikken; de H. Paaſchkaars, als of die de Beeldſpraak der zuyvering in den Heyligen toonde, word mede in zoo eenen Roomſchen Hemel geplaatſt, gelyk het Kabinet van *Loretto* voor de Vervolging der goede Roomſche Geloofsgenoten, welke voor den Vyanden vluchtig, in de Kloven der Rotzen, en over Berg en Dal moeten vluchten. En zoo dragen ook de Engelen 't H. Olyzel tot een Merk der Heyligmaking. Maar boven al ſtaat men verzet, daar by te zien eene

Cibo-

Ciborie, met een Ouwel der Miſſe, glinſterende van allerley rechte en krinkelende ſtraalen, door den Engelen knielende met alle eerbied gevoerd, daar Chriſtus met zyn Verheerlykt Lichaam zelf by Geſchildert ſtaat, en voor de Gelukzalige Zielen gene Miſſen te doen vallen. Even zoo weynig beſcheyd hebben *Paternoſters*, Rozekranſſen enz. Deze zyn de Vergode meerder en minder Heyligen der Hoogſte en lager Hemelen. Op de Aarde ziet men 'er ook, verſcheyden in Zee en Rivieren, ja tot in den Afgrond. Deze zyn meeſte en minder zoort, als de voornoemde; en zyn de Beeldſpraken van Handwerken en Konſten, gelyk de andere zyn Ryken, Steeden, Ordens, Deugden, en welvarende voorſpoed.

K. In de Hel ziet men voor Beeldſpraak der Standvaſtigheyd tegen de verzoekinge des Duyvels in Spooken en Geſpenſten, den Woeſtynier *Antonius*, die al de Duyvelen doet ſchrikken voor zyn Kruys en Fakkel, in 't Vagevuur *Patricius*, tot trooſt der Zielen in 't Vagevuur, in de Berg *Hecla* op Yſland, of *Tarmel* in Ierland. Die hy met zyn Kruys aanraakt, wyſt hy de weg uyt dat Strafhok regelrecht naar den Hemel. Aan de Poort van 't zelve Vagevuur, dat in den *Veſuvius*, *Stromboli*, of *Æthna* in *Sicilie* open gaat, ſtaat *Otilia* met eene Wichelroede en Snarenſpel, met welke zy aanroert en verheugt die verloſt zyn.

L. Maar zoo de Oude Draak van de Keeten los kan, en zig waagt om den Vroomen op de Wereld te beſtooken, dan ziet men de Beeldſpraak van de kracht der Heyligen en Gebeeden tegen den Duyvel.

M. En eene Maagd daar by, om te toonen, dat de Draak het op den Zuyverſten en Vroomſten gemunt heeft.

N. Maar dat men met het teeken des Kruys, op den Ridder *Joris* zyn Schild brallende, den Duyvel wel kan vermeeſteren is by haar waar; die heeft Vleugelen, om te toonen, dat hy uyt den Hemel gevallen is, van Vleêrmuyzen, als Prince der Duyſternis, met Gieren Bek en Klaauwen, om zyn gretig inſlokken der Zielen te doen zien, en een Slangenlyf, als zynde de oude Verleyder uyt het Paradys. *St. Joris* ſteekt en doorſteekt het Gedrocht met zyne Lans, en is op een vlug Paard gezeten, om de ſpoedige hulp der Heyligen in dien Stryd te verzeekeren met overwinning. Deze is ook het Merkbeeld van *Genua*.

O. Den H. *Hubert* ziet men op zyne Kniën, als een vroom *Lotteringer*, met alle ſtukken gewapend, het Kruys aanbidden; het welk tuſſchen het gewicht of de Hoornen van een Hert verſchynt. Deze is zoo wel als *Euſtachius* het Beeldſprakelyke der Edele Jagers; gelyk *Ivo*, *Urbanus* en *Wil-*

Willebrord met hare Vaten en Fleſſen voor de trouwhertige Drinkelingen, zoo wel als de milde *St. Marten*, die voor den Loſkoppen, die haar Goed verkwiſten, maar anderen ten beſten geven, als een Ridder te Paard ryd, en aan eenen Bedelaar eene Lap ſchenkt van zyne Reysmantel, die hy met zyne Dagge doorgeſneeden heeft. Deze is het Beeldſprakelyke van Utrecht, als *Lambert* van Luyk, *Bavo* van Haarlem enz.

P. De H. *Dionys*, die zyn Hoofd van de Plaats, naa hem vernoemt, tot Parys in een Schotel droeg, is de Bewaar-Engel van Parys, maar om dat de Stad groot is, heeft hy *Marcellus* en *Genoveva* te baat.

Q. Zoo is *Nicolaas* de Biſſchop over Amſterdam, en daar van de Beeldſpraak geweeſt, met zyne drie Kinderen in de Waſchkuyp, eer de oude Hulk, of de drie Kruyſſen met Keyzer *Maximiliaans Kroon* gangbaar waren. Hy dient voor Beeldſpraak der goede Ouders en Vrienden, die hare ſchamele Magen de Hand bieden.

R. BONIFACIUS met zyne Doopſchelp is van Overyſſel en Drent, *Leburinus* van Deventer.

S. Gelyk *Ambroſius* met zyne Staf en Zweep van Milaan de Schutsheer, en Beeldſpraak is.

T. Den Blinden *Longinus* ziet men te Paard, (hy beſchermt de Ridders en kalen Adel,) nog tuurende na de zyde des Zaligmakers, waar in hy met zyne Speer heeft geſtooken.

V. DE H. AARNOUD met eene witte Meelzak vol Wind, is het Beeldſprakelyke der Molenaars; *Severyn* met de Schietſpoel der Weevers; *Criſpyn* en *Criſpiniaan* der Schoenmakers; *St. Lucas* der Schilders; *Goedman* voor de Snyders, en *Goar* met eenen zwarten Duyvel met gloeyende Oogen, op zyn Hoofd, en een Pot in de Hand, voor de Pottebakkers. Dus zyn 'er ook voor de Tochten en Reyzen: St. *Jan* voor 't Eerlyke Afſcheyd, op Duytſch *St. Jans Valeyd*; de *Drie Koningen* voor Veyligheyd der Koopmanſchap tegen Rovers en Partylopers; *St. Antoni* voor de Tochten der *Gallioenen* naar de Weſtindien; *Xaverius* naar Japan; en *Olaus* naar de Sond; *Odolphus* naar de Noordkaap; *St. Pieter* op de Viſſchery. Maar men moet die Heyligen opſchikken volgens hun werk, en *St. Pieter* moet dan niet met Sleutels, maar met *Viſſchen* vertoont worden.

W. De Keyzers en Koningen, die Schatten genoeg hebben, om Geheyligt te worden, en die onder den Roomſche Chriſtenen den Hemel zoo na by zyn, als

 Cæſar,

Cæsar en *Augustus* onder den Romeynen; *Saturnus* en *Jupiter* onder den Grieken; *Belus*, *Osiris* en anderen by andere Volkeren, hebben een groot deel in de Paleyzen van den Roomschen Olympus-Berg. Men ziet daar *Konstantyn* met zyne Zeegenvlag en 't Kruysteeken, EN ΤΟΥΤΩι ΝΙΚΗ. dat is: *Hier in is de Overwinning*, als den Beschermer en Staver des waren Geloofs uytdraven. En men zou hem voor den Beschermer der nieuwe Christenheyd neemende, wel moeten zwygen, dat hy nooit Gedoopt is geweest, of jonge Kinderen heeft gedood, om door derzelver versch Bloed, zyne Melaatsheyd te geneezen. *Irene* de Keyzerin, voor de *Hieroglyphe* der beschermde Beeldendiensts met een Beeld in den Arm, en de Oogen, die zy haren Man uytkrabde, om alleen te Heerschen, in hare Hand. *Swentibol*, die al zyn Ryk en Goed wechschonk, en kaal sturf, voor een Merkbeeld der Alderheerlykste Milde Gevers aan den Geestelyken. *Ferdinand* met de Eerwaardigste *Ciborie* in de Hand, welke hy als de laatste Koning van Spanje in de Slyk te Voet gaande, met de Nederigste Eerbied droeg; voor de ware Nederigheyt, het Onderwerp der Godvruchtigen, in den Dienst van 't *Venerabile*. *St. Victor*, komt voor de Looyers, en voor de Verdreeve Vorsten op, en *Rudolphus* voor ware gebooge Herten voor zyne Heyligheyd; de groote *Margareta*, *Norpurg* en *Godela*, al zyn 't Vorstinnen geweest, zoo verstaan zy 't Vroêmoerschap grondig, en worden daar voor verbeeld; maar *Petronella* komt 'er by met een Vlies van een Eytje in hare Hand, voor die met eene Helm gebooren zyn, en gestadig kwaad konnen zien. De Vrolykste is *Vitus* met een Harlequins Kleed, de Heylig der Danssers, die op Vastenavond, tusschen twee Capucynen voor *Masquera* ten Hemel indrong.

X. Daar komt de Edele *Geertruyd*, als eene Chanonesse van *Nivelle*, nevens *Ursula*, met elfduyzend Maagden onder hare Rok en Sleep, met *Clara*, *Catharina*, *Barbera*, *Agnes* en andere, met Toorens, Raden, Molensteenen, en ander Marteltuyg in de Handen. Elk van dezen heeft zyn werk even als *Gallus* voor de Ganzen, *Loy* voor de Paarden, *Hubert* voor de Honden, *Rocchus* voor de Dolle Honden en Pestkolen, en *Antony* voor de Verkens, *Job* en *Lazarus* voor de Spaansche Pokken, *St. Louys*, die zynen Misgod den Zondaar tot pand van zyn Rantzoen liet, voor de H. en mislukte Kruysvaarden.

Dan ziet men in de Zee den grooten *Christoffel*, boven aangeroert, en voor die in Zee verdrinken, die H. Jezuiten, die men tot Antwerpen in de Intreede der Spreekkamer van de Maatschappy geschildert ziet; welke door den Hollanders de Voeten gespoelt, onder de Golven op de grond van de Zee zoo lang Huys hielden, en wierden alle dagen door 't Water heen van de Engelen gedient; nevens zoo oneyndigen reeks uyt de Martelaars Boeken; van de zelve zoort, als de

Y. *Berg-*

Y. *Bergheyligen*; de Woesteynheyligen, en zulke vreemde Grot-en Rotzbewoonders, dat men, zoo zy geene Heyligen waren, hen voor Landschuymers, of Boschrovers zoude moeten neemen.

Daar leyd een *St. Hieronymus* met een Leeuw, *Asper* met een Beer, *Vitalius* met eene Slang, *Laventius* met een Woud-Eezel, gelyk *Elias* met zyne Raven. Deze zyn 't, die den Heyligen hare Kost bescharen, en voor de Beeldspraak dienen van de zorg, die den Hemel draagt voor den Vroomen, om, als zy zelfs niet en zorgen, voor hen den Overvloed te doen gereed maken, gelyk by den Joden zulks door de Kruyk met Manna verbeeld word.

Paulus, de eerste der bekende Alleenwoonders, en Woestyniers, zit in een Hol, met de Bybel alleen, voorzien van eene Palmboom, die hem Kost, Drank, Dekzel, Hut en Brand gaf, voor de Genoegzaamheyd van eenen Godvruchtigen. Dan komt 'er een *Waltprang* uyt Bohemen, die van den Vorstelyken staat afgestapt, in 't Gebergte met Keetens omgord, als *Nebucadnezar* Kruyd en Gras knaauwde. Dan zit 'er eene schoone Boetvaardige met een Doodshoofd, huylende, met lang Hayr, in een hoek, aan eene Waterval; voor 't berouw over de ydelheyd. Dan een ander voor de tuchtiging van zig zelven, met eene Steen op zyn Hert kloppende; of naakt zyne dertele Huyd van de kreevel geneezende in de Sneeuw. En eindelyk, op dat 'er niets zoude gebrekkelyk blyven, zoo heeft men dikke Dampen in 't Hoofd, *St. Otilia* en *Valentyn* voor de ontroerde Herssenen gestelt, gelyk de zeeven *Heilige Droomers*, die in een Grot zoo vele Eeuwen sliepen, voor de goede Droomen en de geruste Slaap.

Deze Heyligen alle zien in de Spiegel van de Drieëenigheyd, al het geen beneeden van hunlieder Aanbidders word begeert. Dit is het middel, dat daar toe gevonden is, om dat men den Heyligen niet meer kon toeschryven, dan *Mozes* en *Elias*, die van den Leevenden niet weeten. Deze H. of Drieëenigheyds-Spiegel dient voor een Beeldspraak, als men den Mensch voor Smeekeling of Bidder aan eenen Heyligen, tot het geen Gebeeden word, toegeeygent vertoont, om het verzochte door die Driehoeks-Spiegel, aan den Heylig, en door hem aan de Maagd *Maria*, of de Godheyd Onmiddelyk voorgedragen te worden.

N°. 55.
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K

VYF EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Roomſche Feeſtdagen.

BY zoo veele Heyligen, Dienſten, Getyden, en Aflaten, komt hier de grootſte der Aflaten, het

A. JUBEL-JAAR. Eene vrolyke, huppelende Maagd, de nieuwe Lente der nieuwe Eeuw aantonende. Zy draagt op haar Hoofd eene Muts van Vryheyd, zynde van ouds al by den Joden van vyſtig, tot vyftig Jaren gewoon, aan allen verſlaafden Vryheyd te ſchenken. Om dat zy eene volle Eeuw ſluyt, en eene nieuwe opent, heeftze eene Slang met zyne Staart in de Bek om hare Muts als eene Koordband, waar op de C. van honderd Jaren vol, van Goud flikkert. Zy blaaſt op een Hoorn, volgens 't bevel van *Mozes*, op den tienden Dag van de zevende Maand; en klinkt om, vergiffenis voor allen ſchuldenaars, dat ieder in zyne bezitting wederkeert. Waarom zy de Goude L. van vyftig Jaren in hare Schoot heeft, uyt welke zy mildelyk uytſtort allerley verbinteniſſen, en Schuldbrieven op die tyd verbroken, de Granen met hare Velden, de Wyngaarden met hare Heuvelen, de Vruchten met hare Hoven en Boomgaarden, ſtortze met dezelve rykelykheyd uyt. Eene Band ſluyt hare Middel, en onderſteunt hare drie toevallende Borſten, op welke band men als op de zoom van hare Rok, vyf en twintig Jaren ziet gemerkt. Zy vertreed met de eene Voet het Slaafſche Jok der Gedwongen Schuld-ſlaven; en met de andere, eene Geeſſelroede, een Schelleken, ende een Pelgrims-ſtaf, om de achtergehoude Zonden, Doodzondigen (want die pleegen Schellen te dragen, en de Roomſche zeegenpraalders wierd daarom, tot matiging van hunne hoogmoed, een Schelleken en Geeſſel aan 't Oor gehouden) alle en alom kwyt te ſchelden, behalven beloften van *Godsdienſt* en *Kuysheyd*, en de *Pelgrimagien* of Bedevaarden, die men belooft had, na *Romen*, *Jeruzalem*, of *Gallicië*. De Rechterhand ſlaat driemaal op de Jubelpoort, voor *Europa*, *Aſia*, en *Afrika*. Drie Sleutels draagt zy ook daarom op hare zyde, van den Hemel, van de Aarde, en van 't Vagevuur. Boven die Poort ſtaat het *Lam*, *dat de Zonden der Wereld wech neemt*. De Wywater-kwaſt draagtze op hare zyde, aan dezelve Riem, om datze alle Zonden der toegevloeyde Boetelingen wechneemt. Op deze Hooft-poort ſlaat de Paus; en op de vier andere, ſlaan zyne Afgezanten. Hier naaſt aan zit eene aandachtige Kerkvrouw, van den Joden herkomſtig, deze is

B. QUATERTEMPER, of *Viertydig* genaamt. Zy wierd de Vaſtendag der

der vierde, vyfde, zevende en tiende Maand gezegt, en wylze met vreugde wierd belaſt te houden, heeftze Fluyten, Pſalters en Harpen by haar leggen, met eene Vreugdebom op haar Schoot. De eerſte wierd om de gebroke Tafelen van *Mozes* geviert; de twede om de verwoeſting van Stad en Tempel, door den Chaldeên, en daar na nog erger door den Romeynen; de derde, om het dooden van *Godolias*, en de Joden en Chaldeên, die met hem waren; de laatſte, om dat de Koning van Babel zyne Heyrkrachten toen vergaderde, om *Jeruzalem* aan te taſten. Hier na ſchynt gericht de aandacht van deze Vaſtendaagstyden; zynde eene in de Lente, eene in de Zomer, eene in de Herfſt, en eene in de Winter; waaromze van Bloemen, Koorn-aayren, Druyven en Pynappels, een Cieraad-kruys over dat Kleed draagt, daar de Joodſche Geſchiedeniſſen op te zien waren.

C. DE ZONDAG, zynde voor den Chriſtenen, zeer byzonder en tot hare Ruſt-of H. Dag, voor de Zaturdag (der Joden *Sabbath*) ingevoert. Deze Dag zit, om gemakkelyk hare ruſt te toonen, met de Handen over malkanderen, opgeſchikt met de Kerkſluyer, om den dienſt, dien zy, naar de mening der meeſten, als dan Gode, by uytnementheyt waarneemt. Zy heeft de Zon op haar Hoofd, waar van ze de naam en de uytſtekentheyd draagt. De Schouder-cieraden aan haar Kerk-kleed zyn met Engelen-hoofden verheerlykt, gelyk haar Borſt-ſtuk, om dat de Engelen geloofd worden op dien Dag geſchapen te zyn; gelykze ook aan hare zyde houd eene Kruyke met Manna, dewyl op dien Dag dat Hemelſch Brood den Joden wierd geſchonken. Maar boven al is zy heerlyk om de Verryzenis van onzen Zaligmaker, wiens Beeltenis, uyt zyn Graf opſtaande, zy in eene Prent vertoont, en tot hare Trooſt beſpiegelt. Deze word het *Feeſt der Feeſten*, of *Paaſchen* ge-eertytelt. Naaſt haar aan zit

D. DE KERSDAG, Chriſtus Eernaam dragende. Deze Godsverſchyningdag is die, op de welke het Licht by ons is komen inwoonen; waaromze eene Hemelglans om haar Hoofd draagt. By vele voor 't begin van 't Jaar der Chriſtenen zynde geviert, draagtze het Merk des Jaars om den boord van haar Borſtkleed. Zy houd in hare Hand de Kop der Wyzen, met Reukwerk; maar met drie ronde Misbrooden omzet, om dat op Kersdag alleen, de Prieſters drie Miſſen mogen en moeten doen. In de andere Hand doetze zien de Sterre, die met *Chriſtus* Geboorte naar *Bethlehem* ſcheen; en eene Lantaren, om by Nacht na te volgen de Herders, aan welken de Engelen dit geluk verkondigt hadden. Zy wiegt het Eerſtgeboren Kindeken *Jezus*, dat op die Nacht in de Kribbe wierd gebakert, en in geringe Windzelen gewonden door zyne Moeder *Maria*, het Vleeſch aangenomen hebbende, en niet daar in verandert zynde, de Godheyd behoudende, en ons in de Menſchheyd gelyk geworden zynde. Zy is gepeerelt en getooyt, om

om dat de Ouden op dien Dag met nieuwe Klederen verscheenen, als of zy den Ouden Mensch alzoo afgeleyd hadden. Aan hare zyde staat

E. DE EPIPHANIA of THEOPHANIA, de God-Verschyndag in de Wolke; op welken de waarlyk Mensch geworden Heyland, op zeer krachtige manieren zig vertoonde God te zyn. De gewoonte der Ouden navolgende draagt zy eene geheyligde Toorts, met welke de eerste Christenen, die verlichting en 't verschynen nabootsten. De H. Geest daalt af op dien Dag, als eene Duyve, verzelt met schitterende Hemelschaaren, en eene Stemme Gods, verklarende, dat *Jezus*, die op dien Dag wierd gedoopt, was zyn *Welbeminde Zoon.* De Zilvere Drinkschaal in hare Hand bewyst het Wonderwerk van de Bruyloft te *Cana* in *Galileën*, alwaar zyne Godheyd uytblonk, met Wyn van Water te maken. De Rechterhand laat zien de Schotel met twee Viskens, die gedient hadden tot het spyzen van zoo veele duyzend Menschen, houdende in eene Mand voor haar staan de vyf Garsten Brooden. Met drie zulke byzondere Wonderwerken, elk even sterk eene Godheyds kracht bewyzende, pronkt deze Dag, om de Eernaam, als boven, waardig te zyn. Zy is van de Christenen te Romen eerst geviert, om de Heydensche Feesten wegens 't aangaan der alleenheerschende Keyzerstand van *Augustus*, met driedubbelde zeegenpraal aanmerkelyk, uyt den weg te schuyven. Het Feest van

F. DE BOODSCHAP AAN MARIA, de aanstaande Moeder van *Jezus*, eertyds den 18. *December*, te *Carthago* in *Spanje* geviert, verschikt op den 25. *Maart*, door eene wonderlyke verschyning (een schoon middel, om twist neêr te leggen) van den Paus, dog den zelven 18. December vernaamt, met de naam van de *Verwachting Maria.* Deze Dag wierd door de Maan hare ronde Loophoepel vertoont, waar in de H. Drie-eenheyd, met de Vleeschwording des Heeren te zien is. Zy draagt eene Graatboog in de zelve Hand, om met tellen der negen Maanden en de nette Zonnetyd, in zulken Wonderwerks-begin niet te missen. Ook heeft zy *Alexandrynsche* Kleeding aan, die deze Tydrekening en die van de Paasschen netst wisten uyt te reekenen. De Lelytak, die men den boodschappenden Engel in de Hand geeft, draagt zy in hare Hand. En om datze even na de Zonnekeer komt, heeftze haar Onderkleed met allerley Bloemkens van de nieuwe Lente geborduurt.

G. De Dag by de Roomsche Kerk geëert met de naam van het Alderheyligste *Sacrament*, is door *Urbanus* den VII. ingestelt, en van hem met een Eerlied en wydluftige Redenering verheerlykt, en 100. Jaren daar na in *Pavië*, eerst met den Ommegang of Omdragt uytstekende geworden. Deze pratte en prachtig opgetooyde Vrouw, draagt de Sacraments-kas, met den tytel van *Jezus Christus* Lichaam, voor haar, daar in gesloten. De Bisschop-

ſchoppen, of Roomſche *Hoofdleviten* plegen naaſt aan de Koets te gaan, en de Slippen te houden, van het koſtelyk Goud Laken, waar op deze *Sacraments*-kas ſtond; maar na verloop van tyden is verſtaan, dat dezelve te Voet, nevens het Volk zou gaan. Heerlyk, maar ook pots-cierlyk is deze Juffer en hare prachtige Kas verzeld. Ik hebze in de Nederlanden met allerley Kermis-vertoningen, van Olifanten, Reuzen en andere grillen zien omgaan; en in Spanje zeer aanzienlyke Mannen gezien, die het voor wat Heyligs hielden, zelf te mogen Mommery, Guycheldanſen, Koordeſprongen, voor, achter, en op de zyde van dat omgedrage Heyligdom doen. Voor haar ſtaat eene prachtige opgeſlage Tent, met allerley Tapyten en Zilverwerk, behalven de koſtelykheyd van Kruyſſen, Beelden, Kerk-en Huysgereetſchappen. De Huyzen en Straten, waar door zy omgaat, zyn met allerley Bloemfeſtoenen en Kranſſen behangen, en de Straten met Takken en Groente beſtrooyt.

H. Boven komt aantreden eene klagende Vrouw, met eene lange Rouwfali omhangen. Deze draagt eene Doornekroon, als die van het Martelaarſchap; zy heeft de Naamtrek, of het Cyffer van de Maagd Maria, op hare Borſt; zy heeft de zeven Degens in hare Boezem ſteeken, als de *Zeven Weën*, de Moeder onzes Heylands overgekomen, wie zy ter eere is aangeſtelt, nevens alle de Heylige Martelaars of Martelareſſen. Welke elk op haren Heyligen-of Inwy-dag wel bedacht, waar op deze dog alle te gelyk geviert worden, waar toe Paus *Bonifacius* de IV. Inſteller van dien *Marien* en *Allerheyligen-dag*, den Tempel tot Romen, *Pantheon*, (allen den Goden ter eeren gebouwt, en aan *Jupiter*, bygenaamt de Wreeker, toegeëygend, voorts *Auguſtus* Zeegenpraal over *M. Antonius* en *Cleopatra*, in den Slag by *Actium* overwonnen, vereeuwigende) van den Keyzer *Phocas* verworven heeft; welke Tempel, 't Verval en de Oudheyd ontrukt, heerlyk weêr op zyn top opſteekt, en hier van op deze Feeſtdag gedragen word.

I. Hier na volgt 'er eene onder de laſt bezwykende, die den Feeſtdag van de *Vinding* en *Verheffing* van het H. Kruys vertoont. Zy heeft een Lauwerkrans om haar Hoofd, als oorzaak van de overwinning van den Keyzer *Heraclius*, die op den Perzen los gaande, heerelyke zeegens op hunlieder Hoofd behaalt; van *Siroi* ontnemende het ware Hout des Kruyces, het welk *Coſroës*, de Vader van *Siroi*, in 't overweldigen van Jeruzalem had wechgevoert. Zy is zonder eenig cieraad, buyten de Lauwerkroon; want de Keyzer had op zyne ſchouderen, afgeleyd hebbende zyne Eer-en Amptkleêren, dit Hout blootsvoets op den Berg van *Calvarie* plechtig gedragen, tot welkers geheugen, deze H. Kruys-Verheffing-dag is ingeſtelt.

Alle de H. Dagen konnen zoo verbeeld worden, vertoonende de byzonderheden, door welke zy van andere worden onderſcheyden; gelyk St. *Pieter*

ter

ter in banden, door *Eudoxia*, de Vrouw van Keyzer *Heraclius*, met de *Boeyens* en *Merktekenen* van dien *Apoſtel.*

De *Aſchdag*, de *Witte Donderdag*, de *Goede Vrydag*, en daar aan volgende *Zaturdag*, met de Geſchiedeniſſen, die op 't Avondmaal des Heeren, en zyn Lyden, en op de *Donkere Metten* paſſen. Zulke dagen van *Paraſceve*, moeten zonder Beeker, of Offerhande zyn, de Hel beſtormen, de Zielen uyt het Voorburg loſſen, ſleepend Geweer dragen, in Rouw gekleed zyn, uytgedompte Kaarſſen, gebonde Klokken, en diergelyke eygenſchappen dragen.

Aller Kinderen-dag, kan met geſpreyd en geſleurd Hayr, een Kind in de Armen betreuren, door eene Dagge, of Moordpriem van kant geholpen, en een andere Zuygeling verplettert voor hare Voeten zien, als eene *Jodin*, of *Galileeſche* Vrouw gekleed.

Onze Lieve Vrouwen *Viſitatie*, kan de Letters B. V. M. dat is, BEATA VIRGO MARIA, op de Borſt dragen, en de Eenigheyd der Kerken door een Granaat-appel verbeelden.

St. Franciſcus Portiuncula den 2. Auguſtus, kan met zyn Lyf en vyf Wonden worden verbeeld.

Het Feeſt de H. *Drie-eenheyd*, met het Merk der zelve, zeer aandachtig biddende, in de laatſte trap van Knieldienſt, *Hyperdulia.*

De Feeſtdag der *Transfiguratie*, of overſtapping van de eene tot de andere gedaante van *Chriſtus*, kan als eene *Hungariſche* Kruysheldin verbeeld worden, om dat ze van Paus *Calixtus* den III. is ingeſteld, wegens de heerlyke Overwinning op *Mahomet* behaalt, in 't verweren van *Alba Regalis* of Griekſch Weyſſenburg, door *Hunniades* met een onvergelykelyke dapperheyd, en met een neêrlaag van 40000. Turken verdedigt. Zy kan dan de Merktekenen van die Krygseer voor den Godsdienſt, by de vertoning des Zaligmakers by haar hebben. En zoo zyn meer dagen of tyden, van Heyligen, Patronen, of Beſchermers van Steden en Landen te verbeelden.

K. Maar van alle deze Feeſtdagen, zou 'er een boven alle het winnen, zynde de Vierdag van *Duyzend Jaar*, welke eenige meenen in volle heerlykheyd te zullen overbrengen, wanneer zy met *Chriſtus* hunnen Koning zullen in 't Verheerlykte Vleeſch over de nieuwe Wereld heerſchen. Deze heerſchende Vrouw, heeft een blinkend Aangezicht, en is gekroont met eene ſchitterende Kroon van allerley Geſteente; zy zit in lange witte Klederen, met de Ryxſtaf van duyzend Jaar, door een M. verbeeld, in hare Hand; aan de Ryx-zetel van het Lam Gods, haren Bruydegom en Eeuwigen Koning, en heeft achter haar de Zeetels der blinkende Ouderlingen, als zoo veele Rechters der Volkeren, verre boven alle de Bergen, en het Dal *Joſaphats.*

Deze Wereld-fmakende en nochtans Geeftelyke grootsheyd, is van dezelven aard als de zwakheyd, die den Leerlingen van *Jezus* aanhing, wanneer zy zyn Ryk, 't geen hy zegt, *niet van deze Wereld te zyn*, elk met den voorrang begeerden by te wonen, en daar van Deelgenoten te worden.

ZES

N.° 56
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N

ZES EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Aankomende Hervorming.

A. DE HOERE VAN BABEL; zietmen hier in 't midden van de Kerke Gods, zittende op de grootste der Offerplaatzen, als eene Keyzerinne, die Dronken is van 't Bloed der Martelaren, en gestadig grooter en lastiger voor den Vorsten geworden zynde, die met haar geboeleert hebben; en wreeder tegen de opklarende Waarheyd-beleyders. De *Kop* draagt deze *Jezabel* in hare Hand, waar uyt zy den Grooten der Aarde doed drinken, en dronken zynde, tegen de Belyders der Waarheyd (de *Christenen* genaamt) woeden. De Wereld heeft zy in haar geweld, en prachtige Dartelschoot. Dit Gedrocht zit op het Beest met zeven Hoofden, en tien Hoornen; waar van de Prophetien en Openbaringen vol zyn. De gestalte van dien is te net in de H. Letteren nagelaten, om 'er de Liefhebbers door te vermoeyen. Op de Offerplaats in 't midden van de Kerk zietmen het valsche Offervuur der Kinderen *Aarons*, die van Gods uytdrukkelyke wil afstappende, hun eygen Hoofd volgden door valsch Vuur te brengen op het Altaar met valsch-gesmeede Order en Manieren, en van den Hemel de Rechtvaardige wraak voelden, wordende door Blixemvuur verteert. De redenen van zulken Oppermacht in de Kerk, is van den Zuurdeessem der Heydenen en Joden, hunner Opperpriesteren al te Werelds uytgewasse grootheyd, eerst gesproten, en de Onwetenheyd, ja Verduystering van alle ware kennis, tot de Heydensche Staatkunde te brengen, die de H. Ampten en Geheymen, aan den Grootsten en Achtbaarsten te bewaren gevende, (hoewel de Schranderste daar mede lachten,) ziende, datze een *groot Niet* te bewaren hadden. Nochtans eyschte 't welzyn van de Regeringen, de waan onder 't Volk te vergrooten, de plechtigheden van Bygeloof te vermeerderen, en dus hun eygen Ontzag en Beurs te vergrooten; waar toe zy dan de grondbeginsselen van hunnen Godendienst onnaspeurlyk deden worden, en hielden; zonder te dulden, dat iemand daar over predikte, 't geen men van de Heydenen niet en vind, en van de Joden zelfs weynig. Ja zy doodden die genen, die dezen Pot met Rozen, door spreken of schryven te na kwamen; het welke onder den naam van Dwalers, of Ketters, met verschrikkelyke Bloed-dorst nagevolgt is. Dit alles is in 't Beest met zyne Zeven Hoornen, en daar op rydende Hoere des Verderfs, verbeeld.

B. Maar deze straf verdienden, eerstelyk de walg van het waare Woord, verbeeld door een murmurerende *Jood*, die op het valsch Offer-Altaar leunende, de Pot met Hemelsch *Manna* om verre stoot, en daar van walgende,

 grypt

grypt naar de Kwakkelen, een Vleefch, dat hy met de Dood bekoopt.

C. Ten tweeden, brak van ter zyden in, de opgezette Wil, tegen God en zyn H. Woord, de Verachting van den Bybel; zynde een *Woeft Man*, met eene Kooperen *Hoorn* voor de Kop, van den Valfchen Propheet, in *Achabs* tyd, die den Toom van onderwerping in zyne Hand heeft, uyt de Mond in ftukken getrokken, met eene gebrooke Harders of Biffchopsftaf; vertredende de Wet, en 't Oud, zoo wel als 't Boek der Zeegelen van 't Nieuw Verbond.

D. Ten derden, de *Kerktwift*; een Lichaam fterk en grof, met een groot Net, om elk over 't Hoofd te halen; drie Koppen draagt deze razende op zyn Lyf, van malkander afzwajende. In de eene Hand draagt hy een *Watervat*, in de andere eene *Vuurpot*, welke te gelyk tegen malkander uytftorten haar geweld, alles in brand fteekende, of overftroomende.

E. Ten vierden, de *Dwaling*, die als Landlopende *Pelgrim* loopt met eene Wandelftok; ftommelende, en tikkende na de rechte weg, met eene Blindlap voor zyne Oogen, op eene Stelt, door eene Hond getrokken, hobbelende van de eene Trap op de andere, tot hy tuymelende den Hals breekt.

F. Ten vyfden de *Wyfeling*, op de Stoel door een *Preêk-Monnik* vertoont, die voor hem eene *Kreeft* heeft, die geftadig fcheef en kwalyk gaat, in zyne eene Hand eene *Bol*, die geftadig roert, en nooyt vaft legt; in de andere heeft hy eene *Chamæleon*, aannemende de koleuren der veranderingen in wetten en tyden, die hem voorkomen; en dragende op zyn wifpelturig Breyn de Maan, zynde met zyne Maanzieke Herffenen gedurig ongeftadig. Terwyl deze op de Kanffel ftaat, tracht 'er

G. Ten zefden, met alle drift en konftenary, een ander Geeftelyke *Amptgierigheyd* tegen op te klauteren, onvermoeyd, en onverzadigt. Dit gebrek is met een *Monnikskap*, en *Rok* gedekt, met zyne Hayren Gordel, en bloote Voeten, een ftrikt, fcherp, en matig leven, voor de Oogen der Wereld omher voerende, maar ondertuffchen Abts-mutzen, Biffchops-myters, en Cardinaals-hoeden, op malkander ftapelende, ja tot de Pauffelyke Opper-eer klimmende. Al die hooge ftands eer doed hem de Herffenen dwarrelen, en ergens ftuytende, tiert, raaft, en blaaft hy, tegen de bezitters, tot dat hy Landen en Steeden overhoop werpt, en vaak zyn loon, van de Wereld, met Kerker, Strop, of Vuur ontfangt. En ach! of deze kwade inbreukmakende Beftormers en Warvogels eens ophielden; en aan de Rampen door zulken gemaakt, en gevoelt, een nut voorbeeld namen, en Vrede, Ruft, en waare Kennis te beminnen, en ter Eere Gods voort te kweeken

ken vaft ftelden ! Maar, by deze vervalle Kerkzeeden, het alzoo bewerkt zynde Oppermeefterfchap, valfche Leer, Oproer, en Onkunde, ftuytte nochtans niet de Goddelyke Genade, die tuffchen die Nacht der Yzere Eeuw, aanblikken liet de glinfterende Vonken, en Straaltjens van zyn Lief en Waakend Oog op zyn H. Verbond, en Goddelyken Eed, voor 't Eeuwig Priefterfchap van *Melchizedek*; want zyn nog flaauw Licht in den kleynen, wierd op den Kandelaar gezet.

H. Alhier verbeeld, door den Ziender *Bileam*, op zynen Ezel flaande, waar in men als in eene krachtigfte verbeelding ziet, een Propheet door Koningen aangebeden, en door hare Rykdommen en Gefchenken bedorven en omgekocht, die heen gaat om 't Volk Gods te Vloeken. Deze Ezelinne, 't verachtfte Dier, het Model der Lydzaamheyd, (en zoo men Trappen van verftandelyk zoort den Beeften toefchryft) de botfte der Viervoetigen, tot Slaaffchen arbeyd gefchikt, met Armoede, Honger en Slagen gedrukt, ziet den Engel Gods op den Weg verfchynen, die geenzins flonkerde in de Oogen des Valfchen Meefters. Dit ongeachte Dier ziet den Engel Gods op den Weg verfchynen, die geenzins flonkert in de Oogen des valfchen Meefters. Het ziet den Uytwerker van Gods Wil, die *Ifraëls* goede wil bewerken, en de beloofde Zegeningen van Canaan opdoen, en zet zig fchrap, om den Meefter uyt den Weg te doen ftaan, en te wyken voor den Hemelbode. Maar de opgeblazen Baas, zonder uyt te zien, houd zelfs niet op van flaan, als hy al 't Wonderwerk hoort, de Spraak, en Vraag van een Onredelyk Dier; den Engel, Gods werkende Hand, ziet hy tegen dank eyndelyk mede, en moet zyn opgeblazen overmoed laten zinken, en tegen wil en dank van zyne Godlooze voornemens Zegenen, die, welke hy meende te Vloeken, en het Heyl van Gods Volk, voorzien, voorzeggen, en ftaande houden, eeven als in de duyftere tyden het licht onder kleyne Dal-lieden, Bergwerkers, Herders, en Bofchhakkers, in *Savoje*, *Bohemen*, de *Alpen*, *Pireneën*, en elders begonnen heeft, die deerlyk gefmeten, mishandelt, gevangen, gemoord en gebrand zyn geweeft, om dat het Licht des Heeren, in de Wyngaarden en Bergen toegefchenen had, tot dat de groote Leeraars zelf ophielden van flaan, en zelf leerden, de vervolgingen en dreygementen der Vorften, en medeftanders van Babel verfmadende.

I. Zoo vond men de vrymoedige Mannen, opftaande uyt den drek der Wanftaltige, dog uyterlyk Zeegevierende Kerk. Die vrymoedige Bloedgetuygenis zietmen hier op de voorgrond, als een fterk en welgevoeden Held, door den arbeyd. Deze van ftrenge Spieren en Zenuwen, met woeft, welig ongehavend Hoofdhayr, is door 't uytzuypen der Geeftelyken, zoo verre tot ongeduld en wanhoop gebracht, dat hy tot Goddelyk en Menfchelyk tegengif moet overvallen. Hy zoekt dan, en vind; hy klopt, en hem word opengedaan; hier en daar ziet, en hoort hy, dat 'er een Verbond Gods

is, een laatste Wil, van God door zynen Geliefden Zoon vervult, door den H. Geest verkondigt en verbreyd. Dit ziet hy in Handen te krygen, en lezende in de Vreeze Gods, zyn H. Nalatenschap, ziet hy met grimmigheyd, de verwatene Loskoppigheyd der lichtmissende Monniken; hy sluyt zyne Buydel, voor de schrik van 't Vagevuur; hy spouwt uyt de dolle Logentaal van Reyzen en Tochten in *Patricius* Vagevuur; van zoo veele zwevende Geesten van zyne verstorve Vrienden; van zoo veele Spooken, Ikkers, en Duyvels, die uyt de Hel, uyt het Voorburg, en uyt de Booten der Ongedoopten, kwamen verhalen de naare toestand der Lyken. Daarom heeft hy in de eene Hand een Monniken-kop met de geschoore Kruyn, ontdekkende hun vuyl bejach, en grobbelende in de geheymen van de Pausselyke Driekroon, ziet hy den grouwel van dien Kerkelyken Dwingeland inwendig; en schoon hy onnozel als een Schaap, wiens Vacht hy om 't Lyf draagt, zig heeft laten scheeren en villen, zoo word echter zyn te lang geperst geduld, uyt bittere armoede tot een opstand gedrongen; gelyk zyne blindheyd moest uytbersten tot uytkreet der Waarheyd. Dit doet hem de Kruyssen, en Vanen, Bullen, Klokken, Bellen en Schellen, ook Aflaten, Kappen en Kovels, Gordels, Rozekranssen, en al dien Voddewinkel verachten, de Mis in Vleesch-vervorming vervloeken, de Beelden, Kloosters, Kerken en Kapellen bestormen, sloopen, en verwoesten; want zoo gaat de werking van al te taay lyden, als 't uytbarst; hy rukt van leêr, en vind Wapens door zyne woede; t'effens ontgolden dit de Papen en Landsheeren in *Zevenbergen* en *Albanië*, alwaar van eenige Grieken, betere Leere gezaayt was; en voortzettende in *Bohemen*, in *Zwitzerland*, en de besneeuwde toppen van de *Alpen*, *Appennynen* en andere Gebergtens. Maar te flaauw was 't Licht, te woest de toeleg, en zeker gansch verwerpelyk, ja te beschuldigen en te doemen. Hier op volgt de aanval op de Eerst-Gelovigen. Straks zietmen de Houtmyten, de Brandpalen, en allerley Foltering en Beuldery op de been. De Dominikaner Monnik, de Trom en Trompet der Kruysvaart tegen den *Albigoyzen*, met veertig duyzend ingetekende Kruyszoldaten; prevelt hem met het Kruys de laatste troost in 't Oor, barstende van blydschap in de moord.

K. Daar achter staat den Graaf *Raymond* van *Montfoort*, die brand en Moord ten Neusgaten uytblies. Die voert op zyne Speer de gespeete Hoofden der uytgemoorde Ketters. Maar of zy daar tegen *Hugues*, in Bohemen tegen *Ziska*, en over al tegen alle Belyders woeden, nog ziet men uyt den Asch van die belauwerde Doodshoofden den Asch verspreyden, uyt welke zoo veele Fenixen opryzen; 't Zaad der Gelovigen uyt het Bloed der Martelaren.

De List en Meyneed mengen zig onder de Moord en 't Geweld. Men lokt de Belyders en Predikers onder allerley mom van beloften in 't Net der

Ver-

Verdelging, of met valſche betigting aan 't Verderf. *Savanarola*, *Jan Hus*, *Hieronymus van Praag*, en zoo veele anderen, worden verbrand; dog de

L. *Gans* van *Hus*, hoe ſchor haar heeſch geluyt ging, was de voorbode der ſchelle-zang, van *Luthers Zwaan.* Deze verbeelding ſchynt my niet oneygen voor de Eerſte Hervorming des Pauſdoms. Die Gans van *Jan Hus*, van de Houtſtapels van dien Bloedgetuygen afgevlogen, heeft zekerder voortekens verſchaft, als de Arenden uyt de Lykvlammen des Keyzers, van hare krankzinnige Vergooding.

M. De vergeefſche Tegenſtand der Hervorming, zietmen in den Suyzebollenden vetten Meſtpaap; die met Ezels-ooren aan 't Hoofd, te grof en bot gemaakt is, om wel te hooren. Uyt zyne geſchoore Kruyn ryſt eene Paauweſtaart, die vol flikkerende valſche Oogen is, en zig uytſtrekt op de lange Pennen van de wydgrenzende Kerkenmacht. Hy laat zyne Solfer-toorts vallen, geſchikt om de Martelvieren (de Brandhouten) te ontvlammen. De dulheyt groeyt in zynen Waterzuchtigen Gierigen Buyk, ziende dat hy niet houden kan zynen vetten buydel, die van de Aflaat der onbegane Zonden volgepropt is. Hy ſchreeuwt en buldert tegen de Waarheyd, die doorbreekt tot zyn eygen ſmaat; en hoewel ze hem nodigt haar te omhelzen, hy ſluyt 'er de Ooren en Oogen voor; hy ziet datze van den Hemel afdaalt, maar in zyne Aardſche wulpsheyd begraven, en gedompelt in zyne welluſten, ſchrikt hy die te ontfangen.

N. De *Engel* voor het Nieuw ontſtooke Licht, toont met zyne jonkheyd, de nieuwe oorſprong uyt de ſchrikkelyke Duyſterniſſen opgeheldert. En dit verbeeldende, draagt hy by 't ſchoon jong Lyf de Vleugelen, waar mede hy bewyſt van den Hemel door Goddelyke Genade afgedaalt te zyn, hy draagt tuſſchen zyne Vingers de Balzem *Gileads*; en die van den jongen *Tobias*, waar mede de Schellen van de Oogen van den blinden *Tobias* afvielen. De moetwillige Monnik ſluyt daar tegen zyne ſchemerende Oogen, en hy kan, in de zeerheyd van die ſlechte Ledematen, niet velen het Licht op zyne rechte Kandelaar, dat de wakkere Mannen niet onder de Koornmaat zetten, maar voor de Voeten des Heeren, gelyk de Zeven Kandelaren der Zeven Gemeenten, in de *Openbaringe van Joannes.*

N.° 57.
C
D
H
A
B
E

ZEVEN EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Waare Leer.

OP het doorglinsteren van deze Goddelyke Waarheyd, word na het twyfelen, en onderzoeken, eene rechtschapener, en Edelmoediger Vryheyd geboren, van Prediking des Woords Gods; en hier de eerste vryborstige Leere. Die is verbeelt door een

A. WAKKER MAN, in zyne sterkste jaaren; boven op zyn Hooft is eene Vuurige Vlamme, als eene *Gespleete Tong*, van den Hemel als op het Pinxterfeest nedergedaalt; hy heeft een stoutmoedig Aangezicht, dragende in zyne Rechterhand een Staf van *Mercurius*, met de Slangen daar om gekronkelt, daar boven aan de Vleugelen van eenen *Cherub* te zien zyn, om te toonen, dat zyne kracht van welsprekenheyd alleen van den Invloed der Hemelsche krachten afvloeyt, met een Hoed van Vryheyd boven op de Staf, bewyzende dat hy niet verplaatst wil blyven, onder den Ban, of de Plak van Garden der Schoolmeesters, maar als een Vrygemaakte des Heeren, belyd hy zynen Heyland onder den Menschen, om van hem beleeden te zyn by zynen Mede-Eeuwigen Vader. In de andere Hand houd hy eene Band met Doppen, om de Paarden mede te blinden, in 't omlopen der Rosmolen. Die heeft hy geligt van een groot Volk, het welk by het Paard word vergeleken, tot allerley stand te misleyden, door verloop van tyd, en zamengesmede Konstenaryen der Tempeldienaars. Maar echter niet onbekwaam om betere en grootere dingen te doen, als blind, op de Zweep der Priesters om te lopen, om hare Molen te doen gaan, en 't vette der Aarde voor hen te bereyden. Hy heeft de meeste vodden, waar mede men hem had omhangen, afgesmeten, en maar behouden een licht zuyver Kleed van Gods Heyligheyd; hy staat met beyde zyne Voeten vast op, ja in den Hoeksteen Christus, welke onverwrikbaar legt op de Zwaarden, Ketens, Bylen, Mutzaarden, Stroppen, en andere Beulwerktuygen der Vervolgers.

B. Maar zoo gewenscht gaat dit Prediken niet voort, of het maakt gaande den dommen yver van 't WOESTE GRAAUW, het welk onbezuysterheyd by zyne onkunde voegende, en heugende de smertelyke afpersing, de fyne om de Tuynleyding, en 't grove Meesterschap der Geestelyken, in de plaats, van zig met dankbaarheyd aan God voor 't beter Licht, en Gebeden tot versterking over te geven, zyne woeste Inborst op de onverdienden uyt stort. Men ziet dezen dommen yver met een wreed ongehavend Boeren Gezicht, op de dolle Kop eene Beerenhuyd dragen, wiens Klaauwen langs

zyne Schouderen en Armen zwayen; hy vertreed den Toom der Gehoorzaamheyd aan zyne Oppermachten, lydende gene breydel aan zyne woeste driften. De geplukte Buydel op zyne Zyde, steekt zyn dolle Vuur aan; tegen de weerlooze Onnozelheyd; hy grypt de arme Nonnen aan, zyne Dolk, op Moord gewet, heeft hy gereed, om ze in de Boezem der Onschuldige te stooten, die de Beelden der Heyligen voor zyne wanhoop zoekt te bewaren, ziende de aangestoke bussels Stroo, om Kerken en Kloosters in Brand te steeken, en de Bylen en Haaken, om alles om te houwen, gereed leggen.

C. DE GODDELYKE GENADE schrikt voor zulken Hervormer; die schoonste Maagd, daalt neêr, met een alleraanminnelykst Aangezicht, de Geest Gods, als een Sneeuw-witte Duyve, van Gods Throon nedervliegende, zegend het ware Water des Levens, dat zy in hare Goude Kop draagt, om allen, die na haare Geestelyke Gaven dorsten, te laven; zy breekt door de Rook en 't Stof der in den Asch gelegde Kloosters en Kerken, en draagt in hare Rechterhand eene Olyftak, om door Vreedenlievend onderricht, en vruchtbare stichting, den Verdwaalden den rechten weg te leeren, die God wil dat zy zullen gaan. De Engelen-Vleugels, die zy aan hare Schouderen draagt, zyn de Merktekenen van de krachten, welke moeten komen, om in ons beyde het *Willen* en het *Werken* te bewerken. Die Geest Gods is omringt met eene Zonneglansch van Heerlykheyd, zodanig, als zy de Rechtvaardigen en Gelovigen doet blinken, hier tot Voorbeeld aan hare Medebroeders, en hier na tot Heerlykheyt, als blinkende Sterren, in der Eeuwigheyd, voor alle de Hemelsche Schaaren.

D. Door deze beyden is dan de weg gebaant voor de HERVORMING. Die Edelmoedige Vrouw, vind de groote Pracht der Roomsche Mogendheyd, de Pilaren, van dien H. Throonstoel bouwvallig, of omgestort; te stout was het werk gedreven, en te hoog opgevyzelt, door verscheyden Dommekragten, om stevig te kunnen blyven; tegen den aanblik zelf van klaarder Licht, van betere Zeden, en Geestelyke Nederigheyd, volgens de vertreede plicht, van Ootmoed, en Zachtmoedigheyd.

De Wereldlyke Machten hadden die geduchte Overmogendheyd te zwaar op hunlieder halzen, om ze niet af te willen schudden. De gelegendheyd wierd geboren, uyt het schacheren, en den overmoed der Geestelyken, die eerst biddende, dan bedelende, voorts troggelende, maar eyndelyk dwingende, al het vette der Wereld naar zig namen, zynde het altyddurende middel tot de nederwerping der al te groote Geestelyke Macht.

Deze Heldinne dan, onderneemt de gebreken, in de Kerk ingebroken, daar van over *Europa* uytgeborsten, te verbeteren. Zy heeft alle de Oogen van *Argus* nevens hare eyge Arends-Oogen in haar Hoofd, om op het naauw-

naauwfte door te zien, alle de Tyden, die verlopen zyn, en 't verloop, dat in die Tyden ingebroken was. Haar Herte, waar in de Kenniffe Gods ontbrand, Vlamt in hare zuyvere Boezem, om de Waarheyd voort te planten; waar toe zy vruchtbaar is in yverige werking; dragende meer als twee Borften, door welke zy verbeeld den overvloed der Werkers, dewelke van tyd tot tyd meerder en onvertzaagder opftonden, om haar twee Zuygelingen aan, en op te kweeken. Zy heeft de Onkruyden beginnen te fchoffelen, en heeft de *Hark* in den Arm, om het afgeftooken by een te gaderen, en uyt te dragen. De fynder kwaade zaaden, heeft zy in de Zeeve gelegt, om dezelve te ziften, en alles onderzocht hebbende het goede te bewaren. Zy heeft een Kleed aan, waar op Zonnen geweeven zyn, om door die klaare ftraalen de Spinnewebben te konnen onderfcheyden, en al het Verderffelyk Ongedierte in haar Kleed op te zamelen, en uyt te dragen. Zy ftaat en treed vaft op de Verwoefte Grondmuuren der vervalle Kerke, die zy den Heere wederom hoopt op te Bouwen. Ter linker zyde van deze Manmoedige Vrouw legt de

E. OVERHOOPVALLENDE KERKENMAGT. Deze heeft haar zoo lang bearbeyd, en zoo lang beftreden dagelykfch Offer der Miffe van Meelbloeme, tot eene ronde Godheyd verandert, door eene verwonderlyke Vleefchwording van haren Gekruyften Zaligmaker in de Kelk, uyt dewelke wat Water en Wyn (niemand als den Offerpriefter toegefchonken) gedronken is, als haar Veldteeken in de eene Hand; de ronde Bol der Betoverde Wereld, waar op de *Mammon* gedrukt is, in de andere. Zy heeft geftruykelt; zy is gevallen, en te gelyk zyn veele van hare dertele en grootfche Hoofd- en Lyfcierffelen afgerukt; de Cardinaals Kruyffen, de Biffchoppelyke Staven, de Driekroon, en hare Blixemende Sleutels, hebben haar geweld, en de Wereld den fchrik voor dezelve, verloren. De fcherpe punten, geflingert over de Alpen, zyn de klem en nadruk kwyt; de Hoorn, van zoo veel Geld en Schatten, legt uytgeftort, en dient nu meer, om 't overfchot te klutzen, en het groote gevaar te ftutten, als om ooit weder tot zyne verloore pracht en kracht op te klimmen, hoe zeer daar toe Loosheyd en Boosheyd van de nieuwe ftreeken zwanger gaan. Derft zy echter de Goden niet ondernemen te buygen, zoo beweegt zy

F. DEN ACHERON, de Helfche kracht van Vervolging, beftaande in drie middelen: *eerft* de Gewetensdwang en haar Geloofs-onderzoek, onder den naam van *Inquifitie* bekend, die zonder redenering de Gevangenen ten Vuure doemt; *ten tweeden* de Zendelingen, van zoo vele Ordens, benevens de Maatfchappy van *Lojola*, zoo vele honderd duyzend fterk, alomme alles doorwroetende; *ten derden*, de Princen van een deel van Europa, die, of uyt blindheyd, of uyt belang voor die Stoel, daar zy op zat, Ver-

woestingen, Kruysvaarten en Oorlogen, zonder Genade, ondernemen; om hare Grondwetten tot haar bestaan, te *Trenten* bezwooren, te handhaven. Deze drie middelen zyn verbeeld door een *Cerberus* met drie Koppen, welke dat Heerlyke Hof der Duysternissen bewaart; wiens Oogen vol Gal, Bekken vol Tanden, en gapende Keelen niet uyt en braaken, dan Vuur en Vlammen, uyt dien Poel en Put des Afgronds, alwaar zy t' Huys hooren.

Maar 't blazen, Vuur spouwen, Zwavel braken, en al die opgesparde Muylen, wederhouden niet de onverschrikte voortgang der opgehelderde Waarheyd, verbeeld door

G. EENEN HERKULES; met de Huyd van den Helschen Brieschenden Leeuw gedekt, die hy neêrvelt, en vermeestert. Zyne Knods is van het kwastig hout, van hare Schoolgeleertheden gemaakt; en dient tot Knotting van hare eige Koppen. Deze Held verdunt, verstrooyt, en verdryft de opvliegende Vuuren, uyt de Helsche Vervolgingen opgeklommen tegen den Geest Gods, die de Goddelyke Genade, en de Hervorming, en de

H. WAARE CHRISTELYKHEYD verzelt en by blyft. Deze Zoetaardige Vreedelievende, en Vriendelyke Maagd, is de Waarheyd naast gelyk; zy is mede naakt, en toont over al, den zuyveren staat van de Wedergeboorte. Haar schoon Voorhoofd is getekent met de Naame Gods, naar wien zy hare Oogen opslaat, in zyne bespiegeling bezig zynde. Zy Zegepraalt, volgens alle de beloften, eyndelyk over hare Vervolgers. Ter eenre zyde ziet men eene Hand, van eenen der *Seraphinen*, die haar het Rechter Oor doorboort, als de ware en vaste Dienstbode van God; ter andere zyde, ziet men eenen diergelyken, die met eene Vuurige Kool van Gods Altaar, hare Tong aanraakt, om vrymoedig zyn Woord voor te dragen. Hare onbesproke Wandel blykt op hare Boezem, alwaar men het *Hermelyntje* ziet, het welk liever sterft, dan dat het zig bevlekt. Zy draagt volgens den laatsten der Propheten, *Maleachi*, in de Rechterhand het rechte Spysoffer aan God, zynde een gebroken Hert, waar van de reuk opgaat, in de Naame Gods, op een Altaartje, en in de slinker een Wierookvat, met welriekend Reukwerk; dat opgaat tot in den Naam van haren Zaligmaker; met een Compas tusschen beyden, om te verbeelden, dat dit Reuk-en Spysoffer opgaat van den opgang tot den ondergang, zoo als door de Goddelyke Genade deze Voorzeggingen vervult worden, en dagelyksch het waare Licht doorbreekt, zelfs tot de *Indianen*, en *Garamanten*, *Kannibalen*, *Tapuyers* en *Hottentots*. Zy volvoert het voorzeyde door den Koninglyken Propheet *David*, en treed met de Voet op de groote Altaarplaatzen, waar op men ziet leggen, de Geyten, Bokken, Stieren en ander Slachtoffer, waar van de Offerrook even als die van *Kain*, niet opgaat naar den Hemel, maar nedergeslagen word; dewyl de Heere niet en begeert het Offer van Stieren, Bokken en Geyten,

Scha-

Schapen en Lammeren, maar de Herten der Offeraars; willende, dat de Deuren des Tempels gesloten worden, op dat die Priesters, die de Wacht daar in hadden, zouden zien, dat 'er een beter Offer door den waren Messias eens Geslacht was, door wiens Bloed, alle Zonden konnen uytgewischt worden, en die maar eens Geoffert kan worden; niet alle Dagen, als de overhoopvallende Kerkemacht de arme Zielen heeft opgedrongen.

N°. 58.
EUPHRATE
A
B
C
D
E
F
G

AGT EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Zeven Perioden.

DE GODGELEERDEN VAN DEZEN TYD, hebben nevens de eerſte Hervormers, en zelfs eenige groote Mannen, van verſcheyden Eeuwen, en Gevoelens, niet als eene nieuwigheyt, maar als een opgehelderde Waarheyd, uyt den zamenhang van Gods Oud Verbond met zyn Nieuw, vaſtgeſtelt, eene verſcheydenheyd van de Kerke Gods, in hare leydingen, en werkingen tot hare Verheerlyking; dienſtig voor den Leergierigen en Trooſtzoekenden.

Deze verſcheyden Standen zyn door den meeſten gebragt en gehouden op het Zeven-getal, dat by veele Menſchen, byzonder van Heydenen en Joden voor byzonder, uytgemonſtert is, en in veele Gereedſchappen, Wetten, en Plechtigheden, t'elkens ons voorkomt.

Hoewel 'er geene groter gril kan zyn, als de telling der Menſchen, in zaken het Oneyndig Wezen en zyn Beſtier, of Huyshouding rakende, voor eene regelmaat te ſtellen; want nog Maat, nog Tyd, in 't Oneyndige valt; zoo moet nochtans Rang, en Getal, ten opzichte van den Menſchen gebruykt worden, om niet alles te doen blyven in eene verwarring tuſſchen den Leerder en Hoorder. Zelfs 't H. Woord, voor onze zwakheyd, dan ſtamerende, heeft zig daar van bedient; van de Schepping reets dit Zevental gebruykt, en in de Openbaringe van *Joannes*, met zoo veele Zegelen, Kerken, Bazuynen, en Phiolen bekrachtigt; zynde dan in 't begin, en het eynde, in 't H. Woord uytgekipt, volgens onze tellingen; zoo is hier dit Zevental, in Zeven Tyden, of *Perioden* voorgeſtelt. Als *zeven* Godſpraken, van 't Noodlot der Goddelyke Bruyd; waar van de Propheten, als Vooruytzienders van Gods gehengeniſſen, tot zyne Eere, de Inſpraak ontfongen, de Gezichten zagen, en die verklaart nalieten.

A. De eerſte is de *Predikinge*; eene ſterke Vrymoedige Maagd, hebbende op haar Voorhoofd de *geſpleete Tong*, welke op ieder Kruysgezant Gods, op 't Pinxterfeeſt binnen *Jeruzalem* kwam flikkeren. Want van die tyd ſtort de Heyland tot zynen en onzen Hemelſchen Vader Opgevaren, den H. Geeſt, (door hem ons belooft,) op zyne Leerlingen neder; het begin van de eerſte *Periode*, of Tydbeſtek.

Zy heeft gekruyſt hayr, by na als de ſchoone *Zwartin* van *Salomon*; die eerſt zynen Hovelingen ten ſpot ſcheen; uyt hare Mond, die allerley Talen ſpreekt, gaat het tweeſnydende Zwaard van Gods H. Woord, den gekruyſten Zoone Gods Predikende, met de eene zyde van het Lemmer der Joden

den Herten doorſnydende, en met de andere der Heydenen Merg doorgrievende. Zy begint het Ryk van Chriſtus, dat van deze Wereld niet en was, in de Zielen van zyne Uytverkorenen, waarom zy de Ryxſtaf met zyne Naamletters in hare Hand voerd; hare Klederen zyn opgegord, om de Wereld door te gaan leeren, zonder Pracht, zonder Merk van Meeſterſchap, of iets van de Aardſche Grootsheyd, vaſt voortgaande op de Steenrotze *Chriſtus*; tot dat de nieuwe Leer, in *Chriſtus* vervolgt, in haar, onder 't ſmalen der Joden, en 't ergeren der Heydenen, als de jonge Wyngaard, alom hare Looten uytſpreydde; en kan ſchynen te beginnen met het *Pinxterfeeſt*, zynde omtrent vierendertig Jaaren na de Menſchwording van den Zoone Gods. Zy draagt op haar *Schild* den *Ruyter* op een Wit Paard, met eene *Goude Kroon* op 't Hoofd, en den *Boog* in zyne Hand, om de *Pylen* uyt zyne Goddelyke Koker, aan allen kanten verre uyt te ſchieten. Op hare *Rug* hangt een Spreektrompet, om van verre gehoort te worden. Deze Zeven zyn wel elk onderſcheyden, maar nochtans t'elkens met haren Naaſten inlopende, en iets gemeens hebbende; en alzoo is naaſt aan haar eene andere Maagd, de tweede, zynde

B. De *Vervolginge*. Deze is wat grover, klagende wegens de Martelkroon van Doornen op haar Hoofd. De Hoofdhayren, waar mede zy geſleurt word, zyn los en verſpreyd. Zy heeft moeten uytſtaan de ſchrikkelyke Razerny der Heydenſche Landvoogden, en Keyzers (hoewel ik moet belyden, dat ik de Hiſtoriſchryvers van achting naziende, zoo vele Martelarſchappen niet en vinde) en ook veele Moorden, dewelke de eerſte Chriſtenen, door de Vergaderingen by nacht zyn overgekomen, wyl de meeſte Keyzers, Vadermoorders zynde, voor de zamenzweeringen van anderen vreeſden, en der Chriſtenen byeenkomſten als zoo vele te zamenſpanningen tegen henlieden aanzagen; behalven dat ook het ware Wit van 't Lyden, en de ware Kennis by veelen gefaalt heeft; en koppige of hovaardige driften, eeniger zuyvere Kroonen wel ſchynen bezoedelt te hebben. Zy heeft hare ſterke Staf in 't midden van hare Vyanden geſchikt in *Zion*. Zy laat zien den Aarts-Engel *Michaël*, en den grooten Stryd, die in den Hemel wierd gevoert tegen den Draak, op haar Borſtſtuk gedreven; waar op men den Beſchuldiger, die de Broeders dag en nacht aanklaagde om 's Lams Bloedwille, ziet verwonnen. Zy heeft de Lendenen met Waarheyd en Gerechtigheyd omgord; het Schild van 't Geloof, en den Helm van Zaligheyd, ſtaan tegen den Kerkerſteen, waar aan zy gekluyſtert is; het Zwaard des Geeſtes, de kennis des Gekruyſten Chriſtus, draagtze op zyde, hebbende de *Voeten Geſchoeyt met de bereydwilligheyt van het Euangelium des Vredes*, tegen 't geweld, dat op een Paard, door 't Martelbloed rood geworden zit, met een groot Zwaard in de Handen, om hare ruſt en vreede van 't Aardryk te nemen. Zy heeft eenen Brandenden Berg in de Handen; *Nero* of andere Keyzers meer

meer betekende; die zoo veel Scheepen in de Zee geworpen zynde doet vergaan, welke zoo veele reets aanwassende Kerken doet verstooren, verstroojen en omkomen. Ook toont zy den Brand des Tempels, en des Bergs Zion, die in der *Vespasianen* tyd Verbrand en omgekeerd is, met de Moord van zoo veele Joden en Galileërs of Christenen, die van den Heydenen meest voor eene zoort gerekent wierden, dat het getal alle Geloof te boven gaat. Hare *Bazuyn* is een Golftrompet met welke men de Stormen aanvoerde.

C. aan de andere zyde achter de eerste, volgt de *derde*, zynde de *Wereldsche Verhooging*; namentlyk de tyd, in de welke *Konstantyn*, hoewel zelf een slecht Christen, en Ongedoopt, nogtans de Vervolgers vervolgt, der Christenen byeenkomsten in de Tempelen der Heydenen, van den Afgoden gezuyvert, invoert; en de openbaare Belydenissen der Waarheyd alomme doet ontfangen, binnen en buyten de palen des Roomschen Ryks, gelyk by den Vorsten der *Saracenen* en *Homeriten*, *Borgogjons*, *Ieren*, *Tarters*, *Russen*, *Armenen*, *Bohemers*, *Iberen*, *Swaben*, *Visigotten*, en anderen. Zy heeft daarom het teeken, waar in gezegt word, de Zegenpraal van *Konstantyn den Grooten* bewerkt te zyn, op hare Borst. Zy steekt de Bazuyn van Overwinning, uyt den Drakenkop blazende; wyl de booze Geesten, de Heydensche Priesters zelfs begonnen uyt loosheyd te helpen tot deze grootmakinge, veynzende, dat hunne Afgodspraken ophielden, om met meer glimp tot der Christenen Godsdienst over te gaan, die zy wel haast, zoo wel als de Monniken en Bisschoppen, bedorven, doende veel *Tarwe* en *Gerst* om *eene Penning veyl zyn*. Hoewel de waare Geloovigen, (*de Wyn en Olie*) nochtans gespaart wierden, van den Ruyter die 't verderf invoerde op zyn zwart Paard, en die de Weegschaal in de Hand droeg, om de Ware van de Lichtgelovigen te scheyden. De Sterre van Alzem, die de goede Fonteynen tot Alzem verkeerden en bedorf, brand op haar Voorhoofd, waar door vele Menschen Geestelyk storven, die verleyd wierden, of door luye eenzaamheyd onnut, van grillen en eigenzinnige Leer vervoert bleven. Dit was het Water, dat de Draak, diens Kop onder hare Voeten staat, uytgulpte, tegen de Vrouw, die een *Mannelyken Zoon* gebaart had, en was geweeken in de Woestynen. Daar zeker de rechte Leer in de tyden van Vervolging, eerst door *Paulus* van *Theben*, *Antonius* en anderen wel beleeft, en met achting uyt den drom en drang der Ketters en Bloedzoekers wierd voortgezet. Zy is sterk *rood*, als de Baarmoeder des Dageraads, en gekoleurt als met den Dauw der Jeugd. De Aarde was die Vrouw behulpzaam, en verslond de Rivieren, die op de Vrouw uytgespogen waren. Zoo trachtede de Duyvel, ziende dat hy de Kerke Gods niet kon dempen, dezelve met zyn uytspouwsel der Dwalingen te verdelgen; gevaarelyker; om dat deze Pylen heymelyker geschoten wierden, en 't Martelaarschap den Menschen wakkerder, maar de Dwalingen veyliger, en laffer maakten.

D. Aan de zyde der Martelary ftaat de *vierde*; het *Geeftelyke Babel*, van den Keyzer *Phocas* en anderen beginnende. Want dewyl de Oppermacht in de Kerk maar een kon hebben, (en God betert!) veele na trachten, gelyk *Gregorius* die 't eerft Vervloekte met groote drift, maar met veel groter innam; zoo hebben al voor dien tyd, veele over eenige Kerken geheerft, de Opzienders over de Leeraars, de Biffchoppen over deze, Metropolitanen, Patriarchen, en eyndelyk, over allen een Opperfte Biffchop; of liever Naam boven alle Namen, Ampt boven alle Ampten. Dewyl echter in Arabie *Mahometh* der Chriftenen Godfdienft over hoop wierp, en 't Ooften door zyne Nazaten onderbracht, die 't nog onderhouden, 't zy van *Aly*, als de Perzen, of *Ofman*, als de Turken, of *Abubekar*, als de Africanen opvolgers; zoo is dit Gedrocht van onderen als een *Pardel*, met Beeren Voeten, gefchakeert door veele Verwen, om dat die Mahometaanfche zamenftelling opdonderende, in een drabbig Water van Ketteryen, en onvaft Chriftendom, van Joodfch, Heydenfch, Chriftens een eyge zamenfmelting had by een gefmeed, om alle vlotte Geeften in zyne Netten te wikkelen, en door wereldfche Lokaazen te verleyden. Die kreeg de Macht van den *Draak*; zyne Stoel Jeruzalem en Babel in zyn geweld. Hy ftaat op het Zand der Zee, by *Mecca* of *Medinat al Nabi* (de Stadt van den Profeet,) aan de Perzifche Golf. Hy klaauwt met zyne Pooten op de Wereld, waar in men de Dood ziet ryden op een vaal Paard, met de Helle achter zig. Deze vermoordde, de Hel flokte in, die hy fpaarde; 't vaal Paard van kwynende verw, zonder verw betekent die doodelyke toeftand der ware Kerk, waar in zig een Menfch boven God had verheven. Nochtans bleef ook de Belofte aan *Chriftus* gezworen, *gy zyt Priefter in der Eeuwigheid, na de Order van Melchizedek.* Willende, en Gebiedende, niet Lerende nog Leydende, boven de Kerken, boven de Kroonen, als God zig dragende, en met een driedubbelde Kroon pralende, van Hemel, Aard, en Hel; fluytende en openende, den Hemel en het Vagevuur; fchoppende en veftende de Ryxftaven en Kroonen. Zyn Misgeboorte draagt hy in de Hand. De Goude Staf van *Phocas* Purper fchikt de reft van dezen Zoon des Verderfs op. Zyne Trompet is eene Wraakhoorn van Solphervuur, als die door *Totila* den *Goth* wierd aangeblazen, als hy alles in een Bloedbad wilde zetten.

E. Daar op volgt een fchoon fier Jongeling, met Gods ware Drieeenigheyds Kennis Verlicht, uyt de ware Fonteyn; deze is de HERVORMING; niet wanneer hier of daar een Godgeeygend Licht de moed had om uyt te flikkeren voor de Waarheyd op de Houtftapels der Bloedhonden, maar als de *Hervorming* Landen en Volkeren raakte omtrent de Eeuw tuffchen twaalf en dertien honderd; wanneer de *Albigenzen*, *Myfiers*, *Bohemen*

men en *Russen*, zig ſtelden nevens veele in *Schotland* en elders, tegen de Vleeſchwording van 't Offermeel, tegen den Opperſtoel van *Petrus* Navolgers, de Aflaten, Beelden en andere ingebroken vindingen voor de Grootheyd van den *Antichriſt*. Die Jongeling trekt den Degen uyt, om *Chriſtus* te doen zien, zittende ter Rechterhand zyns Vaders, om in den Dag van zynen Toorn den Koningen, die met het Merk des Beeſtes getekent waren, te verbreeken. Hy draagt op zyne Rug de Schuyftrompet, om te klinken, als men moet opzitten, gelyk men *Jehud* op de hooge Bergen hoorde ſchel uytblazen, *op Iſraël!* De Zwaan van LUTHER klapt met hare Vleugelen, hebbende het *Ciborie* om ver geworpen, en Zegepralende op dien Altaar, waar onder de Zielen der gener zuchten, die om 't Geloof aan Gods Woord gedood waren; roepende om wraak. Hy giet eene Beeker uyt op de Ryxzeetel van het Beeſt; en zyn Ryk word duyſter, de *Sprinkhanen*, de Monniken, Ordens en Jezuiten, komen uyt de Put des Afgronds, om alles met Schorpioenen-ſtaarten te vergiftigen. Zy hebben Vrouwen-Hayr, Leeuwen Bekken, en zyn uyterlyk ſmeekende, innerlyk ſteekende, toelachende en verdelgende.

F Hier na volgt de zeſde, zynde *de vaſte Stand, en klaarder Licht der Hervorming*. De tegenwoordige en ons de naaſte Tyd, die, met Engelen Vleugelen aangedaan, door zonderlinge Genade een onverdiende Veyligheyd bezit, na zoo veele heylloze uytmoordende Verwoeſtingen van Landen en Volkeren. Die ſterke Jongeling blaaſt op eene groote Spreektrompet het Woord Gods uyt tot aan de *Garamanten*, *Ooſt* en *Weſt Indianen*, ſtort de Toornbeker uyt op den *Eufraat*; zal *Turken* en *Heydenen* bekeeren, zoo de Zendelingen 't rechte oogwit van des Heeren Oogſt, waar in zy uytgeſtoten worden, zonder Werelds belang alleen voor hebben, dat God geve! Lange witte Klederen zyn aan zyn Lichaam; en hy is opgeklommen op de ſcherpe Rotzen, brekende het Hoofd des Verderfs in veele Landen; vervullende de Ryken met Lyken; oeffenende Gods Oordeel onder de Volkeren. Maar hy moet op zyn weg drinken van de ſtortende Waterval, die ſterk geworden is, uyt de koude Sneeuwtoppen, geſmolten door de warme ſtraalen van Gods ware Woord. Dagelykſch moet hy kampen, dan met oude, dan wederom met nieuwe Beeſten; want de Verleyder, verkleed als een Engel des Lichts, levert dagelykſch veele Menſchelyke Vindingen op, tot nieuwe Beſtormers van het Ryk Gods, onder allerley ſchyn.

G. De zevende is de *Volkomentheyd van Chriſtus Kerk*; zynde eene zuyvere Maagd als de Bruyd van *Chriſtus*, met de Zonne der Gerechtigheyd in haren Boezem, met de ware Bruyloftsklederen aangedaan. Deze heft vrymoedig, en met verzekert gelaat haar Hoofd op, na dat ze langs haren weg uyt de ſtroomende en neêrſtortende Wateren heeft gedronken. Zy is Gode ingelyft,

 gelyft,

gelyft, vol van overvloejende Waarheden; want de Fonteyne, uyt Gods Tempel, is met hare Wateren tot boven hare Lendenen aangewassen. Zy is vol van Yver, Geest, Waarheyd en Kennis; zy heeft de Sleutel *Davids* in de eene Hand, en beproeft Goud in de andere. Allerley schaduwen en dekzelen zyn door den H. Geest, als eene Duyve op haar dalende, wech genomen. De last der Wet voelt zy niet, aangedaan van eene Alderheyligste wil, en gezuyvert door het Lam. Daarom ziet men de Wet met desselfs Schaduwkleed van hare Schouderen wechgerukt. Het Oude Testament, en 't Nieuwe, en alle de Zeegelen zyn vervult. Hare Trompetten zyn de Bazuynen der Ryen van de Hoofd-en Aarts-Engelen. Hare blinkende witte Klederen, ter Bruyloft van 't Lam toegerust, dekken nog ten dele haar Lyf, dat zig opbeurt, om in de Gelukzalige Eeuwigheyd der Volmaaktheden in te gaan. Zy en voert geene Ryxstaf van duyzend Jaaren, als de Wereldsche en Vleeschelyke Kerkhoofden al dikmaals gedroomt hebben. De Rust in 't genot van God, die onuytsprekelyke Vreugde en Vreede in *Christus*, met *Christus*, en van *Christus*, door den H. Geest, is haar Koningryk, dat ze zocht, en nu heeft gevonden. Alle tegensparteling van Duyvel, Dood, en Hel, Vleesch, Wereld, en wat 'er in ons en buyten ons den Vromen en Uytverkorenen bestryd, is met den ouden Draak, tot in alle Eeuwigheden, in de Eeuwige Poel gedempt en gedoemt. De Puynhopen van 't Werelds en Geestelyk *Babel* zyn onder haar, en zy Zegepraalt over alles; terwyl het Lam op den Throon zit, en als een Leeuw de krachten heeft getoont, in 't breeken en uytvoeren der Zegelen, op den Regenboog het Verbond, met de vier Dieren, de *Evangelien* met de honderd vierenveertig duyzend Getekenden, van alle Eeuwigheden Verkoren met de Ouderlingen, en alle de Bloedgetuygen, die om 't Lam geleden en gestreeden hebben.

NE-

N° 59
H
C
F
E
A

NEGEN EN VYFTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Hervorming.

ALhoewel door de tyd te verwachten zoude zyn eene meerdere klaarheyd in de Waarheden, en grooter luſt, om Eernamen in de Godsdienſten te verdienen, zoo wel als van Meeſter in het beſchaven der Zeeden, zoo heeft men dog meerendeels het tegendeel bevonden, en naar 't gemeen Spreekwoord, de Potten zwarter, na datze langer te Vuur hadden gegaan. De hoogſte Eer, tot Goddelyk opgevyzelt by den Heydenen, in de Perzonen van hunne hoogſte Prieſters, geſtadig door loftuytingen en onderwerpingen te vergroten, is 't werk der minderen geweeſt; en zoo by onderſchikking heeft ieder kleynder maar tot den aanwas van zyn meerder Hoofd gearbeyd, om door tyd of kunſt, daar toe opgeklautert, die bewerkte Voorrechten, Winſten en Machten zelve te genieten. De loop der Godgeleerde Oeffeningen, Inſpraak, Gezichten, Openbaringen, en allerley geveynſde Vervoeringen en Verrukkingen, liepen ſlechts op dat wit aan. Ook was dit zoo een algemeen werk der Schoolen en Kloofters, dat men op de ware kennis der Goddelyke zaken niet, dan met gevaar, dorſt doelen. Alle dan byna vereezelt, verworf de Paus de grootſte Oppermacht; zynde blindeling gehoorzaamt. Voorts waren de voortreffelykſte goederen voor de Cardinalen, het overige der inkomens aan Biſſchoppen; de rykſte Chynſen, Landpachten en Tienden aan Abdyen en Prebenden. Waar uyt zulken aanzien en weelde volgde, dat alle de adelykſte Geſlachten, om 't eerſt ſnelden, aan 't Hof te Romen zig aangenaam te maken, meer als aan dat van hunlieder Oppervorſten, en te mets zig ganſch der Vorſten gehoorzaamheyd onttrokken. De noodzakelykheyd van deze glanſch hadden de Chriſtenen geleerd uyt het verval van der Heydenen Opperprieſterſchap. Dat ſtond nog in kracht ten tyde van *Theodoſius*, die alle de Renten, Inkomens, Hofſtoet, Pracht en Aanzien te gelyk wech nam. Zy zagen daar uyt, hoe 't botte Volk de glimp in de Oogen flikkert, wat Goddelyks het zig verbeeld, van de Goude, Zilvere, en Purpere Rokken, van de getorſte weelde, onder Vorſtelyke uytſpanzelen, van de Paleyzen, en Heerlykheyd der Tempelen, Offerhanden en Huyſraden, en vyzelden zamen dat gevaarte van Oppermacht op.

De Keyzers waagden met ſchaars geluk hier zig tegen aan te kanten; waarom ze niet ongaarne zagen, de Geleertheyd door de Drukkonſt herlevende, de vryheyd der wakkere Verſtanden opborrelen; en boven alle de ſtoute Pennen, aanvallende het ſmeerotzen der Papen. Waar onder de onverge-

vergelykelyke MARTINUS LUTHERUS, de voortreffelykste Heyrvoerder is gebleven.

A. De *Geestelyke weelige Dommekragt*, is hier neêrgestampt, zy is door Ezelsooren aan haar Geschooren Kruyn onderscheyden; houdende in de Handen, en slingerende alom de Vrybrieven der Aflaten, en Octroyen der H. Overblyfzelen; die Kasjens van Steentjens en Beentjens, zynde eene steeds invloeyende Schat. Hare dikverzope Oogen zyn maar bekwaam, die zienelyke Heyligdommen, als hare Kraam te behandelen en uyt te venten. In plaats van het ware Heyligdom, de Waartekenen van *Christus* Vleesch en Bloed, welkers gebruyk in de Zielen der ware Gelovigen, als zoo veele Tempelen, Gode geheyligt word, waar door wy over al *Christus* tegenwoordig hebbende, alzoo de zekerste en onfeylbaarste Overblyfzelen van de zekerste Heyligdommen, in plaats van de verdichte, op veele Plaatzen gelyk uytgebromde Overschotten der Heyligen en Martelaars, die zy doed aanbidden, verongelykende de Eere Gods. Die Lofpredikingen, waren hare instromende Vetpotten; bouwende Heerlyke Graven ter eeren der Martelaars, terwyl zy nieuwe Martelaars maakten. Hier van daan vloeyden die kostelyke *Alba's*, *Kazuyffels* en andere Sacristy-Schatten; van welke zy hier berooft legt, uytgeplukt en ontbloot is. Haar Misbrood, nu door de bekende eenvoudigheyd der Kerke van *Christus*, in verachting gekomen, legt als eene Afgodische Poppekraam met haar overhoop geworpen. De Kruyssen en Vanen worden van de Kinderen door de slyk gesleept. De Zilvere Mirakelen, Handen, Voeten, Billen en Borsten, voor Kermisvodden gesloopt, versmolten en vernietigt; de Myters, Kroonen, en andere Praal, leggen verbryzelt onder haar gemeste Lyf, waar van de Buyk, om de onverzadelyke heblust is gezwollen, als die der Waterzuchtigen, steeds hakende naar meerder Vocht. Van onderen laat ze zien een gulzige Verkenspoot, en eene geyle Boksvoet, nypende nog, tusschen die Klaauwen, de Stokbeurs der uytgezope Gemeente; die dul geworden, waar en valsch naauwelyks onderscheydende, echter al te onbescheyden, Kloosterbrand, Beeldstormen, Nonnenschending en Papenmoord, onder een gemengelt heeft, alles op de naam en drift van *Hervorming*.

B. *Uwe Zwaan, O Aldermanmoedigste en Heldachtigste* LUTHER geutert Zegenpralende, over die luye Uytzuypers van 't onnozele Volk. De Moordbranding der Belyders is om ver geschopt, en den Asch heeft stuyvende, met de neêrgeslage Rook en Vonken, deze Stookers, als voor den Gloeyenden Oven van *Bel* verstikt, ja verslonden; uwe Prediking en Schriften vatten Vuur; zy raken de Herten, en doorsnyden 't Merg der Vorsten en hunner Volkeren. Dit groote Licht ging op, als 't Morgenrood, op de Voor-

Voorschriften der Gebrande Martelaars, scheen haast over al, en ondekte in zyne kracht zynde, als een Middagzon, al de dikke gemaakte duysternissen, tot de minste vezelen toe.

C. Dit schoone Licht ziet men voor de *Openbare Verkondiging* van LUTHER opgaan. Die Maagd stout van opslag, zingende zyne Lofzangen, draagt nog de Myter en Kerkgewaad; wyl de zelve nog Bisschoppen en veele Cieraden heeft overgehouden. Maar men ziet op de Myter eenen Haan; welk wakker Dier over *Duytschland* en verder uytkraayt, dat *de Dag des Heeren is gekomen.* Zy is bekleed met eene Hoogleeraars Rok, om de Heerlyke Hooge Scholen, die zy opgestelt heeft. Geweld lydende, heeft ze ook van haar gebeten, en trekt den Degen van tegenweer uyt de Scheede, met welke zy beschermt de Belydenis van *Augsburg*. Men ziet op hare Zyde een Snoeymes en eene Wan, strengelyk de kwaade Ranken snoeyende uyt des Heeren Wyngaard, en 't Onkruyd op de grond werpende. Een Borststuk van 't waare Geloof strekt haar, om op te bouwen die ware Eernaald, waar van de Grondsteen de Algenoegzame *Jehova* is, die haar in veele Koningryken tot aan de Noordpool heeft doen doorbreken. Op deze ziet men dien Godvruchtigen Vorst van *Saxen*, die aan den Keyzer *Karel* het *Religions Verbond* op den Ryxdag over gaf, en zoo veel Ballingschap en Gevangenis geleden heeft. Wakkere Koningen en Strydbare Volkeren heeft zy hare Waarheden doen omhelzen, die de zelve zyn welke meer als eens, in andere Eeuwen, Romen, en al zyne Ryken hebben ondergebragt; en nog genoegzaam bloeyen, om 'er 't zelve van te verwachten. Hoewel de Waarheyd beter door andere Wapenen wil Zegevieren, zoo schynt het nochtans niet ganschelyk tegen de Wil van *Christus*, zig zelven te beschermen, en uyt te voeren zyne Openbaringen, die de booze Machten, en 't Gedrocht, dat haar verbind, in 't verderf wil ploffen, om de Aarde te zuyveren.

D. Het Oordeelen, voor die onbedacht zyn, is zwaar; en daarom by vele gemakkelyker, anderen te geloven, als zelf naauw te onderzoeken. Ook lyd de meerder zelden geern het oordeel van zynen minderen, en vermoed lichtelyk, dat het onderzoek en oordeel van zynen minderen, tot nadeel en inbreuk, van zyne achting zal zamen werken. Waarom de *Wysmaking en aanrading* veel op de Herten werkt. In alle tyden is deze Konst om de Zielen te leyden tot het oogwit der groote Voorgangers gebruykt. Zy is naar de verscheydenheyt van den Rader, valsch, verdicht en loos gegrond, of door Gods Geest geleyd, van een H. werking op de Gemoederen. Hier is dezelve afgemaalt, door een bedaagt en deftig Man; want de Jaren en gryze Hayren, nemen de jonge Verstanden licht in. Aan zyne Tong heeft hy veele Gulde Koorden, aan welke hy gevangen houd de toestemming van zyne

zyne Toehoorders, die hem volgen. Hy heeft zyn Hoofd in de Wolken, om dat hy wil ſchynen, zyne Openbaringen rechtdraats uyt den Hemel te ontfangen. Hier van toont hy ſtoutelyk Afſchriften en Taferelen; nabootzende de Goddelyke Openbaringen aan *Mozes* geſchiedt; maar heeft in de andere Hand, de Mom, door welke hy ſchendig de Volkeren durft miſleyden. Hy draagt zig Goddelyk; en zyne Medeſtanders helpen hem die Goddelyke-zamenſpraken uytblateren. Hy heeft aan zyne Zyde eene Kat, het Merkbeeld van Opmerking; een Aap, het voorbeeld van opgeſmokte nabootzing; en eenen Hond, het teeken van onderworpen Leerzucht. Een Berg ziet men achter hem, om dat die afgelegenheyd van 't Oog, het bedrog dient te ſteunen, als in *Mahometh*, *Lycurgus*, en *Numa Pompilius*. Zodanig moet hy de zyne maken, om zyne ondernemingen te doen gelukken. Uytgepikte Heyligen, die zoo van God getrokken, ingeboezemt, en geleyd worden; Peſten van de Wereld, die 't valſchelyk durven verdichten. Deze Heylloze Verlyders ontbraken 'er in die Hervorm-tyd niet; want de vlottende gemoederen waren tot allerley indruk bekwaam.

E. Men ziet 'er van de *Geeſtelyke Guytery*; verbeeld door eenen loozen Schynheyligen, die zyne bedriegery met de Muyzeval op zyn kaale Kop doet zien; waar by een Stal-licht, of dwaal-licht gezien word, het welk een weinig tyds flikkerende den Reyziger voorlicht, tot het hem in 't Water of Moeras doet omkomen. Hy heeft een Staartſter in de Hand, zig ſterk bedienende, van Luchttekenen en Verſchynſſelen. Zyne ongeachte Kleding, doet hem ſchynen een verachter te wezen van het Wereldſche. Een Brief vol H. Vermaningen in zyn Borſtſtuk; zyn opperſte Vacht is een Schaapsvel, dekkende zyne grypende Wolfshuyd. Zoo klaauwt hy in de Beurs der Weduwen, die altyd vrezen, ſteets zoeken, en weynig weten. Eene zodanige

F. *Wysneuzige Pilaarbytſter* heeft hy onder de kluyven. Daar op legt hy een Jok, zoo zwaar van Bygeloof en Plechtelykheden, dat ze daar onder zucht. Zy is op groote Rozekransjes of Paternoſters prevelende, of geſtadig nieuwe Lichten van haren Zielvoogd in groote Kerkboeken naoogende. Zy houd in hare eene Hand, de Bril, door welker valſche Glazen zy leert zien. Zy ontveynſt hare Geeſtelyke Hovaardigheyd, door de mottige onachtzaamheyd op haar Lyf en Goed, het welk zy ruym opſchaft aan dien Zielentrooſter, die anderen Vaſten, en Ingetogendheyd inblaaſt, om aan 't Vet en het lekker zig te gulziger te ver-aazen. De beſte Wyn, de lekkerſte Spyze, eene gevulde Beurs is ten beſten voor dien H. Viesmuyl, die haar van 't Hemelſche Brood zoo ryklyk doet proeven.

Zulke Booſwichten zyn 'er in dien tyd geweeſt, zy zyn 'er nog, en zullen 'er altyd zyn; die echter de *Hervorming* gevarelyke ſchade toebragten; gelyk ze nú nog veele Plaatzen ontruſten. Maar

Maar een grouwelyker Dier klom op uyt den Slyk, om in den Afgrond ingezwolgen te worden; het is

G. De *Zonde tegen den H. GEEST*. Of ze verdient dien Grouwel-naam; en is verbeeld door eenen vermetelen Boofwigt, die door 't ware Licht geraakt, dat boofaardig en beterwetende uytdompt, en zig zelven tot God, of Gods Zoon, durft verheffen, en doen Aanbidden; naakt verbeeld, maar vol Pokken, om dat 'er niets goeds in nog aan en is; en men zulken heeft gevonden, die zig, als *Ifraels* Koning, deeden eeren, in eene onbefchofte naaktheyd voor de Rampzalige Gemeente voor den dag gefprongen; maar met een Zwaard op zyde, om bloeddorftig, Vrouwen zelfs, te onthalzen; dragende des Heeren Ryxftaf, en Zegelring van *Chriftus*. De Kop en 't Gelaat is verwanhoopt; de piepende Slangen in plaats van Hoofdhaayr, fpouwen hem fteeds nieuw gif in 't verwate Breyn. Eene bezwymende Zonne ziet men daar achter uytgerezen, om dat men, als zulke Lafter-gruwel in groote Verftanden gevallen is, hare affchouwelyke gebreeken dan afgryffelyker ziet, tegen den glans van hare Gaven, met welke zy te voren anderen de Oogen dede fchemeren. De Hand is opgeheven, als den Oorlog dreygende tegen den H. Geeft. Een Helfch Vuur, en knagende Worm, in de Borft, en de Baft van *Judas* om zyn Hals, vertoonen 't loon, dat hy zig bereyd. Zulke gevleefde Duyvels vonden nog hier en daar, in die ongeftuymige tyd, die ze met zig in 't verderf fleepten.

H. De *Geeftelyke Razerny*, in de arme Herten door die Voorgangers in 't Herdopen, door Nederland en Weftphalen met veele Zendelingen gaande gemaakt, ziet men hier naakt lopen, Bekeering en Boete fchreeuwende. Zy draagt mede een Koningins Hoofdzierzel, draagende eene Hemelbol met fprankelende Vuurftraalen in hare eene Hand, als of zy den Hemel en alles gebood; eene Oproerfakkel in hare andere Hand fteekt ondertuffchen, waar zy heen zwerft, de Landen aan; de Toom van Gehoorzaamheyd, en de Bieze-banden van Eerbaarheyd, beyde gebrooken, laat zy vallen, en doet niet als giftige Ketterflangen uyt het Wonderboek voortkweeken, van haren Goddelyken Koning en Propheet, die in de Traliekouw van den Munfterfchen Dom hangt.

Zoo zeer waren de Gemoederen en Verftanden buyten kennis en oordeel gebracht, dat ze, aan alles twyfelende, alles aanhingen.

N.° 60.
K
I
H
F
G
D
E
C
PEL
GEL
ARRIUS
יהוה
A
B

ZESTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Afvallige Hervorming.

DE *Verrukkinge des Geeſtes* is eene Zieleſtand, waar in de Menſch gebracht word, of door eene uytmuntende Genade van God, die in zulke Ziel zyne Genade openbaart, Gezichten doed zien, aanſtaande Heerlykheden, of Straffen, van zynen Eeuwigen Raad, voor de Vervulde Tyd ontdekt; of door eene overmaat van Waken, Ziektens, al te ſterke Beſpiegeling, Liefde, Haat, Vrees, Hope, of ander lyden, die kwalyk geſtelde Herſſenen doet draaijen; of een gebrek, Vallende-ziekte, Moeder-euvel of diergelyk door loosheyt, en boosheyd opgekweekt; of eyndelyk alleen door Kruyden en Dampen liſtiglyk, ten boozen eynde veroorzaakt, zulks als men in Prieſters en Maagden der Godſpraken zag. De Verrukkinge door Gods Genade is hier verbeeld door

A. EEN OUD EN DEFTIG MAN, als een Ziender gekleed, met den invloed van Gods Genaden-beeld in zyn Breyn geraakt; met blinde Oogen, van de glanſch der Verſchyning, als *Paulus* verblind; met zyn Hert in zyne zamengevlochten biddende Handen, als ganſchelyk buyten zig zelven. Zyne gedachten zyn Hemelwaarts gevlogen met de Vleugelkens, die men aan zyn Hoofd ziet. Hy is als een opgevoerde door *Cherubyne* Vleugelen opgeheven tot in den Derden Hemel, welkers glinſterende Sterren-hoepen hem omringt hebben. Een Azuur-kleed, met dezelve Sterren-glanſch heeft het Menſchelyke van hem gedekt; en zoo als hervormt, dat naauwlyks zyne Beenen de Wereld raken, die onder hem is. De looze Verrukkingen, als in de *Pythoneſſe*, of van de Vallende-ziekte, als in *Mahomet*, konnen licht naar hare zoorten vertoont worden. Van diergelyke bedienden zig veele nieuwe Volk-beroerders; en van diergelyke aard zyn doenmaals veele der Herdopers, alle ſchennis en wellust-trekken op Verſchyningen, en Hemel-order ſchuyvende.

B. VROUWEN EN MANS, ONDER DE DOMPELARY, roemden van God tot de eerſte Onnozelheyd geroepen te zyn. Onder dezen heyllozen dekmantel ſpeelden moedernaakt, jongen en ouden, zig in wellusten dagelyks badende, en dompelende, eerſt in de zuyverſte Beeken, en voorts daar op in de vuylſte gemeenſchap van Zonden, en Ongeregeltheden. Die naakte eenvoudigheyd draagt op de Lendenen de kriele Muſſchen, van boven gewone dertelheyd, en die bloote onnozelheyd aan zyne zyde, een hitzigen

Waterhond, geern in 't Water ploffende, om de tamfte Watervogels te knappen.

C. De *Schikkelyker Dryvers van die Onnozelheyds-doop waren die der Doopsgezintheyd*, afzetzels van *Menno Simons* van *Witmarfum*, ongeacht en nederig in gewaad, met een groote lompe Hoed van Vryheyd gedekt; waar op men van voren ziet de Zonnebloem, het Merkbeeld der Geeftelyke Vervoering. Zyn Hoofd hangt als eene Bieze, met neêrgeflage Oogen; naauwelyks Linnen om Hals of Handen. Zyne Mantel is van ontallyke zeer verfcheyde Lappen aan een genaayt, om de fplitzing, die t'elkens hare Vergaderingen fcheurt, te doen zien. Hy dekt zyn Hert met zyne Hand, bewyzende zyn achterhouden, en geveynfde ftreeken in doen en fpreeken. Hy verwerpt Gebeeden, Pfalm-en Formulier-boek naar invallende drift; alles behandelende op de naam van *Geeftelyke Vryheyd*. Hy ftaat by 't buygend Lis en Riet der Dompelary, dat wel zyne nederigheyd vertoont, maar echter niet ontvlied het Spreekwoord : *Het is het Riet leed, dat de Eykenboom hoog ftaat*. Dit merkt men ook aan den afkeer van 't Jok der Oppermachten, en den Oorlogs-degen, die beyde leggen onder de twee op malkander fluytende Molenfteenen, het Merkbeeld der onderlinge Broederlyke behulpzaamheyd en werkzaamheyd; welke twee Deugden men in de Doopfgezinden wel mag loven en navolgen. Aan zyne andere zyde zietmen eene Byekorf, haar aanwafch en werkluft beyde vertonende, met een Koren-zak, van de Ouden voor de Volks-Regering afgemaalt; aangezien het Volk meer om 't onderhoud, als om de Heerfchpraal, meer om den Buyk, als om de Eer denkt; zy, zynde Kooplieden, Borgers of Boeren, vergaderen, 't geen Vorften, Edelen en Zoldaten verkwiften; te vreden met haar ftaat, tot het derde of vierde Lit, wanneerze door 't Geld opgeblazen, mede naar 't Stadhuys ruyken. In zyne Linkerhand houd hy twee dingen vaft, eene Mom, om fyn te fchynen, en zyne Beurs, van beyden onaffcheydelyk; eene klappende Exter, vol wufte praat, zit op zyne Hand, met welke hy de Waterfchelp des Doops verwerpt, voor de Jaren van Manlyk onderfcheyd in 't Geloof.

D. Tegen de Doopsgezindheyd over ftaat de *Kwakery*, vertoont als een Wyf, door eene Tuymel-geeft gedreven, die op eene Ton geklommen, die leeg is, en daarom fterker bromt, wech fmyt, Biffchoppelyk, Leeraars, en alderley Kerkgezag en Onderwys. Zoo als men by die *Sleutel*, *Herder-ftaf*, *Wegwyzers-ftok*, en *Gebeeden-boek* ziet; zy vertrapt het Kerkboek der *Liturgie*. Op de Ton ziet men eene *Alpifche* Muys of *Murmeldier*, om haar prevelen te vertonen. Een zuffe Nacht-uyl is de zwaarmoedigfte geeft, die hare hovaardige Borft doed zwellen. Om deze hovaardigheyd

heyd te voldoen, maaktze *Conſcientie*-werk te groeten of Eernamen te geven aan Perzonen, die dezelve Amptshalven verdienen.

E. Tuſſchen die beyde komt een gedrocht op uyt de Put des Afgronds, de *Socinianery* van *Lælius Socinus*, uyt allerley oude Ketters by een geſmeed. Dit Ondier heeft een lieffelyke doortrapte *Hoeren-trony*, konſtig vleyende, en de Herten innemende, met op een geſtapelde Kunſt en Twiſtreeden. Het wild geſpreyd Hoofdhayr laat de wufte opgeſmokte Reedenkaveling onderſcheyden; dieze ſchoolswyze voordraagt, en aan een ſchakelt, om 't Geloof en de H. Texten te verdraayen. De Vleugelen van Sprinkhanen wapperen aan hare Schouders, het Goede van des Heeren Oogſt verbytende. In de plaats van Armen klimt zy op, uyt de Slykpoel, met Voſſe-klaauwen, zynde by uytſtek van die Voſſen, die de beſte en edelſte Looten van Gods Wyngaart af knabbelen en overhoop werpen. De Buyk is gezwollen van Vergif, en eyndigt onder in de gevaarlyke Staart van een *Schorpioen*. De achting, die zy voor de Oude Ketteryen heeft, blykt aan de Geheugpenningen van *Arrius* en *Pelagius*, dieze wederom uyt de grond van de Hel en vergetenheyd opgevoert, doet herleven, en ze polyſt, om dezelve nog ſchoonder glimp voor hare verleyding te geven. Hare looze en verwate Poot ſlaat zy in de Alderheyligſte Drie-eenheyd, verſcheurende de Waarheyd en 't Goddelyk Weezen, nu van Gods Zoon, dan van den H. Geeſt, ja zelfs van God den Vader. Hy is tuſſchen de *Doopſgezindheyd* en *Kwakery* opgedondert, welker ſnelſte verſtanden, een praal maken van die Godſchendige Ketternaam; om dat het al zulken Verſtanden van Vleeſch en Bloed onſmakelyk voorkomt, 't geen zy aan hare Redeneering en bevatting niet onderwerpen konnen. Elendige waanwyzen, die God en zyn H. Woord zig zelven willen onderwerpen, als of zy zelfs de Schepper, en niet de Schepzels, waren.

F. Op eene verheve plaats ziet men heerlyk bezig de *Janſeniſtery*, zoo genaamt door de partyen naar den Welgeleerden en Hoogwaardigen Hr. *Janſenius*, Biſſchop van *Iperen*, die na de Hervorming van *Luther*, *Calvin*, en andere wakkere Voorſtanders der Waarheyd, gene kleyne ſchaaf op 't oneffen Hout van de Roomſche Stoel heeft gelegt. Deze is verbeeld als eene ſchoone welgevoede Maagd, byna als de naakte Waarheyd, uytgezondert datze in een dun overgeſchoten Kleedje nog behield de kleynigheden van Reukoffer, Wierookvat, Heylig Overblyfzel-Kasje, H. Olidoos, gezegende Beeldekens, en ander Poppe-Huysraad, omze te verwerpen als Erffenis van 't Heyden-of Jodendom; gelyk zy de *Decreten*, *Decretalen*, *Miſſalen*, *Breviarien*, en *Indulgentie*-Brieven onder de eene Voet treed; vaſt ſtaande met de andere op eene zekere vierkante Steen der onwrikbare Waarheyd, die ons van Gods milde Genade is toegedeelt,

 zulks

zulks tonende door de Levende Bronader, die men uyt haar Middelpunt ziet opſpringen, en hare Voetſtappen beſproejen. Die Goddelyke Waarheyd doed zy vryborſtig een ieder kennen en onderkennen, door de niet alleen toegelate, maar zelfs gebode Onderzoeking, Leezing en Oeffening in de H. Bladen. Niet bekreunt over de Wederpartyders Schriften, nog Schimpſchriften, laatze ieder vry te zien en te weeten, het weeten van anderen. In hare zuyvere Boezem zietmen haar Hert door Gods *Genade* getrokken, en geleyd tot den *Wil ten Goede*, de *Gehoorzaamheyd* en *Werkzaamheyd* naar Gods Geboden. Uyt haar Hoofd zietmen opklimmen een zuyver en H. Vuur van Gods Eeuwige *Vooruytziende Roeping*. De Eeuwigheyd omringt deze Goddelyke Leyding, en ſchikt haar om der Vorſten en der Volkeren Herten, tot haar tyd toe ongevoelig, te raken. Die grootſte dezer Perzonaadjen zouden ook al overgekomen zyn om die vryer gevoelens in te neemen, en door hare achtbaarheden te ſtaven, zoo de voornaamſten uyt Staatkunde, dan *Romens gepurperd Hof*, dan der *Lojoliſten* of *Jezuiten* looze vinnigheyd niet te zeer hadden willen en moeten ontzien. Deze brave Maagd ondanks hun dreygen, bannen, en blixemen, laat niet na, onvermoeyd te wrikken aan de omverhellende Eernaald van Pauſſelyke Kerkmacht. Zy gebruykt eene goede Staale Hark, om 't overſchot, dat het Snoeymes, de Zeef en Wan der andere Hervormers ontgaan is, op te halen en wech te helpen.

G. Daar tegen zet zig ſchrap de *Maatſchappy der Jezuiten*. Deze heeft een Staale Schild aan den Arm, om als een Beukelaar hun H. Merk IHS, tegen die aanvallen der Waarheyd te laten dienen. Hunlieder fyne Mantel dekt de reſt der gevaarlyke Borſt en Ingewanden, die gedriehoekte Mutshoop voert in haar felle Hand drie Scepters, van zoo veele en meerder Vorſten, als zy overmant heeft; dreygende te Vuur en te Zwaard, die aan deze Waarheyd het Oor leenen. Zy zyn waarlyk te meer te dempen, hoe zy meer te vreezen zyn. Van veertig duyzend in 't Jaar 1650, waren zy uytgeſtoelt en aangewaſſchen tot tachtig duyzend in den tyd, dat de Staatkundige Hr. *Puffendorf* zyne *Inleydinge tot de Hiſtorie van Europa* uytgaf. Nu mogen zy negentig duyzend halen. Wyze Vorſten, dieze ontwortelen; gelukkige Gemeenebeſten, daar men hun de Voet licht; en de aldergelukzaligſte, daar men ze noyt kende! Hier by vliegen toe Preêkheeren, Bedelmonniken, en al de geſchooren Orderkruynen, om die Eernaald voor hare val te ſtutten. Men ziet daar op de 2. of 3. Sleutels van Hemel, Hel en Aarde, met de Pauſſelyke Driekroon, omgekeert, om de ſchatten van hare onderworpelingen uyt ryke Overvloeds-hoornen te ontfangen; zoo vloeyt daar in 't Geld, van meer als een deel van de Wereld, maar ondertuſſchen dat deeze Waarheyd onverſchrikt bezig blyft, overſchaduwt zy het *Vaticaan* en *St. Pieter* te Romen, met hoop van verder Zeegen.

H. Ach-

H. Achter deze wakkere Maagd zietmen in 't donker een *Bybel-moorder* vertoont, zynde de afſchouwelyke ſpitsvinnigheyd der *Præadamyten*, uyt de Graven van eenige oude Ketters gekropen; naakt vertoont, om dat de Uytgever van dat heylloos Ketter-boek zig zelven heeft moeten bloot ſtellen, gedwongen tegen zig zelven te ſchryven, 't geen hy tot boete, zoo loos en booſlyk heeft gedaan, dat men kan zien, dat zyne hardnekkigheyd, door de zwakke tegenwerping, de ſcherpe vindingen van zyne Godslaſterlyke Stellingen heeft bevoordeelt. Hy ſpouwt Vuur en Aſch uyt tegen den Hemel, die op zyn onbeſchaamt Aanzicht neêrvalt, duykende onder zyne nieuwe Wereldkloot, waar in hy Menſchen ſtelt voor onzen eerſten Vader *Adam*; waarom men op die Bol Mannen en Vrouwen op de Voorgrond ziet, en *Adam* en *Eva* by den Boom van *Eden* in 't verſchiet; als na zyne gedroomde Menſchen gevolgt. In zyne Borſt zietmen veele Slangen, in zyn Hert uytgebroeyt, die zig zelf in veele verkeerde Gaauwers hebben overgeſchoten. Hy houd in zyne eene Hand een Net, gelyk de Schermvechters by de Romeynen gebruykten, om hunnen Tegenſtanders daar in te vatten, te bedrempelen en af te maken. Zynde zyne Redeneringen zoo ſcherp en fyn gevonden, datze als een Net, den eenvoudigen over 't Hoofd gehaalt, zouden vangen; in de andere Hand voert hy een tweeſnydend Mes, en een Kerk-Tapyt, daar door aan ſtukken geſneden, waar op de Zon en Maan in *Giboa*, of op het Uurwerk van *Hiskias*, ſtaande of te rug gaande afgemaalt, de Zondvloed, de Arke van *Noach* in de ſtaande golven van 't Roode Meyr, en andere Wonderwerken van Gods Hand verbeeld, te ſchande gemaakt worden; en aan zyne Natuurlyke vindingen gebonden. Eene vuyle *Rot*, het Merkbeeld van Laſter, knabbelt nog aan de randen van 't zelve Tapyt, om op die Kerkſchendige Voet, de Wonderdaden van onzen Zaligmaker in 't Nieuw Verbond, mede te ontzenuwen, en de Menſchen te verleyden tot de Kettery der *Naturaliſten*, welke alles uyt zig zelven gevloeyt, door zig zelven onderhouden, in zig zelven vergaande ſtellen, zonder God, zyn Oneyndig Beſtier, Eeuwigen Raad, Genadige Schepping, Vaderlyke Onderhouding, Wonderbaarlykſte Verloſſing en Zaligmaking te bedenken, of te geloven. Voor zyne Voeten legt eene gebroke Paſſer, bewyzende, dat hy *Waarheyd* en *Reden* heeft gebroken, en God openbare vyandſchap durft aandoen. Zulke openbare Godslaſteraars zyn, en willen zyn buyten Gods Kerk. Maar tot ſluyting der Merkbeelden, die de Kettery of 't Bygeloof verdienen, ziet men hier

I. De *Geeſtelyke Scheuring* het Hek ſluyten, onder welke zy alle 't Huys horen. Zy is als eene fyne Vrouw, maar die een blinddoek voor hare Oogen draagt, verbeeld; wyl zy niet aanziet, als zig zelve, en inkykt in hare eyge goede Werken, als zoo veele opgehoopte Verdienſten, door welke zy

Reyn,

Reyn, en Goddelyk is geworden, om zig zelve met anderen in een Verbond te houden. Die Geestelyke Hovaardigheyd blykt aan de Paauwenstaart, die hare Zottebol dekt. Zy draagt in de Rechterhand eene *Narcisbloem*, het Merkbeeld van de verongelukte *Narcissus*, die op zyn Beeltenis verlieft, in 't Spiegelwater omkwam; door de Dichters dus verzonnen, om zulke Eygenliefdige Zotten en Zottinnen af te schilderen. Het Hert van deze eygenwyze en gevernifte Kerkvyandin is noyt te zien; maar niemand onderzoekt het nog minder, als zy zelve. Zy hangt 'er een Mombakkus voor, schrikkende voor den Modderpoel, die zy 'er in zou vinden. Met hare afwyzende Hand, uyt Gods Kerk stappende, toont zy hare Scheuring. Had zy Macht, men zou haar niet horen schreeuwen, als, *Reyn af!* willende dat het Zaad der Rechtvaardigen (waar van zy de eerste wil zyn) de Wereld moet bezitten. Zy spreekt met groote opgestapelde woorden zonder kennis van zaken. Zy heeft nieuw Licht, nieuwe Waarheden, nieuwe Gronden. Verbastaarde en vreemde klap, is 't Cieraad daar mede zy hare hoog opgezwolle nieten omzwachtelt; dubbeld Heerlyk, zoo zy wat Griekfche of boven al Hebreeuwsche woorden kan napraten; byzonder in de spoorelooze Redenvoeringen en Gebeeden, met een schendig misbruyk der Heyligste Namen voor God uytgehouden, van *Jehova Zebaöth*, *Goël* en diergelyke. Waarom zy ook pronkt met eene Rol van Hebreeuwsche woorden, voor eene Les door haren Zielzorger voorgeschreven. Zy heeft voor haar eene *Kreeft*, gedurig, naar zyn Voorbeeld, scheef gaande, zwart gekoleurd, en hardbastig van Huyd, om indruk van goed Onderwys in te neemen; maar boven al fel gereed, om met de getande Schaaren te nypen, die zy beet krygt. De Laster spreekt van ieder kwalyk door hare Mond. Honden, Verkens, Wolven, ja Duyvels Kinderen, zyn de Leden van die Vergaderinge, van welke zy haar heeft afgescheurt; de Herders en Leeraars, Fluweele Proeftongen, weelige Mestbuyken, Hoofsche Pluymstrykers, stomme Wachters, Pharizeên, en arger, maar boven al onwetende; want zy alleen weet alles, en nog veel meer. Zwarte en witte verw in Kleeding, is alleen de koleur by haar in H. achting, gelyk by den Roomschen vier, rood, blaauw, wit en geel. Het zwart wyst uyt haar Versterving, en het wit hare Reynigheyd. Hals, Boezem en Armen zyn dicht gesloten, niet om dat die fyne Zuster aan de Broederkens haar Geboel misgunt, maar om de Wellust te noopen met wat minder zien, en wat moeyelyker aankomen. Voor de rest schikt zy in, dat ons Heers Lammerkens (gelyk zy zegt) mede speelen. Zynde by ervarentheyd gebleeken, dat veele zulke afgezonderde, zoo Mans als Vrouwen, tot hare Scheuring verleyd hebben, Ryke, Edele, en Aanzienlyke Partyen, om door derzelver Trouw, laatste Willen, of Giften aan den Armen, Ryk te worden. Eene *Patrys* zit 'er daarom aan hare zyde, zonder gerucht, een van de geylste en dertelste Vogels. De *Heblust*, *Onkuysheyt*, en *Meesterschap*, zyn dan de Geestelyke krachten, die

de

de Scheuring van Gods Kerk maken; alwaar nochtans altyd het Licht op zyn rechte Kandelaar ſchynt, en de Deur open is, om, zoo ze mochten inkeer krygen, hen als Boetelingen te ontfangen, als nieuwe Kinderen te koeſteren, en als verlore Schapen, met dobbele Blydſchap in des Heeren Kudde aan te nemen. Hoewel van Gekken grooter verwachting is, als van den Wyzen in hare eyge Oogen; en 't Zout ſmakeloos geworden zynde, hare redding zelden gezien word; blyvende zulke Bekeering meeſt in de Mond, en afgeperſt door de nood.

K. Wonderlyk wel zyn *alle deze Ketteryen* te vergelyken by de *afgryzelyke Brandende Bergen*, die van binnen met volheyd van de opvliegende Zolpher Dampen, wel over een komen met de Helſche Gloed, die van binnen de Herten der Hoofdketters opſtookt, die opbruyſchende klieſt en ſplyt, de ſtille Bodem, die duyzend Kuddens van ſtille Lammeren gaf te Graſen. De Voorbode van de yzelyke barſt is een geſtadig gedruys, en Aardbeving, gelyk der Ketteryen het mompelen, heymelyk aanblazen, en zamenrotting, die Landen en Steden ontſtelt. Het opbarſten, de openbare Scheuring, het Vuurbraken tegen den Hemel, de logenachtige Godslaſtering, de bezwalking en duyſterheyd, het verduyſteren van Gods ware Licht, de Steenen en Gloeyende Puyn, hunne dul gemaakte Zendelingen en Martelaars, het Godloos verterend Vuur over al ſtrooyende; de Aſch neêrvallende en Landen en Steeden dempende en overſtolpende; de grouwzame Bloedſtortingen, welke die Wrevelzuchtige en Scheurzieke Booſwichten na zig ſleepen; waar van het eynde blyft, eene Poel van ſtinkend Zwavelwater, in de plaats van 't Vruchtbaar Groen, dat men op die toppen zag voor het jammerlyk eynde, waar in die grouwelyke Ondieren ſmooren.

N° 61.
A.
B.
F

EEN EN ZESTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Gereformeerde Godsdienst.

DE HERVORMING aan veele kanten in *Europa* haren gang gaande, wierd zomtyds wederom wel zoo uytſpoorig, datze zelf Hervorming nodig had; doende hier te veel uyt onbeſcheyden iever, elders te weynig uyt believing. Weshalven de

A. HERVORMDE GODSDIENST (nog by uytſtek met die naam onderſcheyden) haar Hoofd opſtak, om de bediening des Evangeliums te doen volgens de eerſte Eenvoudigheyds Inſtellingen, en gebruyk der Kerk in *Christus*, en door hem begonnen. Deze treed met een nederig opſlag her voort als een Onbevlekte Maagd, zonder Myter, Kerk-rok, Borſtcieraad, als de Doorne-kroon van 't Martelaarſchap om haar ongehuld Hoofd; en de Zonne van Gods Gerechtigheyd in hare Boezem. Men ziet aan 't openen van hare Mond, dat zy de Prediking van Gods Woord oeffent; aan den Beeker en 't Brood onder den Arm, datze het H. Nachtmaal, volgens de Inſtelling van *Christus* opvolgt; aan het Waſchvat voor hare Voeten, dat zy den Doop waarneemt. De Geeſtelyke Vryheyd zonder overheerſching in 't gemoed, zietmen aan de Hoed in hare Schoot, vertredende de Pauſſelyke Oppermachts-kroon, en de Kruyſſen van zyne Gezanten, als den waren *Draak*, die de Waarheyd verduyſtert, verdraayt en verdelgt. Zy is met opene Ooren, om doorboort te zyn, als des Heeren Dienſtmaagd, en geſchoeyt om te konnen ſtryden tegen hare Vyanden. Men ziet haar de Hand uytſteeken naar de helpende Hand Gods, uyt klare en overtuygende kennis van hare zwakheyd, elende en blindheyd, niet als tot Kwaad genegen uyt haar bedorve Natuur door de Erfzonde; ten zy beyde het Willen en Werken van den Hemel beſtiert worde. Zoo leyd haar de Goddelyke Hand, en bekroont haar met de Zegenkroon van Eeuwige Gelukzaligheyd, in welke men ziet de Roeping door Gods Mond verbeeld voor alle Eeuwigheden, in eene Hemelſtraal, met de Eeuwigheyd door de Kronkel-Slang verbeeld.

B. Achter haar volgt het PREDIK-AMPT, verbeeld door een deftig Man, vryborſtig verkondigende het Waare Woord; houdende zyne Handen gereed, om dezelve op te leggen aan andere Predikers, zyns gelyken. In zyne Hand is het Merkbeeld der *Waldenzen*, zynde het Licht op zyne rechte Kandelaar, en eene Staf, om de Rechte en Ware Weg der Zaligheyd te wyzen. Hy heeft den Houtmyt der Vervolgers voor zyne Voeten, om die onverſchrikt ter getuygeniſſe van Chriſtus op te treden; geruſt onder het Kruys

te Prediken, en niet ongenegen, om in Ooſt-en Weſt-Indiën aan te kweeken de Vruchten van des Heeren Oogſt, waar in hy uytgeſtoten is, tot welker aanmoediging de loffelyke Maatſchappy zelfs ook beloningen uytdeeld, op den naam van *Diſcipel-geld*.

C. HET OUDERLINGSCHAP, met eene gemeene Eernaam, als 't *Predik-ampt*, vernoemt, namentlyk Biſſchop of Toeziender; is hier vertoont als eene ſtatige Oude Vrouw, met de Borſt vol des H. Geeſtes. Zy houd nederig gekleed eene Weegſchaal der Zeeden in hare eene Hand, op welke zy ernſtig moet acht ſlaan, maar vooral deftig voorgaan; vry van Partyſchap, Eer en Geldgierigheyd; in de andere Hand houd zy de *Staaten Bybel*, zoo als die Jaarlyks nagezien word, door zoo veele wakkere Mannen getrouwelyk overgezet, en met Kant-tekeningen geleerdelyk verklaart. De Sleutels der *Kerken-tucht* heeft zy met de andere Kerken-dienaars te zamen in hare macht, om de ergerlyke Godloozen buyten de Gemeenſchap der Kerk te ſluyten, en wederom de verbeterde Boetelingen te ontfangen in haren Schoot; hoewel zulks om de inbrekende zwakheyd en Partyſchap op eenige Plaatzen, niet zonder wil der Regering mag geſchieden.

D. De derde vertoont ons het Ampt van ARMBEDIENDERSCHAP, of DIACONAAT; mede met gelyke of gemengelde namen, in de eerſte Kerk, met de twee voorgaande; zoo dat in die Kerk zoo weynig Meeſterſchap geoeffent mag worden, als van de Prieſters over de Propheten, of van de Apoſtelen over de Zeventig Zendelingen, of van *Petrus* of *Paulus* over hunne Medebroederen. Deze houd mede haar Oog op de Tucht, dog meeſt der Armen, welken zy bedient; voor welken zy met de eene Hand de Aalmoeſſen ontfangt, en met de andere uytdeelt. Aan deze drie is aanbevolen, *eerſtelyk*, het Waare Woord te Prediken, den Doop en het H. Avondmaal te bedienen; ten *tweeden*, de Kerktucht te behandelen, Zieken te trooſten, Weduwen en Weezen te onderſteunen; ten *derden*, te bedienen de Vrede- en Liefde-Tafelen, (in de Eerſte Kerke *Agapæ* genaamt.) In alle de Vergaderingen zietmen die Order door de Apoſtelen gehouden te zyn, om dat gene Schapen zonder Herders wel konnen geweyd worden. Alle deze drie zyn bedaagd verbeelt, om dat de jonge Kerk-dienaren te vol wild-vuur, drift en onbeſcheyd zynde, te licht ergerlyk leven, en twiſten in den Kerkenraad laten zien. Alle deze drie moeten, nog konnen, zonder geroepen te zyn, niet geacht worden te zyn. *Uzza* zou hier achter vertoont zyn, had het de plaats toegelaten, die ongeroepen de Ark aantaſtende, dood geſlagen wierd; en *Uzzia* Melaatſch geworden, om 't aanraken der zelve. *Chriſtus* zelf ſpreekt ook niet van zyne Leer, maar van den Genen, die hem gezonden heeft. Dog het heeft, myns oordeels, geen onderzoek van noden, of onze Roeping zomwylen door den H. Geeſt, of door de vleyende verbeelding

ding van ons groot gevoelen, of 't geen schrikkelyker is, door Geld, Gunst of Kuyperyen gedaan is.

E. Achter deze zietmen de *Afgeworpe Beelden*, met de verstrooyde Afgodery, daar omtrent ingekropen of ingedrongen; het verval van zoo vele Capellen, van byeen gesmeede Wonderwerken groot en vet geworden, door de tyd en opmerking der Hervormden buyten klem geraakt, ja zelfs den Verstandigsten Roomschgezinden ten spot geworden; welke indienze nu nog vliegende Vaandels van Processien ontfangen, meer onnozele arme Menschen tellen, als ze van den ouden Overvloed voeden konnen. Het leêgstaande Klooster achter haar, heeft ook zyn bewys van de gansch nodige Hervorming, over deze byeen-geschoolde luye Buyk-priesters en dertele Priesteressen, welke wanorden alle Maatregel en Tucht over 't Hoofd gewassen, nog Taal, nog Kennis, nog Oeffening ter Hand hield, als de vercierde vertellingen van *Columbanus* uyt het Vagevuur, nevens andere wedergekomen, Bekeeringen van Visschen, Ezels en wilde Dieren; voorts opgehoopte Spooksnap van verscheyden Goede en Kwaade Geesten, Gedoemde en Zalige Zielen, verschyningen van Duyvels, Gespensten en Spooken; en dat zoo grof, datmen die Boek-kraam nu wel uyt de Wereld wenscht. De Ledig-gang van haar zelfs kweekte ook zulke Bedel-brokken aan; zoo datmen tot een voorbeeld nemende 't Klooster van *Egmond* by ons, van de rest der nodige Hervorming kan oordeelen. Het meeste van *Noord-Holland* lag onbebouwt, door de laffe ledig-gang der Aalmoesseniers, die van dat Klooster aasden, en de *Staat* en had zoo ras die goederen niet tot nutter gebruyken gekeert, of deze Luyaarts, missende de Brokken van 't Klooster, wierden gedwongen de Handen tot Kostwinning te gebruyken, waar door zy metter tyd tot ware neerstigheyd raakten, en dat *Landschap* van alles deden overvloeyen en welvaren.

De Hervorming veel wechgenomen hebbende, en byna het overtollige door Menschelyke inzettingen opgedrongen, bleef niet vry, in dezen staat, van schuddingen, door de fyne konstenaryen der Vyanden, en Partyschap. In 't bestier van 't Gemenebest, lustte het zommige heete Geesten te dartelen met nieuwe opgedolve Godgeleerde Raadzelwerken. *Jacob Arminius* maakte vyf Schiftpunten openbaar; *Episcopius* polystte 't Werk; en anderen vermeerderden de Verschillen tot Bloed-baden toe in veele Steeden, en tegen een misbruykt Meesterschap van de hoogste Ampten, van het opgestelde Gemeenebest der Vrye Nederlanden, die hier Kluystering, daar Onthalzing, elders Zamenzweeringen der voornaamsten moesten zien, eer dat het Onweêr kalmde. Daar toe dan nodig geoordeelt wierd eene Vergadering der Verstandigsten uyt de Hervormde Ryken en Staaten.

F. Deze wierd genaamt *Kerkenraad der Volkeren*, of SYNODE NA-

TIONAAL; verbeeld door eene zeer Achtbare en wyze Godsgeleerde Vrouw. In de plaats van Myter, dewyl ze over niemand wilde heerſchen, ziet men het Wapen van *Dordrecht*, Hollands Voorzittende Stad, welke tot zulke Alderaanzienelykſte Vergadering de plaats verſchafte. Zy wikt en weegt naauwkeurig tuſſchen de Wille Gods en der Menſchen Verdichtzelen, hebbende eene Driehoek met Gods eerſte Naam tegen een Menſchen Hert aan hare Weegſchaal; de Granaat Appel, het Merkbeeld van Broederlyke eenigheyd, hangt haar, als een Juweel om den Hals. Zy heeft de Hebreeuwſche Grond-text, met der Apoſtelen en Oudvaders Afſchriften in hare Schoot; met twee Aanzichten op eenen Hals daar by, om de Hemelſche en Aardſche zaken beyde wel tot God en ons te brengen; voorts eene Zeef, om 't Goed van 't Kwaad wel te ſcheyden, in hare Hand, ziftende het Kaf uyt het Koorn; en een Rad by haar, tot een Merkbeeld, dat hare beezigheyd en voorwerp was Godsgeleerdheyd, welke op het krachtigſte van den Ouden door een Rad is vertoont, het welk geſtadig opklimt, en maar met het aldergeringſte deel aan de Aarde raakt, om door zyne onreynheyd en ſlyk niet beklontert en onthuſt te worden. In hare Schoot legt de Staale Hamer en de Diamante Spykers der Goddelyke Verkiezing en Voorbeſchikking, Zegevierende over den Twiſtelingen. Hare Voet ſtaat vaſt op eene vierkante Vierhoekſteen, zynde onveranderlyk vaſtgeſtelt, en onwrikbaar tegen de wilde opborrelende en al te weelige Geeſten, die zy ook Be-eedigt in hun Beroep. By haar ſtaat eene Wereldkloot, om te bewyzen, dat ze is eene Vergadering van alle Volkeren, welke derwaarts hare wakkerſte Mannen zonden.

G. Hoewel *Chriſtus* Kerk een Geeſtelyk Ryk, en niet van deeze Wereld is, zoo heeft nochtans de Wysheyd der Heerſchende Staatkunde nut geoordeelt aan zig te houden, de opmerking op de Beſluyten en ondernemingen van het Kerkgebied, om (gelyk *Salomon*, *Joſaphat*, *Hiskia* en *Joſia*, zelfs de Prieſters afzetteden, als men aan *Abjathar* en anderen heeft gezien) ook in de Vorm en Perzoonen, na dat de omſtandigheden en nood des tyds zulks vorderden, te voorzien, te veranderen, ja zelfs de Stoorders van de Kerkenruſt te ſtraffen. Deze Macht word genoemt COMMISSARISSCHAP POLITYCQ, en is verbeeld als de hoogſte Macht. Derhalven men haar ziet pronken met de Kroon van de Graaffelykheyd, met 's Lands Zwaard van Recht, ſtavende de vaſtgeſtelde en ontfange Order des Geeſtelyken ſtaats. Hare Raadsheerlyke Purpere Tabbaard, is aan ieder Schouder geciert met het Wapen van Holland ter Rechter, en Weſtvrieſland ter ſlinker zyde. Men ziet in hare Handen eene Harp van *Apollo*, om daar mede te bewyzen, dat het hun ED. MOG. werk is, goede *Harmonie* of overeenſtemming te houden, en door hun gezach in der minne by te doen leggen de opkomende oneffenheden. Hebbende de valſche Wegwyzers Staf, die Slangs-

wyze gebochelt is, gebroken door hare Hand; gelyk men ook ten zelven eynde ziet het Dieve Slonsjen met zyn vals licht onder de Voet, om heymelyk te betrappen, voor de looze inkruypende Ketteryen, welker opkomend Zaad zy door hare Wysheyd verſtikt. Zoo vry nochtans blyft de Hervormde Kerk van grof Meeſterſchap, Opperprieſters of Paus-macht; want anders zou *Decreet Synodaal*, of *Pontificaal* maar in naam verſchillen; of 't laat een ruym Oeffenperk voor de brave Verſtanden; gelyk God zelf in zyn Woord aan ons voorgaat, latende naauw de overeenſtemmende getuygeniſſen van de noodzakelyke Kenniſſe Gods, Chriſtus Menſchwording, Lyden, Opſtanding, H. Geeſt, Heerlykheyd enz. en wederom daar tegen eene Onuytputtelyke Zee van wonderlyke Verborgentheden, waar uyt dagelyks nieuwe Waarheden, Zamenhangen, Aaneen-keteningen en Toepasſingen opwellen, in welke de wakkere Geeſten hunne Oeffeningen konnen vinden.

H. Twee Zuſters zyn beyde hier by gevoegt, waar van de drift de eene naar den grooten GISBERTUS VOETIUS, dien zeer Geleerden Heer, genoemt heeft. Deze is verbeeld door een bleek en diep Aangezicht, neêrgeſlagen zeer zeedige Oogen, met een zwarte Kerkfali over haar Hoofd gedekt, houdende een kirrend Duyfje in haren Boezem, van den Reynen Geeſt, die tot God zucht. Zy torſt de Pylaar der Deugd langs een naauw Voedpad, houdende eene Teugel in de Hand tegen alle prikkelingen des Vleeſches; het Wetboek by haar houdende, en zyne Geboden ſcherp opvolgende, met de Lof, dat zy de Zeeden krachtig leert, en brengt op des Heeren Wegen, waar van zy de Wegwyzers Staf in de Hand houd.

I. Eene heldere Schoonheyd ook van Partylingen, naar de naam van dien diep Geleerden en Godgeleertheyds-Kundigen JOANNES COCCEJUS. Deze meer opgeſchikt, hoewel niet buyten de zeedigheyd van haren Kerkendienſt, praalt om haar Hoofd met zeven Glanshoepen, zynde de Verdeelingen, welke zy voor gemak, in de H. Beezigheden heeft gevonden, om lichter het geheugen in zyne zwakheyd te gemoet te komen; en wyl de H. Bladeren met dat getal, in zoo vele op elkander ſlaande Merkbeelden ſpeelen; zonder aan dit getal hare Zuſter te verbinden; alleen om dat zy meent, dit gevoeglyker voor hare klaarheyd te dienen. Zy heeft eene proef van hare Oeffening in hare Handen, toonende de aaneenſchakeling van des Ouden Verbonds Voorbeelden, met de Vervullingen in het Nieuwe. Zy ketent dan de opgerechte Kopere Slang der Woeſtyne aan 't Kruyshout des Heylands, en ſpant dezelve krachten op alle gelyk paſſende Voorbeelden op 't Lyden, en de Heerlykheyd van haren Zaligmaker. Zy heeft op haar Hoofd eene Paſſer, het Merkbeeld der *Theorie*, of Beſpiegelende Godgeleertheyds-kunde, hoewel men die hare Zuſter, nog haar de Oeffenende niet kan ontneemen. Zy is in de

navor-

navorſchingen der Merk-en-Voorbeelden van *Daniël*, *Ezechiël*, en andere hare Prophetiſche Schrikdieren geſtadig beezig, houdende voor haar open het Boek der Openbaringen, wiens zeven Zeegelen opgebrooken zyn; niet verzuymende alle Oudheden te doorſnuffelen. Waarom ze een Vat der Ouden, vol Penningen en andere Merkbeeldingen by haar heeft, met *Syriſche*, *Chaldeeuwſche*, *Egyptiſche* en *Griekſche* Oudheden, dienende tot opheldering der Waarheden, ons in de Goddelyke Geſchiedeniſſen nagelaten. Maar boven al gaatze Graazen in de Velden van *Canaän*, in de Woeſtyne rondom *Sinai* zwerven, en zig verluſtigen in den Tempelbouw, vindende dagelyks nieuwer gedachten uyt de Verbonds-Tent in de Woeſtyne, en uyt de overeenſtemmende Bouwcieraden, van *Salomon* en *Ezechiel*, uytleeverende eene ruſtige Beſpiegeling der Verborge Wonderen. En zoo Pſalm zingende, en Propheterende voldoet zy haren Godvruchtigen loop, beyde werkende tot het Gelukzalig opbouwen van 't Ryke Gods, in hare en andere Zielen.

Men vind klachten by de eerſte Hervormers der Vervalle Kerk, wegens de overſtappingen van eenige haarder Helpers, uyt de eenvoudige Verkondiging van het Woord Gods, tot de opgevyzelde Griekſche en Latynſche Wyſheyd; ja zoo verre, dat 'er waren, die de H. Schrift by na onder de zelve achteden, ja zig niet ontzagen den Kern der zelve uyt de Heydenſche nalatenſchap te halen. Dit ontydig gebruykt deed een groot kwaad; wyl reets alle Waarheyd en Reeden, door *Sophiſtery*, en Schoolhazery was verbannen. Om welke meer tegen te gaan, men ook in een kwaad viel van Boerſche uytberſting, Schimp en Schendwoorden van 't Graauw, en ander onwaardig Mengelmoes onder Gods H. Woorden. Dus waren, gelyk meeſt gebeurt, de groove Geeſten, de Overſtens van het Krygsvolk en 't Graauw, met die grove al te verſtanelyke driftige en woeſte uytvaringen in hun ſchik; maar de aangeleyde Oeffening, het ryk geheugen, de ſchoone Plaatzen van zoo vele Griekſche, Latynſche, Arabiſche en Hebreeuwſche Bloemen in zommige loffelyk overvloeyende. Deze meenden, dat hun Licht, fynder dan van anderen, ook behoorde anderen te overſtralen. Ook had men terſtond zig aan het ware eenvoudige Voedzel uyt Gods Woord zat gegeeten, en de Kieſheyd deed den Nieuwelingen zelfs denken om die uytgepikte Keurſtofjens, als Peerlkens op de Eenvoudige Chriſten Sluyer te Borduuren. Daar mede gingen de ſnelle Pennen en welſpreekende Tongen in haren Bouw, en wierd het ware fyne Goud, zoo met dit Klatergoud overdekt, datmen Schors voor Kern nam, en Bladen voor Vrucht plukte. Deze overmoed der Geeſten kan niet miſſen, als ze buyten 't matelyke wys willen zyn, te dwaalen. Ook muyten de weelige Verſtanden ligtelyk tegen het gewoone. Het is haar te gering en laſtig, met anderen te gelyk een recht pad te houden; hier klauteren zy op Heuveltjens, daar wippen ze over Kuylen, en wat vooruyt loopende, verhovaardigen ze zig tegen de Eenvoudigen, tot zy hier of daar ſtruykelen, of in Afgronden ſtorten. Haar eygen Bet-weeten is niet in hare

re

re Kamers, niet in de Hooge Scholen te houden; haar weeten is niet, zoo zy niet anderen doen zien, dat ze Bet-weeten. Schryven, Drukken, Kerk en Staat ontstellen is de Vrucht; van den zulken komt een kleyn hayrklovend Verschil. De navolgende Leerling maakt het met 'er tyd tot een Hoofd-onderscheyd. En dus verschilt men onderling als twee dwers van malkander leggende Lynen, zonder herstelling of lassing van de scheur. Zulks wech te neemen is Pausselyk en word Gemoeds-dwang; maar wysselyk, zig die goede Kerk en Staatordere te onderwerpen, een nut Zaad, waar uyt de Verstanden malkanderen oeffenen, en tot meerder vlyt in 't beste aanprikkelen. Zodanige Zuster voegt aan de zyde van deze ingetooge Zeedige en Godvreezende Maagd.

N.º 62.
O
L
K
N
M
I
H
G
E
D
A

TWEE EN ZESTIGSTE HOOFDSTUK.

Van Verscheyde Gewaande en den Waaren Hemel.

DE Menschelyke zwakheyd komt nergens overtuygender voor den Dag, als in de verscheydendheden der Godsdiensten. Zomtyds draaft zy zoo hoog, dat zy vast-stelt, dat de Hemelkringen, dat *Azure* Gewelf met zoo veele tintelende Fakkels, en wat 'er in Zee en Land is, en in de ryke Ingewanden van de Natuur word besloten, om haar, en wel om haar alleen, geschapen is. En zoo opgeblazen vormt de Mensch ook zyn Loon, voor zyne Plicht, zoo hoog, dat hy den Goden ten minsten gelyk wil zyn; en droomt daarom van wonderbaarlyke Gelukzaligheden; die ieder naar zyn Landschap, genegenheyd en kennis, verdicht heeft, en zynde van den meesten by uytstekentheyd *Hemel* genaamt, als 't naast aan de Uytspanningen, die de Herssenen zig verbeeld hebben voor de plaats van hare Goddelyke woonstede en Throon. By Merkbeelden moeten zy ons *Hemel* en *Hel* zoo afschilderen; want als 'er de geheyligde Mannen zelfs al ondernamen van te spreeken, schotenze te kort in de Uytdrukzelen; en sloten met te zeggen: *Dat zulks noyt Oog gezien, noyt Oor gehoort had, nog immer in 't herte des Menschen was opgeklommen.* De Godheyd, wiens Order onveranderlyk wel werkt, heeft gewilt, dat zyn Schepzel *Reeden* had, en daarom *Wil* zou gebruyken, om die ten besten te bestieren. Derhalven is in alle Volkeren ingestort eene Vrees, voor 't geen die *Wil* kwaad doed, en eene Hope voor 't geen zy goed doed. Die beloning Wereldsch te hebben, was te kleyn, om groote Deugden te baren, of groote Schelmstukken te weêrhouden; wyl 'er ook zommige dingen moeten geacht worden, onnaspoorelyk voor 't Recht, als Meyn-eed, Vergif-geving, en diergelyke. Daarom oordeelde het vernuft dienstiger de Straffe, gelyk ook de Beloning te vereeuwigen. Het Zaligmakend Woord, aan den Uytverkorenen alleen, tot Balzem geworden, is den Joden, Heydenen en Turken voorby gegaan; maar heeft echter, buyten *Sadduceên* en *Samaritanen*, Hemel en Hel ingedrukt. Welker verscheydenheden hier met Merkbeelden voorgestelt zyn.

A. Men ziet hier eene HONDSCHE ONGEACHTE SLORDIGHEYD, leeg en laf, luyerende voor de Ton van *Diogenes.* De Kop is breed, met borstelig Hayr en Baard, gereed om op elk zyne Gal uyt te braken. Een *Steendog*, elk met blaffen en byten aanranssende, staat by hem. Zyne *Stok*, zynde al zyn Huysraad, houd hy in zyne grove Hand; houdende uyt verachting van al wat *Mode* is, een oud *Net*, uyt hovaardy, om zyne Huyd. Dit Net stinkt van vuyligheyt, en zonder verschoning; om alle welgedane Men-

 schen

fchen in 't Aanzicht te fpouwen. Dit is dezen hare uyterfte *Gelukzaligheyd*, dieze zomtyds duur kopen, maar meerendeels, wel zachtelyk matigen, met onder de Hand, als *Diogenes*, een Fles van de befte Wyn, met Balzemdoos, Hoere-fchildery, in hare Vaten of Cellen te hebben. *Curiusfen* te zyn veynzende, maar *Bacchus* Feeften houdende.

B. De gefchikter aart is een HEMEL DER EPIKURISTEN, beftaande op geruftheyd en eene verzekerde kennis van 't Heel-Al begrepen; zodanig, dat alles uyt zyne gewiffe oorzaak bewerkt opftaat, word, en is, ja ook de Menfch zelve; dat 'er eene order uyt de lage Zwavel-hitte des Afgronds opklimt, door hare dampen en uytwaaffeming, de Sterren, Zon en Maan zelfs voedende, die wederom tot onderhoud om laag hare levendmakende ftraalen doen uytvloeyen; dat zulks eens voor al is eene Goddelyke Order; en dat de Godheyd nu ftil ruft, gelyk hy zelfs mede doed', in de gevallen ongekreukt, houdende de Boom van 't Noodlot, het welk de Onderaardfche en Boven-Hemelfche krachten zelve verbind. In zyne Hand heeft hy daarom den Blixem van Jupyn aan 't Lot geketent; en in zyne Schoot geruft, de Staalen Hamer van 't Voorbefchik met zyne Diamante Spykers. Ziende de Wereld, die hy in zyne Hand heeft, in zyn binnenfte, en ftellende de uytdeling des geluks buyten zyn bereyk, vind hy zynen Hemel in die gerufte overgave van zig zelven aan de zaken. Zyn Hert is met Vleugelen vry vliegende in zyne Boezem, en Hemelwaarts geftelt. Hy bedient zig van de goede kanffen, houd zig ftil by den kwaden, bedient wel de Ampten en Poften hem toevertrouwt, verderft het Mengelmoes van de Wereld niet, latende Slempen, Schacheren, Eygenbaat, en domme Waanwysheyd haren gang gaan, ziende door de Vingeren 't geen Oogluyken velen kan. Eene Fles en Schraap-yzer in de Schoot, toont zynen neêrgaanden imborft, 't een voor de Maaltyden, 't ander voor de Badftoven. Hy legt op een Tafelbed, met een Myrthe-kransje om 't Hoofd; houdende zig zelven wel gekleed, hoffelyk, en believend; onbekommert wat hier, ja zelfs, wat hier na gebeuren zal. In die *gerufte ftilte heeft hy zynen Hemel.*

C. DER STOYKEN HEMEL, is eene onbeweeglykheyd in Manmoedige hardvochtigheyd, van Kinds-been af aangezet, en door de oeffening en gewoonte ftreng ongevoelig geworden, voelt naauwlyks Pynen, Ziekten, Hitte, of Koude; houd zyn gemoed te Edel, als dat het in zyne Ziel zoude gevoelen de pyne van 't Lichaam; verbytende zyne fmerten, verachtende Kroonen en Ryxftaven, Rykdommen en Schatten, die hy onder de Voeten treed; beminnende den arbeyd, voerende eene Koopere Schyf in zyne Hand van 't Worftel-park, met *Hercules* Knods, verbeeldende alle fier en Heldenwerk, met de Kranffen van de *Olympifche* Speelen om zyn Hoofd, en de Leeuwenhuyd om zyne Hals, torffende de zware Pylaar van de Deugd.

Deugd. *Heerlyke Hemel!* was 't ſpel ernſt; maar van dat zoort, gelyk van de andere, zien wy onder de Papen, Ordens, Sectariſſen en diergelyken zeer veele, die zoo ſchynen, en zoo leeren, maar wel anders leven.

D. Hier volgt DE HEMEL DER HEYRVOOGDEN, die als Bloedhonden de Wereld overſtromende met hunne dulle Krygers, die eer ſtellen in die verdelging en verwoeſting van Landen en Steeden. Daar ſtaat de bloedige Eer, met Goude Lauwrieren, en golvende Vederboſſen op den Helm, in haren Hemel; zynde opgerechte Zegeſtanders van hare Overwinningen, met Burg-en Scheeps-kroonen verrykt; *Cæſars* beeltenis, tot dank, van dat hy 't Gemeene Beſt overweldigt, de Vryheyd verkracht, en zoo veel Bloed van groote Borgers vergoten heeft. Eene Sterre, waar in de Vleyers hem noemden verandert te zyn, op de Borſt, praalt hem in de Oogen; en den Arend houd hy op zyne Wereld-kloot gereed, om uyt zyne Houtmyt op te vliegen, en hem te vergoden, dat is, zyn *Hemel in Prenten, Schriften en Beelden te leeven.*

E. Een ALDERSTAATKUNDIGSTE HEMEL, is die der *Tapoejers*, *Canibalen*, en meer Weſt-Indiſchen, die hunlieder Hemel ſtellen, in het Lyden door hunne Vyanden; hoe zy van de zelven felder gehakt en gekorven worden, hoe zy met meer gloor en pracht weder opſtaan in de andere Wereld, zynde haar Hemel. Zy ſpuwen alle ongelyken, zelf verdicht, tegen hare Vyanden uyt, om hen te verbitteren, en tot wreedheyt te prikkelen; ſchreeuwende, dat zy hunlieder Vaders gevreten, Zuſters geſchonden, en Kinders verſcheurt hebben, om door Vuur en Kap-meſſen, gevilt en gerooſt te ſneuvelen; ten eynde zy dan als *Incos*, *Inguas*, of *Vorſten*, weêr mogen opſtaan. Deze Hemel maakt hen ſtout, ja happig op die Rampen, die anders yſſelyk te vrezen zouden zyn.

F. Hier naaſt by ziet men den HEMEL DER DICHTERS, die de beſte Reysbeſchryvers van dat Land zyn, genoemt de *Elizeeſche* Velden, eene naam van het Ontbinden van alles genomen; alwaar men naar 't Leven, heerlyk en dertel vermaak geniet, van ſchoone Landen, Fonteynen, Waterſtroomen, lieffelyke Heuvelen, en vermakelyke Dalen, ſchoone Vruchten, lieve Schepzelen van allerley aard, zingende, ſpringende, tierelierende, huppelende, en ſpringende om zyne Ooren, los en onbekommert van eenige zorgen.

G. Dicht hier by is de *Olymp-berg*, die Hemel, daar de Goden op banketteerden. Hadden zy de *Pic* van *Canarië* gekent, zy hadden 'er wel een Hemel van drie verdiepingen van gemaakt. Hier rondom zwerven de *Pythagoriſche Zielen* in haar vervorming, overzieling-of verandertyd. Die hadden haar Hemel in eene gelukkige verandering, verdient volgens hun doorgebracht leven, niet by zekere overvorming, als Popken, Wurmken, Uyl en Ey, gelyk men in de Bloedelooze Diertjens vind.

H. Ter zyden af, komt *Hercules* opklimmen in der HELDEN-HEMEL, met zyne Leeuwenhuyd en Knods. Afgeleyd hebbende zyne zwaare werken, en te gelyk zyne ſterfſelykheyd, neemt hy zitplaats onder de Goden. Deze eer kwam zelden iemand toe, maar na de Hel, als zomtyds *Theſeus*, *Æacus*, *Rhadamantus*, enz. Echter kwam nu en dan een Boeltje van Jupyn of eenen anderen God, nog tot eene plaats op de Hemels-kloot. De Beer en andere zyn 'er zoo gekomen, en die wat hoger geacht waren, in den Tekenkring.

I. Die van *Canada* hebben op die Leeſt geſchoeyt, en haren HEMEL GEMAAKT IN EENE INWONING IN DE STERREN. Hoe zy heerlyker in Veldſlagen waren, hoe zy tintelender Sterren wierden aan eene andere Kim.

K. De TURKSCHE EN PERSIAANSCHE HEMEL is, naar *Mahomets* Alcoran, eene zamenvloeying van alle weelden en welluſten, ſchoone Vrouwen, Kinderen, Paarden, Tafel en Bed, pracht en praal van Juwelen, en al wat voortreffelyk, uytſtekend, en bekoorlyk is, met zommige dingen van vreemde Beeldſpraaken by ons (mogelyk ook by *Mahomet*) onbekend, van Kemels, ſcherpe Bruggen, Engelen-vlerken, en anders.

L. Dan komt ons voor de HEMEL DER WAARE GELOVIGEN, zynde de Overgang en Ruſt van de Zielen der Uytverkorenen, in de Eeuwige Gelukzaligheyd, verbeeld door eene zuyvere Maagd met lange witte Klederen aan, gewaſſchen van alle hare ſmetten en vlekken, in het Bloed van haren Heyland, Verloſſer en Bruydegom. Zy heeft haar Reyn Hert, en hare Reyne Handen uytgereykt naar het Lam Gods, tot wien alle hare luſt, ruſt, zyn en welzyn is geſtiert. Zy heeft zig ontdaan van alle Lichtgelovigheyd, die dweeperyen van allerley geſtaltens, van Engelen, Aards-Engelen, Chooren; als mede de Bouwkonſtige grillen in zoo veele Hemelen; wel wetende, dat Geeſtelyk en alleen genadert word tot den Geeſt der Geeſten, dat alle geſtaltens, vorm en maakzel voor 't Oneyndig niets is, denkt ze aan gene andere Stad, als het

M. NIEUW JERUSALEM; maar niet om daar Peerle-ſtraaten, Diamantepoorten of Wereldſche praal te vinden; en te vreeden zynde met het geopenbaarde, 't geen zy in eenen nederigen geeſt heeft nageſpoort, met gedurige Vreeze Gods, en verlangen na hare ontbinding, word zy nu ontfangen, en met eene Sterre-kroon verheerlykt. Dog wyl men de wonderbare heerlykheyd van zulke verandering niet kan begrypen, nog uytdrukken, is haar Hoofd in de Wolken ingedrukt. De Tyden zyn vervult; de Vervolgingen en de Stryden, die zy te lyden, of te vreezen had, zyn af; de Zeven Zegelen zyn door 't Lam gebrooken, dat nu zyne Zegepraal in de Eeuwen der Eeuwen zal houden, met die Gelukzalige Bruyd, zyne Kerk, zyne Beminde, zyn Oog-appel, van God zynen Vader aan hem voor alle Eeuwigheden geſchonken. Zy heeft haar ook vry gemaakt van alle Aardſche, Wereldſche en Vleeſchelyke Beſpiegeling, haar Oog of Hert konnende verleyden; gelyk eeni-

eenigen van hare naaste Vrienden, die eene *Duyzendjarige Regering* in 't Hoofd houden. Die Steen des aanstoots heeft 'er menig doen vallen. De Leerlingen van Christus hadden altyd eene Wereldsche Heerschappy in 't Hoofd; de Joden zagen genen Messias in Christus, om dat 'er geene Krygsmacht, glansch, nog praal by was; de eerste Apostelen zyn niet alle van die drift vry geweest; maar in de tyd der Hervorming heeft men schrikkelyke werken van deze heerschzucht gezien, dan van Naakt-lopers, dan van Wederdopers en Zendelingen van den Munsterschen *Zabaoth*; en in Engeland, de moorddadigste overvallen, van zulke Geestdryvers, die 't Ryk van Christus hier wilden beginnen, maar in 't Bloed van al wat hen voorkwam, gevaarlyke Duyvels en gene Menschen waren; dewelke, zoo hun bedorven Breyn iets ontworpen heeft, zulks voor Gods Openbaringen, den Eenvoudigen opdringen, tot hunlieder dulle ondernemingen aanzetten, en in 't verderf plompen.

Als door eene Storm-wind, zyn dwaze Herten verleyd geworden. Aan alle kanten heeft men zulken, onder onze Hollanders *Jan van Leyden*, *David Jorisz:* en diergelyken zoo wel gevonden, als onder den Westfalingers, *Krechting*, *Knipperdolling*, en meer anderen. Zy erkennen de Eeuwigheyt en alles Geestelyk, maar evenwel legt hen die Regeer-stuyp in de Herssenen, dieze wel laten zien, zoo zy in hare Gezintheden gehoort worden.

N. Een ander *Hemel* is 'er nog onder de Ware Gelovigen; zynde *de* HEMEL OP AARDE, OF 'T RYKE GODS IN DE ZIELE. Dit is eene gesteltenis in 't gemoed, bewerkt door de Redenen, gegrond in de H. Schriften, die eerstelyk vast weet, dat God Onveranderlyk zyn Eeuwig Raadsbesluyt uytvoert; zy weet de aldernaauwste kennis tot de uyterste kleynigheden, als de haayrkens van der Menschen Hoofd, de prys der Musschen, en diergelyk. De Zegeningen voor af besloten worden uytgevoert, door 't zamen-lopen zelf der geringste Waterbellen, Schynssels, Oogenblikken en Vezels; de straffen voor zyne Rechtvaardigheyd, door Vorschen, Muyzen, Mot, Asch en Stof. Dit zoo gezien zynde in de H. Geschiedenissen, en 't voorgezegde door der Propheten, Apostelen en des Heylands Mond, te mets vervult wordende, met onverzette zamenhang der Toepassingen, maakt in 't Hert der Uytverkorenen zulken *Hemel*, die is verbeeld als een lachend en vrolyk Man, met open Armen ontvangende zyn Lot van God. Is dit tot een Doorn voor 't Vleesch, 't is zyn Hemel, door Gods Tuchtiging gezuyvert te worden; is het tot vermaak van hem, hy neemt het tot zyn Hemel, als eene voorsmaak van Gods Genade; hy zit ontkluystert van de straffe der Wet, zyn kwytschelding-schrift draagt hy over al mede, zynde *Christus* Kruys, die alles voor hem heeft voldaan, en daarom hem hier reets den Hemel schenkt in zyne Ziel, wachtende tot dat de Volheyd van zyne Eeuwigheyd

wigheyd

wigheyd verschynt; als hy klaarder zynen God zal kennen, en die Waarheden begrypen, welke de Uytverkore Vaten Gods hebben geklaagt nog niet te verstaan, en welke den *Waren Hemel* maken, met God, in God, en by God Eeuwig te zyn. De Wereld ver onder hem, en zoo veel als versmaad, raakt hem niet anders als tot zyne Herbergstoel, waar van hy gereed is op te staan, op 't oogenblik, als hem de Godheyd opeyscht, om in zyn ware Vaderland te komen. Hy kreunt zig nog de Rampzaligheden des zelfs, om ze als een *Heraclitus* te beschreyen, nog de Zottigheden, om ze gestadig met eenen *Democritus* uyt te lachen.

O. Eyndelyk komt het Duyzendjarig Ryk. Die Steen des aanstoots en struykeling voor zoo veelen, alwaar de Vrome Mannen, zelfs ook de Welgeleerden, meynden met Christus te zullen Heerschen, alles Oordeelen en Bestieren, in eene nieuwe Wereld, duyzend Jaren lang; waarom hier *Jezus Christus* in het Vleesch word vertoont met zyn Zwaard tot Ryxstaf, en zyn Kroon van Doornen nevens zyn Zeegenstandaard, over *Gog*, *Magog*, den *Antichrist*, den Ouden Draak, enz. De Wereld-Bol met M. van duyzend Jaren is onder zyne Hand; ende een Ouderling, om met hem te Heerschen, zit op eenen Richterstoel aan zyne Zyde.

DRIE

N°. 63.

DRIE EN ZESTIGSTE HOOFDSTUK.

Toepassing.

VErhandelt hebbende de Merkbeelden, of *Hieroglyphen* der Oude Heydenen, nevens eenige der Joden, en Roomschen, met een verloop van de Godsdiensten, in de voortgang van verscheyden Eeuwen, tot op deze tyd toe, zoo vinde ik niet ondienstig, de Tegenstelling van de uytgediende, zoo wel als valsche Godsdiensten, tegen de ware Zaligmakende Leere, en daar op volgende Eeuwige Gelukzaligheyt, getoetst voor te stellen, om dit Werk te sluyten.

A. Men ziet dan hier de *drie* Ordens der zoogenaamde *Magi*; *eerst* de waarneming der Hemelstekenen en Lichten, verbeeld door eenen *Æthiopier*, dewelke van *Chams* Nazaten zynde, van 't ware Licht vreemd gebleven, de werkende Lichten, door 't Oneyndig Weezen geschapen, en uyt zyn Eeuwig Licht voortgevloeyt, in haren loop waarneemt. Hy spoort met zyne Blikke Verrekykers-buys naar de Dwaalsterren, om grover te dwalen, en die voor den Goddelyken Raad den Menschen aan te pryzen, met haarlieder Meester de Zon, en Meesteresse de Maan. Hy draagt op zyne Kruyfbol den Arend, die om zyn hoog vliegen en streng Oog gezegt word in de Zon te konnen zien. Het Kattoene Kleed, dat zyne geschrookte Huyd dekt, is beschildert vol Sterren, en Tekenen. Hy meet met eene Passer in de andere Hand, de negen bewegende Hemelen van *Azarcheles*, met de drilling, dwarslopen, en tegenlopen van *Hipparchus*, en *Thebit*; en zoekt vast te stellen eene twede beweging; en de negende op neegen en veertig Jaren, en eene derde in de achtste; de *Beeving* genoemt, op zeven duyzend Jaren eens. Hy haspelt, na de verscheydenheyt der Waarnemers in zyne Vergode Sterren, wie hy hooger of lager zal plaatzen, wat hy van de tiende Beweging zal zeggen, die met zyne Bollen hollebollig rollende, alle vier en twintig Uuren, van en tot zyne Punt loopt. Hy verschuyft dan die Planeten dikmaals in zyne twyffeling; ondertusschen zyne Pergament-bladen vol krabbelende met lynen en trekken. Aan zyne Zyde staat dat wonderwerk van den Geest, eene uytvinding zeer na-apende Gods zichtbaar Heel-Al, van Konstwerk in een Glas gesloten; zoo als men eertyds zegt van *Aiomap*, maar zekerder van *Drebbel* van Alkmaar kan zeggen, die zulken Werk aan *Jacobus*, Koning van Groot Brittanje, toezond; dat zelfs Sneeuw, Regen, en Wind in zyn Glaze Bol maakte. Wonderlyk nochtans zyn wy aan die Æthiopiers, Chaldeen, Egyptenaars en Grieken verpligt, dat zy de Sterre-kunde zoo verre bewrocht, nagespoort, en nagelaten hebben, dat men op

haar ſpoor de dwalingen verbeterende, tot vry ſchoone kennis ſchynt opgeklommen te zyn. Onze dank verpligt ons hare Arabiſche of andere Konſtwoorden te houden; hare Merkjens om de lichtheyd te bewaren, en hare Beelden in de Sterren als een Geheugenis-Kunſtmiddel niet te veranderen. Want als wy nu van de *Beerin*, het Hayr van *Berenice*, *Orion*, de *Walvis*, en andere bekende Beelteniſſen afſtapten, of *Zenith*, *Zodiac* en diergelyk in 't Duyts overbrachten, verwarden wy lichter onze en andere Verſtanden, als dat wy die verlichten zouden. Driederley zyn de hoedanigheden van die Merkbeeld-Lerende Mannen, *Philoſophen*, *Propheten* en *Prieſters* te zyn. Het tweede deel ſtaat hier aan de voorgrond, zynde

B. *De Heydenſche Prophetie*, een Beeld met twee Staatige Hoofden, beyde bedekt, met de Hoofdſluyer van *Iſis*; met het eene Hoofd ſcherp lettende op de verleeden Geſchiedeniſſen, die onder haar bewaart wierden, om van dezelve een gelyken uytſlag in nieuwe voorvallen te voorzeggen; het andere om angſten konſtig uyt den Bevreeſden te halen; de ſtant der zaken die hen dringen, tot den Ziender of Propheet toevlucht te nemen. Hy ſchreeuwt tot hen uyt zware dreygementen, of vleytze met groote gelukken, die hen van de gelukkige Sterrenzameling zyn te verwachten, voorzien met eene Kopere Hoorn voor zyn Voorhoofd, als men by *Achab* in Gods Woord vind. De Ægyptiſche Orakelvragery kan men door den zelven wel vertoonen. Deze Propheet laat zien aan zynen Raadvragers een Tafereel, waar op zyne Godheids *Seris* Zon, en *Iſis* Maankracht is, verkeert met eene Kloot boven in de Pootjens van eene *Tor*, door welke een *Aſpicſlang* kruypt, de Hemelvuuren en Krachten beſtierende, om in de Kloot der Aarde, in de onderſte Pootjens gehouden, in te vloeyen; waar tegen een *Cynocephalus*, den eerſten Bedienden der twee geroemde Godheden met twee Slangen, voor uytgedeelde Levenskrachten, in zyne Klaauwen houd, dreygende met vinnig gebaar van boven allerley Rampen, ten zy ze afgewend worden, door de *Mizithra*, of Middelende Godheyd, den *Agathodæmon*, die hy achter 't Eerſte Tafereel tot trooſt houd. Hy is met eene Voſſenhuyd omhangen, latende zyne blaauwe Zakken, als of ze hem niet, maar zyne Middelende Goden raakten, open ſtaan, om te ontfangen de Schatten en Giften,

C. Der *Beangſte Vragers*. Die als eene botte Vrouw, met Ezelsooren aan haar Hoofd, de vrees laat zien, die haar jaagt naar die Papentrooſt, door 't Konyn, 't welk zy in den Arm houd.

D. DE VERWONDERING, Dochter van Onwetenheyd, die zoo bevreeſt by haar ſtaat, is nooit vreemd van nieuwsgierigheyd; waarom men de Hoornen van eene jonge Ree, op haar Hoofd ziet, en een Mol in de Boezem. Met hare Handen ſlaat ze een gat in den Hemel, van 't geen zy hoort, en droomt

droomt te zien. Waarom zy haar gedekt vind met een zwart Nachtkleed. Aan de andere zyde van de Raadvragery ziet men

E. 'T OVERGELOOF, hare Moeder; met gevouwe Handen biddende, dat de Priester voor haar wil Bidden en Offeren. Een Choorkleed dekt haar Lyf en Hoofd. En dit was alles, wat het verblinde Volk onder den Heydensche Goden had. Maar had het God gelust in Voortyden, gelyk 't zyne Genade gelusten zal, volgens de Genadige Voorzeggingen, der Heydenen en Joden volheyd in zyn Oogst te trekken, zoo zoude die Natuurkundige Hemelkyker zien, dat zyne Godheyd de Zon, met zoo oneyndig vele namen, en uyt zyne hoedanigheyd vloeyende, zoo verscheyden Goden, als zyne Maan, niet minder naamryk, beyde de Verderving onderworpen waren, en dat de Eeuwige God, de Zon als een zwart Hayrekleed, zyne Kracht en Straalen zoude ontnemen, en de Maan donker Bloedrood doen worden; dat die schone Goden, de Dwaalsterren, die zoo veler Goden Perzonagien hebben gespeelt, dan waarlyk dwalen moesten, vallende uyt hare loop naar beneden, en dat die Hemel, waar in hy zoo veele Goden Paleyzen, en zy zoo veele krachtige Byeenkomsten hielden, of zy alles naar haren loop deden loopen, in malkander als een Boek zamen gerolt; en de Aarde of Niet, of Nieuw zoude worden. De derde,

F. HET HEYDENSCH PRIESTERDOM, van veele zoorten, of Dieren en Vogels, of Menschen-slachters, of Eygenzelfs-moorders. Men ziet daar op de Offersteenen, op eene hoogte neergestapelt; alle *Indische*, *Ethiopische*, *Arabische*, en *Magische Merkbeelden*; een rond ingesloten in een grooter, voor Hemel en Aarde. Een Straal Vuur, met een Water- en Aardbol in zyn Middelpunt, voor de Zonneloop en Kracht, om op de Wereld; een donkre Bol voor de helft der Wereld, en de Maan, met de Nacht; dan een Rond met een Kruys den Hemel en zyne Verdelingen, van Oost, Zuyd, West en Noord tonende; een Rond met een Golfstrek onder zig, om 't vlotten der Aarde in de Wateren en zoo voort, te toonen. Op deze Offersteenen leggen Stieren, Geyten, Schapen en Lammeren te branden. Daar by staat een Opperpriesterschap in zyn gewaad, als by de Romeynen; een Scythische Paap, of een der Druyden, Vyanden slachtende; een Arabische, den Moloch haar Kind te verbranden overreykende. Ter rechter zyde

G. EEN BELS PRIESTER, uyt de Chaldeën, zyn Lyf over al doorsnydende, en kervende, en een

H. SYRISCHE GALLUS, of jonge Paap, zig zelven Lubbende. Die zouden, tot den waaren God bekeerdt zynde, zulke ontmenschte mishande-

 lingen

lingen niet voor ons Geheugen hebben nagelaten; maar in 't eens Geslachte Offer van den eenigen Heyland, alle Vergiffenis gezocht en gevonden hebben. De Propheten en Zienders onder hen, zouden voor den Vertoorenden God, geene Middelaars te kennen, te geloven, en te aanbidden, alle gramschap Gods hebben gestilt; en deze drie zouden de Volkeren, met een lieffelyk en licht jok, heel anders, als hare gril en gebaarde-volle Dienstbaarheyd, doen overstappen uyt een zacht leven, tot het Eeuwig Gelukzalig Leven.

DE JOOD zal in de Heerlyke Zegepraal van Christus, met zyne Kerk, zien, hoe verstokte blindheyd hem heeft verhard, om niet uyt de

I. *Arke Noë*, en *Regenboog*, de *Opgerechte Slang*, de *Arke des Verbonds*, en zoo vele betekenende krachten in de *Tente der Zamenkomste*, den *Messias* op zyne tyd te vinden, de Gloorstralen van Gods inwoning in de Verbondkist, van zynen Voorgang by Nacht in eene Vuur-, by Daag in eene Wolk-kolom; Gods Tempel, en andere grootheden hebben hem misleyd, en de Nederigheyd van dat onnozele Paasch-Lams-Offer doen verachten, vervolgen en Kruissigen.

Maar gy *Heydenen*, *Joode*, *By*-of-*Overgelovige*, aan welken Naam, of aan welken Godsdienst gy verslaaft blyft, ziet hier voor uw Oog, by tegenstelling, de Christelyke Merkbeelden, en derzelver Goddelyke Vervullingen, tegen uwe Wereldwyze Droomen. Vestigt derhalven dan eerstelyk uw Oog op

K. DE WARE CHRISTENHEYD, eene sterke Maagd, naakt en los gemaakt, van alle uyterlyke schyn of Praal, dragende bereydwillig haar Kruys, en opvolgende het spoor van haren Heyland. Zy heeft de Linkerhand vast aan een Plechtanker van de Hoop, die niet en bedriegt;

L. DEN OUDEN MENSCH, EENE SATYRINNE, met een Paauwestaart op haar trotsche Kop. Zy is aan de Wereld, waar op zy zoo gerust met de verbode Paradys-appel in de Bek steunde, en aan den Duyvel, die om te toonen, dat hy de oude Bedrieger is, met Ketenen vast geklonken. Haar Bovenlyf vertoont eene welgemeste poezele Voedster van haar eygen Vleesch, om het Onderlyf, dat van eene heete Geyt is, in zyne geylheyd te dienen. Onder haar legt eene Toorts, om alles in een brand van tweespalt te zetten. Zy legt by eene afgekapte Boom, met de Byl daar by, om dat ze geene goede Vruchten en droeg.

Na deze lydende Maagd doet zig zeer behaaglyk op, opkomende uyt de Woestyne, als eene Reukpilaar, uytwaassemende *Myrrhe*, *Wierook*, *en berookt met allerley Poeder des Kruydeniers*,

M. DE

M. DE GELUKZALIGE ZIEL, door God getrokken, die in 't Lichaam nog gekerkert, hare Ontbinding te gemoet ziet, haren Bruydegom, met haar *beproeft Goud*, *gekleed met lange witte Klederen*, *gewasschen in Christus Bloed*, met de aangesteke Olie in hare Lamp, tegen gaande. Zy ziet 'er uyt als de *Dageraad*, *schoon als de Maan*, *zuyver als de Zon*, die beyden aan, en om haar Hoofd flikkeren. Zy is *schrikkelyk* voor den Duyvel en 't Vleesch, door de Banier van den Zeegenpralende Christus, welken zy in de Linkerhand houd. Zy vertreed het *Verderf*, *dat op den Middag Verwoest*, het welk voor hare Voeten neêrgeworpen legt, met zyn Seissen in de Hand, vry zynde van de Openbare Vervolging. De *Pyl die des Daags vliegt*, kan haar niet treffen, zynde de Verlokkende Begeerlykheyd, tot het Aas der Zonden. Zy vreest niet de *schrik des Nachts*, met Vleermuys-Vlerken, en ontstelde Oogen, schreeuwende Mond, en uytgespreyde Armen zwart geverwt. Als de bevreesde Heydenen, Joden, en Roomschen, die zoo vele Spooken, Ikkers, en Schrikgeesten by een gedroomt hebben, en voor haar eygen Droomen lillen. Nog beangstigt voor de *Pestilentie*, die in de donkerheyd grasseert. Deze is een vuyle magere Moordsfiguur, met een Lichaam vol booze Zweeren, hangende Prammen, Slangenhaayr, van die vergiftige Gedrochten, uyt hare verderffelyke Klaauwen, het fenyn over al strooyende. Zy blaast een dodelyk Vuur uyt hare bleeke Kaken.

Deze Ketteryen verbeeldende, kan die Lieffelyke Maagd niet vergiften; zy is te zeker op haars Bruydegoms ware Woord.

N. Naast haar is de WERELDLYKE DOOD, die met de Palmveêr van Overwinnig in Vreede met God haren Rechter opstaat; om welk te toonen, uyt dit, voor andere, akelig en verschrikkelyk Geraamte, uyt zyne Ooggaten doet zien nieuwuytgesproote Koornaayren, die nooyt heerlyk zouden bloeyen, nog de inlaag van het Zaad zoo dobbel verryken konnen, ten waare het eerst in de Aarde verging, en scheen te sterven, betekenende te gelyk de Opstanding ter Zaligheyd.

O. Alwaar de ZUYVERE ZIEL, door Engelen gedragen, van de wederlevendmakende Kracht Gods, den H. Geest, en den Zoone Gods, het Lam, als haren Bruydegom, in de Onverderffelykheyd en Eeuwige Gelukzaligheyd word overgehaalt. Die Verheerlykte Ziel gaat in de Tempelen Gods, en ziet de Arke zyns Verbonds in zyne Tempel;

en alzoo gaat zy in , in des Algenoegzamen , Eeuwig Verheerlykten Gods Genade , alwaar zy deel ontfangt aan het Ryke zyns

P. ZOONS , dien zy ziet zitten op eene witte Wolk , hebbende op zyn Hoofd een Goude Kroon , en in zyne Hand eene ſcherpe Schicht, zodanig als men van allen den Griekſchen en Roomſchen Vorſten ziet, die geene Scepters, maar halve Piekſchichten in de Hand voerden; om dat het de tyd is van zyn Oordeel, als 't Onkruyd in boosheyd, en 't goede Zaad in Gerechtigheyd volwaſſen zyn ; dan zal zy hooren , dat de Ryken des Werelds des Heeren en zyns Gezalfden zyn geworden; waar over hy in Eeuwigheyd zal Regeeren. Zy zal zien de vierentwintig Ouderlingen op hare Stoelen voor God zittende ; hoe zy neêrvallen op hunne Aangezichten , God dankende , dat hy loon geeft aan zyne Dienaars de Propheten, de Heyligen , en Godvreezenden ; die Zegenvierende ingaan tot de Heyrſcharen der *Seraphim* en *Cherubim* , met de vier Dieren van de vier Euangeliſten , voor zynen Throon. Throonen en Machten , die alle Gods Eeuwigen Lof zingen , en zamen de Hemelen vervullen met de wederklanken van hunlieder Eeuwig HALLELUJAH.

Q. Dat RYKE GODS is hier verbeeld, boven den Regenboog, door eene *Slang* , die hare Staart in den Bek heeft , voor deſſelfs Oneyndigheyd. Door eene Driehoekſtraal der Heyligſte Drie-eenigheyd, door eene Vierhoekſtraal daar binnen, van de aan alle zyden uytgeſtrekte glanſch en Eere Gods ; en eene ronde Straal in 't Middelpunt, in de welke alles in een woont , in den geenen, *die is* , *die was* , *en die komen zal* , JEHOVA , die Adonai, in den Heere der Heerlykheden, die zyne Goddelyke eerſte Naam in zig heeft geſloten ; te zamen eertyds in een ontoegankelyk Vuur , maar als dan in gulde Hemelſtralen tintelende ; de *Aleph* en *Thau* van het Oude Verbond, en de *Alpha* en *Omega* van 't Nieuwe betekenen, dat die God alleen is 't Beginſſel zonder Begin van alles, en het Eynde zonder Eynde.

Vyf Heerlykheden dragen deze Eeuwigheyd van Gods altyd-duurend Ryk; de *eerſte* is de Eeuwige Vreede Gods , met hare *Palmveêr* ; de *tweede* de Eeuwige Aanbidding Gods , met hare *Gevouwe Handen*; de *derde* de Eeuwige Grootmaking van Gods H. Naam, met *Opgeheven Hoofden* ſteeds uytroepende Gods Grootheyd ; de *vierde* het Eeuwig Lofzingen, met de *Harp* ; de *vyfde* de Eeuwige Algenoegzaamheyd in God , met den *Overvloeds Hoorn*; en de Ruſt van den Arbeyd der Heyligen, met *eenen Engel* , van wien men de Handen en het weêrwerk niet en ziet.

Dit

Dit Heerlyk Ryk heeft alle Genade, Zegen, en Hemelpraal ter Rechter, en het uytſtorten der *Phiolen* van Gods Grimmigheyd ter andere zyde; daar men 't wechrollen der Hemelen, verduyſteren van Zon, ververwen van de Maan, 't vallen der Sterren, Donders, Blixemen, en Hagelen ziet; ſtraffende, als men van *Nebucadnezar* leeſt, de Geweldenaars, in KERK en WERELDMACHT; en al den BOOZEN, met eene Helle, die verbittert is, in de ontmoeting van hare komſt.

EYNDE.

REGISTER

DER

HOOFDSTUKKEN EN BEELDEN

IN DE HIEROGLYPHICA VERVAT.

IV. HOOFDSTUK.

V. HOOFDSTUK.

VI. HOOFDSTUK.

K. Een

VII. HOOFDSTUK.

VIII. HOOFDSTUK.

IX. HOOFDSTUK.

X. HOOFDSTUK.

XI. HOOFDSTUK.

XII. HOOFDSTUK.

XIII. HOOFDSTUK.

D. *Epi-*

D. *Epimetheus*, het Zinnebeeld van den *Bedorven Mensch*.

E. *Adam* en *Eva* als eerst geschapen vertoont.

F. *Jehova*, de Schepper van het Eerste paar Menschen.

G. De *Val* verbeeld.

H. De *Drie Zielen*, door het Goddelyk Vuur van *Prometheus* ingestort, nevens hare betekenisse.

I. De *Goddelyke Trekking* in Zinnebeeld vertoont.

K. De *Boom der Kennisse des Goeds ende des Kwaads*, hoe by zommige Christenen, en by de Heydenen begrepen.

XIV. HOOFDSTUK.

Van Gods Volk. pag. 147.

A. *Adam* verbeeld de Kerk voor den Zondvloed.

B. *Abraham*, een Merkbeeld der Kerk na den Zondvloed.

C. *Mozes*, een Zinnebeeld der Kerk onder de Wet.

D. *David* vertoont de Kerk onder de Koningen.

E. *Rehabeam*, een Zinnebeeld der *Verdeelde Kerk*.

F. Een *Man Gods* met den *Mantel van Elias*, een Merkbeeld der *Goede Propheten*.

G. De *Valsche Propheten* door een *Heydensch Priester* vertoont.

H. De *Wonderberg* van *Sinai* vertoont.

I. Een *Joodsche Weduwe* het Merkbeeld der *Verloste Kerk*.

K. De Secten der *Nazireen*, *Pharizeeuwen*, *Esseën* en *Sadduceeën* zyn Merkbeelden der *Verblinde Kerk*.

XV. HOOFDSTUK.

Van Cains Zaad. pag. 157.

A. De eerste *Monarchie* door een *Babylonisch Vorst* verbeeld.

B. C. D. E. F. G. Het *Bygeloof*, verbeeld door eene *Gemaskerde Zeedige Vrouw*, by haar hebbende een vluchtende *Haas*; een *Sabeër* met *uytgestrekte*; een *Perziaan* met *Gekruyste Armen*; een *Indiaan* met *gevlochte Handen*, en de *Domme Onwetenheyt* met het *Offer-Varken*.

H. I. K. L. De *Zuyvere Geest*, voor de *Waarheyd*; en nevens haar het *Paard*, voor de *goede imborst*; de *Valsche Waan* en *Schynheyligheyt*, tegen haar.

M. De *Godvruchtige Ziele*, naakt, sterk, enz. om Goed en Kwaad even gelykmoedig van God te ontfangen.

N. *Cain* en *Habel*, twee Merkbeelden der *valsche* en *goede drift*.

O. De *Stille Geest*, der Wereld onttrokken, God beschouwende als zyn Voorwerp, Lust, en Leydsman, door *Henoch* verbeeld.

XVI. HOOFDSTUK.

Van de Vier Eeuwen. pag. 157.

A. De *Gulde Eeuw*, zynde het *Ryk van Saturnus*; door een *Jeugdige Maagd* verbeeld.

B. Een *Landvrouwtje*, een Zinnebeeld der *Zilvere Eeuw*, van *Jupiter* begonnen.

C. Een *Oud loos Man*, met de *Wolfshuyd van Lycaon* omhangen, het Merkbeeld der *Kopere Eeuw*.

D. De *Yzere Eeuw*, door een *grof*, *verwaten*, *wreed* en *onverzoenelyk Man* vertoont.

XVII. HOOFDSTUK.

Van de Zondvloed. pag. 163

A. De *Natuur* des Menschen in haar *Naberouw* verbeeld.

B. *Cain*, de Eerstgeboore Zoon, als *Broedermoorder* vertoont.

C. *Lamech*, een Voorbeeld van *Struykrovery* en *Wulpsheyd*.

D. *Noachs Arke*, vlottende op de Wateren, een Merkbeeld der *onzekerheyt van Gods Tyd in 't redden*; gelyk de *Rave*, of wederingenome *Duyve* van den *Tyd der Herstelling*.

E. De *Verdorvenheyt* der Menschen door een *Wolf* verbeeld.

F. Een *Bloeddorstige Rover*, het Merkbeeld van algemeene *Roof* en *Moordziekte*.

G. De *Wederspannigheyt* der Stervelingen door den *Reuzen-stryd* verbeeld.

H. De *Deugd op een Steenklip* in Zee gezeten, een Merkbeeld der *Onredelyke Boosheyd*.

I. De *Gerechtigheyd*, de laatste der Deugden op Aarde gebleven.

K. *Iris*, zittende op een *Regenboog*, na het verdrinken der Aarde.

L. *Neptunus*, met zyne *Zeepaarden*, *Drietand*, en *Tritons* vertoont.

XVIII. HOOFDSTUK.

Van de Voorvaders, voor en na de Zondvloed. pag. 169

A. *Adam*, zynen Val beklagende, vertoont.

B. *Eva*, met de *Slang*, haar Verleider, onder hare voeten.

C. *Cain*, vluchtende met zyne *Moord-Knods*, ende een *Spa*, om het Land te bouwen.

D. *Abel*, dood leggende by zyne Offerhande.

E. F. G. *Jubal*, *Tubalcain*, en *Lamech*, Nakomelingen van *Cain*.

H. *Seth*, derde Zoon van *Adam*, als eerste Vinder der Merkbeelden, met zyne *Pilaren* vertoont.

I. *Henoch*, met God wandelende, word wechgenomen.

K. *Noach*, als tweede Vader der Stervelingen vertoont.

L. *Sem*, met den *Staf van Schilo* verbeeld.

M. *Japheth*, met de *Tente van Sem* in zyne Handen, een Merkbeeld van de *Roeping der Heydenen*.

N. *Cham*, Noachs derde Zoon, draagt alle tekenen van zyn Vaders Vloek.

O. *Nimrod*, de geweldige Jager voor God, het Merkbeeld der *Opperheerschappy en Dwingelandy*.

P. *Abraham*, de Grondtak van Gods Volk vertoont.

Q. *Ismaël*, Abrahams Natuurlyke Zoon, en Vader van XII. Vorsten, als een *Arabisch Boogschutter* verbeeld.

R. *Izaak*, Abrahams Wettige Zoon, draagt het *Offer-vuur* na een der *Bergen van Moria*.

S. *Ezau*, als een *Arabisch Partylooper* verbeeld.

T. *Jacob*, met *ruyge Handschoenen*, waar door hy den Zegen van zyn Vader Izaak wech haalde, enz. met de *Ladder* van zyn Droom in Haran voor zig staande.

V. *Joseph*, in Vorstelyk Gewaad, houdende een *Droombeeld* in de linker, ende een *Ryxstaf* in de Rechterhand.

W. *Mozes*, de Wetgever, met zyne blinkende *Haayr-Hoornen*, *Wegwyzer-Staf*, en *Steene Tafelen*.

X. *Aaron*, met zyn *Wierookvat*, *Reukoffer*, en *Slachtmes*. Zyn *Staf* bloeyt, en draagt *Amandelen*. Zyne *Armen* zyn in die van Mozes geslooten.

Y. De Veldheer *Josua*, met zyne *Lans* van Overwinning, doet de *Zon* stil staan.

Z. *Ehud* verslaat *Eglon* der Moabiten Koning; en blaast op zyn *Bazuyn* gansch Israel ter Wapen.

Hier nevens worden vertoont:

a. *Gideon*.
b. *Debora*.
c. *Jaël*.
d. *Abimelech*.
e. *Simson*.

f. *Sa-*

XIX. HOOFDSTUK.

XX. HOOFDSTUK.

XXI. HOOFDSTUK.

XXII. HOOFDSTUK.

Van de Afgodery-Smeeding. pag. 197.

A. De *Zon*, de Oorſprong der Afgodery, door vele zamenſtelzels vertoont en aangebeden, komt eerſt onder den name van *Adad* voor.
B. *Thetis*, een Zinnebeeld van het *Water*.
C. *Bellerophon*, de Voerman der Wolken.
D. *Jupiter Hammon*, met zyne Ramshoornen, vertoont de *Zonne-ſtraalen* aan beyde zyden van den Aardkloot.
E. *Upalla*, blinkend wit, verbeeld de *Maan*.
F. *Iſis*, met *Oſſe-hoornen*, een ander Zinnebeeld der *Maan*.
G. *Beladad*, by den *Sabeën* aangebeden, als hun opperſte Godheyd.
H. De *Zodiacus*, of Teken-kring verbeeld.
I. *Saturnus*.
K. *Jupiter*.
L. *Mars*.
M. *Venus*.
N. *Apollo*.
O. *Luna*.
P. *Mercurius*. Zamen in hunne Tekenen van den Dierkring verbeeld.
Q. *Chapziël*, de eerſte der zeven Cabbaliſtiſche Engelen, by *Saturnus*.
R. *Nanaël*, by *Venus*.
S. *Zadchiël*, by *Jupiter*.
T. *Michaël*, by *Mercurius*.
V. *Zamaël*, by *Mars*.
W. *Gabriël*, by *Luna*.
X. *Raphaël*, by *Apollo*.
Y. Een ander *Hemel-wagen*, by de *Arameanen* verbeeld.

XXIII. HOOFDSTUK.

Van de Voortgang der Afgoden. pag. 201.

A. Een *Ongeſchooren Paap*, brengt een Offerhande aan *Lileth Jahouk*, gewaande *Voorvrouw* van *Adam*.
B. *Zeven Steenen* voor zeven *Verhuyzende Sterren* verbeeld en aangebeden.
C. *Venus*, met een *vierkante Steen* verbeeld.
D. De *Zon*, met een *ſpitze Steen*.
E. De *Wereld*, met een *Rond*.
F. Een *Indiaan*, door *Danſſen*.
G. Een *Africaan*, door het *ſchieten van Pylen*.
H. *Hoogtens* tot Aanroep-plaatzen verkoren.
I. *Zoroaſtres*, verbeeldende de Wereld door een *Eyrond*.
K. Een *Kreeft* met een *Menſchen-Hoofd*, verbeeld by den Chaldeeuwen den *Voortgang der Jaren*.
L. De *Bewaar-Geeſt* verbeeld door een *Rond met twee Vlerken*.
M. *Babyloniſche Vrouwen* en *Maagden*, tot *Hoerejacht* aan den weg zittende.
N. Afgoden door een *Geworgt Kind* verzoent.
O. Verſcheyde zoorten van *Wichelary* by *Feniciërs*, *Chinezen*, *Colchers* en *Caramaniers*.
P. *Beſchreve Pylen* der Meden en Perzen, enz.
Q. *Cneph*, by de Egyptenaren de *Schepper van 't Heel-Al*.
R. *Iſis*, met de *Hoornen der Maan* op haar Hoofd, een Egyptiſch Merkbeeld van *Lucht*, *Aarde*, en *Zee*.

XXIV. HOOFDSTUK.

Van de Feniciſche en Griekſche Goden. pag. 205.

A. *Saturnus*, Zoon van *Uranus* en *Veſta*, een Merkbeeld der *Tyd*.
B. *Cybele*, met hare *Burg-Kroon*, onder verſcheyde namen voor de *Groote Moeder* bekend, een Zinnebeeld der *Aarde*.
C. *Jupiter*, de Oppervoogd der Goden, verbeeld en beſchreven.

D. *Ju-*

XXV. HOOFDSTUK.

XXVI. HOOFDSTUK.

XXVII. HOOFDSTUK.

XXVIII. HOOFDSTUK.

XXIX. HOOFDSTUK.

XXX. HOOFDSTUK.

XXXI. HOOFDSTUK.

XL. HOOOFDSTUK.

XLI. HOOFDSTUK.

XLII. HOOFDSTUK.

XLIII.

R E G I S T E R.

XLIII. HOOFDSTUK.

Van den Indrang tot Oppermacht der Roomsche Stoel. pag. 311.

A. De *Stegelreep* van het *Pausselyk Paard* door den *Keyzer* vastgehouden.
B. *Aripert*, Koning der Longobarden, maakt den *Roomschen Bisschop* tot een *Wereldsch Prins*.
C. *Phocas*, Moordenaar van Keyzer *Mauritius*, verzekert de *Pausselyke Heerlykheden*.
D. De *Pausselyke Wereldmacht*, door een *Bejaard Man* vertoont, met een *Scepter in de Hand*.
E. Een veroudert Afbeeldzel van een *Kerk-Uyl*, een Merkbeeld der *Pausselyke Krygsmacht*.
F. *Kroon*, *Offerbeker*, en *Kruys*, by de Pausselyke uytgang gedragen.
G. De *Plak*, een Merkbeeld der *Regering* en *Verbetering*, nevens de *Sleutels* aan den Paus overgegeven.
H. De *Paus* met de *Rechter Voet* op den *Nek van Keyzer Fredericus Barbarossa* verbeeld.
I. Met de slinker Voet, waarvan de *Pantoffel* door *Keyzer Henrik gekust word*, schopt *Cælestinus* de Kroon van zyn en zyne Keyzerins Hoofd.
K. *Cardinaals Hoeden*, *Bisschops Myters* enz. aan de *Pausselyke Voeten*.
L. De *Beurs* enz. aan den Paus overgelevert.
M. De Pausselyke *Drekstoel* verbeeld.
N. De *Zilvere Penningen* aan den Paus overgegeven.
O. De *H. Kelk* voor de *Offerwyn* vertoont.
P. De Plechtigheden omtrent het *Joodsche Wetboek*, enz.
Q. De *Goude Roos*, op Zondag van *Lætare* door den Paus vertoont.
R. De H. *Degen* op Kersnacht gezegent.
S. De Pausselyke *Cavalcade*, als hy uyt ryd.

XLIV. HOOFDSTUK.

Van de Ontchristende Kerk. pag. 323.

A. Een *Oud*, *deftig* en *nederig Man*, het Merkbeeld van het *Apostel-Ampt*.
B. Het *Evangelistschap* door een *Vuurige Vlam* verbeeld.
C. Het *Ouderling-* of *Opzienderschap* verbeeld.
D. Het *Diakenschap* met twee *Hoornen van Overvloed* verbeeld.
E. De H. *Jacobus*, Voorzitter van een *Kerkelyke Vergadering*.
F. Het *Metropolitaanschap* of *Primaatschap*, met zyne *Aartsvaders Muts* vertoont.
G. De *Rykverdeeling* door een *ronde en platte Schyf* verbeeld.
H. De *Geestelyke Monarchie*, als een *trotsche Vrouw* verbeeld.
I. Zy treedt de *opkomende Ketteryen* met de Voet.
K. Zy treedt ook op het *Hert der Vermoorde Belyders*.
L. De *Zaligmaker* op een *Wolk-Stoel* verbeeld.
M. *Petrus*, zittende op een *Vergulde Stoel*.

XLV. HOOFDSTUK.

Van de Afgescheurde Kerken. pag. 329.

A. De *Coptische Godsdienst* met een *Kruys-Myter* op een *Tulband* gedekt.
B. De *Godsdienst der Armeniers*, met een *Patriarchs Muts* en *Perziaansch Kleed* verbeeld.
C. *Paap Jans Geloof*, of de *Godsdienst der Abyssinen* verbeeld.
D. De *Maronytische Secte* of *Godsdienst*, verbeeld door een *Overpriester* en zyne *Vrouw*.

XLVI. HOOFDSTUK.

XLVII. HOOFDSTUK.

XLVIII. HOOFDSTUK.

XLIX. HOOFDSTUK.

L. HOOFD-

R E G I S T E R.

LV. HOOFDSTUK.

LVI. HOOFDSTUK.

LVII. HOOFDSTUK.

LVIII. HOOFDSTUK.

LIX. HOOFDSTUK.

LX. HOOOFDSTUK.

LXI. HOOFDSTUK.

R E G I S T E R.

LXII. HOOFDSTUK.

Van Verscheyde Gewaande, en den Waren Hemel. pag. 443.

LXIII. HOOFDSTUK.

Toepassing. pag. 449.

E Y N D E.

